275
İnceleme

Marksizmin Anlamı

Paul D'Amato

İngilizce'den Çeviren: Akın Emre Pilgir

AYRINTI

MARKSİZMİN ANLAMI • Paul D'Amato

998

PAUL D'AMATO

Paul D'Amato Amerika'da üç ayda bir yayımlanan *International Socialist Review* dergisinin editörleri arasında ve aynı zamanda *Socialist Worker*'e katkı sunmaktadır. Sosyalist ve aktivist bir yazar olan D'Amato Şikago'da yaşamaktadır.

Ayrıntı: 998
İnceleme Dizisi: 275

Marksizm'in Anlamı
Paul D'Amato

Kitabın Özgün Adı
The Meaning of Marxism

İngilizce'den Çeviren
Akın Emre Pilgir

Yayıma Hazırlayan
Özge Altın

Son Okuma
Ahmet Batmaz

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

© 2014, Paul D'Amato

Türkçe yayım hakları AnatoliaLit Agency aracılığıyla alınmıştır.

Kapak Fotoğrafı
Hannelore Foerster / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 – 576 00 66

Sertifika No.: 12156
Birinci Basım: *İstanbul, Haziran 2016*

Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-108-2
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Paul D'Amato

Marksizm'in Anlamı

İçindekiler

2014 Baskısına Giriş: Marx'ın Dönüşü 7
Giriş 13

1 Binyılcılıktan Marx'a 23
2 Marx'ın Materyalist Yöntemi 37
3 Marksist Tarih Görüşü 68
4 Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl İşler 99
5 Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl Çöker 133
6 En Büyük Toplumsal Güç: İşçi Sınıfı 155
7 Demokrasi, Reform ve Devrim 199
8 Marx'tan Lenin'e: Markizm ve Politik Örgütlenme 246
9 Rusya: Yenik Düşen Tanrı mı? 293
10 Emperyalizm, Milliyetçilik ve Savaş 329

11 Marksizm ve Baskı 374
12 Kapitalizmin Ekolojik Krizi 447
13 Sosyalist Geleceği Tahayyül Etmek... 487

Ek 1
Peki Ya Bunlar? Sosyalizme Karşı Yöneltilen
Bazı Yaygın Argümanlara Cevaplar 499

Ek 2
Çalışma Soruları 548
Ek Okumalar 553
Dizin 561

2014 Baskısına Giriş

Marx'ın Dönüşü

Devasa üretim ve değişim araçlarını icat etmiş olan modern burjuva toplumu, burjuva üretimi, değişim ilişkileri ve burjuva mülkiyet ilişkileriyle, büyü yaparak çağırdığı cehennem kuvvetlerine artık söz geçiremeyen büyücünün durumuna düşmüş bulunuyor. On yıllardır sanayinin ve ticaretin tarihi, modern üretici güçlerin modern üretim ilişkilerine ve burjuvazinin ve onun hâkimiyetinin yaşam koşulları olan mülkiyet ilişkilerine karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir. Dönem dönem tekrarlanarak her seferinde bütün burjuva toplumunun varoluşunu daha da korkutucu bir biçimde tehdit eden

ticari bunalımları hatırlamak yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında yalnızca eldeki ürünlerin büyük bir bölümü değil, daha önce yaratılmış üretici güçlerin büyük bir bölümü de yok olur. Bu bunalımlar sırasında daha önceki bütün dönemlerde olsa olsa bir saçmalık olarak görülebilecek toplumsal bir aşırı üretim salgını baş gösterir. Toplum ansızın geçici bir barbarlığa geri döner; sanki bir açlık, genel bir imha savaşı bütün geçim araçlarının kökünü kurutmuş, sanayi, ticaret yok edilmiştir; peki, neden böyle olur? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır. Burjuva ilişkileri bu üretici güçlerin yarattığı zenginliği kucaklayamayacak kadar dardır. Peki, burjuvazi bunalımların nasıl üstesinden gelir? Bir yandan yığınla üretici gücü zorla yok ederek; öte yandan da yeni pazarlar ele geçirerek ve eski pazarları daha da fazla sömürerek. Yani daha yaygın ve daha şiddetli bunalımların yolunu açarak ve bu bunalımları önleyebilecek araçları gittikçe azaltarak.

Karl Marx ve Friedrich Engels,
Komünist Manifesto

Bu kitabın ilk baskısının yapıldığı 2006 yılından yaklaşık bir sene sonra, dünya 1930'lardan beri yaşanan milyonlarca insanı sendeletmiş olan ve etkileri günümüzde halen devam eden en kötü ekonomik krizi yaşadı. Çağdaş okurlar Karl Marx ve Friedrich Engels'in 1848'de kaleme aldığı yukarıda *Komünist Manifesto*'dan alınmış sözleri okumaktan ve sayfayı atlamamaktan kendilerini alamazlar. Yaşadığımız kriz hem içinde yaşadığımız dünyayı anlamanın hem de onu acilen değiştirmek gerektiğini fark etmenin yolu olarak Marksizmin değerini artırmaktadır.

Kriz geldiğinde, bize piyasaların her şeyi çözdüğünü, krizlerin kaçınılabilir olduğunu ve devletin iş dünyasından ellerini çekmesi gerektiğini söyleyen "neoliberal" ideoloji

de krize düştü. Birdenbire kapitalistler ile anaakım medya sözcüleri, devlet müdahalelerinin kapitalizmi kurtarmadaki rolüne övgüler düzer oldular. Fakat bankalar kurtarılır kurtarılmaz bu konuşmalar kesiliverdi. Bankacılar devlet yalağından beslenince, olağan işlere tekrar dönülmüştü. Hiçbir bankacı hapse girmedi. Yeni krizlerin ortaya çıkmasını önlemek için yeni çok az ekonomik düzenleme getirildi. Deregülasyon, çevrenin hızla yok edilmesi, hareket eden her şeyin özelleştirilmesi, ücretlerde, emeklilik sisteminde, kamu hizmetlerinde büyük kesintiler ve "yetki vermeler" (görünüşe göre bizim hiçbir şeye yetkili olmadığımız ortadadır) hızla devam etti. Vergilerimizin bankacılık sisteminin toparlanması için kullanılmasından sonra, almamız gereken "ilaç" belli ki buydu.

Farklı olan şey, artık neoliberalizmin parıltısını kaybetmesi. Kimse artık, yükselen bir kâr dalgasının herkesi düze çıkaracağına inanmıyor. En tepedeki zenginliğin çoğunluğun emeği ve sağlığı pahasına elde edildiği gerçeğini, gittikçe daha fazla insan görüyor. Medya uzmanları ve siyasetçiler on yıllarca, yoksulluğumuzdan, düşük ücretlerden ve toplumsal olanakların kıtlığından ötürü suçlu olanın bizler olduğunu söylemesine rağmen, daha fazla insan artık sistemin kasıtlı olarak küçük bir azınlığa hizmet etmek üzere kurulduğunu anlıyor.

Hoşnutsuzluğun emareleri gittikçe büyüyor; bunun en iyi örneği 2011'de ülke geneline yayılan Wall Streeti İşgal Et hareketinin oluşturduğu iskelet: %1'e karşı %99 artık her yerde. Kriz aynı sorgulamalara, insanlarının gözünün açılmasına ve direnişe vesile oldu. Initiative for Policy Dialogue'un [Politik Diyalog İnsiyatifi] yaptığı bir araştırma, 2006'dan itibaren çok daha yüksek seviyelere çıkan protestoların harap ettiği bir dünya tablosu çizmektedir.[1] 2011'de yapılan bir Pew anketi, yaşları on sekiz ile

1. Isabel Ortiz, Sara Burke, Mohamed Berrada, Hernan Cortes Saenz,

yirmi dokuz arasındaki Amerikan gençlerinin yarısının sosyalizme olumlu baktığını, %47'sinin de kapitalizme olumsuz baktığını ortaya koymuştu.[2] Amerikalıların çoğunluğu sosyalizmin ne olduğuna dair açık bir fikirden yoksun olsa da ve *sosyalizm* kelimesine dair geçmişten beri korkulduğu düşünüldüğünde, bu ülkedeki birçok genç kişinin zenginliğin yukarıdan aşağıya dağıtılma biçiminden hiç de memnun olmadığı açıktır. Yazar Naomi Klein'ın belirttiği gibi, "olağan iş dünyasının kâr elde etme ve büyüme kaygılarının yeryüzündeki yaşamın istikrarını bozması" bazı iklim bilimcilerini antikapitalist sonuçlara varmaya mecbur etmekte ve dünya genelinde büyüyen bir ekolojik eylemcilik doğurmaktadır.[3]

Anaakım medya bile bu gelişmeleri göz ardı edememektedir. Mart 2013'te *TIME* "Marx's Revenge: How Class Struggle is Shaping the World" [Marx'ın İntikamı: Sınıf Mücadelesi Dünyayı Nasıl Şekillendiriyor] adlı bir yazı yayınlamıştı. Bu yazıda şu yorumlar yapılıyordu: "Küresel ekonominin uzun süren krizi içerisinde, dünya genelinde işçilerin işsizlik, borç ve durgunlaşmış gelirin yükü altında ezildiği bu günlerde, Marx'ın keskin eleştirisi –sistemin içsel olarak adaletsiz ve kendisini yok etmeye meyilli olduğu eleştirisi– öyle kolaylıkla göz ardı edilemez."[4] Makale şöyle devam etmekte:

> Marx, dünyadaki zenginlikler birkaç açgözlü kişinin elinde toplandıkça kapitalist sistemin kaçınılmaz surette kitleleri

"World Protests 2006-2013 Executive Summary" Initiative for Policy Dialogue, http://policydialogue.org/publications/working_papers/world_protests_2006-2013_executive_summary/.

2. Alexander Eichler, "Young People More Likely to Favor Socialism Than Capitalism: Pew" *Huffington Post*, 29 Aralık 2011.

3. Naomi Klein, "How Science Is Telling Us to Revolt" *New Statesman*, 29 Ekim 2013.

4. Michael Schuman, "Marx's Revenge: How Class Struggle Is Shaping the World" *TIME*, 25 Mart 2013.

yoksullaştıracağını, ekonomik krizlere ve zenginlerle işçi sınıfı arasında daha büyük çatışmalara yol açacağını kuramsallaştırmıştı. Marx, "bir tarafta zenginliğin birikimi, karşıt tarafta sefaletin, ağır işlerin, köleliğin, cehaletin, vahşetin, zihinsel bozulmaların birikimi demektir" diye yazmıştı. Gittikçe kabarıklaşan kanıtlar onun haklı olabileceğini gösteriyor. Zenginler daha da zenginleşirken, orta sınıf ile yoksul kesimlerin zenginleşmediğini gösteren bir dolu istatistik bulmak ne yazık ki çok kolaydır. Washington'daki Ekonomik Politikalar Enstitüsü'nün (EPE) Eylül ayında yaptığı bir araştırmaya göre, ABD'de tam zamanlı ve erkek bir işçinin ortalama geliri 2011'de 48.202 dolardır ve bu rakam 1973'tekinin gerisindedir. EPE'nin hesaplamalarına göre 1983 ile 2010 arasında, ABD'deki zenginlik artışının %74'ü en zengin %5'lik kesime giderken, nüfusun %60'ının zenginliği gerilemiştir. Bazı insanların 19. yüzyılda yaşamış o Alman filozofuna bir kez daha yönelmesi hiç şaşırtıcı değildir.

Umarım bu kitap, Marx'a ikinci defa (veya ilk defa) bakmak isteyen insanlara yardımcı olur. Bu baskıda her şeyi değiştirmedim. Bazı bölümler ilk baskıyla tamamen aynı. Ancak kitap boyunca, Marx, Engels ve diğer Marksistlere ait fikirlerin günümüzde kolayca anlaşılabilmesini sağlayacak modern tasvirler yapmaya, son birkaç yılda yaşanan değişimleri ele alacak şekilde örneklerimi güncellemeye gayret ettim. Marx'ın ekonomisi ve Marksizm ile baskılar gibi bazı bölümleri kayda değer ölçüde gözden geçirdim. Bazılarına ise ilaveler yaptım. Marksizmin örgütlenmeye, kapitalizm ve ekolojiye dair görüşleri üzerine yazılan bölümleri ise tamamen yeniden yazdım. Eskisine nazaran biraz daha uzun ancak daha iyi bir kitap oldu.

Kitap yazmaya yeni başlamış biri olarak, ilk baskıya teşekkür bölümü koymamıştım. O yüzden şimdi bunu eklemeyi gerekli gördüm. Kitabın ilk baskısında rehberliği ve yorumlarıyla yardımcı olmuş Anthony Arnove'a; ikinci baskının bölümlerinde bana yardım eden Tithi Bhattacharya ile Chris Williams'a; her iki baskıda da bana

yardımcı olan Phil Gasper'a teşekkür ederim. Ayrıca bu ikinci baskıyı tamamlamamda bana desteklerini esirgemeyen Haymarket Books çalışanlarına, Julie Fain'e, Anthony Arnove'a ve özellikle Ahmed Shawki'ye çok teşekkür ederim (Zihnimi açmak için mi yoksa sadece kaytarmak istediğimden mi bilmiyorum fakat sürekli daha fazla kitap okumam gerektiğini hissediyordum). Verdiği fikirler, dostluğu, sevgisi ve teşviklerinden ötürü eşim Bridget Broderick'e de teşekkür etmek isterim. Son olarak her zamankinden daha çok miyavlayan kedilerim Leon, Lupe ve Felix'e de teşekkür ederim. Bana ait olan bu kitaptaki temel fikirlerin hiçbirinin bana ait olmadığını söylemeye gerek yoktur. Bu fikirler Marx ve diğer büyük Marksistlere aittir.

Giriş

İstikrara ve büyümeye yol açan ekonomik istikrarsızlıklar ve krizler döneminden sonra ara sıra bazı konuşmacılar Marksizmin öldüğünü, kapitalizmin ise insanların kendilerini gerçekleştirmesinin nihai formu olduğunu ilan ederler. Artık aramızda olmayan sosyalist yazar Daniel Singer'ın uygun bir şekilde belirttiği gibi, "uzmanlarımızla vaizlerimizin amacı, mevcut toplumun radikal ve kökten bir dönüşümünü imkânsız kılmaktır."[1]

En yaygın tema da, sosyalizmin özellikle Birleşik Devletler'de, toplumun en alt katmanlarındaki insanlarının

1. Daniel Singer, *Prelude to Revolution: France in May 1968*, 2.baskı, Boston: South End Press, 2002.

bile deneyimlediği refah ve toplumsal hareketlilik sebebiyle gedikler açamıyor oluşudur. Alman yazar Werner Sombart 1906 tarihli *Why Is There No Socialism in the United States?* [Birleşik Devletler'de Neden Sosyalizm Yok] adlı kitabında şöyle yazmıştı: "Kızarmış bifteklerle elmalı turtaların kıyısında, her türden sosyalist Ütopya başarısızlığa mahkûmdur."[2] 1930'lardaki Bunalım yılları, bu kapitalizm yanlısı fikirlerin yenilip yutulmasını zorlaştırmıştı; fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonraki ekonomik patlama sırasında bu argümanın farklı biçimleri parlatılıp tekrar sunuldu. Daniel Bell'in *The End of Ideology* [İdeolojinin Sonu] adlı kitabı, savaş sonrasında Batıdaki refahın ve Stalinizmin yükselişinin "başta Marksizm olmak üzere dünyaya dair görüşlerini *hakikat* sayan entelektüel sistemler olarak, 19. yüzyıl ideolojilerinin sonuna" işaret ettiğini söylüyordu.[3]

Solcu yazarlar da, Alman radikal filozof Herbert Marcuse gibi şunları yazabilmektedirler: "Düşüncenin bağımsızlığı, özerklik ve siyaseten muhalefet etme hakkı, bireylerin ihtiyaçlarını örgütlenme biçimi sayesinde gittikçe daha fazla tatmin edebilen bir toplumda, temel kritik işlevlerinden mahrum kalmaktadır. (...) Yükselen yaşam şartları karşısında, sistemin kendisiyle uzlaşmama hali toplumsal olarak faydasız bir görünüm taşır; somut olan ekonomik ve politik dezavantajlara yol açıp bütün toplumun pürüzsüzce işlemesini tehdit eder hale gelirse daha da faydasızlaşır."[4] II. Dünya Savaşı sonrasındaki bütün solcu düşünürler gibi nesliyle aynı genel fikirlere sahip Marcuse'a göre, işçi sınıfı mücadelesi artık toplu-

2. Sombart'ın alıntılandığı yer: Daniel Bell, *The End of Ideology,* New York: Collier Books, 1962, s. 277 (*İdeolojinin Sonu*, Çev. Volkan Hacıoğlu, Sentez Yay., 2013).

3. Bell, *The End of Ideology*, s. 16.

4. Herbert Marcuse, *One Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society,* Boston: Beacon Press, 1991, s. 1-2 (*Tek Boyutlu İnsan*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., 1997).

mumuzla gelecekteki sosyalist toplumu birbirine bağlayan bağ değildi. İşçiler ya satın alınmış ya da kapitalizme eklemlenmişlerdi. Daha ötesini göremiyorlardı, bu sebeple de çözümden ziyade sorunun parçasıydılar.[5]

Mayıs 1968'de 10 milyon Fransız işçisinin katıldığı kitlesel grev, aynı 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında dünyayı kuşatan işçi sınıfı ve öğrenci isyanları gibi, tam tersini kanıtlamıştı (1980'de Polonya'daki Solidarność ile Güney Afrika'daki apartheid* rejimini devirmede Siyah işçilerin oynadığı önemli rol, bunun iki ayrı örneğidir). Ancak bu hareketler geri çekilmiş ve kapitalizm tekrar kendini sağlama almıştır. İşçi sınıfının yaşam standartlarına karşı giriştiği ve bugüne dek acımasızca sürdürdüğü saldırıyı başlatmak için, ekonomik kriz döneminden yararlanmıştı. İdeologlar bir kez daha, kapitalizmi en çıplak, vahşi haliyle ve "serbest piyasa" biçimiyle meşrulaştırmak için sahneye çıkmışlardı.

Ardından bunu 1989-1993 arasında Rusya ile Doğu Avrupa'daki bürokratik rejimlerin çöküşü takip etti. Bize "serbest piyasanın' ve liberal demokrasinin faşizm ve komünizm gibi "totaliter" rejimler karşısında galip geldiği anlatıldı. Tarihçi Fracis Fukuyama ortaya çıktı ve

5. Farklı biçimlerde olsa da bu argümanın bazı örnekleri şu eserlerde bulunabilir: "Marcuse Defines His New Left Line" Marcuse'la söyleşi, yer aldığı eser: *The New Left of the 1960s: The Collected Papers of Herber Marcuse,* (der.) Douglass Kellner, New York: Routledge, 2005; Ernest Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy,* Londra: Verso, 1985, (*Hegemonya ve Sosyalist Strateji,* Çev. Ahmet Kardam, İletişim Yay., 2015) ve Andre Gorz, *Farewell to the Working Class,* Londra: Pluto Press, 1982, (*Elveda Proletarya,* Çev. Hülya Tufan, Afa Yay., 1985). Daha birçok örnekten bahsedilebilir. Yeni toplumun kurulmasında işçi sınıfının merkezi rolüne karşı yazılmış en şiddetli antimarksist tez ise Murray Bookchin'in şu küçük ama sorunlu makalesidir, "Listen, Marxist!"; yer aldığı eser: *Post-Scarcity Anarchism,* Buffalo, NY: Black Rose Books, 1986, s. 193-242.

* Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1994 yılına kadar yürürlükte olan ve beyaz olmayan ırklar arasında yasal olarak bir ayrımı öngören politika. (y.h.n.)

toplumun Marx'ın da söylediği gibi evrim geçirip insani toplumsal örgütlenmenin en üst seviyesine çıktığını söyledi. Ancak evrimci süreç bizi sosyalizme götürmek yerine, Fukuyama liberal serbest pazar kapitalizminin "insanlığın ideolojik evrimindeki nihai aşama" ve "insanların kendisini yönetmesinin nihai formu" olduğunu iddia etmişti; dolayısıyla kapitalizm "tarihin sonunu" getirmişti.[6]

Büyük bir coşkunluk içinde, Batılı uzmanlar yeni bir sınırsız barış ve refah çağının geldiğini müjdelediler. Fakat tüm bunlar tarihin sonuysa, hiç de iyi bir sona gidiyormuşuz gibi görünmüyordu. Aksine, dünyanın tek süpergücü olan Birleşik Devletler'in, askeri ağırlığını her yerde sağlamak zorunda hissettiği ve böyle de yaptığı kesintisiz savaşlar çağına; (1990'lardaki ekonomik büyümenin ortasında bile) zenginler ile fakirler arasında büyüyen ihtilaflar çağına ; ve 21. yüzyıla doğru ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklar çağına girdik. Sürekli göklere çıkarılan serbest ticaret ile "küreselleşmenin" çok küçük bir azınlığı aşırı derecede zenginleştirirken, on milyonlarca insanı çok daha kötü koşullara ittiği bir dünyaydı bu. Kısacası sanki, 19. yüzyılın sonlarındaki soyguncu baronların ve az ücretle köle gibi çalışmanın olduğu günlere dönmüştük. Hem de çok daha yıkıcı ve küresel ölçekte.

Bugün kapitalizmin iğrençliğini ve korkunçluğunu birkaç gerçek çok iyi bir şekilde özetlemektedir:

- 2010 yılında dünyadaki 1.210 milyarderin (bunların 410'u Birleşik Devletler'deydi) toplam zenginliği, toplam geliri 10.000 doların altında olan 3.1 milyar insanın toplam zenginliğinin yarısından fazladır.[7] 1982 ile 2011 arasında, Forbes 400 (dünyanın en zengin bireylerinden oluşan liste) toplam zenginliğini on beş kat artırdı.[8]

6. Francis Fukuyama, "By Way of an Introduction" yer aldığı eser: *The End of History and the Last Man,* Londra. Penguin, 1992.
7. Küresel Eşitsizlik Verileri ve Tabloları, inequality.org.
8. United for a Fair Economy personeli, *Born on Third Base: What the*

- Dünya nüfusunun üçte birinden fazlası (2,6 milyar kişi) günde 2 dolardan daha az parayla yaşamakta, 1,44 milyar insan günde 1 doların altında parayla yaşamaktadır.[9]

Birleşik Devletler için geçerli olan şu istatistikler, sadece azınlığın zengin olduğu bir toplumu gözler önüne sermektedir:

- 2011 yılında S&P 500 indeksindeki ABD firmalarının CEO'ları ortalama 12,94 milyon dolar ödenek almaktaydı. Aynı yıl içinde, CEO'lar ortalama olarak bir üretim işçisinden 380 kat daha fazla para kazanmakdaydı; bu oran 1990'da 107'ye 1 iken, 1982'de 42'ye 1'di.[10] Walmart CEO'su Lee Scott Jr.'un 2007'de aldığı toplam ödenek 29,7 milyon dolardı: Tam zamanlı bir Walmart çalışanından 1.314 kat daha fazlası.[11] ABD firmalarının üçte ikisi 1998 ile 2005 arasında hiç gelir vergisi ödememişti.[12]
- CEO ücretleri 1989 ile 2004 arasında %300 artarken, aynı dönemdeki işçi ücretleri sadece %5 artmıştı (asgari ücrette çalışanların ücreti ise %6 düşmüştü). Ücretler CEO ücretlerindeki artışla aynı oranda artsaydı, üretimdeki işçilerin ortalama maaşı 27.640 dolar değil 110.136 dolar olacaktı.[13]
- ABD halkının en üstteki %1'lik kesimi, ülkenin toplam zenginliğinin %34,5'ini kontrol etmekte; en üstteki %10'luk dilim

---

Forbes 400 Really Says About Economic Equality and Opportunity in America, United for a Fair Economy, 2012, s. 2, http://faireconomy.org/sites/default/files/BornOnThirdBase_2012.pdf.

9. United Nations Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, New York: Palgrave MacMillan, 2010, s. 96.

10. "Trends in CEO Pay" AFL-CIO Executive Paywatch, www.aflcio.org/Corporate-Watch/CEO-Pay-and-the-99/Trends-in-CEO-Pay.

11. Sara Anderson ve diğ., *Executive Excess 2008: How Average Taxpayers Subsidize Runaway Pay,* Washington, DC: United for a Fair Economy and Institute for Policy Studies, 2008, s. 9.

12. A.g.e., s. 13.

13. Sara Anderson ve diğ., *Executive Excess 2005: Defense Contractors Get More Bucks for the Bang,* 12th Annual CEO Comensation Survey for the Institute for Policy Studies, 30 Ağustos 2005, s. 14-15, www.faireconomy.org/press/2005/EE2005.pdf.

üçte ikisini, en alttaki %90'lık dilim ise %26,9'unu kontrol etmekteir. En üstteki %0,1'lik dilimin ortalama geliri 23,8 milyon dolardır; en alttaki %90'ın ise 29.800 dolardır.[14]

- 46,2 milyon insan, yani nüfusun %15'i, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu rakam 2000'de %11,3'tü.[15] Siyahların %26'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve tüm halkın %40,9'u yoksulluk sınırının altında yaşayan bekâr bir anne tarafından geçindirilmektedir.[16] Dört kişilik bir hane için yoksulluk sınırı 21.000 dolar olarak belirlenmiştir ve bu saçmalık derecesinde düşük bir rakamdır. Gerçekte Birleşik Devletler'de yoksulluk içinde yaşayan milyonların sayısı, resmi rakamlardan çok daha fazladır.

Yoksulluk her zaman korkunç bir şeydir. Onu ortadan kaldıracak maddi araçlar var olduğunda iğrenç bir şeye dönüşür ancak yine de varlığını sürdürmektedir. Ancak dünya kapitalizminin öncelikleri olan muazzam zenginlikler ile büyük sefalet, yan yana varlığını sürdüren, birinin var olması için diğerinin sürmesini gerektiren iki şeydir. Kapitalizmin önceliklerini katı bir şekilde açığa çıkaran şey, aşağı Sahra Afrika'da kişi başı gelir 490 dolar iken, Avrupa'daki ineklerin her birine verilen sübvansiyonun 913 dolar olmasıdır.[17] Bu devasa zenginlik farklılığını daha da gözler önüne seren şeyse, eşitsizliği pekiştirmek ve azınlığın çoğunluk üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek için tasarlanmış çeşitli baskı (ulusal, ırkçı ve cinsel) biçimleridir.

---

14. Dave Gilson ve Caroline Perot, "It's the Inequality, Stupid!" *Mother Jones*, Mart-Nisan 2011.

15. Susan Heavy ve Lucia Mutikani, "Number of U.S. Poor Holds Steady But Earning Gap Grows" Reuters, 12 Eylül 2012; Heidi Shierholz ve Elise Gould, "Already More Than a Lost Decade" Economic Policy Institute, 12 Eylül 2012.

16. Keeanga-Yamahtta Taylor, "What Has Obama Done for African-Americans?" *Socialist Worker*, 19 Mayıs 2011; Shierholz ve Gold, "Already More Than a Lost Decade."

17. United Nations Human Development Report 2003: Millennium Development Goals, New York: Oxford University Press, 2003, s. 155.

Tüm bu korkunç gerçekler, Marx ve Marksizm bir kenara dünyayı değiştirmek için bazı projelerin ortaya atılmasını zorunlu kılmaktadır. Uzmanlar onu ne kadar gömmeye çalışırsa çalışsın Marx'ın sürekli tekrar ortaya çıkması işte bundandır. Fikirleri hâlâ canlıdır çünkü kapitalizme yönelik suçlamaları –ilk kez 1840'larda kaleme almış olmasına rağmen– her gün bir kez daha doğrulanmaktadır. Sefalet daha da korkunçlaştıkça, apaçık ortaya çıkan sınıfsal ayrımlar Marx'ın tarihsel değişimlerin motoru dediği şeyi, yani sınıf mücadelelerini ortaya çıkarmaktadır. Dünyanın her yerinde, çok az bir ücret karşılığında emeğiyle toplumun zenginliğini üreten işçi sınıfı (Marx'ın çağında "proletarya" denen sınıf) çeşitli biçimlerde örgütlenmeye, gösteri ve grevler yapmaya ve direnmeye devam etmektedir.

Marx kendisinden öncekilerin yapmış olduğu gibi toplumun kötü yönlerini ifşa etmekle kalmamış, kapitalizmin nasıl çalıştığını, nasıl krizlere girdiğini ve nasıl sona erdirileceğini de açıklamıştı. Yaşamı boyunca Marx'ın dostu ve yol arkadaşı olmuş Fredirck Engels, 1883'te Marx'ın mezarı başında, onun "günümüzdeki kapitalist üretim biçimine yön veren özel hareket yasalarını keşfettiğini" söylemişti. Marx'ın eleştirmenleri bile kimi zaman, kapitalizmin doğasına dair parlak fikirlere sahip olduğunu itiraf etmektedirler. Ancak Engels şöyle devam etmişti: "Marx her şeyden önce bir devrimciydi. Hayattaki gerçek görevi, bu veya öteki şekilde kapitalist toplumun ve onun getirdiği devlet kurumlarının yıkılmasına katkı sunmak, ilk kez konumuna ve ihtiyaçlarına, kendini özgürleştirme koşullarına dair kendisinin bilinçlendirdiği modern proletaryanın kurtuluşuna katkı sunmaktı."[18]

18. Friedrich Engels, "Karl Marx's Funeral" Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works* (bundan sonra *MECW*), Cilt 24, New York: International Publishers, 1989, s. 468. Not: Bu kitapta alıntılanan Marksist eserlerin

Elbette Marx'ın çağından bugüne birçok şey değişti. Fakat kapitalizmin özü –kâr için azınlığın çoğunluğu sömürmesi– değişmedi ve çok daha büyük ölçeklerde zarar vermeyi sürdürmekte. Herkesi beslemek için yeterli besini üretebilen anca her yıl yetersiz beslenmekten ötürü yaşamını yitiren 6 milyon çocuğu besleyemeyen bu dünya pazarının çılgın anarşisi hâlâ bizimledir.[19] Kapitalist üretimin plansız karakteri, sürekli kâr arayışıyla birlikte, aynı yoldan çıkmış bir trenin yolcularını tehdit etmesi gibi, dünyanın sakinlerini tehdit eden bir çevre krizi meydana getirmiştir. Doğrusu, Marx ve Engels'in tarif ettiği eğilimlerin birçoğu –gittikçe karşılıklı olarak bağımlı hale gelen bir dünya pazarının yaratılması; sistemin periyodik olarak ekonomik krizlere eğimli olması; bir tarafta artan verimlilik ve zenginliğe karşı, artan yoksulluk; sermayenin birikimi ve merkezileşmesi, tekellerin büyümesi– yazılarına nerdeyse bir kehanet havası katmaktadır.

Bugün, Marx ve Engels'in yıllar önce ortaya koyduğu görev hâlâ geçerliliğini korumaktadır: Rekabetin yerini beraberliği koymak, içinde zenginliğin herkes tarafından üretilip yararlanıldığı, kâra göre değil insani ihtiyaçlara göre dağıtıldığı bir toplum kurmak. Marx ve Engels *Komünist Manifesto*'da şöyle yazıyorlardı: "Sınıfları ve sınıfsal karşıtlıklarıyla birlikte eski burjuva toplumunun yerine, her bir kişinin serbestçe gelişmesinin herkesin serbestçe gelişmesinin koşulu olduğu bir beraberlik kuracağız."[20]

---

birçoğu, www.marxists.org'taki Marx-Engels İnternet arşivinde bulunabilir. Vazgeçilmez bir kaynaktır.

19. Frances Moore Lappe ve diğ., *World Hunger: Twelve Myths*, New York: Grove Press, 1998, s. 8; *The State of Food Insecurity in the World 2005*, Roma: United Nations Food and Agricultural Organization, 2005, s. 20.

20. Karl Marx ve Friedrich Engels, Manifesto of the Communist Party, The Communist Manifesto: A Road Map to History's Most Important Political Document, (der.) Phil Gasper, Chicago: Haymarket Books, 2005, s. 72. (Bundan böyle, Komünjst Manifesto.) (*Komünist Manifesto*, Çev. Celâl Üster, Nur Deriş, Can Yay., 2016) Editörün açıklayıcı girişi ve Marx

Ancak böyle bir toplumda insanlık, yaşamları yok etmek yerine onları ileriye taşıyacak bilimsel bilgilerden faydalanarak kendi kapasitesini eksiksizce geliştirebilir.

Dahası Stalinizmin çöküşünü alkışlayanlar önemli bir faktörü es geçmektedir: Doğuda adına komünizm denen ancak aslında bürokratik devlet kapitalizmi olan şeyin yok olması, Soğuk Savaş dönemi sırasında hem Doğuda hem de Batıda yıllarca anlamı çarpıtılan gerçek Marksist geleneği insanların yeniden keşfetmesini sağlamıştır. Bu gelenekse, işçi sınıfının kendi kendisini özgürleştirmesidir. Dolayısıyla Marksizm ölmemekte, yeniden doğmaktadır.

Bu kitap, *Socialist Worker* [Sosyalist İşçi] gazetesinde iki haftada bir yayınlanan "Marksizmin Anlamı" adlı köşe yazısı için yazılan bir dizi makale olarak başladı. Kitap, Marksist fikirlere ilişkin basit tanımlar vermeyi ve bu fikirlerin bugünkü dünyayı anlamamız ve onu değiştirmemizde ne kadar önemli olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Elbette bu kitap, Marx ve Engels'i, onu takip eden Rosa Luxemburg, Vladimir Lenin ve Leon Troçki gibi büyük devrimci sosyalistleri okumanın yerini tutamaz. Diğer birçok eserin yanı sıra, Marx'ın *Fransa'da İç Savaş*, Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Rosa Luxemburg'un *Sosyal Reform mu Devrim mi?,* Troçki'nin *Ekim Dersleri ve* Lenin'in *Devlet ve Devrim* eseri gibi kitapları bir kez daha okudum; ve her okuduğumda taze deneyimlerin ışığında yeni bir şeyler öğrendim.[21] Fa-

ve Engels'in diğer eserlerinden alınan önemli seçkilerle birlikte, eksiksiz ve ek açıklamalı bu Manifesto en iyi baskısıdır.

21. Karl Marx, *Civil War in France: The Paris Commune,* New York: International Publishers, 1989, (*Fransa'da İç Savaş*, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 2015); Friedrich Engels, *Socialism: Utopian and Scientific*, New York: International Publishers, 1989, (*Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Çev. Yayın Kurulu, Sol Yay., 1998); Rosa Luxemburg, *Reform or Revolution, The Essential Rosa Luxemburg,* (der.) Helen Scott, Chicago: Haymarket Books, 2008, (*Sosyal Reform mu Devrim mi?*, Çev. Nihal Yılmaz,

kat Lenin'in *Devlet ve Devrim*'e ek olarak yazdığı gibi, "yazmaktansa 'devrimi deneyimlemek' çok daha iyi ve yararlıdır."[22] Marx ve Engels de aynı Lenin gibi masa başı düşünürleri değildi. En başta dünyayı baskı ve sömürüden kurtarmak için mücadele etmiş devrimcilerdi. Dünyayı değiştirmek için, o dünyanın nasıl işlediğini anlamanın ve dönüşümünü sağlayacak etkili yolları bulmak için geçmiş mücadelelerden ders çıkarmanın zorunlu olduğunu anlamışlardı.

Belge Yay., 2000); Leon Trotsky, *The Lessons of October,* Londra: Bookmarks, 1987, (*Ekim Dersleri*, Çev. Erdal Tan, Yazın Yay., 1993); V. I. Lenin, *State and Revolution,* New York: International Publishers, 1994, (*Devlet ve Devrim*, Çev. Celal Üster, M. Halim Spatar, Yordam Yay, 2016).

22. Lenin, *State and Revolution,* s. 101.

1
Binyılcılıktan Marx'a

Yeni Bir Toplum Hayali

Sosyalizm fikri sınıflı toplumun kendisi kadar eskiye uzanır. Başrahipler, krallar, lordlar, soylular, imparatorlar, yüksek yargıçlar ve generaller kadar, kendisini çoğunluk pahasına zenginleştiren azınlığın yenileceği ve dünyadaki tüm zenginliğin ortak hale gelip herkesçe paylaşılacağı bir dünyanın hayalini kuran ve kimi zaman bunun için savaşan insanlar da olmuştur.

Genellikle radikal fikirler dini biçimler altında gizlenmiştir ancak içerdikleri şey yine de açık ve kesindir.

İsa'nın havarilerinden sonraki 4. yüzyılda, "Lütuf onların arasındaydı çünkü kimse yoksunluktan ötürü ıstırap çekmedi. Çünkü onlar bir parça verip diğerini kendilerine saklamadılar. Eşitsizliği ortadan kaldırıp büyük bolluk içinde yaşadılar" diye yazmıştı Konstantinapolis [İstanbul] patriği Aziz John Crysostom.[1]

14. yüzyıl İngilteresi'nin radikal vaizi olan ve 1381 yılındaki büyük tarım isyanının lideri John Ball'in vaazı şöyleydi:

> Şayet hepimiz tek bir anne ve babadan, yani Âdem ile Havva'dan geldiysek, lordlar ürettiklerimizi müsrifçe tüketebilsin diye toprağı kazıp sürmeyi bir kenara bırakın, nasıl olurda bizden daha üstün olduklarını söyleyip bunu ispatlayabilirler?
> Bizler paçavralar içindeyken, onlar kadife ve satenle kuşanmışlar, sincap kürkleri giymekteler. (...) Sürekli yağmur ve kar altında, cefa ve iş bizim üzerimizdeyken, onların güzel malikâneleri ve köşkleri var. Ancak görkemlerini sürdüren her şey bizden ve bizim emeğimizden gelmekte.

Vardığı netice ise şuydu: "Her şey ortak olana, köylü [serf] ile soylu diye bir şey olmayıp hepimiz aynı koşullara sahip oluncaya dek, İngiltere'de hiçbir şey iyiye gidemez ve gitmeyecektir de."[2]

1789 Fransız Devrimi'nin feodal tiranlığı yok ettiğini ancak ne zengin ile fakir arasındaki ekonomik eşitsizliği ne de zenginin hâkimiyetini ortadan kaldırdığını gören Gracchus Babeuf bir "eşitler komplosu" örgütledi ve tüm metaların halkın ortak kullanımındaki depolarda tutulup ihtiyaca göre dağıtılacağı bir toplumun kurulması için yeni bir devrim çağrısında bulundu. Şöyle yazmıştı: "Her

1. Alıntılandığı yer: Karl Kautsky, *Foundations of Christianity,* New York: Monthly Review Press, yılı belirtilmemiş, s. 332.
2. Jean Froissairt "tipik" bir John Ball vaazini aktarmakta, alıntılandığı yer: Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium,* Londra: Oxford University Press, 1970, s. 199.

şey birlikte ve mükemmel bir eşitlik temelinde harmanlanacak."[3]

Erken dönem radikal hareketlerden, düşünürlerden, ütopyacılar ve sosyalistlerden Birleşik Devletler de payını almıştı. Amerikan Devrimi radikal, demokratik, emek yanlısı ve kölecilik karşıtı bir gelenek doğurdu. Örneğin *The Rights of Man to Property!* adlı eserin yazarı Thomas Skidmore, 1820'lerde şunları kaleme almıştı: "Zenginlik sürekli başkalarının elindeki mülkiyeti gasp etmek için kullanılan bir araç olduğuna göre, bir soyguncunun elinden kılıcının veya tabancasının zorla alınmasını salık veren aynı ilke uyarınca, zenginliğin de ona sahip olanın elinden alınması zorunludur." Skidmore, "büyük oranda yoksullaşmaya yol açabilmesine veya yoksulları yok edebilmesine rağmen" buhar motoru gibi yeni icatların, "onlara el konması ve sahip olunması" koşuluyla onlara faydalı olabileceğine inanmıştı.[4]

Ortaya çıkan endüstriyel kapitalizm, Marx'tan önce de kavrayışı güçlü eleştirmenlerin hedefindeydi. İsviçreli ekonomist Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi 1830'larda şöyle yazmıştı: "Günümüzde çaba karşılığından ayrılmış haldedir; önce çalışan, sonrasında dinlenen aynı insan değildir; fakat bunun sebebi diğeri dinlenirken birinin çalışmasıdır."[5] Sismondi tüm sınıflı toplumların özünü kavramıştı. Bu basitçe birilerinin zengin, diğerlerininse yoksul olması değildi. Mesele birkaç kişinin zenginliğine tekabül eden çoğunluğun emeğiydi.

3. Alıntılandığı yer: R.B. Rose, *Gracchus Babeuf: The First Revolutionary Communist,* Stanford, CA: Stanford University Press, 1978, s. 195.

4. Alıntılandığı yer: Lillian Symes ve Travers Clement, *Rebel America: The Story of Social Revolt in the United States,* New York: Harper & Brothers Publishers, 1934, s. 40.

5. Alıntılandığı yer: Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy,* Cilt 1, İngilizce tercümesi, Ben Fowkes, New York: Vintage, 1977, s. 801 (*Kapital 1*, Çev. Nail Satılgan, Mehmet Selik, Yordam Yay., 2013). Aksi belirtilmediği sürece, bundan sonraki tüm referanslar *Kapital*'in bu versiyonuna yapılacaktır.

Büyük Fransız Devrimi'ni takip eden yıllarda, ütopyacılar olarak bilinen bir sosyalist grup açığa çıktı. Ütopyacı sosyalistler rasyonel bir şekilde örgütlenmiş bir toplum için planlar ve tasarılar hazırladılar. Onlar endüstriyel kapitalizmdeki kötülüklerin keskin eleştirmenleriydi ve onlara göre bu kötülükler insan doğasının daha iyi olan unsuruna karşıt bir konumdaydı Örneğin Fransız ütopyacı Charles Fourier şöyle yazıyordu: "Toplumsal ilerleme ve tarihsel değişimler kadınların özgürlüğe yönelik ilerleyişi sonucunda ortaya çıkar, toplumsal düzenin çöküşü ise kadınların özgürlüğündeki gerileme sonucunda ortaya çıkar."[6]

Ütopyacılar, dünyanın geri kalanına emsal oluşturacak toplumsal veya komünel yaşam adacıkları inşa etmeye çalıştılar. Hedefleri, varlıklılar da dahil herkesi, sistemlerinin üstünlüğüne ikna etmekti. İnsan aklı (konumlarının düz mantığı) toplum içerisindeki soyluları planlarını benimsemeye ikna edecekti. Doğrusu Fourier tabandan gelen devrimci dönüşüme gerçekten de karşı çıkmıştı. Ütopyacılar için işçi sınıfı sadece "acı çeken bir sınıftı" kendi eylemleriyle toplumu dönüştürme kapasitesine sahip bir sınıf değil. Engels bunu şu şekilde öne çıkarıyordu:

> Toplumsal sorunların, henüz olgunlaşmamış ekonomik koşullarda saklı kalmış çözümlerini Ütopyacılar insan beyninden evriltmeye çalıştılar. Toplum hatalardan başka bir şey sunmamıştı; bunları ortadan kaldırmak aklın göreviydi. O halde toplumsal düzenin yeni ve daha mükemmel bir sistemini keşfetmek, bu sistemden yoksun olan toplumlara propaganda yoluyla ve mümkün oldukça model deneylerin emsalleri üzerinden dayatmak gerekiyordu. Bu yeni toplumsal sistemler Ütopyacı olmalarından ötürü başarısızlığa mahkûmdular; ne

6. Fourier, "Degradation of Women in Civilization" yer aldığı eser: *Women, the Family and Freedom: The Debate in Documents,* Cilt 1, *1750-1880,* Susan Groag Bell ve Karen M. Offen, (der.), Karen M. Offen, terc., Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1983, s. 40-41.

kadar eksiksiz bir şekilde detaylandırıldılarsa, salt hayal ürünü haline gelmekten o kadar kaçınamadılar.[7]

Hemen hemen tüm bu ütopyacı deneyler (birçoğu 1800'lerde Birleşik Devletler'de hayata geçirilmişti) başarısız oldu. Dünyayı değiştirmekten ziyade, kapitalist dünyanın toplumsal ve ekonomik öncelikleri onları değiştirdi. Kimi zaman toplumu örgütlemenin alternatif yollarına dair küçük işaretler sunmuş olsalar da, bu deneyler onları kuşatan düşman kapitalist ortam karşısında yenilgiye uğradı. İşçilerin ortak mülkiyetindeki kooperatifler de ütopyacı koloniler olarak ve aynı sebepten ötürü aynı sorunla karşı karşıya kaldı: Piyasa kapitalizminin ummanında, küçük sosyalizm adaları kuramazsınız.

Ütopyacılığın çeşitli kolları bugün hâlâ etkisini korumakta, sık sık bu deneylerin daha iyi bir dünyaya "delalet etmekte" olduğu üzerinden haklı çıkarılmaktadır. Otonom kurtuluş adacıkları oluşturabileceğiniz fikri iki sebepten ötürü hatalıdır: İlk olarak "gerçek" dünya, otonomcuların kurmaya çalıştığı ilişkileri çarpıtmanın ve böylelikle onları yok etmenin yolunu bulmaktadır; ve ikincisi varoluşlarıyla bir bütün olarak kapitalist sisteme meydan okuyamamaktadırlar.

O Bir Genç Hegelciydi

Marx ve Engels politik yaşamlarına sosyalistler olarak başlamadılar. Genç, tuzu kuru Alman üniversite öğrencileri olarak, 1830'ların sonlarında Genç Hegelciler olarak adlandırılan felsefi gençlik hareketinin çekimine kapıldılar. Hegel, insanlık tarihinin "diyalektik" bir güzergâhta ilerlediğini, yani "mutlak idea" doğrultusunda birbirleriyle çatışan fikirler üzerinde temellenmiş bitmeyen bir değ-

7. Engels, *Socialism: Utopian and Scientific,* New York: International Publishers, 1989, s. 36.

şim yoluyla ilerlediğini savunmuş, saygıdeğer bir Alman filozofuydu. Muhafazakâr Hegelciler, son derece baskıcı ve bürokratik nitelikteki Prusya devletini bu "mutlak ideanın" cisimleşmesi olarak görmekteydi.

Marx ve Engels'in ilgisini çeken sol Hegelciler ise, Hegel'in diyalektiğini insanın özgürlüğüne yol açan bir fikirler çatışması olarak yorumlamaktaydı. Genç Hegelcilerden bazıları tüm zamanlarını önemsiz metafiziksel ayrıntılara gömerken, diğerleri anayasal ve demokratik reformlara önem verdiler. Prusya'nın yeni kralı hukuki olarak, Genç Hegelcilerin üniversitede mevki edinmesini yasakladıktan sonra, kendisi de böyle bir konumda olmayı arzulamış olan Marx, 1841'de önemli bir özgürlükçü gazetenin, Köln'deki *Rheinische Zeitung*'un bir editörü oldu ve hayatında ilk kez felsefenin soyut alanından, kendi sözleriyle odun hırsızlığı, serbest ticaret ve köylülerin yaşam koşulları gibi "maddi çıkarlar" ve "ekonomik sorunlar" alanına geçiş yaptı.[8]

Marx bu dönemde aşırı demokrat olarak tanımlanabilirdi. Örneğin "her özgürlük biçiminin diğerine koşul oluşturduğunu" öyle ki bir özgürlük yasaklandığında, genel anlamda özgürlüğün "yaşamın tüm suretlerinden yoksun bırakıldığını" yazmıştı.[9] Marx editör olarak, örneğin odun hırsızlığına karşı çıkarılan yasaların, varlıklı orman sahipleri lehine yoksullara karşı nasıl kullanıldığını ve devletin sınıf çıkarlarının üzerinde bir tutum almadığını görmüştü. Aynı zamanda liberallerin nasıl mücadeleyi ilk terk edenler ve statüko ile pazarlık yapanlar olduklarını da görmüştü. Gazetenin liberal destekçileri, devlet 1843'te *Rheinische Zeitung*'u yasakladığında basın özgürlüğünü savunamamışlardı. Marx için bu, kendi küçük çıkarlarını

8. Alıntılandığı yer: Michael Löwy, *The Theory of Revolution in the Young Marx*, Chicago: Haymarket Books, 2005, s. 26.
9. Alıntılandığı yer: Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, Cilt 1, *State and Bureaucracy*, New York: Monthly Review Press, 1977, s. 38.

tehdit edebilecek her şeyden korkan "gönülsüz liberalizmin doğal aciziyetine" bir örnek teşkil etmekteydi.[10] Ancak bir editör olarak "yaltaklanmak, lafı dolandırmak ve kılı kırk yarmak" zorunda kalacağı ve bu sebeple kendisini yozlaştıracak bir konuma kendisini bir daha asla sokmayacağına ant içerek, kendisini de eleştirmişti.[11]

Marx katıksız demokrasiden yanaydı ve kitlelerin demokrasi için "olgunluktan çok uzak" olduğunu ve kundakta tutulmaları gerektiğini söyleyenleri alenen suçladı. Şunu sormaktaydı: "Hepimiz bir beşikte yatıyorsak kim bizi beşikte sallayacak? Hepimiz hapisteysek, kim bu hapisanenin bekçisi olacak?"[12]

Ancak bir süreliğine, işçileri ve köylüleri kendi kaderlerini biçimlendiren kişilerden çok salt acı çeken kişiler olarak görmeye devam etmişti; çünkü değişimin temel motoru olarak hâlâ "ruhu" veya felsefeyi görmekteydi. Devletin sadece dar, burjuva çıkarlarından ziyade tüm toplumu temsil edecek şekilde "mükemmelleştirilebileceği" ve teoriler arasındaki çatışmanın "kaba" maddi mücadeleden daha önemli olduğu yönündeki Hegelci fikre tutunmaktaydı.

Alman liberallerinin korkakça ürkekliği Marx'ı, burjuvazinin 1789 Fransız Devrimi'nde yaptığına inandığı toplumsal ve politik dönüşüme yol açma konusunda Almanya'daki burjuvazinin aciz olduğuna ikna etmişti. Gazeteden kovulduktan ve 1843'te Paris'e taşındıktan sonra iki önemli eğilimden haberdar oldu: toplumsal dönüşümün anahtarı olarak fildişi kulesindeki tartışmalardan ziyade pratik mücadelenin kendisini görmek ve toplumun dönüşmesinde temel rol oynayabilecek yeni bir sınıf veya toplumsal güç arayışında olmak.

10. Alıntılandığı yer: Löwy, *The Theory of Revolution in the Young Marx*, s. 27.
11. A.g.e., s. 39.
12. Alıntılandığı yer: A.g.e., s. 48.

Fransa'da gelişmekte olan sosyalist ve komünist fikirlerden haberdar olduğu ilk dönemde, Marx hemen onları benimsemedi. Düşündüğü konular hakkında karar vermeden önce, ilk olarak bunları dikkatlice araştırıp okuması gerektiğini düşünüyordu. Marx'ın kanaatince bunlar, mevcut koşullar ve olasılıklarla hiçbir ilişkisi olmayan ideal yapılardı; oysa ihtiyaç duyulan şey dünyaya dair teorik bir kavrayışı, pratikte mücadeleye katılımla birleştirecek bir yoldu:

> Hiçbir şey bizi, politik eleştiriler yapmaktan, politikaya dahil olmaktan ve bu sayede *gerçek* mücadelelerden, eleştirel çizgimizin başlangıç noktasından ve eleştirimizi bunlarla tanımlamaktan alıkoyamaz. Bu durumda bizler, dünyayla doktrinci bir tarzda yeni bir ilkeyle yüzleşmiyoruz: İşte hakikat, önünde eğilin! Dünyaya ilişkin yeni ilkeleri dünyanın kendi ilkelerinden hareketle geliştiriyoruz. Dünyaya şöyle demiyoruz: Mücadelelerinize son verin, bunlar aptalca; bizler size mücadelenin gerçek sloganını vereceğiz. Sadece dünyaya gerçekten de uğruna savaşılacak olan şeyi ve bunu istememesine rağmen sahip *olması gereken* şeyin bilinç olduğunu gösteriyoruz.[13]

Paris'teyken Marx, ilk kez işçi hareketiyle temas kurdu ve Fransız işçilerinin mertliği ve davaya kendilerini adayışı onu derinden etkiledi. 1844'te Ludwig Feuerbach'a şöyle yazıyordu: "Bu bitkin insanların içinden fışkıran katıksız tazeliği, mertliği takdir etmek için, Fransız işçilerinin toplantılarından birine katılmalısınız. (...) Tarih medeni toplumumuzun tam da bu 'barbarları' arasında, insanlığın özgürlüğüne yönelik pratik unsuru hazırlamakta."[14] Onu etkileyen bir diğer kişi de, Britanya'daki yükselen

13. Karl Marx, *Collected Works*, Cilt 3, New York: International Publishers, 1975, s. 144.
14. Alıntılandığı yer: Löwy, *Theory of Revolution in the Young Marx*, s. 65.

endüstriyel işçi sınıfının mücadelelerine tanık olmuş ve Marx'ın kendi aydınlanmasından önce işçilerin mücadeleleri yoluyla sosyalizme erişmedeki rolleri hakkında sonuçlar çıkarmaya başlamış yeni dostu Engels'ti.

Aralık sonunda yeni görüşlerini açıkladı: Almanya'daki yeni topluma giden yolun devrimci bir mücadeleden geçtiğini ve bunu gerçekleştirebilecek sınıfın yeni oluşmakta olan işçi sınıfı olacağını, "kendisini toplumun tüm diğer tabakalarından özgürleştirmediği ve dolayısıyla toplumun tüm diğer tabakalarını özgür kılmadığı sürece" kendisini kurtarmasına izin vermeyecek "radikal zincirlere" mahkûm sınıf olacağını ifade etti.[15]

Ardından, 1844'te Almanya'daki kitlesel işçi protestolarının ilk kıpırdanışına, görüşlerini doğrulayan Silezyalı dokumacıların isyanına (dokumacılar ile devlet milisleri arasında iki gün boyunca süren savaş) tanık oldu. Başka bir Hegelci olan ve ayaklanmayı kenardan eleştiren Arnold Ruge'yle girdiği bir tartışmada, Marx bir "okul müdürü" olmaktan ziyade sadece mücadeleyi araştırmakla kalmayıp onu desteklemek gerektiğini duyurmuştu.

Yeni Türden Bir Sosyalizm

Sosyalizmi benimsemeye karar verdiklerinde Marx ve Engels'in sosyalizmini ütopyacılardan ayıran şey, onlardaki sosyalizmin (aslında kendilerini komünist olarak adlandırmayı seçmişlerdi çünkü komünizm işçi hareketiyle daha fazla ilişkilendirilirken, sosyalizm çoğunlukla işçi mücadelelerinden ayrı duran ütopyacılarla ilişkiliydi) köken olarak ideal olandan ziyade gerçek koşullara dayanmış olmasıydı. Marx ve Engels, başka bir dünyaya yönelik arzu ile vizyonun yeterli olmadığını gösterdiler. Ütopyacılar mevcut toplumsal ilişkileri eleştirip daha iyi bir toplum için ayrıntılı toplumsal planlar önerirken, basitçe olan şey

15. Karl Marx, *Collected Works,* Cilt 3, s. 186.

karşısında *olması gerekeni* önemsiyorlardı. Ancak geleceği bugünle bağlayan bir şeyler olmak zorundaydı. Gelecek toplumu içinde barındıran tohumların, filizlenebilmesi için bugün halihazırda toprağa ekilmiş olması gereklidir. Toplumun ilerlemesi amacıyla bu değişimi hem mümkün hem de gerekli hale getirmek için maddi koşullar ile toplumsal aktörlerin var olması gerekir.

Marx ve Engels şöyle yazar: "Bizler için komünizm, (...) gerçekliğin kendisini ona uyarlayacağı bir *ideal* değildir." O, "şeylerin mevcut yapısını ortadan kaldıran *gerçek* harekettir."[16] Dolayısıyla Marx ve Engels'in başlangıç noktası, "kanlı canlı insanlara ulaşmak amacıyla onların söyledikleri, hayal ettikleri ve kavradıkları şeyler" değildi. Aksine, şöyle yazıyorlardı: "Gerçek, faal insanlardan başlayarak yola çıktık ve ideolojik reflekslerin gelişimi ile bu yaşam süreçlerinin yankılarını onların gerçek yaşam süreçleri temelinde gözler önüne sermekteyiz."[17]

Buradaki husus, özgürlüğe ilişkin fikirlerin onların gerçekleşmesi için gereken koşullar var olmadan önce ifade edilmesinin imkânsız olması veya insanların fikirleri ile maddi yaşam koşulları arasında bire bir mekanik bir ilişki olması değildir. Ancak kişi, "yeterli nicelikte ve nitelikte yiyecek ve içecekten, barınma ve giyinme gereksinimlerinden yoksun olduğunda kurtulamaz." Marx ve Engels'in iddia ettiği üzere, "Kurtuluş, zihinsel değil tarihsel bir eylemdir."[18]

Kısaca sosyalizm iyi bir fikirden ötesi olmalıdır. Kapitalizmin genel çerçevesi içinde, onu bir gerçekliğe dönüştürme potansiyeline sahip maddi ve toplumsal güç-

16. Karl Marx ve Friedrich Engels, *The German Ideology*, yer aldığı eser: *Marx-Engels Collected Works* (bundan böyle *MECW*), Cilt 5, New York: International Publishers, 1976, s. 49 (*Alman İdeolojisi*, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1976).
17. A.g.e., s. 36.
18. A.g.e., s. 38.

lerin yaratılması zorunludur. Kabaca belirtecek olursak, yaşamak için yeterince gıda olmadığında eşitlik basitçe herkesin yavaş yavaş ölmesidir; yani ıstırap çekme eşitliğidir. Sürdürülebilir bir şekilde paylaşmak, gıdanın bol olduğunu ima eder. Dahası devrimci dönüşüm, topluma şekil veren birkaç toplum mühendisinin eyleminden değil, kitlelerin hareketinden ileri gelir.

Marx ve Engels birbirleriyle ilişkili bir dizi sebepten ötürü ütopyacıların ötesine geçebilmişlerdir. Diğer sosyalistler gibi Marx ve Engels de, gereksinimlerden uzak bir dünya vaat eden ancak bunu gerçekleştirmeyen endüstriyel kapitalizmin yükselişi esnasında ortaya çıkan zenginlikte dehşetli bir artışa tanık olmuşlardır. Ancak aynı zamanda bir başka şeye daha tanık olmuşlardır: Almanya, Britanya ve Fransa'daki işçi grevleri ve gösterilerine. İşçi sınıfı onlar için artık salt bir "acı çeken sınıf" olmaktan çıkmış ve gözleri önünde kendi kurtuluşlarının aktif öznelerine, yani kendi kurtuluşları herkesin kurtuluşu için temel oluşturan bir sınıfa dönüşmüşlerdir.

Bu Marksizmin temel bileşenidir, bu sebeple buna tekrar döneceğiz. Ancak şimdilik birkaç hususun vurgulanması gerekmektedir. İşçi sınıfının "keşfi" önemli bir buluştur çünkü kendi eylemleriyle toplumu dönüştürme kapasitesine sahip bir toplumsal gücü tanımlamıştır. Kabaca söylersek, bundan önce radikal toplumsal dönüşüme dair iki görüş vardı ve her ikisi de sömürülen kitleleri en iyi haliyle, toplumu dönüştürecek daha fazla aydınlanmış azınlıklara destek olabilecek pasif bir unsur olarak görmüştü.[19] Marx ve Engels ilk başta bu görüşleri benimsemişlerdi ancak sonrasında, sınıf mücadelesinin kendisine dair gözlemlerine ve deneyimlerine dayanarak, bu görüşten koptular.

19. Buradaki argüman detaylı olarak şurada geliştirilmektedir: Michael Löwy, *The Theory of Revolution in the Young Marx*, bölüm 1.

Ütopyacılar gibi radikal ve Fransız 18. yüzyıl materyalistleri, toplumsal ve maddi koşullarının ürünleri olarak kitlelerin bu koşulların ötesine geçmekten aciz olduklarını öne sürmüşlerdi. Düşünceleri kendi çevresince biçimlenen biri nasıl olur da onu değiştirmek için bu ortamın dışına çıkabilirdi? Dolayısıyla ihtiyaç duyulan istisnai bir kişi veya toplumun üzerinde veya dışında bir grup aydınlanmış *insandır* –bu filozofların aydınlanmış insanların dünyayı değiştireceğini düşünmesi, ne ironiktir ki onların da mevcut koşulların ürünü olduklarına kanıttır– hatta yukarıdan değişim getirecek aydınlanmış bir despottur. Fransız devrimci Auguste Blanqui gibi radikaller bile işçileri az çok, bir grup bilinçli komplocu tarafından gerçekleştirilecek devrime liderlik değil, fiziksel güç sağlayan bilinçsiz bir kitle olarak görmüştür.

Büyük fikirlerin maddi dünyayı şekillendirdiğine inanan idealist düşünürler, kitlelere tarihsel dönüşümlerde hiçbir şekilde rol vermeyen veya tamamen edilgen bir rol veren, eşit derecede elitist teoriler benimsemişlerdir. Örneğin 1840'larda Marx ve Engels'in de üyesi oldukları Almanya'daki sol Hegelciler için, ruh (veya fikirler, yahut felsefe) etken unsurken, madde veya "kitleler" toplumsal dönüşümde herhangi bir rol oynamaları halinde dahi edilgen unsurdu. Yani birçok radikal tarihin "büyük adamları" teorisine bağlı kalmaktaydı: Tarihteki tüm büyük hadiseler büyük fikirlerle ve büyük adamların büyük eylemleriyle gerçekleşmişti. Fransız radikal 19. yüzyıl tarihçisi Augustin Thierry bu yaklaşımı şöyle hicvetmişti:

> Tarihçilerin herhangi bir kendiliğindenliği veya yaratıcılığı kitlelere atfetmeyi inatla reddetmeleri son derece olağandışıdır. Tüm bir halk göç edip kendisine yeni bir yurt kurduğunda, tarih yazımcılarımız ve şairlere göre bu, bir kahramanın adına görkem katmak için kafasına yeni bir imparatorluk kurma fikrini soktuğu anlamına gelmektedir; bir kent kurul-

> duğunda, ona yaşam veren bir hükümdar olmaktadır. Halklar, yurttaşlar daima tek bir bireyin düşüncesine malzeme olmaktadırlar. Gerçekten de bir kurumu kimin kurduğunu ve toplumsal bir girişimi kimin idrak ettiğini öğrenmek istiyorlar mı? Ona gerçekten de ihtiyacı olan kişiler arasında arayın; ona dair ilk fikir, harekete geçme isteği ve yapılanların önemli bir miktarı onlara aittir.[20]

Tarihi tarihçiler ve şairler yazabilir fakat tarihi yapan hareket halindeki –özellikle toplumsal sınıflar bünyesindeki– büyük halk kitleleridir. Marx bu sonuca, 1845'te yazıya geçirdiği bir dizi notta veya "tezde" varmıştı. İlk olarak insanların kendi koşullarının ürünü olduğunu ve insanları değiştirmek için koşullarının değişmesi gerektiğini söyleyen mekanik veya tek taraflı materyalistler, ona göre toplumu kaçınılmaz surette iki parçaya ayırmışlardır: Edilgen çoğunluk (koşullarının kurbanı olan ve bundan ötürü koşulları içinde hapsolmuş olanlar) ile bir şekilde toplumun dışında kalıp onun üzerinde etkin olabilen düşünen seçkinler. Meşhur davranış bilimcisi B.F. Skinner gibi, deneklerinden belli öngörülebilir yanıtlar almak için çeşitli deneyler düzenlemiş kişiler için, bu azınlık onların koşullarını değiştirme yoluyla edilgen çoğunluğa şekil verecektir.

Bu görüşte yatan sorun, şeyleri değiştirmekle yükümlü özel azınlığın da kendi maddi ortamlarının ürünü olmalarıdır; bu sebeple diğer herkesin davranışlarını sınırlayan aynı koşullara neden onların da tabi olmamaları gerektiğini söyleyen mantıklı bir sebep yoktur; nitekim bu durumda değişim imkânsız olacaktır. Marx'ın belirttiği üzere, "koşulların değişimi ve geliştirilmesiyle ilgilenen materyalist öğreti, koşulların insanlar tarafından değiş-

20. Alıntılandığı yer: Georgi Plekhanov, "Initial Phases of the Class Struggle Theory" yer aldığı eser: *Selected Works*, Cilt 2, Moscow: Progress Publishers, 1976, s. 433-34.

tirildiğini ve eğiten kişilerin eğitilmesi gerektiğini unutmaktadır. Bu sebeple bu öğreti toplumu, birinin topluma kıyasla üstün olduğu iki parçaya ayırmaktadır."[21]

Dolayısıyla Hegel'in idealizmini eleştiren Marx, insanlık tarihini salt insanların ötesinde "gerçekleşen" bir şey olarak sunan eski, mekanik ve tek taraflı materyalizme düşmemiştir. Aksine, sonrasında detaylı bir şekilde göreceğimiz gibi tarihi, insanların kendisi tarafından yapılan bir şey olarak sunmuş ve aynı zamanda insan iradesi ile tarihsel sonuçlar arasında çakışmaya izin vermeyecek şekilde, tarihsel olasılıkların maddi olarak *sınırlandırıldığını* söylemiştir.

Marx'ın iddiası şöyleydi: "Şimdiye kadar varolan tüm materyalizmin temel kusuru, şeylerin, gerçekliğin, duyumsallığın sadece *nesneler veya düşünceler* şeklinde kavranıp, *duyumsal beşeri aktiviteler ve pratikler* olarak kavranmamasıdır."[22]

Koşulların önemli olmadığını ve sadece fikirlerin önemli olduğunu öne süren idealistler karşısında, Marx gerçek dünyayla hiçbir bağı olmayan fikirlerin önemsiz olduğunu ve dolayısıyla toplumsal koşulları dönüştürmekten aciz olduğunu iddia etmiştir. Topluma dair tüm fikirlerin geçerliliği yalnızca pratik içerisinde, toplumu dönüştürmeye girişen kitlelerin pratiğiyle sınanabilir. Marx'ın bu ikilemi aşma yolu, tarihsel dönüşümün yalnızca kitlelerin özbilinçli faaliyetleri olarak kavranabileceğini; baskı altındakilerin dünyayı dönüştürmek amacıyla onun üzerinde harekete geçerek kendi fikirlerini ve koşullarını değiştirdiklerini söylemektir. "Koşulların değişimiyle insanların faaliyetlerindeki değişim veya özdönüşümün aynı zamanda olması, yalnızca *devrimci pratik* olarak düşünülebilir ve rasyonel olarak anlaşılabilir."[23]

21. Karl Marx, "Theses on Feuerbach" *MECW*, Cilt 5, s. 7.
22. A.g.e.
23. A.g.e.

2
Marx'ın Materyalist Yöntemi

Teori Neden Önemlidir?

Marx'ın 1845'te yazıya döktüğü son "tez" şöyleydi: "Filozoflar dünyayı yorumlamakla kaldılar; ancak mesele onu değiştirmektir."[1] Bu ifadeyi yorumlamanın bir yolu, teoriye karşı çıkan bir argüman şeklindedir. Teoriye ihtiyacımız yoktur –teori belli bir amaçları olmaksızın tartışmayı seven profesörler ve entelektüeller içindir– doğru olduğunu bildiğimiz şey için sadece mücadele etmemiz gerekir. 1960'ların Bob Dylan şarkısında olduğu

1. Marx, "Theses on Feuerbach."

gibi, "Rüzgârın nereden estiğini bilmek için meteoroloji uzmanına ihtiyacınız yok."[2]

İnsanlar topluma dair fikirlerin zaman kaybı olduğunu ilan edebilirken, müspet bilimler olarak adlandırdığımız şeye dair aynı şeyleri söylemezler. Kimse şunu demez: Kimin fiziğe ihtiyacı var ki? (Belki sıkılmış yüksekokul öğrencileri hariç) Tüm modern teknolojimiz –elektrikten uçak motorlarına ve bilgisayarlara– bilim temelinde geliştirilmiştir.

Bilimsel teori, şeylerin hareketlerini yöneten gizli yasaları anlamak için görünürdeki yüzeyin ardına geçmemizde bize yardımcı olur. Marx şöyle yazmıştır: "Şeylerin dışsal görünüşleri ile özleri doğrudan örtüştüğünde, tüm bilimler lüzumsuzdur."[3] Bilimsel teoriler, doğrudan gözlemle belli olmadığında şeylerin neden ve nasıl gerçekleştiğine dair verilen açıklamalardır. Örneğin, sadece suyun kaynamasını izlerken, onu kaynatan süreçlerin neler olduğunu bilemeyiz.

"Hiçbir şeyin asla değişmediği bir gezegende yaşasaydık, yapacak pek az şey olurdu" diye yazmıştı bilim yazarı Carl Sagan. "Çözülecek hiçbir şey olmazdı. Bilim yapmaya iten hiçbir dürtü olmazdı. Ve şeylerin rastgele veya karmaşık yollarla değiştiği öngörülemez bir dünyada yaşasaydık, şeyleri kavrayamazdık. Yine bilim diye bir şey olmazdı. Ancak bizler, şeylerin değiştiği ancak bunun belli yollara, kurallara veya bahsettiğimiz biçimiyle doğa kanunlarına göre olduğu ara bir evrende yaşıyoruz."[4]

Peki bir teorinin doğru veya yanlış olduğunu nasıl biliriz? Bunu öğrenmek için, onun pratik içinde sınanması

2. Bob Dylan, "Subterranean Homesick Blues" *Bringing It All Back Home* albümünden, Columbia Records, 1965.
3. Karl Marx, *Capital*, Cilt 3, Londra: Penguin Books, 1981, s. 953 (*Kapital 3*, Çev. Erkin Özalp, Mehmet Selik, Yordam Yay., 2015).
4. Carl Sagan, *Cosmos*, New York: Ballantine Books, 1985, s. 32 (*Kozmos*, Çev, Reşit Aşçıoğlu, Altın K. Yay., 2007).

gereklidir. Örnekler ve sonuçları teorinin açıklayamadığı görüldüğünde, o bilimsel teori geçersiz kılınabilir. Yanlış teoriler kullanışsız olmasa da kötü pratik sonuçlar üretir; veya açıklama niyetinde olduğu her vakayı açıklayamaz. Aslında bir bilimsel teorinin sağlamlığına dair kanıt, bazı istisnalarla birlikte, onun hareketi –ister pratik deneylerin gerçekleşeceğini öngördüğü şeyleri yeniden üretebilmesiyle, isterse teoriden hareketle geliştirilen pratik uygulamaların gerçekten de işler halde olmasıyla olsun– öngörebilme yetisinde yatmaktadır.

Bu, bilimsel uygulamanın tamamen taraf sız olduğunu söylemek değildir. Açıkça hükümetlerin ve işletmelerin ölümcül hastalıkların tedavisinden ziyade nükleer silahlar ve modifiye ilaçlara daha fazla zaman ve para harcaması bize, bugün kapitalizmin bilimsel araştırmaları biçimlendiriş şekline dair bir şeyler anlatmaktadır. Bilim, toplumun dışında gerçekleşen nesnel bir meşgale değildir; çoğu kez kâr amaçlı çıkarların ve devletlerarasındaki askeri rekabetin dümenine koşulmakta olan pratiktir. David B. Resnick şöyle yazar: "Modern bilim, diğer işler gibi büyük bir iştir, bilimi etki altına alan şeyler ekonomik güçler ile finansal çıkarlardır."[5] Yine de iyi veya kötü bilimin tüm amacı, gerçekliğin değiştirilmesine katkı sunmaktır. Diğer bir deyişle bilim insanları, "dünyayı değiştirmek" için "onu yorumlayabilmek" zorundadırlar. Eğer "değişimin" yerine "yok etmeyi" koyacak olursak, bu tam tersi bir açıdan atom bombası için de geçerlidir.

Peki, toplumu anlamak veya onu dönüştürmekle ilgili olarak "bilim" hakkında ne söylenebilir? Asıl mesele "dünyayı değiştirmek"ken "onu yorumlamak"la yetinen filozoflar hakkında, Marx'tan alıntılanan bu kısa nükteli söz, konuşan ancak hiçbir şey yapmayan masa başı ay-

5. David B. Resnick, *The Price of Truth: How Money Affects the Norms of Science*, Londra: Oxford University Press, 2007, s. 3.

dınlarına bir saldırı olarak yazılmıştı. Dünyayı yorumlamanın tamamen önemsiz olduğunu hiç düşünmedi; aksine onu değiştirmeye *çalışmadığınız* takdirde dünyayı yorumlamanın önemsiz olduğunu düşündü. Pratikten kopmuş fikirler stratosferde serbestçe dolaşan partiküller gibidir; mezuniyet sonrası şarap-peynir partisine katılmış herhangi biri için her birinin diğerinden daha kötü veya faydasız olduğu iddia edilebilir.

Bilim, üretim tekniklerini geliştirmeye veya rakiplerini geçmeye çalışan şirketlerin ihtiyaçlarına da koşulabilir. Fakat toplumun, çok zengin sömürücülerin oluşturduğu küçük bir azınlık ile çalışan veya açlıktan ölen bir çoğunluğa bölündüğü bir dünyada yaşıyoruz. Sömürücü bir azınlık ile sömürülen bir çoğunluk sınıfına ayrılmış tüm toplumlar işlev görebilmek için, sınıfsal hâkimiyeti pekiştiren bir dizi fikre gerek duyar. "Hâkim sınıfın fikirleri her çağda hâkim fikirlerdir; yani toplumun maddi gücüne hükmeden sınıf aynı zamanda onun entelektüel gücüdür" diye yazmıştır Marx ve Engels 1845 yılında. "Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçların denetimine de sahiptir; böylelikle genel ifadelerle söyleyecek olursak, zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların fikirleri ona tabidir. hâkim fikirler, hâkim maddi ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir."[6]

Neticede, insan toplumunu dahil eden bir sorgulama çizgisine ne kadar yakınlaşırsak, araştırmanın kendisi o kadar az bilimsel ve o denli çok özür dileyici nitelikte olur. hâkim, kapitalist sınıf (Marx ve Engels'in "burjuvazi" olarak belirttiği sınıf) kuşkusuz toplumsal fikirleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Ancak bunu kendi hâkimiyetini meşrulaştırma amacıyla yapmaktadır:Toplumda zengin ile fakirler arasındaki eşitsiz ilişkileri

6. Marx ve Engels, *The German Ideology*, s. 59.

değiştirmek için değil, onları oldukları konumda tutmak için. Birleşik Devletler'in fetih (Yerliler ve Meksikalılar) ve köleleştirme (Afrikalılar) üzerine kurulmuş olması, hukuki sistemin fakir karşısında zengini, Siyahiler karşısında Beyazları kayırması yahut buradaki işçilerin günde sekiz saat çalışmak için greve çıkmak zorunda kalmış olmaları lise ders kitaplarının çoğunda asla ön plana çıkmayacaktır. Tarih "hâkim ideolojiyi" yansıtır.

"Hâkim fikirler" statükoyu açıklama veya ona meydan okuma niyetinde olan değil, onu destekleme niyetindeki fikirlerdir. Bunun bir örneği, ABD emek hareketi tarihi boyunca işverenler ve onların politik uşakları arasında ortak bir nakarata dönmüş olan, grevlere ve toplumsal hareketlere "yabancı provokatörlerin" sebep olduğu fikridir. Bu iddiada saklı olan fikir, sıradan insanların baskıya karşı mücadele etmeyi istemeyecek kadar hallerinden memnun oldukları fakat kolay kandırıldıkları, bu sebeple de "Makyavelci" solcular tarafından kolaylıkla aldatıldıklarıdır. Britanyalı radikal yazar Mike Marqusee'nin söylediği gibi diğer varsayımsa, "adaletsizliğe kurban düşenlerin kendilerinden üstün olanlara karşı meydan okumak için gerekli beceri veya iradeden yoksun olmaları, kendi dertlerini çözme yönünde eyleme geçmekten ve müttefiklerini rasyonel bir şekilde seçmekten aciz olduklarıdır."[7]

Tarihçiler ve sosyologlar genelde bundan daha karmaşık argümanlar ortaya atarlar fakat yarattıkları karmaşa illa daha derin bir kavrayış ifade etmez. Aslında daha az kaba ama yüzeysel açıdan çok daha etkileyici argümanlar, genelde statükoyu desteklemede daha faydalıdır. Marx çağının burjuva ekonomistlerine meydan okumuş, onlar için meselenin "bu veya öteki teorimin doğru olup olmadığı değil, sermaye için faydalı veya zararlı, elve-

7. Mike Marquesse, "Attacking the Outside Agitators" *Red Pepper,* Eylül 2005.

rişli veya elverişsiz, politik açıdan tehlikeli veya güvenli olup olmadığını" söylemişti.[8] Dahası, sosyal bilimciler ve teorisyenler rutin olarak, sınıf ve sınıf mücadelesinin tarihin temelinde yattığı fikrini kim öne sürüyorsa onu itibarsızlaştırma çabasında olmuşlardır. Lenin bunu şu şekilde belirtir:

> Medenileşmiş dünyanın genelinde Marx'ın öğretileri, Marksizmi bir tür "habis bir mezhep" olarak gören tüm burjuva bilimlerinin (hem resmi hem liberal) nihai düşmanlığını ve nefretini uyandırmıştır. Nitekim bundan başka bir tutum da beklenemez çünkü sınıf mücadelesi üzerine temellenmiş bir toplumda "tarafsız" hiçbir sosyal bilim olamaz. Bu veya öteki şekilde, *tüm* resmi ve liberal bilimler ücretli köleliliği *savunurken*, Marksizm ücretli köleliğe karşı amansız bir savaş verdiğini ilan etmiştir. Ücretli köleliğin olduğu bir toplumda bilimin tarafsız olmasını ummak, sermayenin kârını azaltma yoluyla işçi ücretlerinin artırılıp artırılmaması meselesinde imalatçıların tarafsız olacağını ummak kadar budalaca ve naifçedir.[9]

Kendilerini kapitalizmi temelden dönüştürmeye adamış olanlar, onu en iyi anlayacak durumdadır. Bu sebeple yazıları tarih ve topluma dair en faydalı kavrayışlara ve açıklamalara ev sahipliği yapan akademisyenlerle araştırmacıların, yaşamlarının en az bir noktasında toplumu dönüştürmeye yönelik radikal ve devrimci girişimlere doğrudan katılan veya en azından onlarla yakından ilişkili olan kişiler olması tesadüf değildir.

Marx'ın iddia ettiği gibi, topluma dair gerçek bir eleştirel kavrayış bir sınıfı temsil ettiği ölçüde, "sadece, tarihteki görevi kapitalist üretim biçimini yıkacak ve tüm sınıfları nihai olarak ortadan kaldıracak olan sınıfı, yani

8. Marx, "Postface to the Second Edition" *Capital*, Cilt 1, s. 97.
9. V. I. Lenin, "Three Sources and Three Component Parts of Marxism" *Collected Works* (bundan böyle *CW*), Cilt 19, Moscow: Progress Publishers, 1977, s. 23.

proletaryayı temsil edebilir."[10] Marx bununla, çeşitli sosyal sorunlara doğru bir yanıt almak için kalkıp bir UPS işçisine sorular sormanızı kastetmez. Sadece mücadele içindeki, dünyaya meydan okumanın yollarını arayan işçi hareketlerinin, bir başarı koşulu olarak toplumsal dinamiklere ilişkin gerçek bir tabloya gereksinim duyduklarını kasteder. Ancak işçi sınıfı ve baskı altındakiler, mücadelede onlarla yan yana duran herkes arasında –"kariyere, kâr elde etmeye ve yukarıdan lütufkâr hamiliğe dair kaygıların" olmadığı bir yerde– kapitalizme ait gerçek yaşam süreçlerini kavrama potansiyelini bulabiliriz.[11]

Sağduyumuz bize, hakikatin tarafsızlık yani farklı tutumlar arasındaki altın oranı bulmakla ilgili olduğunu söyler. İronik olan, yalnızca dünyayı değiştirmek için verilen mücadelede taraf tutarak (baskı altındakiler ve sömürülenler tarafında) şeylerin nasıl işlediğini anlayacak *ihtiyaca* ve *kapasiteye* sahip olacak olmanızdır. Örneğin, bir işçi olarak patronların ücretimi artırmanın yollarını arayan makul insanlar olduğuna inanıyorsam, buna uygun davranırım: Zam için müdürün odasına gider ve kibarca isterim. Fakat hemen sonra, patronlarla ilgili "teorimin" beni çok da uzağa götürmediğini öğrenirim. İşverenler ücretleri emek kıtlığı veya emek mücadeleleri karşısında artırırlar fakat tüm diğer unsurlar eşit kalmak koşuluyla, işçilerin ücretlerini artırarak kendi kârlarında kesintiye gitmek çıkarlarına olmaz.

Ne yazık ki, topluma bakıldığında genel olarak bir "teorinin" bir diğeri kadar doğru olduğu kabul görmektedir. Fiziğe veya astronomiye bu şekilde yaklaşıldığını farz edin. Siz dünyanın güneş etrafında döndüğünü söylüyorsunuz, bense güneşin dünya etrafında döndüğünü; hangimizin söylediği doğru peki? Ancak topluma pratik olarak

10. Marx, "Postface to the Second Edition", s. 98.
11. Engels, "Ludwig Feuerbach" *MECW*, s. 386.

müdahale edecek ve gerçekten de onu değiştireceksek, "dünyanın düz olduğunu" söyleyen sosyoloji bunu yapmaz. Statükoyu destekleyen "sağduyu" fikirlerinin ötesine geçmemiz gerekecek :"İnsanlar yoksuldur çünkü herkese yetecek kadarı yok", "göçmenler işlerimizi çalıyorlar", "yoksullar yoksul çünkü tembeller" veya "hükümetimiz diğer ülkeleri halklarını kurtarmak için işgal ediyor" gibi fikirleri aşmamız gerekecek.

Peki topluma dair bir fikri ötekine karşı önermemizi sağlayacak nedir? Marx ve Engels'e göre, bu veya öteki dünya görüşünün doğru olup olmadığı, deneyimle sınanması zorunlu bir şeydir. Marx şunu yazmıştır: "Nesnel gerçekliğin insan düşüncesine atfedilip atfedilemeyeceği sorunu, teorik değil pratik bir meseledir. (...) İnsanlar gerçeği, yani hakikat ile gücü, kendi düşüncesinin bu dünyeviliğini *pratikte* ispatlamak zorundadır." Gerçek dünyaya atıfta bulunmadan bir fikrin doğru veya yanlış olduğu üzerinde tartışmak, "tamamen skolastik, kuru bir sorundur."[12] Toplum, teorilerimizi sınamak için kontrollü deneylerin yapılabileceği bir laboratuvar veya test tüpü değildir. Yaşamın kendisi deneydir.

İşçi sınıfından insanlar boş tahtalar değildirler, aksine bir dizi farklı, sık sık birbiriyle çelişen fikirler taşımaktadırlar. Bunların bazıları hâkim fikirleri yansıtırken, diğerleri ise onlara meydan okur. Örneğin iş koşullarını daha iyi hale getirmenin bir yolu olarak sendikaları destekleyen kişinin aynı zamanda ırkçı fikirleri olabilir. Bir diğeri ırkçılığa karşı çıkabilir ancak kadınlar hakkındaki cinsiyetçi fikirleri kabul edebilir. Kimisi dayanışmayı ve kurtuluşu, kimisi de ayrılığı ve baskıyı pekiştiren bu fikirlerin çelişkili olduklarının bilincinde olmayabilirler. Hangi yöne doğru ilerleneceğine ilişkin her türden tartışmanın yapıldığı dönemlerde, net fikirlerin önemi kitlesel

12. Marx, "Theses on Feuerbach" *MECW*, s. 6.

eylemlerde çok daha bariz hale gelir. Rus Marksizminin kurucusu Georgi Plehanov şöyle demiştir: "Devrimci teori olmadan devrimci hareket de olmaz."[13]

Bununla, daha iyi bir dünya için mücadeleye başlamadan önce tüm fikirlerimizi derleyip toparlamak zorunda olduğumuzu kastetmemiştir. Mücadeleye girmediğiniz takdirde, dünyaya dair fikirlerinizi toparlayamazsınız. Kastettiği şey, yanında olduğumuz taraf –ezilenlerin, hakir görülenlerin ve sömürülenlerin tarafı– neticede zafere ulaşıp yeni bir toplum kuracaksa, kendi tutarlı fikirlerine, hâkim sınıfınkine karşı kendi dünya görüşüne sahip olması gerektiğidir. Tutarlı bir dünya görüşü kısmen kapitalizme meydan okuyuşun seyri içinde biçimlenir ancak aynı zamanda geçmiş mücadelelerin tarihi deneyimlerinin kavranması ve bilimsel olarak toplumumuzun nasıl işlediğinin sorgulanmasıyla biçimlenir. "Cahil bir insanın gözünde, devrimci bakış açısı bilimsel nesnelliğin yoksunluğuyla hemen hemen aynı şeydir" diye gözlemlemiştir Rus devrimci Lev Troçki.

> Bizler tam aksini düşünüyoruz: Yalnızca bir devrimci –elbette bilimsel yöntemle donandığı takdirde– devrimin nesnel dinamiklerini açığa çıkarma yetisine sahiptir. Düşünceyi kavramak genel olarak düşünsel değil eylemsel bir süreçtir. Tabiatın ve toplumun sırlarına nüfuz ederken, irade unsuru elzemdir. Tıpkı neşterinde insan yaşamını tutan bir cerrahın büyük titizlikle organizmadan çeşitli dokuları ayırması gibi, bir devrimci de şayet görevine karşı ciddi bir tutum takınmışsa, toplumun yapısını, işlevlerini ve reflekslerini aynı katı titizlikle analiz etmek zorundadır.[14]

13. Plekhanov, "Socialism and the Political Struggle" *Selected Works,* Cilt 1, s. 90 (*Sosyalizm ve Siyasi Mücadele*, Çev. Aydemir Güler, Daktylos Yay., 2009).

14. Leon Trotsky, "Revolution and War in China" *Leon Trotsky on China,* New York: Monad Press, 1976, s. 579 (*Çin Üzerine*, Çev., Ömer Gemici, Tarih Bilinci Yay., 2004).

Materyalizm ve İdealizm

Felsefe tarihi içinde, idealizm ile materyalizmin popüler kullanımlarından ötürü çok farklı anlamları vardır: İdealizm gerçekçi olmayan fikirlere (veya gerçekleştirilemez hedeflere) sahip olmak anlamına gelirken, materyalizm de mülk ve zenginlik elde etme arzusuna tekabül eder. Bu tanıma göre Marx bir idealistken, Bill Gates bir materyalisttir. Ancak felsefi yazım içindeki geleneksel kullanımlarına bakılırsa, idealizm ve materyalizm içinde yaşadığımız dünyaya bakmanın iki farklı yolunu temsil eder. İdealist için zihin –veya ruh, kimi zamansa Tanrı– tüm maddi şeylerin kökenidir. Örneğin, idealist Antik Yunan filozofu Platon, dünya ve içindeki şeyleri belirleyen şeyin evrensel, ideal kategoriler olduğunu önermişti. Bu sebeple her gerçek ağaç, evrensel, ideal "ağaçtan" elde edilmiş bir kopyadır. Aslında Platon'a göre, evrensel ideal "gerçek" iken, maddi tezahürler evrensel olanın salt bir gölgesi veya zayıf kopyasıdır. Platon zihni maddeden ayırmış ve ilkinin ikincisinden üstün olduğunu ileri sürmüştür.

İdealizm popüler düşünce içine çok nüfuz eder. Örneğin tarihsel değişimin büyük fikirlerle gelen büyük adamlar (kadınlara genellikle itibar edilmez) sayesinde gerçekleştiği fikri genel kabul görür. Ancak bu milletin neden zahmet edip de bu liderleri takip ettiğini veya bu "büyük adamlara" ait büyük fikirlerin nereden geldiğini açıklamaz.

Materyalistler için, kendisi maddenin belli bir düzenlenişi sonucunda varolan zihinsel aktivitelerde dahil olmak üzere gerçekliğin tamamının kökeni maddeye dayanır. İdealistler zihni tabiatın üzerine ve dışına koyarken, materyalistler zihnin kendisinin tabii gelişimlerin bir ürünü olduğunu ileri sürerler. Zihin maddi dünyadan ayrı var olamaz ve maddi dünya herhangi bir insan zihni onu kavramadan önce de vardı. Bu görüşte soyut "ağaç"

gerçek ağaca ilişkin deneyimlerimizden çıkarılır. Evrensel kategoriler sadece insanların, gerçek dünyaya dair deneyimlerinden çıkardıkları genellemelerdir. "Yaşamı belirleyen bilinç değildir" diye yazan Marx, bunu başka bir şekilde ortaya koymuştur: "Bilinci belirleyen yaşamdır."[15]

İdealizmin en yaygın biçimlerinden biri, insanların sınırlanmamış bir "özgür iradeye" sahip oldukları görüşüdür; önlerindeki ekonomik, toplumsal ve kültürel engellere rağmen akıllarına koydukları her şeyi yapabilecekleri fikridir. "Eğer gerçekten sıkı çalışırsan yoksulluğun üstesinden gelebilirsin" görüşü üstü kapalı olarak özgür iradeyi kabul eder. Bu görüşte yoksulluk, mesela kapanan bir fabrika veya ailedeki kronik bir hastalık (belki bu hastalığa neden olan şey, bir şirketin havaya saldığı kirli maddelerdi) nedeniyle ortaya çıkmış bir toplumsal fenomen değildir. Aksine, yoksulluk kişisel bir başarısızlıktır.

Bu düşünce biçimine verilecek en meşhur örnek, bir keresinde "ızgaralar üzerinde uyuyan insanların (...) evsizlerin (...) tercihen evsiz olduklarını" iddia eden eski ABD başkanı Ronald Reagan'dan gelmişti. 1980'lerde evsizlikteki dramatik yükselişin doğal olarak, Reagan'ın kamu konutlarının inşasına ayrılan bütçede yarı yarıya kesinti yapmasıyla ve yerel yönetimlere yapılan federal harcamaları azaltmasıyla hiçbir ilişkisi olamazdı.[16] Bu argümanda madalyonun diğer yüzü, işadamları ile varlıklı profesyonellerin toplumsal statülerini doğuştan beri sahip oldukları refaha değil, parlak şahsi niteliklerine borçlu olmalarıdır.

Kimse şimdiye dek, şirketlerin "tercihen battıklarını" iddia etmemiştir. Ancak her yıl, iş dünyasından şahısların

15. Marx ve Engels, *The German Ideology,* s. 37.

16. Peter Dreier, "Reagan's Legacy: Homelessness in America" *Shelterforce,* no. 135, Mayıs/Haziran 2004.

niyetlerine rağmen binlerce şirket batmaktadır. Aynı şey işsizlik için de geçerlidir. İşsizlik döngüsel yükselişler ve düşüşlerden geçer. 2007-8 mali krizinden sonra işsizlikte büyük bir artış oldu ve takip eden birkaç yıl boyunca yüksekte kalmayı sürdürdü. Buna kitlesel tembellikte ani bir sıçrayışın sebep olduğunu iddia etmek mantık sınırlarını zorlamaktır. Sonrasında göstereceğimiz gibi gerçek, işsizliğin şahsi işçilerin veya kapitalistlerin denetimlerinin ötesinde kalan ekonomik sebepleri olduğudur.

Marx ve Engels fikirlerin gerçekliği belirlediği görüşünü alaya almışlardır. Yazdıkları şöyledir: "Bir zamanlar yürekli bir kişi, kişilerin sırf yerçekimi fikrine saplanıp kaldıkları için suda boğulduklarını düşünüyordu." "Şayet akıllarından bu fikri çıkarabilselerdi" boğulmaktan kaçınabilirlerdi.[17] Buradaki esprinin altında önemli bir mesaj yatmaktadır: Gerçeklikle hiçbir bağı olmayan düşünce, güçten yoksun düşüncedir. Eyleme geçme iradesi önemlidir ancak bu irade maddi olanaklara tekabül etmiyorsa, hiçbir şeye yaramaz. Bu durum bariz biçimlerde görülebilir: İrade, ıssız bir adada gıda kıtlığının üstesinden gelemez. Yahut daha örtük biçimlerle de görülebilir. Tek başına irade, işyerimdeki herkesi benimle birlikte greve gitmeye ikna edemez; başka koşullar da gereklidir.

İnsanların kendileri ve dünya hakkında söyleyip düşündükleri şeyler, kendi başlarına ele alınmamalı, aksine onların davranışlarını yöneten alttaki toplumsal ve ekonomik ilişkiler ışığında yargılanmalıdır. Mesela bu çatışmaların daha derin sınıfsal çatışmaları ifade ettiğini görmek için, genellikle dini ihtilaflar olarak görülen yüzeyin ardına geçmemiz zorunludur. Marx şöyle yazmıştır: "Üretimin ekonomik koşullarındaki maddi dönüşüm ile (...) hukuki, dini, estetik veya felsefi;

17. Marx ve Engels, *The German Ideology*, s. 24.

kısacası insanların bu çelişkiden haberdar olup mücadele yürüttüğü ideolojik biçimler arasında bir ayrım yapılmak zorundadır."[18]

Popüler olan bir diğer idealist önerme de, insan davranışlarına şekil veren şeyin evrensel ahlak kuralları olduğudur. Toplumun üzerinde ve zamanın ötesinde varolan doğrular ve yanlışlar insan davranışlarını yönetir. Bu farklı toplumların çok farklı ahlaki standartlara sahip olduğu gerçeğine değinmekte başarısız olur. İdealizmin daha güncel bir biçimi ise, devletlerarasındaki uluslararası ilişkilere askeri ve ekonomik rekabetin değil insan davranışlarına ait evrensel normların şekil verdiği fikridir: Ticaret kuralları, savaş kuralları ve diğerleri. Gerçeklik içinde bu evrensel normlardan olan her türlü dikkat çekici sapma, basitçe ideal dünyadan türetilen gerçek dünyanın, onun kusurlu bir kopyası olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

İyinin kötülük karşısındaki soyut ahlakı, kendi eylemlerini haklı çıkarmak ve rakiplerinkini mahkûm etmek için karşıt sınıflar ve savaş zamanlarında karşıt uluslar tarafından kullanılır. Engels'in öne sürdüğü gibi gerçek, insanların "bilinçli veya bilinçsiz etik düşüncelerini, son tahlilde temeli sınıfsal konumlarına dayanan pratik ilişkilerden; üretim ve mübadele esnasında devam ettirdikleri ekonomik ilişkilerden çıkardıklarıdır." Son kertede ahlak ya yönetici sınıfların hâkimiyetini haklı çıkarır ya da ezilen sınıfların "bu hâkimiyet karşısındaki kızgınlıklarını ve onların gelecek çıkarlarını" yansıtır.[19]

Kimi zaman kızgınlık, dünyanın çeşitli dünya liderlerinin üzerine çene çaldığı soyut ahlaki fikirlere göre yaşaması gerektiği inancında kendisini gösterir. Kimi

18. Karl Marx, "Preface" *Contribution to a Critique of Political Economy,* Moscow: Progress Publishers, 1977, s. 21 (*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1970).

19. Friedrich Engels, *Anti-Dühring, MECW,* Cilt 25, New York: Progress Publishers, 1987, s. 87 (*Anti-Dühring*, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1966).

zaman ifadesini, bireyler olarak hepimizin belli bir ahlak kuralına göre yaşamamız gerektiği fikrinde bulur. Kapitalizmin eşitsizlikleri karşısında dehşete kapılan birçok genç insanı motive eden inanç, kişinin kendi ahlaki görüşünü ve davranışlarını değiştirerek dünyayı da değiştirebileceğidir. Kişi yalnızca açgözlülük ve bencillik ile, belli ürünleri yemeyi ve satın almayı reddetmeli ve ardından bu görüşü diğerlerine yaymalıdır. Ancak uygulayıcılarına kendilerini daha iyi hissetmek konusunda faydalı olabilecek olsa da, bu yaklaşım hiçbir şeyi değiştirmez. Açgözlülük ve bencillik kötü bireysel tercihlerin sonucu değildir, aksine bunları doğuran şey kapitalizmin rekabetçi ve kâr odaklı doğasıdır. Kâr için açgözlü olmayan bir kapitalist, daha açgözlü rakipleri karşısında kaybedecek bir kapitalisttir.

Toplumu değiştirmek için tek gerekli olan şeyin insanların fikirlerini değiştirmek olduğu görüşündeki sorun, bunun toplumsal yapıyı sağlam halde bırakmasıdır. Marx çağının bazı Alman idealistleri hakkında "Bilinci değiştirmeye yönelik bu talep, mevcut dünyayı farklı bir şekilde yorumlama talebine, yani farklı bir yorumlama sayesinde onu kabul etme talebine tekabül etmektedir" diye yazmıştı. Bunu yaparak, "varolan gerçek dünyayla hiçbir şekilde mücadele etmezler" aksine "sadece bu dünyanın ibarelerine karşı mücadele verirler."[20] Materyalist görüş bunun tam tersidir. Ahlak kuralları, insanın toplumsal örgütlenmesine ait belli biçimlerden ileri gelir. Kapitalizm açgözlülüğü besler; açgözlülük kapitalizmi değil. Yiyeceklerin ortak bir şekilde toplanıp paylaşıldığı toplumlarda açgözlülüğe izin verilmez; çünkü grubun işlevini bozar.

Marx ve Engels idealizmin kendisini de materyalist bir analize tabi tutmuşlar, idealizmin tarihsel kökenlerinin toplumdaki genel işbölümünün sınıflara göre ayrılmasıyla maddi ve zihinsel emek ayrımında –ağır yıpratıcı işler

20. Marx ve Engels, *The German Ideology*, s. 30.

yapanlarla zihinsel meşgalelerle uğraşma özgürlüğüne sahip olanlar (örneğin ilk sınıflı toplumlarda ruhbanlar)– yattığını göstermişlerdir. Platon'un idealizmini fiziksel emeğin kötülendiği köleci bir toplumda, geliştirmiş olmasında hiçbir tesadüf yoktur. Marx ve Engels şunları yazarlar: "Bu andan itibaren bilinç gerçekten de kendisinin, mevcut pratiklere ait bilinçten ayrı bir şey olduğunu, gerçek bir şeyleri temsil etmeksizin bir şeyleri *gerçekten* temsil ettiğini düşünebilir; o andan itibaren bilinç artık kendisini dünyadan özgürleştirecek ve 'saf' teori, teoloji, felsefe, etik ve benzeri şeylerin oluşturulmasına geçecek bir konumdadır."[21]

Ancak fikirler havada öylece asılı kalmazlar; gerçek maddi kökenleri vardır. İnsanların neden o şekilde düşünüp hareket ettiklerini anlamak ve varoluş araçlarını elde etmek için beraber çalışma biçimlerini anlamanız zorunludur. Bu temelden hareketle, insanların etraflarındaki dünyayı açıklamak ve ona etki etmek için günlük etkileşimleri içinde ördükleri fikirler ve kavramlar üstyapısı ortaya çıkar.

"İnsan Doğasını Değiştiremezsiniz"

Marksizmin en baştan reddettiği başka bir materyalizm türü de vardır. O da insan davranışlarının ya tamamen ya da temelde genetik mirasımızca belirlendiğini savunan biyolojik veya genetik materyalizmdir. Sir Francis Galton ve Herbert Spencer gibi 19. yüzyılda yaşamış sosyal Darwincilere kadar giden bu çizgi bize, insan doğasının biyolojik yaratılışımızın sabit ve değişmez sonucu olduğu argümanını sunmaktadır. İnsanlar neden bu şekilde davranırlar? Genetik kodlarımızdan ötürü. Açgözlülük, bencillik, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, erkek hâkimiyeti, şiddet ve savaşın tümü hepimizde içkin olan bir şeylere

21. A.g.e., s. 45.

atfedilmektedir. Söylemeye gerek yoktur ki, statükoyu korumaya çalışan biri için bu oldukça elverişli bir argümandır çünkü her türden yanlış davranışın suçunu kimsenin değiştirmeye gücü yetmeyeceği karakteristik özelliklere yüklemektedir.

"En Beyazların ve en zenginlerin sağ kalımını" öne süren bir teori olarak özetlenebilecek sosyal Darwinciliğin ilk savunucuları, ırkçılıklarında ve yoksullara duydukları iğrenmede oldukça küstahtılar. Spencer, Beyaz Anglosaksonların dünyanın kara tenli insanlarından üstün olduklarını iddia etmesinin yanı sıra; evrensel eğitime, muhtaçlara bedava öğle yemeği verilmesine ve çalışma koşullarını veya ücretleri düzenleyen yasalara da karşı çıkmıştı.[22] 19. yüzyılın sonlarında Birleşik Devletler ve Britanya'daki tarihçiler arasında yaygın olan bir fikir de, Britanya ve Birleşik Devletler'de mevcut olan sözde üstün hükümetlerin kökenlerinin dayandığı Anglosakson ve Cermen halkların biyolojik niteliklerin sonucu olduğuydu. 1881'de Birleşik Devletler'de verdiği seminerlerde, "Cermen" ekolün savunucularından Oxford profesörü Edward A. Freeman şu yorumda bulunmuştu: "Amerika'daki tüm sorunlara çözüm olacak en iyi şey, her İrlandalının bir Zenci öldürmesi ve bu sebeple asılması olacaktır."[23] Birleşik Devletler'in kendi imparatorluğunu denizler ötesine yaymasının Tanrı tarafından kendisine bağışlanan bir hak, hatta sorumluluğu olduğunu haklı çıkarmak için, Anglosakson ırkının üstünlüğü, dini liderlerin, devlet büyüklerinin, gazete editörlerinin ve profesörlerin kullandığı temel unsurlardan biriydi. Theodore Roosevelt şöyle ilan etmişti: "[Kendi kendini idare etmeye] uygunluk (...)

22. Sosyal Darwinciliğin tarihine ilişkin mükemmel bir değerlendirme için Bkz. Allen Chase, *The Legacy of Malthus: The Social Costs of the New Scientific Racism,* Urbana, IL: University of Illinois Press, 1980.
23. A.g.e., s. 109.

ancak müthiş bir güce, sağduyuya ve ahlaka sahip ırklara haizdir."[24]

Nazizmin yükselişinden ve Soykırımdan sonra ırkçı teoriler kötü anılır olmuştur ancak 1960'lardan itibaren çeşitli biçimler altında canlanmaya başlamış ve 1994'te *The Bell Curve*'ün [Çan Eğrisi] yayınlanmasıyla zirveye çıkmıştır. Temelde genetik kalıtıma dayanan bir özelliğe, yani zekâya sahip oldukları için, belli insanların toplumun en üst kesimine yükseldiklerini iddia etmesinin yanı sıra, yazarlar pişkince Siyahilerin kalıtsal olarak Beyazlardan daha az zeki olduklarını ileri sürmüşlerdir.[25]

Merhum Stephen Jay Gould doğru bir şekilde, bu sözde bilimsel fikirlerin bilim değil, yoksullara ve ezilenlere saldıran çeşitli sağcı politik girişimlere meşruiyet kılıfı sağlayan ideolojiler olduğunu belirtmişti. Şöyle soruyordu: "Ekonomik merdivenin en aşağısındaki ırkların veya toplumsal sınıfların yükseltilemeyecek IQ'larını çıkarmak için neden mücadele edilip kaynak harcansın ki?" "Doğanın talihsiz buyruklarını basitçe kabul etmek ve yığınlarca federal kaynakta tasarrufa gitmek daha iyidir (böylelikle zenginler için veri muafiyetlerini daha kolay sürdürebiliriz)! Böyle bir yoksunluk toplumsal önyargıların mevcut gerçekliğini veya mirasını değil de, reddedilmiş grup içinde biyolojik açıdan engelli birçok üyenin azalmış becerilerini veya genel ahlaksızlığını kaydettiğinde, saygın ve zengin yetki alanlarınızdaki dezavantajlı grupların yeterince temsil edilmemesi konusunda neden rahatsız olasınız ki?"[26]

Davranışlarımızın evrim geçirmiş genetik özelliklerimize dayandığını ileri süren argüman en sistemli haliyle

24. A.g.e., s. 329.

25. Richard J. Hernstein ve Charles Murray, *The Bell Curve*, New York: The Free Press, 1994.

26. Stephen Jay Gould, *The Mismeasure of Man*, New York: W. W. Norton, 1996, s. 28 (*İnsanın Yanlış Ölümü*, Çev. Ebru Kılıç, Versus Yay., 2014).

1970'li yıllarda sosyobiyolog E. O. Wilson tarafından sunulmuş ve o günden beri de yaygın olarak kabul görmüştür. Wilson'un iddiasıyla, "insanların en ayırt edici nitelikleri, kabileler arası savaşlar ve soykırımlar yoluyla gerçekleşen toplumsal evrim aşaması sırasında ortaya çıkmıştır. İnsanlardaki genel toplumsal özellikler arasında, dişiler üzerinde hâkim konumda olan erkeklerdeki saldırgan hâkimiyet sistemleri de vardır."[27] Bir diğer Harvard genetikçisi Richard Lewontin, sosyobiyolojiyi, "halkı, insan yaşamının çoğunlukla olması gereken, hatta olmak zorunda olduğu şey olduğuna ikna etmenin en yeni ve gizemli girişimi" olarak adlandırmaktadır.[28] Sosyobiyolojinin yöntemi, dünyaya –kapitalist dünyamıza– olduğu haliyle bakmak ve buradan tarihsellik olmaksızın tüm insanlar için geçerli olduğu iddiasındaki bir dizi temel insani özelliği çıkarmaktır. Sosyobiyolojiye göre bu sözde evrensel özelliklerin –erkek hâkimiyeti, yabancılara karşı nefret, hâkimiyet sistemleri, kaynaklar için rekabet, hatta dine duyulan arzu– kökü genlerimizde yatmaktadır.

Sosyobiyolojinin modern reenkarnasyonu olan evrimsel psikoloji, insanların Paleolitik çağda uzun bir dönem içerisinde geliştirdiği, genetiksel olarak programlanmış davranışlara sahip olduğunu iddia eder. Bu ideolojinin eleştirmeni psikolog Cordelia Fine, evrimsel psikologların şu görüşü savunduğunu öne sürer: "Avcı-toplayıcı atalarımızın ortamıyla uyum sağlamak adına doğal seleksiyonel biçimlenmiş ve ciddi anlamda çağdışı kalmış sinirsel devrelerin talihsiz sahipleriyiz."[29] Ancak Wilson için de geçerli

27. Alıntılandığı yer: R. C. Lewontin, *Biology as Ideology,* New York: Harper Perennial, 1992, s. 93 (*İdeoloji Olarak Biyoloji*, Çev. Cengiz Adanur, Kolektif Yay., 2015).

28. A.g.e., s. 89.

29. Cordelia Fine, *Delusions of Gender: How Our Minds, Society and Neurosexism Create Difference*, New York: W. W. Norton & Co., 2011, s. 176 (*Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*, Çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel Yay., 2015).

olan bir tartışmada, biyolog Steven Rose'un belirttiği gibi, "evrimsel psikolojinin avcı-toplayıcı insan topluluklarına ilişkin sunduğu tanımlamalar 'düzgün' değerlendirmelerden biraz daha iyi şekilde, daha çok toplayıcı anneyi ocak ve çocuklarla ilgilenir halde ve avcı babayı eve et getirir halde betimleyen müze –ve çizgi film– kurguları gibi okunmuştur. (...) Günümüze ilişkin bu tasvirle geçmişin okunması ve ardından bu hayal edilmiş geçmişin günümüzü açıklamasında bir döngüsellik vardır."[30]

Sürekli gerçek olgularmış gibi önerilmesine rağmen, bu popüler fikirlerin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Araştıracak olsalar da, biyologlar asla bir savaş geni bulamayacaklar; çünkü savaş da şiddetsizlik de insan doğasına içkin şeyler değildir. Bu, davranışlarımızın hiçbir biyolojik temeli yok demek değildir. Ancak insan davranışlarındaki her saldırganca örneğin karşısında, barışçıl işbirliği ve paylaşıma dair örnekler de bulabiliriz. Dahası bu şeylerin tanımlanma şekli bile, tarihsel ve kültürel koşullara bağlıdır. Ne şiddet ne de paylaşım genetik olarak programlanır; bunlar toplumsal olarak biçimlenip koşullanmaktadır. Evrimsel biyolog Theodosius Dobzhansky'nin belirttiği gibi, "kalıtım, bir kişinin bir veya birden çok dili konuşup konuşamayacağını belirleyebilir ancak hangi dili öğreneceğini veya ne söyleyeceğini belirlemez."[31]

Sabit ve değişmez bir insan doğası varsa, nasıl oluyor da insan toplulukları farklı bölgeler ve tarihsel çağlar arasında birbirinden bu kadar farklılaşıyor? Bazı toplumlar eşitlikçi, paylaşımcı toplumlar olurken, diğerleri neden rekabetçi ve sınıflara ayrılmış toplumlar oluyor? Kimileri savaşçı ve vahşiyken, diğerleri nasıl görece barışçıl oluyor?

30. Steven Rose, "Escaping Evolutionary Psychology" yer aldığı eser: *Alas Poor Darwin: Arguments Against Evolutionary Psychology,* (der.) Hilary Rose ve Steven Rose, New York: Harmony Books, 2000, s. 306.

31. Theodosius Dobzhansky, *Manking Evolving: The Evolution of the Human Species,* New Haven, CT: Yale University Press, 1971, s. 8.

Nasıl oluyor da bazı tanınmış kadınlar yüksek konumlarda yer alıyorken, diğerleri alt konumda oluyor? Nasıl oluyor da bazı toplumlar eşcinsel yakınlığı yasaklarken, diğerleri bunu benimsiyor?

Fransız Cizvit misyoner Le Jeune, 1630'lu yılların başlarında Kanada'nın Labrador kıyısında Montagnais-Naskapi Yerlileriyle birlikte yaşamıştı. "Yazık!" diye hayıflanıyordu: "Birisi yabanilerin amaçsızca gezinmesini sonlandırsa ve birine diğerlerini yönetme yetkisi verse, kısa süre içinde din değiştirip medenileştiklerini görürdük."

Yerlilere dair gözlemleri şöyleydi: "Ne politik örgütleri, ne makamları, ne rütbeleri ne de yetkileri var. Çünkü onlar şefe duydukları saygı ile sadece ona itaat ediyorlar, bu sebeple de bu ünü elde etmek için birbirlerini asla öldürmüyorlar. Ayrıca salt yaşamakla kanaat ettiklerinden, zenginlik elde etmek için hiçbirisi kendini Şeytana vermiyor."[32]

Bu toplum içinde dinlerini yayan Cizvitler çocukları itaat etmeleri için dövmeyi sağlıklı görürken, Yerliler bunu barbarca buluyordu. Eleanor Burke Leacock'un *Myths of Male Dominance* [Erkek Egemenliği Miti] kitabında aktarılan ve Le Jeune'in tarif ettiği şu olaya bakalım: Bir Fransız çocuğu bir Montagnais çocuğuna vurup onu yaralar. Telaşlanan Yerliler ise bahşiş talep ederler. Ancak Fransız misyonerler bunun yerine, çocuğu Yerliler önünde kırbaçlayarak cezalandırma hazırlığı içindedirler. Bir Cizvitin raporuna göre, "vahşilerden biri üzerindeki her şeyi çıkarır, battaniyesiyle çocuğun üzerini örter ve kırbaçlayacak kişiye şöyle yalvarır: 'İstiyorsan bana vur ama çocuğa vurma.' Ve böylece küçük çocuk kaçar."[33] Aktarılan bir başka olayda, misyonerler bir Montagnais-Naskapi erkeğine kadınların yalnızca kocalarını sevmeleri gerek-

32. Alıntılandığı yer: Eleanor Burke Leacock, *Myths of Male Dominance*, Chicago: Haymarket Books, 2008, s. 35.
33. A.g.e., s. 57-58.

tiğini, böylelikle erkeklerin çocuklarının kendilerinden olduğundan emin olabileceklerini söylediğinde yerli şöyle der: "Çok saçma. Siz Fransızlar sadece kendi çocuklarını seviyorsunuz; ama bizler kabilemizin tüm çocuklarını severiz."[34]

Dünyaya dair "insan doğası" görüşü, aynı hayvanların davranışlarını belirleyen bir doğaya sahip olması gibi, insanların da –fiziksel özellikleriyle genetik olarak biçimlenmiş– içkin bir doğaya sahip olduklarını farz eder. Çiğ eti koparması için kurdun keskin dişleri, ayının sıcak kalması için kürkü ve balıkların sualtında nefes alması için solungaçlarıyla yüzmeye uygun özel kasları vardır. Ancak biz insanlar, bu *özel* adaptasyon biçimlerinden yoksunuz. Gerçek olan, beyinlerimizin belli davranışları "istemsizce" yapıp diğerlerini böyle yapmamasıdır; büyük bir *nöroplastisite* oranına sahibiz. Bizim sınırsız uyum sağlama kapasitemizi açıklayan şey budur. Fine'ın belirttiği gibi,

> Beyinlerimizi (...) değiştiren davranışlarımız, düşüncelerimiz, sosyal dünyamızdır. Beyin gelişimine dair yeni nörokonstruktivist bakış açısı, genler, beyin ve çevre arasındaki kesintisiz etkileşimin salt hayat verici düğümüne vurgu yapar. Evet, gen ifadesi sinirsel yapılara neden olur ve genetik materyalin kendisi dış etkilere karşı kapalıdır. İş genlere geldiğinde, ne varsa onu alırsınız. Ancak gen aktivitesi başka bir öyküdür: Genler dışarda olup bitenlere göre devre dışı kalır veya aktifleşir. Çevremiz, davranışlarımız, hatta düşüncelerimiz genlerin *ifade ettiği* her şeyi değiştirebilir. Ve düşünmek, öğrenmek, hissetmek sinirsel yapıları doğrudan değiştirebilir.[35]

Hepimizi insan yapan bize has genetik kalıtım –özellikle, dik yürüyüşümüz, büyük beyin ölçüleri, başparmakla kavrama kabiliyeti ve konuşma kapasitesi– çevremizi işbirliği içinde işlememizi sağlayacak aletleri yapma ve

34. A.g.e., s. 50.
35. Fine, Delusions of Gender, s. 177.

bu becerileri sonraki nesillere aktarma yetisi vermektedir. İnsanlar kürk mantolar yapabilir, barınaklar kurabilir ve yiyeceği yakalayabilir, yetiştirebilir ve pişirebilir; yani bizler doğanın bize fiziksel olrak bahşetmediği, gezegen üzerindeki hemen hemen tüm çevrelerden yararlanmamızı sağlayacak şeyleri yaratabiliriz.

Bir insan doğası vardır; doğamız gereği bizler işbirliği yapan, sosyal yaratıklarız. Ancak bizi insan yapan şeyler olan dil, ortak emek ve alet yapımı, insanın sosyal ilişkilerini ve dolayısıyla davranış biçimlerini kolayca şekillendirilebilir kılan şeylerdir. Kısacası, bizler halen hayvan olsak da, insanları diğer hayvanlardan farklı kılan şey varoluş araçlarımızı yapay bir şekilde yeniden üretme yeteneğine sahip sosyal yaratıklar olmamızdır. Bu, diğer hayvanların sahip olmadığı bir davranış esnekliği oluşturur. Kısacası, bizler kültürel olarak uyum sağlarız.

İnsanlar son kırk bin yıl içerisinde genetik veya biyolojik açıdan görece küçük bir değişim geçirmişlerdir. Fakat toplumsal örgütlenme biçimlerimiz –gıda, barınak, giyinme ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılamak için kendimizi örgütleme şeklimiz– olağanüstü bir değişim geçirmiştir; son yüzyıllarda ise bu değişim çok hızlı olmuştur. Bir toplumdan ötekine insanların değişen "doğasına" –ahlak kurallarımızın, dünyaya ve kendimize dair düşüncelerimizin değişmesi– tekabül eden şey işte budur.

Rus Marksist Georgi Plehanov şöyle belirtmişti: "İnsan doğası artık günümüzde, tarihsel gelişimin nihai ve en genel sebebi olarak görülemez; sabit olduğunda tarihin son derece değişebilir olan seyrini açıklayamaz; değişebilir olduğunda ise açıkça dönüşümlerini belirleyen şey tarihsel gelişmelerdir."[36]

Tarih boyunca son derece değişken olmuş insan davranışlarını görece sabit bir değere –genetik olarak belir-

36. Georgi Plekhanov, "On the Individual's Role in History" *Selected Philosophical Works*, Cilt 2, Moscow: Progress Publishers, 1976, s. 313.

lenmiş bir insan doğası– endekslemeye çalışan biyolojik materyalistler, topluma yön veren şeyin evrensel fikirler veya normlar olduğuna inanan idealistlerle aynı tuzağa düşmektedirler. İki grup da tarihsel değişimi ve evrimi açıklamaktan acizdir.

Marx ve Engels hem idealizmi hem de eski, statik ve belirlenimci materyalizmi reddetmişlerdir. Hatırlarsanız Marx tek taraflı olduğu ve insanlara kendi tarihlerini şekillendirmek için hiçbir boşluk bırakmadığı için, insanların kendi koşullarının ürünü olduğunu söyleyen Fransız materyalistlerini eleştirmişti. Bu materyalistler bir şekilde toplumun dışında yer alan bir özgürleştirici fikriyle, hep idealizme kapı aralamaktadır. Oysa Marx ve Engels'in materyalizmi tarihseldi yani nihai olarak *diyalektikti.*

Diyalektik: Yeni Bir Din Değil

Diyalektik; bu tuhaf kelime üzerine kafa karıştırıcı onlarca söz sarf edilmiştir. Ne olduğuna dair insanların fikri varsa bile muğlaktır (Hegel adlı yaşlı Alman filozofla ve çelişkilerle ilgili bir şey) ancak mesele büyük öneme sahiptir. Diyalektiğin meselesi yöntemle –yani dünyaya, nasıl işlediğine ve nasıl değiştiğine dair bakış açımızla ilgili– ve nihai olarak onu bilinçli bir şekilde nasıl değiştirebileceğimizle ilgilidir. En yalın haliyle belirtilecek olursa, Engels'in kalemiyle diyalektik "hareketin genel yasaları ile doğanın, insan toplumunun ve düşüncesinin gelişimine dair bir bilimden başkası değildir."[37] Yani bu, doğal ve toplumsal evrim süreçlerinin işleme biçimine en uygun düşen dünya üzerine düşünme biçimidir.

Antik Yunan filozofu Heraklit, dünyaya dair diyalektik bir görüşe vurgu yapmış tarihteki ilk düşünürdür. Herak-

37. Friedrich Engels, "Ludwig Feuerbach and the End of Classical German Philosophy" *MECW,* Cilt 26, New York: International Publishers, 1990, s. 383. (*Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1976)

lit'e göre hiçbir şey durağan, hızlı veya donmuş değildir. Şöyle yazar: "Her şey akış halindedir. Çatışma her şeyin kaynağıdır. (...) En büyük ahenk farklı şeylerden doğar ve her şeyi üreten de ahenksizliktir."[38] Bunlar diyalektiğin temel kavramlarıdır: Sürekli değişim ve hareket, şeylerin doğal düzenidir ve değişim, karşıt güçlerin çekişmesiyle ("çatışmalar") gerçekleşir. Her şey ya oluş ya da geçip gitme halindedir.

Marksist diyalektiği büyük oranda geliştiren, en büyük eserlerini 1800'lerin başında yazan Georg Friedrich Hegel adlı Alman filozofuydu. Felsefesinin okunması bir hayli güçtür ve genç Marx, 1837'de babasına yazdığı bir mektupta Hegel'in felsefesini "tuhaf ve çetrefilli bir ezgi"[39] olarak adlandırmış olsa da (Engels gibi) çekimine kapılmış ve birkaç yıl boyunca öğrencisi olmuştur.

Hegel'in fikirleri felsefi düşünce içinde önemli bir kırılmaydı. Felsefesini Fransız Devriminin gölgesinde geliştirmişti ve birçok açıdan felsefesi o çağın ruhunun ideal bir ifadesiydi; yaşadığı çağ nerdeyse kesintisiz çatışmalar ile değişimlerin yaşandığı, eksi feodal ilişkilerin yok olup yeni ilişkilerin doğduğu bir dönemdi. Hegel'in diyalektiğinin temelinde yatan fikir, tarihin "mutlak ideanın" kendisini açığa vurma süreci olduğudur. Hegel'in iddiasıyla fikirler ve kavramlar durağan şeyler değildir, aksine sürekli bir gelişim süreci içinde çelişkiler yoluyla hareket eder. Hegel, şeyleri birbirinden ayrı, durağan ve çelişkilerden uzak yapılar olarak alan, kendi ifadesiyle "metafiziksel" yaklaşıma karşı kendi diyalektik yaklaşımını konumlandırmıştı. A hep A'dır, B hep B'dir ve A asla B olamaz. Bu yöntem, belli sınırlar içinde değerliydi ancak şeyleri hareket ve dönüşüm halinde analiz etmeye başladı-

38. Alıntılandığı yer: George Novak, *The Origins of Materialism*, New York: Pathfinder Press, 1971, s. 97-100.
39. Karl Marx'tan babasına, 10 Kasım 1837, *MECW*, Cilt 1, New York: International Publishers, 1975, s. 18.

ğınızda işe yaramaz hale geliyordu. Engels'in iki yaklaşım arasındaki farkı özetleme şekli de aynen böyledir:

> Metafizikçi için şeyler ve onların zihinsel yansımaları, fikirler birbirinden yalıtılmış haldedir; birbirinden sonra ve birbirinden ayrı olarak ele alınırlar; sabit, katı ve nihai sorgulamaların nesneleridir.
> Kapsamı sorgulanan belli nesnelerin doğasına göre değişen bir dizi alan içinde, olduğu haliyle gerekli ve savunulabilir olan metafiziksel düşünme biçimi, er ya da geç bir sınıra ulaşır ve bu sınırın ötesindeki çözülemez çelişkiler içinde tek taraflı, sınırlanmış, soyut ve kaybolmuş hale gelir. Tikel şeyler üzerine düşünürken aralarındaki bağlantıyı unutur; varoluşları üzerine düşünürken varoluşlarının başlangıcını ve sonunu unutur; durağanlıkları üzerine düşünürken ise hareketlerini unutur.[40]

Engels'in belirttiği gibi, Hegel'in felsefe sisteminin en büyük erdemi içerisinde "dünyanın doğal, tarihsel ve entelektüel boyutlarıyla bütün olarak bir süreç şeklinde; yani sürekli hareket, değişim, dönüşüm ve gelişme içinde temsil edilmesidir; ve tüm bu hareketler ve dönüşümlerden sürekli bir bütün çıkaran içsel bağlantıları takip etmeye yönelik girişimidir."[41] Aşağıdaki alıntı size Hegel'in yaklaşımıyla ilgili bir fikir verecek. Burada felsefi fikirlerin açığa çıkışından bahseder ancak düşüncesini ifade etmek için doğadan aldığı bir benzerlikten faydalanır:

> Çiçeğin filizlenmesiyle tomurcuk kaybolur ve biri ilkinin ikincisi tarafından çürütüldüğünü söyleyebilir; benzer bir şekilde meyve açığa çıktığında, çiçek bitkinin yanlış bir tezajürü olarak görünür ve bu durumda meyve artık bitkinin gerçeği olarak ortaya çıkar. Bu biçimler sadece birbirinden farklı olmakla kalmaz, aynı zamanda karşılıklı olarak bağdaşmaz bir

40. Engels, *Anti-Dühring,* Moscow: Progress Publishers, 1975, s. 29-30.
41. Engels, "Dialectics" *Anti-Dühring,* Marxists.org, www.marxists.org/archive/marx/works/1830/soc-utop/ch02.htm

> biçimde birbirlerinin yerini alır. Ancak aynı zamanda akışkan doğaları onları, birbirleriyle çatışmakla kalmayıp her birinin diğeri için zorunlu olduğu bir organik bütünlüğün momentleri haline getirir; nitekim bu karşılıklı gerekliliğin kendisi tek başına, tümünün yaşamını meydana getirir.[42]

Hegel'in terminolojisinde her şey "yadsınır"; ancak sadece içinde oluştuğu şeyden nitel anlamda farklı bir şeye olanak sağlamak için. Bu benzerliği daha da geriye götürüp, tohumun ve dönüştüğü bitkinin görünüşte hiçbir benzerliğe sahip olmadığını söyleyebilirsiniz. Tohum bir dizi büyüme aşamasından geçer ve bu aşamalarda eski biçimi yok olurken yeni bir biçim kazanmaya başlar. Ancak aldığı tüm biçimlere rağmen, o hâlâ aynı bitkidir. Şeyler ancak birbirinden ayrı durağan yapılar olarak değil, doğum, yaşam, çürüme ve ölümü içeren bir sürecin, bir birliğin veya bütünün birbiriyle çatışan veya çelişkili unsurları olarak kavranabilir. Çelişkili unsurlar bir değişmezlik veya istikrarlılık görüntüsü içinde bir araya gelirler ancak aynı çatışan unsurlar hareketi veya gelişimi üretir. Bu gelişme süreci içinde yeni biçimler açığa çıkıp öncekileri yadsırlar veya onların yerini alırlar; ne var ki gelişmeleri için bu önceki biçimlere bağımlıdırlar. Marx'ın Hegel'den aldığı temel diyalektik fikirdir.

Hegel *Science of Logic* [Mantık Bilimi] eserinde şöyle yazar: "Denir ki *natura non facit saltum* [doğada sıçramalar olmaz]; ve mesele olmakta veya yok olmakta olan bir şeyin kavranması olduğunda olağan düşünce, bunu aşamalı bir oluşum veya yok oluş olarak temsil ederek kavradığını sanır. Ancak gördüğümüz gibi genel olarak varoluştaki değişimler sadece bir büyüklüğün diğerine dönüşümünden ibaret değil, niceliğin niteliğe dönüşümü

42. G. W. F. Hegel, "Preface" *The Phenomenology of Spirit*, New York: Oxford University Press, 1977, s. 2 (*Tinin Görüngübilimi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., 2011).

veya *tam tersidir*. Ötekine dönüşme aşamalılıkta yaşanan bir kesinti, kendisini önceleyen gerçeklikten nitel olarak farklı bir şeyin ortaya çıkışıdır."[43]

Hegel, nicel değişimlerin belli anlarda nitel sıçrayışlara yol açtığı şeklindeki görüşünde, içinde yaşadığı devrimci çağın etkili olduğunu bizzat kendisi itiraf etmiştir. 1807'de yayınladığı *Phenomenology of Spirit* [Tinin Görüngübilimi] eserine şunları yazar:

> Çağımızın bir doğum dönemi ve yeni bir çağa doğru giden bir dönüşüm ânı olduğunu görmek zor değildir. (...) Aynı uzun ve sessiz bir beslenme döneminden sonra çocuğun ciğerlerine çektiği ilk nefesin salt nicel büyümenin aşamalılığını kırması gibi –nitel bir sıçrayış vardır; ve çocuk doğar– kendi biçimlenişi içinde Tin, yavaşça ve sessizce yeni biçimini alır, önceki dünyanın yapısını yavaş yavaş çözer. Öyle ki onun sarsılmış vaziyetini gösteren tek şey yalıtılmış semptomlardır. (...) Bütünün dışyüzeyini değiştirmeksizin bırakan aşamalı ufalanma, bir anda yeni dünyanın özelliklerini aydınlatan gün ışığıyla yarıda kesilir.[44]

Diyalektik yaklaşım, değişimi sadece o şeyi bütün halinde bırakan bir dizi nicel değişimler olarak görmez; aksine Hegel'in tarif ettiği gibi nicel değişimlerin nitel sıçrayışlara sebep olabileceğini öne sürer. Meşe palamudu kendisini bir meşeye dönüştürür. Döllenmiş bir yumurta yetişkin bir köpek haline gelir; yumurta yavaşça büyük bir köpeğe dönüşecek küçük, mikroskopik bir köpek değildir. Bir element, örneğin su farklı sıcaklıklarda katıdan sıvı hale, sıvıdan gaz haline geçer ve böylece değişir. Bu değişimler aşamalı şekilde gerçekleşmez, aksine belli bir sıcaklığa varılır varılmaz nerdeyse

43. H. D. Lewis, (der.), *Hegel's Science of Logic*, İngilizce tercümesi A. V. Miller, Amherst, NY: Humanity Books, 1999, s. 370 (*Mantık Bilimi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., 2000).
44. *Hegel's Phenomonology of Spirit*, İngilizce tercümesi A. V. Miller, New York: Oxford University Press, 1977, s. 6.

ânında olur; ancak tüm dönüşümlere rağmen, madde H_2O olmayı da sürdürür.

Diyalektik, temel hareket ile değişimi birbirleri karşısında harekete geçen ve istikrarsız bir birlik oluşturan çelişkili güçlerin doğurduğu şeyler olarak görür. Dolayısıyla diyalektik geçici istikrar veya eşitlik durumlarına izin verir; ancak aynı zamanda eşitliğin kırılıp yeni bir şeylere yol açtığı nitel sıçramalara veya kırılmalara da izin verir.

Metafiziksel görüşü eleştirirken, diyalektik mantık her şey akışkan bir hareket içinde olduğundan ve bu sebeple de tanımlanamayacağından hiçbir "şeyin" olmadığını iddia etmez. Darwin'in fazlasıyla diyalektik nitelikteki evrim teorisi, örnek olarak hayvanları sınıflandırma sistemini ortadan kaldırmamıştır. Sadece bu sınıflandırmaların, tüm çağlar boyunca durağan ve birbirlerinden ayrı türleri değil, yitip giden, değişen veya başka bir şeye dönüşen türleri tarif ettiğini göstermiştir. Evrim, türlerin tarih boyunca geçirdiği sürekli bir biçimleniş ve dönüşümdür. Bununla birlikte türler, gerçek bir fenomene tekabül eden bir kategoridir: Diğer popülasyon gruplarıyla değil birbirleriyle çiftleşebilen, aynı biyolojik özelliklere sahip popülasyon grupları. Ancak türlerin durağan olmadığı, rastlantısal mutasyonlardan meydana gelen doğal seleksiyon süreci içerisinde –her yeni formun eskisini yadsıdığı– evrim geçirdiği de doğrudur.

Hegel'in fikirlerinin Marx'ı nasıl etkilediği kolaylıkla görülmektedir. Fakat Marx diyalektik yöntemi değiştirmiş ve onu insan tarihine tutarlı ve materyalist bir biçimde uyarlamıştır. Marx'a göre diyalektik, düşünce tarihinin mutlak idea halini alacak şekilde gelişmesini tarif eden bir sistem değildir; aksine maddi dünyanın işleyişine en çok uyan yöntemdir. İddia ettiği gibi insan tarihi diyalektiktir; yani durağan değil akışkandır; insanların toplumsal örgütleniş biçimlerinden biri diğerine yol açar ve etki altındaki dönüşüm her gelişim aşamasında etkin olan

karşıt güçler üzerinde temellenir. Meşhur eseri *Kapital* için yazdığı önsözlerinden birinde, Hegel'e olan borcunu açıkça dile getirir:

> Hegel'in ellerinde diyalektiğin başına gelen mistifikasyon, hiçbir şekilde onun genel hareket biçimlerini kapsamlı ve bilinçli bir şekilde sunan ilk kişi olmasını engellememektedir. Diyalektik onda baş aşağı duruyor. Mistik kabuğu içindeki mantıklı cevheri keşfetmek için çevrilmek zorundadır. (...) Mantıksal biçiminde [diyalektik] burjuvazi ve onun doktrinci sözcüleri için rezil ve tiksindirici bir şeydir; çünkü kendi yadsımasının eşzamanlı kabulü olan şeyin olumlu kavranışı içinde kendi kaçınılmaz yok oluşunu içerir; çünkü tarihsel olarak gelişmiş her biçimi akışkan bir hal, hareket içinde ele alır ve dolayısıyla onun geçici suretlerini de kavrar; ayrıca temelinde eleştirel ve devrimci olduğundan başka hiçbir şeyin etkisi altına girmeye de izin vermez.[45]

Hegel nihayetinde muhafazakâr Prusya devletini savunan biri haline gelmiştir ancak felsefesinin temelinde ne olursa olsun radikal bir kavrayış yatmaktadır: Engels'in işaret ettiği gibi "varolan her şeyin yok olacağı" fikri.[46]

Dolayısıyla diyalektik değişimi, hareketi içerir. Ancak bu bir nehir yatağının milyonlarca yıl içerisinde erozyona uğraması gibi aşamalı bir değişimden ibaret değildir; kimi zaman yıkıcı bir sel, yavaş bir erozyonun binlerce yılda yapamadığını bir anda yapabilir. Diyalektik model şeylerin geçici bir denge halinde olabileceğini söyler ancak bunlar asla durağan ve sabit değildir. Aslında dengeyi oluşturan şey daima belli bir eşikten sonra birbirinden kopan, çelişkili ve çatışmalı unsurların etkileşimidir.

Marksizm tarihsel dönüşümün salt aşamlı bir süreç olmadığını anlamak için, diyalektik yöntemi tarihsel dönüşümlerin kavranmasına uyarlar. Okul kitaplarımız

45. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 103.
46. Engels, "Ludwig Feuerbach" *MECW*, s. 359.

toplumsal değişimin daima aşamalı ve barışçıl olması gerektiğine inanmamızı ister. Ani ve sert değişimler "normal" işlevindeki toplumda yaşanan kargaşalar olarak görülür. "Saygıdeğer" toplumlar, kitlesel protestolara, sivil itaatsizliğe, grevlere, kargaşaya ve devrime dehşetle bakar. Ancak temel toplumsal dönüşümler nadiren aşamalı bir şekilde gelir. Sanayi sendikaları bu ülkeye her yıl yeni kurulan birkaç sendikanın eklenmesiyle aşamalı şekilde gelmediler. Aksine kitlesel sanayi sendikacılığı, 1934 ile 1938 yılları arasındaki beş yıllık süre zarfında örgütlenmede ve toplu grevlerde yaşanan patlamayla bu ülkeye geldi. Sivil haklar hareketinin kazanımları, sistemli ırkçı terör karşısında kahramanca yürütülen sivil itaatsizlikler ve kitlesel eylemler yoluyla elde edildi.

Hükümetler yönetilenleri barışçıl hareket etmeleri ve şiddet eylemlerinden uzak durmaları konusunda uyarırken, orantısız güç kullanma hakkını sadece kendilerine ayırmaktadırlar. Irak işgalinde veya Birleşik Devletler'deki İşgal hareketinin koordineli bir biçimde baskı altına alınmasında ilerici hiçbir yan yoktur. Dahası modern kapitalist sınıflar, birçok ülkede devrimci şiddet sayesinde iktidara gelmişlerdir; 1776'nın mirasçıları da buna istisna değildir. Aşamalar ve büyük sıçramalar tarihin birbirini tamamlayan ama karşıt suretleridir, biri diğerinin koşullarını hazırlar. Troçki şöyle söyler: "Bizim için yaşamın çeşitli alanlarındaki aşamaların felaketlerle, kopuşlarla, geriye veya ileriye doğru sıçramalarla el ele gittiğini bilmek yeterlidir. İki ülke arasındaki uzun rekabet süreci aşamalı bir şekilde savaşı hazırlar; sömürülen işçilerin hoşnutsuzluğu yavaş yavaş grevleri hazırlar; bir bankanın kötü yönetilmesi yavaşça iflası hazırlar."[47] Dünyanın yüzeyindeki sıcaklıkta yaşanan nicel artışın ekolojik felakete doğru bir

47. Leon Trotsky, "Mr. Baldwin and Gradualness" *Trotsky's Writings on Britain,* Cilt 2, Londra: New Park Publications, 1974, s. 20.

sıçramaya yol açtığını söyleyebiliriz. Kısaca diyalektiği anlamadan sadece tarihi değil doğal süreçleri anlamak da zordur. Troçki diyalektiği işte bu şekilde özetler:

> Hegel'in mantığı evrimin mantığıdır. Ancak kişi "evrim" kavramının tamamen yozlaştığını ve üniversite profesörleri ile liberal yazarlar tarafından barışçıl "ilerleme" anlamına gelecek şekilde iğdiş edildiğini unutmamalıdır. Her kim evrimin karşıt güçlerin mücadelesiyle ilerlediğini, değişimlerdeki yavaş birikimin belli anlarda eski kabuğu yırtıp bir felaketi, yani devrimi getirdiğini görüyorsa; her kim nihayetinde genel evrim yasalarını düşüncenin kendisine uyarlamayı öğrenmişse, o kaba evrimcilerden farklı biri, yani diyalektikçidir. Parmakların eğitilmesi bir piyanist için ne kadar zorunluysa, devrimci savaşçılar için de o denli zorunlu olan zihnin diyalektik eğitimi, tüm sorunlara hareketsiz kategoriler olarak değil, *süreçler* olarak yaklaşılmasını gerektirir. Öte yandan, kendilerini genel olarak evrimi sadece belli alanlarda kabul etmekle sınırlayan kaba evrimciler, diğer tüm meselelerde "sağduyunun" sıradanlığıyla yetinirler.[48]

48. Leon Trotsky, *In Defence of Marxism,* New York: Pioneer Publishers, 1942, s. 53-54 (*Marksizmi Savunurken*, Çev. Yavuz Alogan, Kardelen Yay., 1992).

3
Marksist Tarih Görüşü

Materyalist Tarih Kavrayışı

Gördüğümüz üzere, Marksizm tarihe, edebi fikirlerin veya insan doğasına dair biyolojik açıdan birtakım değişmez kavramların yön verdiği bir şey olarak bakmamaktadır. Aynı yaşamın evrim geçirmesi gibi insan tarihi de evrim geçirmiştir çünkü evrim gerçekte salt zaman içinde yaşanan değişimdir. Peki bu değişime yön veren nedir?

Marx şöyle yazar: "Tarihi yazanlar şimdiye dek, tüm toplumsal yaşamın, dolayısıyla gerçek tarihin temeli olan

maddi üretimin gelişimi üzerinde çok az durmuşlardır."[1] Marx için önemli olan "neyin yapıldığı değil, farklı ekonomik çağların nasıl ve hangi emek araçlarıyla ayrıldığı" idi.[2] Marx'ın *Kapital*'de yazdığı gibi, insanın kendi ihtiyaçları ve arzuları doğrultusunda doğanın ürünlerini kullanması ve yeniden biçimlendirmesi emekle olur. "Dışındaki dünya üzerinde harekete geçip onu değiştirmek suretiyle, insan aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir."[3]

Marx insan tarihine dair bu kavrayışı "materyalist tarih kavrayışı" olarak adlandırmıştı. Bu kavram, toplumsal dönüşümle toplumsal ilerlemeyi belirleyen şeyin en başta, insanların kendi sağ kalım araçlarını üretmek için bir araya gelme biçimleri olduğu fikriyle başlamıştı. Marx ve Engels'in kalemiyle, "insanlar diğer hayvanlardan bilinçleri, din veya neyi isterseniz o özelliğiyle ayırt edilebilirler. Ancak kendilerini hayvanlardan ayırt etmeye başladıkları an, tam da kendi geçim araçlarını üretmeye başladıkları andır."[4]

Engels en önemli eserlerinden birinin, *Sosyalizm: Utopian and Scientific* [*Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*] eserinin İngilizce önsözünde, Marx ve kendisinin "tarihsel materyalizmle" neyi kastettığını kısaca şöyle özetlemiştir: " 'Tarihsel materyalizm' terimini (...) tüm önemli tarihsel olayların nihai amacını ve asıl itici gücünü toplumun ekonomik gelişiminde, üretim ve mübadele biçimlerinin değişiminde, bunun sonucunda toplumun farklı sınıflara ayrılmasında ve bu sınıfların birbirlerine karşı verdikleri mücadelelerde arayan tarihsel görüşü tanımlamak amacıyla kullanmaktayım."[5]

1. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 286.
2. A.g.e.
3. A.g.e., s. 283.
4. Marx ve Engels, *The German Ideology*, s. 31.
5. Friedrich Engels, "İngilizce Baskıya Önsözü, 1892", *Socialism: Utopian and Scientific, MECW*, Cilt 27, New York: International Publishers, 1990, s. 289.

Marx'ın temel önermesi, insanların kendi geçimlerini sağlamak için birbirlerini örgütleme biçimlerinin, kullandıkları teknolojilerin ve buna uygun emek biçimlerinin, sahip oldukları toplumsal örgütlenme türünü belirlediğiydi: Marx'ın kalemiyle, "kendi varoluşlarının toplumsal üretimi içerisinde insanlar kaçınılmaz olarak, kendi iradelerinden bağımsız belli ilişkilere, yani kendi maddi üretim güçlerinin gelişimi içindeki verili bir aşamaya uygun düşen üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin bütünselliği, toplumun ekonomik yapısını, hukuki ve politik üstyapının üzerinde inşa olduğu, belli başlı toplumsal bilinç formlarının ona uygun düştüğü gerçek temeli meydana getirir."[6]

Tarihte beşeri gelişimin her safhası, içinde yaşayan insanların iradesinden bağımsız kendisine uygun "üretim biçimine" ve kendi ayrı ekonomik hareket yasalarına sahip olmuştur. Her üretim biçiminin –kölelik, haraçlı, feodalizm, kapitalizm– kendi toplumsal ilişki düzeni, yani insanların yaşamlarının üretimi ve yeniden üretiminde etkileşime girdiği toplumsal düzenlemeleri olmuştur. Hepsinin kendi hâkim ve sömüren sınıflarıyla ezilen ve sömürülen sınıfları olmuştur. (Bunun tek istisnası, doğanın insan emeği olmaksızın sunduğu gıda kaynaklarının toplanmasına ve avlanmasına dayanılan, göreceğimiz üzere herhangi bir sınıf ayrımının olmadığı toplayıcı toplumlardır.) Her üretim biçimi, emekçi sınıfın hâkim sınıf için bir artık ürettiği özgün biçimlerce tanımlanmıştır; bu artık, emekçi sınıfın kendi geçimlik ihtiyaçları ötesinde ve üzerinde ürettiği, sınıf ilişkilerinden oluşan her sistem için bütün bir toplumsal ve politik yapıyı ortaya çıkaran ekstra zenginliktir. Veya Marx'ın belirttiği üzere:

6. Karl Marx, "Önsöz" *Contribution to the Critique of Political Economy, MECW,* Cilt 29, New York: International Publishers, 1987, s. 263.

> Ücretsiz artıkemeğin doğrudan üreticilerden çekip çıkarıldığı özgün ekonomik biçim, hâkimiyet ve kölelik ilişkilerini belirler; çünkü bu doğrudan üretimin kendisi içinden açığa çıkar ve sonrasında bir belirleyen olarak üretime etki eder. Gerçek üretim ilişkilerinden doğan, ekonomik topluluğa dair tüm biçimleniş ve dolayısıyla onun özgün politik biçimleri buna dayanır. Her bir örnekte yer alan, tüm toplumsal yapının en derin sırlarını ve gizli temelini bize gösteren şey üretim koşullarına sahip olanların, doğrudan üreticilerle arasındaki dolaysız ilişkidir –biçimi doğal olarak her zaman, emeğin türü ve tarzında belli seviyede yaşanmış bir gelişme ve dolayısıyla onun toplumsal üretici gücüne tekabül eden bir ilişkidir–.[7]

Bir üretim biçiminden diğerine dönüşüm pürüzsüz veya kendiliğinden olmamıştır; ve bunun temel sebebiyse, farklı üretim biçimlerinin birbirlerinden ayrılmış olmaması, aksine birbirleriyle iç içe geçmiş olmasıdır. Dolayısıyla bazı unsurları farklı biçimler altında yan yana var olabilmişti. Dahası basitçe teknolojinin değişimi, üretim ilişkilerinde kendiliğinden değişimlere sebep olmamıştır. Her yeni üretim biçimi en başta, toplumun üretici güçlerinin gelişiminin tetikleyicisi olmuştur. Ancak toplumun üretici güçlerinin gelişimindeki aşamalı değişimler, zamanla mevcut toplumsal ilişkilerle çatışır hale gelmiştir. Her bir gelişim aşamasında kurulmuş olan toplumsal ilişkiler yeni ilişkilerin gelişimini engellemiş ve toplumun ilerleyişini sınırlandırmıştır. Her hâkim sınıf ilk başta toplumu ileriye taşımak için harekete geçmiş, ardından hâkimiyetleri büyüdükçe yararlandıkları sistemde oluşabilecek her türlü değişimi önlemek için çabalamıştır. Tarihsel olarak ilerici olan bir sınıftan, tarihsel olarak gerici bir sınıfa dönüşmüşlerdir ("İlerici" ve "gerici" sözleriyle Marx'ın kastettiği şey basitçe, belli bir üretim biçiminin toplumun üretici güçlerini, dolayısıyla

7. Karl Marx, *Capital*, Cilt 3, New York: Penguin Books, 1981, s. 927.

da insanın kendi kaderi üzerindeki denetimini geliştirdiği mi yoksa sınırlandırdığı mı meselesidir).

İnsanlık tarihinin her bir aşamasında, Marx'ın "üretici güçler" (emeğin kendisi de dahil olmak üzere toplumun üretici gücü) ve "üretim ilişkileri" (üretimin gerçekleştiği toplumsal örgütlenme biçimi) olarak adlandırdığı şeyler arasındaki bu çelişki, toplum içindeki gerilimlerin dayanılmaz halde olduğu bir noktaya gelmiştir. Bunu, kendilerini çekişen sınıflar arasındaki karşıtlık şeklinde açığa çıkaran bu çelişkilerin patladığı bir dönem takip etmiştir. Sonrasında fikirlerin, örgütlerin ve sınıfların çatışmaları, toplumun geriye mi yoksa ileriye mi gideceğine karar vermiştir.

Marx şöyle devam eder: "Gelişimlerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri mevcut üretim ilişkileriyle veya –bu aynı şeyi sadece hukuki terimlerle ifade etmektedir– şimdiye dek içinde işlev gördükleri çerçevedeki mülkiyet ilişkileriyle çatışma içine girer. Üretici güçlerin gelişme biçimleri için bu ilişkiler prangaya dönüşür. Bu noktada toplumsal devrim çağı başlar. Ekonomik temellerde yaşanan değişimler er ya da geç, bütün bir üstyapının dönüşümüne yol açar."[8] Kısaca, moleküler ekonomik değişimler ekonomik çelişkiler doğurmuş, ardından yeni ilişkilerin eskileri yıkıp onların yerini aldığı toplumsal ve politik çatışmalara, yani sınıf mücadelesine, yol açmıştır. Bu sürecin en şiirsel ve özlü betimlemesi *Komünist Manifesto*'nun ilk bölümünde yer alır: "Bugüne kadarki tüm toplum tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir. Özgürler ve köleler, aristokratlar ve avam, ağalar ve serfler, lonca ustası ve kalfası; kısacası ezen ile ezilen herkes, birbirleriyle sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuş, birbirlerine karşı gizli ya da açık kesintisiz bir mücadele yürütmüş, bu mücadelelerse ya tüm toplumsal yapının

8. Marx, "Önsöz" Contribution to the Critique of Political Economy, s. 263.

devrimci dönüşümüyle ya da mücadele eden sınıfların topyekûn çöküşüyle neticelenmiştir."[9]

Ancak Marx, insanların ne "isterlerse" onu başarabileceklerini söyleyen idealist düşünceyi reddederken, "ekonomik belirlenimciliği" –yani insanların tarihin kör kuvvetleri karşısında köle olduğu fikrini– veya toplumun devrimci dönüşümünün her sabah güneşin doğması kadar kaçınılmaz olduğu düşüncesini benimsememiştir. Marx'ın belirttiği gibi, "toplumsal bilincin belli biçimlerine tekabül eden hukuki ve politik üstyapı" toplumun temel ekonomik yapısından doğar veya onun üzerine temellenir; bu yapı ise hâkim ve ezilen sınıflar arasındaki sömürü ilişkileri etrafında örgütlenir. Ancak insanların "bu çelişkinin bilincine vardığı ve kavga verdiği" yer de bu üstyapı seviyesidir.[10] Marx'ın, bir üretim biçiminden diğerine geçerken çatışan sınıflar arasındaki mücadelenin rolüne yaptığı vurgu işte bundandır.

Bu sebepten ötürü Marx için tarih, kendi varoluşlarını üretme süreci içinde olan insanların getirdiği değişimlerden oluşmaktaydı. Bugün oldukça meşhur olan bir pasajda Marx, görüşlerini insanların "kendi tarihlerini yaptıklarını" söyleyerek özetlemiş ancak ardından şunları eklemişti: "Tarihi istedikleri gibi yapmazlar; kendi seçtikleri koşullar altında da yapmazlar, aksine doğrudan karşılarına dikilen, geçmişten aktarılıp verilen koşullar altında yaparlar."[11] Bu alıntı, Marx'ın materyalizmini en kısa haliyle özetlemektedir.

İnsan faaliyetlerinin sınırları daima, insanları verili bir üretim seviyesinde varoluşlarını sürdürmeye zorlayan koşulların üzerlerine yüklediği maddi kısıtlılıklar tarafından

9. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 39-40.
10. Marx, "Önsöz" Contribution to the Critique of Political Economy, s. 263.
11. Karl Marx, *The Eighteenth Brumeire of Louis Napoleon, MECW*, Cilt 11, New York: International Publishers, 1979, s. 103 (*Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, Çev. Tanıl Bora, İletişim Yay., 2010).

belirlenir. Bu belli bir toplumsal işbölümü ile insanların birbiriyle ilişkiye girme biçimlerini zorunlu koşar. O gelişme seviyesine tekabül eden eski geleneklerle fikirlerin ağırlığı, eski olanı değiştirmeye girişenleri de baskı altına alır. İnsanlık üretim üzerine eksiksiz ve bilinçli bir hâkimiyete sahip olmadıkça, tam özgürlük imkânsızdır.

İnsanlar amaçları, iradeleri doğrultusunda hareket eder; ancak bireysel niyetleri altında bilinçli bir iradenin olmadığı sonuçlar üretecek şekilde etkileşime girer. Bu çelişkiden en çok, pazarın kör işleyişi karşısında bireylere ait iradenin tamamen güçsüz kaldığı kapitalist toplumda bahsedilir. Ancak insanlar bir bütün olarak insanlığın ihtiyaçlarını giderebilecek üretim araçlarını bir kez yarattığında, toplumun sınıflara bölünmesi zorunluluğu ortadan kalkar ve toplumun üretim ve dağıtım üzerinde bilinçli bir hâkimiyetle temellenmesi ilk kez olanaklı hale gelir. En karmaşık bilimsel bilgilerin hayata geçirilmesi temelinde, ortak üreticilerin demokratik ve bilinçli bir şekilde planladığı bir toplum uzun zamandır erişebileceğimiz bir şeydir.

Marx ve Engels'i takip eden sosyalistler, Marx ve Engels'teki tarihsel materyalizmi, her toplumun ekonomik gelişme seviyelerine göre geçmek zorunda olduğu şematik bir aşamalar listesi olarak okuma eğiliminde oldular. Stalinizm bu yaklaşımı en uç noktasına götürdü ve Marksizmi tam karşıtına çevirmiş oldu. İşçilere kurtuluşları için bir rehber olmak yerine, Stalin'in ellerinde onun proletarya üzerindeki diktatörlüğünü meşrulaştıran ideolojik bir perdeye dönüştü. Marx, "Batı Avrupa'da kapitalizmin doğuşuna dair çizdiğim tarihsel şemayı, içinde yaşadıkları tarihsel koşullar ne olursa olsun, kaderin tüm insanlara dayattığı genel gelişime dair tarihsel-felsefi bir teoriye dönüştürmeye" çalışıp argümanlarını karikatürize edenleri yerden yere vurmuştu.[12]

12. Karl Marx, "*Otechestvenniye Zapiski*'ye Mektup" *MECW*, Cilt 24, s. 200.

Engels kendisini birçok kez, Marx ve kendisinin benimsemiş oldukları materyalizmin mekanik veya tek taraflı olmadığını hem kendilerini eleştirenlere hem de destekleyenlere açıklamak zorunda hissetmişti:

> Materyalist tarih kavrayışına göre, tarihte nihai belirleyici unsur gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bundan farklı bir şeyi ne ben ne de Marx öne sürmüştür. Dolayısıyla birisi bu sözleri çarpıtıp ekonomik unsurun tek belirleyici unsur olduğunu söylüyorsa, bu önermeyi içi boş, soyut ve anlamsız bir söze dönüştürmektedir. Ekonomik durum temel olandır ancak üstyapının çeşitli unsurları da -sınıf mücadelesinin politik biçimleriyle bunun sonuçları; yani yasal biçimler ve hatta tüm bu gerçek mücadelelerin katılımcıların beyinlerindeki yansımaları, politik, hukuki ve felsefi teoriler, dini görüşler ve bunların dogmalar sistemi haline gelişi- tarihsel mücadelelerin seyri üzerinde etkili olurlar ve birçok kez biçimlerinin belirlenmesinde üstün gelirler. Bu unsurların tümü arasında bir etkileşim vardır; öyle ki sonsuz olaylar yığını ortasında (yani içlerindeki karşılıklı bağıntılar onları ihmal edilebilir, var olmayan şeyler olarak göreceğimiz kadar uzak veya ispatlanması olanaksız olan şeyler veya olaylar yığını) ekonomik hareket nihai olarak kendisini zorunlu bir konuma koyar.[13]

Geçmişten gelen maddi koşullar tarihte neler olacağını önceden belirlemez; sadece verili bir anda mümkün olan şeyler üzerindeki sınırlılıklara işaret eder. Belli türden toplumsal düzenlemeler, onlara uygun düşen fikirleri ortaya çıkarır. Ancak bu fikirlerin, maddi ilişkilerin pasif bir yansımasından ibaret olduğu anlamına gelmez. Fikirler, o anda maddi olarak mümkün olan bir şeye tekabül ettikleri ve toplumsal değişimi mümkün kılacak yeterli sayıda insan tarafından benimsendiği takdirde, onları değiştirmek üzere bu ilişkilere tepki verebilirler. Marx

13. Friedrich Engels'ten J. Bloch'a, 21 Eylül 1890, *Historical Materialism*, Moscow: Progress Publishers, 1972, s. 294-96.

ve Engels'in belirttiği gibi, "*fikirler* asla bizi eski dünya düzeninin ötesine taşıyamaz, sadece eski dünya düzenine ait fikirlerin ötesine taşırlar. Fikirler *hiçbir şeyi gerçeğe dönüştüremez.* Fikirlerin gerçeğe dönüşebilmesi için, pratik bir güç uygulayabilecek insanlara ihtiyaç vardır."[14]

Mekanik materyalizmden tamamen uzak olan bu Marksizmi en açık şekilde gözler önüne seren, devrimleri tarihin oluşmasına yardımcı olarak algılayışıdır. Çünkü devrimler, politik iktidarın ele geçirilmesiyle toplumsal ilişkileri dönüştürmeyi amaçlayan, az çok bilinçli politik hareketlerden başka nedir ki? Marksizmi insanın eylemliliğine hiçbir yer bırakmayan mekanik bir öğreti olarak eleştirenler karşısında Rus Markist Georgi Plehanov şöyle yazmıştır:

> Marx ve Engels politik kariyerlerinin en başından itibaren, politik ve "entelektüel" faktörlere önem atfetmemiş ve toplumun ekonomik gelişmesi üzerindeki etkilerini yoksaymış olsalardı, pratik programları oldukça farklı olurdu: İşçi sınıfının politik iktidarı almadığı sürece, burjuvazinin ekonomik boyunduruğundan kurtulamayacağını söylemezlerdi. Tam da aynı şekilde, çalışanlar arasında sınıf bilincinin geliştirilmesi ihtiyacından da bahsetmezlerdi: Şayet bu bilinç toplumsal hareket içinde hiçbir rol oynamıyorsa ve her şey bilinçten bağımsız bir tarih içinde, tamamen ekonomik zorunlulukların dayatmasıyla gerçekleşiyorsa bu bilinci neden geliştirmek gereksin ki? Nitekim toplumsal faaliyetlerinin en başından itibaren, Marx ve Engels'in en acil pratik görevinin, işçi sınıfının bilincinin geliştirilmesi olduğunu bilmeyen var mıdır?[15]

Kapitalist gelişim, işbirlikçi ve demokratik planlamacı bir toplumu mümkün kılmış ancak onu kaçınılmaz hale getirmemiştir. Bir toplum biçimi içerisinden ötekinin açığa

14. Marx ve Engels, *Holy Family,* s. 119.

15. Georgi Plekhanov, "Initial Phases of the Theory of the Class Struggle (*Komünist Parti Manifesto*'sunun İkinci Rusça Baskısına Giriş), *Selected Philosophical Writings,* Cilt 2, Moscow: Progress Publishers, 1976, s. 462.

çıkması, eski derisini geride bırakan bir yılana benzemez. Toplumsal değişimin olup olmayacağını, olursa ne ölçüde olacağını belirleyen sınıfsal ve politik mücadele, toplumsal güçlerin çatışmasıdır. Toplumsal ilişkiler içinde başarılı bir devrimin gerçekleşmesi için, toplumsal aktörlerin az çok bilinçli ve iradeli faaliyetleri eski toplumun kabuğunu kırmak zorundadır. Ancak ne kadar sayıda insan bunu isterse istesin, oluşumu için gereken maddi koşullar var olmadıkça bu mümkün olamaz. "Eski toplumsal çerçevenin içerisinde, maddi koşulları olgunlaşmadığı takdirde yeni ve üstün üretim ilişkileri asla eskisinin yerini alamaz" diye yazar Marx.[16] Yine de bu koşulların olgunluğu, yeni bir toplumun doğacağını kendiliğinden garantilemez. Bunun olması için, Troçki'den alıntı yaparsak toplumsal dönüşümü gerçekleştirecek kadar "bilinçli, örgütlü ve güçlü" toplumsal güçlerin var olması gerekir.

Troçki bu argümanı, Komünist Enternasyonel'in 1921 tarihli bir toplantısında yaptığı konuşmada özetlemiştir:

> Bir ekonomik sistemin yerini başkasına bırakacağı toplumsal bir devrim için gereken koşulların (...) ancak eski toplumsal düzenin üretici güçlerin gelişimine hiç yer bırakmaz hale gelmesiyle oluştuğu önermesi, hiçbir şekilde eski toplumsal düzenin ekonomik anlamda gerici hale gelir gelmez, yani insanın teknolojik gücündeki gelişmeleri sınırlandırmaya başlar başlamaz, çökeceği anlamına gelmez. Hem de hiç. Çünkü üretici güçler tarihsel gelişimin temel itici gücü olmayı sürdürürken, ikincisi insanlardan ayrı ve kopuk bir şekilde değil onlarla iç içe gerçekleşir. Üretici güçlerin –yani insanların doğa üzerinde hâkimiyet kurduğu araçların– tek tek bireylerin iradesinden bağımsız olarak şekil aldığı ve bugün yaşayan insanların ortak iradesine sadece bir miktar bağlı olduğu doğrudur; çünkü teknoloji bize geçmişten miras kalan, bizi ileriye sevk eden ve belli koşullar altında bizi gerileten birikmiş sermaye-

16. Marx, "Önsöz" Contribution to the Critique of Political Economy, s. 263.

yi temsil etmektedir. Ancak üretici güçler ve teknoloji, örnek olarak köleciliğin veya feodal ve burjuva toplumlarının eski çerçevesi içinde çok fazla sınırlandığında; ve toplumsal formların değişimi insanın sahip olduğu gücün daha fazla büyümesi için zorunlu hale geldiğinde, bu güneşin doğup batması gibi kendiliğinden gerçekleşmez. Aksine insanların çabalarıyla, sınıflarla kaynaşmış insanların mücadeleleriyle gerçekleşmek zorundadır. Gericileşmiş eski bir toplumu yöneten toplumsal sınıfın yerini almak için, üretici güçlerin gelişmesi için gereken ihtiyaçları karşılayacak yeni bir toplumsal düzenin programına sahip olan ve bu programı hayata geçirmeye hazır yeni bir toplumsal sınıf gelmek zorundadır. Fakat verili bir toplumsal sistem miadını doldurduğunda, yani gericileştiğinde eski efendileri ortadan kaldırıp yeni toplumsal ilişkilerin yolunu açacak kadar bilinçli, örgütlü ve güçlü yeni bir sınıfın oluşması hiçbir şekilde kendiliğinden olmaz.

Tarihte benzer tarihi koşullar altında yaşayan bir toplumun, ulusun, halkın veya kabileler ile kabile topluluklarının, verili ekonomik temelde -kölecilik veya feodalizm- daha ileriye dönük bir gelişimin imkânsızlığıyla karşı karşıya geldiği ancak aralarından onları ileriye taşıma kapasitesine sahip yeni bir sınıfın çıkmaması halinde paramparça olduğu birden çok örnek vardır. Mevcut medeniyet, mevcut devlet, mevcut toplum parçalara ayrılmıştır. Dolayısıyla insanlık hep istikrarlı ve yükselen bir eğri üzerinde ilerlememiştir. Aksine, uzun durgunluk dönemleri ve barbarlığa dönüşler olmuştur.[17]

Tarihin materyalist tarzda kavranışı, yerçekimi kanunu gibi bir şey değildir. Sürtünmenin veya rüzgâr direncinin olmadığı bir yerde, boşluğa bir şeyler attığımızda hepsinin aynı oranda düştüğünü biliriz. İnsanlık tarihindeki değişkenlerin karmaşıklığı bu şekilde yalıtılamaz, bunun yerine kendi karmaşık bütünselliği içerisinde gözlemlenebilir. Doğa olayları kördür, yani herhangi bir bilinçli irade-

17. Leon Trotsky, "The School of Revolutionary Strategy: Speech at a General Party Membership Meeting of the Moscow Organization" Temmuz 1921, *The First Five Years of the Communist International,* Cilt 2, New York: Monad Press, 1972, s. 1-3.

nin müdahalesini içermez. Diğer yandan insanlık tarihi, kesin ve az çok bilinçli hedeflere ulaşmak amacıyla yan yana gelen veya birbiriyle çatışan insanları veya grupları içerir.[18] Bu rekabet halindeki iradelere rağmen –belki de bunlar sebebiyle– tarih katılımcılarının ne amaçladığı ne de öngörebildiği sonuçlar üretir. Bir diğer deyişle, derinlerde tarihi aktörlerin bilinçlerini şekillendirmenin yanı sıra, onların davranışlarının kapsamını ve niteliğini de değiştirip sınırlandıran itici maddi güçler vardır. Ancak kapitalizmin, içerisinde insan faaliyetlerinin bilinçli bir şekilde planlanıp yönetildiği bir toplum potansiyelini yarattığı da gerçektir. En modern insan topluluklarında dahi, bilinçli amaçlar ile pratik sonuçlar arasında büyük bir uçurum olur. Engels şöyle yazar:

> İnsanların, onları vahşilikten insanlığa yükseltmiş olan ve tüm diğer faaliyetlerinin maddi temelini meydana getiren en temel tarihsel faaliyeti olduğu sürece aksi olamaz. Nitekim yaşamsal ihtiyaçlarının üretilmesi olarak adlandırılan ve bugün toplumsal üretim dediğimiz bu temel faaliyet, her şeyden önce denetimsiz güçlerden gelen kasıtsız etkilerin etkileşimine tabidir ve arzuladığı amaca sadece istisnalar yoluyla, sıklıkla da tam tersiyle ulaşır. En ileri sanayi ülkelerinde doğa güçlerini boyunduruğumuz altına aldık ve onları insanlığa hizmet vermeye zorladık; böylelikle üretimi sınırsızca artırdık. Öyle ki bugün bir çocuk, önceden yüzlerce yetişkinin ürettiğinden daha fazlasını üretiyor. Peki sonuç nedir? Kitlelerin gittikçe daha fazla çalışması ve gittikçe büyüyen sefaleti, on yılda bir büyük bir çöküş, üretimin ve dağıtımın planlı bir şekilde gerçekleştiği bilinçli bir toplumsal üretim örgütlenmesi, aynı genel olarak üretimin bir tür olarak insanları üstün konuma çıkarmış olması gibi, toplumsal açıdan insanları hayvanlardan üstün bir konuma çıkarabilir. Tarihsel evrim böylesi bir örgütlenmeyi her gün daha da zorunlu hale getirmekte ancak aynı zamanda daha da olanaklı kılmaktadır. Bu sayede, insanlığın kendisinin ve onunla birlikte her türden faaliyetinin ve

18. Bkz. Engels, "Ludwig Feuerbach" 387-88.

başta doğa bilimlerinin geçmiş çağlarda yapılan ne varsa hepsini solda sıfır bırakacağı yeni bir tarihsel çağ başlayacaktır.[19]

Sınıfsal Eşitsizliğin Yükselişi ve Devlet

Marx ve Engels'in tarihsel değişimlere yönelik materyalist değerlendirmesi, sınıfsal işbölümüyle sınıf mücadelesini merkeze koyar. Ancak Engels, *Komünist Manifesto*'daki meşhur "şimdiye kadarki tüm insanlık tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir" sözüne önemli bir ekleme yapar.[20] Bu tespitin sadece yazılı tarih için geçerli olduğunu belirtir. Bir tür olarak varoluşlarının büyük bölümünde insanlar Montagnais-Naskapi yerlileri gibi yaşamışlardır; sınıfsal işbölümü, ordular, mahkemeler veya bürokrasiler olmadan. On binlerce yıl boyunca insanlar toplumda "askersiz, jandarmasız veya polissiz; soylular, krallar, valiler veya hâkimler olmadan; hapisaneler ve mahkemeler olmadan" yaşamışlardır.[21] Şahsi eşyalar dışında her şeyin mülkiyeti ortaktı ve kimilerince "ilkel komünizm" olarak adlandırılan bir düzen içinde paylaşılırdı. Bu eşitlikçi toplumlarda insanlar, küçük gruplar halinde yiyecek toplar, gıda nerede bolsa oraya göç ederlerdi. Bu toplumlar zorunlu olarak karşılıklılık ve paylaşıma vurgu yaparlar, resmi veya kalıcı hiyerarşi diye bir şey bilmezlerdi.

1700'lerin başında Fransız Kanadası'ndaki yerliler arasında yaşamış Cizvit tarihçi Pierre Charlevoix, *History of New France* [Yeni Fransa'nın Tarihi] eserinde şöyle yazmıştı: "Şüphesiz Kızılderililerin kardeşçe düzenleri Aziz John Chrysostom'un sözleriyle kısmen benim ve sizlerin o soğuk kelimelerini vahşilerin bilmemesinden kaynak-

19. Engels, *Doğanın Diyalektik*'ine Giriş, *MECW*, Cilt 25, Moscow: Progress Publishers, 1987, s. 330-31.
20. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 39.
21. Friedrich Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, *MECW*, Cilt 26, s. 202 (*Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. Kenan Sümer, Sol Yay., 1967).

lanmaktadır. Yetimlere, dullara ve sakatlara gösterdikleri ilgi, son derece hayranlık uyandırıcı misafirperverlikleri, her şeyin tüm insanlar için ortak olması gerektiği düşüncesinin sonucundan başka bir şey değildir."[22]

Basit tarımla ve hayvancılıkla uğraşan Iroquois Yerlileri ise, günümüzün toplumlarından çok daha eşitlikçiydiler. Onlar hakkında Engels, "tüm ihtilaflar ve sorunlar ilgililerin oluşturduğu bütüncül yapı tarafından çözüme kavuşturuluyordu" diye yazmıştı. "Fakir veya muhtaç kimseler olamaz; komünel yapıdaki haneler ve soydaşlar [klan veya aile grupları] yaşlılara, hastalara ve savaşta sakatlanmış olanlara karşı sorumluluklarını bilmektedir. Kadınlar da dahil herkes özgür ve eşittir. Aralarında ne kölelere ne bir ilke olarak yabancı kabilelerin zapt edilmesine yer vardır."[23]

Kadınların komünel toplumlardaki statüsü, onları takip eden sınıflı toplumlarda olduğundan çok daha üstündü. Iroquois yerlisi bir kadın, kocasının eşyalarını evin kapısının önüne koyarak evliliğini bitirebiliyordu; nitekim bu uygulama birçok sınıf ve devlet öncesi toplumlarda ortaktı. 1870'lerde Iroquois yerlileri üzerine araştırmalar yapan antropolog Louis Henry Morgan şöyle yazmıştı: "Evde ne kadar çocuğu veya eşyası olursa olsun, her an [kocaya] örtüsünü ve kürkünü toplaması emredilebilmekteydi ve böyle bir emirden sonra ona riayet etmemek hiç de sağlıklı olmazdı." Kadınların hoşlanmadıkları şefleri görevden alma gücü de vardı.[24] Bunun sebeplerinden biri, Iroquois toplumundaki kadınların sahada en çok emeği sarf eden kişiler olması (daha önce toplayıcı oldukla-

22. Alıntılandığı yer: Paul Lafargue, "Idealism and Materialism in the Conception of History" Parisli Kolektif Öğrenci Grubuna ders, 1895, *Socialist Standard,* Mayıs 1915, www.marxists.org/archive/lafargue/1895/xx/idealism.htm#f1.

23. Engels, Origin of the Family, s. 203.

24. A.g.e., s. 158.

rından yenilebilir bitkiler hakkında en bilgili olmaları) ve avla elde edilene kıyasla grubun gıdasının çoğunu karşılamalarıydı.

Sonraki antropolojik çalışmalar Morgan ve Engels'in şu görüşünü güçlendirmiştir: Yiyeceklerini toplayarak elde eden toplumların çoğu –aynı zamanda basit tarımla (kimi zaman "bahçecilik" olarak adlandırılır) uğraşan birçok toplumda olduğu gibi– sınıfsal işbölümünden ve kadınların eşitsizliğinden uzaktı. Bu tür toplumların, kendi üzerlerinde yer alan ve onları yöneten bir grup insana hiç ihtiyacı yoktu. Tarım öncesi toplumları sürekli kıtlık ve açlığın kıyısında, her zaman çaresiz bir gıda arayışında –ay başından ay başına yaşamanın antik dönemdeki karşılığı– yaşayan insanlar olarak tarif etmek hâlâ yaygındır. Ancak vahşi, amansız bir varoluş mücadelesine girmek yerine, toplayıcı toplumlarda yaşamış insanlar günde muhtemelen iki veya dört saatlerini yeterli gıdanın elde edilmesine ayırmaktaydı.[25] 1960'larda yapılan bir çalışma, modern dünyada hâlâ varlığını sürdüren bir avuç toplayıcı topluluğundan biri olan, "Dobe'lu !Kung Buşmen"lerinin "çetin çevre koşullarına rağmen, gıda toplamak için haftada on iki, on dokuz saatlerini ayırdıklarını" hesaplamıştı.[26] Nitekim !Kung halkı, atalarının büyüdüğü ve gıdanın daha bol olduğu bölgelerden daha marjinal arazilere itilmiştir.[27] Dahası arkeolojik çalışmaların gösterdiği üzere,

25. Irven DeVore ve diğ., *Man the Hunter,* New York: Aldine de Gruyter, 1968, s. 5-6.

26. Richard B. Lee, "What Hunters Do for a Living, or, How to Make Out on Scarce Resources" *Man the Hunter,* s. 371.

27. Modern toplayıcı topluluklardan Paleolitik dönemdeki atalarımıza dair çıkarımlar yapılabilecek olsa da, bu çok dikkatlice olmalıdır; çünkü bu toplulukları etraflarını saran ve etkileşim içine girdikleri kapitalist dünya etkilemektedir. Ancak muhtemelen, modern toplayıcılar en marjinal topraklara itildiklerinden, düşük nüfus yoğunluğu ve avlarla bitkilerin bolluğu düşünüldüğünde antik avcı-toplayıcılar, bugünkü toplayıcılara kıyasla geçimliklerini görece daha kolay bulmuşlardır.

tarım öncesindeki antik topluluklarda yaşamış insanlar, kendilerinden sonraki tarım toplumlarına kıyasla, kayda değer derecede daha sağlıklı ve uzun boylu olup daha uzun yaşıyorlardı; çünkü daha az kalabalık olan koşullarda yaşıyorlardı ve daha bol, çeşitli, daha az nişastalı besinler tüketiyorlardı."[28] Jared Diamond şunları yazmıştı: "Avcı-toplayıcılar insanlık tarihindeki en başarılı ve uzun ömürlü yaşam tarzını hayata geçirmişlerdi."[29] O halde, insanlar işbirliği ve paylaşımı temel alan bir toplumda, uzun yıllar boyunca patronlar veya polisler olmaksızın görece kolay ve sağlıklı bir yaşam sürdürmüşlerse, neden sınıfsal işbölümü ile devlet ortaya çıktı?

Yaklaşık on bin yıl öncesinden itibaren bazı toplumlar, gıda kaynaklarının tükenmesi sonucunda bitki ve hayvanlardan gıda toplamayı bırakıp onları evcilleştirmeye geçti. Bu yaygın adıyla Neolitik devrim olarak bilinir. Toplayıcı insanlar topladıkları gıdalar ve kimi yerlerde avladıkları belli türden hayvanlar hakkında büyük miktarda bilgi derlemişlerdi. Toplayıcı toplumlarda, küçük gruplar zorunlu olarak sadece acil ihtiyaçlara göre üretim yapmakta, günlük gereksinimlerin ötesinde bir artık yaratma üzerinde durmamaktaydı. Gıda kaynakları o alanda kıtlaşmaya başladığında, basitçe toplanıp başka yere göçerlerdi.

Bazı toplumlar gıda kaynaklarının evcilleştirilmesine geçti. Bunun sebebi muhtemelen iklim değişikliği veya

28. Bu konuya ilişkin bir tartışma Christopher Ryan ile Cacilda Jetha'nın *Sex at Dawn: How We Mate, Why We Stray and What It Means for Modern Relationship* (Cinselliğin Şafağı: Nasıl Eşleşir, Neden Yoldan Çıkarız ve Modern İlişkilerde Ne Anlama Gelir? Çev. Ebru Erbaş, Okuyanus Yay., 2015) eserinin 12. bölümünde, "Antik Yoksulluk ve Sözde Bolluk" adlı kısmında bulunabilir, New York: Harper Perennial, 2012, Kindle edisyonu. Ayrıca Bkz. Jared Diamond, "The Worst Mistake in the History of the Human Race" *Discover Magazine*, Mayıs 1987, s. 64-66, www.ditext.com/diamond/mistake.html.

29. Diamond, "Worst Mistake."

nüfusun büyemesiyle birlikte yaşanan aşırı tüketim sonucunda bitkilerin ve av hayvanlarının tükenmesiydi. İnsanlar sadece yiyecek toplamak yerine onları üretmeye başladığı noktada, tek bir yerde kalabilen daha büyük nüfusları da sürdürebilir hale gelmiştir. Sonrasında bu yeni, büyüyen, daha yerleşik nitelikteki nüfusun, felaketler karşısında bir önlem olarak artık gıdayı depolama ihtiyacı doğmuştur (Bir bölgedeki gıda miktarının, tarımın icadı olmaksızın daha büyük ve yerleşik toplumların gelişimine izin verecek kadar bol olduğu –örneğin, balık– durumlar da olmuştur).

Bu sebeple ilk tarım toplumları, gıda üretimini artırmak için çok çalışanları ödüllendirme eğiliminde olmuştur. Bu "yeniden dağıtıcı" şeflerin –bazı kültürlerde "büyük insanlar" olarak adlandırılan kişiler– prestiji, onların üretme ve takipçilerini herkesten daha çok üretme ve verme konusunda teşvik etme yeteneğine dayanmıştır. Yine de tedarikçi olarak sahip oldukları statüleri onlara toplumun artığını kontrol edecek bir konum sunmuştur. Artık büyüdükçe bu şefler ekstra artığın bir miktarını alıp uzmanlara –zanaatkârlar, ruhbanlar, hizmetkârlar ve savaşçılar– ödeme yapar olmuşlardır.[30]

Antropolog Marvin Harris şöyle yazar: "Belli koşullar altında, bir yanda yeniden dağıtıcı ile onun yakın arkadaşları, diğer yandaysa sıradan gıda üreticilerinin iktidarı kullanışı öyle dengesiz bir hal alır ki, tüm niyetleri ve amaçlarıyla yeniden dağıtıcı şefler, toplumsal yaşamda temel zor gücü haline gelirler. Bu gerçekleştiğinde, merkezi depoya sunulan katkılar, gönüllü katkılar olmaktan çıkar. Vergi haline gelirler. Çiftlikler ve doğal kaynaklar adil erişimin unsurları olmaktan çıkar. İdareye tabi olurlar.

30. Örnek olarak Bkz. Ernest Brandewie, "The Place of the Big Man in Traditional Hagen Society in the Central Highlands of New Guinea" *Anthropological Approaches to Political Behaviour,* (der.) Frank McGlynn ve Arthur Tuden, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991, s. 62.

Yeniden dağıtıcılar ise artık şef olmaktan çıkarlar. Krallara dönüşürler."[31] Diğer bir deyişle, verici roldeki bir kişi tam karşıtına, bir alıcıya, yani sömürücüye dönüşür.

Bu sınıfların oluşumuna giden olası yollardan birisiydi. Sınıflar farklı şekillerde açığa çıkmış ancak hep aynı temel sebeplerden ötürü olmuştur. Örneğin Antik Hindistan'daki ilk devlet, "nehir yatakları boyunca sulamanın kolektif bir şekilde bakımından sorumlu" bireylerden evrim geçirerek oluşmuştur.[32] Diğer yerlerdeyse ilk sınıfsal işbölümü, eski aile yapısının ekstra zenginlik üretebilecek savaş tutsaklarını dahil edecek şekilde genişlemesiyle, efendilerle köleler arasında olmuştur. Hangi şekilde olursa olsun sınıflar, "üretimin, artık bir insanın emek gücünün sürdürülmesi için gerekli olandan daha fazlasını üretebileceği şekilde gelişmesi" temelinde ortaya çıkmıştır.[33]

Tarım bulunur bulunmaz, toplum geçimini sağlamak için gerekli olanın ötesinde bir artığın yanı sıra, bu artığı depolama ve korumanın teknik araçlarını da üretmeye başlamıştır. Aslında toplum daha yerleşik hale geldikçe ve dolayısıyla hasatta yaşanacak potansiyel hatalara maruz kaldıkça, bu artık bir zorunluluğa dönüşmüştür. Ancak bu artık çoğunluğun zahmetli çabası sayesinde mümkün olmuş ve bu emekten kurtulmuş küçük bir azınlığın geçimini sağlayabilmiştir. Jared Diamond'un belirttiği gibi, "çiftçilik avcılığa kıyasla çok daha fazla insanı geçindirebilir" olsa da bunu "çok daha kötü yaşam standartlarıyla" yapar.

> Yetersiz beslenme, açlık ve salgın hastalıkların ötesinde, çiftçiliğin insanlığın başına getirdiği diğer bir lanet de derin sı-

31. Marvin Harris, *Cannibals and Kings: The Origins of Cultures,* New York: Vintage, 1977, (*Yamyamlar ve Krallar: Kültürlerin Kökeni*, Çev. M. Fatih Gümüş, İmge Yay., 1994) s. 113.
32. Engels, *Anti-Dühring,* s. 167.
33. A.g.e.

> nıfsal işbölümleridir. Avcı-toplayıcı insanların çok az saklanmış gıdası vardı veya hiç yoktu; bostan veya sığır sürüsü gibi konsantre gıda kaynakları da bulunmuyordu. Her gün elde ettikleri yabani bitkiler ve hayvanlar sayesinde yaşıyorlardı. Dolayısıyla, başkalarının elde ettiği gıdayla şişmanlayan asalak krallar ve toplumsal sınıflar da var olamıyordu. Sadece çiftçilikle uğraşan bir nüfusta, sağlıklı ve üretim yapmayan bir seçkin kendisini hastalık içindeki kitlelerin üzerinde konumlandırabilirdi.[34]

Bir toplum toplayıcılıktan bahçeciliğe ve oradan yerleşik tarıma geçtiği anda, sınıfsal işbölümü toplumun alt verimlilik seviyesinin zorunlu bir sonucu haline gelmiştir. Engels'in belirttiği üzere, "Toplam toplumsal emek sadece, herkesin varoluşu için gerekenden çok az fazlasını ürettiği sürece; bu sebeple emek toplumun büyük bir çoğunluğunun zamanını tamamen veya nerdeyse bütünüyle işgal ettiği sürece, bu toplum sınıflara bölünmüş olur. Bu büyük çoğunluğun yanı başında (...) toplumun genel işleriyle ilgilenen ve doğrudan üretici nitelikteki emekten muaf bir sınıf açığa çıkar."[35]

Dolayısıyla sınıfları belirleyen, üretimle ve toplumun zenginliğinin, özellikle de artık ürünün denetlenmesiyle kurdukları ilişkidir. Her hâkim sınıf, kendi zenginliğini ve sömürülenler üzerindeki hâkimiyetini artırmak; yani elde edilen zenginliği maksimize etmek için konumlarından faydalanmışlardır. Bütün toplumlarda, orada üretilen artık zenginliği ele geçiren ve denetleyen tarafı bulduğunuzda, o toplumun hâkim sınıfını da bulmuş olursunuz. hâkim sınıflar için artık zenginliği üreten sınıfı bulduğunuzda, sömürülen sınıfları da bulursunuz.

Sınıfsal farklılıkların yanında cinsiyetler arası eşitsizlikler de doğmuştur. Toplayıcı toplumlarda, yiyecek

34. Diamond, "Worst Mistake."
35. Engels, Socialism: Utopian and Scientific, s. 70.

toplayıcıları olarak temel rollerine sıkı sıkıya bağlı kadınların görece yüksek statüsü tersine dönmüş, emeğin cinsiyetler arasındaki işbölümü tarımda ve evcilleştirmede temel üretici rolleri erkeğe yüklemiştir. Komünel mülkiyetten özel mülkiyete geçişte, erkekler mülk sahiplerine dönüşürken; kadınlar hanenin ikincil bir parçası haline gelmişlerdir. Engels şöyle yazmıştır: "Tarihte ortaya çıkan ilk sınıfsal antitez, tekeşli evliliklerde kadın ile erkek arasındaki karşıtlığın gelişimiyle çakışmakta olup, ilk sınıfsal baskı kadının erkek tarafından baskı altına alınmasıdır."[36]

İnsani gelişim –kendi basit ihtiyaçlarımızın üstünde ve ötesinde genişleyen bir artık üretme becerimizin gelişmesi– sınıfsal toplumun yükselişi olmaksızın imkânsızdı. Ancak sınıflı toplumun yükselişi, insanların üretici gücündeki her gelişmenin insanlığın çoğunluğu pahasına gerçekleşmiş olması demekti. "Doğal bir evrim geçirmiş bu toplulukların gücü kırılmak zorundaydı" diye yazar Engels sınıflı olmayan toplumlar hakkında;

> Nitekim kırılmıştır da. Ancak başta bizim için bir yozlaşma, eski [sınıfsız] toplumların basit ahlaki büyüklüğün çöküşü olarak görünen etkilerle kırılmıştır. En bayağı çıkarlar –basit açgözlülük, vahşi bir nefse düşkünlük, alçakça cimrilik, ortak mülklerin bencilce talan edilmesi– yeni, medeni ve sınıflı toplumlara eşlik eder; en çirkin ve rezil araçlar ise (hırsızlık, tecavüz, üçkâğıt ve ihanet) eski, sınıfsız ve putperest toplumların altını oyup yıkar. Ve yeni toplum, var olduğu 2.500 yılın tamamı boyunca sömürülen ve ezilen büyük bir çoğunluk pahasına küçük bir azınlığın gelişmesinden başka bir şey olmamıştır.[37]

Sınıflı toplumun yükselişi aynı zamanda tüm insan toplumları için genellikle ebedi ve "doğal" bir şey olarak resmedilen bir kurumun gelişimini de zorunlu kılmış-

36. Engels, Origin of the Family, s. 173.
37. A.g.e., s. 204.

tır: Engels'in kalemiyle devlet, "kitlelerden ayrı kamusal bir iktidar"dır.[38] İçinde herkesin ortak çıkarları paylaştığı sınıfsız bir toplum için, özel bir cebri iktidar gerekli olmamıştır. Yiyeceklerin paylaşıldığı, sınıfsız toplayıcı toplumlarda, azınlığın zenginliğini koruyan toplumsal davranış kurallarını gerekirse zorla koruyan, toplumun dışında ve üzerinde hiçbir ayrı yapı açığa çıkmamıştı. Engels, Antik Yunanistan'da akrabalık temelli, görece eşitlikçi ve demokratik toplumların içinden hane içi zenginlikte kölecilik ile talanın getirdiği farklılıkların oluşmaya başladığını belirtmişti. Nitekim seçimle belirlenen şeflikten kalıtsal verasete geçişte,

> Sadece tek bir şey isteniyordu: Yalnızca bireylerin yeni elde ettiği zenginlikleri eski düzenin komünist geleneklerine karşı koruyan, öncesinde hiç kıymet verilmeyen özel mülkiyeti kutsayan ve bu kutsamayı tüm insan toplumlarının en ulu amacı olarak ilan eden bir kurum değil; her yeni mülkiyet edinme yönteminde genel toplumsal kabulün mührünü vuracak ve böylelikle sürekli artan bir hızda zenginliği biriktirecek bir kurum; sadece toplumu sınıflara ayıran bu bölünmeyi değil, mülk sahibi sınıfın mülksüzleri sömürme hakkı ile ilkinin ikincisini yönetme hakkını sürekli hale getiren bir kurum. Nitekim bu kurum çıkagelmiştir. Devlet icat edilmiştir.[39]

Toplum bir kez sınıflara bölündüğünde, sınıflar arasındaki çatışmayı uzlaştırabilecek ve bunun hâkim sınıfların ekonomik çıkarlarını tehdit etmesini engelleyebilecek bir yapıya gerek duyulur. Engels şöyle yazar: "Toplumun kendisinden doğan ancak kendisini onun üzerine koyan ve gittikçe ona yabancılaşan bu iktidar, devletin ta kendisidir."[40] Diğer bir deyişle devlet en temelinde, toplumun zor gücünü elinde toplayan ve zor araçlarını mümkün

38. A.g.e., s. 221.
39. A.g.e., s. 212-13.
40. A.g.e., s. 269.

oldukça çoğunluğun, ezilen sınıfların elinden alan politik bir kurumdur.

Bu "kamusal iktidarın" varoluşu için öne atılan en popüler gerekçe, bunun olmadığı yerde insanları birbirlerinin boğazını sıkmaya itecek insan doğasıdır. Monarşinin büyük bir destekçisi olan 17. yüzyıl filozofu Thomas Hobbes şunları yazmıştı: "İnsanların onları korku ve huşu içinde tutacak ortak bir iktidar olmaksızın yaşadığı dönemlerde, savaş olarak adlandırılabilecek bir koşul içinde yaşarlar; nitekim böyle bir savaş ortamında her insan diğerine karşıdır."[41] Kısaca devlet, toplumsal kavgalarda bir hakemdir. Ancak cebri bir devlet aygıtının insanlık tarihinin son dönemlerine dek açığa çıkmadığı gereğini kabul ettiğimizde, bu görüşün aslında ne demek olduğu görülebilir: Devlet iktidarına dair gerçek bir açıklama yerine bir gerekçelendirme.

Hobbes devletin çatışmaları düzenlediğini salt yüzeysel bir şekilde gözlemlemişti. Gerçek olan, onun belli türden bir çatışmayı; kendisi de tarihin ürünü olan sınıfsal çatışmaları düzenlemek üzere doğmuş olmasıdır. Ancak bu devletin tarafsız bir hakem olduğu anlamına gelmez. Oyunun kurallarını daima, zengin sınıfların lehine değiştirerek hep onların kazanmasını sağlar. Engels'in belirttiği gibi,

> Devlet sınıfsal karşıtlıkları kontrol altında tutma ihtiyacı sonucu ortaya çıktığından ancak aynı zamanda da ortaya çıkışı bu sınıflar arasındaki çatışmaların ortasında gerçekleştiğinden ötürü, kural olarak o en güçlü olan, ekonomik olarak hâkim konumda bulunan sınıfın devletidir; öyle ki bu sınıf devletin aracılığı sayesinde politik olarak da hâkim sınıf konumuna gelirler ve böylelikle ezilen sınıfların sindirilmesi ve sömürülmesi için yeni araçlar elde ederler. Dolayısıyla antik dönemlerin devleti her şeyden önce köle sahiplerinin köleleri

41. Thomas Hobbes, *Leviathan,* New York: Touchstone Books, 1997, s. 100 (*Leviathan*, Çev. Semih Lim, YKY, 2016).

> sindirmesinin aracı olmuş, feodal devlet soyluların elinde serfler ile köylü esirlerin sindirilmesinin aygıtı haline gelmiştir; nitekim modern temsili devlet ise ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesinde bir aygıttan ibarettir.[42]

Devlet iktidarının özü onun zor gücüdür. Ancak hiçbir sınıflı toplum tek başına fiziksel güçle ayakta kalamaz. Tanımı itibariyle sınıflı bir toplum çoğunluğun azınlıkça sömürülmesini içerir. Peki çoğunluğu, ürettikleri zenginliği geri almaktan alıkoyan şey nedir? Sonsuz çatışmalar olmadığı sürece, sınıfsal hâkimiyet en azından bir dereceye kadar sömürülenlerin rızasına dayanmalıdır. Nitekim bunun olması için, tarihsel olarak insanlara içinde yaşadıkları dünyanın bir şekilde zorunlu ve kaçınılmaz olduğuna ikna etmek için incelikle işlenmiş ideolojiler –sadece devlet aktörleri tarafından değil devlet dışı kurumlar ve "entelektüeller" tarafından– topluma yayılmıştır. Sonrasında göreceğimiz gibi, bu devrimci değişimin nasıl ortaya çıkacağı meselesini karmaşık hale getirmekte ancak son yüzyıllardaki kitlesel isyanlar ve toplumsal devrimler tarihinin gösterdiği gibi tamamen imkânsızlaştırmamaktadır.

Kapitalizmin Yükselişi: Sınırsız Açgözlülük

"Uzun, çok uzun zaman önce iki tür insan vardı; biri çalışkan, zeki ve her şeyden öte alçakgönüllü seçkinler; ötekisi ise geçimlerini ve daha fazlasını sefihçe harcayan tembel serseriler." Marx'ın kalemiyle, bu tarihsel masalın "yavan çocuksuluğu" genellikle, kapitalist toplumun neden çok zengin bir azınlık ile kalanlarımız şeklinde bölündüğüne verilen açıklamaların altında yatmaktadır. Gerçek açıklaması sözde seçkinler için pohpohlayıcı olmaktan çok uzaktır. Kapitalizmin yükselişinde, "fetih-

42. Engels, Origin of the Family, s. 270-71.

lerin, köleleştirmenin, soygunların, cinayetlerin kısacası gücün en önemli rolü oynamış olduğu dile düşmüş bir gerçektir."[43]

Tüm sınıflı toplumları belirleyen olgu, azınlığın aylakça gezinebilmesi için çalışan bir çoğunluğun olması; zorla çalıştırılan bir çoğunlukla çoğunluğun geçim ihtiyaçlarının üzerinde ve ötesinde elde edilen ekstra zenginliğin kaymağını yiyen bir azınlığın olmasıdır. Marx şöyle yazmıştır: "Toplumun bir bölümünün üretim araçları üzerinde tekelden sahip olduğu yerde, özgür olsun veya olmasın işçiler kendi geçimleri için gereken emek zamana fazladan bir emek zaman koymak zorundadırlar. Bunu yapmalarının sebebi bu ekstra zamanla, bu kişiler ister Etrüst teokratı, ister Roma yurttaşı, ister Normandiyalı bir baron, ister Amerikalı bir köle sahibi, ister Eflak boyar'ı,* isterse modern toprak sahibi veya kapitalist olsun; üretim araçlarına sahip olanların kendi varlıklarını sürdürmek için gerekli olan araçları üretmektir."[44] Her sınıflı toplum kendine has özelliği vardır ve onu belirleyen sömürünün gerçekleştiği biçim, "her bir örnekte artıkemeğin dolaysız üreticiden yani işçilerden çekilip alınma biçimidir."[45]

Kölecilik ve feodalizmde artığın çekilme biçimi, tamamen şeffaf ve açıktı. Köleyi satın almak veya onun varlığını (köle sahibinin köleyi ölümüne çalıştırarak mı yoksa onun hizmetini uzun zamana yayarak mı daha fazla gelir elde ettiğine göre değişirdi) sürdürmek için harcanan maliyetlerin ötesinde ve üzerinde bir şey üretilir üretilmez, bu artık ürün olarak köle sahibi tarafından alınıyordu. Feodal köylünün veya serfin ya mahsulünün bir bölümünü kira, aşar veya vergi adıyla lorda ve/veya devlete teslim etmesi ya da lord için ücretsiz emek sarf

43. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 874.
* Eflak ve Boğdan soylularına verilen unvan. (y.h.n.)
44. A.g.e., s. 344.
45. A.g.e., s. 325.

etmesi (angaryada çalışması) gerekiyordu. Nüfusun büyük bölümü başkalarından satın almak yerine, yaşamak için ihtiyaç duydukları şeyleri kendileri üretiyordu.

Serf ve köle emeği çeşitli derecelerde zorlanmış veya bağlanmış emek iken, modern kapitalizm "özgür emeğe" dayanır. Ancak bu kulağa hoş gelen deyiş korkunç bir gerçeği gizlemektedir. "Özgür" sözcüğü yalnızca, ücretli işçinin ruhu ve bedeniyle artık bir köle gibi birinin mülkü olduğu veya serf gibi aynı toprağa bağlı olduğu anlamına gelmez. Marx'ın belirttiği gibi, "özgür olma" aynı zamanda, işçinin her türlü toprak veya alet edevat mülkiyetinden, geçimini sağlamasını garanti edecek araçlardan da özgür olma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Marx'ın nükteli kalemiyle, "sahip olduğu tek üretim aracıyla" kendisini "serbestçe" ancak parça parça yok etme pahasına kiralamaya zorlanır.[46]

Önceki toplumlarda ticaret marjinal olmasa da ikincilken, kapitalizm tüm ekonomik etkileşimin metaların alınıp satılmasını içeren ve diğer ekonomik faaliyetleri marjinal kılan ilk üretim sistemidir. Ancak kapitalizm bundan daha da fazlasıdır. *Emeğin kendisinin –yahut kişinin çalışma kapasitesinin– pazarda alınıp satılabilecek bir meta haline geldiği* bir sistemdir. Feodalizmde insanlar toprağa veya kendi aletleri ile atölyelerine bağlıdır. Kapitalizmin eksiksizce gelişme koşullarından biri, o halde –zorla, üçkâğıtla ve hukuki yaptırımlarla– bir yanda doğrudan üreticilerin topraklarından ve aletlerinden koparılmasıyken, diğer yanda tüm toprakların ve üretim aletlerinin birkaç zengin kapitalistin elinde yoğunlaşmasıdır. Her iki süreç de –kapsamlı bir dünya pazarının gelişimi *ile* emekçi sınıfların mülksüzleşmesi– modern kapitalizmin oluşması için zorunlu olmuştur.[47]

46. A.g.e., s. 874.

47. Marx'ın 1877 tarihli bir mektubunda belirttiği gibi, toprak sahibi aristokrasi Antik Roma'da küçük köylüleri mülksüzleştirdiğinde, ücretli

Kapitalist sınıfın içinden doğan bazı toplumsal gruplar olmuştur: Baharat, giysi ve köle de dahil olmak üzere meta ticaretinden büyük zenginlik elde eden tüccarlar; arazi satın alabilmiş ve tarım ürünlerini üretip pazarda satan kapitalist çiftçilere dönüşebilmiş lordlar veya zengin köylüler; ve kentlerde "kendilerini küçük kapitalistlere dönüştürmüş ve ücret sömürüsü ile elde ettiklerini buna eşlik eden birikimi 'kapitalist' olma doğrultusunda büyütmüş" usta zanaatkârlar.[48] Burjuvazinin (veya kapitalist sınıf) gelişiminde diğerlerinden daha önemli rolü olan grup, tam teşekküllü kapitalistlere dönüşmek için salt alım satımın ötesine geçmiş ve meta satan kişiler olmanın yanı sıra emeğin sömürücüleri olmuş tüccarlardı. İlk olarak, başlarda evlerinde veya küçük, birbirinden kopuk tezgâhlarda aldıkları materyalleri nihai ürüne çevirip bunu kâr elde etmek için satan zanaatkârlar ile emekçilere, çalışmaları için materyal "sundular." Ardından bu tüccarlar emekçileri tek bir çatı altında toplayacaktı ve bu yerler modern fabrikaların öncüsü olacaktı.

Bu süreç iki gelişmeye bağlı olmuştu: Tüccarlar ile yatırımcıların büyük kapitalist girişimler kurmaları için gereken zenginliği biriktirme kapasitesi ve bu yeni girişimler için gereken emek gücüne erişebilirlik. Sürekli akılda tutulması gereken temel gelişme, ister toprakta çalışan köylüler ister çeşitli mallar üreten zanaatkârlar olsun, işçilerin topraklarından ve üretim aletlerinden koparılmasıydı. Bir "ilkel birikim" (veya Marx'ın adlandırdığı şekliyle "ilk elkoyma") dönemine ihtiyaç vardı ve bu dönem "zirai üreticinin yani köylünün elindeki toprağını gasp etmeyi" (aynı zamanda kasabalarda, köylerde

çalışan bir sınıfa değil topraksız kentli "güruha" dönüşürlerken, fetihle ele geçirilip pazarda satılan köleler ise büyük malikânelerde emekçi olurlardı. Bkz. "Marx'tan *Otecestvenniye Zapisky* Editörüne Mektup" Kasım 1877, www.marxists.org/archive/marx/works/1877/11/russia.htm.

48. A.g.e., s. 914.

ve çiftliklerdeki eski yetenekli küçük zanaatkârların yok olmasını) de içermekteydi.[49] Tüccarlar büyük zenginliklerini, devletlerden aldıkları önemli yardımlar sonucu fetihler ve zorla çalıştırmalar yoluyla da biriktirebilmişti.

Ücretli işçilerden oluşan yeni sınıfı yaratan şey, köylülerin yaşamak için bağımlı oldukları ortak arazilerin zorla ellerinden çalınmasıydı. Örneğin, yünün fiyatının yüksek olmasından faydalanan İngiliz toprak soyluları ve büyük çiftçileri, basitçe ortak arazileri "çitlemişler" buralara sahip olduklarını iddia etmişler ve onları meraya çevirmişlerdi. Kiracıları ve küçük arazi sahiplerini yüzyıllarca sürüp biçtikleri topraklardan zorla koparmak için askerler gönderildi. Ardından 15. ve 16. yüzyıllarda, izinsiz dilencilik ile başıboşluğu kırbaçla, hapisle ve üçüncü seferde idamla cezandıran yasalar çıkarıldı.[50] "Böylelikle tarım ahalisinin toprakları zorla gasp edildi" diye yazmıştı Marx. "Evlerinden sürüldüler, derbeder hale geldiler yollarda ve sonra onları ücretli emek sisteminin zorunlu disiplinini kabul etmeye zorlayan çirkin ve tedhişçi yasalarca kırbaçlandılar, damgalandılar ve işkence gördüler."[51]

Kapitalizmin tarihinde bu süreç asla aynı şekilde tekrarlanmamıştır. Örneğin, kolonyal Amerika'da mesele, köylülerin işçi olması için nasıl "özgürleştirileceği" meselesi değildi; çünkü hiç köylü yoktu. Ayrıca özgür göçmenler kasabalar ve şehirlerde çalışmak yerine toprak arayışı içindeydiler. Böylesi dar bir emek pazarında görece yüksek ücretler ödemeden işini devam ettirmek isteyen işverenler, yüzünü her ikisi de zorla çalıştırmayı içeren iki yöne çeviriyordu. Başlarda koloniler Avrupa'dan sözleşmeli hizmetkârlar ihraç ettiler; bunlar ülkeye geçiş

49. Karl Marx, *Value, Price and Profit, MECW,* Cilt 20, New York: International Publishers, 1985); *Capital,* Cilt 1, s. 876 (*Ücret, Fiyat ve Kâr*, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1999).
50. A.g.e., s. 898.
51. A.g.e., s. 899.

karşılığında efendileri için birkaç yıl çalışmaya zorlayan bir sözleşmeye imza atmış kişilerdi. Bazen Amerikan Yerlileri köleleştirilip çalışmaya zorlandı ancak sık sık kaçıyorlardı ve Avrupalı hastalıklar nüfuslarını azaltmıştı. Dolayısıyla bu onları güvenilmez bir emek kaynağı haline getiriyordu.

Güneyde ise (Karayiplerde) Afrika'dan gelen kölelerin kullanılması üzerine temellenmiş plantasyon tipi sömürü sistemi, ucuz ve bol miktardaki emeği güvence altına almada tercih edilen bir yöntem olmuştu. Avrupa'da bu yeni "özgür" emekçiler sınıfının oluşması, Yeni Dünya'da özgür olmayan emeğin gelişimini beraberinde getirdi. Marx bunu şöyle belirtmişti: "Aslında Avrupa'da ücretli işçilerin gizli köleliği, kendine temel olması için, yeni dünyadaki katıksız ve basit köleliğe ihtiyaç duymuştu."[52]

Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da burjuvazi ile bir dünya pazarının yükselişine ilişkin sundukları yoğun betimleme, Yeni Dünya'nın keşfinin ve kolonilerin yayılmasının ticaret ve sanayiyi nasıl muazzam ölçekte geliştirdiğini açıklayarak kapitalizmin dinamizmine vurgu yapar.[53] Ancak bu ilerlemeler aslında, Marx'ın *Kapital*'de yazdığı gibi, "insanlığın tarih kitaplarında kan ve ateşten sözcüklerle yazılmıştı."[54] Marx şunları söylemişti: "Amerika'da altın ve gümüşün keşfedilmesi, yerli halkların madenlerde imha edilmesi, köleleştirilmesi ve gömülmesi, Doğu Hint Adalarının fethi ve talanı, Afrika'nın siyah derililerin ticaret amacıyla avlandığı bir ağıla dönüşmesi, kapitalist üretim çağının şafağını niteleyen olaylardır. Bu pastoral ilerlemeler, ilkel birikimin temel momentleridir."[55]

Bu ilkel birikim yöntemleri köleliğin kaldırılmasıyla sonlanmamış, aksine 20. yüzyılın sonlarında modern

52. A.g.e., s. 925.
53. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 41.
54. A.g.e., s. 875.
55. A.g.e., s. 915.

emperyalizmin doğmasıyla devam etmiştir. 19. yüzyılın sonunda Afrika'yı aralarında bölüşen Avrupa güçleri, sadece Afrika'nın hammaddelerini çalmak için değil, Afrika'da ucuz ve bol bir emek kaynağı yaratmak için de uğraşmışlardır. Örneğin Hollandalı ve İngiliz işgalciler, Güney Afrika'daki çeşitli Afrika krallıklarını ve halklarını askeri anlamda yenilgiye uğrattıktan sonra, Afrikalıların %87'sini topraklarından kovmuşlar, onları verimsiz "rezervlere" sıkıştırmışlar ve Siyahları ucuz göçmen işçiler olarak Beyazların sahip olduğu altın ya da elmas madenlerinde, çiftliklerde ve diğer alanlarda çalışmaya zorlayacak geçiş yasalarından, barınma ve kafa vergilerinden, diğer zor aralarından yararlanmışlardır.[56] Bu örneklerde Siyah işçiler ne köle ne de tamamen "özgür" ücretli işçiydi fakat arasında bir şeyldi.

Kapitalizmin gelişimi kitlesel endüstrinin ve bütünsel bir dünya pazarının büyümesini teşvik etmiştir. Katıksız ekonomik ağırlığı ve ayrıca açık zorbalığıyla kapitalizm, dünyayı kendi imgesini takip etmeye zorlamıştır. Marx ve Engels'in *Manifesto*'da belirttiği üzere, "kısacası, örneğin dini ve politik ilüzyonlarla gizlenmiş haliyle, çıplak, arsız, doğrudan ve vahşi bir sömürüyü devam ettirmiştir."[57] Ne pahasına olursa olsun kâr, tüm ekonomik faaliyetlerin yegâne, itici gücüdür. Marx *Kapital*'de, bir sendikacının 1860'larda yaptığı şu tüyler ürpertici gözlemini aktarır: "Yeterli kârla, sermaye oldukça gözü pektir. Kesin bir %10'luk oran onun her yerde hizmet vermesini garanti edecektir; %20'si heves; %50'si olumlu bir ataklık yaratacak; %100'ü ona insanlığın tüm yasalarını çiğnetecektir; %300'de ise sahibinin asılma ihtimali olsa bile ne pişmanlık duyacağı bir suç ne de kaçınacağı bir risk olacaktır. Kargaşa ve çekişmeler kâr getirecekse, her ikisini de özgürce

56. Şu eserdeki 4.ve 5.bölümlere bakınız: Leonard Thomspson, *A History of South Africa*, New Haven, CT: Yale University Press, 2000.
57. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 43.

teşvik edecektir. Kaçakçılık ve köle ticareti, burada ifade edilen ne varsa hepsini fazlasıyla ispatlamıştır."[58]

Bolluk ve Eşitsizliğin Sona Ermesi

Sınıflı toplumun "alçakça cimriliğine" ve "bencilce talanına" rağmen insanın verimliliği artmıştır. Marx ve Engels'in *Manifesto*'da net bir şekilde özetlediği gibi, kapitalizmin yükselişi dünyanın her bir bölümünün diğerine bağımlı olduğu bir dünya pazarı yaratmıştır; kırı kente tabi kılarak büyük nüfus gruplarını kalabalık şehirlerde toplamıştır; ve merkezileşmiş, genişlemiş, makine temelli kitlesel üretimin gelişimiyle önceki toplumların hepsini gölgede bırakan üretici güçler yaratmıştır. Burjuvazi, "üretim aygıtlarını sürekli devrimcileştirmeden, böylelikle üretim ilişkilerini ve onlarla birlikte toplumun tüm ilişkilerini devrimcileştirmeden var olamaz."[59]

Bolluk, sosyalizmi salt bir ütopyacı düşten fazlası kılan ve başarılarını olası hale getiren ilk maddi önermedir. Engels şöyle açıklar:

> İnsan emeğinin üretici gücünü –insanlık tarihinde ilk kez– çok üst bir derecede artıran şey bu endüstriyel devrimin ta kendisidir; bu artış, her şeyden önce rasyonel bir işbölümü söz konusu olduğunda, sadece toplumun tüm üyelerinin bolca tüketimine ve bol rezerv kaynaklarının oluşturulmasına değil, her bireye yeterli boş zaman kalmasına da yeten bir üretim yapma olasılığını yaratmaktadır; böylelikle tarihten miras alınan kültür içinde –bilim, sanat, insan ilişkileri– gerçekten korunmaya değer olan şey sadece korunmakla kalmaz, hâkim sınıfların tekelinden çıkıp tüm toplumun ortak mülkü haline gelir ve daha da gelişir.[60]

58. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 926.
59. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 44.
60. Friedrich Engels, "The Housing Question" *MECW*, Cilt 23, New York: International Publishers, 1988, s. 324-25. (*Konut Sorunu*, Çev. Güneş Erdural, Sol Yay., 1977)

Engels'in temel noktası, bu bolluğun bir avuç sömürücünün veya her türlü yokluğun neden var olduğunu açıklamaya çalışan bütün gerekçeleri ortadan kaldırmış olduğudur. Aslında bir hâkim sınıfın varlığı, insanların gelişimi önünde uzun zamandır bir engel teşkil etmiştir.

Rasyonel bir şekilde örgütlendiğinde modern teknoloji, emek üzerindeki yükü hafifletecek ve toplumun yönetilmesine tam olarak katılabilmeleri için çoğunluğu özgürleştirecektir. Nitekim bunu "herkese hem teorik hem de pratik olarak, toplumsal görevlere katılabilmeleri için gerekli boş zamanı verecek şekilde her bireyin emek zamanını" sınırlayarak yapacaktır.[61]

61. Engels, *Anti-Dühring*, s. 169.

4
Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl İşler

Dünyayı ve Birleşik Devletleri, bu kitabın ilk baskısı yayımlandıktan çok kısa bir süre sonra onlarca yıldır görülmüş en kötü ekonomik kriz vurdu. Kanadalı Marksist David McNally "kayda değer her ölçüye göre" diye başlamıştı:

> Büyük Durgunluk 1929-33 yıllarındaki felaketten bu yana küresel kapitalizmin yaşadığı en derin ve uzun gerileyişti. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) en büyük 30 ekonomisi Gayri Safi Yurtiçi Hasılalarında (GSYH) %6'lık bir kayıp yaşadılar ve işsizlik oranları ortalama değerlerin üçte iki yukarısına sıçradı. Dünya geneli endüstriyel çıktılar %13,

> uluslararası ticaret %20, küresel borsalar %50 oranında kayıp yaşadı. Batık banka dalgası Birleşik Devletler ile Avrupa'yı kasıp kavurarak, 1930'lardan beri benzeri yaşanmamış bir mali panik yarattı ve serbest pazarın her derde deva olduğuna ilişkin güven sarsıldığından hâkim sınıf çevrelerinde yoğun bir entelektüel krize yol açtı. 2008-9 yıllarındaki küçülme sadece 1930'lardan beri yaşanan en derin kriz olmakla kalmadı; aynı zamanda son 80 yıl boyunca yaşanan durgunluklara kıyasla ortalama iki kat daha uzun sürdü.[1]

Dolayısıyla krizlere neyin yol açtığı sorusu, hayati bir sorundur. Ancak birçokları için, ekonomi çözümsüzce bir kenara atması daha iyi olacak bir gizemden ibarettir. Ekonomistler birbirlerine alternatif olarak ya anlaşılmaz dahiler ya da sahte ilaç satan üçkâğıtçılar olarak görülmektedirler. Her iki bakış açısında da ekonomi, iç karartıcı, sıkıcı, anlaşılması zor ve nihai bir zaman kaybıdır.

Bu şüpheler hiç de temelsiz değildir. Anaakım ekonomicilerin büyük çoğunluğu, genel olarak ekonomik eğilimleri açıklamaktan veya gelecekte ne olabileceğini tahmin etmekten acizdirler. Bunun sebebini anlamak zor değildir. En başta burjuva ekonomicileri için, kapitalizmin içsel çalışma prensiplerine dair tarafsız bir sorgulama içine girmesi imkânsızdır; çünkü "politik ekonomi üzerine yazılmış tüm tezler *özel mülkiyeti* sorgusuzca kabul etmektedir; yani temelleri insanlığın başlangıcından beri varolan kapitalizmin en iyi ve tek toplum biçimi olduğunu kabul etmektedir.[2]

Kapitalizmin gelişiminin ilk aşamalarında, yani feodalizmle çatışma içerisinde oluştuğu dönemde, politik

1. David McNally, "Slump, Austerity, and Resistence" *The Crisis and the Left: Socialist Register 2012,* New York: Monthly Review Press, 2011, s. 37.
2. Karl Marx ve Friedrich Engels, *The Holy Family, MECW,* Cilt 4, Moscow: Progress Publishers, 1975, s. 32 (*Kutsal Aile*, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1976).

ekonomi kapitalizmin işleyişine dair birtakım önemli bilimsel kavrayışlar sunmuştu. Ancak işçiler ve kapitalistler arasında daha tehditkâr ve örgütlü bir sınıf mücadelesinin ortaya çıkışı, Marx'ın sözleriyle "bilimsel burjuva ekonomisinin ölümünü haber veren bir çan gibi çınlıyordu." Bu noktadan itibaren, ekonomi Marx'ın tabiriyle "vulgar ekonomiye" olduğu şekliyle sistemin üstkünkörü bir biçimde meşrulaştırılmasına dönüştü. "Tarafsız ve önyargısız sorgulamaların yerine, kiralık ödül avcıları geldi; hakiki bilimsel araştırmaların yerini ise savunmacıların kötü vicdanı ve niyetleri aldı."[3]

Örneğin son otuz yıldır ekonomiye hâkim olan şey, ekonomik kriz olasılığını reddeden ve "kişilerin özçıkarına yönelik sınırlanmamış gayretlerinin, kaynakların optimum dağılımıyla sonuçlanacağı" konusunda ısrarcı olan teorilerdir.[4] Popüler Etkin Pazar Hipotezine (EPH) göre, her biri pazara dair yeterli güncel bilgiye sahip olan "kâr maksimize ediciler" arasındaki rekabet "bir tahvilin gerçek fiyatının rastlantısal olarak gerçek değeri civarında seyretmesine sebep olmalıdır."[5] Bu senaryoda pazarlar "kendi kendini düzeltir" ve denge durumunda olma eğilimindedir. Bu model, tahvillerin değerindeki "şişirmeyi" –varlıkların fiyatlarında uzun süreli bir enflasyon– veya çöküşü değerlendirmekten acizdir ve aslında bu ihtimalleri açıkça göz ardı etmektedir.

1998 yılında, dünyanın o dönemdeki en büyük koruma fonu olan ve ortaya attıkları EPH temelli ekonomik

3. Marx, "Postface to the Second Edition" *Capital*, Cilt 1, s. 97.

4. George Soros, *The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means*, New York: Public Affairs Books, 2008, s. 53 (*Finansal Piyasalar İçin Yeni Paradigma*, Çev. Coşkun Üçüncü, İnkılap Yay., 2009). Soros bu görüşü eleştirmektedir.

5. Eugene F. Fama, "Random Walks in Stock Market Prices" Seçme Makaleler No. 16, Chicago Universitesi İşletme Fakültesi, www.chicagobooth.edu/faculty/selectedpapers/sp16.pdf. Fama bu teorinin kurucularındandır.

modeller sayesinde Nobel Ödülü kazanmış iki adamın yönettiği Uzun Vadeli Sermaye Yönetimi'nin çöküşü bile, temel yaklaşımlarını değiştirme konusunda ekonomistleri ikna edemedi. McNallu şunları yazmıştı: "2007 yazında bu tür modeller, konut fiyatlarının düşmesini bırakın, istikrarlı yükselişinin sona erebileceği ihtimalini bile göz ardı ediyordu."[6] Nitekim konut fiyatları gerçekten de düşmekle kalmayıp, bu düşüş bir dünya ekonomik krizini tetiklemiş oldu. Çalışan bir arabayı inceleyip, bir haftalık test sürüşlerinden hareketle onun asla bozulmayacağı tahmininde bulunmak gibi bir şeydi bu. Bu tahmin yanlışlanıncaya ve araba bozuluncaya kadar doğru olacaktı; araba bir süre daha, hatta birkaç yıl daha çalışmaya devam edecekti.

Çoğu ekonomist genelde iyi dönemlerde krizlerin sona erdiğini ilan ederler ve krizleri aslında başka durumlarda iyi dengelenmiş bir sistemin içindeki bozulmalar şeklinde örtbas ederler. Bolluk dönemlerinde, burjuva ekonomicileri sınırsız bolluğun yakın olduğunu müjdelerler. 1929 Wall Street iflasının hemen öncesinde bir ekonomist şunu yazmıştı: "Amerikan endüstrisi ve iş dünyası, önceki yıllarda endüstri ve iş dünyasını etkilemiş, bolluk döneminden bunalıma doğru radikal geçişin bir kez daha yaşanmasından korkmak zorunda kalmayacağı bir refah konumuna çıkmıştır."[7] Benzer coşkulu iddialar, 1990'lı yıllardaki Clinton'lu ekonomik canlanma döneminde de ortaya atılmıştı: 1996 yılında "eski büyük, korkunç iş döngüsü artık ehlileştirildi" diye duyurmuştu *Wall Street Journal*.[8] Bu dünya genelinde bir dizi bankanın iflasına yol açmış Asya krizinden birkaç yıl önce olmuştu.

6. David McNally, Global Slump: The Economics and Politics of Crisis and Resistance, Oakland, CA: PM Press, 2011, s. 111.

7. Lewis Corey, *The Decline of American Capitalism,* New York: Covici-Friede, 1934, s. 20.

8. Alıntılandığı yer: Joel Geier ve Ahmed Shawki, "Contradictions of the 'Miracle Economy' " *International Socialist Review* 2, Güz 1997, www.isreview.org/issues/02/miracle_economy.shtml.

Anaakım ekonomiciler en sonunca aşikâr olanı, yani kapitalizmin dönem dönem krize girdiği gerçeğini kabul etmek zorunda kaldıklarında, bunu kapitalizmin içsel bir özelliği olarak değil, pazara içkin değil, onun haricindeki bazı faktörlerin yol açtığı, "normdan istisnai sapmalar" olarak açıklamaktadırlar.[9] Örneğin, ekonomist Olivier Coibion ve Yuri Gorodniçenko Ocak 2010'da yayınlanan bir blog iletisinde, 2007 yılındaki mali krizi "normalde ılıman dönemlerde yaşanmış şiddetli bir fırtına" olarak tanımlamışlardı.[10]

Büyük Durgunluğun hemen ardından yaptığı bir konuşmada ABD Merkez Bankası başkanı Ben Bernanke, "ekonomistlerin krizin doğasını, zamanlamasını ve önemini tahmin etmede hemen hemen hep başarısız olduklarını" kabul ettikten sonra, pazarların etkin ve "kendi kendini düzenlediği" fikrini temel almış standart ekonomik modellerin terk edilmemesi gerektiğini söylemişti. "Ekonomik modeller sadece tasarlandıkları bağlam içinde faydalıdırlar" diye açıklıyordu. "Durgunluk dönemleri de dahil olmak üzere çoğunlukla, ciddi mali istikrarsızlıklar gerçek bir mesele değildir. Standart modeller krizin olmadığı dönemler için tasarlanmıştır ve bu bağlamda oldukça kullanışlı oldukları kanıtlanmıştır."[11] Sanki Bernanke birbirinden tamamen farklı iki ayrı ekonominin var olduğunu düşünmektedir: Biri üzerine modeller inşa ettiğimiz ve işleyen bir ekonomi; diğeri ise modellerimizin olmadığı işlemeyen bir ekonomi! O halde

9. Simon Clarke, *Marx's Theory of Crisis*, New York: St. Martin's Pres, 1994, s. 1 (Marx'ın Kriz Teorisi, Çev. Cumhur Atay, Otonom Yay., 2009).
10. Olivier Coibion, Yuriy Gorodnichenko, "Does the Great Recession Really Mean the End of the Great Moderation?" *Vox*, 16 Ocak 2010; www.voxeu.org/article/does-great-recession-really-mean-end-great-moderation.
11. Ben Bernanke, "Implication of the Financial Crisis for Economics" 24 Eylül 2010. FED Yönetim Kurulu, www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20100924a.htm.

ekonomistler meteorologlar gibi olmalı: Bugünkü ve muhtemelen önümüzdeki birkaç günkü ekonomik eğilimleri genel hatlarıyla tahmin edebilirler; ancak günümüzden ileriye ne kadar çok gidilirse, tahminleri o derece az güvenilir hale gelir. Açıkça, krizleri tahmin etmekten aciz bir ekonomi "bilimi" –gerçekte teorik modelleri ya kriz olasılığını imkânsızlaştıran ya da ekonomik gerçekliğin bu yönünü kapsamadığını iddia eden bir bilim– pek de bilim sayılmaz.

Krizleri görmezden gelmek veya dışlamak arzın kendi talebini yarattığını söyleyen J. B. Say ve James Mill gibi 18. ve 19. yüzyıl ekonomistlerine dek uzanır. Mill'in iddiasına göre "lüzumundan fazla meta" olamaz çünkü üretilen her şey bir alıcı bulacaktır.[12] Marx bu fikri ağır şekilde eleştirir. Karl Marx *Kapital*'de şöyle yazmıştır: "Her satış bir alım ve her alım bir satış olduğu için, meta dolaşımının zorunlu olarak satış ile alım arasındaki dengeye işaret ettiği kaidesinden daha çocuksu bir şey olamaz."[13] Bu rahatlatıcı bir fikir olabilir ancak gerçeklikle nadiren örtüşür çünkü gerçek hayatta ekonomik krizler temel olarak, tam da alım ve satım arasındaki kırılmayla ortaya çıkarlar.

Marx ekonomiyi bu iktisatçıların elinden kurtarmış ve onu eşitsizliği, sömürüyü ve krizi açıklayacak –aynı zamanda bu üçüne son verecek– bir araca dönüştürmüştür. Bunu yapabilmiştir; çünkü kapitalizmi tarihsel bir bakış açısından hareketle, önceki tüm üretim biçimleri gibi doğup, gelişip, ortadan kalkacak bir sistem olarak görmüştür. Marx'ın kapitalist iktisat anlayışının temelinde yatan "emek değer teorisidir." Bu kavram, kapitalizm teorisini meydana getiren büyük eserinin temelidir.

12. Örnek olarak Toplumsal Araştırmalar İçin Yeni Ekol'ün Say biyografisine http://cepa.newschool.edu/het/profiles/say.htm ve James Mill biyografisine bakınız: http://cepa.newschool.edu/het/profiles/jamesmill.htm.

13. Karl Marx, *Capital*, Cilt 1, *MECW*, Cilt 36, New York: International Publishers, 1996, s. 123.

Emek Değer Teorisi

Marx, en önemli eseri *Kapital*'in başında kapitalist zenginliği "metaların hudutsuzca birikimi" olarak tanımlar.[14] Kapitalizmin nasıl işlediğiyle başa çıkabilmek için Marx işe, kapitalist organizmanın temel hücresiyle yani metalarla başlar ve bütüne dair sistematik bir tablo sunmak amacıyla ek özellikleri ilave ederek onun üzerine çalışır. Bu, bir soruna çözüm getirmek istediklerinde, sorgulamak istedikleri fenomeni yalıtmak için olabildiğince fazla değişkeni ortadan kaldıracak bir deney tasarlayan bilim insanlarının yöntemine çok benzemektedir. Bir bakıma Marx işe bu şekilde başlamıştır çünkü sistemin temel faktörlerini yalıtmak ve ardından etkileşim ile hareket halindeyken nasıl işlediklerini göstermek amacıyla onları yan yana getirmek istemiştir. Ancak bir diğer sebep de, pazardaki metaların görünürdeki "eşit mübadelesinin" eşitsizlik ve sömürüyü nasıl kamufle ettiğini göstermek istemesidir. En yüzeysel seviyede kapitalizm, pazara yönelik meta üretiminin hâkim biçim haline geldiği bir sistem olarak tanımlanabilir. Birçok ekonomik analizin sorunu, bu seviyenin ötesine geçmemeleridir.

Marx'ın öne sürdüğü üzere, metaların ikili bir niteliği vardır. Hem "kullanım değerine" hem de "değişim değerine" sahiptirler. İnsan emeğinin yarattığı her ürün gibi kullanım değerleri vardır; yani alıcı birey veya ilgili toplum için birtakım faydalı niteliklere sahiptir. Bu meta gıda ürünleri gibi doğrudan tüketilebilecek bir şey olabilir; yahut başka faydalı şeyleri üretmede kullanılabilecek, testere, çekiç veya torna gibi bir alet de olabilir; veya tahta ve iplik gibi başka metaların yapılmasında hammadde olarak kullanılan, aletlerle işlenecek bir materyal de olabilir. Bir

14. Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy*, Cilt 1, İngilizce tercümesi Samuel Moore ve Edward Aveling, Londra: Lawrence and Wishart, 1974, s. 43. Bu baskıya atıfta bulunuyorum çünkü Vintage baskısı daha az şiirsel bir sözü kullanıyor: "Metaların sınırsız toplanışı."

meta maddi bir şey olmak zorunda değildir; sağlık bakımı, temizleme, enstrüman çalma veya kuaförlük gibi, pazarda satılan bir hizmet de olabilir. Bir meta bazı potansiyel alıcılar için fayda getirmek zorundadır (yani kullanım değeri olmalıdır); yoksa satılamaz. Ancak aynı zamanda değişim değerine de sahiptir, yani belli miktarlarla diğer metalarla değiş tokuş edilebilir. Fakat metaların, kullanışlılık derecelerine göre değiş tokuş edilmediği açıktır. Sağ kalım ölçeğinde gıda ürünleri arabalardan daha önemlidir ancak göreli fiyatları bu şekilde belirlenmez. Ağırlıkları da ölçü değildir. Bir kilo buğday karşılığında bir kilo gümüş alamam. Ancak tüm metaların sahip olduğu nicel bir ilişki olmak zorundadır. Marx'ın belirttiği üzere, "çeşitli ve birbirlerinden farklı görünüşlerine rağmen" metaların "ortak bir paydası" vardır.[15]

Bu ortak payda insan emeğidir. Emeğin belli türleri değil, soyut biçimiyle emektir. Tüm metalar emeğin ürünüdür. Onları belli oranlarda değiş tokuş edilebilir kılan, niteliklerine göre onları birbirlerinden ayıran özellikleri yani ne tür bir ürün oldukları değil, ortak olarak hepsinin sahip olduğu şeydir; yani hepsinin emek ürünü olmasıdır. Marx'ın iddiasıyla, metaların pazarda büyük miktarlarda alınıp satılması, onları üreticilerinden gizli olarak soyut emek-zamanın niceliğine indirger. Bir metanın değerini, yani başka bir meta karşılığında ne kadarının değiş tokuş edilebileceğini belirleyen şey, onu üretmek için gerekli olan emek-zaman miktarıdır. "Gerekli emek-zaman" basitçe, az çok hâkim üretim tekniklerinin kullanılmasıyla o ürünü yapmak için harcanan zaman miktarı anlamına gelir. Örneğin ben bir mutfak dolabını ellerimle bir günde yapıyorsam ancak aynı kalitede bir dolap fabrikada bir saatte yapılabiliyorsa, ürünümü fabrikadan çıkan dola-

15. Karl Marx, A Contribution to the Critique of Political Economy, MECW, Cilt 29, s. 270.

ba kıyasla yirmi dört kat fazla ücretle satamam. Benim dolabı yapmak için harcadığım zamanın büyük bölümü, bu sebepten ötürü "toplumsal olarak gerekli" emek olarak sayılmaz; pazar söz konusu olduğu sürece bu boşa harcanmış emektir.

Emek değer teorisi, örnek olarak, bir arabanın bir radyodan veya bir bilgisayarın bir kalemden neden daha değerli veya pahalı olduğunu açıklar. Üretim sürecine giren tüm unsurları yapmak ve nihai ürün haline gelmesi amacıyla birleştirmek için gereken emek-zamanın tümünü eklerseniz, hâkim üretim koşulları içinde birini yapmak için gereken emek-zaman diğerine göre daha fazladır. Nitekim bu mantıksal olarak metaların farklı değişim değerlerini belirleyen şeydir.

Marx'a etki eden, Adam Smith ve David Ricardo gibi politik iktisatçıların sunduğu yeni ekonomik temelli dünya analizleriydi. Burjuvazinin politik zaferinden önceki bir dönemde yazmış olan bu iktisatçılar, sonraki iktisatçıların sahip olmadığı bir bilimsel özen ve dürüstlükle yazdılar. Ricardo şunları yazmıştı: "Bir metanın değeri üretimi için gereken göreli emek miktarına bağlıdır."[16]

Bu "emek değer teorisi" sonraki iktisatçılar tarafından bir kenara atıldı ve yerine değerin fiyata eşit olduğu, fiyatı belirleyen şeyinse metanın göreli kıtlığı veya bolluğu olduğu fikri aldı. Emeğin değer ölçütü olduğu fikri çok tehlikeliydi çünkü kapitalist kârın kaynağının emek olduğunu itiraf ediyordu. Ancak Marx'ın gösterdiği gibi, arz ile talep "pazar fiyatlarının geçici *dalgalanmaları* dışında hiçbir şeyi düzenlememektedir. Bir metanın pazar fiyatının neden *değerinin* üzerine çıktığını veya altına indiğini açıklar ancak asla *değerin* kendisini açıklayamaz."[17] Bir

16. David Ricardo, *Principles of Political Economy,* New York: E. P. Dutton & Co., 1926, s. 5 (*Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri*, Çev. Tayfun Ertan, Belge Yay., 1997).
17. Marx, Value, Price and Profit, s. 118.

ayakkabının fiyatı ile deri tabanı gibi onu meydana getiren bileşenlerinden birisinin fiyatı dalgalanabilir ancak ayakkabının tümü tabandan daha pahalı olacaktır çünkü ayakkabı tabana kıyasla daha fazla emek-zamanı bünyesinde taşımaktadır.

Çağının iktisatçıları fiyatlar ile değerler arasındaki uyuşmazlığı göstererek Marx'ı itibarsızlaştırmaya çalıştılar. Fakat fiyatlar ile değerler, üretim planlanmadığı için çakışmaz. Mesele, kapitalizmde üretim ve meta mübadelesini belirleyen yasaları belirlemektir. Marx'ın kalemiyle "vulgar ekonomistler":

> Gerçek, günlük değişim ilişkileri ile değer ağırlıklarının *doğrudan özdeş olamayacağı* hususunda en küçük fikre bile sahip değildirler. Burjuva toplumunun görüşü kesin surette, üretime ilişkin *a priori* hiçbir toplumsal düzenlemenin olmadığıdır. Doğası gereği makul ve gerekli olan şeyler, kendilerini sadece körlemesine işleyen bir ortalama olarak gösterirler. Vulgar iktisatçı, içsel karşılıklı bağımlılığın ifşası karşısında, şeylerin yüzeysel anlamda farklı göründükleri konusunda ısrar ettiğinde büyük bir keşif yapmış olduğunu düşünür. Aslında bu yüzeysel görüntülere bağlı kaldığı ve onların nihailiklerine inandığı için kendisiyle gurur duyar. Hal böyle olunca neden bilime gerek olsun ki?[18]

Elbette bir metaya –bir araba, ayakkabı veya kitap– bakıp onda herhangi bir değişim değeri bulamazsınız. Göreceğiniz tek şey, insanların elleriyle şekil verdiği yararlı bir nesnedir. Bunun sebebi değerin aslında, renk, biçim veya tat gibi nesnelerin içsel olarak sahip olduğu bir nitelik olmamasıdır. Değer gerçek bir şey değil, insanlar arasında "şeyler arasındaki ilişkinin hayali biçimini" almış ve tarihsel olarak evrimleşmiş bir ilişkidir.[19] Marx,

18. "Marx to Ludwig Kugelman" *MECW,* Cilt 43, Moscow: International Publishers, 1988, s. 69.
19. Marx, *Capital,* Cilt 1, s. 165.

kapitalist toplumun nesneleri maddi olarak sahip olmadıkları özelliklerle donatma biçimini "meta fetişizmi" olarak adlandırmaktadır.[20] Değer pazar ilişkileri pazar dışında, yani bağımsız ve birbirinden ayrı meta üreticilerinin yan yana geldikleri pazarın dışında anlamsız bir kategoridir. Tüm insan toplulukları yararlı şeyler üretmiştir ancak tarih boyunca her toplum bunları mübadele amacıyla, yani alıp satmak için üretmemiştir. Marx'ın belirttiği gibi, "fayda sağlayan eşyalar metalara dönüşür ve bunun yegâne sebebi, birbirinden bağımsız bir şekilde çalışan özel bireylerin veya grupların emeğiyle üretilen ürünler olmasıdır."[21]

Ancak Marx'a göre, emeğin kullanım değerinin yani maddi zenginliğin tek kaynağı olmadığını belirtmek gerekir. Marx'ın kalemiyle, "*Doğa* da aynı emek gibi kullanım değerinin kaynağıdır (elbette maddi zenginlik bunlardan oluşur!); nitekim emeğin kendisi doğal bir gücün, insanın sahip olduğu emek gücünün açığa çıkmış halidir."[22] Bu kitabın sonraki bölümlerinde, kapitalizmin doğa üzerindeki etkisinin incelendiği kısımda bu mesele daha da önemli hale gelecektir.

Para Kadar Harikulade Bir Şey Yoktur

"Sapsarı, pırıl pırıl, kıymetli altın" der Timon Shakespeare'in *Atinalı Timon* eserinde, "karayı ak, çirkini güzel, yanlışı doğru, alçağı soylu, yaşlıyı genç" ve hatta "korkağı cesur" kılacak güce sahiptir.[23]

---

20. A.g.e.
21. A.g.e.
22. Karl Marx, *Critique of the Gotha Program*, *MECW*, Cilt 24, New York: International Publishers, 1989, s. 81 (*Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Çev. Barışta Erdost, Sol Yay., 1969).
23. William Shakespeare, *Timon of Athens*, sahne 4, perde 3, mısra 26-29 (*Atinalı Timon*, Çev. Bülent Bozkurt, Remzi K., 2011), www.william-shakespeare.into/act4-script-text-timon-of-athens.htm, Marx bu pasajı hem *1844 Economic and Philosphical Manuscripts*'te hem de *Capital*'in 1. Cilt, 3. bölümünde aktarmaktadır.

Para adeta gizemli güçlere sahip gibidir: Taşıyıcısına karşılığında, istediği veya gerek duyduğu gerçek nesnelerle değiştirme gücü veren kâğıt veya metal parçası. Hepimizin önünde eğildiği bir tür fetişe veya idole dönüşmüştür. Paranın toplumdaki rolüne öyle alışmış durumdayız ki, insan toplumunun doğal bir hali gibi görünmektedir. Ancak parada büyülü hiçbir şey yoktur. Aslında İspanyol fatihler paranın saf biçimi olduğundan altın uğruna insanları öldürürken, İnka toplumunda bu metal son derece değerli olsa da hiç para birimi olarak kullanılmamıştır. Çünkü İnkalar mübadele amacıyla hiç para birimi kullanmamışlardır.

Marx şöyle yazmıştır: "Parasal sistemin tüm ilüzyonları, kendine has özelliklere sahip fiziksel bir nesne olmasına rağmen, paranın toplumsal üretim ilişkilerini yansıtmakta olduğunu görememekten ileri gelir."[24] Peki bu ne anlama gelir? Para ilk olarak, bağımsız üreticiler arasında metaların mübadele edilmesini sağlayan bir araç olarak açığa çıkar. Tüm eşyaların ortak olarak üretildiği ve paylaşıldığı bir toplulukta, herkes bunu yapabildiğinden ötürü işe katkı sunar ve herkes ortak depolardan ihtiyacı kadarını kendine alır. Böyle bir toplumun paraya ihtiyacı yoktur çünkü metalar arası mübadele gerçekleşmez.

Mübadelenin en eski biçimi takas olmuştur. Farklı topluluklar ara sıra bir araya gelmişler ve gerek duymadıkları veya istemedikleri artık ürünlerin karşılığında, istedikleri ve ihtiyaç duydukları ancak kendi başlarına üretemedikleri, başka yerlerde üretilen eşyalar almışlardır. Örneğin, bir topluluk elindeki fazla tuzu almış ve ona ihtiyacı olan bir cemaate götürmüş, karşılığında onların elindeki fazla obsidyenle veya kürk postlarla değiştirmiştir. Takas kabaca, her bir topluluğun kendine has ürünü üretmek için gereken emek miktarını temel almıştır. Bu

24. Marx, Critique of Political Economy, s. 276.

takas türü muhtemelen, ilk avcı-toplayıcı toplumlarda bile var olmuştur. Ancak bu isteğe bağlı bir ticaretti, grubun sağ kalımı için elzem değildi. Başka bir deyişle, toplumun ürettiği kullanım değerinin büyük bir bölümü asla metaya dönüşmüyordu; aksine mübadele edilmeksizin doğrudan tüketiliyordu. Marx'ın *Kapital*'de yazdığı gibi, "karşılıklı yalıtılmışlık ilişkisi" yani bağımsız üreticilerin oluşturduğu bir toplum "ister ataerkil bir aile, ister antik bir Hint topluluğu veya İnka Devleti biçimini alsın, doğal kökene sahip ilkel bir topluluğun üyeleri için geçerli olmaz. Metaların mübadelesi toplulukların sınırlara sahip olduğu, diğer topluluklarla temas kurdukları anda başlar."[25]

Başlangıçta ticaret rastlantısal ve gelişigüzeldi ancak düzenli ve sürekli hale geldi. Nitekim bu sayede topluluklar kabaca, bir türden şeyin karşılığında diğer şeyden ne kadarının değiş tokuş edilebileceğini hesaplayabilir oldular. Tarımsal artığın birikimiyle gelen ekonomik gelişmeler, tarım ile örnek olarak silah, alet edevat ve lüks ürünlerinin imalatı arasında daha büyük bir işbölümü yarattı. Bu da sonrasında, sadece topluluklar arasında değil topluluk içi büyüyen meta bölüşümüne; diğer bir deyişle çeşitli eşyalara yönelik bir pazarın büyümesine yol açtı. Ticaret daha düzenli bir hal aldıkça, belli türden aracılar mübadeleyi kolaylaştırmak için gerekli hale geldi; bu herkesin üzerine mütabık olduğu ve diğer tüm metaları satın almak için kullanılabilecek bir metaydı. İlk başta bu çoğunlukla hangi taşınabilir meta en çok istenen ve bol bulunan metaysa o oluyordu: Büyükbaş hayvanlar, atlar, kabuktan boncuklar ve daha sonra metal işçiliğinin gelişimiyle gümüş ve altın gibi değerli metaller. Fakat sadece kapitalizmin yükselişiyle, meta üretiminin –pazara yönelik üretimin– hâkim üretim biçimi haline geldiğini unutmamak gerekir. Örneğin, toprak sahibi sınıfın büyük

25. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 182.

köle topluluklarını sömüren devasa mülkler biriktirdiği Antik Roma'da, ticaret toplam gelirin küçük bir bölümüne tekabül etmekteydi.

Kolaylıkla şekillendirilebilir olduğundan altın ve daha az derecede gümüş üstün para metaları haline geldi. Devletler çeşitli ağırlıklarda, üstlerine belli hükümdarların suretlerinin basıldığı gümüş veya altın sikkeler üretmeye başladı. Altında sihirli hiçbir şey yoktur. O da diğer tüm eşyalar gibi bir metadır ve değeri onu üretmek için gerekli olan emek-zamanla ölçülür. Uzlaşma sonucunda, Marx'ın "evrensel eşdeğer" dediği; tüm diğer metaların kendi değerlerini ona göre ifade ettiği bir meta haline gelmiştir.[26] Bir diğer deyişle para, salt bir mübadele aracı değil, aynı zamanda değer ölçütüdür. Anlaşma yoluyla ayakkabı bağcıklarını para haline getirebilir ve ardından tüm fiyatları ayakkabı bağı cinsinden belirleyebiliriz. Ancak değerli bir şey satın almak için çok ama çok fazla bağcığa ihtiyaç duymak gibi bir sorun ortaya çıkacaktır, bu sebeple de para olarak kullanılmaya uygun bir meta değildir. Benzer sebeplerden ötürü kurşun asla para olamamıştır. Kurşun para kullansaydık, cüzdanlarımızı el arabalarında taşımak zorunda kalırdık.

Paranın gizemini pekiştiren şey, kapitalizm geliştikçe bir dolaşım ve mübadele aracı olarak paranın yerini, kâğıttan para sembollerinin ve ucuz metallerle ayarı bozulmuş metalik paraların almasıydı. Ancak bu paralar ve kâğıttan semboller başta, sembolleri olması gereken altın veya gümüş ağırlıklarla adlandırılmışlardı (örneğin bir banknot pound, başlarda bir pound sterling gümüşünü temsil ediyordu). 1970'lerin başlarına dek, bir kâğıt doların değeri altına sabitlenmişti; bir dolar, bir ons altının otuz beşte birine eşdeğerdi. O zamandan bu yana, kâğıt paralar doğrudan (yasal olarak belirlenmiş bir oranda) altına veya gümüşe çevrilemez; bu parayı kökenlerinden,

26. A.g.e., s. 159.

metaların dünyasından iyice uzaklaştıran ve onu daha da gizemli bir şey gibi gösteren bir şeydir. Ancak bu banknotların nihayetinde gerçek değerin sembolleri olduğu gerçeğini açıkça gözler önüne seren şey, bir hükümet istediği anda kâğıt para basmak istediğinde, yani daha fazla para dolaşıma sokulduğunda ve para arzı metalar ile hizmetlerin arzından daha hızlı olduğunda, değerinin azalması ve fiyatların artmasıdır.

Her şeyin alınıp satılabildiği modern kapitalist toplumda, paranın tarihsel kökenleri tamamen görünmezdir ve insan iradesinden bağımsız bir güce sahipmiş gibi görünmektedir. Marx kapitalizm hakkında şunları yazar: "İnsanlar o andan itibaren, toplumsal üretim sürecinde birbirleriyle tamamen atomistik bir biçimde ilişki içine girerler. Dolayısıyla kendi üretim ilişkileri, kendi denetimlerinden ve kendi bilinçli bireysel eylemlerinden bağımsız bir maddi şekil kazanır. Bu durumu en başta gözler önüne seren şey, insanın emeğiyle ürettiklerinin evrensel olarak meta biçimini almasıdır. Bu sebeple para fetişi bilmecesi, meta fetişi bilmecesidir ve artık görünür hale gelmiş, gözlerimizi almaktadır."[27]

Kapitalizmin İtici Gücü

Bugün, endüstriyel kapitalizmin üzerinden taş çatlasa birkaç yüz yıl geçtikten sonra, pazarın eksiksiz hâkimiyeti ekonomik yaşamın öylesine normal bir özelliği haline gelmiştir ki, başka türlü ekonomik varoluş biçimlerini idrak etmek dahi güçtür. Ne var ki insan tarihinin ölçeği yakın zamanlı bir fenomendir. Ancak bu iktisatçıları, uzak geçmişi kapitalist üretim ilişkilerinin merceğiyle yansıtmaktan asla alıkoymamıştır. 18. yüzyılın meşhur iktisatçısı Adam Smith, "insan tabiatının eğilimi alışveriş yapmak, takas etmek ve mübadele yapmaktır" diye yazarken bunu

27. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 187.

en meşhur biçimiyle ortaya koyar.[28] Marx, "sermayenin kökenini, vahşi insanların kovaladıkları hayvana fırlattıkları ilk taşta" keşfeden bir iktisatçıyla alay eder.[29]

Marx, ıssız bir adada mahsur kalmış, "bireysel, yalıtılmış avcı ve balıkçılardan" hareketle modern ekonomik yasaları tespit etmeye çalışan burjuva iktisatçılarını, "Robinsonculuk" kurgusunda bulunmak şeklinde adlandırdığı "hayal gücünden yoksun kibirlerinden" ötürü eleştirmiştir.[30] Örneğin 19. yüzyıl Fransız iktisatçısı Bastiat'a göre, aynı ekonomik yasalar eşit oranda hem "yalnız insanların tümü" hem de yalıtılmış bireyler için geçerlidir.[31] Ancak insanlar münzevi değil, sosyal yaratıklardır. "Yalıtılmış tek bir bireyin toplum dışında yaptığı üretim –toplumsal güçlerin hali hazırda dinamik bir şekilde mevcut olduğu koşullarda, medeni bir insanın tesadüfen yaban hayatına atıldığı durumlarda nadir bir istisna olarak gerçekleşebilir– *beraber* yaşayıp birbirleriyle konuşan bireyler olmaksızın, dilin gelişebilmesi kadar saçmadır."[32]

Marx ironik bir tarzda şu gözlemde bulunur: "Yalıtılmış bireye ait bu bakış açısını üreten çağımız [kapitalizm], aynı zamanda şimdiye kadarki en gelişmiş toplumsal ilişkilerin de çağıdır." İnsanların, toplumsal bir grubun parçasından ziyade bireyler şeklinde kavramsallaştırılması, "bireylerin, önceki tarihsel dönemlerin onu sınırlı ve belirgin insan topluluklarının üyesi haline getiren doğal bağlardan kurtulmuş gibi göründüğü bir özgür rekabet toplumundan" ileri gelmektedir.[33]

---

28. Adam Smith, *The Wealth of Nations*, New York: Modern Library, 1937, s. 13 (*Ulusların Zenginliği 1*, Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, 1997; *Ulusların Zenginliği 2*, Çev. Mehmet Tanju Akad, Alan Yay., 2002).
29. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 291-92.
30. Karl Marx, *Grundrisse*, Londra: Penguin Books, 1973, s. 83 (*Grundrisse*, Çev. Sevan Nişanyan, Birikim Yay., 2014).
31. Bastiat'ın *Economic Harmonies*, Nikolai Bukharin, *Economic Theory of the Leisure Class*, New York: Monthly Review, 1973, s. 41.
32. Marx, *Grundrisse*, s. 84.
33. A.g.e.

Bu tür görüşler, kapitalizm ve pazarın sanki insan toplumunun ebedi özellikleriymiş, doğamıza içkin unsurlarıymış gibi gösterilmesine hizmet etmektedir.

Ticareti edebileştirmenin yanı sıra, burjuva iktisatçıları kapitalist pazarın amacının, ürünlerin ihtiyaç duyuldukları yerlere dağıtılmasını kolaylaştırmak olduğunu da iddia etmeye çalışırlar. Meşhur ABD'li iktisatçı Paul Samuelson ekonomiyi, "insanların ve toplumların (...) tüketmek amacıyla çeşitli metaları üretip dağıtmak için (...) kıt kaynaklardan faydalanmayı (...) seçme biçimleri" olarak tarif etmiştir.[34]

Burada dikkat çekilmesi gereken unsurlardan biri, Samuelson'un ekonomiyi meta üretimine eşitlemesi; ikincisi ise kapitalist pazarı salt bir dağıtım mekanizması, yani tüketicilere ürünleri ulaştırma aracı olarak görmesidir. Adam Smith ve David Ricardo gibi önceki iktisatçılar, etraflarında gelişen kapitalist sistemi değerlendirme konusunda, Samuelson gibi sonraki savunuculara nazaran çok daha dürüsttüler. Adam Smith seminerlerinden birinde şöyle açıklıyordu: "Tüm dünyanın kıyafetlerini diken insanların paçavralar içinde olduklarını söylemek oldukça yerinde olacaktır"; nitekim aynı gözlem, 18.yüzyılda olduğu gibi bugün de yapılabilir.[35] Samuelson kapitalizmi önceki tüm üretim biçimlerinden ayıran en önemli şeyi; temel amacı kâr üretmek olan bir sistem olduğunu söylemekten acizdir. Marx'ın kalemiyle, "kullanım değeri" yani faydalı şeylerin üretimi ve dağıtımı,

34. Paul A. Sameulson ve William D. Nordhaus, *Economics*, Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1998. Ekonominin bu tarihsel olmayan, "kullanım değeri" temelli tanımı yaygındır: "Ekonomi insanların ve toplumların, para kullanarak veya kullanmayarak, farklı metalar üretim bunları tüketim için dağıtmak amacıyla, alternatif kullanımlara sahip kıt üretim kaynaklardan nasıl yararlanmayı seçtiklerini inceleyen bir disiplindir." Jae K. Shim ve Joel G. Siegel, *Macroeconomics*, New York: Barron's Educational Series, 2005, s. 2.

35. A. Smith, Wealth of Nations, xxxiv.

"bu sebeple asla kapitalistlerin dolaysız amacı olarak ele alınmamalıdır."[36]

Tüm toplumlar sağ kalmak için, gerek duydukları şeyleri üretmek ve dağıtmak zorundadır. Mesele, bunun gerçekleşeceği özgün biçimin ne olacağı ve bunun nasıl değişeceğidir. Dostu Ludwig Kugelman'a yazdığı bir mektupta, Marx nükteli bir şekilde şunları belirtir:

> Her çocuk bilir ki, bir ulus, bırakın bir yılı, sözgelimi birkaç hafta çalışmayı bıraksa yok olur. Ver her çocuk, farklılaşan miktarda ihtiyaçlara tekabül eden ürün miktarının, toplumun bütün emeğinin farklılaşmış ve nicel olarak belirlenmiş bir miktarını talep ettiğini de bilir. Toplumsal emeğin belirgin oranlarda *dağıtılmasına* ilişkin bu *gerekliliği,* toplumsal üretimin *belirgin biçiminin* ortadan kaldırmadığı açıktır; ancak onun ortaya çıkma biçimlerini değiştirebilir. Doğal yasalar asla ortadan kaldırılamazlar. Değişebilen tek şey, tarihsel olarak değişen koşullarda bu yasaların kendilerini açığa vurduğu *biçimlerin* kendisidir. Toplumsal emek içindeki karşılıklı bağlılığın kendisini emeğin bireysel ürünlerine ait *özel mübadeleler* şeklinde ifade ettiği bir toplumsal durum içerisinde, emeğin bu oransal dağılımının kendini açığa vurduğu biçim, bu ürünlerin *değişim değeridir.*[37]

Şayet kapitalizm, tek amaçları gereksinim duydukları ama üretmedikleri şeyleri (eşit değerdeki) edinmek için mallarını pazara getirmek olan bağımsız üreticilerin oluşturduğu bir sistem olsaydı Sameulson haklı olabilirdi. Bir çift ayakkabı yapmam, para karşılığında bunu satmam ve bu parayı bahçende yetiştirdiğin havuçları almak için kullanmam gibi. Marx bu ekonomik döngüyü M-P-M (meta-para-meta, bir metanın paraya çevrilmesi ve ardından bu paranın başka bir metaya çevrilmesi) formülüyle yahut satın almak amacıyla yapılan satış ifadesiyle basitleştirmişti. Bu formülün, kapitalist olmayan *çoğumuzun*

36. Marx, *Capital,* Cilt 1, s. 254.
37. Marx'tan Ludwig Kugelman'a, s. 68.

yaptığı şeyi –(ihtiyaçlarımızı) satın almak için (emeğimizi) satmamız– tarif ettiği gerçek.

Ancak kapitalistler için satmanın amacı, ticaret sonunda eşit değerde başka şeyler edinmek değildir. Bu zaman kaybı olacaktır. Y miktarda çekiç almak için x miktarda parçacık satmanın mantığı nedir ki? Bu parçacıkları kendi tüketimim için üretmedim ve onca sayıda çekici kendim tüketemem. Kapitalist olarak amacım, başlangıçta elimde olan paradan daha fazla para elde etmektir. Metaları alıp satma süreci, bu amaca erişmede bir araçtan ibarettir. Marx'ın sözüyle sermaye her şeyden önce, "kendi kendisini büyüten değerdir."[38] Kapitalistler mallarına pazar bulabilmek için, birileri için faydalı şeyler üretmek zorunda olsalar da, ürünlerini getirebilecekleri kâr için salt değerleri karşılığında satarlar. Kapitalistler satmak için alırlar. Marx sermayenin temel döngüsünü P-M-P' şeklinde tarif etmişti (para-meta-para, bir meta üretmek için para yatırma ve ardından ilk yatırımı aşan bir miktar karşılığında bu metayı satma). Bu döngüdeki P', ilk başta yapılan yatırıma ek olarak satıştan sonra elde edilen ekstra değeri veya "artıkdeğeri" temsil etmektedir.

Yıllar sonra Samuelson'un da tekrarlayacağı sözlerin aynısını sarf eden çağdaşlarına karşı, Marx şu uyarıda bulunuyordu: "Kapitalist üretimde doğrudan kullanım değerinin değil değişim değerinin ve özellikle artıkdeğerin genişlemesinin önemli olduğu asla unutulmamalıdır. Bu kapitalist üretimin itici gücüdür; ve kapitalist üretimin çelişkilerini açıklamak için onun tam da kendi temelinden soyutlanmış, üreticilere ait tüketimin doğrudan tatmin edilmesini hedefleyen bir üretim olarak tarif etmiş bir kavramsallaştırmadır."[39]

---

38. Marx, *Capital,* Cilt 1, Lawrence ve Wishart baskısı, s. 152.
39. Karl Marx, *Theories of Surplus Value, Part II,* Moscow: Progress Publishers, 1968, s. 495 (*Artı-Değer Teorileri*, Çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yay., 1999).

"Hiçbir Şey Yoktan Var Olamaz"[40]

Bir pazar ekonomisinde, metaların birbirlerinin muadilleri olarak, yani içerdikleri emek-zaman miktarına göre değiş tokuş edildiğini göstermiş bulunuyoruz. Ancak içlerinde taşıdıkları emek-zaman miktarına göre eşit değerler pazarda değiş tokuş ediliyorsa, kâr nereden geliyor? Nasıl oluyor da bir şey, satın alınırken harcanandan daha fazla değere satılabiliyor?

Belki bu tam da kârın olduğu şey, maliyeti üzerinde bir fiyatın belirlenmesidir. Ancak metalarını satışa çıkaran herkes basitçe ürünlerinin maliyetini artıracak olsa, aynı şeyi yapan diğer satıcıların yükselttiği fiyatları ödemek zorunda kalırlar. Her şeyin nominal fiyatı artabilir ancak her bir şeyin göreli değeri değişmez ve bu durumda kimse kazanmaz. Diğer deyişle, fiyat artışları birbirlerini hükümsüz kılar ve ortada ekstra bir değer de olmaz. Marx'ın terimlerini kullanacak olursak, dolaşım sürecinde metalara herhangi bir "artıkdeğer" eklenmez. Artıkdeğer başka bir yerden gelmek zorundadır: Üretim sürecinde.

Halihazırda belirttiğimiz üzere, kapitalizmin evrimi sadece yalıtılmış bireylerin pazar için üretim yaptığı bir işbölümünü içermekle kalmaz; üretim araçlarının –üretim için gerekli alet edevat, makineler, materyaller ve fiziksel ortam– çalışanlardan koparılmasını da içerir. Bu kopuş gerçekleştiği anda, çoğunluk yani işçi sınıfı emek güçlerini, toprağı ve üretim araçlarını ellerinde toplamış azınlığa yani kapitalist sınıfa satmaya zorlanırlar. Nitekim, bunun sonucunda üretim araçlarının sahipleri emeğin ürünlerine sahip olur ve bu satıştan nemalanırlar.

Marx'ın kinayeli bir biçimde aktardığı gibi, eşyaların değiş tokuş edildiği pazar, her bir "mübadele eşdeğerler arasında" olduğundan, "Özgürlük, Eşitlik [ve] Mülkiyetin

40. Shakespeare, *King Lear*, sahne 1, perde 1, mısra 89, Glasgow: HarperCollins, 1994, s. 1129 (*Kral Lear*, Çev. Özdemir Nutku, T. İş B. Yay., 2009).

hüküm sürdüğü, insanların doğal hakkı olan Cennet" olarak görülür.[41] İşçilerin sağ kalmak zorunluluğuyla emeğini satmaya zorlandığı, emek ile sermaye arasındaki mübadele iki eşit taraf arasında gerçekleşen adil bir mübadele olarak resmedilir.

Ancak bir metanın değerini belirleyen şey onun üretilmesi için gereken ve o üründe içkin olan emek-zaman miktarıysa, emeğin değeri nedir? İşte bu noktada harcanılan emeğin değeri ile (iş veya ürün miktarı içinde bulunduğundan harcanmış olur) kişinin çalışma kapasitesinin değeri arasında ayrım yapmak zorundayız. Marx, bu özel metaya yani emek gücüne ait değerin, işçinin üretebileceği şeye değil, bir işçiyi ve onun ailesini hayatta ve işler halde tutmak için gereken maliyeti karşılayacak emek-zamana eşit olduğunu ileri sürer; bu, emek gücünün üretilmesi ve yeniden üretilmesi için gereken maliyettir. Marx şu şekilde ifade eder:

> Emek gücünün değeri, diğer tüm metalarda olduğu gibi, onun üretilmesi ve sonuç olarak bu özel metanın yeniden üretilmesi için gereken emek-zaman ile belirlenir. Değer taşıdığı sürece, içerisinde nesneleşmiş olan ortalama toplumsal emeğin belli bir niceliğinden fazlasını temsil etmez. Emek gücü sadece yaşayan bireylerin bir kapasitesi veya gücü olarak var olur. Üretimi nihayetinde onun varoluşunu şart koşar. Söz konusu birey olduğunda, emek gücünün üretimi onun kendisini yeniden üretmesi veya kendisini hayatta tutmasıdır. Hayatta kalması için belirli bir miktarda geçim aracına ihtiyaç duyar. Dolayısıyla emek gücünün üretilmesi için gereken emek-zaman, kendisini, bu geçim araçlarının üretilmesi için gereken emek-zamana indirgenir; diğer bir deyişle emek gücünün değeri, ona sahip olanın hayatta kalması için gereken geçim araçlarının değeridir.[42]

41. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 280.
42. A.g.e., s. 274.

Marx, emek gücünün değerinin sadece emekçinin eğitimi ve geçimine dair maliyetleri değil, "bu özgün meta sahiplerinin oluşturduğu ırkın pazardaki varlığını devam ettirmesi için" işçinin yerini alacak çocukların maliyetini de içerdiğini söyler.[43]

Üretim sürecini harekete geçirmek için kapitalistler, üretim araçlarıyla (makine ve hammadde) emek gücünü pazardan satın alarak bir araya getirmek zorundadırlar. Bu makineleri kullanan işçiler, hammaddeyi işleyerek satılacak nihai ürünü üretirler. Kullanılan hammaddenin değeriyle makinelerdeki marjinal aşınma (amortisman) miktarı, ürünün nihai değerinin sadece bir kısmını oluşturur. Bu şeyler geçmiş emeğin ürünüdür ve kullanıldıkça değerlerini yeni ürüne geçirirler.

Ancak mevcut, canlı emekle nihai ürünü geliştirmek için yeni emek-zamana gerek vardır ve bu da ürünün nihai değeri içine katılır. Diğer bir deyişle, bir metanın değeri iki unsurdan oluşur: Tamamen veya artarak nihai metalara geçen, ölü veya birikmiş emek ile canlı emek (makinedeki ve materyalde içkin olan "ölü" emekten yararlanan işçinin eklediği emek-zaman). Marx makinelerle materyalleri "sabit sermaye" olarak adlandırır çünkü kullanımları sonucunda sadece mevcut değeri nihai ürüne aktarır, ek bir değeri değil. Emek gücünün değerini ya da diğer adıyla ücreti "değişken sermaye" olarak adlandırır. Peki neden değişkendir? Çünkü emek gücü harekete geçirildiğinde, ürüne kendi değerini aşan ve onun üzerinde yeni bir değer ekleyebilir. Kapitalist birikmiş veya "ölü" emeğin kattığı tüm değeri öderken, canlı emeğin kattığı değerin sadece bir kısmını öder. Bir kapitalist ürününü, ücretlerin, materyallerin ve makinelerdeki aşınmanın toplam maliyeti karşılığında satışa çıkardığında, elbette kâr diye bir şey olmaz; kapitalist sadece ödediği miktarı geri almış olur.

43. A.g.e., s. 275.

Marx'ın belirttiği üzere, emeğin kullanımının "kapitalistin kullanmak için ödediği miktardan" daha büyük olması "bir talihtir."[44] Emek gücünün değeri (yani ücretler) bu emeğin üretebildiği çıktıların değerinden daha düşüktür. Başka bir ifadeyle işçiler, iş günlerinin belli bir dilimi içerisinde ücretlerinin maliyetini (değişken sermaye) karşılayacak kadar değer üretmektedirler. İş gününün geri kalanında sarf ettikleri emeğin karşılığında ücret almazlar; bu "artıkemektir", "artıdeğeri" oluşturur ve dolayısıyla ürün satıldığında, bu ücreti ödenmemiş olan miktar kapitalistlerin cebine girer. Marx *Kapital*'de bunu şu şekilde ifade eder:

> Kapitalist emek gücünün değerini öder (veya fiyat bundan saparsa o fiyatı öder) ve karşılığında canlı emek gücünün kendisini tüketme hakkını alır. Emek gücünden faydalandığı süre dilimi iki ayrı parçaya ayrılır. İlk kısımda işçi, sadece emek gücünün değerine eşit bir değeri üretir, yani kendi muadilini üretir. Dolayısıyla kapitalist emek gücünün fiyatını ödemeleri karşılığında, aynı fiyata sahip bir ürün elde ederler. Bu ürünü pazarda hazır halde almış olsaydı bu fiyat aynı olurdu. Artıkemeğin yaratıldığı diğer kısımdaysa, emek gücünün kullanılması kapitalist için, karşılığında ona hiçbir maliyeti olmayan bir değer yaratır. Böylelikle emek gücüne ödeme yapmaksızın onu harekete geçirebilir. Bu bağlamda, artıkemeğe ücretsiz emek de denilebilir.[45]

Dolayısıyla artıkdeğerin ve kârın kaynağı *ücretsiz emektir*. Pazarda kapitalistin emeği "adil bir fiyatla" satın aldığı eşitlik görüntüsü, bugün gördüğümüz gibi eski tip sömürü ilişkilerini gizleyen bir şeydir. Kapitalistler aslında ellerine başladıkları miktardan daha fazla para geçtiği sürece, çelik kiriş mi yoksa bilgisayar mı, fasulye mi yoksa golf topu mu ürettiklerini umursamazlar. Ve

44. A.g.e., s. 301.
45. A.g.e., s. 671-72.

bunu sömürmeksizin, onun bakım ve üretim maliyetinden daha fazla emek gücü çekmeden yapamazlar. Bu sömürü önceki toplumlarda açık bir şekildeydi. Feodal lordların ve köle sahiplerinin zenginliklerinin, serflerinin veya kölelerinin emeğinden gasp ettikleri artıktan geldiğini inkâr etmek zordu. Benzer şekilde kapitalist sınıf da, çalışan sınıfların ürettiği toplumsal artık zenginliği gasp etmekte. Bu sürece paranın ve pazardaki değiş tokuşun eşlik etmesi bu gerçeği gizlemektedir ve ancak özünde diğerleriyle aynıdır.

Burjuva iktisatçıları bu gerçeğin etrafında eğilip bükülürler. Uzun zaman boyunca kârı, kapitalistlerin kapitalist oldukları, aksi takdirde açlıktan ölecek insanlara iş verecek kadar iyi oldukları ve "risk aldıkları" için aldıkları "ödül" gibi resmetmeye çalıştılar. Kâr, 19.yüzyıl iktisatçısı John Stuart Mill'in 1848'de yazdığı üzere, kapitalistin "sermayesini kendi kullanımı için harcamaktan imtina etmesi" karşılığında aldığı bir "tazminat", "perhizinin mükafatlandırılması" olarak yansıtılmaktadır.[46] Bu mantığa göre, kapitalist zorla kazandığı sermayesini yatırıma dönüştürmek için kendi ihtiyaçlarından ödün verecek kadar fedakâr olduğu takdirde, karşılığında bir şeyler almalıdır. Nitekim Mill, kapitalistin eline geçen artığın başka bir yerden gelmesi gerektiğini kabul etmek zorunda kalmıştı. "Kârın sebebi" diye başlıyordu itirafına, "emeğin kendisini sürdürmesi için gerekenden daha fazlasını üretmesidir."[47] Bu tüm açıklığıyla ortaya konduğunda, söz konusu mantığın savunulması zorlaşmaktadır.

Kapitalistin "ödülü" aslında, işçilerin kendi emekleriyle ürettikleri ürünleri "tüketmekten imtina etmeleri" sonucunda oluşur. Kapitalist ister artığı üretimi genişletmek için tekrar yatırıma dönüştürsün, isterse kendi şahsi

46. John Stuart Mill, *Principles of Political Economy,* Cilt 1, New York: D. Appleton ve Company, 1883, s. 495.
47. A.g.e., s. 509.

lüksü için harcasın –nitekim her ikisini de aşırı oranlarda yapmaktadırlar– kendisinin üretmediği bir zenginlikten faydalanmaktadır. kârı açıklayan şey, patronların çektiği değil, işçilerin çektiği perhizdir.

Rekabet: Büyük Balık Küçük Balığı Yutar

"Burjuvazi" diye başlar Marx, "üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim ilişkileriyle birlikte toplumun tüm ilişkilerini sürekli devrim yapmadan var olamaz."[48] Kapitalistler daha fazla para kazanmak ve kâr elde etmek için para yatırırlar. Amaçları Marx'ın belirttiği gibi, "kesintisiz kâr üretimidir."[49]

Para kazanmak için, kapitalistler ürünlerini pazarda satmak zorundadırlar. Bu mallara yönelik bir talep olmak zorundadır. Ancak tek tek kapitalistler pazarı kontrol etmezler; aksine pazar onları kontrol eder. Merkezi bir kontrol yoktur, bir bütün olarak ekonomide planlama yoktur; bireysel üreticilerin pazar payı için birbiriyle rekabet etmeye zorlandığı anarşik bir pazar vardır ve ancak ürünlerini pazara getirdikleri anda onları satıp satamayacaklarını öğrenirler. Bu rekabet, kapitalistleri üretim araçlarında sürekli devrim yapmaya, yani ürünlerini ucuzlatıp rakiplerini geride bırakmak için üretim maliyetlerini düşürmeye iten unsurdur. Rakipleri tarafından yok edilmek pahasına, kapitalistler ürünlerinin çoğunu satmakla kalmayıp bunu kâr edecek şekilde satabilmelidirler. Sonrasında bu kârın bir kısmını, üretimi genişletmek ve rakiplerini yenmek için yatırıma dönüştürebilmelidirler. Marx şöyle yazar: "Biriktirin, biriktirin! Musa da böyle der, peygamberler de! Dolayısıyla biriktirin, biriktirin; yani artıkdeğerin veya artık ürünün olası en büyük kısmını sermayeye dönüştürün! Salt birikim uğruna birikim, salt üretim uğruna

48. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 44.
49. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 254.

üretim: Bu formülle klasik ekonomi, burjuvazinin tarihsel misyonunu dile getirmiştir."[50]

Kapitalistler bunu iki şekilde yapar. İlkin, ücretleri ve sosyal yardımları olabildiğince azaltmak ve yanlarına kalıyorsa en asgari düzeye düşürmek için mücadele verirler. Yatırımın ne kadar küçük bir kısmı emeğin maliyetlerine giderse, işgününde ödenmeyen emeğin miktarı ve dolayısıyla artıkemek o kadar büyük olur. Bunu yapmanın diğer yolu ise, aynı ücret karşılığında işçileri daha uzun süre boyunca çalıştırmaktır.

Kapitalizmin ilk dönemlerinde, düşük ücretler ve korkunç derecede uzun çalışma saatleri (çocuk emeğinden bahsetmeye bile gerek yoktur) olağandan sayılıyordu. Ancak kapitalizm geliştikçe, işçiler daha kısa çalışma günleri için örgütlenmeye başladılar; birçok kapitalist de, işçilerin kendilerini başarılı bir şekilde yeniden üretmesi ve yeni nesil işçileri yetiştirmesi, ardından gelecekteki işçiler olarak alacakları rolü asgari şekilde onlara öğretmesi için, on iki, on dört, on altı saat boyunca ölümüne çalışamayacaklarını fark etti.

Kapitalistler daha çok verimliliği –yani her işçinin saat başı ürettiği çıktıyı– artırmanın yollarını bulmaya çalışır oldular. Bunu önce işçileri daha az sürede daha fazla üretmeleri için çok daha sıkı şekilde çalıştırarak yaptılar. "Taylorizm" veya yanlış ismiyle "bilimsel yönetim" –hayatını endüstriyel etkinliği artırmaya adamış, yirminci yüzyılın başlarında yaşamış bir mühendis olan Frederick Winslow Taylor'un ismiyle anılmaktadır– tüm "ölü zamanları" ve "gereksiz hareketleri" ortadan kaldırmak amacıyla yöneticilerin işçileri gözetlemesi ve hareketlerinin zamanını tutmasıyla ilgiliydi. Amaç, işçiyi modern bir otomata çevirmekti.[51] Kapitalistler ödedikleri

50. A.g.e., s. 742.

51. Bkz. Harry Braverman, *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*, New York: Monthly Review Press,

ücret sayesinde, sadece işçileri çalıştırma hakkına değil onların işlerini nasıl yapacaklarını da belirleme hakkına da sahip olduklarını düşünmektedir. İşçinin doğal olarak üzerindeki emek yükünü hafifletmek için kullandığı, bir işi yaparken en etkili yolu bulmada sahip olduğu kendi yaratıcılığı kapitalist yöneticiler tarafından alınmakta ve emeğin suyunu sıkmak için kullanılmaktadır. Bir yazar United Parcel Service'teki işçiler üzerinde kullanılan, askerileşmiş "bilimsel yönetim" yöntemlerini şöyle tarif etmektedir: "UPS işçilerinin her biri, her hareketi, her adımı, her yaptığı araştırılmakta, ölçülmekte ve zamanlanmakta. Şoförler kesinlikle UPS yöntemlerine göre çalışmak zorunda: Sol ayakla değil sağ ayakla kamyona girmeliler; sağ kollarıyla değil, sol kollarıyla paketleri taşımalılar; kamyonun anahtarlarını sağ ellerinin serçeparmağıyla taşımalılar, diğer parmaklarla değil." İşçilerden biri karısının kendisini nasıl "UPS robotu" diye çağırdığını anlatır.[52]

Yazar Simon Head'ın açıkladığı gibi, benzer şekilde Amazon da çalışanlarının emeğini sonuna dek kullanmak için insanlık dışı teknikler kullanmaktadır:

> Amazon'un çalışanları takip etme sistemi (...) en son gözetim teknolojileriyle, Taylor'un 1890'larda Pensilvanya makine-alet endüstrisinin atölyelerinde uygulamaya başladığı "işlevsel ustabaşı" sistemini bir araya getirmektedir (...) Amazon'un İngiltere, Rugeley'deki merkezinde Amazon, çalışanlarını, onlara sadece mal sevkiyatlarını yapmak için gitmeleri gereken rotayı aktarmakla kalmayıp, depodan yaptıkları yolculuklar için hedef zamanlar koyan ve bu hedeflerin yerine getirilip getirilmediğini ölçen kişisel satnav (uydu seyir sistemi) bilgisayarlarla takip etmektedir.

1974, bölüm 4-8 (*Emek ve Tekelci Sermaye,* Çev. Çiğdem Çidamlı, Kalkedon Yay., 2008).

52. Dan Laborz, *Rank and File Rebellion,* New York: Verso Press, 1990, s. 213.

> Bütün bu bilgiler gerçek zamanlı olarak yönetimin erişimine açık haldedir ve çalışanlardan biri programın gerisinde kaldığında, uyarıda bulunan ve hedefine ulaşmadığı takdirde sonuçlarına katlanacağını söyleyen bir mesaj gönderilmektedir. Amazon'un Pensilvanya, Allentown'daki deposunda (...) Kate Salasky günde on bir saat vardiya yapar hale gelmiştir ve bu sürenin çoğunu depoyu katetmekle geçirmiştir. Mart 2011'de yöneticisinden aldığı uyarı mesajı, vardiyası sırasında birkaç *dakikayı* verimsiz geçirdiğinin tespit edildiğini ve bu sebepten ötürü kovulduğunu iletmiştir. Bu işçi takip sistemi, Amazon'un dünya genelindeki merkezlerinde halen yürürlüktedir.[53]

Patronlar ayrıca daha verimli makinelere yatırım yapma yoluyla da daha büyük verim alırlar; böylelikle ürün başına düşen maliyeti azaltırlar ve düşük ücretle satarak rekabeti ortadan kaldırırlar. Emek değer teorisine dönecek olursak, makineler metaları üretmek için gerekli olan zamanı kısaltırsa, ürünün değeri de düşer. Kapitalistin rekabet değerinde veya altında ürününü satmasına izin veren şey budur. Her yeni icatla bazı kapitalistler iflas ederken, diğerleri yeni teknolojiyi benimseyecek ve onu ilk bulan kapitalistin avantajını ortadan kaldıracaktır. Ardından bütün süreç baştan başlayacaktır.

Kapitalizmin tarihi boyunca, verimlilik önceki toplumlardaki teknolojik değişimin ağırlığına kıyasla astronomik oranda yükseldi. İktisat tarihçisi Michel Beaud şöyle yazıyordu: "19. yüzyılın başından 20. yüzyılın sonuna dek, dünya genelinde kişi başına düşen verimlilik altı kat arttı; bu dönemde dünya nüfusu bir milyardan altı milyara yükseldiği için, toplam dünya verimliliğinin otuz altı kat arttığını hesaplayabiliriz."[54]

53. Simon Head, "Worse than Wal-Mart: Amazon's Sick Brutality and Secret History of Ruthlessly Intimidating Workers" *Salon*, 23 Şubat 2014, www.salon.com/2014/02/23/worse_than_wal_mart_amazons_sick_brutality_and_secret_history_of_ruthlessly_intimidating_workers.

54. Michel Beaud, *A History of Capitalism, 1500-2000*, İngilizce tercümesi, Tom Dickman ve Anny Lefebvre, New York: Monthly Review Press,

Örnek verecek olursak, bir araştırmaya göre 1973 ile 1990 arasında, dünyadaki makine verimliliği %50'den daha fazla arttı.[55] Son otuz yıl içerisinde, çelik üretim yöntemlerindeki değişimler, bir ton çeliğin üretilmesi için gereken zamanı %90 oranında azalttı.[56] En az verimli olan sabanlı tarım ile en verimli makineleşmiş tarım arasındaki oran, "20. yüzyılın başında 1'e 10'ken, bugün 1'e 100'dür."[57]

Kapitalist rekabetin bir diğer sonucu ise, tikel sermayenin daha da büyümesidir. Bu büyüme yalnızca, kârların daha büyük ve verimli faaliyetlere yatırılması sonucu kârın artmasıyla değil, büyük balıkların küçükleri yutmasıyla olur. Bu büyük firmaların küçükleri satın almasıyla ve kârlı girişimlerin yenik düşenleri satın alıp süpürmesiyle olur. "Bir kapitalist hep birçoğunu yok eder" diye yazar Marx *Kapital*'de. Bu süreci sermayenin temerküzü (daha büyük birimler haline gelmesi) ve merkezileşmesi (daha az sayıda birim) olarak adlandırır.[58] Bu küçük işletmelerin bir fenomen olarak ortadan kalkması (her ne kadar küçük işletmeler çok daha büyük oranda başarısız olsa da) anlamına gelmez; ekonomik açıdan gittikçe daha az önemli hale geldikleri anlamını taşır. Nihayetinde, Birleşik

---

2001, s. 131 (*Kapitalizmin Tarihi: 1500-2000*, Çev. Fikret Başkaya, Yordam Yay., 2016).

55. Jan Fagerberg, "Specialization and Growth: World Manufacturing Productivity 1973-1990" "Technology, Employment and European Cohesion" projesi için hazırlanmış bir makale, Nisan 1999, şu linkten erişilebilir: http://meritbbs.unimaas.nl/tser/tser.htm.

56. Bureau of Labor Statistics, ABD Çalışma Bakanlığı, "Steel Manufacturing" *Career Guide to Industries, 2006-07 Edition*, www.bls.gov/oco/cg/cgs014.htm.

57. Marcel Mazoyer ve Laurence Roudart, *A History of World Agriculture: From the Neolithic Age to the Current Crisis*, New York: Monthly Review Press, 2006, s. 24 (*Dünya Tarım Tarihi: Neolitik Çağdan Günümüzdeki Krize*, Çev. Şule Ünsaldı, Epos Yay., 2010).

58. Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy*, Cilt 1, *MECW*, Cilt 35, İngilizce tercümesi, Sameul Moore ve Edward Aveling, New York: Progress Publishers, 1996, s. 750. Bu sözün tercümesi Vintage baskısına kıyasla, Moore ve Aveling baskısında daha iyidir.

Devletler'de görece çok az sayıda büyük şirket ekonomik faaliyetlerin oldukça büyük bir diliminden sorumludur. Örneğin toplamda 3,6 milyon çalışana sahip olan, Birleşik Devletler'in en büyük 10 şirketinin 2012'deki toplam geliri 2 trilyon doların üzerindedir; bu miktar Kaliforniya'nın toplam GSH'sine eşittir.[59]

Dolayısıyla az çok "serbest" rekabet olarak başlayan şey (gösterdiğimiz gibi, devlet politikaları ve şiddetin manipüle etmediği hiçbir pazar olmamasına rağmen) zamanla, az sayıda büyük şirketin tüm pazarı denetlediği tröstlerin, kartellerin ve tekellerin büyümesiyle sonuçlanmıştır.[60] Bu süreç 1800'lerin sonlarında, önde gelen kapitalist ülkelerde –Birleşik Devletler, Britanya, Almanya, Fransa ve Japonya– çarpıcı bir biçimde gerçekleşmişti. Örneğin dalga halindeki şirket birleşmeleri, "1890'lar sırasında kayda değer bir endüstriyel yoğunlaşma doğurdu. Bir bütün olarak ABD ekonomisi ele alındığında, 1898-1902 yılları arasında 3 bini aşkın şirket birleşmesi gerçekleşti. 1901 yılında ABD Çelik Şirketi, yaklaşık 165 farklı firmanın dahil olduğu bir dizi birleşmeyle kuruldu. Dünyanın ilk milyar dolarlık firması olmakla birlikte, ABD çelik pazarının %60'ından fazlasını kontrol ediyordu."[61]

Bu kapitalist kaygılar büyüdükçe, sermaye öyle bir büyüklüğe erişti ki ulusal sınırların dışına taşarak yatırımın,

59. Fortune 500 istatistikleri şuradan erişilebilir: http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2013/full_list/index.html?iid=F500_sp_full; Kaliforniya'nın dünya ekonomi sıralamasındaki yükselişi 2013'te durdu, Center for Continuing Study of the California Economy, Temmuz 2013.

60. "Serbest pazarlar" diye bir şeyin hiçbir zaman var olmadığı unutulmamalıdır. Bu kitabın önceki kısımlarında belirtildiği gibi, kapitalizmin kökenleri hileye, şiddete, talana, köleciliğe ve büyük oranda devlet müdahalelerine dayanır.

61. Anthony P. D'Costa, The Global Restructuring of the Steel Industry: Innovation, Institutions, and Industrial Change, New York: Routledge, 1999, s. 31.

üretimin ve metaların rutin halinde sınırları aştığı, entegre bir dünya pazarının yaratılmasına yol açtı. Kapitalizm, gezegenin her bir köşesini "kendi nakdi bağlarına" çeken ve gerçekten de bir dünya sistemi olan ilk ekonomik sistemdir.[62] Bugün dev çokuluslu şirketler, tüm dünyayı saran, yüz binlerce insanı istihdam eden ve net gelirleri ülkelerin toplam GSYH'leriyle yarışan üretim ve dağıtım ağlarına sahiptir. Onlarca imal ürüne katılan materyaller, parçalar ve emek kimi zaman düzinelerce ülkeyi içine katmaktadır. David McNally'nin açıkladığı gibi, "Bir şahsi bilgisayarın üretilmesi çoğunlukla on ile yirmi arasında ülkede gerçekleşen, 1.000'den fazla ayrı emek faaliyetinden oluşur."[63] Philips'in ürettiği bir elektrikli diş fırçası, farklı beş saat dilimi içerisindeki yirmi ayrı ülkede üretilen otuz sekiz parçanın birleştirilmesiyle üretilir.[64]

Kapitalizm geçmişte benzeri duyulmamış muazzam zenginlikler yaratır ancak bunu yarattığı zenginliği sömürdüğü çoğunluktan esirgeyecek şekilde yapar. Teoride makine temelli imalatın gelişimi, iş yükünü hafifletme, işgününü kısaltma ve herkese iş vermenin aracı olmalıdır. Aslında, "makineler kendi başına iş saatlerini kısaltmaktadır ancak sermaye tarafından kullanıldığında aksine onu uzatmaktadır; kendi başına emeğin yükünü hafifletir ancak sermayenin ellerinde onun yoğunluğunu ağırlaştırır; kendisi insanın doğa güçleri üzerindeki zaferidir ancak sermayenin ellerinde insanı bu güçlerin kölesi yapar;

62. Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da yazdıkları bir cümlenin kısaltılması: "Kontrolü ele geçirdiği her yerde burjuvazi, tüm feodal, ataerkil, pastoral ilişkileri ortadan kaldırmıştır. İnsanları "doğal üstlerine" bağlayan her türlü feodal bağı acımasızca parçalamış ve insanlar arasında özçıkar ilkesinden, duygusuz 'nakit ödemelerden' başka hiçbir bağ bırakmamıştır." Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 43.

63. David McNally, Global Slump: The Economics and Politics of Crisis and Resistance, Oakland, CA: PM Press, 2011, s. 54.

64. Ralph Hoppe, "Globalization: The Global Toothbrush" *Spiegel* çevrimiçi uluslararası, 31 Ocak 2006.

kendisi üreticilerin zenginliğini artırır ancak sermayenin ellerinde onları fakirleştirir."[65]

Emek verimliliğindeki astronomik büyümeye rağmen, çalışma saatlerimiz asla günde sekiz saat, haftada kırk saatin altına düşmez, aksine bunun da üzerine çıkar. Emek İstatistikleri Bürosu'nun verilerine dayanacak olursak, müteveffa biyo fizikçi ve çevrebilimci Erik Rauch, 2000 yılında "ortalama bir işçinin bugün, 1950'de haftada 40 saatlik çalışmayla üretilen miktarı üretmek için sadece 11 saat çalışması gerektiğini" hesaplamıştı.[66] Ancak bugün hiçbir işçi, günde 2,2 saatlik çalışmaya yaklaşamamaktadır! Aksine yaşanan şey, ücret artışı verimlilik artışıyla aynı tempoda olmadığı için, kapitalistlerin işçileri sömürme oranının ve ücretsiz emeğin ücretli emek karşısındaki oranının artmaya devam etmesidir.

Kent plancısı ve tarihçi Lewis Mumford, Marksist olmamasına rağmen, teknolojik ilerleme vaadiyle onun kapitalist uygulanışı arasındaki derin uçurumun, nasıl sistemin merkezinde yatan en çarpıcı çelişki olduğunu görebilmektedir: "Bu makinelerin çıktısı öyle büyüktür ki tüm insanlara giysi verilebilir; bu yeni tarım yöntemleri ve yeni tarımsal uygulamalar öyle büyük miktarda mahsuller vermektedir ki, tüm insanlara gıda verilebilir; bütün bir insan topluluğuna iyi bir yaşamın temellerini sunacak olan aygıtların kendisi, ne sermayeye ne de toprağa sahip çoğunluklar için işkence aygıtlarına dönüşmüştür."[67]

Başlangıcından bu yana kapitalizm, büyüme esnasında kendisine çekebildiği ancak büyüme yavaşladığında yine onları kapı önüne atabileceği bir işsizler veya yarı işsizler

65. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 568-69.
66. Erik Rauch, "Productivity and the Workweek" http://groups.csail.mit.edu/mac/users/rauch/worktime.
67. Lewis Mumford, *The Story of Utopias*, New York: Boni ve Liveright, 1922, s. 115-16.

havuzunun varlığına dayanmıştır. Bu istihdam edilmemiş "rezerv ordusu" ülkeden ülkeye değişir ancak hiçbir yerde nüfusun %6 veya 7'sinin altına düşmez; nitekim birçok yerde bunun bir hayli üzerindedir. 2007'de krizin patlak vermesi, beş yıl sonra bile hafifletilememiş bir yüksek işsizlik dönemi başlattı; ABD'de bu oran %8'in üzerindeyken, Avrupa'da %11'in üzerinde seyretmekte; aynı rakamlar genç insanlar ve "cesaretleri kırılmış" işçiler dahil edildiğinde çarpıcı şekilde artmaktadır.

Kapitalizmin büyümesi iş yaratır; nitekim bu başkanların ve uzmanların sürekli dillerine doladıkları bir gerçektir. Ancak uzun vadede, kapitalizm aynı zamanda emeğin üretim sürecindeki rolünü azaltması sonucunda, meslekleri yok eder. İşsizlik kapitalizmin içkin bir özelliğidir, diğeri ise kapitlistlerin işi olan işçilere uyguladığı disipline bel bağlamasıdır. Herkesin çalışma saatini azaltmak ve herkese iş vermek yerine, kapitalizm çalışma saatlerini ve yoğunluğunu azamiye çıkarır; bunu yaparken, işçi sınıfını kontrol altında tutmanın, emek maliyetlerini azaltmanın ve böylelikle kârı büyütmenin bir aracı olarak işsizlik tehditinden, yani işçilerin yerini daima daha ucuza çalışmaya hazır kişilerin bulunabileceği tehditinden faydalanırlar. Bir diğer deyişle, verimliliği artıran ve bu sayede herkes için daha iyi yaşam standartlarıyla daha az iş imkânı sağlayan sürecin kendisi, kapitalizmin etkisiyle işçilerin pahasına sömürü artırmanın ve milyonlarca insanı geçim kaynaklarından yoksun bırakmanın aracına dönüşür.

Kapitalistlerin kendilerine dışsal bir zorunluluk olarak dayatılmış olan, daha fazla biriktirmek amacıyla birikim yapmaya dönük fanatikçe niyetleri, toplumun üretici güçlerinin büyümesini tetikleyen bir rol oynar. Bunu yaparken bu gelişmenin, sömürdüğü ve bir kenara attığı çoğunluğa sağladığı yararı inkâr etse de böyle olur. Sistem ancak

üretimin maddi koşullarını yarattığı noktada meşrulaşır; nitekim bu "tek başına, içerisinde her bireyin eksiksiz ve serbestçe gelişiminin temel ilke olacağı bir daha üstün bir toplum biçiminin temelini şekillendirecek şeydir."[68]

68. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 739.

5
Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl Çöker

Aşırı Üretim Krizi

Kapitalizmdeki plansız, patlayıcı büyüme pürüzsüz bir şekilde gerçekleşmez; aksine yükseliş ve çöküş döngüleriyle olur. Kapitalist genişlemenin her aşamasına, üretim ve dağıtımda bozulmalara, fiyatlarda ve kredilerde düşüşe, toplu iflaslara ve işsizliğe yol açan bir kriz eşlik eder. Marx'ın çağından günümüze dek sistem, büyümenin yerini birdenbire durgunluğa, hatta gerilemeye bıraktığı dönemlere, "tüm burjuva toplumunu her seferinde çok daha tehditkâr bir sınamaya tabi tutan" ekonomik krizlere meyillidir.[1] Tuhaftır ki, bu krizler önceki toplumlarda ol-

1. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*, s. 47-48.

duğu gibi kötü hasat veya başka türden felaketlere benzer kıtlıkların sonucunda gerçekleşmez. Bunlar *aşırı üretim* veya *aşırı birikim* krizleridir. Marx ve Engels *Manifesto*'da şunları söyler: "Toplum birdenbire kendisini geçici bir barbarlık hali içinde bulur. Peki neden? Çünkü gereğinden fazla medeniyet, aşırı miktarda geçim aracı, çok fazla endüstri, çok fazla ticaret vardır."[2]

Engels 1877'de kapitalizm, "yaklaşık her on yılda bir çığrından çıkmış bir hale gelir":

> Ticaret durmuş haldedir, piyasalar aşırı doygun bir noktadadır, ürünler birikmekte, sayısı arttıkça satılamaz hale gelmektedir; nakit para ortadan kaybolur, krediler buhar olup uçar, fabrikalar kapanır, yığınlarca işçi geçim araçlarından yoksundur çünkü gereğinden fazla geçim aracını üretmişlerdir; iflaslar birbirini kovalar. (...) Durgunluk yıllarca sürer; üretici güçler ve ürünler heba olur ve topluca imha edilir; ta ki birikmiş yığınlarca meta sonunda ayrılıp, az çok değer kaybına uğrayıncaya, üretim ve mübadele yavaş yavaş tekrar harekete geçmeye başlayıncaya dek. Yavaş yavaş bu tempo hızlanır, koşuşa dönüşür. Bu endsütriyel koşuş eşkin gidişe döner. Ardından endüstriden, ticari krediler ve spekülasyondan oluşan bu at yarışında dörtnala koşuşa geçilir. Nihayetinde bu koşu, süratli ve tehlikeli sıçrayışların ardından başladığı yerde son bulur: Bir kriz batağında. Bu böyle sürekli tekrar eder.[3]

Bu yazı 1877 yılında, yani dünya 1930'lara dek "Büyük Bunalım" olarak adlandırdığı, 1873'te başlayıp, iniş çıkışlarıyla 1896'ya kadar süren bir dönemin ortasındayken kaleme alınmıştı. O dönemde kapitalist dünya, 19. yüzyıl içinde halihazırda altı büyük gerileme yaşamıştı; diğerleri ise 1907 ve 1921'de yaşanan krizlerle, sonuncu olarak diğer Büyük Bunalım'ın gerçekleştiği ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında son bulan 1929 kriziydi. Savaş sonrasında

2. A.g.e., s. 48.
3. Engels, *Anti-Dühring*, *MECW*, Cilt 25, s. 263.

uzun bir büyüme döneminin ardından, kriz 1970'lerin ortasında, 1980'lerin başlarında, 1991'de ve 1997-2001'de tekrar darbe indirdi. Bir de elbette, 2007'de başlayan ve istihdamsız zayıf bir şekilde toparlanmaya çalışılan yakın kriz dönemi vardır. Bu kitabın yeni baskısı üzerinde çalışırken ufukta bir başka durgunluk görünmektedir.[4]

Ekonomik krizler, toplumumuzda üretimin insani ihtiyaçlar için değil kâr amacıyla yapıldığı gerçeğinin altını çizmektedir. Krizler yaşanmaktadır çünkü kapitalistler ürünlerini kâr edecek şekilde satamamaktadırlar; ama "aşırı üretilmiş" eşyaları kullanabilecek milyonlar olmadığı için değil. Her yıl 800 milyon insan açlık içinde yaşar hale gelmektedir. Ancak ekonomistler "tahıl bolluğu" ve "domuz eti bolluğundan" bahsedebilmektedir. Çelik, tam olarak yüz milyonlarca insanın muhtaç olduğu birçok temel ürünün üretilmesinde kullanılmaktadır ancak finans basını "çelik bolluğu" üzerine konuşabilmektedir. Milyonlarca insan evsiz kalmaktadır ancak yine de "gayri menkul bolluğundan" konuşulmaktadır.

Kapitalizmde arz ve talebin, insani ihtiyaçlarla hiçbir ilişkisi yoktur. Örneğin Hindistan'da 200 milyon insan yetersiz beslenmektedir. Ancak 1995'te Hindistan, 625 milyon dolar değerinde buğday ve 1.3 milyar dolar değerinde pirinç (toplam 5 milyon metrik ton) ihraç etti.[5] Tek başına kâr, "üretimin genişlemesini veya azalmasını, üretim ile toplumsal ihtiyaç arasındaki oran yerine toplumsal olarak gelişmiş insanların ihtiyaçlarını belirler. Üretim, ihtiyaçların karşılandığı noktada değil, üretim ile kâr gerçekleşiminin bunu dayattığı yerde durur."[6]

---

4. Yıllar ele alınan ülkelere göre değişmektedir ancak eğilimler açıkça ortadadır.

5. Frances Moore Lappe, "The Myth-Scarcity: The Reality-There IS Enough Food" *Institute for Food and Development Policy Backgrounder* 5, no.1, 1998.

6. Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy,* Cilt 3, İngilizce'ye çeviren, David Fernbach, Londra: Penguin, 1991, s. 367.

Aşırı üretim basitçe, insan ihtiyaçlarına nazaran aşırı sayıda eşyanın var olduğu değil, pazarda kârlı bir şekilde satılabilecek miktarı aşan üretim olduğu anlamına gelir. Marx'ın şu şekilde belirttiği gibi:

> Toplumun geniş bir kesiminin en acil ihtiyaçları karşılanmadığı sürece (...) ürün miktarının onlara duyulan ihtiyaca nazaran fazla olması anlamında, *ürünlerin aşırı üretiminden* bahsetmek elbette mümkün olamaz. Aksine, kapitalist üretimin temelinde, bu anlamda sürekli *yetersiz üretim* olduğu söylenmek zorundadır. Üretim üzerindeki sınırlamaları belirleyen, üreticilerin ihtiyaçları değil kapitalistin kârıdır. Fakat ürünlerin aşırı üretimi ile metaların aşırı üretimi birbirinden tamamen farklı iki şeydir.[7]

Kapitalist krizler en başta, birikime yönelik plansız bir rekabetten ileri gelir. Metaların aşırı üretimi, üretim ile dağıtımın bir plan doğrultusunda değil piyasanın kör güçleri tarafından düzenlendiği, kapitalistlerin rakiplerini geride bırakmak için rekabete girdiği sistemin olağan bir özelliğidir. Tek tek kapitalistler veya şirketler ne satabileceklerini baştan bilmedikleri için ve dahası üretimlerini genişletmeye, daha fazla pazar payı ve böylelikle daha fazla kâr elde etmeye çalıştıkları için, kapitalistlerin "pazarın sınırlamalarına göre üretim yapmamak" gibi içkin bir eğilimi vardır.[8] Marx'ın kalemiyle, "kapitalist temelde yapılan tüketimin sınırlanmış boyutları ile bu içkin engellleri sürekli aşmaya çalışan üretim arasında" bitmek bilmez bir gerilim vardır.[9]

Kapitalistler, tüm ürünlerin veya büyük kısmının yeterli bir kâr oranını garanti edecek bir fiyatla satılacağı beklentisiyle, toplu üretim için gerekli zorunlu koşullara

7. Karl Marx, *Theories of Surplus Value, Part II,* Moscow: Progress Publishers, 1968, s. 527.
8. A.g.e., s. 522.
9. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 365.

yatırım yaparlar. Ancak bu koşullar sağlanmadığında, ürünlerin sadece bir kısmı satılırsa veya üretim maliyetlerinden daha düşük bir fiyata sattıklarında, kâr gerçekleşmez ve kriz ortaya çıkar. Kriz yani üretim ve dolaşım sürecindeki bozulma, aynı hat üzerinde birbiri ardına yola çıktıklarında birbiri arkasında dizilen trenlerin durması gibi gerçekleşir. Aslında, sistemin ekonomide geçici bir denge –sürekli bozulan ve sonrasında yeniden tesis edilen bir denge– sağlayabilmesi ancak krizler sayesinde olur.

Bu ani yükseliş ve düşüş döngüsü, bir yükselişle veya sıçramayla başlar; bu dönem, sermayenin yeni teknolojilere ve emeğe yaptığı yatırımların büyümeyi teşvik ettiği, daha fazla işçinin tutulduğu, daha fazla eşyanın satıldığı ve daha fazla kârın elde edildiği kesintisiz gelişme dönemidir. Kapitalizm yükseliş aşamasının zirvesine ulaştıkça, fiyatlar ve ücretler emeğe ve eşyalara yönelik artan taleple ilişkili olarak artar. kâra aç olan kapitalistler kâr bolluğundan paylarını almak için, bankalardan ve diğer kredi sağlayıcılarından büyük miktarda borç alırlar, böylelikle devasa gelirlerle ödemeyi umdukları büyük borçların altına girerler. Yükselişle birlikte spekülasyonlar başlar; meta fiyatları ile tahvil fiyatlarındaki değişimler üzerinden kısa vadeli kârlar elde edilir. Hisse senetleri ve diğer mali araçlar, gerçek değerleriyle alakası olmayan astronomik rakamlar karşılığı alınıp satıldıkça, para kazanma çılgınlığı çarpıcı boyutlara varır. Hisse senetleri ile diğer tahvillerin fiyatları arttıkça ve bu çılgınca bahislerin yapıldığı dönemde, herkes fiyatların, dolayısıyla da kârın sürekli artacağı fikri karşısında sarhoşluğa kapılır. Gittikçe artan hisse senedi fiyatlarını besleyen bu kumar ve spekülasyon çılgınlığı, tam da yükselişin zirveye vardığı, kârların sıkıştığı ve yatırımların yavaşladığı anda hızlanır. Gerçekte kapitalistler, yatırımları için gittikçe daha az kârlı ortamlar buldukça, "atıl" kaynaklarını daha fazla spekülatif hisselere, para birimlerine ve borç ticaretine

kaydırırlar. "Aniden gelen çöküşe dek, işler hep mantığa uygun, her şey tam faaliyet içindedir" diye yazar Marx.[10]

Kapitalistler kâr oranlarıyla ilgili kaygılanmaya başladıkça –sermayenin aşırı birikimi, kapasiteyi piyasanın kaldırabileceği miktarın ötesine çıkaracak şekilde artırdıkça– yatırımları kısmaya başlarlar. Böylelikle Marx'ın "ilk kısım" dediği yerde bir kriz ortaya çıkar. Bu üretim araçlarının (üretici metaları) üretildiği kısımdır. Ardından bu sektördeki işçiler işten atılırlar; bu durum tüketimi kısıtlar ve ikinci kısımdaki satışlarda, yani tüketim araçlarının (tüketici metaları) üretiminde bir çöküş yaşanır .[11] Bankalar ve diğer alacaklılar borçlarını geri istemeye başlar ve yeni borçlar vermeyi ret eder. Bu iflaslara, daha fazla işten çıkarmalara, satışta düşüşlere ve daha sert bir gerileyişe yol açar. Marx şöyle yazar: "Belli tarihlerdeki ödeme yükümlülükleri zinciri, yüzlerce parçaya ayrılır ve bunu daha da ağırlaştıran şey, sermayeyle birlikte gelişmiş kredi sisteminin çöküşüdür. Tüm bunlar bu sebeple, şiddetli ve sert krizlere, ani ve tesirli değer kayıplarına, üretim süreçlerindeki durgunluklara ve bozulmalara ve dolayısıyla üretimde gerçek bir gerileyişe yol açar."[12]

Krizler hafif veya sert olabilir, kısa veya uzun dönemli olarak üretimde ya durgunluğa ya da gerileyişe (negatif büyümeye) yol açarlar. Ancak daima toplu işten çıkarmalara, ücret kesintilerine ve toplumsal harcamaların kesintisine yol açarlar, dolayısıyla hem çalışan sınıflar hem de yoksullar için sefaleti büyütürler.

Ancak kapitalizm asla kalıcı olarak durağanlaşmaz. "Kapitalist üretimin 'sağlıklı' hareketine tekabül eden ilişkiler nasıl düzeltilir" diye sorar Marx.[13] Ancak belli

10. A.g.e., s. 616.
11. Marx bu terimleri ilk kez şu eserde kullanır: *Capital: A Critique of Political Economy,* Cilt 2, İngilizce'ye çeviren, David Fernbach, New York: Penguin Classics, 1993, s. 471.
12. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 363.
13. A.g.e., s. 362.

miktarda sermaye yok edilince veya çarpıcı bir şekilde değersizleştirilince büyüme tekrar sağlanabilir ve kâr oranları kapitalistlerin tekrar yatırım yapmayı isteyeceği bir noktaya döner. Bu birkaç şekilde gerçekleşir. İlk olarak krizin yol açtığı işsizlik, işverenlerin misilleme korkusu olmadan ücretleri ve sosyal yardımları büyük oranda kısmalarını sağlar. İkinci olarak, batan işletmelerin makineleri ve fiziki tesisleri ortadan kalkar ve/veya değerlerini kaybeder. En eski ve verimsiz tesisler ile ekipmanların bir kısmı basitçe hurda yığınına atılır veya atıl kalır. Geri kalanı hâlâ iş görebilir ancak sahipleri için kârlı bir şekilde olmaz. Yatırımları zararlarını tazmin edemez çünkü fiyatlar çok düşüktür. Krizden en iyi şekilde çıkan kapitalistler hemen harekete geçip verimsiz veya batmış işletmeleri ucuza satın alırlar. Artık ucuzlamış olan sermaye girdileri ile ücret maliyetleri sayesinde, daha büyük, daha az sayıda ve daha kavgacı hale gelmiş geri kalan kapitalistler bir kez daha verimli bir şekilde iş yapabilirler. Ardından tüm döngü tekrar başlar ancak bu sefer pazara hâkim olan firmalar sayıca daha az, daha büyük, daha merkezi ve daha yoğunlaşmış şirketlerdir.

Bu süreç, üretim ile dağıtım şebekelerinin sürekli değişimini ve yeniden yapılandırılmasını içerecek şekilde uluslararası düzlemde gerçekleşir. Örneğin, uzun soluklu savaş sonrası gelişimin ardından 1973'te krizin patlak vermesi, dünya genelindeki endüstriyel üretimin baştan aşağı yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmişti. Bu yapılanmayı destekleyense sendikalara ve işçi sınıfının yaşam standartlarına karşı yapılan saldırılardı. Bu yeniden yapılandırmanın içinde, "önemli küçülmeleri, eski tesisler ile ekipmanların hurdaya çıkarılmasını ve iş süreçleri ile teknolojinin tamamen yeniden organize edilmesi" vardı.[14] Örnek olarak çeliği alalım. Dünya çelik üretiminin mer-

14. McNally, *Global Slump*, s. 46.

kezi Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya'dan Brezilya, Güney Kore, Meksika ve bugün dünyanın en büyük çelik üreticisi olan Çin gibi yeni sanayileşen ülkelere kaydıkça, Birleşik Devletler'deki çelik işçilerinin sayısı 1980'ler boyunca 350.000 kişi kadar azalmıştır.

"Dünya genelinde" diye başlar McNally, "coğrafi yer değiştirmeler, ücret kesintileri, küçülmeler ve yeni teknolojiler yassı çelik üretimindeki maliyetleri yarı yarıya düşürmüştür."[15] Tüm endüstrileri etkileyen bu yeniden yapılanmanın sonucunda, Birleşik Devletler'de kâr oranlarının 1982 ile 1997 yılları arasında iki katına çıkmıştır.[16] Bu kapsamlı yeniden yapılanma "1990'ların sonuna doğru kendisini tüketmeye başlamış (Doğu Asya merkezli) yeni bir kapitalist genişleme dalgasını doğurdu."[17]

Son krizde çok daha derin bir ekonomik bunalımdan, çöken mali sektörü desteklemek için devletlerin ve merkez bankalarının giriştiği müdahale sayesinde kaçınıldı. Bu da devletlerin büyük borçlar altına girmesine ve "kamu borç krizi" olarak bilinen şeye yol açtı. Krizin maliyeti devletlere yüklendi. Büyük işletmeler büyük nakit destekleri için yaygara koparıp vergi ödeyenler sayesinde elde ettikten sonra, sermaye tekrar döndü ve kemer sıkma politikalarının uygulanmasını talep etti. Bu politikalar, "mali sağlamlığın" eski haline gelmesi için kamu istihdamında, kamu çalışanlarının sosyal güvenliğinde, ücretlerde ve sosyal hizmetlerde ciddi kesintileri şart koşmaktaydı. Mali firmalar, pratik anlamda serbestçe dolaşan para sayesinde karlılıklarını artırmaya (örneğin Birleşik Devletler'deki bankalar, devletten nerdeyse sıfır faizle borç para alıp ardından devlete aynı parayı yüksek

15. A.g.e., s. 47.
16. A.g.e., s. 48-49.
17. David McNally, "From Financial Crisis to World Slump: Accumulation, Financialization and the Global Slowdown" *Historical Materialism* 17, s. 35, 2009.

faizlerle borç vermektedir) ve CEO'larıyla paydaşlarına akıl almaz bonuslar dağıtmaya başlarken, kamu ve özel sektörlerdeki işçilerden maliyetleri üstlenmeleri istenmiştir. Özellikle Yunanistan, İspanya, İtalya, İrlanda ve diğer Avrupa devletlerini sarsan yeni borç krizi –ve yatırımcıları yatıştırmak için bu ülkelerde dayatılan sert kemer sıkma politikaları– dünya ekonomisini tekrar durgunluğa sürüklemekle tehdit etmektedir. Dünya genelinde 21 trilyon dolardan daha büyük bir meblağa tekabül eden kurtarma paketleri, dünya sisteminin temel sorunu olan aşırı birikim problemine çözüm getiremedi, aksine krizin kendisini ifade etme biçimini değiştirdi.[18]

O halde devlet müdahalesi, yükselme-düşme döngüsünün niteliğini veya etkisini değiştirebilmekte. Devletler, kapitalistlerin borç almasını kolaylaştırmak veya zorlaştırmak için para arzını manipüle edebilir veya faizlere etki etmeye çalışabilir. Çünkü bu manipülasyonlar sebeplerden ziyade belirtileri ortadan kaldırmaktadır; krizleri ortadan kaldıramazlar ancak onların biçimlerini değiştirebilirler.

Şimdi Al, Sonra Öde

Krediler kapitalizmin gelişiminde önemli bir rol oynar. Tarihsel olarak, büyük miktarlarda birikmiş atıl kaynakların, tek bir kapitalistin kendi başına biriktiremeyeceği büyük yatırımlara dönüşmesini sağlamıştır. Krediler sermayenin yoğunlaşmasını ve merkezileşmesini, böylelikle de tekellerin (bütün endüstrilere hâkim devasa şirketler) büyümesini hızlandırır. Devlet borçları –hazine bonoları; ki aslında vergi gelirlerinin kapitalistlerin ellerine bırakılmasından başka bir şey değildir– sistemin işler halde kalması için gereken ulaşımın, enerjinin ve diğer altyapısal unsurların geliştirilmesinde temel rol oynar.

18. David McNally, "Financial Meltdown: The Sequel" *Socialistworker.org*, 26 Eylül 2011.

Krediler aynı zamanda birçok kapitalisti salt "para kapitalistine" yani üretim süreciyle ilişkili olmaksızın kâr elde etmek isteyen yatırımcılara dönüştürür. Marx'tan alıntı yapacak olursak, krediler "yeni bir mali aristokrasi ortaya çıkarır, şirket destekçileri, spekülatörer ve salt sembolik yöneticiler kılığına girmiş yeni bir parazit yaratır; şirketlerin teşviki, hisse senedi ihraçları ve ticaretiyle ilişkili koca bir üçkâğıtçılık ve hile sistemi kurar. Bu özel mülkiyetin denetiminden kurtulmuş özel üretimdir."[19] Bir diğer deyişle krediler, "gerçek" ekonomiyle –yani metalar ile hizmetlerin üretilmesi ve dağıtımıyla– nerdeyse hiçbir ilişkisi olmayan ancak kendi alanı içinde can buluyormuş gibi görünen, finansal bir kumarın oynanmasına yol açar.

Kapital'in 3. cildinde Marx, finans kapitalin gizemli niteliğinden veya sermaye ilişkilerinin "en yüzeysel ve fetişleşmiş biçimi" olarak "faiz getiren sermaye" olarak adlandırdığı şeyden –yani daha fazla para kazandıran paradan– bahseder.[20] Faizle birlikte, görünüşte paranın aracı etmenler olmaksızın (örneğin metaların gerçek üretimi) kendi başına daha fazla para kazandırabildiği bir âleme ayak basarız. Bir şekilde yatırımcı bir fona para akıtır ve sonrasında koyduğundan çok daha fazla parayı (P') bu fondan çeker. Bu durum sürdüğü müddetçe yatırımcı, paranın gerçekten de paradan geldiğine inanmaktan memnundur. Gerçekte kapitalistler için böylesi açık bir kavrayış, artıkdeğerin üretilmesinde emeğin oynadığı rolü inkâr etmelerindeki çıkarlarıyla mükemmel şekilde uyuşur. Marx şöyle devam eder: "Sermaye gizemli, kendi başına faiz yaratan ve kendini büyüten bir şey olarak görünür. Şeyler (para, meta, değer) artık salt kendi başlarına sermayedirler ve sermaye o şeyde içkin olan bir özellik olarak tezahür eder. Böylelikle nasıl armut ağacının özel-

19. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 569.
20. A.g.e., s. 515.

liği armut vermesiyse, paranın özelliği de değer yaratması ve faiz üretmesi olur."[21]

Ancak faiz, bir miktar paranın sihirli bir şekilde daha fazla paraya dönüşmesi değildir; ekonomide üretilen toplam artıkdeğerin bir miktarına karşılık gelen bir iddiadır. Marx şöyle açıklar: "Bu, gerçek anlamda faaliyet içindeki kapitalistin kendi cebinden çıkarmak yerine sermaye sahibine ödemek zorunda olduğu gelirin bir kısmına tekabül eden, tikel bir isimden veya özel bir haktan başka bir şey değildir."[22] Faiz kâr üzerine yapılan bir iddiadır, nitekim bu da ücreti ödenmemiş emeğin ürünüdür. Marx'ın yazdığı gibi, "faiz sadece faaliyet halindeki kapitalistin emekçiden zorla aldığı kârın, yani artıkdeğerin bir kısmı olsa da, artık faiz sanki sermayenin tipik bir ürünüymüş gibi görünür; işletmenin kârı biçimindeki başat mesele ve kâr, yeniden üretim sürecinin salt bir eklentisi ve yan ürünüymüş gibi açığa çıkar." Marx'ın vardığı sonuç itibariyle, bu görünürdeki "para veya metaya ait kapasite, yani yeniden üretimden bağımsız olarak kendi değerini artırması, en aleni ve pervasız biçimiyle sermayenin mistifikasyonudur."[23]

Bu mistifikasyon işlerin en çok büyüdüğü dönemde, fiyat enflasyonunun kapitalistleri daha spekülatif maceralara atılmaya teşvik ettiği bir anda doruğa çıkar. Bu maceralar kumara ve dolandırıcılağa temelli piramit düzenlerinden başka bir şey değildir. Bu noktada, ortaya saçılan zenginliğin miktarı nerdeyse sınırsızmış gibi görünür, oysaki sınırlar vardır. Kapitalistlerin elde edebileceği gerçek zenginliğin miktarındaki sınırlar, işçi sınıfından elde edecekleri artık miktarına bağlıdır. Marx şöyle devam eder: "Artıkdeğer ve artıkemeğin özdeşliği, sermaye birikim üzerine niteliksel bir sınır dayatır. Toplam

21. A.g.e., s. 516.
22. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 460.
23. A.g.e., bölüm 24; Bu versiyondaki çeviriyi tercih etmekteyim: www.marxists.org/archive/marx/works/1894-c3/ch24.htm.

çalışma günü ile üretici güçlerin ve nüfusun cari gelişiminden oluşan bu sınır, eşzamanlı sömürülebilen çalışma günlerinin sayısını kısıtlar. Ancak artıkdeğer anlamsız faiz biçimi içinde kavranacak olursa, sınır salt nicelikseldir ve tüm hayalleri ortadan kaldırır."[24]

Çöküşün yaşandığı an, bu değerlerin birçoğunun "kurgusal" olduğunu, yani gerçek değer taşımadığını anladığı andır. Örnek olarak 2008'deki mali erimede, dünya borsaları %50 oranında küçülerek, 35 trilyon dolarlık mali varlığı piyasadan silmiştir.[25] Bu dünya GSYH'sinin yarısından çoğunun silindiği anlamına gelmez. Yükseliş anlarında, borsalar, bonolar ve diğer mali araçlar, dayandıkları varlıkların değerini büyük oranda aşan fiyatlarla alınıp satılır. Krizin zorla ortaya koyduğu gerçeklik, kâğıt üzerindeki zenginliğin nihai olarak gerçekte üretilen zenginlikle ilişkili olması zorunluluğudur.

Krediler yükselişi hem teşvik eder hem de hızlandırır; ve belli bir noktada krizi tetikler ve daha da ağırlaştırır. Polonya asıllı Marksist Rosa Luxemburg şöyle der: "Kapitalist üretimin içsel olarak sınırsızca genişleme eğilimi, özel mülkiyetin kısıtlanmış boyutlarıyla çatışır hale geldiğinde, krediler bu sınırların kapitalistlere özgü bir şekilde aşılmasının bir aracı olarak ortaya çıkar."[26] Ancak krediler bunu, üretimi pazardaki kısıtlamaların ötesine, yani eşyaların kârlı bir şekilde satılabileceği noktanın ötesine taşıyarak yapar. Ayrıca krediler, çok daha kapsamlı bir pazar spekülasyonuna –fiyat dalgalanmaları temel alınarak alım satım yapma– yol açar. Krediler kapitalist yatırımcıları bir ilişkiler ağı içine hapseder, böylelikle bazı kapitalistler iflas ettiğinde bu tüm sistemin sağlığını tehdit eder. Luxemburg şu sonuca varır: "Krediler, krizlerin bastırılması veya hafifletilmesi için kullanılacak araçlar

24. A.g.e.
25. David McNally, *Global Slump*, s. 13.
26. Luxemburg, *Reform or Revolution*, s. 41-42.

olmanın aksine, krizlerin biçimlendirilmesine yarayan güçlü bir araçtır."[27]

Büyük bir borç genişlemesini tetikleyen Büyük Durgunluk'ta yaşananlar tam anlamıyla buydu. Konut balonunu şişiren şey ucuz kredilere erişimdi. Konut fiyatlarındaki enflasyon, konut sahiplerini yetersiz kalan gelirlerini desteklemek amacıyla ev teminatlarını kullanmaya itti. İnsanlar düşen veya sabit kalan ücretler ile yaşam standartları yüzünden, evlerinin değerini aşan borçlar aldılar ve kredi kartlarını en üst limite çıkardılar. Genel olarak bakıldığında işçilerin ücretleri 1973'ten beri sabit kalmıştı ve Birleşik Devletler'deki işçilerin %26,4'ü yoksulluk ücretleriyle çalışmakta. İşin aslı, yaşam standartlarını korumak için işçilerin borçlanmaları zorunluydu.[28] Mortgage kuruluşları, fiyatlar bir kez düştüğünde veya işlerini kaybettiklerinde ya da faizler fırlayınca borcunu ödeyemeyecek insanlara şeker dağıtırcasına, düşük faizli cazip oranlarla ayarlanabilir oranlı borç verdiler; buna "subprime mortgage" yani yüksek risk faizli ipotek kredisi diyorlardı. Ancak fiyatlar yükseldiği müddetçe, yatırımcılar paralarına para katmakta ve her şey yolundaymış gibi hareket etmekteydiler.

En tepede, deregülasyonun ve tarihsel olarak düşük faiz oranlarının avantajından yararlanan bankalar ile diğer finans kuruluşları, yatırımcıların çeşitli finans "aygıtları" üzerinde, aynı kur dalgalanmaları ve türevler gibi spekülasyon yapmaları için paralarını akıttıkları bir "gölge bankacılık sistemi" oluşturmuşlardır. Nitekim bunlar "bir meta, bono veya para birimi gibi belli bir teminatı temel almakta ancak genel olarak bu teminata ait olan değerin hangi yöne doğru hareket edeceğiyle ilgili bir tür kumarı

27. A.g.e., s. 42.
28. Lee Sustar, "A Guide to the Wall Street Meltdown" *Socialist Worker,* 6 Ekim 2008.

yansıtmaktadır."[29] Wall Street bankaları mortgage borçlarını satın almışlar ve bunları ipoteğe dayalı teminatlar olarak bilinen bonolarda toplayıp çeşitli risk seviyeleriyle yatırımcılara satmışlardır. Bu bonoları alan büyük yatırımcılar, mortgage borçları ödendikçe istikrarlı bir gelir kaynağının sağlanacağı beklentisine girmişlerdir. Aynı dönemde, ipoteğe dayalı teminatlara karşı bir tür sigorta olan, "kredi borcu takas sözleşmesi" adlı bir türev yaygınlaşmıştır. Bu sözleşmeleri satan şirketlerin, ipoteğe dayalı teminatlar değer kaybına uğraması durumunda, onları satın almış kişilerin zararlarını karşılaması gerekmiştir. Kısaca finansal kurumlar her yerde aşırı bir genişleme içindeydi; borçları varlıklarının gerçek değerini muazzam şekilde geride bırakmıştı. 2008 başlarında, kredi borcu takas sözleşmelerinin 62.8 trilyon dolar değerinde olduğu tahmin edilmekteydi: Bu rakam "ABD ekonomisinin yıllık çıktı miktarından beş kat büyüktü."[30] 2007'nin sonunda, türevlerin "teorik değerinin" 596 trilyon dolar gibi astronomik bir seviyeye çıktığı tahmin ediliyordu![31] Konut piyasası çökünce, bütün bunlar açığa çıkmış oldu; finans endüstrisi çöküşe girdi ve yapay olarak tırmandırılmış tüm bu fiyatlar dibe çakıldı.

Kapitalizmin Aşil Topuğu

Döngüsel aşırı üretim krizinin altında yatan şey, kapitalist büyümenin görece küçülen bir getiri sağlama eğilimidir, yani kâr oranlarının –yatırım maliyetlerine nazaran ne kadar para kazanıldığı– zaman içinde düşme eğilimidir. Gördüğümüz üzere, pazar payını artırma ih-

29. Petrino DiLeo, "The Road to Ruin" *Socialist Worker*, 28 Eylül 2008.
30. Lee Sustar, "A Guide tot the Wall Street Meltdown."
31. Jacob Leibenluft, "596 Trillion! How Can the Derivatives Market Be Worth More Than the World's Total Financial Assets?" *Slate*, 15 Ekim 2008, www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2008/10/596-trillion.html.

tiyacı, kapitalistleri belli bir metayı üretmek için gerekli olan emek-zaman miktarını, yani maliyetleri azaltacak teknolojilere yatırım yapmaya zorlar.

Örneğin 1960'larda açık ocak fırınların yerine oksijen fırınlarının gelmesi, demirin eritilme süresini on saatten kırk beş dakikaya düşürmüştü. Son otuz yıl içinde, birçok ABD'li imalatçı için bir ton çeliğin üretilmesinde harcanan iş saati %90 oranında düştü.[32] Emekten tasarruf eden teknolojiyi ilk kullanan kapitalist –en azından diğerleri de aynı yöntemi benimseyinceye dek– rakiplerini geride bırakabilir. Bu kısa vadede kârları yükseltir ancak zamanla üretim sürecinde kârı üreten en önemli unsurun yani emeğin rolünü azaltır. Peki bunu nasıl açıklayabiliriz?

Bir çalışma günü iki dilime ayrılabilir: Daha önce de tarif edildiği gibi ücretli ve ücretsiz dilimler. Marx, işçilerin aldıkları ücretin karşılığında üretim yaptığı dilime "zorunlu emek" patronlarının kârları için üretim yaptığı dilime ise "artıemek" demişti. Ürün cinsinden söyleyecek olursak, ürünlerin bir kısmı satıldığında ücretlere, materyallerin maliyetine ve makinelerin aşınmasına tekabül eder; diğer kısmı ise ekstradır, artık üründür ve kapitaliste artıkdeğer kazandırır. Marx, artıkemek zamanın zorunlu emek zamana olan oranına "sömürü oranı" der.

Mesela, günde sekiz saat çalışıyor olsam ve o günkü ücretimi dört saatlik çalışmam karşılıyor olsa, dört saatlik çalışma süremi ücreti ödenmemekte ve bu artıkemek zaman olmaktadır. Bu durumda dörtte dört veya %100'lük bir sömürü oranı ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmde bu sömürü oranı durmaksızın artar çünkü artan verimlilikle birlikte işçilerin gerekliliklerini yeniden üretmek için gerekli olan zaman miktarı azalır (aynı süreç sonunda geçim araçları daha da ucuzlar). Böylelikle çalışma gü-

32. Bureau of Labor Statistics (Emek İstatistikleri Bürosu), "Steel Manufacturing" (Çelik İmalatı), www.bls.gov/oco/cg/cgs014.htm.

nünün büyük bir dilimi serbestçe kapitaliste kalır. Diğer bir deyişle, işçiye ait ücretin değerini karşılamak için gerekli olan işgünü süresi azalır ve bunun sonucunda ücretsiz emeğin miktarı artar. Böylelikle işçiler, düşük ücret alan bir işçiye kıyasla yüksek ücret alıp daha fazla sömürülüyor olabilir. Durum böyledir çünkü verimlilik arttıkça ve daha fazla zenginlik üretildikçe, işçi mutlak anlamda (yani satın alma gücü anlamında) daha fazlasını alıyor ancak patronun elde ettiği kazanca nazaran çok daha azını alıyor olabilir. Nedeni, toplam ücretsiz emeğin ücretli emeğe kıyasla daha yüksek olmasıdır.

Son yıllarda Birleşik Devletler'deki kapitalistler, her ikisinden de en iyi şekilde faydalanmışlardır: Yükselen verimlilikle (hem işçilerin daha sıkı ve hızlı çalıştırılması hem de yeni teknolojilere yapılan harcamalar sayesinde) birlikte çok az artan veya sabit kalan ücretler. *New York Times*'da yayınlanan bir makalenin belirttiği gibi: "1973'ten 2011'e dek işçilerin verimliliği %80 artmışken, liberal bir araştırma grubu olan Ekonomik Politikalar Enstitüsü'ne göre, enflasyondan sonra ortalama saatlik tazminatlarda sadece sekizde birlik bir artış olmuştur. Ve 2000'den bu yana verimlilik %23 artmışken, reel saatlik ücretler sabit kalmıştır."[33]

Kapitalizm gelişip büyüdükçe, daha verimli hale geldikçe, kapitalistin teknoloji ve makinelere ("sabit sermaye") harcadığı miktar ile ücretlere ("değişken sermaye") harcadığı miktar arasındaki oran da büyür. Verimlilik arttıkça, canlı emek üretimin görece daha küçük bir dilimi haline gelirken, makineler (ölü emek) görece daha büyük bir bileşene dönüşür. Kapitalizm geliştikçe, gittikçe daha az sayıda işçi daha çok makineyi kullanır hale gelir. Bütün olarak endüstri daha fazla "sermaye yoğun" hale gelip,

33. Steven Greenhouse, "Our Economic Pickle" *New York Times*, 12 Ocak 2013.

"emek yoğunluğu" azalır. Marx sabit sermaye ile değişken sermaye arasındaki bu oranı "sermayenin organik bileşeni" sabit ve değişken sermayeler arasındaki oranın artma eğilimini ise "sermayenin organik bileşiminin artması" olarak adlandırır.[34]

Örnek olarak, baskıdaki verimliliğin artışı sayesinde bugün, koskoca depoları dolduran baskı aletleri başındaki birkaç kişi sadece birkaç saat içinde on binlerce gazete basabilmektedir. Bunun sonuçlarından biri, kapitalizm büyüdükçe ve daha fazla eşya üretmek için daha az emeğe ihtiyaç duydukça, daha fazla işçinin "lüzumsuz" hale gelmesidir.

Ancak bu bir sorun doğurur. Canlı, ücretsiz emek artıkdeğerin kaynağı olduğundan (makineler sadece nihai ürünün değerini aktarır, onu yaratmaz), emeğin üretimde azalan rolü, toplam sermayenin oranı olarak artı emeğin de küçülmesi anlamına gelir. Kapitalizm başarısını sömürü oranına göre değil kâr oranına göre ölçer; yani toplam harcamalarına nazaran ne kadar para kazandığına göre ölçer. Nitekim bu paranın içinde sadece ücretler değil, makineler ve materyallerin masrafları da vardır. Yeni makinelere yapılan yatırımlar zamanla, emeğe kıyasla makinelere yapılan masrafların oranını artırır ve dolayısıyla kâr oranları üzerinde negatif bir baskı yapar. Ancak verimliliğin artması, hem organik bileşendeki bir artışa *hem de* sömürü oranındaki artışa yol açar. Artıkdeğerin

34. Marx'ın bu konuya ilişkin söyleyecekleri bir miktar karmaşıktır. Makinelerin işçilere olan oranına "teknik bileşen" derken, sabit sermaye değerinin değişken sermayeye olan oranına "değer bileşeni" der. Organik bileşen aslında "onun teknik bileşeni tarafından belirlenip onu yansıttığı ölçüde, sermayenin değer bileşenidir." (*Capital*, Cilt 3, bölüm 8, *MECW*, Cilt 38, www.marxists.org/arachive/marx/works/1894-c3/ch08.htm.) Bu ayrımları yapması şundandır: Teknik bileşende bir artış olabileceği kavranabilmektedir ancak yeni makineler çok ucuz olduğundan, değer bileşeninin değişmemesi muhtemeldir, dolayısıyla daha az işçi daha fazla makineyi kullanıyor olsa bile organik bileşen artmaz.

üretilmesine bırakılan işgünü oranındaki artış neden kârların düşme eğilimini ortadan kaldıramıyor peki? Kısmi olarak, sabit sermayenin büyümesinde görünür bir sınır yoktur ancak diğer yandan çalışma günü ancak belli bir noktaya dek uzatılabilir. Ayrıca sömürü oranı, nasıl değişirse değişsin çalışma gününün sınırlarıyla ketlenmiş bir orandır. Roman Rosdolsky şöyle yazar: "Normal bir çalışma günü sekiz saat olduğunda, üretici güçte yaşanan herhangi bir artış, ücretin elde edilmesine tekabül eden saatler, sekizden çıkarıldığında elde edilenden daha büyük bir artıkemeği işçiden çıkaramaz."[35]

Kârları büyüten artıkdeğerin oranı artar ancak bu artış "üretici güçlerin gelişimine nazaran çok küçük oranda olur."[36] Marx'ın belirttiği gibi, artan verimlilikten elde edilen görece artıkdeğer, bu süreci geliştirmek için gerekli olan üretim araçlarına kıyasla gittikçe küçülür. Sömürü oranını %100'den (işgününün yarısına ücret ödenmez) %200'e çıkarmak (günün dörtte üçüne ücret ödenmez) kârlarda bariz bir artışa yol açacaktır. Ancak verimin her ikiye katlanışından sonra, daha az ekstra artıdeğer elde edilir. Bu öyle bir noktaya gelir ki, verimliliğin ne kadar arttığı önemini kaybeder ve dolayısıyla işgününün gerekli emeğe ayrılmış bölümünü azaltır, artığın göreli artışı marjinal hale gelir. "Kâr oranı işçi daha az sömürüldüğü için düşmez, aksine yatırılan sermayeye kıyasla daha az emeğin sürece dahil edilmesinden düşer."[37]

O halde ironik olarak, kapitalistlerin rakiplerini geride bırakmak ve kâr oranlarını artırmak için giriştikleri sürecin kendisi, zamanla genel kâr oranlarını aşağıya çeker. Bu eğilim mantıksal sonucuna vardığında, siste-

35. Roman Rosdolsky, *The Making of Marx's Capital,* Londra: Pluto Press, 1977, s. 408 (*Marx'ın Kapital'inin Oluşumu,* Çev. Cumhur Atay-Münevver Çelik, Otonom Yay., 2012).
36. Karl Marx, *Grundrisse,* Londra. Penguin Classics, 1993, s. 340.
37. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 354.

min hızı basitçe kaplumbağa hızına düşer ve arızalar baş gösterir (kapitalistler yatırım yapmayı bırakır). Ancak işin bu noktaya gelmesini engelleyen, düşen kârlara karşı etki eden unsurlar da vardır. Ayrıca emek verimliliğini artıran yeni icatlar, verili sermaye miktarı içindeki emek oranını azaltabileceği gibi üretim araçlarını ucuzlatıp yatırım maliyetlerini düşürür (Ancak kapitalizmin tarihi boyunca bu karşıt eğilim, toplam yatırımın bir bileşeni olarak ücretlerdeki büyümeye kıyasla makinelere yapılan yatırımların artmasının önüne geçemez). Son olarak ve en önemlisi, krizin sonucunda sermayenin değer kaybına uğraması, girdilerin maliyetini düşürür ve böylelikle kâr oranlarını yükselterek yeni bir genişleme dönemi başlatır. Kriz ne kadar derin ve yıkıcı olursa, o kadar değer yitip gider ve sermayenin organik bileşeni o denli düşer. Ayrıca yankıları o denli büyük olur ve yeni, canlı bir genişleme dalgasına ilişkin beklentiler de büyür. Nitekim tüm bunlar kapitalizmin yükselme-düşme döngüsünü edebileştirmekle kalır.

Kâr oranlarındaki düşüş, yeni makinelere yatırım amacıyla kullanılabilecek bazı kaynakların çekilmesiyle ve teknoloji yerine lüks mallara, finansal spekülasyonlara veya askeri harcamalara aktarılmasıyla durdurulabilir ya da yavaşlatılabilir. Marx şöyle yazar: "Savaşın etkisi açıklamaya yer bırakmayacak şekilde ortadadır çünkü ekonomik açıdan, bir ulusun sermayesini okyanusa dökmesiyle tıpatıp aynı şeydir."[38] Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, ABD hükümetinin Sovyetler Birliği'yle girdiği silahlanma yarışına harcadığı üst seviyede kaynaklar, aslında büyümeyi hızlandıracak ve ekonomik genişleme oranını ılımlaştırarak savaş sonrasındaki yükselişi devam ettirecek parayı çekip almıştır. Fakat bu "kalıcı silahlanma ekonomisi" sadece krizin

38. Marx, *Grundrisse*, s. 128.

önüne geçebilir, onu önleyemez.[39] Bir noktada fonların askeri harcamalara kaydırılması, Avrupalı ve Japon rakipleri karşısında Birleşik Devletler'i aşağı çeken bir ağırlığa dönüşmüştür. Diğer yandan bu rakiplerse, ABD-NATO askeri şemsiyesi altında, daha gelişmiş üretim teknolojilerine yatırım yapabilmiş ve aynı askeri harcamalara girmeden özel sektörü genişletebilmiştir. Başta savaş sonrasındaki yükselişi uzatmanın aracı olarak başlayan şey, kriz nihayet 1970'lerde gelip kapıyı çaldığında krizin etkisini ağırlaştıran mali bir yüke dönüştü. 2000'li yıllarda finansal sektördeki devasa büyüme ve kârların daha az kâr getiren sektörlere aktarılması, kapitalizme yeni bir soluk vermiştir. Ancak bu soluk, 2007-8'de patlayan, borçlarla şişmiş spekülatif balonlar yaratmakla kalmıştır.

Döngüler içine giren tüm canlı sistemler gibi, kapitalizmin doğuşundaki döngüler eski dönemdeki döngülerden farklıdır. Bu iki sebepten dolayı böyledir; ilk olarak rekabetçi kapitalizm zamanla tam karşıtına, yani tekelci kapitalizme dönüşür. Küçük rakip firmalar arasında gerçekleşen, erken kapitalist dönemdeki görece serbest rekabet sermayenin daha büyük birimler halinde yoğunlaşmasına ve merkezileşmesine yol açar. Ayrıca rakip firmaların birleşmesi sonucu, az sayıda büyük firmanın sadece ülke çapında değil uluslararası düzlemde endüstrilere hâkim olduğu bir durum oluşur. Uluslararası holdinglerin içinde gittikçe daha büyük planlamalar yapılır ancak bir bütün olarak dünya pazarına hâlâ anarşi hâkimdir. Bu dev firmalar arasındaki rekabetin niteliği bir nebze daha düzenli hale gelir ve içinde daha fazla devlet müdahelesini barındırır. Ancak bunun tek sebebi, bu

39. "Kalıcı silahlanma ekonomisi" teorisine dair daha fazla açıklama için Bkz. Michael Kidron, *Capitalism and Theory*, Londra: Pluto Press, 1974, s. 19-23. Ayrıca Bkz. Michael Kidron, "A Permanent Arms Economy" *International Socialism* 1, no. 28, 1967, www.marxists.org/archive/kidron/works/1967/xx/permarms.htm.

koşullar altında krizin potansiyel etkisinin çok ciddi olacağıdır. Bu esnada büyük endüstri ile finans çevrelerinin kaygıları "başarısız olunamayacak kadar büyür". Çünkü çökmeleriyle –2008'de büyük Wall Street firması Lehman Brothers'ın çöküşünde olduğu gibi– toparlanması çok zor yıkıcı krizlerin tetikleneceğinden korkarlar. Son otuz yılın serbest piyasa mantrası –piyasaların "kendi kendisini düzenlediği" ve bu sebeple devletlerin karışmaması gerektiği– devlet müdahalesinin, hatta kâra müdahale eden tüm düzenleme biçimlerinin kaldırılmasına yönelik değildi. 2008'de olduğu gibi ekonomi krize girer girmez, bankalar ve endüstriler devletin kendilerine trilyonlarca vergi doları vermesini umarlar.

Krizler tek bir ülkenin değil, bir bütün olarak dünya pazarının krizidir. Çünkü rekabet faaliyetleri tüm yeryüzünü saran dev uluslararası firmaların arasında gerçekleşir. Sadece belli bir toprak parçası üzerinde denetim sahibi olan devletlerin, kur ve faiz oranlarının manipülasyonlarıyla bırakın kendi ulusal ekonomilerini, dünya ekonomi politikalarını etkileme şansları bile zorlaşır.

Kâr oranlarının düşme eğilimi yasası, Marx'a göre "modern politik ekonominin en önemli yasasıdır."[40] kârların –yani kapitalizmin cansuyu– düşmeye meyilli olması, kapitalizmin tarihsel sınırlılığını kanıtlar. "Toplumun üretici gelişimi ile günümüze kadarki mevcut üretim ilişkileri arasında artan uyumsuzluk, kendisini sert çelişkiler, krizler ve sancılarla ifade eder" diye yazmıştı Marx.[41] Kapitalist üretim, kendi ileri gelişimi önündeki engelleri kendisi yaratır. Dahası bunun "zenginliğin üretilmesiyle hiçbir ilişkisi yoktur; ancak ona özgü bu engel aslında, kapitalist üretim biçiminin kısıtlayıcılığını, onun tamamen tarihsel ve geçici niteliğini gözler önüne serer."[42]

40. Marx, *Grundrisse*, s. 748.
41. A.g.e., s. 749.
42. Marx, *Capital*, Cilt 3, s. 350.

Ancak bu kapitalizmin, çürüyen bir ev gibi kendi ağırlığı altında çöküp gideceği anlamına gelmez; bazıları bu düşünceyi yanlış bir şekilde Marksizme atfetmişlerdir. Krizler sadece geçici bozulmalardır ve genelde büyük acılara sebep olan korkunç yer değiştirmelerden sonra yeni genişleme dönemlerini başlatırlar. Marx'ın belirttiği gibi, "kapitalist üretim sürekli kendi içkin engellerini aşmaya çalışır ancak bunu sadece bu engelleri yeniden ve daha güçlü bir şekilde karşısına diken araçlarla başarır."[43]

Troçki doğuş, olgunlaşma ve yok oluş süreçleri içindeki kapitalizmi "insan organizmasının nefes alışıyla" kıyaslarken bize kapitalizmin, insanların aksine, "doğal" sebeplerden ölmediğini sadece işçi sınıfının onu yıkmasıyla yok olduğunu hatırlatmaktadır. "Bir insan ölünceye dek nefes alıp verir ancak bir gencin, bir yetişkinin ve ölen bir insanın nefesleri birbirinden farklıdır; nitekim vücudun sağlıklı olup olmadığına nefese bakılarak karar verilir. Ne olursa olsun insan ölüm ânına dek nefes almayı sürdürür. Aynı şey kapitalizm için de geçerlidir. Kapitalizm zafere koşan proletarya tarafından yok edilmediği sürece, bu dalgaların salınımları, bu yükselişler ve düşüşler kaçınılmazdır."[44]

43. A.g.e., s. 358.
44. Leon Trotsky, *The First Five Years of the Communist International*, New York: Pioneer Publishers, 1945, s. 62.

6
En Büyük Toplumsal Güç: İşçi Sınıfı

Sosyalizmi hem olası hem de zorunlu kılan iki koşuldan bahsettik. Bunlardan biri eşitsizlik ile ihtiyaçların toplumsal temelini ortadan kaldıran muazzam bir bolluktur. Diğeri ise, dönemsel ve yıkıcı ekonomik krizlere yol açan, kapitalizmin derin çelişkileridir. Bir diğer koşulsa kendi kolektif eylemi sayesinde yeni bir toplumu müjdeleyebilecek, sömürülen bir sınıfın varlığıdır. Engels şöyle yazmıştı: "Yaklaşan milenyumu düşlemiş olan Ortaçağ mistikleri, sınıfsal karşıtlıklardaki adaletsizliklerin çoktan bilincine varmışlardı." Ancak o milenyumu ortaya çıkaracak potansiyel, "modern ve geniş ölçekli endüstrinin yaratmış

olduğu proletaryada yatmaktadır; proletarya bu veya öteki sınıfsal örgütlenmelerin yahut o veya öteki ayrıcalıkların değil tüm sınıfların kaldırılmasını talep edebilen tarihteki ilk sınıftır."[1]

Sınıflar arasındaki mücadele, sınıflı toplumların kendisi kadar eskidir. Tarihte bilinen ilk grev, MÖ 1158 civarında Mısır'da, III. Ramses'in hükümdarlığı sırasında gerçekleşmiştir. Ücretlerini almayan (ücretler tahıl ve diğer geçimlikler şeklindeydi) Thebes'teki inşaat işçileri, çalışmayı bırakmışlar ve iki belki üç gün, gömü tapınağı önünde oturma eylemi düzenlemişlerdi.[2] Tarihçi W. W. Tarn'a göre, "Mısırlıların eski geleneklerinden olan grevlerin sayısı çoktu; bunlar yöneticilerin dövüldüğü salt isyanlar olmak yerine, düzenli olarak işin bırakılması şeklindeydi."[3]

Ücretli emeğin nadir olduğu prekapitalist toplumlarda yaygın olan şey, köylülerin ve kölelerin mücadeleleriydi. Marx'ın en sevdiği tarihi karakter, MÖ 73 yılında Roma İmparatorluğu'na karşı yetmiş bin köleye liderlik etmiş ve yenilmeden önce birkaç Roma ordusunu yok etmiş, Trakyalı bir köle gladyatör olan Spartaküs'tü.[4] Köylü isyanları feodal Avrupa'nın yanı sıra Antik Çin'de de çok yaygındı. Wat Tyler 1381 tarihinde İngiltere'de, toprak sahiplerinin köylüleri serf haline getirme girişimleri karşısında büyük bir köylü isyanı örgütlemişti ancak bu isyan da yok edilmişti.

Tüm bu mücadelelerin ortak özelliği, sömürünün sona ermesi için gerekli olan maddi koşullar olgunlaşmadığı

1. Engels, *Anti-Dühring,* s. 145.
2. Morris Bierbriar, *The Tomb-Builders of the Pharoahs,* Kahire: American University in Cairo Press, 2003, s. 41.
3. W.W. Tarn, *Hellenistic Civilization,* New York: Meridian, 1975, s. 199.
4. Romalı tarihçilerin anlatmakta pek hevesli olmadığı Spartaküs hakkında çok az şey yazılıp çizilmiştir. Şu eserde Crassus'la ilgili bölüme bakınız: Plutarch, *The Fall of the Roman Republic: Six Lives,* İngilizce'ye çeviren, Rex Warner, Harmondsworth, UK: Penguin, 1972, s. 122-27.

için, kendi toplumsal düzenlerini topluma dayatamamış olmalarıdır. *A People's History of England* [İngiltere Halkının Tarihi] adlı kitabın yazarı A. L. Morton'un belirttiği gibi, "köylüler hâkim sınıfları dehşete düşürmeye yetecek kadar bir araya gelebiliyorlardı ancak hükümetin politikaları üzerinde kalıcı bir denetim sağlamaktan hep acizdiler."[5] Er ya da geç, köylüler dağılıp topraklarına dönmek zorunda kalmışlar, böylelikle devlet iktidarını başkalarına bırakmışlardı. Çin'de sürekli tekrarlanan köylü isyanları, köylülerin askeri liderlerine güç sağlamış ve Troçki'nin kalemiyle, "her seferinde toprağın yeniden bölüşümüne ve yeni bir 'köylü' hanedanının oluşmasına yol açmıştır. Ardından aynı tarih bir kez daha tekrarlanır: Yeni toprak kümelenmeleri, yeni bir aristokrasi, yeni bir tefecilik ve yeni isyanlar. Devrim katıksız köylü niteliğini koruduğu ölçüde, toplum bu kısır döngüden kurtulamamıştır."[6]

Ancak kapitalizmin ve modern endüstrinin yükselişi yeni bir sınıfı, büyük kent merkezlerinde yoğunlaşmış büyük iş merkezlerinde toplamıştır. İşte bu sınıf, modern işçi sınıfıdır; "toplumda sadece kendi emeğini satarak yaşayan ve herhangi bir sermaye sayesinde kâr elde etmeyen sınıftır."[7] Hep belirttiğimiz gibi, modern işçi sınıfı üretim araçlarının –toprak, alet edevat ve diğerleri– mülkiyetinden tamamen "özgürdürler" ve bu sebepten ötürü tüm üretim araçlarını kendi ellerinde toplamış kapitalistlere çalışma becerilerini satmak zorundadırlar. İşçi sınıfı bir dolu değişimden geçmiştir ancak temel özellikleri, yani zenginliği ve kazançlarının emeklerine bağlı olduğu ücretli işçiler olmaları değişmeden kalmıştır.

5. A. L. Morton, *A People's History of England,* Londra: Lawrence and Wishart, 1996, s. 102.

6. Leon Trotsky, "Three Concepts of the Russian Revolution" *Stalin,* New York: Harper & Brothers, 1941, s. 425 (*Stalin*, Çev. Ülkü Öztürk, Yazın Yay., 2006).

7. Friedrich Engels, "Principles of Communism" yer aldığı eser: Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 128.

Kapitalizmdeki çalışma koşulları tamamen yabancılaştırıcı bir deneyim haline gelir. Yani işçiler ne yaptıkları işin biçimini ve temposunu, ne de emeklerinin tam karşılığını kontrol edebilirler. Kapitalizmde, işçiye hâkim olan iştir, tam tersi değil. Üretim bandının, makinelerin, kronometrelerin veya yöneticilerin belirlediği bir tempoda çalışmaya zorlanan işçiler, kendi entelektüel ve fiziki potansiyellerine yabancılaşırlar. Emek verimliliğindeki her artış işçilere, salt işyerinin kendi üzerlerindeki despotluğunu artıran bir araç olarak görülür. Marx'ın keskin ifadesiyle, işçi "makinelerin uzantısı konumuna" indirgenir.[8] Çalışma kişiyi tatmin eden bir şey değildir artık; "bir ihtiyacın karşılanması olmaktan çıkıp, kendisi dışında ihtiyaçları karşılamanın salt bir *aracı* olur."[9] İşçiler çalışmaktan korkar ve nefret eder hale gelir; sırf aksi durumda kendileri ve aileleri sağ kalamayacağı için çalışırlar. Kapitalistlerin onları çalışmak için birbirleriyle rekabete zorlamalarıyla, işçiler bir kez daha aşağılanır.

Ancak işçiler salt birer kurban değildirler. Engels'in sözleriyle kapitalizm, "büyük yığınları tek bir potaya atarak, proletaryaya kendi güçlerine ilişkin bir bilinç verir."[10] İşçilerin entegre bir bütünün parçalarına dönüştüğü büyük işyerleri –fabrikalar, montaj hatları, hastaneler, depolar, ofisler– işçilere kendi avantajlarına kullanabilecekleri kolektif disiplin ile işbirliğini öğretir. Kapitalizm binlerce işçiyi, geçmiş toplumlarda eşi görülmemiş bir boyutla kooperatif emeğe dönüştürecek şekilde bir araya getirir. Bugün tek bir fabrika çoğu kez, büyük kasabaların nüfusundan daha fazla işçiyi barındırır. Dünyadaki en büyük fabrika komplekslerinden biri olan Hyundai'ye ait Ulsan, günde 6.000 araba üreten 34.000'den fazla işçiye istihdam

8. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 799.
9. Karl Marx, *Economic and Philosophical Manuscripts*, yer aldığı eser: *MECW*, Cilt 3, New York: International Publishers, 1975, s. 274.
10. Engels, "Principles of Communism" s. 135.

sağlamaktadır. İşçiler kendi deneyimleri sayesinde, Amerikalı sosyolog Eugene Debs'in sözleriyle, "kendi başlarına ücretli kölelikten kaçış olmadığını, kendi başlarına zincirlerini kıramayacaklarını, kendileriyle aynı konumda yer alan diğer tüm işçilerle birleştikleri takdirde" değişimi getirebileceklerini öğrenirler.[11]

Ücretli işçi sınıfının bir sınıf halinde örgütlenme potansiyeli, önceki sömürülen sınıflardan oldukça farklıdır. Halihazırda belirttiğimiz gibi köylüler, isyan edebilirler ancak örgütlü ve bağımsız bir sınıf olarak hareket edemezler. Marx 1850'lerin Fransız köylüleri hakkında şunları yazmıştır: "Küçük toprak sahibi köylüler, her biri benzer koşullarda yaşayan ancak birbirleriyle çok katmanlı ilişkiler kurmadan hayatını sürdüren büyük bir kitleyi meydana getirirler. Üretim biçimleri onları ortak bir etkileşim içinde bir araya getirmek yerine, birbirlerinden yalıtır." Sonuç olarak köylüler, "sınıfsal çıkarlarını kendi adlarına kabul ettirmekten acizdirler. Kendilerini temsil edemezler, temsil edilmek zorundadırlar."[12] Diğer yandan kapitalist üretim biçimi, işçileri "karşılıklı etkileşim" içine sokmaktadır. Gittikçe büyüyen işyerlerinde yoğunlaşmalarının ve büyük kentlerle kasabalarda toplanmalarının sonucu olarak, işçilerin çıkarları bireysel değil kolektiftir. Dolayısıyla kendilerini "temsil edebilen" sömürü zincirlerinden kendilerini bilinçli bir şekilde kurtarabilen ilk sömürülen sınıftır.

İşçiler için kolektif eylemin temel silahı grevdir. İşçiler iş için kapitaliste bağımlı olabilirler ancak kapitalist de kâr için işçilere bağımlıdır. Popüler emek şarkısı "Dayanışma Sonsuza Dek", "beynimiz ve kaslarımız olmadan

11. Eugene Debs, "Class Unionis" yer aldığı eser: *Debs: His Life, Writings and Speeches,* Girard, KS: Appeal to Reason, 1908, s. 419.
12. Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte,* yer aldığı eser: *MECW,* Cilt 11, New York: International Publishers, 1979, s. 187.

tek bir çark bile dönemez" der.[13] Emek örgütlenip çalışmayı reddettiğine, endüstrinin çarkları dönmez olur ve patronların gelir kaynakları kurur. Böylelikle grevler kapitalistlerin içine korku düşürür çünkü Lenin'in ifadesiyle "gerçek efendilerin kendileri değil, işçiler olduğu" gerçeğini hatırlatır.[14]

İşçiler ilk olarak grev yaparlar çünkü işverenlerinin dolaysız karşılığını güvence altına alacak tek araç budur. Fakat bir kolektif dayanışma eylemi olarak grev, işçilerin ortak çıkarlarını tüm işçi sınıfıyla özdeşleştirmesini sağlar; sınıf bilinci kazanmalarına yardımcı olur.

Grevlerin önemi, bu eylemin dolaysız sonuçlarıyla öyle basitçe ölçülemez. Aksine işçilerin kendilerine olan güvenlerini ve mücadele azimlerini artırmasıyla ölçülebilir. Lenin şöyle ifade eder:

> Her grev işçilere, içinde bulundukları vaziyetin umutsuz olmadığını, yalnız olmadıklarını hatırlatır. Grevlerin hem grevcilerin üzerinde, hem de aynı endüstrideki diğer fabrikalarla civardaki fabrikaların işçileri üzerinde yarattığı dehşetli etkiye bakın. Olağan, barışçıl dönemlerde işçiler işlerini söylenmeden yaparlar, işverenleriyle çatışmazlar ve şartlarıyla ilgili şikâyet etmezler. Ancak grev zamanlarında taleplerini yüksek sesle haykırırlar, işverenlere yaptıkları suiistimalleri hatırlatırlar, haklarını talep ederler; sadece kendisini ve ücretini düşünmez, aletleri birlikte bıraktığı ve yoksunluk karşısında kendi amaçları için korkusuzca mücadele eden iş arkadaşlarını da düşünürler.[15]

Kapitalist üretim daha merkezi ve yoğunlaşmış bir aşamaya geldikçe, işçilerin gücü sayılarını aşar. Üretici güçler yoğunlaşmışsa, işçiler üretimden çekildiklerinde

13. Ralph Chapin, "Solidarity Forever." Sözleri *The IWW Songbook*'ta bulunabilir. Şu siteden erişilebilir: www.sacredchao.net/iww/index.shtml.
14. V. I. Lenin, "On Strikes" yer aldığı eser *CW*, Cilt 4, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 315.
15. A.g.e.

sistem üzerinde yarattıkları etki de o denli yoğun olur. Ulaşım işçilerinin grevi tüm bir kenti, hatta tüm bir ülkeyi bile işlemez hale getirebilir. Bazı temel parçaları üreten bir fabrikada, binlerce işçinin greve gitmesi tüm bir endüstriyi durma noktasına getirebilir. İşçiler stratejik bir şekilde üretimin kalbinde yer alırlar ve böylelikle daha önceki sınıflara nazaran mücadele içinde çok daha büyük bir etkisi vardır.

Kapitalizm ortaya çıkmaya başlar başlamaz, patronlara karşı mücadele etmek amacıyla işçilerin "birleşmesi" de başlar. Marx'ın belirttiği gibi bu mücadelelere, genellikle "ücretlerin sürdürülmesi" veya diğer dolaysız ekonomik kaygılar doğrultusunda girişilir. Ancak işçileri dayanışma içinde bir araya getirmek, sömürüye karşı ortak bir çıkarları olduğu düşüncesini doğurur. İşçiler sadece kendi işyerlerindeki ve endüstrilerindeki arkadaşlarıyla değil de ülke ve hatta dünya genelindeki işçilerle ortak çıkarları olduklarını görmeye başladıkça, bu türden bir sınıf bilinci daha da gelişir. Mücadele ne kadar örgütlü olur ve ne kadar sayıda işçiyi mücadelenin saflarına katmış olursa, enternasyonel sınıf bilinci o denli çok gelişir. Dahası işçiler daha geniş bir ölçekte örgütlendikçe, çıkarlarının sadece tek bir işyerinde, tek bir endüstride veya kendilerini korumakta yatmadığını; aksine *politik olarak* örgütlenmekte yani daha iyi kanunları güvence altına almakta ve bunun da ötesinde işveren sınıfının çıkarlarına hizmet eden devlet gücüne meydan okumakta yattığını anlarlar. Marx şöyle ifade eder: "Ekonomik koşullar başta ülkenin sayısız vatandaşını işçilere dönüştürmüştür. Sermayenin birleşimi, bu kitle için ortak bir durum, ortak çıkarlar yaratmıştır. Bu kitle bu yüzden zaten sermayeye karşıt bir sınıftır ancak kendisi için sınıf konumunda değildir henüz. Sadece birkaç aşamasından bahsettiğimiz mücadele içinde, bu kitle tek bir bütün haline gelir ve kendisini kendisi için sınıf haline getirir. Savunduğu çıkarlar sınıf

çıkarları olur. Ancak bir sınıfın başka sınıfa karşı verdiği mücadele politik bir mücadeledir."[16]

Tüm önceki devrimler basitçe, bir sömürü türünün yerini bir başkasının almasını, bir hâkim sınıf yerine diğerinin geçmesini sağlamıştır. Ancak kolektif toplumsal konumu ve ağırlığı sayesinde işçi sınıfı, toplumu çoğunluğun çıkarları doğrultusunda düzenleme kapasitesine sahip olan tarihteki ilk sömürülen sınıftır; yani işçi sınıfı bir sınıfın diğeri üzerindeki hâkimiyetini değiştirmekle kalmaz, sınıflı toplumun kendisini yok edebilir. İşçiler fabirkaları, hastaneleri ve daireleri bölüşüp, köylülerin toprağı paylaştığı gibi kişisel olarak paylaşamazlar. Yani bir kişi çelik fırını, diğeri tornayı ve bir başkası kalp atışlarını gözlemleyen cihazı alıp kendine yetemez. Bir montaj hattını parselleyemezsiniz. İşçilerin sömürü koşullarını yok etmesinin tek yolu, üretim ve dağıtım araçlarını kolektifleştirip toplumsallaştırmasıdır. Bunu yaparak, sınıfsal sömürüyü ortadan kaldırırlar.

Marx ve Engels bu fikirleri *Komünist Manifesto*'da şiirsel bir dille ifade etmişlerdir:

> Egemenliği ele geçiren tüm daha önceki sınıflar, kazanmış oldukları statülerini, bütün toplumu bu el koyma koşulları altına sokarak güvenceye almaya çalışmıştır. Proletarya ise önceki el koyma biçimlerini ve böylelikle diğer tüm eski el koyma biçimlerini ortadan kaldırmadığı sürece, toplumun üretici gücünün efendisi olamaz. Proletaryanın güvenceye alacağı ve tahkim edeceği bir şeyi yoktur; görevleri bireysel mülkiyetin tüm eski güvencelerini ve garantilerini yok etmektir.
>
> Tüm önceki tarihsel hareketler, azınlıkların hareketleridir veya azınlıkların çıkarına yürütülmüşlerdir. Proletarya hareketi ise, büyük bir çoğunluğun yine kendi çıkarına yükselttiği bağım-

16. Karl Marx, *The Poverty of Philosophy, MECW,* Cilt 6, Moskova: Progress Publishers, 1976, s. 210-11 (*Felsefenin Sefaleti,* Çev. Ahmet Kardam, Sol, Yay., 1966).

sız ve özbilinçli hareketidir. Günümüz toplumunun en alt katmanında yer alan proletarya, resmi toplumun üzerinde hâkim olan tabaka ortadan kaldırılmadığı sürece kımıldayıp kendisini kaldıramaz.[17]

Peki işçiler nasıl olacak da, işyerindeki kolektif eylemlerden başlayarak, bütün bir yapı olarak kapitalizme gerçekten meydan okur hale gelecek? *Manifesto*'nun özetlediği gibi, "Proletaryanın gelişimine dair en genel aşamaları tarif ederek, az çok örtülü bir iç savaşın; mevcut toplum içinde açık bir devrim haline gelinceye dek kaynayan ve burjuvazinin şiddetli bir şekilde yıkılmasının proletaryanın iktidarı için gerekli temelleri sunacağı mücadelenin izini sürdük."[18] Bu pasaja can veren şey, sınıf mücadelesinin kendisinden çıkarılan deneyimler olmuştur.

Sendikaların Önemi ve Sınırları

İşçi sınıfı örgütlenmezse, en ufak atılımları dahi başaramaz. Patronların kendi sivil toplum örgütleri ve imalatçı dernekleri vardır. En nihayetindeyse emirlerinde merkezileşmiş devlet aygıtı vardır. Eğer işçiler karşı mücadele verecekse, kendilerine ait örgütleri olmak zorundadır. Marx, mücadele etmek amacıyla bu türden bir örgütü kurmanın, kaçınılmaz ve olumlu bir gelişme olduğunu anlamıştı:

> Geniş ölçekli endüstriler, kalabalıkların birbirlerini tanımadığı tek bir yerde yoğunlaşır. Rekabet onların çıkarlarını böler. Ancak ücretlerin sürdürülmesi, yani patronları karşısındaki bu ortak çıkarları onları ortak bir direniş düşüncesinde birleştirir; *yekvücut kılar.* Dolayısıyla bu birlik halinin daima ikili bir hedefi vardır; işçiler arasındaki rekabeti durdurmak ve böylelikle kapitalistlerle aralarındaki genel rekabeti sürdü-

17. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 55-56.
18. A.g.e., s. 56.

> rebilsinler. Eğer direnişin ilk hedefi ücretlerin sürdürülmesi ise, başlarda yalıtılmış haldeki birlikler kendilerini, baskı kurmak amacıyla birleşmiş kapitalistlerin yaptığı gibi bir grup haline getirirler ve hep birleşik vaziyetteki sermayenin karşısında birliklerinin korunması ücretlerinkinden daha önemli hale gelir. Bu son derece doğrudur, öyle ki İngiliz iktisatçılar işçilerin dernekleri için ücretlerinin önemli bir kısmını feda etmeleri karşısında şaşkınlığa uğrarlar. Bu iktisatçıların gözünde bu birlikler ancak ücretler için tesis edilmektedir. Bu mücadelede -aslında bir iç savaşta- yaklaşan savaş için gerekli olan unsurların tümü bir araya gelip gelişir.[19]

Bu işçi birlikleri veya sendikalar, işçilere kendi kolektif direniş güçlerine güvenmelerini öğretir. Bunlar, kapitalistlerin sürekli ücretleri ve yaşam koşullarını olası en alt düzeye indirme girişimlerine karşı, işçilerin ilk savunma hattıdır. Sosyalist Eugene Debs'ten alıntı yaparsak, sendikalar "işçi sınıfının sınıf bilinciyle kurulan dayanışmasını" büyüterek "işçilere hem moral hem de maddi açıdan destek verirler."[20]

Yukarıdaki alıntıda gördüğümüz gibi Marx, kimi zaman işçilerin sendikalarda örgütlenmesinin doğal olarak kapitalizme karşı daha genel bir meydan okumaya dönüşeceğini ima etmiştir. Ancak kimi zaman sendikaların sınırlılıklarını da göz önünde tutmuştur. Onun ifadesiyle, "Sendikalar sermayenin tecavüzünne karşı direniş merkezleri olarak iyi iş görür." Ancak "eşzamanlı olarak mevcut sistemi değiştirmeye çalışmak yerine, işçi sınıfının nihai özgürlüğü için yani ücret sisteminin yok edilmesi için örgütlü güçlerini kullanmak yerine, kendilerini aynı sistemin sonuçlarına karşı verdikleri gerilla savaşıyla sınırladıkları için başarısız olurlar."[21]

19. Karl Marx, *The Poverty of Philosophy, MECW,* Cilt 6, Moskova: Progress Publishers, 1976, s. 210-11.
20. Eugene Debs, "Unionism and Socialism" yer aldığı eser: *Debs: His Life, Writings and Speeches,* s. 127.
21. Marx, Value, Price and Profit, s. 149.

Sendikalar ücretli köleliğin şartlarını değiştirmeye çalışırlar, onu kaldırmaya değil. Sendikaların örgütlenme biçimi bu gerçekliği yansıtırlar. İlk olarak sendikalar, işçileri bir bütün olarak değil; işyerlerine, zanaatlarına veya endüstrilerine göre örgütler. Dolayısıyla sendikalar kapitalizmin dayattığı kimi bölünmeleri aşarken, diğer bölünmeleri yansıtırlar.

Az çok istikrarlı kurumlar olarak hayatta kalacaklarsa, sendikaların işi kurumun işleyişini sürdürmek ve işverenlerle görüşmek olan tam zamanlı memurlara ihtiyacı vardır. Bu liderler sendikanın saflarından gelebilir ancak toplumsal konumları yükselen statüleriyle değişmiş olur. Sendika çalışanları artık çalışmaz ve temsil ettikleri işçilerin yaşadıkları zorlukları deneyimlemez; maaşları üye aidatlarına bağlıdır ve temsil ettikleri işçilerin ücretlerinden genelde yüksektir (hatta kimi zaman çok yüksek). Paradoksal olarak, işçilerin çıkarlarını korumak için kurulmuş bir örgüt, kimi zaman bu çıkarları savunmak için gerekli olan mücadeleleri ketleyebilecek bir liderlik ortaya çıkarır.

Yüz yılı aşkın bir zaman önce yazılarını kaleme alan, Alman devrimci Rosa Luxemburg sendika liderliğinin genel görünümünü şöyle özetlemiştir:

> Sendika liderleri olarak profesyonel faaliyetlerdeki uzmanlaşmanın yanı sıra, barışçıl bir dönemde sürdürülen bağlantısız ekonomik mücadelelere bağlı, doğal olarak sınırlı kalmış ufuk sendika görevlileri arasında kolaylıkla bürokratizme ve belli türden bir perspektif sınırlılığına yol açar. Ancak her ikisi de kendisini, sendika hareketinin geleceğine en üst derecede bağlı olabilecek genel eğilimlerde ifade eder. En başta örgüte gereğinden fazla değer verilir; bir araçtan ziyade yavaş yavaş amaç haline gelir. Mücadelenin genel çıkarlarının tabi olması gereken değerli bir şey olur çıkar. Buradan hareketle, sendikaların istikrarına zarar verecek büyük risklerden ve tehlike-

lerden kaçınan, açıkça itiraf edilen bir barış gereksinimi açığa çıkar.[22]

Bu durum farklı sendikalardan işçilerin, liderleriyle ilgili neden aynı tecrübelere sahip olduklarını açıklar: Sendika liderleri işverenlerle girdikleri ciddi tartışmalarda örgütü "riske atmaktan" kaçınırlar; grev yerine "barışçıl" görüşmeleri tercih etme eğilimindedirler; büyük ve genel meydan okumalar şeklindeki grevler yerine sınırlı grevleri tercih ederler. Birçok durumda sendika görevlileri kendi üyelerini savunmaktan aciz olacak kadar saflarından kopuk, yüksek ücretleriyle övünen ve işverenlerle takılmaya alışmış haldedir. Bu bağlamda, Marx'ın deyimiyle "birliğin sürdürülmesi" işçilerin dayanışmasıyla kararlılığını yansıtır; ancak aynı zamanda sendika üzerinde, özellikle de tam zamanlı görevlileri üzerinde *koruyucu bir etkiye* sahiptir.

Bu sendika liderlerinin mücadele etmeyeceği veya edemeyeceği anlamına gelmez. Kendi saflarıyla işverenlerin çıkarları arasında kalan sendika liderleri, kimi zaman sadece örgütlerini koruyacak savaşlar vermeye zorlanır. Fakat emek ile sermayenin çıkarlarını uyumlulaştırmaya çalışarak örgütsel bir muhafazakârlığa dayanırlar. Debs'in ifadesiyle, zanaatlere yönelik olarak kurulan Amerikan Emek Federasyonu'ndaki sendika görevlileri "aynı anda hem emeğin liderleri hem de sermayenin vekilleridirler ve bu ikili görevleri sırasında liderleri oldukları sınıfla vekaletini yaptıkları sınıfın karşıt çıkarlarını uyumlulaştırmak onlar için gitgide daha zor olur."[23]

Çoğu zaman sendikalar, ekonomik ve politik mücadele arasındaki ayrımı pekiştirme eğilimindedir. Özellikle Birleşik Devletler'deki "saf ve katıksız" sendikacılık, yani sadece ekonomik meselelere odaklanan sendikacılık çok

22. Rosa Luxemburg, The Mass Strike, The Political Party, and the Trade Unions, yer aldığı eser: Rosa Luxemburg Speaks, s. 214-15.
23. Debs, "Unionism and Socialism" s. 129.

yaygındır. Sendikaların en güçlü silahı olan grev, ekonomik meselelere saklanır ve bu durumda dahi istenmeden başvurulur. Hükümete politik taleplerde bulunan -daha kısa çalışma günleri, çocuk emeğine karşı ve savaşa muhalif talepler için yapılan- iş bırakmalar nerdeyse hiç yoktur. Politika, aksine genellikle sendika liderlerinin üyelerini burjuva bir aday için oy vermeye çağırmasıyla sınırlanır.

ABD emek hareketindeki bu kusurlar, işverenlerin saldırıları karşısında saflarını öyle zayıflatmıştır ki, 2011 yılında Birleşik Devletler'deki ücretli ve maaşlı işçilerin sadece %11,8'i sendika üyeleridir.[24] Birleşik Devletler'deki sendika hareketini yeniden canlandırmak için birkaç şeye gerek vardır: İlk olarak sendikalar, Chicago Öğretmenler Sendikası'nın 2012 grevinde yaptığı gibi aktif bir kamu desteğini arkasına alarak, ekonomik talepleriyle toplumsal taleplerini birleştirmek zorundadır. Ayrıca 1930'lardaki hareketin temel unsuru olan ve aşağıdan gelen taleplerle oluşan kitlesel sendikalaşma, bugünkü sendikaların ölçeğini ve mücadele gücünü yeniden tesis edecek temel faktördür. Son olarak en alttaki sendika üyelerinin sendika liderlerinden bağımsız bir şekilde örgütlenmesinde, bu liderler üzerinde üyelerinin çıkarları uğruna mücadele etmeleri için baskı uygulamak ve en alttaki işçileri çıkarlarını temsil edebilecek adayların lider olabilmesini sağlamak amacıyla sosyalistlerin müdahil olması zorunludur.

İşçi hareketine dair en önemli meselelerden ikisi bu sebeple şunlardır: İlki, sendika liderliği en alttaki işçilerin çıkarları aksine hareket ettiğinde, bu liderlerin koyduğu sınırların ötesine nasıl geçilebileceği; ikincisi ise, işçi sınıfının "ayrımcılığın" yani işçileri ücretlerindeki, becerilerindeki ve endüstrilerindeki farklılıklara göre

24. Sendika Üyeleri Özeti, Çalışma İstatistikleri Bürosu, 27 Ocak 2012, www.bls.gov/news.release/union2.nr0.htm.

ayırmanın üstesinden gelip, işçi sınıfını bir bütün olarak harekete geçirecek ve birleştirecek örgütü nasıl kuracakları. İşçiler bir sınıf olarak birleşmediği sürece, sisteme meydan okuyamazlar. Dolayısıyla sendikalar, işçi sınıfının dayanışması ve korunmasında önemli örgütler olmasına rağmen, kapitalizme meydan okumak amacıyla işçi sınıfını bir bütün olarak örgütlemek için yetersizdir.

Parisliler Marx'ı Nasıl Eğitti

Marxism and Freedom [Marksizm ve Özgürlük] kitabında Raya Dunayevskaya, "eylemleriyle yaşayan gerçekliği değiştiren kanlı canlı işçiler yerine, sanki salt kendi düşüncelerinden" kaynaklanıyormuşçasına Marx'ın dehasını övenleri kınar.[25] Marx ve Engels, aynı kendilerini takip eden büyük Marksistler gibi, düşüncelerini bir hiçlik içinde oluşturmamışlardır; aksine hep sınıf mücadelesiyle yakın temasta olmuşlardır. Toplumu yeniden şekillendirecek potansiyel bir güç olarak Marx ve Engels'in dikkatini çeken şey, Fransa, Almanya ve İngiltere'de örgütlenmelerin, grevlerin ve protestoların açığa çıkması olmuştu. Marx ve Engels *Komünist Manifesto*'da şöyle yazıyorlardı: "İşçi sınıfının yapacağı devrimin ilk adımı, proletaryayı hâkim sınıf konumuna yükseltmek, yani demokrasi savaşını kazanmaktır."[26] Ancak bu sözleri kaleme aldıklarında, başarılı bir işçi devriminin neye benzeyeceğine dair hiçbir deneyim yoktu.

Almanya'daki 1848 devrimi Marx ve Engels'e, bu yeni sınıfın burjuvaziyi devrimden korkutacak kadar güçlü olduğunu ancak henüz demokratik devrim içinde *alternatif* bir sınıf liderliği sağlamaktan aciz olduğunu gösterdi. Troçki daha sonra şu gözlemi yapacaktı: "Kapitalizm

25. Raya Dunayevskaya, *Marxism and Freedom,* Londra: Pluto Press, 1971, s. 81.
26. Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 68.

eski feodal ilişkilerin ilgasını başarılı bir şekilde zorunlu kılacak kadar gelişmişti ancak yeni endüstriyel ilişkilerin ürünü olan işçi sınıfını belirleyici bir politik güç olarak öne çıkaracak kadar da gelişmemişti. Almanya'nın ulusal çerçevesi içinde dahi, burjuvazi ve proletarya arasındaki karşıtlık, burjuvazinin korkusuzca ulusal hegemonya rolünü üstlenmesine izin verecek kadar keskinleşmiştir; ancak işçi sınıfının bu rolü üstlenmesine yetecek kadar keskinleşmemiştir."[27]

Parisli işçi sınıfı bile –Alman işçi sınıfına nazaran daha kalabalık ve iyi örgütlenmiş olmasına, burjuva devrimini çoktan başarmış olmasına rağmen– çoğunlukla küçük atölyelerde çalışan zanaatkârlardan oluşmaktaydı ve iktidarı alacak kadar güçlü değildi.

1871 Paris Komünü'nün hızla yok edilmesi, Marx ve Engels'in bu konuya ilişkin şüphelerini doğrulamıştı. Bu olay öncesinde, "demokrasi savaşını kazanmanın" sadece mevcut devlet aygıtını ele geçirmeyi gerektirdiği söylenebilirdi. Devlet aygıtının ele geçirilmesiyle kastedilen ya iktidarın zorla ele geçirilmesi ya da işçilerin adaylarının seçimler yoluyla politik görevlere atanması ve çoğunluk hale gelmesiyle hükümet gücünün toplumsal ve politik değişimler getirmek üzere kullanılması idi (bunun hiçbir zaman Marx ve Engels'in görüşü olmadığı da eklenmek zorundadır). Ancak Paris Komünü, "işçi sınıfının mevcut devlet aygıtını basitçe ele geçirip onu kendi amaçlarıyla kullanamayacağını" göstermişti.[28]

Peki neden? Halihazırda belirttiğimiz gibi devlet sınıfsal bölünmüşlüğün ürünüdür. Toplum sınıflara ayrıldığı sürece, sömürülenleri kontrol altında tutmak için devlete

27. Leon Trotsky, *The Permanent Revolution and Results and Prospects*, New York: Pathfinder Press, 1976, s. 57 (*Sürekli Devrim*, Çev. Ahmet Muhittin, Yazın Yay., 1999, içinde).
28. Karl Marx, *The Civil War in France*, yer aldığı eser: *MECW*, Cilt 22, New York: International Publishers, 1986, s. 328.

ihtiyaç vardır. Her devrim sonrasında sömürülen bir sınıf diğerinin elinden iktidarı alır ancak devlet varlığını sürdürür; bürokrasi ve silahlı güçler mağlup sınıflardan galiplerin eline geçer. Aslında 17. ve 18. yüzyılın burjuva devrimleri, feodal devletlere nazaran çok daha bürokratik, merkezi ve büyük silahlı kuvvetlere sahip devletler meydana getirmişti. Marx'ın açıklamasıyla, "modern endüstrinin gelişme süreciyle aynı tempoda, emek ve sermaye arasındaki karşıtlık da genişlemiş ve şiddetlenmiştir. Devlet iktidarı nitelik olarak gittikçe daha fazla, sermayenin emek üzerindeki ulusal iktidarı biçimine bürünmüş; toplumsal köleliği örgütleyen bir kamusal güce, sınıfsal despotizmin motoruna dönüşmüştür."[29]

Mart 1871'de Parisli Ulusal Muhafızlar şeklinde örgütlenen Paris işçileri, Fransa lideri Louis Thiers'in silahlarını bırakmaları için gönderdiği birlikleri yenilgiye uğrattı. Thiers, Napolyon'un İkinci İmparatorluğu Prusya ordusuna karşı savaşta korkunç bir şekilde yenilgiye uğradıktan sonra kurulan yeni Fransız cumhuriyetinin başkanı olarak daha yeni seçilmişti. Barış anlaşması Fransa'nın ordusunu terhis etmesini ve Prusya birliklerinin Paris'e girmesine izin vermesini şart koşuyordu.

Ancak Parisli işçiler silahlarını bırakmayı reddettiler. İşçiler kahramanca Ulusal Muhafız askerlerinin (nitekim onların çoğunu zaten işçiler oluşturmaktaydı) yanına toplandılar ve Thiers'in birliklerini yenip burjuvaziyi, onların silahlı güçlerini ve politik aygıtını Paris'ten Versailles'e kaçmaya mecbur bıraktılar.

Paris Komünü 26 Mart 1871'te seçildi ve iktidarda sadece iki ay kalabildi. Paris'ten çekilen Thiers'in birliklerini kovalayıp etkisiz hale getirmemeleri ve Komünü, Fransa'nın diğer şehirlerine yaymaya çalışmamaları sonları oldu. Bu durum Thiers'e, Versailles'da yeniden örgütlen-

29. A.g.e., s. 329.

mek ve nihayetinde Paris'e savaşarak dönmek için gerekli boşluğu vermiş oldu. Komüncüler, 30 bin işçinin yaşamına mal olan bir vahşetle ezildiler.

Birçok sosyalist, Komüne çılgınca bir girişim olarak bakmıştı. Marx, Komünün zayıflığını görmüştü ancak Parisli işçileri savunan bir dizi ateşli dersler vererek ve Komünün kalıcı öneminin altını çizerek derhal onun desteğine koştu. Komün askere alımları durdurmuş ve orduyu lağvetmişti; kilise ile devletin ayrıldığını duyurmuştu; içlerinde çalışan işçilerin denetimi altında fabrikaların yeniden açılması için planlar yapmaya başlamıştı; ve fırıncılar için gece mesaisini kaldırmıştı. Ancak tüm bu kazanımlar, Komünün en önemli başarılarına kıyasla çok küçüktü. Marx'ın ifadeleriyle, "aslında bir işçi sınıfı hükümetiydi, el koyucu sınıfa karşı üretenlerin mücadelesinin bir sonucuydu, sayesinde emeğin ekonomik özgürlüğünün elde edilebileceğinin keşfedildiği politik formdu."[30]

Komüncüler dolaysız oy kullanımını, çoğunluk elinde toplumun gerçek hâkimiyetinde kullanılacak bir araca çevirdiler. "Parlamentoda halkı temsil ediyormuş gibi davranmaları için üç veya altı yılda bir, hâkim sınıfın hangi üyesini seçeceklerine karar vermek yerine" diye başlar Marx *The Civil War in France* [*Fransa'da İç Savaş*] eserinde; "evrensel oy kullanımı Komünü kuran halka hizmet edecekti."[31] Ancak Komünün, Marx'ın görmekte başarısız olduğu zaaflarından biri oy kullanımının evrensel olmamasıydı; kadınlara oy hakkı verilmemişti. Yine de Komünle ilgili çarpıcı şeylerden biri, hem kurulmasında hem de müdafaasında işçi kadınların oynadığı başat roldü. Komünün gerici karşıtlarından biri şunları yazmıştı: "[Komünün] son günlerinde, tüm o aksi, şirret kadın-

30. A.g.e., s. 334.
31. A.g.e., s. 333.

lar barikatlarda erkeklerden daha uzun süre dayandılar. Birçoğu tutuklanmıştı, elleri barutla kararmış, omuzları ise tüfeklerin geri tepmeleriyle çürümüştü; kalpleri hâlâ savaşın heyecanıyla küt küt atıyordu."[32]

Marx, Komünü bu kadar eşsiz kılan şey üzerinde uzun uzun durmuştu. İlk olarak Komüne seçilen delegeler işçiydiler, "süre dolmadan görevden alınabiliyorlardı" ve onlara "işçi ücreti" ödeniyordu. Dahası Komün parlamentoda yürütülen bir gösteri olması için kurulmamıştı; aksine "aynı zamanda hem yürütücü hem de yasa koyucu, çalışan bir yapıydı." Burjuvazinin yönetiminde toplumdan kopuk, zenginlerin çıkarını koruyan özel bir güç niteliğindeki polis, "komünün sorumlu ve her daim görevden alınabilir faillerine dönüştü."[33]

Marx ve Engels'in, sanki tek bir kişinin veya azınlığın yönetimiymiş gibi işçilerin iktidarına atıfta bulunmak için "proletarya diktatörlüğü" terimini kullanmaları hakkında çok şey yazılıp çizilmiştir. Ancak aslında her tür sınıf hâkimiyetini, bir sınıfın diğeri üzerindeki diktatörlüklerini göz önünde tutmuşlardır. Engels eleştirilere en iyi cevabı şu sözlerle vermiştir: "Yakın zamanda Sosyal Demokrat takımı bir kez daha şu sözler karşısında büyük bir dehşete kapılmış durumda: Proletaryanın Diktatörlüğü. İyi ve hoş ama efendiler, bu diktatörlüğün neye benzediğini bilmek istiyor musunuz? Paris Komünü'ne bakın. İşte o Proletarya Diktatörlüğüydü."[34]

Sadece iki ay sürmüş olsa da, Paris Komünü işçilerin ilk kez iktidara gelişini temsil etmişti. İsyandan çıkarılan en büyük derslerden biri şuydu: Devlet kapitalistlerin iktidarını korumak için baskıcı bir aygıt olarak var olduğundan (bir sınıfın diğeri tarafından bastırılmasında

32. Alıntılandığı yer: Edith Thomas, *The Woman Incendiaries*, New York: George Braziller, 1966, s. x.

33. Marx, *Civil War in France*, s. 331.

34. Friedrich Engels, "Introduction to Karl Marx's *Civil War in France*" yer aldığı eser: *MECW*, Cilt 27, s. 191.

kullanılan bir aygıt), basitçe işçiler tarafından "ele geçirilemez"; aksine devlet dağıtılmalı ve yerine işçilerin kendileri tarafından seçilen ve görevden alınabilen delegeler üzerinde temellenmiş, işçilere ait doğrudan demokrasi sistemi konmalıdır.[35]

Eski düzenin tekrar iktidarı ele geçirmesini önlemek ve yeni bir toplumsal-ekonomik programı uygulamaya başlamak için, işçilerin *kendi* devletlerine, yani azınlığı baskı altına almalarını sağlayacak bir çoğunluk aygıtına ihtiyacı vardır. Ancak sınıf çatışmalarının tamamen son bulmasıyla, toplum devleti tasfiye edebilecektir. Dolayısıyla bir "komün devleti" kurarak işçiler, sınıfların varlığını sürdüren temeli ve bu sınıfların dayandıkları devleti ortadan kaldırırlar. Engels'in vardığı sonuç şöyledir: "Devlet, bir sınıfın diğerince baskı altında tutulmasını amaçlayan bir aygıttan başka bir şey değildir; gerçekten de bu durum demokratik bir cumhuriyette monarşide olduğundan daha az geçerli olmaz. Olsa olsa, muzaffer prolateryanın, yeni ve özgür toplumsal koşullarda yetişen bir neslin çıkıp devleti bütünüyle hurdaya çıkaracağı an gelinceye dek, aynı Komün'ün yaptığı gibi, devletin kötü yanlarını elinden geldiğince budamaktan kaçınamayacağı, prolateryanın sınıfsal üstünlük için verdiği başarılı mücadelenin ardından miras aldığı bir kötülüktür."[36]

İşçi Konseyleri: İşçi İktidarının Modern Biçimi

Zengin ve hali yerinde Parisliler şehirden kaçtıkları için, Paris Komünü fiilen işçilerin örgütü olmuştu. Delegeleri, işçilerin ağırlıklı olduğu Paris Ulusal Muhafızları arasından mahalle bazında Komüne seçilmişti. 1871 Paris'i daha gelişmiş bir endüstriye ve böylece daha fazla işçiye sahip olsaydı, delege seçimleri muhtemelen yaşadıkları yerden ziyade çalıştıkları yere göre olurdu.

35. A.g.e., s. 189.
36. A.g.e., s. 190.

Sonraki devrimlerde işçiler, işyerlerinden seçilen delegeler üzerinde temellenmiş mücadele organları kuracaklardı. İşçi konseyi veya sovyet (Rusça "kurul/konsey" anlamındadır) ilk olarak 1905 devrimi sırasında, St. Petersburg'ta bir grev komitesi olarak kurulmuştu. Delegeleri farklı fabrikalarda çalışan işçilerden oluşmaktaydı ve genel bir grevi koordine etmek amacıyla ortaya çıkmıştı. En başta bir mücadele organı olsa da, sovyetler kısa süre içinde Rusya'nın işçileri ve köylüleri tarafından, alternatif bir hükümet iktidarının merkezi olarak görülür hale geldi. Petersburg Sovyetinin başkanlığına seçilen Lev Troçki, 1905 devrimini tarif ederken, uzak eyaletlerden birinde yaşayan bir memurun bir prens tarafından haksızlığa uğradığını şikâyet etmek için yazdığı mektubun zarfında "İşçilerin Hükümeti, Petersburg" adresi olduğunu anlatır.[37]

İşçiler 1917 devrimi sırasında bir kez daha sovyetleri yarattı; bu sefer bin işçi başına bir delege seçilmekteydi. Sovyetler hor görülen ve ezilmiş herkesi arkasına toplamıştı. Sovyetler askerler, denizciler ve fakir köylüler arasında da yayıldı. ABD'li radikal gazeteci John Reed, 1918'de tanık olduğu Rus sovyetleri hakkında şunu yazmıştı: "Halka karşı bu kadar duyarlı ve sorumlu hiçbir politik yapı şimdiye dek kurulmamıştır."[38] Bu sendikalardan daha üstün bir örgütlenme biçimiydi çünkü sovyetler farklı endüstrilerden işçileri bir araya getirmiş, onları ulusal çapta bir sınıf olarak örgütlemenin yanı sıra tüm ezilenlerin liderliğini de almıştı.

Ancak sovyetler sadece Ruslara özgü bir buluş değildi. Benzer kurumlar kitlesel ayaklanmaların yaşandığı dönemlerde, dünyanın her yerinde ara ara ortaya çıkmıştı. 1918'de Almanya'daki işçi konseyleri, 1920'de İtalya'daki

37. Leon Trotsky, 1905, Çev. Anya Bostock, New York: Random House, 1971, s. 224 (*1905*, Çev. Ufuk Demirsoy, Tarih Bilinci Yay., 2000).
38. John Reed, "Soviets in Action" *What Next*, no. 8, Ekim 1918, www.marxists.org/history/etol/revhist/otherdox/whatnext/reedsovs.html.

içsel komisyonlar, 1956'da Macaristan'daki işçi konseyleri, 1973'te Şili'deki *cordoneler,* 1979 İran Devrimi'ndeki işçi *şuraları,* 1980'de Polonya'daki Solidarność'un "fabrikalar arası komiteleri"; tüm bunlar, işçilerin mücadelenin yoğunluğu içinde kurdukları, sınıfın çoğunluğunu kucaklayan, demokratik ve kitlesel mücadele örgütlere örnektir.[39] İşyerlerini işçi iktidarının merkezleri olarak örgütlemişlerdir fakat daha çok tüm ezilmişler için iktidar merkezleri olarak işyerlerini aşmışlardır. Her halükârda, bu kurumlar hem politik hem ekonomik mücadelelerinde işçilere destek olması için kurulmuşlardı. Yönettikleri hareketler her zaman eski devlete alternatif olma konusunda taşıdıkları potansiyelin tam olarak farkında olmamıştı; ancak her birinde bu konsey örgütlenmeleri "ikili bir iktidarı" işçi sınıfının tüm toplumu demokratik bir çizgide yeniden örgütleyecek yeni iktidarını temsil etmişti.

1956'da Macaristan'da, sokak gösterileri silahlı ve devrimci sokak mücadelelerine dönüştükten sonra, bürokratik devletin otoritesi geçici olarak yerle yeksan olmuştu. O dönemde Macaristan'da olan *Daily Worker* muhabiri Peter Fryer, düşmanca bir tavır sergileyen Sovyet birliklerinin ortasında, ülke genelinde işçi konseylerinin kurulduğunu yazmıştı.

> Kendiliğindenlikleri, bileşimleri, sorumluluk hisleri, gıda tedariki ve sivil düzeni etkili bir şekilde örgütlemeleri, gençlerin arasındaki geniş unsurları dizginlemeleri, birçoklarının Sovyet askerleriyle baş etmelerinde sahip oldukları bilgeliği ve en önemlisi birçok açıdan 1905 devrimi ile Şubat 1917'e Rusya'da açığa çıkan sovyetlerle veya işçi, köylü, asker konseylerinin vekilleriyle aralarındaki çarpıcı benzerlikleri son derece tür-

39. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan işçi konseyleri üzerine daha fazla okuma için Bkz. Colin Barker, (der.), *Revolutionary Rehearsals,* Chicago: Haymarket Books, 2002 (*Devrim Provaları,* Çev. İrem Yılmaz, Umut Haskan, Yordam Yay., 2010); Chris Harman, *Class Struggles in Eastern Europe,* Londra: Bookarks, 1988.

> deştir. Aynı anda hem isyan örgütleri –fabrikalar, üniversiteler, madenler ve ordu birlikleri tarafından seçilen delegelerin bir araya gelmesi– hem de silahlı halkın güvendiği, halkın kendi kendisini yönetmesini sağlayan organlardı. Böylelikle müthiş bir yetkiye sahiplerdi ve Sovyetlerin 4 Kasım'daki saldırılarına dek ülkenin gerçek iktidarını ellerinde tuttuklarını söylemek abartı olmaz.
>
> Elbette "aşağıdan" yapılan her gerçek devrimde olduğu gibi, "çok fazla" konuşma, tartışma, didişme, gidiş geliş, köpürme, heyecan, ajitasyon ve karışıklık vardı. Bu madalyonun bir yüzü. Diğer yüzü ise, AVH [Macaristan siyasi polisi] hâkimiyetinin baskı altına aldığı sıradan erkeklerin, kadınların ve gençlerin yönetici konumlarına gelişleriydi. Devrim onları ön saflara itti, örgütleri adına medeni gururlarını ve saklı becerilerini açığa çıkardı, bürokrasinin enkazından demokrasiyi inşa etmek için harekete geçirdi. Bana şöyle diyorlardı: "Günbegün insanların geliştiklerini görebilirsin."[40]

Birleşik Devletleri'ndeki sınıf mücadelesi zaman zaman yıkıcı ve şiddetli olmuştur ancak işçiler konsey türü örgütlenmelerin ulusal ölçekte kurulduğu bir noktaya asla ulaşamamışlardır. Ancak anlık da olsa buna yaklaşıldığı olmuştur. 1930'ların ortalarında, ABD tarihinin en büyük grev dalgasının tabanda yaşandığı günlerde, ülke genelinde işçiler Michigan, Flint'teki otomobil işçilerinin önderliğiyle oturma eylemleri düzenlemişler ve sendikalarının tanınması için işyerlerini işgal etmişlerdi. 1937 yılının sonunda, nerdeyse yarım milyon işçi oturma grevlerine katılmıştı.[41]

1919 tarihinde Seattle kentinin nerdeyse tüm işçileri, daha yüksek ücretler için grev yapan, kıyı kenarındaki 35 bin işçiyle dayanışma içinde olmuştu. Grev yapan 101 yerel

40. Peter Fryer, *Hungarian Tragedy,* Londra: Dobson Books, 195, bölüm 5, "Györ", paragraf 2 ve 3, www.marxists.org/archive/fryer/195/dec/5_gyor.htm.

41. Sharon Smith, Subterranean Fire: A History of Working-Class Radicalism in the United States, Chicago: Haymarket Books, 200, s. 141.

sendikanın her birinden seçilmiş temsilcilerin kurduğu bir grev komitesi vardı. Grev komitesi sadece grevi nasıl yapacaklarıyla ilgili konuları değil, acil sağlık hizmetleri ve süt tedariki gibi temel hizmetleri grev sırasında nasıl sürdüreceklerini de tartışıyordu. Genel grev doğal olarak, işçilerin üretim ve dağıtım üzerindeki denetimlerine dair pratik hususları ön plana çıkardı. Grevin hemen arefesinde Anna Louise Strong'un editör yazısı, hareketin potansiyelini şöyle ifade ediyordu: "Emek sadece işyerlerini KAPATMAYACAK; aksine emek uygun zanaatların yönetimi altında YENİDEN AÇILACAKTIR; çünkü kamu sağlığı ile huzurunun korunması için bu faaliyetlere ihtiyaç vardır. Şayet grev sürecekse, Emek KENDİ YÖNETİMİ ALTINDA daha fazla faaliyeti yeniden başlatarak halkın acı çekmesini önlemek zorunda kalabilir."[42] Grev muhafazakâr sendika liderlerinin baskısıyla altın günde sona erdi. Her şeye rağmen, kimin toplumu yöneteceği ve bunu nasıl yapacağı sorusunu embriyosunda taşıyordu.

Grev komiteleri ve işçi konseyleri gibi işçi komitelerinin delegeleri, toplumu yeniden şekillendirmeye yetecek potansiyel güçlerini gözler önüne sermişlerdir. Özellikle de işçi konseyleri çok daha demokratiktir ve grev komitelerine nazaran daha temsil edicidir çünkü farklı işyerlerinden delegeleri bir araya getirirler. Yine de, bu işçi önderliğindeki komitelerin izlediği yol –yeni bir toplumun embriyosundan alternatif bir yönetime dek– sadece kentler ve kasabalardaki işçilerin çoğunluğunu kucaklayan ulusal bir örgütlenme biçiminin kurulmasını değil, Marx ve Engels'in Paris Komünü ile ilgili yazılarında bahsettikleri eski devlet yapısının ortadan kaldırılmasını da gerektirir. Bu sovyet türü örgütler, mücadelenin koordine edilmesine yardımcı olacak yapılar olarak ortaya çıkar ancak toplumu yeni bir şekilde örgütlemenin temeli

42. Alıntılandığı yer: Harvey O'Connor, *Revolution in Seattle*, New York: Monthly Review Press, 1964, s. 133.

haline gelebilirler. Bunun gerçekleşmesi, hareket içinde bunu amaçlayan devrimci unsurların politik iktidarı ele geçirmek için örgütlenmesine bağlıdır. Bu konuya 7. bölümde geri döneceğiz.

Tepeden Bakan Kurtarıcılar İstemiyoruz

Uluslararası İşçi Derneği'nin 1871 tarihli ilkeleri, Marx'ın kalemiyle şunu ilan etmişti: "İşçi sınıfının özgürleşmesi, işçi sınıfının kendisi tarafından sağlanmalıdır."[43] İşçi sınıfı, liberal reformcuların, kahraman bir gerilla grubunun veya dinamitleriyle küçük bir terörist hücresinin yardımıyla özgürleşemez. Kendi mücadelelerinin üzerinde veya dışında duran hiçbir parti veya grup tarafından özgür kılınamazlar. Uluslararası sosyalist harekete ait sloganın İngilizce çevirisi aynı fikri negatif açıdan şöyle ortaya koymaktaydı:

> Hiçbir gönderici gönderilmez göklerden,
> Ne bir hükümdara ne de bir soyluya vardır inancımız,
> Kendi ellerimizle kırılmalıdır zincirler,
> Nefretin, açgözlülüğün ve korkunun zincirleri.[44]

Eugene Debs konuşmalarında işçilere, kendileri için mücadele etme ve bir başkasının kendileri için savaşmasını beklememe tavsiyesinde bulunmuştu. "Bunu sizler için yapamam ve size karşı dürüst olmak istiyorum, yapabilecek olsam da yapmazdım." Vurgulayarak, "Çünkü bunu sizin için yaparsam bir başkası gelip sizin için onu yıkabilir."[45]

---

43. "General Rules and Administrative Regulation of the International Workingmen's Association" *MECW,* Cilt 23, s. 3.
44. Eugene Pottier, "The Internationale" (İngilizce versiyonu), Haziran 1871, www.marxists.org/history/ussr/sounds/lyrics/international.htm.
45. Eugene Debs, "Craft Unionism" yer aldığı eser: *Debs: His Life, Writings and Speeches,* s. 392-93.

Marx'ın sözleri, o dönemde güncel olan ve farklı şekillerde hâlâ güncelliğini koruyan bir dizi radikal ve sosyalist fikirden temelde farklı olan bir fikrin altını çiziyordu. Bu fikirler kabaca "vekilcilik" kategorisine konulabilir. Marksist terimlerle, özgürleştirmeyi iddia ettiği sınıfınkiler yerine kendi faaliyetlerini koyan, işçi sınıfı ile ezilenlerin adına veya yararlarına bir temsilci gibi hareket eden tüm bireyler, gruplar, sınıflar veya partiler vekilcidir.

Kapitalizmin erken dönemlerinde yani işçi sınıfının hâlâ oluşmakta olduğu ve sistemli bir şekilde kendisini henüz kolektif mücadele içinde örgütlemediği dönemde vekilcilik tarihsel olarak kaçınılmazdı. Örneğin ütopyacı sosyalistler daha iyi bir dünya için işçilerin kendi mücadeleleri yerine kendi tasarılarını koymaktaydı. İşçileri yeni dünyanın yaratıcıları değil, ondan yararlanacak kişiler olarak görüyorlardı.

Marx ve Engels ayrıca Fransız sosyalist Auguste Blanqui ile Rus anarşist Mihail Bakunin'in komplocu radikalizmiyle de mücadele ettiler. Engels, Blanquicilerin "küçük ve iyi örgütlenmiş bir azınlığın doğru anda kitleleri arkasına alacak devrimci bir isyana girişmesi gerektiği" fikrini eleştirmişti. Engels'in tabiriyle Blanqui, "her devrimi küçük devrimci bir azınlığın darbesi olarak görmekteydi."[46] Marx ve Engels benzer bir biçimde Bakunun'in elitist fikrini yani gizli bir topluluğun (kendi sözleriyle) "güçlü ve ciddi bir şekilde bir araya gelmiş yüz devrimcinin, halkın yarattığı fırtına içerisinde görünmez pilotlar gibi" hareket etmesiyle Avrupa genelini saracak bir devrimi yönetebileceği fikrini reddetmişlerdi.[47] Engels bu devrimcileri, kendi acil devrim

46. Friedrich Engels, "Program of the Blanquist Commune Refugees" *MECW*, Cilt 24, s. 13.

47. Mikhail Bakunin, "Program and Purpose of the Revolutionary Organization of International Brothers" *Selected Writings*, (der.) Arthur Lehning, New York: Grove Press, 1973, s. 180-172.

taleplerini pratik koşulların ve bu devrimin gerçekleşmesi için gereken sabırlı gayretlerin yerine koymakla eleştirmişti. Şöyle şikâyet ediyordu: "İkna edici teorik bir argüman olarak sabırsızlıktan bahsetmek ne çocukça bir saflık!"[48] Marx ile Engels'in bu radikal tasarılarda ilk tartıştıkları şey; zincirlerinden kurtulmaya çalışan sıradan insanların kendi faaliyetleri yerine, kendilerini nasıl azınlıkların faaliyetlerinin yerine koyduğuydu.

Lev Troçki benzer bir argümanı bireysel terör eylemlerine karşı yöneltmişti. En küçük grev, oturma eylemi veya sokak gösterisi bile işçilerin özgüvenini artırabilirken, bireysel şiddet veya terör eylemleri tam tersi etkiye sahiptir. "Özü gereği terörist eylemler 'büyük anlar' için öyle yoğun bir enerji talep eder, bireysel kahramanlığın önemini öyle abartır ve nihai olarak –mantıksal olmada da psikolojik olarak– öyle 'dışa kapalı' bir komplo yaratır ki, kitleler arasında yapılacak ajitatif ve örgütsel çalışmaları tamamen dışlamış olur."[49] Troçki şöyle devam eder: "Bizim gözümüzde bireysel terör eylemleri kabul edilemez çünkü kitlelerin kendi bilinçleriyle oynadıkları rolü azaltır, onları güçsüz kılar ve insanlar bir gün gelip amacına ulaşacak büyük bir intikamcı veya özgürleştiricinin gelmesini beklerler."[50]

Sonraki bölümde ele alacağımız üzere işçi sınıfı, Rosa Luxemburg'un son konuşmasında dile getirdiği gibi doğru insanların yönetime seçilmesiyle özgürleşemez. "Sosyalizm çıkarılan kanunlarla gelmeyecek ve gelemez; ne kadar hayranlık uyandırıcı şekilde sosyalist olsalar da hiçbir hükümet tarafından tesis edilemez. Sosyalizm kitleler tarafından yaratılmalı, harcında tüm proletaryanın emeği

48. Engels, "Program of the Blanquist Commune Refugees" s. 17.
49. Leon Trotksy, "The Bankruptcy of Individual Terrorism", 1909, www.marxists.org/archive/trotsky/1909/xx/tia09.htm.
50. Leon Trotsky, "On Terrorism" *Marxism and Terrorism,* New York: Pathfinder Press, 1997, s. 10.

olmalıdır. Kapitalizmin zincirlerinin üretildiği yerde, zincirlerin kırılması zorunludur."[51]

Kendi Koşullarına mı Hapsolmuşlar?

16. yüzyılda yaşamış Fransız deneme yazarı Michel de Montaigne'e göre, Brezilya sahillerinden üç Yerli, 1562'de Fransız kralı IX. Charles'ı ziyaret ettiklerinde, onlara "tüm bunlar hakkında ne düşündüklerini" ve Fransa'da kaldıkları sürece "kendilerini en çok hayrete düşüren şeyin ne olduğunu" sormuşlardı. Kendi topluluklarında sınıf ayrımı diye bir şeyin olmadığı Yerlilerin, "kendi dillerinde tüm insanları birbirlerinin 'yarısı' olarak adlandıran bir deyimleri vardı" ve Fransız toplumunun son derece eşitsiz bir şekilde "yarım parçalara" bölündüğünü gözlemlemişlerdi. Montaigne'ın kalemiyle "aramızda toplumun yarısı kapılarında yoksulluk ve açlıktan sefil halde dilenirken sahip oldukları konforlarıyla övünen insanlar olduğunu" fark etmişlerdi: "Bu sefil insanların böyle korkunç bir adaletsizliğe katlanmak zorunda olmasını, diğerlerinin boğazlarına çöküp evlerini ateşe vermemelerini tuhaf bulmuşlardı."[52]

21. yüzyılda Birleşik Devletler'e götürülen Yerli Amerikalıların da benzer soruları olması muhtemeldir. Amerika'nın zengin yarısının fakir yarısından dokuz kat zengin olduğu bir toplum vardı karşılarında. Emekleri bu hayasız zenginliği mümkün kılan büyük çoğunluk neden %1'lik kesimin "boğazına çöküp evlerini ateşe vermiyordu ki?" Elbette bunun yanıtı, ezilmişlerin tarih boyunca isyanlar ve devrimler *yapmış* olmaları ancak kabul etmek gerekirse

51. Rosa Luxemburg, "Speech to the Founding Convention of the German Communist Party" *Ros a Luxemburg Speaks,* New York: Pathfinder Press, 1980, s. 419.
52. Michel De Montaigne, "On the Cannibals" *The Complete Essays,* Londra: Penguin, 1991, s. 240-41.

sürekli isyan halinde olmamalarıydı; aksi durumda kapitalizm çoktan yıkılmış olurdu.

İşçilerin neden sosyalizmi henüz kuramadığı sorusuna gelecek olursak, yanıt çoğunlukla can sıkıcı olmaktadır. George Orwell'in *1984* romanındaki başkarakter Winston, her şeyi gören ve bilen "Büyük Birader" diktatörlüğünün ezdiği düşük seviyeli bir bürokrattır. Winston Okyanusya'nın işçi sınıfı olan 'ayaktakımının' sistemin yıkılması için tek umutları olduklarını anlamaktadır. "Tek yapmaları gereken ayaklanıp etrafındaki sinekleri silkeleyen bir at gibi titremeleri" diye düşünür Winston.[53] Ancak Winston tamamen umutsuz haldedir çünkü görünüşte bu tamamen imkânsızdır. İşçi sınıfının yaşadığı mahallenin sokaklarında dolaştıkça, uzaktan yüksek bağrışlar duyar ve bunun bir protesto olabileceğini düşünür; halbuki bir grup kadın bir tava için kavga ediyorlardır.

Orwell ayaktakımı ile ilgili olarak şunları yazmıştı: "Ağır fiziksel çalışma, evin ve çocukların bakımı, komşularıyla aralarındaki ufak kavgalar, filmler, futbol, bira ve her şeyden öte kumar zihinlerini tamamen kaplamış durumdaydı."[54] Gizli günlüğünde Winston, bir işçi devrimini imkânsız kılacak bariz çelişkiyi şöyle tarif etmekteydi: "Bilinçlenmedikçe başkaldırmayacaklar ve ancak başkaldırdıklarında bilinçli olabilirler."[55] Bunalımlı ve düşük seviyeli bir bürokratın nasıl olup da "ayaktakımının' değil de Büyük Biraderin kusurunu kavrayabildiğini merak edebilirsiniz.

1984'ün nerdeyse tüm liselerin müfredatında olması şaşırtıcı değildir. Birleşik Devletler'de yaygın bir önyargıya dönüşmüş şeyi güçlendirmektedir: İşçilerin dünyayı değiştiremeyecek kadar bölünmüş olduğu, "uyutucu eğ-

53. George Orwell, *1984,* New York: Signet Classics, 1984, s. 60 (*1984,* Çev. Celal Üster, Can Yay., 2016).
54. A.g.e., s. 61-62.
55. A.g.e., s. 61.

lencelere" kapıldıkları ve zihinsel olarak çok sınırlanmış oldukları düşüncesi. İşçi sınıfına ilişkin bu karikatür oldukça yaygındır. Kuşkusuz bu düşünce genellikle, işçilere tepeden bakan ve dünyanın ezik kişilere miras kalamayacağı fikrini sorgusuzca kabul ettikleri zaman dışında aldatılıp kandırılamayacak kadar "kültürlü" ve "zeki" olduklarını düşünen, eğitimli orta sınıf profesyonellerinin öne sürdüğü elitist bir görüştür.

Gerçek olan, işçilerin içinde yaşadıkları dünyaya dair her türden fikre sahip olduğudur. Bu fikirlerden bazıları statükonun reddedilmesini ifade eder; kimisi de onun kabulünü. Kapitalist sistem ideolojik olarak televizyonla, radyoyla, okullarla, gazetelerle ve vaaz verilen kürsülerle desteklenir. İşçilerin hâkim ideolojiyi kabul etmeleri teşvik edilir; yani yoksulluğun, açgözlülüğün, ırkçılığın, eşitsizliğin ve savaşın değişmez insan doğasının ürünü olduğu; işçilerin toplumu yönetemeyecek kadar eğitimsiz ve aptal oldukları, sadece soylu insanların yönetebileceği; devrimlerin tiranlıkla sona erdiği; ve Voltaire'in *Candide* eserinde bir barona "kâhinlik" yapan Öğretmen Pangloss'un sözleriyle bunun "olası en mükemmel dünya" olduğu fikri.[56]

Hâkim fikirlerin en başta kök salabilmesine sebep olan unsurlardan biri, basitçe hareketsizliğe, yani tesis edildikleri andan itibaren insanlar arasındaki bir dizi toplumsal ilişki içinde kök salan içsel muhafazakârlığa atfedilebilmektedir. Troçki şöyle ifade eder: "Toplum bir teknisyenin araçlarını değiştirmesi gibi, ihtiyaçların çıkması sonucu kurumlarını değiştirmez. Aksine toplum kendi üzerindeki kurumları, en nihayetinde verili alır."[57]

56. Voltaire, *Candide,* New York: Modern Library, 1918, s. 2 (*Candide*, Çev. Ayşe Meral, Alfa Yay., 2015).

57. Leon Trotsky, *History of the Russian Revolution,* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1974, s. xviii (*Rus Devriminin Tarihi 1-2-3*, Çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay., 1998-99).

Devlet daima hukuki baskı kurma yöntemlerine, hatta tehdit edildiğinde silahlı güce başvurmaya hazırdır. Ancak çoğu kez düzen sağlamak için güce başvurmak gereksizdir. Halkın çoğunluğu edilgen bir şekilde rızalarını statükoya verdiği müddetçe güce gerek yoktur.

Toplumu değiştirmek için işçiler ezilen sınıf olarak konumlarının bilincinde olmak ve kendi çıkarları için mücadele edecek bir sınıf olarak örgütlenmek zorundadırlar. Orwell'in Winston'una göre bu imkânsızdır. Tarihsel deneyimlere göreyse imkânsız değildir. Sırf patronlar böyle istiyor diye, bilinç statik veya sabit bir şey olamaz. İşçiler toplumun tüm hâkim fikirlerini sorgusuz sualsiz kabul eden otomatlar değildirler. Eğer böyle olsaydı hiçbir radikal dönüşüm gerçekleşemezdi; aslında küçük grevler veya protestolar bile yaşanmazdı. İşçiler günlük, "sağduyu bilgisi" olan fikirleri; yani mevcut koşulları pekiştiren fikirleri; kabul ettiği gibi, onlara meydan okuyan fikirleri de kabul ederler. İtalyan devrimci Antonio Gramsci'den alıntı yaparsak, bir işçi kafasında iki çelişkili bilinç taşır: "Biri faaliyetlerinde içkin olan, aslında onu gerçek dünyanın pratik dönüşümü içinde tüm diğer işçilerle birleştiren bilinçtir; diğeriyse üstünkörü bir şekilde açık veya sözlü olarak belirtilmiş olan, geçmişten aldığı ve eleştirmeden benimsediği bilinçtir."[58]

Bu çelişki, kapitalizmin işçileri hem böldüğü hem de birleştirdiği gerçeğini yansıtır; yani işçileri yığınlar halinde yan yana getirirken aynı zamanda aralarındaki rekabeti besler. Marx ve Engels şöyle yazar: "Rekabet insanları bir araya getiriyor olsa da, sadece burjuvaziyi değil daha çok işçileri ayıracak şekilde insanları birbirinden koparır. Aksini talep etmek, bu belirgin tarihsel çağda rekabetin var olmaması gerektiğini veya bireylerin tek başlarına

58. Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks,* New York: International Publishers, 1980, s. 333 (*Hapishane Defterleri*, Çev. Adnan Cemgil, Belge Yay., 1986).

hiçbir denetimlerinin olmadığı ilişkileri zihinlerinden kovmaları gerektiğini söylemekten farksızdır."[59]

İşçiler karşılık vermeye zorlanır; kimi zaman bir ücret veya sosyal hak kesintisini durdurmak, kimi zaman sert emek kanunlarına karşı durmak, kimi zamansa (belgesiz işçiler için) genel af için mücadele etmek zorunda kalırlar. Marx'ın düşünceleri üzerine bir dizi muazzam kitap yazmış Amerikalı sosyalist Hal Draper şöyle yazmıştır: "Sınıf savaşına dahil olmak için sınıf mücadelesine 'inanmak' uçaktan atlamak için Newton'a inanmak kadar gereksizdir. Kapitalizm işçilerin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarıyla beklentilerini karşılayamadığı sürece, Marksistler mücadele hakkında ne söylerse söylesin, işçi sınıfı sınıf mücadelesine yönelir."[60]

Mücadele esnasında, işçilerin kendi deneyimleri ile hâkim fikirler arasındaki uçurum, işçilerin o fikirleri reddeceği bir noktaya varıncaya dek açılır; hâkim fikirler çökmeye başlar. Büyük mücadelelerde bu fikirler daha çabuk çöker. Lenin'in ifadesiyle, "bir grev işçilerin gözlerini, sadece kapitalistlerin değil hükümetin ve kanunların da tabiatını görmelerini sağlayacak şekilde açar."[61] Önemli olan, bir grup işçinin harekete geçmeye karar vermesidir. Bunu yaptıklarında deneyimleri onların gerçeği görmesini sağlar, bu da onlara mücadele etmek için daha fazla özgüven verir. Hızla greve giden işçiler, polisle mahkemelerin onların aleyhine ancak kapitalistlerin lehine kurulduğunu ve basının işverenleri koruyup işçilerin çıkarlarını olumsuz bir şekilde aktardığını öğrenirler. Bir mücadele diğerlerine mücadele etmeleri için cesaret verir ve bir mücadele diğerinin omzunda yükselir.

59. Marx ve Engels, *The German Ideology*, 75.
60. Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, Cilt 2, New York: Monthly Review Press, 1978, s. 42.
61. Lenin "On Strikes", s. 317.

Bilinci dönüştüren şey acıdan ziyade, acıya ve sömürüye karşı verilen kavgadır. Yalıtılmışlıkta veya yenildiklerinde işçiler, acılarını ve karamsarlıklarını birbirlerine yansıtmaya veya günah keçileri aramaya daha meyillidirler. Ancak mücadele deneyimi, işçilere dayanışmayı öğretir; hâkim sınıfın işçiler arasında kasıtlı olarak teşvik ettiği ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, dil ve millet ayrımlarını sorgulatır. İşverenler veya devlet onları birbirlerine düşürdüğü zaman zayıf olduklarını; ancak birleştiklerinde güçlü olduklarını öğrenirler. İşçi sınıfının veya ezilenlerin bir kısmına boyun eğdirildiğinde, patronların tüm işçilere boyun eğdirmesinin daha kolay olduğunu öğrenirler.

Sosyalizm salt eğitimle veya daha kesin bir ifadeyle sosyalizmin faydalarına ilişkin yapılan propagandalarla kurulamaz. Sosyalistler ne kadar propaganda yaparsa yapsınlar, herkesi sosyalist yapmaya yetmez. Elbette tercih edilecek olan budur; basitçe toplumu rasyonel bir çizgide neden yeniden örgütlememiz gerektiğini açıklayan bir dizi mektup (veya muhtemel e-posta) atarız ve nihayetinde herkese ulaşırız. Devrime gerek olmaz çünkü büyük çoğunluk sömüren azınlığa basitçe "sizin zamanınız doldu" diyecektir. Ama ne yazık ki işler böyle yürümez. Bir kere, burjuvazi kitle iletişim araçlarının denetimine sahiptir ve her zaman daha fazla insana ulaşabilmektedir.

Aslında temelde öğretici olan şey mücadeledir. Lenin'in belirttiği gibi,

> Burjuvazinin seçkin kesimi ve onların sözlerini sorgusuzca tekrarlayan sosyal reformcular "kitlelerin eğitilmesinden" ne zaman bahsetse, kastettikleri okul müdürlerine özgü bir ukalalıktır.
>
> Kitlelerin gerçek eğitimi asla bağımsız, politik ve en önemlisi devrimci nitelikteki mücadeleden koparılamaz. Sadece mücadele sömürülen sınıfları eğitir. Sadece mücadele ona kendi

gücünün ihtişamını gösterir, ufkunu genişletir, yeteneklerini artırır, zihnini berraklaştırır, iradesini çelikleştirir.[62]

Marx'ı, "gerçek harekete ait her adımın bir düzine programdan daha önemli olduğu" yorumunu yapmaya iten işte bu düşüncedir.[63] Göreli bir sakinliğin hâkim olduğu, küçük mücadelelerin yürütüldüğü bir dönemde, kökten bir değişim olasılığının uzak görünmesi bundandır. Ancak hareketsizliğin altındaki gözle görülmeyen süreçler, bir kıvılcımın etrafını tutuşturup büyük bir yangına dönüşeceği koşulları yaratmaktadır. Aslında toplumsal patlamalara yol açan şey kısmen, zihnin doğal tutuculuğudur; yani insanların artık anlamı kalmamış olsa da eski fikirlere tutunmalarıdır. Troçki'nin Rus Devrimi'ndeki rolünden vardığı sonucun gösterdiği üzere, "bir devrim döneminde kitlelerin görüşleri ve ruh hallerindeki hızlı değişimler insanların zihinlerinin esnek ve hareketli olmasından değil, tam tersi derin tutuculuğundan ileri gelir. Koşulların insanlar üzerinde bir felaket biçiminde kendisini dayattığı âna dek, yeni nesnel koşullar ile fikirlerin ve ilişkilerin arasındaki kronik uyumsuzluk, devrim zamanlarında fikirlerin ve tutkuların muazzam hareketliliğini yaratan şeydir. Öyle ki, polisler bu durumu salt 'demagogların' yürüttüğü faaliyetlerin sonucu sanırlar."[64]

Şahın düşmesinin ardından, Mart 1979'da birleşik şuraların (İran işçi konseyleri) kurucu toplantısında yapılan duyuru, devrimci mücadelenin nasıl işçi sınıfını öne çıkardığını ve onu tüm ezilenlerin doğal lideri yaptığını gösterir. "Biz İran işçileri" diye başlar duyuru; "Grevlerimiz, oturma eylemlerimiz ve gösterilerimizle Şahı devirdik."

62. V. I. Lenin, "Lecture on the 1905 Revolution" *CW*, Cilt 23, Moskova. Progress Publishers, 1981, s. 243.
63. Karl Marx'tan W. Bracke'ye, 5 Mayıs 1875, *MECW*, Cilt 45, New York: International Publishers, 1991, s. 70.
64. Trotksy, History of the Russian Revolution, s. xviii.

İranlı işçiler "baskıdan ve sömürüden azat edilmiş bir İran yaratmak amacıyla" yokluğa ve ölüme göğüs germişlerdir. "İşsizliği ve evsizliği sona erdirmek için devrim yaptık; SAVAK [Şahın gizli polisi] yönetimindeki sendikanın yerini almak için, kendi ekonomik ve politik ihtiyaçları doğrultusunda her fabrikadan katılan işçilerin oluşturduğu bağımsız işçiler şurasını kurduk." Duyurunun talepleri arasında ücretsiz sağlık bakımı, konut yardımları, silahlı güçlerin grevleri kırmak için yaptığı müdahalelerin sona ermesi ve işyerinde ücretsiz kreşlerin kurulması vardı.[65]

Farrell Dobbs, o dönemde işçilerin yönetimiyle yapılan en önemli grevlerden biri olan 1934 Minneapolisli Kamyoncular grevinde kilit rol oynamış Troçkist bir işçiydi. İşçilerin mücadele etme kapasitesinden yoksun olduklarını söyleyen kötümserlere karşı şunları yazmıştı:

> Günümüzün çok bilmişleri mağrur bir edayla, işçi sınıfının "pasifliğinden" dem vurmaktalar; verili bir dönemde işçilerin görünüşte uysal başlı olmalarının göreceli bir şey olduğunu hiç anlamıyorlar. İşçiler günlük yaşantıları içinde az çok idare ettiklerini düşünüyorlar ve yavaş da olsa durumlarını düzelteceklerini umuyorlarsa radikalleşme eğiliminde olmazlar. Ancak durumları kötüleştiğinde ve geleceğe dair kaygıları artınca işler değişir. İşte o zaman, normalde görünür olmayan bir değişim tavırlarında görünür olur. Hoşnutsuzluk yanıcı bir madde gibi birikmeye başlar. Herhangi bir kıvılcımla tutuşabilir ve tutuştuğunda ateş hızla yayılır.[66]

Hepimiz Orta Sınıf mıyız?

Marksist sınıf kavramı Birleşik Devletler'de pek de yaygın bir kabul görmemektedir. Ders kitaplarımız uç

65. Alıntılandığı yer: Maryam Poya, "Iran 1979: Long Live Revolution! Long Live Islam?" (der.) Colin Barker, *Revolutionary Rehearsals,* Chicago: Haymarket Books, 2002, s. 147-48.
66. Farrell Dobbs, *Teamster Rebellion,* New York: Pathfinder Press, 1981, s. 50.

noktalara varmış sınıf ve gelir eşitsizliklerini kasıtlı şekilde bulanıklaştıran müphem terimlerle doludur. "Amerikan halkı", "ortalama bir Amerika vatandaşı" ve "orta sınıf" tabirleri, "işçiler" veya "işçi sınıfına" ilişkin sözlerden çok daha yaygındır. Tarihçi James W. Loewen ABD liselerinde okutulan on iki kitabı incelemiş ve şunları bulmuştur:

> Bu kitapların altı tanesi, "toplumsal sınıfı", "toplumsal tabakalaşmayı", "sınıfsal yapıyı", "gelir dağılımını", "eşitsizliği" veya muhtemel olarak konuya ilişkin hiçbir kavramı listelemeyen dizinlere sahipti. Tek bir kitabın dizininde dahi "üst sınıf", "işçi sınıfı" veya "alt sınıflar" bulunmaktaydı. İki ders kitabında "orta sınıf" bulunuyordu ancak sadece öğrencileri Amerika'nın bir orta sınıf ülke olduğuna ikna etmek için konmuştu. (...) Ne var ki orta sınıftan bahsetmek toplumsal tabakalaşmayı ele almakla nadiren denktir; aslında Gregory Mantsios'un gösterdiği gibi "bu tür göndermeler, tam da sınıfsal farklılıkları sakladığı için kabul edilebilir bir görünüm taşırlar."[67]

"Orta sınıf" teriminin kullanılması çok kolay bir şekilde, ne çok fakir ne de çok zengin olanları aynı kefeye koymaktadır. 1999 tarihli *The Coming Class War in America* [Amerika'da Yaklaşan Sınıf Savaşı] başlıklı kitap bile, Birleşik Devletler'de orta sınıfın nüfusun %60'ı olduğunu iddia etmektedir. Bu büyük başarıya, basitçe gelirleri %40'lık dilimin aşağısında ve yukarısında yer alan %60'lık bir kesim alıp, adına "orta sınıf" diyerek ulaşmışlardır.[68] Herhangi biri geliri altı kategoriye bölüp, Birleşik Devletler'de altı sınıf olduğunu basitçe söyleyebilir: En alt, alt,

67. James W. Loewen, *Lies My Teacher Told Me: Everything Your American History Textbook Got Wrong*, New York: The New Press, 1995, s. 19 (*Öğretmenimin Söylediği Yalanlar*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yay., 2015).

68. Frederick R. Strobel ve Wallace C. Peterson, *The Coming Class War and How to Avoid It: Rebuilding the American Middle Class*, Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1999, s. xii.

alt orta, orta, üst orta ve zenginler. Ortaya atabileceğimiz yaratıcı ancak keyfî bölümlendirmelerin sonu gelmez ancak bir yardımı da dokunmaz; çünkü yüzeysel olanın altına inemezler.

Gelir illa bir kişinin ekonomik sistemdeki konumunu; örneğin o kişinin getirisi için *çalışıp çalışmadığı* hakkında bir şey söylemez. "Sahip olmaya" karşı "sahiplik" yahut "fakire" karşı "zenginler" ve %99'a karşı %1 gibi kavramlar birer ilerleme olsa bile, bazı insanların bir şeylere sahipken diğerlerinin neden olmadığı konusunda bize hiçbir şey anlatmayan *tarif edici* araçlardan ibarettir.

Sınıfı gelirle ölçmek gerçekte çok yanıltıcı olabilir. Örneğin on işçiyi sömüren bir küçük işletme sahibi, bir inşaat firması için çalışan becerikli bir marangoza kıyasla bir yılda daha küçük bir gelir elde ediyor olabilir. Eğer sınıfları gelire göre belirleyecek olursak, marangozun işletme sahibinden "yukarıda" olması, işletme sahibi gerçekte küçük ölçekli bir *sömürücüyken* marangozun emeğini inşaatçının sömürdüğü gerçeği karartılmış olur.

Sınıflar, herhangi bir toplumda kişilerin üretim süreciyle aralarındaki ilişkilere göre belirlenir: Özellikle üretim ile *artığın* kontrolü temel unsurlardır. Bu, şu anlama gelir: Firestone için çalışan becerikli bir otomobil işçisi bir çilek toplayıcısına göre çok daha büyük paralar kazanabilir; ancak her ikisi de işçi sınıfına dahildir çünkü her ikisi de kapitalist için artı emek üretir. Bu tanıma göreyse işçiler toplumun çoğunluğunu oluştururlar. hâkim sınıf "57.000 kişilik kapasiteye sahip Yankee stadyumuna rahatlıkla sığabilir."[69] Orta sınıf ise basitçe ne ücretli emekçilerden ne de kapitalistlerden oluşan; ancak ikisi arasında bir yere tekabül eden bir gruptur. İdareci ve denetleyici personel, yüksek ücretli profesyoneller, küçük işletme sahipleri ve çiftçiler olarak daha kesin bir şekilde tanımlandıkların-

69. Zweig, Working Class Majority, s. 19.

da, orta sınıf çalışan nüfusun en fazla %25'ini meydana getirir.[70]

Emek ve Sermaye Arasında

Kapitalizmdeki sınıflar işçiler ve patronlardan ibaret değildir. Sürekli muhtaç halde, düzenli iş bulamadıkları veya hiç işleri olmadıkları için perişan halde yaşayan ve sağ kalmak için ıvır zıvır şeyler satma veya küçük suçlar işleme gibi faaliyetlere yönelen insanlar vardır. Ayrıca emek ve sermaye arasında, profesyonellerden, yöneticilerden ve küçük işletme sahiplerinden oluşan orta sınıf bulunmaktadır; kimi zaman onlara küçük burjuvazi denmektedir. Bu tabakanın üst kesimi, yaşam tarzı ve dış görünüş bakımından kapitalist sınıfla daha fazla ortak özelliğe sahiptir. Alt kesimi ise, maaş ve çalışma koşulları bakımından işçi sınıfına daha yakındır. Açıkçası orta sınıf, işçiler ve patronlarla ilgili olarak kullanıldığı biçimiyle bir sınıf değildir. Koşulları çok ama çok heterojendir. Geniş anlamıyla ya başkalarının emeğini denetleyen küçük ölçekli sömürücüler ya da daha büyük maaşlar kazanmak için profesyonel becerilerine ve eğitimlerine dayanan insanlardır.

Küçük bir işletmeci olarak bir dükkân sahibi, kapitalistlerle özdeşleşmeye meyillidir; ancak geçinmek için uzun saatler boyunca çalışan biri olarak aynı dükkân sahibi ücretli işçiyle çok ortak özelliğe sahiptir. İşçi sınfının sınıfsal görünümü ortaklaşmacıysa, orta sınıfın sınıfsal görünümü bireycidir. Sınıfsal konumu bütünüyle kolektif çıkarı ve kolektif eylemi değil, bireysel cesaret ve beceri yoluyla

70. Barbara Ehrenriech'ın 1979 tarihli araştırması bu rakamı daha da yukarı çıkarmaktadır ancak "profesyonel yönetici sınıfı" olarak adlandırdığı şeyin ölçeğini hesaplarken öğretmenleri ve sosyal hizmet görevlilerini de eklemiştir. Ancak öğretmenler ve sosyal hizmet görevlileri tüm makul değerlendirmelerde işçi sınıfının unsuru olarak sayılırlar. Bkz. Pat Walker, (der.), *Between Labor and Capital*, Boston: South End Press, 1979.

ilerleme fikrini güçlendirir. Bu sadece maddi koşulları bireysel faziletleri ön plana çıkaran küçük işletmeciler için değil, "entelijensiya" için de, yani akademisyenler, sanatçılar, yazarlar ve avukatlarla doktorlar gibi profesyoneller için de geçerlidir. Tüm eğitimleri ve yaşam deneyimleri bireyciliği pekiştirir. Orta sınıfları kapitalizme bağlayan şey tam da bu bireycilik biçimidir.

Troçki şöyle yazar: "Yazar alarmla uyanmaz; doktorun arkasında bir denetçi dikilmez; avukat mahkeme salonundan ayrılırken cepleri aranmaz. Ancak bunun karşılığında sadece emek gücünü ve kaslarını değil, bir insan olarak tüm kişiliğini satmaya zorlanır ve bunu korkudan değil sorumluluk duygusundan ötürü yapar. Sonuç olarak, bu insanlar profesyonellere özgü fraklarının, daha iyi kesimli bir mahkûm üniformasından başka bir şey olmadığını görmek istemezler ve göremezler."[71]

Bu bireyci ideoloji, işçiden ziyade "profesyonel" kişiler olduklarına inandırmak için belli tip beyaz yakalı işçiler –örneğin öğretmenler ve memurlar– arasında da teşvik edilir. Ancak bu işçiler çalışma koşullarını ve yaşam standartlarını korumak için, diğer tüm işçilerin yaptığı şeylerin (örgütlenmek, grev yapmak ve karşılık vermek) aynısını yapmak zorunda kalırlar. Ayrıca deneyimleri "profesyonelizm" ve bireycilik mitiyle çatışma eğilimindedir.

İyi eğitimli akademisyenler işçilerin nasıl gerçek değişimi istemeyecek kadar "iyi durumda" oldukları üzerine kafa yorduklarında, yaptıkları değerlendirmelerin kendi sınıfsal konumlarına daha uygun tespitler olduğunu görememektedirler. Bireyin kutsallığı üzerine propaganda bombardımanına tutulmuş olsa da, işçi sınıfının farklı bir sınıfsal deneyimi vardır. Troçki'nin kıyaslaması şöyledir:

71. Leon Trotsky, *The Intelligentsia and Socialism*, Londra. New Park, 1974, s. 10-11.

"Bir işçi aralarından kurtulma isteği duymadığı sınıfıyla birlikte, bir bütünün parçası olarak sosyalizme varır. Hatta kitlelerle arasındaki duygusal ve ahlaki birlikten hoşnut olur, bu onu çok daha güçlü ve özgüvenli kılar."[72]

Hangi özgün biçimi alırsa alsın orta sınıf radikalizmi, sınıfsal çelişkileri reddetmeye meyillidir ve onun yerine insanlığı genel olarak ahlaki ödevler temelinde geliştirmeye dönük bir bağlılık koyar. Nitekim bu sık sık ahlaki vaazlere dönüşür. Marx'la aynı dönemde yaşamış, orta sınıftan Alman "Gerçek Sosyalistler" Fransız tipi sınıf mücadelesini reddetmeleriyle " 'Fransız tek taraflılığını' aştıklarını sanıyorlardı." Marx ve Engels'in yorumuyla uysal sosyalizmleri, "sadece gerçek gereksinimleri değil, hakikatın gereksinimlerini; sadece proletaryanın çıkarını değil, tüm insan doğasının çıkarını ve genel olarak sınıfıyla gerçekliği olmayan ve sadece felsefi âlemin sisli diyarlarında varolan insanlığın çıkarını" yansıtmaktaydı.[73] Engels'ten yaptığı alıntıyla Hal Draper, küçük burjuvazinin arada kalmış bir sınıf olduğunu, "burjuvazi veya proletarya arasına karışan bir sınıf olduğunu" ifade eder. "Her iki sınıfa ait çıkarların eşzamanlı olarak birbirini yonttuğu" bir sınıftır. Bunun sonucunda küçük burjuvazi "kendisini genel olarak sınıfsal çelişkilerin üzerinde konumlar."[74]

Orta sınıf, kapitalizmin sorunları karşısında kendi çözümünü sunmaktan acizdir. Sosyalizm için verilen kavgada ancak yardımcı bir rol oynayabilirler. Derin krizlerin yaşandığı anlarda mücadele içine çekilebilirler. Belli dönemlerde kızgınlık veya umutsuzluk orta sınıfın bazı kesimlerini, 1930'larda Almanya'da olduğu gibi veya bugün orta sınıfın en uç sağ partilerin çekimine kapıldığı Avrupa'da olduğu gibi sağa çeker. Yunanistan'da hükümetin borçlarını yeniden ödemesi için Avrupa'nın dayattığı

72. A.g.e., s. 8.
73. Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 78.
74. Draper, Karl Marx's Theory of Revolution, Cilt 2, s. 297.

kemer sıkma önlemleri, sosyal harcamalarda ve emeklilik sisteminde büyük kesintilere, %25'lik bir işsizliğe sebep olmuştur. Bu durum sadece Syriza'nın temsil ettiği sol koalisyona (kemer sıkma paketlerine karşı durmasıyla 2012'deki başkanlık seçimlerini nerdeyse kazanıyordu) olan desteği değil; açıkça faşist nitelikteki Altın Şafak partisinin desteği de artırmıştır. Orta sınıflar, 2001 yılında Arjantin'deki orta sınıfın hükümeti devirmek için işçilerin ve işsizlerin saflarına katılmasında olduğu gibi, sola da yönelebilir. Ama tavırları çok daha değişkendir ve mücadeleyi bırakmaları daha kolaydır. İşçi sınıfı ile orta sınıfın belli kesimleri hükümeti birlikte devirebilirken, sadece işçi sınıfının hareket içindeki liderliği mücadeleyi yeni bir topluma taşıyabilir.

Neden İşçiler Yönetmeli?

İşçiler birçok defa güçlerini tutulmayan baskıcı rejimleri ortadan kaldırmak için birleştirmiştir. Siyahi işçilerin Güney Afrika'daki muazzam gücü, ırkçı ayrımı ve Beyazların üstünlüğünü savunan apartheid sisteminin çökmesinde en önemli unsurdu. İranlı petrol işçilerinin grevleri, 1979'da İran şahının yıkılmasında kilit bir rol oynamıştı; 2003'te Bolivyalı madenciler, halkın nefret ettiği neoliberal başkan Gonzalo Sánchez de Lozada'nın yıkılmasında önemli rol üstlenmişlerdi. Mısır'da işçilerin Mübarek'e karşı verilen mücadeleye dahil olması, dengeleri Şubat 2011'de iktidarını yıkacak şekilde altüst etmişti. Bu örneklerin tamamında zemini hazırlayanlar işçiler olsa da, zaferin meyvesini yiyen başkaları olmuş veya aynı kişiler değişimin ufkunu sınırlamakta başarılı olmuşlardır. Birçok örnekte mücadelenin kendisi, karşı çıktıkları şey konusunda birbirleriyle anlaşan ancak neyden yana oldukları konusunda anlaşamayan birçok farklı toplumsal ve sınıfsal gücü bir araya getirmiştir.

Güney Afrika'da silahlı mücadele, kitlesel protestolar ve grevlerin bir araya gelmesiyle –Afrika Ulusal Kongresi'nin (AUK) liderliği altında– apartheid rejimi nihai olarak sona erdirilebildi. AUK'nin 1955 tarihli Özgürlük Bildirgesi şöyle diyordu: "Güney Afrika Siyah veya Beyaz içinde yaşayan herkese aittir." Ancak AUK bu temel demokratik hedefin ötesine geçmeye hazır değildi. AUK'nin en üst liderinin Nelson Mandela olduğunu belirten bildirge, sosyalizmden ziyade "iktidarın ister işçi, köylü, meslek sahibi kişiler veya küçük burjuvazi olsun ülkenin tüm halkına verilmesini" hedeflemişti. Kapitalizme gelindiğinde AUK, apartheid rejiminin sonlandırılmasıyla birlikte "Avrupalı olmayan ve müreffeh bir burjuva sınıfının gelişmesi için gerekli yeni sahaların açılmasını" amaçlıyordu.[75] Güney Afrika'da kapitalizmin sürdürülmesine olan bağlılığı, Siyahi Güney Afrikalıların kitlesel olarak isyan etmesine yol açan birçok hususun –konutların ve temel hizmetlerin yetersizliği, işsizlik, topraksızlık ve çokuluslu şirketlerin korkunç sömürüleri– bugün Siyahi bir hükümet altında dahi varlığını sürdürmesiydi.

Ashwin Desai, Güney Afrika'nın ilk Siyahi başkanı olarak seçildikten iki ay sonra Mandela'nın hükümetin iş güvenliğini, erişilebilir sağlık bakımının ve düşük ücretli eğitimin sağlanması konusundaki kararlılığını nasıl vurguladığını aktarır. On yıl sonra AUK yandaşı ve Güney Afrika başkanı Thabo Mbeki, serbest piyasa deregülasyonu ile "mali disiplini" savunan bir programla çok farklı bir tonda konuşuyordu. Kısaltması GEAR olan yeni program, "yerli malı bir yapısal uyum programı işlevini görmüştü. Pazar tamamen açıldı, zenginlere konan vergiler azaltıldı, devletin varlıkları özelleştirildi, hizmetler metalaştı ve sosyal harcamalar kısıldı." Dünya Bankası'nın Güney

75. Alıntılandığı yer: Alex Callinicos, *South Africa Between Reform and Revolution*, Londra: Bookmarks, 1988, s. 64-65.

Afrika departmanına başkanlık eden Pamela Cox'un şu hayranlık dolu sözleri hiç de şaşırtıcı değildi: "Onların [AUK] Güney Afrika'da kusursuz bir şekilde başardıkları şey, bana göre nerdeyse mucizevi nitelikte."[76]

Mücadeleyi ekonomik sömürü sistemini değişmeden bırakan bir dizi sınırlanmış reforma indirgemek isteyen orta sınıf güçlerine nazaran, işçilerin mücadeleyi daha iyi bir toplumun kurulması için ileriye taşımaları çıkarlarınadır. Tali bir rol oynamaktan kaçınmak için –diğer sınıfları asıl payı alırken sadece fiziksel destek sunmak yerine– işçiler kendilerini, bağımsız bir sınıf olarak haklarını savunabilecek bir sınıf olarak politik şekilde örgütlemek zorundadır. Fakat bu yolla işçiler, toplumdaki tüm sömürülen ve ezilen kesimleri arkasına alan, toplumsal ve politik bir değişim programını sunabilir olmalıdır.

1905 devriminin patlak vermesinden birkaç ay sonra yazan Lenin şu uyarıda bulunmuştu: "Devrimin getireceği sonuç, işçi sınıfının otokrasiye karşı saldırısında burjuvaziye büyük güç katacak şekilde onu tamamlayan ancak politik olarak güçsüz bir rol mü yoksa halk devrimine liderlik etme rolünü mü oynayacağına bağlıdır."[77] Feodal aristokrasi uzun zaman önce ortadan kaybolmuş olsa da, Lenin'in formülü bugün tiranlığa karşı verilen mücadele için hâlâ geçerlidir. Ulusal baskı karşısında verilen mücadelede, askeri diktatörlüklere karşı sürdürülen savaşta ve statükonun bazı yönlerine karşı farklı sınıfsal unsurları bir araya getiren diğer mücadelelerde işçiler "tamamlayıcı" bir rol mü yoksa başat bir rol mü oynayacaklar? Diğer bir

76. Alıntılandığı yer: Ashwin Desai, "Mandela's Legacy" *International Socialist Review* 35, Mayıs-Haziran 2004.

77. V. I. Lenin, *Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution,* yer aldığı eser *CW,* Cilt 9, Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 19 (*İki Taktik: Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği,* Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1967).

deyişle mücadele sınırlı reformlar için mi yoksa tam bir özgürleşme için mi sürdürülecek?

Talepleri kapitalizmin çerçevesi içinde olası hale getirecek şekilde sınırlamayı amaçlayan liberaller ile reformcular, işçilerin çıkarlarının dar anlamda ekonomik olduğunu oysa hareketin geniş çaplı olup tüm toplumsal "kesimlerin" çıkarlarını yansıtmak zorunda olduğunu iddia ederek bu soruyu çok ters bir şekilde alaşağı ederler. Hepsinin üzerinde anlaştığı belli talepler için mücadele etmek amacıyla geniş kesimlerin birleşmesinde kötü bir şey yoktur. Geniş bir birlik adına ılımlıların, başkalarının mücadeleyi daha ileriye taşımalarını önlemeye çalışmasıyla sorun çıkar. Hareketi genişletmek adına hedefleri daraltılır ve ileriye dönük gelişimin önü kesilir veya bu hedef tamamen terk edilir.

Diğer yandan devrimciler daima, içerisinde işçi sınıfının sadece ücretlerle çalışma koşullarının iyileştirilmesi için verilen mücadeleyi yönetmekle kalmayıp, ırkçılıktan kadınların eşitsizliğine dek her türlü tiranlığa ve baskıya karşı verilen mücadelenin de başını çektiği bir işçi hareketini kurmaya çalışmışlardır. Sosyalistler işçilerin iktidarından bahsettiğinde, basitçe iyi konumlandırılmış bir grevin etkisinden (yani işçilerin üretim sürecinde sahip olduğu göreli toplumsal ağırlıktan) bahsetmeyiz. Mücadeleyi tüm unsurlarıyla sisteme karşı verilen bir savaşa dönüştüreceksek, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin mücadelesinde işçi sınıfının, bağımsız ve lider bir rol üstlenmesinin gerekli olduğundan bahsediyoruz. Koşullarının iyileşmesi için kendisini ekonomik taleplerle sınırlamak yerine, işçi sınıfı kendisini, sömürücülerle taraftarlarının oluşturduğu azınlık dışında toplumun tümünü, her biçimiyle bütüncül bir özgürleşmeye götürebilecek tek sınıf olarak sunmak zorundadır.

Sosyalizm sınıf mücadelesinin kendiliğinden bir sonucu olarak ortaya çıkmaz. İşçiler bir devrimde en hayati

rolü üstlenebilirler ancak politik örgütlenme olmadığında, çıkarlarının başka saflara kaydığını görürler. İşçiler kendi amaçları doğrultusunda kavga veren bağımsız bir güç olarak örgütlenmediği sürece, mücadele çok ileriye taşınamaz. Nitekim bir sınıf olarak örgütlenmedikleri – yani kendi politik partilerini kurmadıkları– ve böylelikle toplu güçlerini tüm sömürülenlerle ezilenlerin çıkarına kullanamadıkları sürece, bu rolü üstlenemezler.

Marx 1848'de Avrupa'yı saran devrimler esnasında bunu görmüştü: "Toplumun tümünü devrimci proletaryanın çıkarları doğrultusunda dönüştürmeyi hiç istemeyen demokratik küçük burjuvazi sadece, mevcut toplumu kendileri için olabildiğince katlanılır ve konforlu hale getirecek koşullar içinde bir değişimi amaçlar." Dolayısıyla işçi sınıfı, eski otokratik rejimlere karşı küçük burjuva demokratlarla birlikte yürüyecekleri ancak "kendi çıkarları doğrultusunda konumlarını pekiştirmelerini sağlayacak şekilde onlara itiraz edebilecekleri" bağımsız bir politik parti olarak örgütlenmelidir.[78]

"Bizim çıkarımıza olup yapmakla yükümlü olduğumuz şey" diye sonuçlandırır Marx ve Engels,

> Az çok tüm mülk sahibi sınıfları hâkimiyetlerini bırakmaya mecbur edinceye dek, proletarya devlet gücünü eline geçirinceye dek ve proletaryanın birliği sadece tek bir ülkede değil dünyanın tüm başat ülkelerinde, aralarındaki rekabeti bitirecek ve en azından belirleyici üretici güçleri kendi ellerinde toplayacak şekilde ilerleyinceye dek sürekli devrimler yapmaktır. Bizim için mesele, özel mülkiyetin değiştirilmesi değil ancak yok edilmesi olabilir; sınıfsal çelişkilerin tatlıya bağlanması değil, sınıfların ortadan kaldırılması olabilir ve son olarak mevcut toplumun geliştirilmesi değil, yeni bir toplumun kurulması olabilir.[79]

78. Marx ve Engels, "Address of the Central Authority to the League" s. 280.
79. A.g.e., s. 281.

7
Demokrasi, Reform ve Devrim

Devletin insanların birbirleriyle savaşmasını önlemek için var olduğunu söyleyen Hobbesçu fikri daha önce ele almıştık. Demokrasiye ilişkin modern liberal teorilere uygun olan "Hobbes yanlısı" görüş, devletin rolünün birbiriyle rekabet eden çeşitli çıkarları; iş, emek, kadınlar, azınlıklar, göçmenler, çiftçiler, tüketiciler ve diğerlerinin çıkarlarını dengelemek olduğudur. Kimi zaman *çoğulculuk* olarak bahsedilen bu görüşte devletin rolü, çeşitli rakip çıkarları uzlaştırmaktır; böylelikle "halkın içindeki tüm faal ve meşru gruplar, karar alma sürecinde kendilerini

önemli bir seviyeden duyurma imkânı bulabilirler."[1] Bu görüşte devlet, toplumun üstünde yer alan ve rakip çıkarlar arasında arabuluculuk yapan tarafsız bir yapıdır. ABD devleti, tarih kitaplarımızın bize anlattığı üzere, bu hakkaniyeti garanti altına alan bir "kuvvetler ayrılığı" sistemine sahiptir.

Ancak bu görüş gerçek hayata uygun düşüyor mu? İşlerin gerçekten de böyle yürümesi için, çeşitli grupların az çok eşit nüfuza sahip olması gerekir. Ancak bu iktidar görüşü, kapitalist toplumlarda bazı çıkar gruplarının diğerlerine nazaran daha "meşru" olduğu gerçeğini karartmaktadır. Çoğulculuk, toplumun derin bir sınıfsal ayrımla bölündüğünü ve politik iktidarın coğrafi veya bölgesel olmaktan ziyade ekonomik temelli olduğu gerçeğini saklamaktadır. On sekiz yaşını aşan çoğu insanın bu ülkede oy kullanabiliyor olması, hepimizin eşit söz hakkına veya eşit güce sahip olduğu anlamına gelmez. Müteveffa İngiliz sosyalist ve gazeteci Paul Foot şu gözlemde bulunmuştu: "Tek insan tek oy ilkesi, görünüşe göre demokrasinin temel öğesidir. Oysa tek bir insan altı gazeteye, iki televizyon istasyonuna ve altı fabrikaya da sahip olabilir. Bir diğeri ise haftada 20 pound kazanırken, bunun 7'si kiraya, 13'ü ise ailesinin geçimine harcanır. Herkesin tek bir oyu vardır. Ancak toplumda eşit bir şekilde temsil ediliyorlar mıdır?"[2]

Birleşik Devletler'de zenginlik en üst kesimde yoğunlaşmış haldedir. 2010 yılı itibariyle, hane halkının en üst %1'lik diliminin, en alttaki %80'lik dilimden üç kat daha fazla zenginliği vardır ve 9,5 kat daha fazla finansal zenginliğe sahiplerdir. ABD nüfuzunun en alttaki %40'lık bölümü üretilen zenginliğin sadece %0.3'üne sahiptir.

1. Robert Dahl, *A Preface in Democratic Theory,* genişletilmiş baskı, Chicago: University of Chicago Press, 2006, s. 137.
2. Paul Foot, *The Politics of Harold Wilson,* Londra: Penguin Books, 1968, s. 338.

"En üstteki %0.1'lik dilim –yani %1'in onda biri– en fakir dilimdeki 120 milyon insana kıyasla çok daha büyük bir vergi öncesi geliri vardır."[3] Birleşik Devletler'de her biri net 1.1 milyar dolardan fazlasına sahip en zengin bireyleri sıralayan "Forbes 400" listesinin geliri, ortalama hane halkı geliri %4 düşerken, 2011 yılında 200 milyar dolar artmıştır.[4] Bir yanda büyük zenginliklerin yığıldığı, diğer yanda ise yoksulluğun ve düşük ücretlerin olduğu bir toplumda, bir milyarderin milyonlarca işçiden daha fazla politik nüfuzu olur. Ekonomik hiyerarşi politik hiyerarşiyi belirler.

Marx *Komünist Manifesto*'da "modern devletin yürütme aygıtının bütün burjuvazinin ortak işlerini idare eden bir komiteden farksız olduğunu" öne sürerek, çoğulculara kıyasla çok daha ince bir devlet teorisi geliştirmiştir.[5] Bu devletin, tek tek kapitalistlerin çıkarını doğrudan temsil ettiği anlamına gelmez. Kimi zaman bazı işletmelerin çıkarlarını diğerlerine tercih eder. Ancak genel olarak en zengin sınıfın "ortak işlerini" idare eder.

Dolayısıyla devlete "erişmeye" çalışan çeşitli gruplar arasında en fazla söz hakkı olanlar, en varlıklı olanlardır. Nitekim burada sadece bireylerden değil ABD ekonomisine yön veren devasa kurumlardan –bankacılık holdingleri, yatırım firmaları ve dev şirketler– bahsetmekteyiz. Sosyalist Paul Lafargue şunları yazmıştı: "Parlamenterizm (ve Birleşik Devletler'de temsili demokrasi), halk ülkelerinin bünyesindeki güçleri kontrol ettiğini sanırken aslında gerçek gücün burjuvazinin elinde toplandığı bir hükümet sistemidir."[6]

---

3. G. William Domhoff, "Wealth, Income and Power" Who Rules America?, www2.ucsc.edu/whoreulesamerica/power/wealth.html.
4. Joe Nocera, "Romney and the Forbes 400" *New York Times*, 24 Eylül 2012.
5. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 43.
6. Alıntılandığı yer: Leon Trotksy, *Terrorism and Communism*, Ann

Kapitalist sınıf devlet üzerindeki hâkimiyetini çeşitli şekillerle kurar. En başta, piyasalar üzerinde temellenmiş bir topluma uygun düşecek şekilde siyasetçiler en yüksek fiyatı verenler –yani Washington'da bulunan milyar dolarlık ticari lobicilik sektörü, uluslararası nüfuz ticareti yapan sermaye– tarafından alınıp satılır. 2011 yılında, şirketler ve diğer kurumlar 3.33 milyar doları lobicilik faaliyetlerine harcamıştır (Bunun 50 milyon doları veya %0.015'i sendikalardan gelmiştir).[7] İkincisi sistemin bütünü öyle bir şekilde tesis edilmiştir ki, büyük paralar olmadan yerel bir adaylık yarışına dahil olmak bile imkânsızdır. Başkanlık seviyesine gelindiğinde, giriş fiyatı astronomik rakamlara çıkar. 2012 başkanlık seçimlerinin adayları Mitt Romney ile görevi alan Barack Obama'nın her ikisi de kampanyalarına 1 milyar dolardan fazla para harcadılar; 2000'de bu rakam yarım milyarken, 1976'da 171 milyon dolardı.[8]

Herkesçe bilinen döner kapı mevzusu –iş dünyasının liderleri ve eski şirket lobicileri kongrede veya hükümette görev alırken, bürokratlar ile politikacıların devlet "harcamalarından" çıkar sağlamak için şirketlere veya ticari lobicilik dünyasına geçtiği sistem– hâkim sınıfın ekonomik ve politik iktidarı arasında pürüzsüz bir bağ oluşturur. Opensecrets.org ya şirketten ayrılıp hükümette görev alan ya da tam tersi hükümetten şirkete geçen otuz altı Goldman Sachs çalışanını tespit etmiştir. Bunların

---

Arbor, MI: Ann Arbor Paperbacks, 1972, s. 41 (*Terörizm ve Komünizm*, Çev. Onur Koyunlu, Epos Yay., 2009).

7. OpenSecrets.org Lobbying Databese, www.opensecrets.org/lobby/index.php ve Lobbying Spendin Database Labor (Lobicilik Harcamaları Emek Veritabanı), 2012, www.opensecrets.org/lobby/indus.php.

8. Nicholas Confessore ve Jo Craven McGinty, "Obama, Romney and Their Parties on Track to Raie $2 Billion" *New York Times*, 25 Ekim 2012; "Presidential Fundraising and Spending, 1976-2008" OpenSecrets.org, Center for Responsive Politics, www.opensecrets.org/pres08/totals.php?-cycle=2004.

arasında Goldman Sachs'ın CEO'luğunu yapmış Bush iktidarının hazine bakanı Henry Paulson ile Goldman Sachs'ın eski yönetim kurulu eş başkanı olan ve Clinton'un hazine bakanlığını yapmış Robert Rubin de vardır.[9] Aynı sistem, görünüşte sektörleri tek tek düzenlemek için kurulan düzenleyici kuruluşlar için de geçerlidir. Pesticide Action Network'e [Böcek İlaçlarına Karşı Ağ] göre "Kimyasal tarım sektöründen birçok eski yönetici, avukat ve bilim insanı, sektörlerini denetlemekle yükümlü hükümet kuruluşlarında çalışmaktadır."[10] 2010'da tarihteki en korkunç petrol kirliliğine sebep olan Deepwater Horizon felaketinden sonra, petrol sızıntılarını düzenlemekle görevli kamu kuruluşu Minerals Management Service'in [Maden Yönetim Hizmetleri] bir yolsuzluk çukuruna döndüğü ifşa edilmişti; öyle ki "çalışanları hem mecazen hem de gerçek anlamıyla petrol sektörüyle aynı yataktaydı." Obama'nın içişleri bakanı Ken Salazar baştan aşağıya reform yapılacağını bildirdi ancak birkaç çalışana kovuşturma açtıktan sonra pek bir şey yapmadı. Deniz sondajlarını durdurmak yerine, "Salazar derhal bu faaliyetleri rekor düzeye çıkardı."[11]

Ancak kapitalistler devletin doğrudan kontrolüne ihtiyaç duymazlar çünkü böylesi çıkarlarına değildir. *Democracy of the Few* [Birkaç Kişinin Demokrasisi] kitabında Michael Parenti'nin belirttiği gibi:

9. "Revolving Door: Goldman Sachs" OpenSecrets.org (Center for Responsive Politics), www.opensecrets.org/revolving/search_result.php?priv=-Goldman+Sachs.

10. "Undue Influence" Pesticide Action Network, www.panna.org/issues/pesticides-profit/undue-influence.

11. Örnek olarak, Körfez Petrol sızıntısı ile petrol ve doğalgaz sektörünün çıkarlarının hem Bush hem de Obama idaresi altında İçişleri Bakanı Maden Yönetim Hizmeti'nin kararlarını nasıl etkilediği üzerine yazılmış *Rolling Stone* makalesine bakınız: Tim Dickinson, "The Spill, the Scandal, and the President" *Rolling Stone*, 8 Haziran 2010.

> İş dünyası ülkenin ekonomisini tamamen kontrol ettiği için, devlet ister istemez onunla özgün ve yakın bir ilişkiye girer. Kapitalist ekonominin sağlığıyla ilgilenenler, ülkenin sağlığı için temel koşul olan politika üreticileridir. Nitekim ekonomi büyük yatırımcıların elinde toplandığından, hükümetin kamuoyuna olan hizmeti muhtemelen en iyi şekliyle, yatırımcılara hizmet ederek sağlanabilir. İş dünyasının hedefleri (hızlı büyüme, yüksek kârlar ve güvenli piyasalar) devletin hedefleri olur ve "ulusal çıkar" hâkim kapitalist çıkarlarla özdeşleşir hale gelir.[12]

Kapitalistlerin en çok istediği şey, onlara para kazandıracak optimum koşulları sağlayan bir devlettir. Zenginliklerini engelsizce biriktirmeleri için gerekli koşulları garanti edecek her türlü devletle –ister demokratik cumhuriyet, ister anayasal monarşi, isterse halk direncinin kontrol edilmesi gerektiği durumlarda askeri diktatörlük olsun hepsiyle– az çok iyi anlaşırlar. Bizim tarafımız çoğunlukla demokrasiyi askeri diktatörlüğe veya polis devletine tercih ederler çünkü ne kadar sınırlı olsa da burjuva demokrasisi kapitalizme karşı örgütlenmek ve mücadele etmek için daha serbest koşullara sahiptir.

Kapitalistler, devlet devrimi önleme ve tüm direnişi ezme sözü verdiğinde, Hitler'inki gibi faşist diktatörlüklerle bile uzlaşabilirler. En demokratik devlet bile, "ulusal güvenliği" tehdit edildiğinde demokratik hakları askıya almasını sağlayacak yasal boşluklar yaratır. 1851 yılında Karl Marx, Fransız Anayasasının "yasayla koyulan istisnalar" haricinde "özgürlüğü garanti altına aldığını" belirtmişti. "Anayasadaki her paragrafa karşı kendi antitezi, kendi Yukarı ve Aşağı kamaraları yer almaktadır; genel tabirle özgürlüğe karşı, kenar notlarla özgürlükleri iptal etmektedir."[13] Bu kenar notları hoşnutsuzluğu baskılayan

12. Michael Parenti, *Democracy for the Few*, New York: St. Martin's Press, 1988, s. 302.
13. Karl Marx, The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon, MECW, Cilt 11, s. 115.

araçlar olarak, sivil huzursuzluk ve savaş dönemlerinde çok işe yarar.

11 Eylül saldırılarından hemen sonra George W. Bush idaresi tarafından çıkarılan Vatanseverlik Kanunu, demokratik hakların giderek daha fazla kısıtlandığı bir dönemin habercisiydi. Obama destekçileri politikalarının farklı olacağını umsa da, Obama Bush dönemindeki yeni uygulamaların birçoğunu genişletti ve kurumsallaştırdı. Örneğin 2012 tarihli Ulusal Savunma Yetkilendirme Kanunu orduya, vatandaşlar da dahil olmak üzere "teröristlere yardım ettiğinden" şüphelenilen herkesi tutuklama ve süresiz şekilde alıkoyma yetkisi vermektedir. Obama idaresi ayrıca kendisine vatandaşların öldürülme emrini verme, ispiyoncuları cezalandırma, yurtiçindeki gözetim operasyonlarını genişletme hakkı vermiş; ve evraksız göçmenlerle "protestoculara ilişkin daha cezalandırıcı bir tutum" benimsemiş yerel ve federal kolluk kuvvetlerinin daha da askerileşmesine öncülük etmiştir.[14]

ABD tarihinde bu tür politikaların birçok örneği bulunmaktadır. 1798 tarihli Yabancılar ve İsyana Tahrik Kanunları Amerikan hükümetine, kendisi için tehdit olarak gördüğü tüm "yabancıları" hapsedip sınır dışı etme hakkı vermiş; ve hükümete yönelik her türlü sözlü veya yazılı eleştiriyle çıkardığı kanunlara karşı muhalefet etmeyi, iki yıllık hapis cezasıyla cezalandırılabilir hale getirmiştir. 1917 tarihli Casusluk Kanunu " 'yanlış ifadelerde' ve silahlı kuvvetlerde 'itaatsizliğe' veya 'sadakatsizliğe' yol açacak yahut silahlı kuvvetlere asker alımını 'zorlaştıracak' ifadelerde bulunmayı ağır bir suç unsuruna çevirmişti."[15]

14. Steven Rosenfeld, "Obama's Dismal Civil Liberties Record" *Salon.com*, 20 Nisan 2012, www.salon.com/2012/04/20/obamas_dismal_civil_liberties_record.

15. Alıntılandığı yer: Stephen M. Kohn, American Political Prisoners: Prosecutions under the Espionage and Sedition Acts, Westport, CT: Praeger, 1994, s. 8.

1918 tarihli İsyana Tahrik Yasası savaş zamanında, ABD hükümeti, bayrağı ve silahlı kuvvetleriyle ilişkili olarak "sadakatsiz, saygısız, küfürlü veya kötüleyici nitelikte bir dil" kullanılmasını suç haline getirmişti.[16] 1940 tarihli Smith Yasası ise –1941'de Sosyalist İşçiler Partisi'nin on sekiz üyesini yargılayıp hapse atmak için kullanılmıştır– hükümetin devrilmesini savunmayı veya bunu örgütlemeyi 20 yıla kadar varan hapis cezasıyla cezalandırıyordu.[17]

Aralarında hem yerlilerin hem de göçmen işçilerin olduğu binlerce işçi ve anarşist gözlendi, hapse atıldı, sınır dışı edildi, dövüldü, işkenceye uğradı ve bunların dışında Birinci Dünya Savaşı sırasında istismara uğradı. Ulusal kanunların prototipi haline gelen Montana Eyaleti İsyana Tahrik Yasası, yetkisi altında Almanca konuşmayı da suç ilan etmesiyle düzinelerce Montanalıyı hapse atmıştı. Yasanın en büyük destekçilerinden biri, yasayı işçilerin isyanını bastırmanın aracı olarak gören Anaconda Bakır Madenciliği Şirketi'ydi.[18] hâkim sınıfın konuşma özgürlüğüne duyduğu kini, 1918 ile 1920 yılları arasında radikal bir gazete çıkardığı için ABD hapislerinde üç yıl yatan, Meksikalı anarşist Enrique Flores Magon tarafından şöyle özetlenmişti: "Yanlış bir şekilde adına Özgürlükler Ülkesi denen bu yer artık, özgür düşünce ve konuşma vaazleri veren herkesi 20 yıllık bir hapis cezasıyla çarptıran bir suça dönüşmüştür." Bu ifadesi Meksika'ya sınır dışı edilmesine yol açmıştı.[19] Eugene Debs, 1918'de Ohio Canton'da verdiği savaş karşıtı söylevinde (ki bu sebeple hapse atılmıştır), alaylı bir üslupla şunları söylemişti: "Tüm dünya için demokrasiyi serbest hale getirmek için savaşan bir ül-

16. Alıntılandığı yer: A.g.e., s. 9.
17. Bkz. James P. Cannon, *Socialism on Trial,* New York: Pathfinder Press, 1986.
18. Jim Robbins, "Pardons Granted 88 Years after Crimes of Sedition" *New York Times,* 3 Mayıs 2006.
19. Alıntılandığı yer Kohn, *American Political Prisoners,* s. 114.

kede, anayasanın bize verdiği serbest konuşma hakkını uygulamak son derece tehlikeli bir hal almıştır."[20]

Sıradan işçiler, kapitalizmin sınırlı demokrasiyle vermeye razı olduğu her adım için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Britanya'da işçi sınıfı, mülkiyet kısıtlaması olmaksızın tüm erkekler için evrensel oy kullanma hakkını elde etmek için örgütlenmek zorunda kalmıştı; kadınlarsa 20. yüzyıla dek Birleşik Devletler ve Britanya'da oy kullanma hakkını elde edememişti. Birçok egemen sınıf başta, evrensel oy kullanma hakkının hâkimiyetlerini tehdit edeceğinden korkmuştur. Birleşik Devletler'de köleliğin kaldırılmasından uzun yıllar sonra bile Güney'deki milyonlarca Siyahın ve birçok fakir Beyazın oy kullanma hakkı inkâr ediliyordu. Bugün Birleşik Devletler'deki Cumhuriyetçiler, fakir insanların oy kullanma olanaklarını kısıtlamayı amaçlayan, farklı eyaletlere özel seçmen kimlik yasalarını çıkarmak için uğraşmaktadırlar.

Basın özgürlüğü en çok, bir basın kurumuna sahip olacak kadar milyonları olan kişilere hemen tanınır. Birçok toplumda resmi olarak yasal eşitlik vardır ancak fakirler kanunların en yaygın kurbanlarıdırlar. 19. yüzyılda yaşamış Fransız yazar Anatole France'in kitaplarından birinde, şair Choulette diye bir karakter vardır. Choulette "fakirleri olduğu kadar zenginlerin de köprü altlarında uyumalarını, sokaklarda dilenmelerini ve ekmek çalmalarını yasaklayan kanunların haşmetli niteliğiyle" dalga geçer.[21] Debs şöyle dalga geçer: Birleşik Devletler'de "hukuki ağlar öyle ayarlanmıştır ki, balinaları kaçırırken ufak

20. Eugene Debs, "Canton, Ohio Speech, Anti-War Speech" www.marxists.org/archive/debs/works/1918/canton.htm. Benzer bir açıklamayı da Rosa Luxemburg yapmıştır. Onun kalemiyle burjuva adaleti, "vahşi köpekbalıklarının kaçmasına izin verirken küçük sardalyaları yakalayan bir ağ gibidir." Rosa Luxemburg, "Against Capital Punishment" *International Socialist Review*, 30, no.1, Ocak-Şubat 1969.

21. Anatole France, *The Red Lily*, e-kitap, www.gutenberg.org/files/3922/3922.txt (*Kırmızı Zambak*, Çev. Tahsin Yücel,Can Yay., 2013).

tefek balıkları yakalamaktadır."[22] Ayakkabı ustası olan ve 1877 St. Louis Genel Grevine katılan sosyalistlerden biri, bu çifte standart üzerine şu keskin gözlemde bulunur: "Tek bir rayı çalan kişiye hırsız derler, tüm demiryolunu çalana ise centilmen."[23]

Yasalardaki resmi eşitlik derin bir eşitsizliği gizlemektedir; bunun en dikkat çekici ve modern örneği ise, taş kokaine karşı üst sınıf kokain bulundurma suçları arasında yüze birlik bir cezalandırma orantısızlığını (2010'da 18'e 1 şeklinde değişmiştir) onaylayan 1986 tarihli kanundur. Çünkü taş kokain fakirlerin uyuşturucusuyken, kokain daha zenginler içindir.[24] Ancak birçok başka örnek vardır. "Üç yanlış" kanunlarının geçerli olduğu Kaliforniya'da ve yirmi iki diğer eyalette, üçüncü kez ağır suç işledikleri için binlerce insan müebbet hapisle cezalandırılmıştır; bu üçüncü suç bir bakkaldan pizza çalmak gibi önemsiz bir şey de olabilir. Bir seferinde geçmişte aç ve evsiz bir sabıkalı, geçmişte kendisini besleyen bir kilisenin mutfağına yemek almak için kanunsuz şekilde girmesi sonucu müebbet hapis cezasına çarptırılmıştı.[25]

Diğer kapitalistleri dolandıran kapitalistlerin, WorldCom ile Enron'un başkanlarının cezalandırılmasında olduğu gibi, devlet tarafından cezalandırıldığı doğrudur. Devlet bunu diğer kapitalistleri yatıştırmak için yapar ancak aynı zamanda hukuki sistemin "çalıştığını" da göstermiş olurlar. Ancak cezalar adeta ellerin cetvelle vurulması gibi, çoğu kez yetersiz kalır. 2012 güzünde "finans

22. Eugene Debs, "The Role of the Courts" *Eugene V. Debs Speaks*, New York: Pathfinder Press, 1980, s. 52.
23. Alıntılandığı yer: Philip S. Foner, *The Great Labor Uprising of 1877*, New York: Pathfinder Press, 1977, s. 167.
24. "FAMM Facts: Crack vs. Cocaine Sentencing" rapor, Families Against Mandatory Minimums Web sites, 2002, www.famm.org/si_crack_powder_sentencing_fact_sheet.htm.
25. "Three Strikes Law: A Big Error" *Los Angeles Times*, 19 Ağustos 2010; "Three Strikes of Injustice" *New York Times*, 8 Ekim 2012.

sektöründe yaygın şekilde işlenen suçlara ilişkin kanıtların bolluğuna" rağmen, 2008 mali çöküşün ardından tek bir yöneticiye bile dava açılmamıştır.[26]

General Motors, Standard Oil ve Firestone gibi holdinglerin, 1930'lu yıllarda ülke genelindeki elektrikli tramvayların kaldırılıp, kentlerin GM otobüsleri ve arabalara geçiş yapması için gizlice birlik oldukları açığa çıktığında, yargıçlar şirketlerin her birine 5 bin dolar, bir avuç yöneticinin her birine 1 dolar ceza kesilmişti. 1955'te şirketler, ülkenin elektrikli tramvay sisteminin %88'ini yok etmişti. Eski yöneticilerden birinin ağzıyla bu örnek, "suçun ölçeği büyüdükçe, 'suç' ile 'olağan işler' arasındaki sınırların daha muğlak olduğunu göstermektedir. Eski Atlanta valisi ve BM elçisi Andrew Young'un bir seferinde söylediği gibi, '100 işadamı karar aldığında hiçbir şey illegal değildir.' "[27]

Devletin büyük bir kesimi –ordu, polis, istihbarat, devlet bürokrasisi ve yargının büyük kısmı– seçimlere tabi bile değildir. Bu heybetli aygıt, halk oylarının dolaylı baskıları karşısında bile erişilebilir değildir. Bu kurumların başındaki kişilerin, hükümet dışındaki özel iş çıkarlarıyla yakın ilişkileri vardır ve Parenti'nin belirttiği gibi "iyi bir iş ikliminin" sağlanmasına, yani her şeyden yerine getirdikleri işlevle kapitalistlerin çıkarının korunmasına yatkındırlar. Seçmenler, savaşa katılıp katılmamak, anlaşmalar yapmak veya ticari anlaşmalara karar vermek gibi önemli kararlar alamazlar. Askeri harcamalarla veya nasıl bir sağlık sistemine sahip olacağımızla ilgili olarak oy kullanamayız.

Elbette işyerlerinde demokrasi diye bir şey kesinlikle yoktur. İşte işveren tam bir despottur, işin doğasını ve

26. Charles Ferguson, Predator Nation: Corporate Criminals, Political Corruption, and the Hijacking of America, New York: Crown Business, 2012, Kindle e-kitap.

27. Ted Nace, Gangs of America: The Rise of Corporate Power and the Disabling of Democracy, San Francisco: Berrett-Koehler, 2003, s. 8.

ritmini belirler, istediği zaman insanları işe alıp kovar (özellikle sendikalar olmadığında). Ücretimizden, sosyal haklarımızdan veya çalışma koşullarımızdan memnun olmadığımızda patronumuzu kovamayız veya bir şeyleri değiştirmek için oy kullanamayız. Aksine bize şunu söylerler: "Hoşunuza gitmiyorsa başka yere gidip çalışın." Uyumadan geçirdiğimiz zamanın en az yarısını işte geçirmemize rağmen, işçiler olarak "özgürlüğümüzün" sınırı budur.

Yaşamımızı etkileyen nerdeyse tüm önemli kararlar, çoğunluğun erişimi dışında alınmaktadır. Günümüzün temsili demokrasisi –her iki, dört veya altı yılda hesap vermeyen (yanlış) temsilciler seçtiğimiz demokrasiler– bütün önemli kararları, az sayıda zengin insanla onlara hizmet eden bürokratların aldığı bir toplumda gerçek demokrasi ilüzyonunu yaratmada çok başarılı olmuştur. En özgür ve eksiksiz demokrasi için mücadele yürütmede işçilerin çıkarı vardır; diğer yandan işverenler sınıfı demokrasiyi engelleyip kısıtlamayı amaçlar ve gerekli olduğunda demokrasiyi yok eder.

Demokrat Parti ve Birleşik Devletler'de Reformizmin Sınırları

"Halkın partisi" olarak Demokrat Parti'deki ilüzyonlar, uzun yıllar ABD solunun en büyük Aşil topuğu olmuştur. Ülke tarihi boyunca Demokrat Parti kendisini, daha muhafazakâr ve açık bir şekilde kapitalistlerden yana olan Cumhuriyetçi Parti'nin popüler bir alternatifi olarak konumlandırmıştır. "ABD'de 'en güçlü olanın sağ kaldığı' ekonomik yapılandırma dönemlerinin bu denli merhametsiz olmasının bir sebebi, Demokratların tarihte en çok istekli ikinci kapitalist parti olarak yaptıklarından ileri gelir" diye yazar eski sağ kanat uzmanı Kevin Philips. "Kapitalizmin hareket gücüne pek karışmazlar, sadece

taşkınlıkların ve kaçınılmaz halk tepkilerinin çıkmasını beklerler."[28] Eğer seçmenler her iki takımın da aynı formayı giydiğini ve aynı kişiye hizmet ettiğini görecek olursa, iki parti arasındaki politik sandalye kapmaca oyunu doğru dürüst oynanamaz. Sistem, seçmenler tek partiden hoşnutsuz olduğunda, bir bütün olarak sisteme en az zarar verecek şekilde yedekte bekleyen öteki bir partinin göreve geleceği şekilde tasarlanmıştır.

İki partili sistem, gerek sola gerekse sağ taraftan gelecek üçüncü bir partinin başarılı bir şekilde ortaya çıkmasını önlemede çok başarılı olmuştur. Daha 1893 yılında Engels kurnazca, Birleşik Devletler'de bir işçi partisinin kurulmasını engelleyen şeyin "iki hâkim partinin dışında kalan bir adaya verilen oyun kayıp oymuş gibi görünmesine yol açan Anayasa" olduğunu görmüştü.[29] ABD'nin siyasi sistemine ilişkin yaptığı tanımlamalar –"birbirlerine alternatif olarak devlet iktidarını eline alan ve en yoz amaçlar doğrultusunda yine en yoz araçlarla sömürüyü sürdüren iki büyük spekülatör çetesinin" oluştuduğu sistem– sanki dün yazılmış gibidir.[30]

Her iki parti de büyük işletmeler tarafından finanse edilmektedir, her ikisi de deniz ötesindeki fetihlerin destekçisidir ve iki parti de grevleri bastırmak için askerlerden yararlanmıştır. Dahası sivil haklar hareketinden önce Demokrat Parti, ayrımcı Jim Crow kanunlarını çıkaran partiydi. Sosyalist Parti'nin kampanyasında yaptığı konuşmalarda Debs'in sürekli dikkat çektiği şey işte bu gerçeklerdi. 1900'de şöyle diyordu: "Demokrat Parti şayet

28. Kevin Philips, *The Politics of Rich and Poor,* New York: Random House, 1990, s. 32.
29. Friedrich Engels'ten Friedrich Adolph Sorge'a, 2 Aralık 1893, *Marx and Engels on the United States,* Moskova: Progress Publishers, 1979, s. 333.
30. Friedrich Engels, "Introduction to Karl Marx's *The Civil War in France" MECW,* Cilt 27, s. 189.

Cumhuriyetçilere nazaran daha 'emek yanlısı' bir partiyse, platformu neden Coeur d'Alene karşısında sessiz kalmaktadır?" Debs, şirket korumaları beş grevciyi öldürdükten sonra madencilerin korumalarla grev kırıcılarını kasabanın dışına sürdüğü, Idao madencilerinin 1892'de düzenlediği grevden bahsetmekteydi. Hükümetin 15 bin kişilik bir birlik gönderip 600 grevci işçiyi askeri cezaevine atmasıyla, grev kırılmıştı. "Kuzey Carolina ve Louisiana'da 'mülkiyet ve eğitimin yeterliliği' ve güney eyaletlerinde zenci ırkın elinden genel vatandaşlık haklarının alınması önerisi hakkında Demokrat Partisi'nin söyleyecekleri nedir?" diye sormuştu Debs; "Cumhuriyetçi ve Demokratlar arasındaki farklar, işçi sınıfının çıkarına olan hiçbir konuyu, hiçbir ilkeyi içermemektedir."[31]

New Deal dönemi ile sivil haklar dönemi bugün, Demokratların halkın partisi olduğunu iddia edenler için mihenk taşlarıdır. 1930'larda, Endüstriyel Sendikalar Kongresi'nin (ESK) oluşumuyla sonuçlanan kitlesel işçi sınıfı hareketini kaygıyla gözlemleyen Demokrat Franklin Delano Roosevelt kendisini hem emek dostu hem de kapitalizmin kurtarıcısı olarak lanse etmişti. Yüksek Mahkeme yargıcı Felix Frankfurter'e şöyle yazmıştı: "Mülkü olanların fark edemediği şey, benim kâr sisteminin sahip olduğu en iyi dost olduğumdur."[32] Sivil haklar hareketinin etkin olduğu dönemde Güney eyaletlerindeki Demokratlar partiden ayrıldılar. Kuzeydeki liberal Demokratlar her zaman sivil haklar hareketinin bir adım *gerisindeydiler;* (korktukları) mücadeleyi ılımlılaştırmaya ve haklarını alan (ve imrendikleri) Siyahların oylarını kazanmaya istekliydiler.

Demokratların popülist retoriği, radikal bir üçüncü partinin kurulmasını engellemek için toplumsal harareti

31. Eugene Debs, "Outlook for Socialism in the United States" *Debs: His Life, Writings and Speeches,* s. 90-91.
32. Richard A. Harris ve Sidney M. Milkis, *Remaking American Politics,* Boulder, CO: Westview Press, 1989, s. 185.

düşürmek üzere tasarlanmıştı. Örneğin 1894 ara dönem seçimlerinde 1.4 milyon oy alan Halkçı Parti'nin büyümesi karşısında paniğe kapılan Demokrat Parti, 1896'da başkan adayı olarak William Jennings Bryan'ı sahaya çıkarmıştı. Bryan Halkçı Parti'nin destekçilerini kazanmak amacıyla popülist retoriğe sarıldı. Demokrat Partinin liderleri aynı zamanda, Halkçılar arasında iki partinin birleşmesini öneren "kaynaşmacı" kanadı sabırla işlemekteydiler.

1896'da düzenledikleri kongrede Halkçılar, adayları olarak Bryan'ı desteklemek için oy kullandılar. Halkçıların lideri Tom Watson bunun Halkçılığın sonuna işaret ettiğini biliyordu ve şunları kaleme aldı: "Halkçılar iki eski partinin günahlarını ilan edip, aynı zamanda onlarla siyasi ortaklığa giremez. Anlaşma yapacağımız gün savaşın bitmiş olması gerekir ve bu iki eski partiyle savaşımızı bitirdiğimizde, varlığımızı sürdürme için artık hiçbir amacımız olmaz."[33] Watson uyarıyordu: "Kaynaşma Halkçı Partinin Yunusu, onlarınsa [Demokratların] büyük balığı oynaması demektir."[34] Watson haklıydı. Bryan'ı destekleme kararı Halkçı Partiyi etkili bir şekilde yok etti.

Radikal bir işçi sınıfının veya solcu politik partilerin olmayışı, tarihsel olarak burjuva siyasetinin Birleşik Devletler'de göreli bir istikrarlılık içinde devam etmesinin püf noktalarından biridir. Seçim zamanlarında tercih olanaklarını işçiler ve fakirler için iki kötü arasında seçim yapmaya indirgemiştir. İki partili sistemin geçmişi, daha az kötü olanı seçmenin, kitlelerin burjuva siyasetçilerinin eylemlerine bel bağlamasına yol açarak, kitlesel mücadeleyi hareketsiz kıldığını göstermektedir. Hareketin politik seviyesini de düşürür çünkü aktivistleri kendi çıkarlarını temsil etmeyen bir partinin savunucuları olmaya zorlar.

33. Alıntılandığı yer: C. Vann Woodward, *Tom Watson: Agrarian Radical*, New York: Oxford University Press, 1963, s. 328. Watson sonrasında azılı bir ırkçı oldu.
34. A.g.e., s. 311.

Daha az kötü olan adam (şimdiye dek hiç kadın başkan olmamıştır) kazandığında, görevi aldığında yürüttüğü politikalar kampanyasında söylediklerinden son derece farklıdır. Bunun en meşhur örneği, 1964'te savaşı bitirme vaadiyle başkanlık yarışını kazanan Lyndon Johnson'un, seçim sonrasında Vietnam'a 500 bin asker göndermesidir. Bu özellikle çarpıcı bir örnektir çünkü Johnson'un seçimlerin hemen öncesinde, Vietnam'a daha fazla asker göndermek için gizli planlar yaptığı açığa çıkmıştır.[35]

Ronald Reagan'ın seçilmesinden sonra, Demokratların sağa kayması, işverenlerin neoliberal politikalarına arka çıkmaya başlaması ve yeni muhafazakârların küçük devlet ile "kişisel sorumluluk" ideolojisine yardakçılık etmesiyle birlikte, Demokratların popülist maskesi aşınmaya başladı. Ancak çok daha sağ bir çizgiye kayan Büyük Eski Partiye (BEP) kıyasla Demokratlar kendisini hâlâ liberal bir parti olarak takdim edebilmektedir; oysaki bugün Demokratların politikaları BEP'in geçmişte yaptıklarından politik anlamda farksızdır.

Obama'nın 2008 yılında başkanlığa seçilmesi, ABD tarihinde seçilen ilk Afrikalı Amerikan kişi olduğu için tarihsel bir andı. Dahası 1992'den bu yana Demokratların en büyük çoğunluğa sahip olduğu ve 1978'den sonraki en büyük Senato çoğunluğunu elde ettiği bir ortamda göreve başladı. Kampanyası ve seçimi Büyük Durgunlukla çakışmıştı. Milyonlarca insan artık olağan siyasetten bıkmış usanmıştı. Obama kazanmak için kendisini hitabetleriyle, Wall Street'e karşı Main Street'in yani sokağın dostu, Irak Savaşı'nın eleştirmeni (Afgan Savaşını desteklediğini söylemesine rağmen), alternatif enerjinin savunucusu ve evrensel sağlık hakkının destekçisi olarak sundu. Birçoğu yeni bir New Deal döneminin müjdecisi olduğunu dü-

35. Joe Allen, "Vietnam: The War the U.S. Lost: Part II" *International Socialist Review* 33, Ocak-Şubat 2004.

şündü. Kampanya konuşmalarından birinde sivil haklar hareketine ve sendika mücadelelerine atıfta bulunarak, değişimin "aşağıdan yukarıya gerçekleşeceğini; Dr. King'in bunu zamanında anlamış olduğunu" söylemişti.[36] Ancak hizmet etmeye hazırlandığı sınıfsal çıkarlara ilişkin bazı göstergeler de yok değildi. BEP'ten rakibi John McCaine kıyasla, Wall Street'ten çok daha büyük bağışlar toplamıştı.[37] Seçim sonrası yapılan bir analiz, Obama'nın kampanya parasının sadece çeyreğini 200 dolar veya azını bağışlayan kesimlerden aldığı sonucuna varmıştı.[38] Nitekim Wall Street parasının karşılığını fazlasıyla aldı. Yeni başkanın ekonomik ekibini, mali deregülasyon ve serbest piyasaya kendilerini adamış olan, eski Clinton yönetiminden isimler oluşturmaktaydı. Obama'nın 2008 mali krizine verdiği tepki, çoğunlukla bankacıların kurtarılmasına odaklanmıştı; kronik işsizlikten mağdur olan veya evlerini kaybeden milyonlarca sıradan insana değil. Lance Selfa'nın yazdığı gibi, "Obama ve Demokratlar, neoliberal varsayımlarının hiçbirini değiştirmeden büyük hükümet harcamalarını meşrulaştırmıştır. Aksine yönetim bir tür "neoliberal Keynesçiliği" takip etmiştir; trilyonlarca vergi gelirini özel işletmelerin insafına bırakmış ve toplumsal hizmetlerimizi gerçekleştirmek için işletmeleri "teşvik etmeye" çalıştırmıştır. Bankalar ve büyük şirketler paraları almaktan memnundular ancak borç vermede, evleri kurtarmada veya işçi almada isteksizdiler."[39]

2009'da mali sektörün CEO'larıyla yaptığı toplantıda Obama şu açıklamada bulunmuştu: "Sizinle dirgenler

36. Alıntılandığı yer: Lance Selfa, *The Democrats: A Critical History*, 2. baskı, Chicago: Haymarket Books, 2012, s. 93.
37. David Saltonstall, "Obama Has Collected Nearly Twice as Much Money as John McCain" *New York Daily News*, 1 Haziran 2008, www.mydailynews.com/nes/policits/barack-obama-collected-money-john-mccain-article-1.351304.
38. Selfa, *The Democrats*, s. 92.
39. A.g.e., s. 3.

arasındaki tek şey benim yönetimim." Toplantıya katılmış minnettar CEO'lardan biri, Obama'nın "bize yardım etmeyi, öfkeli güruhu yatıştırmayı çok istediğini" söyleyerek yaşadığı rahatlamayı ifade etmişti.[40] Büyük işletmelerin elde ettiği şey, öfkeli kalabalıkların dirgenleri yerine daha fazla kârdı. 2009 ile 2012'nin sonu arasında kârları yılda ortalama %77,9 oranında (itiraf etmek gerekirse son derece düşük bir orandan yükselmişti) artmıştı. Bu artış çoğunlukla, ücretlerin düşürülmesi, verimliliğin artması ve kamusal finans kaynaklarından beslenilmesi sayesinde olmuştu.[41] Obama, işçilerin sendikalarda örgütlenmesini kolaylaştıracak bir kanun olarak İşçilerin Serbestçe Seçim Yapmasına İlişkin Yasayı çıkarma vaadinde bulunmuştu. Ardından bu sözünden döndü; sendikaları Demokratların kampanyasına kaynak akıtmaktan alıkoymayan bir ihanetti bu. Obama yönetiminin 2009'da otomobil sektörünü kurtarması ve yeniden yapılandırması, binlerce kişinin işten çıkarılmasına, ücretlerin dondurulmasına ve yılda bir milyardan daha fazlasına tekabül eden vergi indirimlerine yol açtı. Bunların yanı sıra 2011'de sözleşmeleri sona erdiğinde UAW'nin grev yapma hakkı da ellerinden alınmıştı.

Kurtarmalar, vergi ödeyen yurttaşlardan finans sektörüne aktarılan muazzam büyüklükteki zenginliği temsil etmekteydi. Peş peşe yaşanan borç krizlerinin masrafını çıkarmak isteyen iş dünyası, borçların ödenmesi için kemer sıkma önlemlerine yani devlet harcamalarının kesilmesine başvurdu. Seçim öncesinde, Bush döneminde zenginlerin vergilerinde yapılan indirimlerin geri alınacağını vaat etmesine rağmen Obama, BEP talepleri karşısında bu indirimleri ilk başkanlık dönemi boyunca sürdürmeyi

40. Selfa, *The Democrats*, s. 99.
41. "The Next President of Austerity" *Socialist Worker* çevrimiçi, 1 Kasım 2012.

kabul etti ve "Her şey masanın üzerinde olmalıdır" diyerek kemer sıkma politikalarını kabul etti.

Bankalar "başarısız olmak için çok büyüklerdi" ancak sıradan insanlar değildi. Obama yönetiminin ilk faaliyetlerinden biri, bütçe açığını azaltmak amacıyla Sosyal Güvenlik, Medicaid ve Medicare yardımlarında kesintiye gitme yolları önerecek özel bir komisyon (Bowles-Simpson) oluşturmaktı. 2010 yılında Obama, kurulunun tavsiye ettiğinden daha sert kesintilerin teklifinde bulundu. Sadece Cumhuriyetçilerin Sözcüsü John Boehner'in anlaşmadan vazgeçmesi sebebiyle teklif başarısız oldu. İkinci başkanlık döneminin hemen öncesinde Obama, zenginlerden alınan vergilerde ufak artışlar yapma karşılığında, on yıl boyunca federal bütçe açığını 4 trilyon dolar kadar azaltmak –Sosyal Güvenlik harcamalarını kısıtlamak ve Medicare'i sona erdirmek de dahil– için Cumhuriyetçilerle "büyük bir pazarlık" yapma niyetinden bahsetmişti. Bunu "ortak fedakârlık" teklifi olarak pazarlamıştı. İki parti arasındaki beraberlik, bir kez daha "mali uçurum" olarak adlandırılan bir durumu ortaya çıkardı; Bush dönemindeki vergi indirimlerinin sona ermesi ve 31 Aralık 2012'ye dek Kongrenin eyleme geçmemesi halinde, hükümet harcamalarında kapsamlı bir %10'luk kesinti yapılması için anlaşıldı. Bush döneminden kalan indirimler çok varlıklılar haricinde herkes için kaldırıldı ve "müsadere" olarak adlandırılan, kendiliğinden, geniş kapsamlı kesintiler 1 Mart'a kadar ötelenmiş oldu. Yıl içinde etkili olması için yapılan 85 milyar dolarlık kesintileri daha az gıda güvenliği denetiminin yapılması anlamına geliyordu ve aralarında milli parklarda yapılan kesintiler, işsizlik yardımlarında yapılan %10'luk kesinti, 125.000 fakir insan için 8. Bölgedeki konut makbuzlarının yitmesi, 10.000 öğretmenin işsiz kalması ve kesintilerden dolayı zaten zor durumda olan okullarda, okul sonrası programların iptali bulunmaktaydı.

Bu fiyasko boyunca Demokratlar, kendilerini sosyal güvenlik ağını yok edenlere karşı muhalefet eden kişiler olarak değil, onu yavaş yavaş öldüren bir parti olarak konumlandırdı. Lee Sustar'ın *Socialist Worker*'da yazdığı gibi, "Şiddetli ve ayrım gözetmeksizin yapılan bütçe kesintilerine ilişkin tartışmalar hangi partiden olursa olsun bir bütün olarak politik sınıflar için önemli bir amaca hizmet etmekte; geri kalanımızı, belli seviyede yapılacak bir bütçe kesintisini kabul etmek dışında alternatif olmadığına, Demokratların Cumhuriyetçilere kıyasla kemer sıkma politikalarını bir nebze daha az zararlı bir şekilde temsil ettiğine ikna etmektedir." Sustar şöyle devam eder: "Sözde 'hayati devlet programlarını korumayı' isteyen Demokratlar ile 'bütçe açığını kapatmak' isteyen Cumhuriyetçiler arasında sahnelenen bu kavga sahtedir. Gerçekte her iki parti de kemer sıkma politikalarından yanadır ve aynı anda hem 'hayati programları korumanın' hem de 'bütçe açığını kapatmanın' bariz yollarını ikisi de önermeyecektir. Bu yol şirketlere ve zenginlere konan vergilerin artırılması ve Pentagon'a ayrılan bütçenin radikal bir şekilde kesilmesidir."[42]

Obama'nın "en parlak" başarısı olan, 2010 tarihli Hasta Koruma ve Ekonomik Bakım Yasası en geniş hatlarıyla, Clinton'un 1993'te önerdiği ama kabul edilmeyen sağlık teklifinin BEP alternatifidir. Denetimsiz sağlık harcamalarını azaltacak ve tüm Amerikalıların elde edeceği yardımları artıracak tek plan olan, hükümet finansörlüğünde yapılacak ve tek ödeyicinin olduğu plan daha en başta göz ardı edilmiştir. Bunun yerine Obama, vatandaşları özel sağlık sigortası satın almaya zorlayan bir plan tasarlamıştır. Genişletilmiş kapsamın getireceği büyük kazanç beklentisiyle, ilaç ve sigorta sektörleri bu planı hoş karşılamıştır.

42. Lee Sustar, "The Austerity vs. Austerity Debate" *Socialist Worker* çevrimiçi, 27 Şubat 2013.

"Çay Partisi" bayrağı altında yeniden heyecan bulan ve harekete geçen tabanıyla BEP, 2010 ara dönem seçimlerinde büyük kazanımlar elde etti. Ancak seçimde evlerinde kalanlar, Obama'nın sözde "liberalizmine" değil de, popüler tabanına verdiği vaatleri yerine getirmediği için tepki vermişti. Obama'ya ikinci dönemi kazandıran, görev süresinde elde ettiği büyük başarılardan ziyade BEP'in deliliğe varan ölçülerdeki muhafazakârlığıydı. Cumhuriyetçi rakiplerinin öne sürdüğü, Obama'nın "sosyalist" olduğuna dair saçma iddialar karşısında, Obama'nın kendisi 2012 yılında, yirmi yıl önce "ılımlı bir Cumhuriyetçi" olarak görüldüğünü söylemişti.[43] Hoşnutsuzluklara karşı ülkenin gözetimini ve baskıyı artırmakla kalmayıp, Bush'tan daha fazla evraksız göçmeni sınır dışı ederek göçmenlere karşı da sert önlemler getirdi.[44]

İki Partili Deli Gömleğini Çıkarmak

Tarihsel deneyimlerden elde edilecek mantıksal çıkarım, işçi sınıfı ile ezilenlerin iki partili ABD kapitalizminden bağımsız, politik bir alternatif inşa etme zorunluluğudur. Marx ve Engels, solun ve ilericilerin kendi adaylarını çıkarmalarının değerli olduğu üzerinde çok durmuşlardı. 1886'da New York'taki Merkezi Emek Sendikası New York şehrinin valilik seçimlerine katılmak amacıyla, New York ve Çevresi için Bağımsız Emek Partisini kurmuştu. Yeni parti aday olarak, tek vergi usulünü savunan Henry George'u seçmişti. George'un kendisi emek hareketinden

43. Jordan Fabian, "Obama: More Moderate Republican Than Socialist" ABC News, 14 Aralık 2012, http://abcnews.go.com/ABC_Univision/Politics/obama-considered-moderate-republican-1980s/story?id=17973080.

44. Suzy Khimm, "Obama is Deporting Immigrants Faster Than Bush. Republicans Don't Think That's Enough" *Wonkblog*, 27 Ağustos 2012, www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2012/08/27/obama-is-deporting-more-immigrants-than-bush-republicans-dont-think-thats-enough.

değil, orta sınıf popülistlerindendi. Yakın zamanda *Progress and Poverty* [İlerleme ve Yoksulluk] adlı popüler bir kitap yazmıştı. Bu kitapta toplumsal hastalıkların hepsini çözecek bir derman olarak gayri menkule tek bir verginin konması savunuluyordu. Emek Partisinin zaferini önlemek için hâkim sınıfların ellerinden geleni yaptığı son derece kızgın rekabet içinde, George %31'lik oy oranıyla üç partilik yarıştan ikinci çıkmıştı. Yaşananları Avrupa'dan gözlemleyen Engels'in seçimlere ilişkin görüşü olumluydu:

> Harekete daha yeni katılan bir ülkede, ilk atılması gereken adım işçilerin bağımsız bir politik parti kurmasıdır; bir emek partisi olarak diğerlerinden farklı olduğu sürece nasıl olduğu önemli değildir. (...) Bu partinin ilk programının beceriksizce olması ve son derece yetersiz oluşu, sembolik lideri olarak Henry George'u seçmesi salt geçici kusurlar olsa da kaçınılmazdır. Kitlelerin evrilmesi için zamana ve fırsata ihtiyacı vardır; ve kendilerine ait bir hareketleri olmadıkça bu fırsatı elde edemezler; kendi hareketleri olduğu sürece bunun biçimi önemli değildir. Bu hareket içerisinde kendi hatalarından ders alıp acı deneyimleriyle mücadeleyi öğrenirler.[45]

İşçi sınıfının kendilerine ait bağımsız ve politik bir partisi olmak zorundadır; bugün Birleşik Devletler'de hâlâ öğrenmemiz gereken bir derstir bu. Sendikalar Demokratların seçilmesi için büyük paralar harcarlar –örneğin 2010'da Demokratlara verilen katkıların çeyreği sendikalardan gelmişti– ve yıllar geçtikçe bu yatırımın hiçbir getirisinin olmadığı görülür. Lance Selfa şöyle söyler: "Reel olarak ortalama ücretlerin en üst seviyeye çıktığı 1973'ten bu yana, Cumhuriyetçiler Beyaz Saray'da Demokratlardan iki kat daha uzun süre kalmıştı ancak Demokratlar Kongrede çoğunluğa sahiplerdi ve çoğu kez devletin yasama organları ellerindeydi. Yine de muhafazakârların etkisiyle,

45. Friedrich Engels'ten Friedrich Adoph Sorge'a, 29 Kasım 1886, *CW*, Cilt 47, New York: Progress Publishers, 1995, s. 532.

çalışan insanların yaşam standartlarına yapılan saldırıları geri püskürtmek için çok az şey yapmışlardır."[46]

Peki solcu adaylara oy vermenin liberallerden oy "çalmak" olduğunu ve sağcıların iktidara gelmesine yardım etmek olduğunu sürekli tekrarlayan görüş de nedir? Bu mantığa göre Demokrat Parti'den kopmanın hiç doğru zamanı yoktur. Çıkarlarımızı aslında savunmayan bir parti için sürekli oy vermeye mahkûm oluruz. Her seçimde, bunun "hayatımızın en önemli seçimi" olduğunu ve sağcıları yenmenin tek yolunun liberalleri seçmekten geçtiğini duyarız. Marx'ın ifadesiyle, "bu tür sözlerin nihai amacı işçi sınıfını kandırmaktır."[47]

Çamurlu bir göle saplanan bir arabanın tamponuna halat bağlayıp çeksem ama araba beni çamura çekse, kimin çekilip kimin çektiği açıkça ortadadır. Birleşik Devletler'deki solun Demokrat Partiyi ele geçirme veya hareket ettirmeye dönük süregelen girişimleri böyle bir gidişatı izlemektedir. Solda Demokrat Parti'ye yönelen bu yanlış destek, bizim güçlerimizi bir araya getirmek için seçimlerden yararlanamadığımız anlamına gelmektedir. Daha da kötüsü başkanlık seçimleri saflarımızın kafasını karıştırmakta ve bizi örgütsel olarak altüst etmektedir. Liberaller eleştirilerinin şiddetini yumuşatmaları, seçim öncesinde mücadeleyi durdurmaları, böylelikle de Demokrat adayları zor duruma düşürüp zayıflatmamaları için eylemcileri ikna etmeye uğraşırlar. Sınıfsal mücadelenin durumuna bağlı olarak Demokratlar, toplumsal hareketlerin taleplerinden bazılarına açık desteklerini de dile getirebilirler. Ancak nihayetinde niyetleri Demokratlardan uzaklaşan kişileri tekrar saflarına kazandırmaktır.

46. Selfa, *The Democrats*, s. 10-26.
47. Karl Marx ve Friedrich Engels, "Address of the Central Authority to the League" *MECW*, Cilt 10, New York: International Publishers, 1978, s. 284.

Seçim Gününde, "seçilebilirlik" kriteriyle belirlenen daha muhafazakâr bir Demokrat adaya oy vermeleri istenir.

Dennis Kucinich 2004 başkanlık seçimleri için, Irak işgali ile Vatanseverlik Yasasına karşı çıkan ve evrensel sağlık hakkını savunan riskli bir ön kampanya başlatmıştı. Demokrat başkan adayının seçileceği zaman geldiğinde, tüm destekçilerini işgalden ve Vatanseverlik Yasasından yana olan, evrensel sağlık bakım hakkına karşı çıkan John Kerry'yi seçmeye zorlamıştı. Kampanya sırasında Kucinich şöyle diyordu: "Demokrat Parti orta yoldan hareket etmesiyle üçüncü partiler oluşturmuştur. Yapmaya çalıştığım şey büyük çadıra geri dönmek, böylelikle kendisini yabancı hisseden herkesi adaylığım etrafında tekrar birleştirmektir."[48] Kazanmak için değil, solcuları ve ilericileri parti çatısında toplamak için seçime katılmıştır. Kucinich, kendisine ve Temsilci John Conyers'e ait tek ödeyicili tasarıyı geri çekerek, Obama'nın sağlık planına destek akıtılmasında da benzer bir rol oynarken şunu söylemişti: "Bu doğru zaman değil."[49] Elbette doğru zamanlar hiç gelmemektedir.

Seçimlerde gerçek bir sol odağı temsil etmemenin pratik sonucu, hem liberallerin hem de muhafazakâr burjuva adaylarının soldan hiçbir baskı hisetmediği, genel olarak sağa kayan bir politik iklime yol açılmasıdır. Dolayısıyla bu "realist politikalar" veya "mümkün politikalar" gerçek ve radikal bir değişim getirebilecek bağımsız bir hareket inşa etme umutlarını başka baharlara bırakmaktadır. Pensilvanya Üniversitesi'nden Profesör Adolph Reed, 2014'te *Harper*'da yayınlanan bir makalede, bu yaklaşımdan beslenen bu sağcılaşma sürecini incelemektedir:

48. Alıntılandığı yer: Paul D'Amaro, "Kucinich: Kerry's Bagman" *International Socialist Review* 37, Eylül-Ekim 2004.

49. Dennis Kucinich, "A Joint Message with My Friend John Conyers" *Daily Kos*, www.dailykos.com/story/2009/11/05/801123/-A-joint-message-with-my-friend-John-Conyers.

> Ancak sol, en azından Clinton Yönetiminden bu yana sağcıların toplumsal vizyonlarını ve gündemlerini benimseyerek seçimlerin kazanılması şeklinde formüle edilecek Demokrat Parti stratejisine bağlandıkça, politik sol düşüncesinin hiçbir anlamı kalmayacaktır. Niyetlenen ve amaçlanan şeylere rağmen, ortaya çıkan durum da böyledir. Sağcılar Demokratlar için tartışmanın şartlarını belirliyorsa, Demokratlar da aynı şeyi sol için yapıyorsa, politik solda olmanın ne anlamı kalır ki? "Sol" ve "ilerlemeci" terimleri –pratik kullanımda ikincisi sadece ilkinin süt çocuğu olmaktadır– artık mevcut toplumsal düzene yöneltilen mantıklı bir eleştiri olmaktan ziyade kültürel bir hassasiyete işaret etmektedir. Sadece sağ açık ve pratik bir ütopyacı vizyonla ilerlediklerinden ötürü, "sol" artık "sağ olmayandan" pek farklı bir şey değildir.[50]

Hem seçimlerde hem de mücadele sahasında daha az kötü olanı seçme mantığı, daima taleplerin daraltılması, sınırlanması ve ılımlaştırılmasıyla birlikte en kötü alternatif olmadığı sürece her şeyin kabul edilmesidir. Hal Draper şunu ileri sürer: "Sağcılarinkinden sadece bir adım uzakta olan hedefleri desteklemek için bağımsız gücünüzü feda ederek, en sağcı güçlerin zaferine hizmet edemezsiniz."[51] Ancak iki partili sistemin sola dayattığı mantık tam olarak budur.

Ölüm Cezasının Kaldırılması için toplanan Ulusal Koalisyon'da görev almış olan Michiganlı avukat Eugene Wagner, benzer bir argümanda bulunur. Ölüm cezasına karşı çıkanlar "illegal" sivil itaatsizlik eylemlerine katılmamalıdır çünkü ısrarla belirttiği üzere bu önemli sayıda üyeyi hareketten soğutabilir, örgütü suç içeren faaliyetlere açabilir ve "rakiplerimizin, ölüm cezasını kaldırma fikrinin radikal solcu ilkelere dayandığı şeklinde yanlış

50. Adolph Reed, "Nothing Left: The Long, Slow Surrender of America Liberals" *Harper's*, Mart 2014.

51. Hal Draper, "Who is Going to Be the Lesser Evil in 1968?" *The New Left of the Sixties*, (der.) Michael Friedman, Berkeley, CA: Independent Socialist Press, 1972, s. 57, www.isreview.org/issues/32/draper.shtml.

ve kötü niyetli yorumlar çıkarmasını sağlayabilir."[52] Bu ölüm cezasını kaldırmanın, sokaklara taşınması gereken bir mücadele olduğu veya sınıfsal bir mesele olup, fakirlerle işçi sınıfına yapılan genel bir saldırı olduğu fikrinden taban tabana zıttır. Aksine kaldırılmasından yana olan birçok avukat, eylemlerin aslında sanığın adalet elde etme şansına zarar verdiğine inanmaktadır: "Savcıyı veya hâkimi kızdıracaksınız." Bu argümanın asıl mantığı, reformlar için mücadele etmenin en iyi yolunun hiç mücadele etmemek olduğudur; iktidardakileri kızdırırsınız ve yaptıklarınız geri teper.

1 Mayıs 2006'da ülke çapında birkaç milyon insanın katıldığı boykotlar, grevler ve yürüyüşlerle tüm ülkeyi sarsan, göçmen hakları protestoları karşısındaki "kayıt evrağının" verdiği mesaj işte budur. *New York Times* editörü durdurmaya güçlerinin yetmediği bir hareketle ilgili olarak iyi niyetli bir şekilde şu yorumu yapmıştı: "Uyuyan devler harekete geçebilir ve geçmelidir de; ancak adımlarını dikkatli atmalıdırlar." *Times* editörleri ise göçmenlere düşman olan sağcıları düşmanlaştırmaktan ve "öğrencilere eğitimin önemiyle ilgili yanlış mesajlar" göndermekten kaçınmak için boykotlar ve grevler yerine "titizce konsensus inşa edilmesini" önererek, protestoların çok "tehlikeli" olduğu konusunda uyarıda bulunmuşlardı.[53] Sanki sosyal reformların elde edilmesi için yapılan kitlesel eylemler eğitici veya etkili değilmiş gibi! Liberaller tarihleri boyunca, kitle hareketlerine titiz hareket etmeleri, böylelikle tepkileri "provoke" etmemeleri şeklindeki vaazler vermişlerdir. Doğal olarak, ezilenler hiç karşılık vermediğinde geri tepme tehlikesi de hiç yoktur. Sivil haklar hareketine "bekleyin" telkinlerinde bulunanlara

52. Herbert Haines, *Against Capital Punishment: The Anti-Death Penalty Movement in America, 1972-1994*, New York: Oxford University Press, 1999, s. 133.

53. "The Sleeping Giant" *New York Times*, editöryal, 29 Nisan 2006.

karşı Martin Luther King Jr. şöyle yanıt vermişti: "Acılı deneyimlerimizden biliyoruz ki özgürlük, zalimlerin gönüllüce bahşettiği bir şey asla olmamıştır; ezilenler tarafından talep edilmelidir."[54]

Politik ve Toplumsal Devrim

Devrim nihai toplumsal sıçrayıştır: Ezilenlerle sömürülenlerin yavaş yavaş biriktirdiği kitlesel kırgınlık ile öfkenin açığa çıkıp, mevcut toplumsal ilişkileri altüst etmek ve yerine yenilerini koymak üzere kitlesel bir hareket içinde patlak verdiği bir dönemdir. Birkaç günlük devrimci sarsıntı, on yıllar boyu süren "normal" gelişimden daha büyük değişimler getirir. Sarsılmaz ve yıkılmaz görünen yöneticiler ile sistemler birden ve törensiz bir şekilde devriliverir. Şubat 1917'de çarı deviren beş günlük protestoları ve grevleri; veya daha yakın dönemde, uzun süredir yönetimde olan diktatörleri birkaç hafta içinde deviren 2011 Tunus ve Mısır devrimlerini akla getirmek yeterlidir.

Son üç yüz yıl sadece savaşlarla değil, devrimler ve devrim girişimleriyle de doludur. Bu listenin küçük bir kısmı bile, modern kapitalizmin başlangıcından bu yana varolan devrimci altüst oluşun boyutuna dair fikir verebilmektedir: Amerikan Devrimi (1776-87), Fransız Devrimi (1789-94), ABD İç Savaşı (1861-65), 1848 Avrupa Devrimleri, Rus Devrimleri (1905 ve 1917), Alman Devrimi (1918-23), Çin (1925-27), İspanya İç Savaşı (1936-39), Macar Devrimi (1956), Şili (1973), Portekiz (1974-75), İran (1979), Polonya'daki Solidarność isyanı (1980-81) ve 2011'deki Mısır ve Tunus devrimleri. Bu kısmi liste, bu tür toplumsal altüst oluşların nadir veya olağanüstü oluşumlar olduğunu iddia eden tezi çürütmek için yeter

54. Martin Luther King Jr., "Letter from a Birmingham Jail" *Let Freedom Ring: A Documentary History of the Modern Civil Rights Movement*, Westport, CT: Praeger, 1992, s. 111.

de artar. Dolayısıyla nasıl krizler normalde pürüzsüzce işleyen bir ekonomide yaşanan sapmalar değilse, devrimler de normalde pürüzsüz bir şekilde işleyen toplumun içindeki sapmalar değildir. Peki daha kesin olursak devrim nedir? Daha da kesin bir ifadeyle Marx bununla neyi kastetmiştir?

"Demokrasi" ve "özgürlük" gibi, devrimin de ne anlama geldiği her zaman açık değildir. Nitekim saç bakımındaki en son yenilikleri tanıtan reklamlarda kullanıldığı gibi suiistimallere de açıktır. Ancak bu şekilde başka yerlere çekilmediği zamanlarda dahi, anlamı çok esnek olabilmektedir.[55] Geniş anlamıyla devrim, belli bir dönem içerisinde gerçekleşen radikal toplumsal, politik ve ekonomik dönüşümlerden bahsetmek için kullanılır. Dolayısıyla, İngiltere'de gelişimi on yılları bulan ve modern kapitalist dönemi müjdeleyen sanayi üretimindeki gelişimlerden "sanayi devrimi" olarak bahsederiz. Daha yaygın tabiriyle, devrim devlet iktidarının zor kullanılarak el değiştirilmesidir.

Devrimin bu türü tamamen politik maiyette olabilir; yani toplumsal yapıya dokunulmadan, iktidarın hâkim sınıfın bir unsurundan diğerine geçmesi veya askeri bir hükümetten demokratik olanına geçiş (ya da tam tersi) anlamında politiktir. Politik bir devrim iktidarı yeni yükselen bir sınıfa verdiğinde ve onu toplumu yeniden yapılandıracak bir konuma yerleştirdiğinde, *toplumsal* bir devrime dönüşür. Engels'in deyişiyle, "her gerçek devrim, iktidara yeni bir sınıfı getirmesi ve onun toplumu kendi imgesinde yeniden şekillendirmesi bakımından toplumsaldır da."[56]

---

55. Bu bölümdeki temel noktalar Hal Draper'ın *Karl Marx's Theory of Social Revolution: The Politics of Social Classes* kitabının ikinci cildinde yer alan "Patterns of Revolution" adlı 1.bölümden alınmıştır. New York: Monthly Review, s. 17-48.
56. Alıntılandığı yer: A.g.e., s. 19.

Bu sebeple toplumsal devrim, ne birkaç komplocunun tertiplediği bir askeri darbedir, ne de kitlesel protestoların sonunda tepedeki şahsın değişmesidir. Örneğin 2014 yılında Ukrayna'daki kitle gösterileri, mevcut hükümeti devirmiş ancak benzer çıkarlara yaslanan siyasetçiler – protestolar öncesinde topluma yön veren güçlü şirketlerin oligarkları– oluşan iktidar boşluğunu doldurmuşlardı. Latin Amerika'da birçok kez gördüğümüz ve yakın zamanda Tunus ve Mısır'da tanık olduğumuz gibi, kitle gösterileri politik bir devrimde hükümeti alaşağı edebilir. Ancak çoğu kez bu durum, toplumdaki temel sınıfsal ilişkileri değiştirmeksizin iktidara bir başka liderin atanmasıyla veya en ciddi haliyle iktidarın ordudan sivillere aktarılmasıyla sonuçlanmıştır. Veya Mısır'da olduğu gibi, kısmi bir politik dönüşümden sonra geriye giderek, askeri yönetimin tekrar iktidarı almasıyla sonuçlanmıştır. Toplumsal dönüşüm, kapitalizmde mevcut olan toplumsal ilişkilerin bağlarını koparamadığı sürece aslında politik bir devrimdir.

Kimi zaman devrimler şiddet kullanımıyla aynı kefeye konur. Ancak tüm büyük devrimler rakip toplumsal güçler arasında şiddetli çatışmaların yaşanmasına yol açsa da, devrim şiddetle aynı şey değildir. Şiddet amaca ulaşmada bir araçtan başka bir şey değildir ve bu amaç her zaman toplumsal dönüşümü hedeflemez.

Yine de, toplumsal hedeflere hizmet ettiğinde ve kitlesel bir toplumsal hareket tarafından bir araç olarak kullanıldığında devrim, Engels'in söylediği gibi hayati bir rol oynar. "Güç devrimci bir rol" oynar diye yazar Engels. "Marx'ın deyişiyle, yeni bir topluma gebe olan eskisine ebelik eder. Desteği sayesinde toplumsal güçlerin yolunu bulduğu ve ölü, fosilleşmiş politik formları parçaladığı bir araçtır." Bu bağlamda Engels, "güç kullanımı onu kullanan kişiyi demoralize ettiği için" her türden şiddete kuşkuyla bakan pasifistleri küçümser. Engels, "zafere ulaşan her devrimin kitlelere verdiği dolaysız ahlaki ve ruhsal enerji-

nin" mutlak pasifizmin yanlışlığını ispatlamak için yeterli olduğunu fark etmiştir.[57]

Politik ve toplumsal devrimler arasında bir duvar bulunmaz. Aksine politik devrimler genelde içerisinde toplumsal bir unsur taşırlar veya daha kapsamlı bir toplumsal devrime dönüşebilirler. Hal Draper'ın belirttiği gibi "politik ve toplumsal devrimler arasında katı ayrımlar yapılmamalıdır; bilakis tam tersi yapılmalıdır: Verili devrimci koşullar içinde ne kadar sıklıkla iç içe geçtiklerini görmek için, bu iki unsur analizlerle ayrıştırılmalıdır. Çünkü başta modern çağlar olmak üzere, devrimci olaylar değişen oranlarda her ikisini de içerme eğilimini taşır."[58]

Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Kitlesel kargaşaların tümünde harekete geçen ezilmiş sınıflar, politik ve hatta toplumsal değişimi arzulasalar bile onları en nihayetinde radikal taleplerin karşısında konumlandıran kesimlerin çıkarını aşan ekonomik ve toplumsal beklentilere sahiptir. Eski rejimi devirmek için harekete geçen kitlelerin yürüttüğü mücadelenin, sömürüyü topyekûn ortadan kaldırmak yerine kendi sömürüsünü tahakküm kılmak için çabalayan burjuva unsurlarıyla zıtlaştığı burjuva devrimlerinde, bu hep böyle olmuştur. Ancak aynısı, mücadele onu kapitalizmin sınırları içinde tutmak isteyen sınıfsal güçler tarafından verildiği için toplumsal devrim cininin –işçilerle ezilmişleri bünyesinde barındıran her harekette içkin bir unsurdur– örtük olarak varlığını sürdürdüğü ancak kendisini ifade edemediği modern toplumsal kargaşalar için de geçerlidir.

Marksizm politik ve toplumsal devrimleri birbirinin karşısında konumlandırmaz. Aslında ikincisi ilki olmadan gerçekleşemez. Yani işçiler en başta politik bir devrim yapmadan –iktidarı kapitalistlerin elinden alıp işçile-

57. Engels, *Anti-Dühring*, s. 171.
58. Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, Cilt 2, s. 29.

re bırakan bir devrim olmadan– toplumsal bir devrimi başlatamazlar.

Burjuva devrimlerinde, iktidarı ele geçiren ve eski feodal sınıfın yerini alan burjuvazi sınıfı, eski düzenin rahmi içinde ekonomik iktidarını çoktan kurmuştu. Yeni kapitalist toplumsal ilişkilerin aşamalı bir şekilde gelişmesi, bu yeni hâkim sınıfa "politik iktidarı alıp devletin sınıfsal yapısını değiştirmeden önce, eski toplumsal çerçeve içinde ekonomik iktidarın kapsamlı bir denetimini ele geçirme" imkânı vermişti. "Burjuvazi bu gücünü adeta, belirleyici politik gücün ele geçirilmesi amacıyla kullandığı bir mevziye dönüştürmüştür."[59] İktidarı aldığı anda burjuvazi, zaten gerçekleşmekte olan süreçleri hızlandıracak şekilde toplumsal dönüşümü ileriye taşıyabilmiştir. Aslında birçok örnekte, bu ekonomik güç öyle gelişmiştir ki kapitalizmin eski feodal ilişkiler karşısında zafer elde etmesi için devrimci mücadeleye bile gerek kalmamıştır. Örnek olarak Almanya ve Japonya'da, toplum aşağıdan yukarıya değil devletin müdahalesiyle yukarıdan aşağıya değişmiştir.

İşçilerin devrim yaparken izlediği yol ise tamamen farklıdır. Peki neden? Çünkü işçilerin hiçbir mülkü yoktur ve kapitalizmin bünyesinde ekonomik bir güç oluşturmak veya farklı toplumsal ilişkiler tesis etmek için hiçbir araçları yoktur. Bundan dolayı devrimci mücadeleyle, kapitalistlerin politik iktidarını ortadan kaldırarak kendi politik iktidarını tesis etmek zorundadır. Draper'ın ifade ettiği gibi,

> Özetle, Marx için işçi sınıfı (burjuvazinin aksine) eski sistemin içerisine kendi ekonomik gücüne ait bir sistemin tohumlarını ekemez, böyle olunca politik mevziler kazanacakları bir iktidar odağı da oluşturamaz. İzleyeceği yol zorunlu olarak bunun tam tersidir. Proletarya politik hareketinin örgütlenmesiyle,

59. Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, Cilt 2, s. 20.

diğer ilham verici sınıflar gibi önce politik iktidarı zorla ele geçirmeli, ardından sosyoekonomik dönüşüm sürecini başlatmalıdır. Burjuvazi için politik iktidar en nihayetinde, mülk sahibi sınıf olarak sahip olduğu sosyoekonomik iktidarının olgunlaşmış meyvesi olarak elde edilen bir şeydir. Proletarya içinse politik iktidara, yeni bir toplumsal düzenin yaratılmasına yarayacak bir motor olarak ihtiyaç duyulur.[60]

Bir Kaplanın Derisini Onu Pençeleyerek Yüzemezsiniz

Sosyalist hareket içerisinde, sosyalizme ulaşmanın en "gerçekçi" yolu olarak, devrim yerine barışçıl reformları savunan ılımlılar daima olmuştur. 20. yüzyılın başlarında Alman Sosyal Demokratlar arasındaki ılımlı "revizyonistler" (o dönemde sosyalist partilere verilen isim sosyal demokrasiydi) en iyi bilinen örneklerdir. Önde gelen sözcüleri Eduard Bernstein, artık krizlere meyilli olmayan kapitalizmin, işçilerin yaşam standartlarını yavaş yavaş artırmasıyla sınıfsal çatışmaları yumuşattığını öne sürmüştü. Sendikaların ve kooperatiflerin büyümesi, hepsinden ötesi de parlamentoda sosyalist bir çoğunluğun oluşmasına gerek vardı; nitekim çok radikal bir yönelime girip iş dünyasını korkutmayacaklarsa, Alman Sosyal Demokratlar yavaş da olsa kesin bir şekilde sosyalizmi getireceklerdi. Sosyalizm artık ekonomik bir zorunluluktan ziyade ahlaki bir zorunluluktu; böylece refahı yerinde olan kişiler için de cazip bir düşünce olabilirdi.

Bernstein'ın meşhur sözü şuydu: "Sosyalizmin nihai hedefi hiçbir şeydir ancak hareketin kendisi her şeydir."[61] Ancak "revizyonizmin" de –Marx'ın devrimci öğretisini ılımlılaştıracak şekilde revize ettikleri için böyle deniyordu– neyin "hareket" olduğuna ilişkin kendine has bir

60. A.g.e., s. 31.

61. Eduard Bernstein, *Evolutionary Socialism*, New York: Schocken, 1961, s. 202.

kavramsallaştırması vardı. Grevler ve sokak protestoları gibi aktivitelerle kendisini dışa vuran mücadelenin önemini küçültmüşlerdir. Bunlar burjuvazi için bozguncu ve tehditkâr eylemler olarak görülür. Reformcular sadece aşamalı değişim talep ederek burjuvaziyle uzlaşmayı ummaktadır (Kayıtları geçmesi amacıyla belirtilmelidir ki, Bernstein "medeni insanların" "medenileşmemiş kişilerin gardiyanları" olarak hareket etme haklarını savunarak sömürgeciliği de desteklemiştir).[62]

Bu sosyalizm görüşüyle ilgili iki temel sorun vardır. İlki bu senaryoda işçilerin kendi kendilerini özgürleştirmemeleridir. Kendi adlarına değişim yaratması için başkalarına bağlıdırlar. Yukarıdakiler üzerinde baskı yapma aracı olmak dışında, sınıf çatışmasının oynadığı hiçbir rol yoktur. İşçiler nasıl yeni bir dünya kuracaklarını kendi eylemleriyle öğrenmezler. En iyi ihtimalle salt sahneye çıkan bir ordudur, en kötü ihtimalle ise edilgen bir seçmen kitlesidir. Ancak reformizmin ikinci ve en önemli sorunu, şu basit sebepten ötürü reformizmin hiçbir işe yaramayacağıdır: İktidarı ellerinde tutanlar onu isteyerek ve barışçıl bir şekilde bırakmayacaklardır. Rusya'daki 1917 devrimine tanık olan Albert Rhys Williams şöyle yazmıştır: "Hiçbir ayrıcalıklı sınıf gönüllü olarak sahip olduğu ayrıcalıkları bırakmaz. Gelenekselleşmiş hiçbir sınıf eskiyi bir kenara atıp yeni olanı isteyerek benimsemez."[63] Sosyalizm gerçekte zenginliğin kamulaştırılması ve üretimin toplumsallaştırılmasıysa, bununla kastedilen şey patronların elindeki iktidarın, zenginliğin ve daha fazla zenginliği gasp etmek için kullandıkları araçların zorla alınmasıdır. Bunu taksit taksit yapmayı da önerse-

62. Alıntılandığı yer: John Riddell, (der.), *Lenin's Struggle for a Revolutionary International: Documents, 1907-1916,* New York: Monad Press, 1984, s. 10.

63. Albert Rhys Williams, *Through the Russian Revolution,* New York: Boni and Liveright, 1921, s. 174.

niz birdenbire yapmayı da önerseniz, hâkim sınıflar tüm güçleriyle buna karşı çıkacaktır. Yahut İngiliz tarihçi R. H. Tawney'in gösterdiği gibi, "soğan yaprak yaprak yense de, bir kaplanın derisini onu pençeleyerek yüzemezsiniz."[64]

ABD'nin güneyindeki köle sahipleri, 1850'lerde köleciliğin olmadığı eyaletlerin ortaya çıkması sonucunda Washington'daki politik iktidar üzerindeki tekelci konumlarını kaybedince, ekonomik ve politik güçlerini korumak için ayrı ülke kurmaya ve savaşmaya başvurdular. Sosyalistlerin hükümette seçimler yoluyla çoğunluğa geleceği kabul edilecek olsa da, kölecilikten yana bir dirençle karşılaşacaktır; kapitalistler tüm çabalarıyla böyle bir hükümetin ya kendi çıkarlarına boyun eğmesi ya da yıkılması için uğraşacaklardır. İşte bundan ötürü kapitalist devletin polisi, ordusu ve hapishaneleri vardır. Silahlı kuvvetlerin amacı, kapitalizme yönelik yıkıcı girişimlere karşı son savunma hattını oluşturmaktır.

Dünyanın çeşitli yerlerindeki askeri darbelerin gösterdiği gibi, formal demokrasinin bile kapitalistlerin iktidarı için tehdit oluşturduğu anlar olur. Rosa Luxemburg 20. yüzyılın başına doğru tam da bu mevzuya parmak basmıştı. "Bu toplumda biçim olarak demokratik nitelikteki temsili kurumlar, içerik olarak hâkim sınıfların çıkarına yarayan aygıtlardır. Bu kendisini somut haliyle şu durumda gösterir: Demokrasi sınıfsal niteliğini yadsıdığı ve halkın gerçek çıkarlarına yarayan bir aygıta dönüştüğü anda, burjuvazi ile onun devletteki temsilcileri demokratik biçimleri feda ederler."[65]

1973 yılında Şili'de gerçekleşen şey tam da budur. Halk Birliği'nin seçimde elde ettiği zaferle sosyalist bir hükümet kurması, bir dizi grevin yanı sıra fabrika ve top-

64. Alıntılandığı yer: James Hinton, *Labour and Socialism: A History of the British Labour Movement, 1867-1974,* Amherst, MA: University of Massachussetts Press, 1983, s. 149.
65. Luxemburg, *Reform or Revolution*, s. 56.

rakların el konulmasına cesaret vermişti. Başkan Salvador Allende, her fırsatta "anayasalcılığa" olan bağlılığını kanıtlama amacıyla kitle hareketini kısıtlamaya çalışarak, sosyalizme yönelik barışçıl, anayasal bir "Şili'ye özgü yolun" vaazini vermekteydi. Halk kitlelerine subayların anayasaya saygılı olduğunu gösterme niyetiyle, kabinesine ordu generallerini de almıştı (kısa süre sonra onu darbeyle indirecek Pinochet de aralarındaydı). Silahlı kuvvetlere veya hukukla eğitim sistemine dokunulmayacağına dair "garanti edici yasalar" çıkardı ve işçilerin faşist çetelere karşı kendilerini korumak için depoladığı silahlara el koymak amacıyla, orduya fabrikaları arama yetkisi verdi.

Maalesef Şili'nin zengin sınıfı (ve Washingtondaki dostları) anayasaya, iktidarlarını garanti ettiği sürece bağlıydı. Büyüyen işçi sınıfı hareketi karşısında korkuya kapıldıklarından, Birleşik Devletler'in desteklediği vahşi bir askeri darbeye arka çıktılar. ABD dışişleri bakanı Henry Kissinger 1970'de şu yorumu yapmıştı: "Kendi halkının sorumsuzluğu yüzünden, kenarda durup bir ülkenin komünistleşmesini neden izlemek zorunda olduğumuzu anlamıyorum. Söz konusu hususlar, Şili seçmenlerinin kendi başlarına karar alamayacakları kadar önemlidir."-[66]General Augusto Pinochet'in emriyle ordu, Allende'yi başkanlık sarayında öldürdü ve işçi hareketini kana boğdu. On binlerce insan tutuklanıp Santiago stadyumuna hapsedilirken, binlerce kişi katledildi. Allende'nin davranışı kahramanca olsa da -başkanlık sarayındaki konumunu bırakmamakta ısrar etmesi ve Pinochet'nin güçleri tarafından katledilmesi- her koşulda anayasalcılığı şart koşması kitle hareketinin kafasını karıştırmış ve General

66. Fred Branfman, "The Top 10 Most Inhuman Henry Kissinger Quotes" *Altnernet*, 24 Nisan 2013, www.alternet.org/world/top-10-most-inhuman-henry-kissinger-quotes.

Pinochet'ye hareketi yok etmesi için gereken nefes alma imkânını vermişti.[67]

O dönemde, Stalinist Rusya'nın 1930'lar ve 1940'lardaki vesayeti altında devrimci Marksist görüşü terk eden Komünist Partiler (KP'ler), Allende'nin yenilgisi üzerine son derece muhafazakâr çıkarımlarda bulundular. Değerlendirmelerindeki sorun, Allende'nin işçi hareketini silahsız bırakıp yenilmelerine kapı aralaması değildi. Aksine sınıfsal mücadelenin çok ileriye gitmesi ve bundan dolayı gericiliği provoke etmesiydi. İtalyan KP lideri Enrico Berlinguer üzüntü ve kızgınlıkla şöyle diyordu: "Şili'deki trajik deneyim bizlere, halk güçleri toplumdaki ve devletteki iktidarın temel katmanlarını fethetmeye başladığı zaman, antidemokratik tepkinin ne kadar vahşi ve şiddetli olabileceğini göstermiştir."[68] Berlinguer'in vardığı sonuç, işçi sınıfının iktidarı fethetmeye çalışmak yerine kapitalizmle uzlaşması gerektiğiydi. "Liberalizm her zaman işçilere, sınıf mücadelesi yaparak gericileri 'provoke' ettiklerini söyler" diye yazmıştı Troçki. "Reformistler aynı suçlamayı Marksistlere karşı yinelemişti. Bu suçlamalar son tahlilde kendilerini altta yatan şu düşünceye indirgemiştir: Ezilenler ayak diremezse ezenler onları yenmek zorunda kalmayacaklardır."[69]

Marx ve Engels, "parlamenter kretinizm" olarak adlandırdıkları, toplumsal değişime dair tüm umudu parla-

67. Bkz. Tom Lewis, "Chile: The State and Revolution" *International Socialist Review* 6 (1999) ve Mike Gonzales, "Chile 1972-73: The Worers United" *Revolutionary Rehearsals,* (der.) Colin Barker, Chicago: Haymarket Books, 2002, s. 41-47.

68. Alıntılandığı yer: Paul Ginsborg, *A History of Contemporary Italy: Society and Politics 1943-1988,* Londra: Penguin Books, 1990, s. 355.

69. Leon Trotsky, "Whither France?" *Leon Trotsky on France,* New York: Monad Press, 1979, s. 45. Orijinal alıntı (üç noktanın olmadığı) "duraksamayan" şeklindedir. "Balk" kelimesi duraklamak anlamına eldiği için bu ya Troçki'nin ya da İngilizce'ye çeviren kişinin hatasıdır. Eğer işçi sınıfı duraksarsa, hâkim sınıf onları durdurmak zorunda kalmaz.

menter kurumlarda görme eğilimini çok sert bir şekilde eleştirmişlerdir.[70] Sosyalizmi "çocukları için bir aile yadigârı" olarak geçiştirirken tüm dikkatlerini, "aynı anda burjuvaziyi ürkütmeden asgari bir şeyler yapacak şekilde, kapitalist toplumsal düzenin düzeltilmesine ve ıvır zıvır şeylere" ayıran Sosyal Demokratları alaya almışlardır.[71] Marx ve Engels seçim kampanyalarına karşı olmamışlardır. Onlara göre seçimler "devrimci tutumlarını kamuoyu önüne getirmeleri için" devrimcilere olumlu fırsatlar sunmaktaydı.[72] Ancak işçilerin çıkarını tepeden temsil etmek amacıyla "eğitimli" insanları seçtirmeyi görevi bellemiş sosyalistleri eleştiri bombardımanına tutmuşlardı. Alman sosyalist liderlerine yazdıkları öfke dolu bir genelgede şöyle söylüyorlardı: "Açıktan açığa işçilerin kendilerini özgür kılamayacak kadar eğitimsiz olduğunu ve üst orta sınıflardan hayırsever kişiler tarafından yukarıdan özgürleştirilmesi gerektiğini söyleyen insanlarla işbirliği yapmayız."[73] Ne olursa olsun seçimleri kazanmaya çalışmak, kendilerini her şeyden önce seçimlerin kazanılmasına adamış olan sosyalistler arasında, politikalarını yumuşatarak kitlelerin desteğini genişletme eğilimi yaratmıştır. İlkelerin rehberliğinde politika yapmak yerine, reformizm oportünizm batağına düşmüştür; Rosa Luxemburg'un tarifiyle bu "anlık avantajlar için sınıfsal mücadelenin temel ilkelerini feda etmektir."[74]

70. Örnek olarak Bkz. Marx, *The Eighteenth Brumaire, MECW,* Cilt 11, s. 161.

71. Karl Marx ve Friedrich Engels, "Circular Letter to Bebel, Liebknecht, Bracke and Others" *MECW,* Cilt 24, s. 266.

72. Karl Marx, "Address to the Central Committee of the Communist Leage" *On Revolution,* (der.) Saul K. Padover, New York: McGraw-Hill, 1971, s. 117.

73. A.g.e., s. 269.

74. Rosa Luxemburg, "Opportunism and the Art of the Possible" *Sachsische Arbeiter Zeitung,* 30 Eylül 1898. Rosa Luxemburg internet arşivi, www.marxists.org/archive/luxemburg/1898/09/30.htm.

Tarih boyunca seçimle göreve elmiş sosyalist partilerin deneyimi kesinlikle böyle olmuştur. Kapitalizme meydan okumak yerine onun savunucularına dönüşmüşler, onu dönüştürmek yerine ona uyum sağlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin liderleri –Avrupa'daki diğer önemli sosyalist partilerin liderleriyle brisket– "kendi" hükümetlerinin savaş politikalarına arka çıktılar ve *Komünist Manifesto*'da temeli atılan işçi sınıfı enternasyonalizmini tamamen terk ettiler. Partinin sloganı "bu sisteme ne bir insan ne bir peni" idi.[75] Reformistler Marksizmi devrimci ve enternasyonalist bir hareketten, ulusal reformist bir harekete indirgediler. Alman sosyalist Karl Kautsky, Avrupa sosyalizminin oportünizme saplanmasına gerekçe olarak, Sosyalist Enternasyonel'in "aslında barışın aracı olduğunu" ve bu sebeple savaş zamanında etkisiz kaldığını söylemişti.[76] 1915'te Rosa Luxemburg şöyle yazıyordu: "*Komünist Manifesto*'nun küresel ve tarihsel çağrısı köklü bir revizyona maruz kalmıştır ve değiştiği haliyle şöyledir: Tüm ülkenin proletaryaları, barış zamanında birleşin ancak savaşta birbirinizin boğazını kesin!"[77] Bunun daha yakın örnekleri de vardır. 1980'lerde Fransız sosyalisti François Mitterrand ile 1990'larda Lionel Jospin, Fransa'nın sosyal güvenlik ağının içini boşaltmış ve Fransız patronlarına ait sistemin kârlılığını sürdürmesini sağlamışlardır.[78]

75. Bu Wilhelm Leibknecht'in 1871'de icat ettiği bir tabirdi, aktarıldığı yer: Gary P. Steensen, *Not One Man' Not One Penny! German Social Democracy, 1863-1914*, Pittsburg, PA: University of Pittsburgh Press, 1981.

76. Alıntılandığı yer: Rosa Luxemburg, "Rebuilding the International" *Die Internationale*, no. 1, 1915, Rosa Luxemburg internet arşivi, www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/rebuild-int.htm.

77. A.g.e.

78. Örnek olarak Bkz. Daniel Singer, *Is Socialism Doomed? The Meaning of Mitterand*, New York: Oxford University Press, 1988 ve Daniel Singer, *Whose Millennium? Theirs or Ours?*, New York: Monthly Review Press, 1999, s. 129-49.

Mitterand'ın 1981'de başkanlığa seçilmesi başta, tüm finansal güçlerini onu sıkıştırmak için kanalize etmiş Fransız kapitalistlerini korkuya düşürmüştü. Hemen bir dizi kemer sıkma önlemine girişerek korkularını yatıştırmaya girişti. Bu önlemlerin arasında ücretlerin dondurulması ile sendikaları zayıflatmak, Daniel Singer'in sözleriyle "sendikanın kazanımlarını esneklik sunağında kurban etmek" amacıyla tasarlanan ve Fransız sanayisini yeniden yapılandıran plan vardı.[79] Mitterand, aynı 1990'ların Clinton'u gibi, sonrasında önlemleri dayatmak için sağcı hükümetlerin göreve gelmesine sebep olacak bir işçi sınıfı direncini provoke etmeden, bir dizi muhafazakâr önlemi hayata geçirebilmişti. Bu reformizme aşırı ılımlı bir imaj eşlik etmekteydi. Singer şöyle yazıyordu: "Fransız sosyalizminin yumuşadığını söylemek gerçeği anlatmakta yetersiz kalmakta. Sınıf ve kapitalizm kavramları, hatta *sosyalizm* kelimesinin kendisi bile lügatlarından çıkmıştır."[80] Bunun için sermaye Mitterand'a minettar kalmıştır. Fransız borsası Bourse, Mitterand'ın başkanlığı sırasında New York Borsası'na kıyasla iki kat daha fazla yükselmiştir. Singer'a göre "Mitterand seçildiğinde, kendisine kuşkuyla bakılıyordu. Beş yıl sonra mağlup olmuş sosyalistler hükümeti bıraktıklarında yalnız kalan başkan, *Economist, Financial Times* ve *Wall Street Journal* tarafından oybirliğiyle, sola, Fransa'ya ve Batı dünyasına mükemmel bir şekilde hizmet vermiş, bilge bir devlet adamı olarak övülmüştü."[81]

Eski toplumsal demokratların Stalinizmle ortak yönü sosyalizmin devletle özdeşleşmesiyse, Avrupa'daki modern sosyalist partiler herhangi bir şekilde sosyalist oldukları iddiasını bile terk etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı sosyal demokrat partiler, üretim araçlarının hem piyasanın hem de devletin mülkiyetinde olduğu bir "kar-

79. Daniel Singer, *Is Socialism Doomed?*, s. 265.
80. A.g.e., s. 267.
81. A.g.e.

ma ekonomiden" yanaydılar. Neoliberal dönemde, devlet "sosyalizmine" olan bağlılıklarını dahi terk ettiler. Aksine artık "üçüncü bir yoldan" bahseder olmuşlar ve toplumsal ücretlerin kesilmesiyle emek haklarının budanmasını hedefleyen neoliberal kemer sıkma politikalarının açık destekçileri olmuşlardı.[82] Bu şekilde işçi sınıfıyla aralarındaki eski bağları gitgide daha çok kopardılar.

Ancak devlet tarafsız bir yapı olduğunda, yani yönetime gelen parti ne olursa olsun onun tarafından doldurulan boş bir kap olabildiğinde reformizm işe yarar. Luxemburg, reformizmin başarısızlığı üzerine yazdığı metinde, hukuki reformları toplumsal devrime yeğleyen kişilerin "aynı hedefe giden daha sakin, durgun ve yavaş bir yol değil çok farklı bir hedefi izlediğini" belirtmişti. "Yeni bir toplumun kurulması için mücadele etmek yerine, eski toplumu yüzeysel bir şekilde değiştirmek için çabalamaktadırlar."[83]

Ancak, reformizmi reddetmekle *reformları* reddetmenin özellikle de reformlar için mücadele etmenin aynı şey olmadığını hatırlamak gerekir. Lenin'in öne sürdüğü gibi, "Marksistler anarşistlerin aksine, reformlar yani hâkim sınıfın iktidarını yok etmeden işçi sınıfının koşullarını iyileştirecek önlemler için mücadele etmeyi reddetmez." Şöyle devam eder:

> Ancak Marksistler aynı zamanda, dolaylı veya doğrudan işçi sınıfının hedefleriyle faaliyetlerini reformların elde edilmesine indirgeyen reformistlere karşı kararlı bir mücadele yürütürler. Reformizm, bireysel iyileştirmelere rağmen sermayenin hâkimiyeti sürdükçe ücretli köle olmayı ilelebet sürdürecek işçilerin, burjuvazi tarafından aldatılmasıdır.

82. "Üçüncü yol" terimini 1990'larda Bill Clinton ve Tony Blair popülerleştirdi. Teorisyeni ise Anthony Giddens'tı. Kitabına Bkz. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy,* Londra: Polity Press, 2000, (*Üçüncü Yol- Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev Mehmet Özay, Birey Yay., 2000).

83. Luxemburg, *Reform or Revolution*, s. 77-78.

> İşçilerin zayıf olduğu, burjuvaziye daha çok bağımlı olduğu ve burjuvazinin çeşitli hilelerle reformları etkisiz bırakmasının kolay olduğu durumlarda reformist etki en güçlü seviyededir. İşçi sınıfı hareketi ne kadar bağımsız olursa, hedefleri de o denli derin ve geniş çaplı olur. Reformist darkafalılıktan o kadar kurtulmuş olurlar ve haklarını koruyup onlardan yararlanmaları o denli kolay olur.[84]

İşçilerin kendi güçlerine dair bir bilinç geliştirebilmeleri dolaysız talepleri için –ücretler, çalışma koşulları ve politik, toplumsal iyileştirmeler– verdikleri mücadelelerle mümkün olur. Aynı zamanda devrimci eyleme yönelmeleri de kolektif eylemden doğan özgüvenle mümkündür. Mücadele bilinci değiştirir. Reformlar uğruna verilen mücadelenin daha fazlası için potansiyel taşıması bundandır; çünkü mücadeleye girdiklerinde işçilerin ufku, o anki koşullarını aşıp genişler. Başka bir dünyanın olanaklılığı ufukta daha iyi görünür olur. Ancak reformlar için verilen mücadeleyle devrim aynı kefeye konamaz. Bir devrimde, yani kitlesel bir kargaşa ve toplumsal sarsıntı ânında bilinç kitlesel ölçekte dönüşüm geçirir. Bu dönüşüm devrimin hem koşulu hem de sonucudur. Marx ve Engels'in yazdığı gibi,

> Hem bu komünist bilincin kitlesel ölçekte üretilmesi, hem de davanın kendisini başarıya ulaştırmak için insanların kitlesel ölçekte dönüşüm geçirmesi zorunludur; bu dönüşümse sadece pratik bir hareketlilik, bir devrim içinde gerçekleşebilir; dolayısıyla bu devrim zorunludur. Sadece hâkim sınıf başka bir şekilde devrilemeyeceği için değil, onu yıkacak olan sınıfın ancak bir devrimle kendisini geçmiş çağların kirinden kurtarabileceği ve yeni kurulacak topluma uygun hale geleceği için gereklidir.[85]

84. Lenin, "Marxism and Reformism" *CW,* Cilt 19, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 372.
85. Marx ve Engels, *The German Ideology,* s. 52-53.

Devrim Neye Benzer?

Troçki sosyalist devrimi, "kitlelerin tarihsel olaylara doğrudan müdahalesi kitlelerin kendi kaderleri üzerindeki hâkimiyeti zorla ele geçirmesi" olarak tarif etmiştir.[86] Devrim meselesi her zaman, yeni bir sınıfın eski hâkim sınıfı bertaraf ederek eskinin yerine yeni bir düzen inşa ettiği bir iktidar çekişmesine indirgenir. Mücadele devrimci olmadığı zaman bile devletlerin sık sık şiddete başvurduğunu biliriz; Birleşik Devletler'de ne zaman barışçıl bir savaş karşıtı protesto örgütlense, isyan polisinin tam teçhizatlı bir şekilde nasıl çıktığına bakın. Milyonlarca işçi onları demokratik bir şekilde yönetmek için fabrikaların, hastanelerin ve okulların yönetimini ele geçirmeye kalktığında ne yapacaklarını hayal edin. Belki de sosyalistlere şu sorunun sürekli sorulmasının sebebi budur: Devlet meydan okunamayacak kadar güçlü değil midir?

Bu çözümsüz bir paradoks gibi görünmektedir. Parça parça yapılan reformlar toplumu dönüştürmekten acizdir ancak devrimin karşısına da çok güçlü bir kuvvet çıkarılmakta ve yenik düşmektedir. Belki de umabileceğimizin en iyisi, patronların iktidarını tehdit etmeyen küçük değişikliklerdir. Bu iki açıdan yanlıştır. İlk olarak mücadele ne kadar militanca ve yekpare olursa, küçük reformların gerçekleşme şansı bile daha büyük olur. İkincisi sayısız örneğin gösterdiği gibi, yıkılacakları hiç düşünülmeyen çok güçlü rejimlerin bile kitlesel isyanların ağırlığı altında çökmesidir. 1978'de kimse haşmetli gizli polis teşkilatı tarafından korunan İran şahının yıkılacağını tahmin etmemişti. Batı basını, 1989'da yıkılmalarından önce Doğu Avrupa ülkelerini Stalinist tiranlığın sarsılmaz kaleleri olarak görüyordu. Mübarek'in "Mısır'da otuz beş yıl süren ancak on yedi günde sona eren diktatörlüğü tamamen sağlam görünüyordu.

86. Trotksy, *History of the Russian Revolution*, s. xvii.

Devletin her şeye kadir olduğu görüşü, devrimin ne olduğu ve onu yaratan koşulların hangisi olduğuna ilişkin yanlış fikirlerden kaynaklanır. Devrimler, isyan edenler daha üstün silahlara sahip olduğu için başarılı olmaz. Bu bir zorunluluk olsaydı şayet, hiçbir devrim zafere erişemezdi. Devrimci durumlar yalnızca milyonlarca sıradan insanın artık toplumsal hayatı eski biçimiyle sürdüremeyeceğine kanaat getirdiği ve tepedekilerin düzeni nasıl sağlayacakları ve krizi aşacakları konusunda aralarında anlaşamadıkları anlarda ortaya çıkarlar. Lenin'in yazdığı gibi,

> Marksistler için, devrimci bir durum olmadan devrimin imkânsız olduğu, dahası her devrimci durumun devrime yol açmayacağı su götürmez bir gerçektir. Peki genel olarak devrimci durumun belirtileri nelerdir? (1) Hâkim sınıfın değişim olmaksızın hâkimiyetini korumasının imkânsız olduğu; o veya bu şekilde "üst sınıflar" arasında, hâkim sınıfların politikasında gerçekleşen, ezilen sınıflara ait hoşnutsuzluğun ve öfkenin patlak verdiği bir çatlak yaratan kriz anları. Bir devrimin gerçekleşmesi için, "aşağıdaki sınıfların" eski yaşam tarzlarını sürdürmek "istememeleri" yetmez; "üstteki sınıfların" eski düzeni "sürdürememeleri" de gerekir; (2) ezilen sınıfların talepleri ile sıkıntıları normalden çok daha acil ve şiddetli hale geldiğinde; (3) yukarıdakilerin sonucunda, "barışçıl zamanlarda" şikâyet etmeden soyulmalarına izin veren ancak kargaşa zamanlarında, hem kriz koşulları hem de *"üst sınıfların" kendileri* tarafından bağımsız tarihsel eylem içerisine çekilen kitlelerin faaliyetlerinde kayda değer bir artışın yaşandığı anlarda.[87]

Belli bir dönemde yükselen hareket, devlet ile temsil ettiği hâkim sınıfı savunmacı bir çizgiye atabilir. Tepedeki düzenin nasıl sağlanacağı üzerine bölünmeler gerçekleşir; hareketi yatıştırmak için reformlar mı yapılmalı, baskıya

87. V. I. Lenin, "The Collapse of the Second International" *CW,* Cilt 21, Moskova: Progress Publishers, 1980, s. 213-14.

mı başvurmalı yoksa her ikisi birden mi yapılmalı? Önce reformlar yapılır. Ancak hareketi durdurmak ve sakinleştirmek yerine reformlar, arkasına tüm ezilmişleri ve sömürülenleri; kadınları, ulusal azınlıkları ve ötekileri alan hareketi daha da yüreklendirir.

Hâkim sınıfın belli kesimleri ile ordu, düzeni güç kullanarak sağlama yani yükselen hareketi fiziksel güçle yok etme olasılığını tartışmaya açarlar. Gerici güçler hareketin savunmasını sınamaya ve en zayıf noktalarını aramaya başlarlar. Toplum bıçak sırtı üzerindedir. Eski düzen kendini yeniden dayatabilecek mi yoksa yeni toplumsal güçler iktidarı alacak mı? Bu tüm devrim durumlarının özüdür. Elbette hareketi yönetenler mücadeleyi, statükoya pek dokunmayan reformlara kanalize edebilirlerse, hareketin devrimci bir boyuta gelmeden etkisiz hale getirilmesi mümkündür. Örneğin Fransa'da Mayıs 1968'de gerçekleşen genel grevde olduğu gibi böyle bir şey olduğunda, hareket yatışmış olur ve eski düzen karşıdevrimci şiddete başvurmadan düzeni tekrar kurabilir. Ancak işçiler ileri gidebileceklerine ve gitmek zorunda olduklarına inanıyorlarsa, sadece iki olasılık vardır: Arkasındaki milyonlarla birlik halindeki işçi sınıfının eski devlet iktidarını dağıtması veya hareketin bastırılması.

Her devrimci durumun zorunlu öğesi ise "ikili iktidardır"; yani eski devlet ile popüler iktidar biçimlerinin –işçi konseyleri veya benzer kurumlar– yan yana var olmasıdır. Ancak "ikili iktidar" uzun sürmez. Devrimci durumların tümünde ya toplum işçi konseyleri veya doğrudan demokrasinin benzer formları üzerinden yeni bir devletin inşasına başlar ya da işçi örgütlerinin yok edilmesi ve kapitalist düzenin yeniden tesis edilmesi yaşanır.

Sosyalizmin önkoşullarından biri, işçi sınıfının kendisi tarafından örgütlenen ve hem mücadeleyi örgütlemenin aracı hem de devrimci devlet iktidarının potansiyel kurumları olabilecek yapıların oluşturulmasıdır. Ancak

sadece eski iktidarın lağvedilmesiyle işçi sınıfı yeni iktidar odağı olabilir. Bunun gerçekleşmesi için, sadece işçi sınıfının örgütlenmesi yeterli olmaz; arkasında ezilmiş çoğunlukların ve orta sınıfın tüm kesimlerinin yer alması gerekir. Ayrıca silahlanmak, işyerlerini ve sokakların kontrolünü korumak zorundadır. Güç, en son noktada belirleyici unsurdur; çünkü öncesinde belirttiğimiz gibi hâkim sınıflar iktidarda kalmak için elindeki tüm güçleri seferber edeceklerdir.

Troçki, 1905 Rus Devrimi esnasında Petrograd'taki merkezi işçi konseyinin başkanı olarak yaşadıklarını şöyle kaleme almıştı:

> Mücadelede düşmanı zayıflatmak son derece önemlidir. İşte grevin yaptığı şey tam da budur. Grev aynı zamanda devrim ordusunu ayağına getirir. Anca ne biri ne de ötekisi, bir devrim halini yaratan şeydir. İktidarın eski yöneticilerin elinden koparılıp devrime teslim edilmesi gerekir. Bu temel görevdir. Genel grev sadece gerekli önkoşulları yaratır; ancak bu göreve ulaşmada oldukça yetersizdir. Devrimin belli bir ânında temel soru şuna dönüşür: Duygudaşlıkları ve süngüleriyle askerler hangi tarafta yer almaktadır?[88]

Kitlesel kargaşalarda, hâkim sınıfın en zayıf halkası silahlı güçlerdir. Baskı ancak askerlerin emirleri yerine getirmek için disipline edildiği durumlarda işe yarayabilir. Ancak büyük toplumsal kargaşalarda, bu kaçınılmaz son değildir; çünkü birçok askerin kendisi de işçidir. Bu böyle olmasaydı, devrimler başarılı olamazdı.

Troçki 1917 devriminin tarihi üzerine şunları yazmıştı: "Bir noktada her devrimin kaderine karar veren, ordunun eğilimindeki kırılmadır. Kalabalık, disiplinli, iyi silahlanmış ve iyi yönetilen bir silahlı güç karşısında, nerdeyse hiç silahı olmayan halk kitlelerinin zafer elde

88. Trotksy, *1905*, s. 102.

etmesi imkânsızdır. Ancak hiçbir derin ulusal kriz, orduyu bir nebze etkilemeden kalmaz. Bu sebeple gerçek bir halk devriminin koşullarıyla birlikte, onun garantisi olmasa da zaferinin koşulları da gelişir."[8989] Bir kitle hareketi askerlerin sevgisini ve güvenini kazanmak için mücadele edebilir, böylelikle orduda bölünmeler yaratıp askerleri devrimin saflarına çekebilir. Ancak hareket sadece gerçekten iktidarı ele geçirmek için savaştığına askerleri ikna edebilirse, bunu başarabilir. "Her şeye kadir" olan devlet geçici olarak felç olur çünkü kendi silahlı güçlerine güvenemez hale gelir. Ancak hareket, askerlere kazanabileceğini gösterecek kadar güçlü ve açık bir programa sahip olmalıdır. Troçki açıklamaya şöyle devam eder:

> Kitlelerin içindeki askerler, isyancıların gerçekten de isyan ettiklerine kanaat getirdikçe –yani bunun bittikten sonra kışlalarına dönüp rapor verecekleri bir gösteri olmadığını, ölümüne bir mücadele olduğunu, onlara katılırlarsa halkın kazanabileceğini ve bu zaferin ceza almamalarını garanti etmeyeceğini, cezayı hafifleteceğini fark ettikçe– süngülerinin yönünü çevirmeye ve halkın saflarına katılmaya o denli istekli olurlar. Bir diğer deyişle devrimcilerin kendileri ancak uğruna kan dökmek de dahil olmak üzere bedeli ne olursa olsun zafer için gerçekten hazırlarsa, askerlerin moral gücünü kırabilirler.[90]

Rusya'daki 1917 devriminde yaşananlar böyleydi. Troçki kitlesel sokak gösterilerinin ortasında, isyani bastırmak için gönderilen Kazak birliklerinin dahi atlarının altına atlayan işçiler tarafından nasıl dağıtıldığını ve normal askerlerin silahlarını kalabalığa saldıran polislere nasıl çevirdiklerini aktarır.[91] Sınıf mücadeleleri tarihinde buna benzer sayısız örnek vardır.

89. Trotksy, *History of the Russian Revolution*, s. 120.
90. A.g.e., s. 121.
91. A.g.e., s. 105.

1877'de Birleşik Devletler'deki –ABD tarihinin ilk kitlesel ulusal grev dalgası olan– büyük trenyolu isyanı sırasında, yerel ordu birliklerinin çoğu grev yapan demiryolu işçilerine saldırmayı reddetmişti. İşçilerin şirket mülklerinin denetimini ele geçirmesinin ardından, yerel bir Pensilvanya milis birliği Pihiladelphia ile Reading Railroad'taki grevi kırmak için gönderildi. Birlikteki askerler açık bir şekilde görev yerine geleceklerini ancak "ateş etmeleri emredilirse silahlarını bırakacaklarını; kendilerinin de çalışan insanlar olduklarını ve diğer işçileri öldürmek istemediklerini" belirtmişlerdi.[92]

Artık aramızda olmayan Marksist Tony Cliff, 1975 Portekiz Devrimi sırasında yaşanan benzer bir süreci şöyle aktarmıştı:

> Lizbon'un eteklerinde yer alan gecekondu mahallelerinden Bairro de Boavista'da yaşayan aileler, üç yıl boyunca boş halde kalan bir toplu konutu ele geçirmişlerdi. (...) aileleri zorla gecekonduların kıvrımlı eğik barakalarına geri göndermek için bir ordu bölüğü görevlendirildi. Sorumlu subay doğrudan (...) en zayıf halka olduğunu düşündüğü, altı oğluyla birlikte iki yatak odalı ve elektrikli bir daireye taşınmış yaşlı bir dulun yanına gitti. Kadın şöyle yanıt vermişti: "Beni şimdi burada vur daha iyi. Şu dünyada yaşadığım tüm hayat bir kat için. En azından düzgün bir yerde ölürüm." Subay bir an kalakaldı. Dışarıda boşaltma olursa direnmek için toplanan erkekler, kadınlar ve çocuklar askerlere şöyle diyorlardı: "Bu sizin gecekondunuz olabilir! Siz de insansınız unutmayın! Silahlarınızı kardeşlerinize değil spekülatörlere çevirin!" Subay durumu anlayıp askerlerini yanına aldı ve konutları terk ettiler.[93]

92. Foner, *The Great Labor Uprising of 1877*, s. 72.
93. Tony Cliff, *Portugal at the Crossroads*, Selected Writings, Cilt 1, s. 238.

8
Marx'tan Lenin'e: Markizm ve Politik Örgütlenme

Marx ve Engels için sosyalizm, kendiliğinden, kapitalizm içindeki tüm koşulların olgunlaşmasıyla ağaçtan düşen meyve gibi gelecek bir şey değildi. Bu kadar basit olsaydı kapitalizm çok önceleri yıkılmış olurdu. Politik gelişimlerinin henüz başında şöyle yazmışlardı: "Tarih bir şey yapmaz, 'sınırsız zenginliklere sahip değildir', 'savaşlar vermez.' Tüm bunları yapan, yaşayan ve gerçek *insandır*; sahip olan ve savaşan *insan*; olduğu haliyle 'tarih' insandan ayrı ve kendi amaçları için insanları araç olarak kullanan bir şey değildir; tarih

kendi amaçları için mücadele veren insanın faaliyetinden *başka bir şey* değildir."[1]

Kapitalizm sosyalizmi mümkün kılan nesnel maddi koşulları yaratır: Birikime duyduğu çılgınca açlıktan doğan bolluk, periyodik krizler ortaya çıkarma eğilimi ve özgürleşmesi tüm sınıfsal hâkimiyetlerin sonunu getirecek, "radikal zincirlere" sahip bir sınıfın varlığı.[2] Kapitalizmin kendisi işçi sınıfını örgütler ve işçi sınıfı tarihte, kolektif mücadelesi sınıfsal baskının olmadığı bir topluma işaret eden tek ezilen sınıftır. Sosyalizmin gelmesi için, bu sınıfın bu değişimi getirecek şekilde örgütlenmesi zorunludur.

Toplumu değiştirmek için yeni fikirlere gerek duyulur ancak bu fikirlerin toplumda gerçek bir etki uyandırabilmesi için, onları uygulayacak gerçek insanların örgütlenmesi zorunludur. Marx ve Engels'in kalemiyle, "fikirler kendi başlarına hiçbir şey gerçekleştiremezler. Fikirleri gerçek kılmak için, pratik bir güç uygulayabilecek insanlara gerek vardır."[3] Engels'in belirttiği gibi, modern endüstri ile modern ücretli işçi sınıfının gelişmesiyle, "komünizm artık olabildiğince kusursuz ideal bir topluma ilişkin hayal gücünün uydurduğu bir şey değildir; aksine proletaryanın verdiği mücadelenin doğasına, koşullarına ve buna bağlı genel hedeflerine ilişkin bir kavrayıştır."[4]

Ancak işçi sınıfı bir yanda modern üretim koşulları tarafından birleştirilmekteyken, rekabetle ve saflarındaki önemsiz karşıtlıklarla bölünmektedir. Bu bölünmeleri kasıtlı olarak besleyenler, birçok insanın emeğinden yararlanan tepedekilerdir ve bu şekilde sadece isyanları

1. Karl Marx ve Friedrich Engels, *The Holy Family, MECW,* Cilt 4, s. 93.
2. Karl Marx, "Introduction" Contribution to a Critique of Hegel's Philosophy of Law, *MECW*, Cilt 3, s. 186 (*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi,* Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1997).
3. Marx ve Engels, *The Holy Family,* s. 119.
4. Friedrich Engels, "On the History of the Communist League" *MECW,* Cilt 26, New York: International Publishers, 1990, s. 318.

önlemekle kalmazlar; işçileri ve ezilmişleri birbirine düşürerek bütün bu koşulların etkisini azaltabilmektedir. *Komünist Manifesto*'da bahsedilen "toplumun hâkim fikirleri" tam da, isyan etmeleriyle sistemi tehdit edebilecek alt kesimlere yöneliktir.

O halde işçi sınıfının devrimci bir sınıf olduğunu söylemek, onun *potansiyelini* tarif etmektir. Hal Draper'in belirttiği gibi, "toplumsal itkileri niteleyen bir etikettir; mevcut olayların tarifi değildir. Devrimci sınıf diğer herkes gibi, 'gerici arzular' ve önyargıların doldurulmasıyla başlar. Aksi takdirde devrimin hep eli kulağında olur."[5] Marx içinse mesele şöyledir: İşçiler nasıl "kendi başlarına bir sınıf" olmaktan çıkıp –yani toplumun zenginliğinin üretilmesinde sahip oldukları konumdan ileri gelen bir sınıf olmaktan (emek güçlerini satan ve kârın onların emeğine dayandığı kişiler) "kendisi için sınıf" olmaları– tarihsel olarak kendisine düşen, üretimin denetimini alıp onu insan ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde dönüştürme ve bu görevi gerçekleştirecek şekilde kendisini örgütleme görevinin bilincinde olan bir sınıfa dönüşür?

İşçilerin kendi deneyimleri ile "hâkim fikirler" arasındaki çelişki, işçilerin bilinçlerini değiştirmek –hâkim düzeni pekiştiren fikirlere karşıt düşünceleri benimsemek– için alan açar. Bize inanmamızı söyledikleri şeylerle pratik içinde deneyimlediklerimiz –gözlemlediklerimizle ancak özellikle sistemin bizi mecbur ettiği mücadeleler içinde deneyimlediklerimiz– arasındaki çatışma esnasında bazı işçiler (hepsi değil), antikapitalist çıkarımlar yapmaya başlar. Mücadele gelişmekte olan bu bilinci besler. Örgütse mücadeleyi daha etkili hale getirir ve ardından aynı sonuçlara varan işçilerin sayısını artırır. Örgütlenme mücadelenin hem önkoşulu hem de sonucudur.

5. Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, Cilt 1: *The Politics of Social Classes*, New York: Monthly Review, 1978, s. 53.

Saf kendiliğindenlik diye bir şey yoktur. Kolektif bir şekilde hareket etmek için, kolektif olanın (küçük veya büyük) bir şekilde örgütlenmesi zorunludur: Yani bazı bireyler veya gruplar hareketi başlatmayı kendilerine vazife etmelidirler. Hareket ettikleri anda, daha kalıcı ve etkili örgütlenme biçimleri kendilerini hareketin katılımcılarına sunar. İtalyan Marksist Antonio Gramsci'nin faşist zindanlarda yazdığı gibi, "her 'kendiliğinden' hareket bilinçli 'liderlik' ile 'disiplinden' olgunlaşmamış unsurlar taşır."[6] Ancak çoğu örnekte mücadele için inisiyatif alan kişiler ne yaptıklarını ve nasıl yaptıklarını yazmaya zahmet etmemişlerdir.

Sadece aşırı bireyci ve orta sınıftan anarşistler örgütlenmenin gerekliliğini inkâr ederler. Mülk sahiplerinin kendi düşünce kuruluşları, yöneticileri ve uzmanları, kendi özel ve kamusal orduları vardır; böylelikle rıza elde edemediklerinde sistemi korumak için müdahale etmeye hazırdırlar. Eğer dünyayı değiştirmek istiyorsak bizim de örgütlenmemiz gerekir. Sorulacak soru ise şudur: Ne tür bir örgüt? Ne var ki, kimleri örgütleyeceğimizi (hangi toplumsal sınıflar veya güçler?) ve *ne için* örgütlendiğimizi sormazsak bu soru anlamsızlaşır. Açıkça, daha uzun öğle aralarına kıyasla sosyalizm için mücadele etmek daha fazla bilinç ve örgütlenme gerektirir.

Burjuvazinin devrimci hareketlerinde, sömürülen sınıflar başka bir sınıfın veya sınıfların hedeflerine ulaşması için harekete geçirilmişlerdir. Esas itibariyle, bu devrimlerdeki kitleler eski düzen karşısında koçbaşı olarak kullanılmışlardır. Bu rolden ötürü, kendi hedefleri ve amaçlarına dair tam bir bilince sahip olmalarına gerek duyulmamıştır. Aslında devrimin liderleri açısından düşünüldüğünde, son tahlilde yeni bir sömürücü sınıfın çıkarına hizmet eden

6. Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, New York: International Publishers, 1980, s. 197.

bir devrimi tüm ezilmişlerin ve mazlumların çıkarına bir devrimmiş gibi sunarak onların kitlesel desteğini almak için bir derece yalana başvurmaları gerekmiştir.

Dahası feodal toplumun kapitalizme dönüşmesine yardımcı olan şey, kapitalist ekonomik ilişkilerin feodalizmin rahminde büyümesi ve kapitalistlerin politik iktidarı elde etmeden önce ekonomik ve mali güç elde etmeleridir. Draper şöyle yazar: "Burjuvazi bu gücünü, belirleyici politik iktidarı elde etmek için seferber ettiği bir mevzi olarak kullanır."[7] Birçok durumda, burjuvazinin güçlü ekonomik konumu, devletin aşamalı bir şekilde dönüşmesiyle politik iktidarı ele geçirmesini sağlamıştır (bu "yukarıdan aşağıya" devrim olarak tarif edilebilir).

İşçi sınıfı ise iktidarı böyle elde edemez. Tanımı gereği işçiler, sağ kalmak için emek güçlerini parça parça satmak zorunda olan mülksüz bir sınıftır. Kapitalizmin içerisinde kendisini ekonomik bir güç haline getirip, politik iktidarı almak için bundan yararlanamaz. İşçi sınıfı için koşullar, burjuvazininkine taban tabana zıttır. Ancak politik iktidarın elde edilmesiyle, kendi ekonomik ve toplumsal dönüşüm programını hayata geçirebilir. Elbette üretimi durdurmak için kendi kolektif gücünden faydalanabilir: Ancak politik iktidarı elde edemezse, üretimi insan ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeniden örgütlemeye girişemez.

Bunu başarmak için sadece ekonomik olarak değil *politik olarak da* örgütlenmelidir. Lider konumundaki sınıf olması için –toplum içerisindeki diğer ezilen ve sömürülen insanları yönetebilecek ve özgürleşmesi ile yeni bir toplumun inşa edilebileceği bir sınıf olarak konumlanabilecek bir sınıf olması için– işyerindeki çıkarları ve ekonomik reformlar için kavga etmekten fazlasını yapmalıdır; her tür toplumsal ve politik tiranlıkla baskıya karşı mücadele

7. Draper, Karl *Marx's Theory of Revolution*, s. 29.

yürütmeli, böylelikle kapitalizmin baskı altına aldığı tüm ezilmişleri kendi etrafında toplamalıdır. Marx bu fikri çok erken bir dönemde geliştirmeye başlamıştı. Örneğin 1843'te, "toplumun geneliyle bir olup kaynaştığı ve onun *genel temsilcisi* olarak algılanıp kabul edildiği, kendisi ve kitleler içinde büyüyen bir coşkunluk momenti uyanmadığında" hiçbir sınıf öncü bir devrimci rolü üstlenemez.[8] Örneğin sendikalar bu işlevi yerine getiremez; çünkü kendilerini kapitalizmin kendisinden ziyade onun yarattığı sonuçlarla mücadele etmekle sınırlamışlardır. İşçilerin, bir sınıf olarak kapitalistlere karşı kendilerini *bir sınıf* olarak örgütlemeleri için çok daha fazlasına gerek vardır. İşçi sınıfının ekonomik ve politik mücadelesini birleştirmeyi amaçlayan bir örgüte yani partiye ihtiyacı vardır.

Komünist Manifesto, "proletaryanın bir sınıf ve en nihayetinde bir politik parti olarak örgütlenmesinin, işçilerin kendi aralarındaki rekabet tarafından sürekli sekteye uğratıldığından" çok kısaca bahsetmektedir. "Ancak işçi sınıfı her defasında daha güçlü, sağlam ve keskin bir şekilde yükselir."[9] Uluslararası Emekçiler Birliği'nin 1871 tarihli Londra konferansında, Marx ve Engels fikirlerine daha da keskinlik katan şu önergeyi sunmuşlardı:

> Mülk sahibi sınıfların bu kolektif gücü karşısında işçi sınıfı, mülk sahiplerinin kurduğu tüm eski partilerden farklı ve onlara karşıt bir politik parti şeklinde kendilerini örgütlemediği takdirde, bir sınıf olarak hareket edemez;
> (...) İşçi sınıfının bu şekilde politik bir parti şeklinde yapılanması, toplumsal devrimin zaferini ve onun nihai amacını, yani sınıfların kaldırılmasını garanti etmek için vazgeçilmezdir;
> (...) İşçi sınıfının ekonomik mücadelesiyle halihazırda etkisi altına aldığı güçlerin birleşmesi, aynı zamanda toprak sahip-

8. Marx, "Introduction" Contribution to a Critique of Hegel's Philosophy of Law, s. 184.
9. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 53.

leri ile kapitalistlerin politik iktidarına karşı verdikleri mücadeleye de hizmet etmelidir.[10]

Hem ekonomik hem de politik mücadeleleri bir araya getiren kendi politik partileri olmadığı takdirde, işçi sınıfı diğer sınıfların yedeğine çekilir ve onun hedefleri diğer sınıfların çıkarlarına tabi kılınır.

Marx ve Engels'in örnek olarak, işçi sınıfının siyasetten uzak durması gerektiğini savunan Bakuncileri ağır şekilde eleştirmesi bu sebeptendi. Engels'in kalemiyle, "ister politik isterse toplumsal hedefler söz konusu olsun" hükümetin baskısı "işçileri isteseler de istemeseler de politikayla ilgilenmeye mecbur kılar." İşçilerin elinden özgürce konuşma hakkı, özgür basın ve toplanma hakkı alındığında, politikadan çekindikleri için işçiler kenara çekilip öylece duracaklar mı? Engels'in vurguladığı gibi, politikadan uzak durma vaazleri sadece, burjuva partilerinin işçi sınıfını kendilerine tabi kılmasını kolaylaştırır. İşçilerin sınıflı toplumu kaldırmasının tek yolunun, kendi "politik hâkimiyetlerinden" geçtiği düşünülecek olursa onları siyasetten uzak tutmak nasıl mümkün olabilir ki? Dolayısıyla: "Proletaryanın politik eylemini gündeme alan Paris Komünü'nden sonra, siyasetten geri durmak tamamen imkânsızdır." Şöyle devam eder: "Devrim en üst politik eylemdir; bunu isteyen herkes aynı zamanda onun araçlarını, onu hazırlayan politik eylemi de istemek zorundadır; nitekim bu eylem işçilere devrimin eğitimini verir. Ancak gereksinim duyulan politikalar, işçi sınıfının politikalarıdır; işçilerin partisi birtakım burjuvazi partilerinin kuyruğu olarak kurulamaz, kendi hedeflerine ve politikasına sahip bağımsız bir parti olarak kurulmalıdır."[11]

10. Marx ve Engels, "Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association" *MECW*, Cilt 22, New York: International Publishers, 1986, s. 427.

11. Engels, "On the Political Action of the Working Class" *MECW*, Cilt

Burada görülebileceği gibi, işçi sınıfının politik partisi için geliştirilen bu kavramsallaştırma, parlementoyla ilgili faaliyetlerle sınırlı olmamıştır. Marx ve Engels'e göre, seçimler normalde sosyalist propagandanın ulaşamayacağı geniş kesimlere ulaşmanın etkili bir yoluydu ve sosyalist adaylar mücadelenin, parlamento veya kongre duvarlarının ötesinde örgütlenmesine veya genişletilmesine yardımcı olabilirlerdi. Ancak Engels'in daha sonra öne süreceği gibi, evrensel oy hakkı "işçi sınıfının olgunluğunu ölçen bir araçtan daha fazlası" olamazdı.[12]

Marx ve Engels'e göre, temel politik mesele sınıfsal iktidar meselesiydi; yani burjuvazinin sınıfsal hâkimiyetinin yerine işçilerin demokratik sınıfsal hâkimiyetinin konmasıydı. Engels 1889'da yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Şunda hemfikiriz: Proletarya şiddetli bir devrim olmadan, yeni topluma açılan tek kapı olan politik iktidarı fethedemez. O belirleyici anda proletaryanın zafer elde edecek kadar güçlü olması için –nitekim Marx ve ben 1847'den beri bu görüşten yanayız– diğer tüm partilerden ayrı ve onlara karşıt, bilinçli bir sınıf partisi biçimini almak zorundadır."[13]

Peki bunun ima ettiği örgüt tipi neydi? Marx ve Engels *genel* yaklaşımlarını *Komünist Manifesto*'da sergilemişlerdi. Onlara göre komünistler, "*her ülkede işçi sınıfı partileri arasında en ileri ve kararlı kesimlerdir,* diğer tüm sınıfları ileri iten bir kesimdir; diğer yandan teorik açıdan, geniş proleter kitleler önünde ilerleyişin hattını, koşullarını ve proletarya hareketinin nihai genel sonuçlarını açıkça kavramak gibi bir avantajları vardır"[14] [vurgular bana aittir].

22, New York: International Publishers, 1986, s. 417.

12. Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, New York: Progress Publishers, 1985, s. 232.

13. Engels'ten Gherson Trier'e (taslak), Aralık 1889, *MECW*, Cilt 48, New York: International Publishers, 2001, s. 423.

14. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 58-59.

Ancak bu sınıfsal kesimin diğerleri üzerinde nüfuz oluşturması ve sınıf içindeki diğer unsurların desteğini kazanması için, günlük mücadelelere faal bir şekilde katılması ve anlık talepler için verilen mücadeleleri nihai hedefle birleştirmenin yollarını bulması zorunludur. Dolayısıyla Marx şöyle ifade etmiştir: "Komünistler dolaysız hedeflerin gerçekleştirilmesi, işçi sınıfının anlık çıkarlarının pekiştirilmesi için mücadele ederler; ancak mevcut hareket içerisinde bu hareketin geleceğini temsil eder ve korurlar."

Dahası Komünistlerin görevi sadece işçilerin mücadelelerine dahil olmak değil, "mevcut toplumsal ve politik düzene karşı verilen her devrimci hareketi de desteklemektir" bunların arasında İrlandalıların ve Polonyalıların bağımsızlık mücadelesi, feodalizme karşı verilen mücadele, kadınların eşitliği için verilen kavga ve diğerleri de vardır. Ancak açığa çıkan her mücadeleyi aktif bir şekilde desteklerken, "tek bir an için bile, işçi sınıfına burjuvazi ve proletarya arasındaki düşmanca karşıtlığı açık bir şekilde aktarmaktan hiç vazgeçmezler." İşçi hareketinin gelişim seviyesi ve türü ne olursa olsun, "başat mesele olarak mülkiyet meselesini ön plana çıkarırlar"; yani işçi sınıfının ortak eylemiyle kapitalist mülkiyet ilişkilerinin dönüşümü meselesini.[15]

Çeşitli ülkelerde kitlesel işçi hareketlerinin geliştiği erken dönemlerde, Marx ve Engels gelişim seviyelerine veya politikalarının netliğine bakmadan geniş işçi kesimlerinin oluşturduğu partilerin gelişimini desteklediler. İşte bu bağlamdan hareketle Marx "*hareket içinde atılan her gerçek adım bir düzine programdan daha önemlidir*" sözünü söylemişti.[16] Örneğin Engels, Birleşik Devletler'de gerçekten de gelişmekte olan işçi hareketine katılmak yeri-

15. A.g.e., s. 87-89.

16. Marx'tan Bracke'ye, 5 Mayıs 1875, *MECW*, Cilt 45, New York: International Publishers, 1991, s. 70.

ne programa dair bütünlüğe değer veren, Alman sosyalist göçmenleri özellikle de Emek Şövalyelerini eleştirmişti. Ona göre hareketi, "dışarıdan bakıp hor görmek yerine içeriden devrimcileştirmek gerekmekteydi."[17] Engels bu sözüyle hareketin kuyruğuna takılıp çözülmeyi kastetmemişti. "Kannatimce tüm pratiklerimiz göstermiştir ki, kendi ayrık tutumumuzu ve örgütümüzü terk etmeden veya gizlemeden, işçi sınıfına ait genel hareketle her aşamasında yan yana olmak mümkündür."[18]

Bunu alternatifi ise sekterliktir; gerçek hareketin dışında kalarak "saf" (dolayısıyla steril ve önemsiz) kalmaktır. Marx şöyle yazar: "Hizip kendi varlığını ve 'şeref meselesini' haklı çıkaran şeyi, sınıf hareketiyle taşıdığı *ortaklıkta* değil, kendisini ondan *ayıran kendine özgü ağzında* görür."[19] Ancak örnek olarak Almanya'da olduğu gibi, bu tür işçi partilerinin kurulduğu zamanlarda, Marx ve Engels partinin devrimci ve proleter karakterini garanti altına almak, yani onu "içeriden devirmek" için, teorik ve politik tanımlamalar, tartışmalar ve gerekli olursa bölünmeler üzerinde önemle durmuşlardır. Hareket içinde "her şeyi ne idüğü belirsiz bir karışım içinde toplamak isteyen" birlik çığırtkanlarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. 1874'te Alman sosyalist lideri August Bebel'e yazdığı mektupta Engels şöyle açıklamıştır: "Bir parti muzaffer bir parti olduğunu, bölünmesi ve bölündüğünde dağılmamasıyla kanıtlar. Proletarya hareketi zorunlu olarak farklı gelişim aşamalarından geçer; her aşamada bir grup insan geride kalır ve daha ilerisine giden yürüyüşe katılmaz; sadece bu olgu bile "proletarya dayanışmasının" neden her yerde

17. Engels'ten Florence Kelley-Wischnewetzky'ye, *MECW,* Cilt 47, New York: International Publishers, 1995, s. 541.
18. Engels'ten Florence Kelley-Wischnewetzky'ye, *Marx and Engels on the United States,* Moskova: Progress Pubilshers, 1979, s. 317.
19. Marx'tan Schweitzer'a, 13 Ekim 1868, www.marxists.org/archive/marx/works/1868/letters/68_10_13-abs.htm.

birbiriyle kan davasına tutuşan farklı parti grupları içinde gerçekleştiğini açıklar niteliktedir."[20]

Marx ve Engels örgütsel fetişleştirmeler yapmıyorlardı; aslında örgüte ilişkin görüşleri koşullarla birlikte değişmekteydi ve farklı koşulların farklı örgütlenme yöntemlerini gerektirdiğini düşünüyorlardı. Ancak yazılarından derlenebilecek birtakım genel çıkarımlar da yok değildir.

Mümkün olduğu her yerde (devlet baskısının derecesi belirleyici unsurdur) gizli, komplocu ve tepeden kurulan örgütlenmelere karşı olup, açık, demokratik örgütlenmelerden yana olmuşlardır. Sekterliğe karşı çıkmışlardır (hareketi dışarıdan küçümsemek). Her zaman ve her yerde işçi sınıfının politik *bağımsızlığını* vurgulamışlardır. Ve son olarak kahramanların kültleştirilmesine, işçilerin "eğitimli" sınıflar veya bu iş için kendilerini seçen elitler tarafından yönetilmesi gerektiği fikrine karşı çıkmışlardır.

Örneğin 1847'de Almanya'daki Adalet Birliği'ne katıldıklarında yaptıkları ilk şeyden biri, diğer üyeleri şimdiye dek sürdürdükleri gizli ve komplocu faaliyetlerden uzaklaşıp, demokratik örgütlenme ve liderlik biçimlerini benimsemeleri için ikna etmeye çalışmak olmuştur. Marx daha sonra, Engels ve kendisinin "otoriteye atfedilen boş inançları destekler nitelikteki her şeyin kuralların arasından çıkarılması koşuluyla" örgüte katıldıklarını söylemiştir.[21]

Sosyal Demokrat Sapma

Marx ve Engels, özellikle de Engels, Almanya'da ilk kitlesel sosyalist işçi partisinin kuruluşunu görecek kadar

20. Engels'ten Hubertsburg'taki August Bebel'e, Londra, 20 Haziran 1873, www.marxists.org/archive/marx/works/1873/letters/73_06_20.htm

21. Marx'ın alıntılandığı yer: August H. Nimtz, *Marx and Engels: Their Contribution to the Democratic Breakthrough*, New York: State University of New York Press, 2000, (*Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx ve Engels*, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1997) s. 46.

yaşamışlardır. Ancak Marx ve Engels yeni kurulan Almanya Sosyalist İşçiler Partisi'ni (1891'de Sosyal Demokrat Parti veya SPD adını almıştır) kendi partileri olarak benimsemeyi göz önünde tuttukları kadar, gördükleri politik kusurlarını eleştirmekten de geri kalmamış ve işçi sınıfına özgü karakterini sulandırmaya dönük her girişime karşı durmuşlardır.

Engels, Alman partisinin gittikçe büyüyen seçim başarılarına tanık olacak kadar uzun yaşamıştır; 1884'te yani Marx'ın ölümünden bir yıl sonra, SPD yarım milyondan fazla oy almış; Engels'in 1895'teki ölümünden önce de 2 milyon oy almıştır. Bu başarı karşısında etkilenen Engels aynı zamanda, bu başarının yol açtığı oportünizm karşısında kaygıya kapılmıştı. Yıldan yıla istikrarlı bir şekilde seçim başarılarının artması, Alman ekonomisinin büyümesi ve bununla birlikte, ağır da olsa sendika üyelerinin sayısının artması –sınıf mücadelesinde morallerin göreli bozuk olduğu bir dönemde– parti içinde, özellikle de sendika liderleri, meclisteki temsilciler ve parti idarecilerinin oluşturduğu üst kesimdeki oportünist eğilimleri pekiştirme eğiliminde olmuştu. Bunun iki etkisi oldu. İlki, seçim kampanyalarında popülerlik kazanma pahasına, partinin politik mesajlarının sulandırılmasını teşvik etmesiydi. İkincisi ise, "aceleci" eylemlerde devlet baskısının zorla inşa ettikleri örgütü tehdit edebileceğini düşünen parti liderlerinde, barışçıl aşamalı geçişe olan desteğin artmasıydı. Partinin teorik lideri Karl Kautsky 1893'te şu uyarıda bulunuyordu: "Proletaryanın çıkarı bugün, hâkim sınıfın amaçsız bir şiddet politikasına geçmesini provoke edecek her şeyden kaçınması gerektiğini, her zamankinden daha fazla talep etmektedir."[22] Zamanı geldiğinde, başlarda partinin başarısı için meşrulaştırılan bu yaklaşım

22. Karl Kautsky, *The Road to Power,* Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1996, s. 38.

grevlere, kitlesel protestolara ve nihayetinde isyanlara karşı çıkmada kullanılan bir argümana dönüşmüştü.

SPD'nin bir "azami programı" bir de "asgari programı" vardı. Azami programı hareketin nihai hedeflerini; yani devlet iktidarının ele geçirilmesi ve toplumun sosyalist ilkeler doğrultusunda dönüşümünü ifade etmekteydi. Asgari program ise hareketin dolaysız hedeflerini açıklıyordu ve bu hedefler arasında sekiz saatlik işgünü, toplanma özgürlüğü ve kademeli vergilendirme gibi reformlar da bulunmaktaydı. Ancak azami program gitgide 1 Mayıs konuşmalarında dillendirilen bir şeye dönüşürken, partinin pratik çalışmaları tamamen asgari programa, yani kapitalizmin varlığıyla uyumlu çeşitli toplumsal reformlara dayanmaktaydı.

Marx ve Engels'in Paris Komünü'nden çıkardığı deneyimler üzerinden yaptığı keşif, yani işçi sınıfının basitçe "mevcut devlet aygıtının başına geçip onu kendi amaçları doğrultusunda kullanamayacağı" fikri, sosyal demokrat hareket içinde yerini şu düşünceye bırakır olmuştu: Sosyalizm parlementer kurumlarda çoğunluğun elde edilmesiyle elde edilebilir. 1912'de SPD 1 milyon üyeye ve 4 milyon oya ulaşmış, Alman Reichstag'ta 110 sandalye kazanmıştı (1884'te 24'tü). Kautsky şunları yazmıştı: "Politik mücadelemizin hedefi hâlâ parlamentoda çoğunluk elde ederek ve parlamentoyu devlet içinde lider konumuna getirerek devlet iktidarını ele geçirmektir. Kesinlikle devlet iktidarının yok edilmesi değildir."[23]

Belirtilmesi gerekir ki, Rus Devrimi ile Lenin'in 1918'de yayınladığı (1917'de yazılmıştır) ve Marx ile Engels'in devlet üzerine yazdıklarını canlandıran *Devlet ve Devrim* kitabından önce, tüm Avrupalı devrimci Marksistler – sosyalizme parlementer yolla ulaşma fikrini reddetmiş

23. Alıntılandığı yer: Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the Socialist Revolution, 1880-1938*, Londra: New Left Books, 1979, s. 162.

olmalarına rağmen– Marx ve Engels'inkinden ayrılan bir devlet ve devlet iktidarı kavramını benimsemişlerdi. Lenin, Luxemburg ve Troçki için bile, devrimin rolü devlet iktidarını ele geçirmekti; burjuva devlet aygıtını yok edip yerine yeni ve "komünist" tipte bir devleti koymak değildi.

SPD'nin politik partiye ilişkin kavramsallaştırması bu hususu takip etmekteydi: İşçi sınıfının "en ileri ve kararlı kesimini" değil sınıfın tüm örgütlü kesimlerini kucaklamalıdır. Sosyal demokrat kavrayışta, parti ile işçi sınıfı özdeştir veya özdeş olmalıdır. Kautsky'nin 1909'da yazdığı şekliyle, "ideal örgüt tüm proleter partilerin, politik toplulukların, sendikaların, kooperatiflerin sınıf bilincine ve herkesi kucaklayan bir Sosyal Demokrasiyi benimseyen eşit üyeler olarak birlik olmasıdır."[24] İşçi sınıfı içindeki tüm eğilimleri birleştiren, her şeyi kucaklayan bu parti modeli Sosyalist Enternasyonele dahil tüm Sosyalist partiler için model haline gelmişti. Aslında Rus Sosyalist hareketi içindeki hizipsel bölünmelere –devrimci kanadı (Bolşevikler) ile ılımlı kanadı (Menşevikler) iki farklı, rakip parti olarak 1912'de bölünmüştü– doğrudan bir yanıt olarak, Kautsky İkinci Enternasyonel'in 1913 tarihli Amsterdam önergesinden alıntı yaptığı açık bir mektup imzalamıştı. Bu önergede şöyle deniyordu: "Her ülkede sadece *tek bir* proletarya olduğu için, sadece *tek bir* Sosyalist partinin olması gerekir."[25]

SPD oldukça heterojen bir örgütlenmenin ürünüydü. 1907 Stuttgart kongresinde "medeni insanların medenileşmemiş kişilerin koruyucusu olarak hareket etmeleri gerektiğini sosyalistler de kabul etmelidir" diyen Eduard

24. Kautsky, "Sects or Class Parties" *Neue Zeit* 13, no. 7 (Temmuz 1909): 316-28, www.marxists.org/archive/kautsky/1909/07/unions.htm.
25. "Resolution on Unification and Statements at the Londra Conference of the International Socialist Bureau, December 14, 1913" *The Bolsheviks and World War,* Olga Hess Gankin ve H. H. Fisher, (der.) (Stanford, CA: Stanford University Press, 1940, s. 94.

Bernstein gibi kendi reformistlerine sahipti.[26] Ancak kitlesel grevlerin yapılması için baskı yapan ve emperyalizmin ilkeli bir muhalifi olan Rosa Luxemburg gibi devrimcilere de sahipti. Ortada, her iki tarafı da idare ederek herkesi bir yerde tutmaya çalışan, kendini "merkez" ilan etmiş Kautksy gibileri vardı.

Aslında SPD'nin yapıları, parti liderliğinin en bilinçli işçiler karşısında üstün olabilmesi için en az radikal üyelerden yararlanabildiği bir durumu kurumsallaştırmıştı. Konferansları, Almanya'nın büyük endüstriyel merkezlerinden seçilmiş daha radikal delegelerden ziyade, küçük şehirlerdeki delegelere ağırlık veriyordu. SPD'nin 1911 yılındaki ulusal kongresinde, daha az nüfuslu bölgelerdeki küçük parti birimlerine 57 üyeye karşılık bir delege kontenjanı verilmişken, büyük endüstriyel merkezlerde 570 üyeye karşılık bir delege veriliyordu.[27]

SPD devrimden ve enternasyonalizmden kopuşunu açıkça ilan etmemişti. Tüm kitlesel Sosyalist partileri bünyesinde toplayan İkinci Enternasyonel'in uluslararası kongresi, kâğıt üzerinde Lenin ile Luxemburg'un öne sürdüğü önergeleri geçirerek sağ kanadı birçok kez yenilgiye uğratmıştı. Bu önergelerde şöyle deniyordu: Dünya savaşının baş gösterdiği günlerde, her yerde ellerindeki tüm araçlarla buna karşı çıkmaları ve savaşın çıkması halinde savaşın yarattığı krizden yararlanarak kapitalizmin çöküşünü hızlandırmaları Sosyalistlerin görevi olarak tanımlanmıştı.[28]

---

26. "Congress Debate on Colonial Policy" Lenin's Struggle for a Revolutionary International: Documents, 1907-1916, the Preparatory Years, John Riddell, (der.), (New York: Monad Press, 1984, s. 10.
27. Pierre Broue, *The German Revolution, 1917-1923,* Chicago: Haymarket Books, 2006, s. 21, 23.
28. İkinci Enternasyonel'in 1907 Stuttgart ve 1910 Kopenhag konferanslarındaki savaş karşıtı önergeler şurada bulunabilir: John Riddell, (der.), *Lenin's Struggle for a Revolutionary International*, s. 33 ve 70.

Alman partisinin sol kanadı 1899'da, resmi olara Bernstein'ın etik ve aşamalı Sosyalizm biçimini yenilgiye uğratmıştı ancak Bernstein hâlâ bir parti üyesiydi; ve birçok kişi tarafından beğeni toplamaktaydı. SPD resmi olarak Bernstein'in aşamacı görüşünü reddetmiş olabilirdi ancak pratikte reddetmemişti.

Rosa Luxemburg gibi sol kanat üyeler, SPD'nin gittikçe artan muhafazakâr tutumuna karşı keskin bir şekilde saldırıya geçti. Luxemburg 1907'de, Rusya'dan Almanya'ya döndükten ve 1905 devrimindeki şiddetli grevlerle protestoları ilk elden deneyimledikten sonra, Alman devrimci Clara Zetkin'e yazdığı bir mektupta, SPD liderlerinin "tereddütlerinden ve küçük işlerle uğraşmalarından" yakınmıştır. "Ne zaman parlementerizmin sınırlarını aşan bir şey olsa' onlar "her şeyi tekrar parlementer zemine çekmek için ellerinden geleni yaparlar ve bu sınırların ötesine geçmek isteyenlere 'halk düşmanı' diyerek vahşice saldırırlar." Partinin editörler, sendika liderleri ve parti yetkililerinden oluşan "üst katmanını", "ölü ağırlık' olarak nitelemiştir.[29]

Keskin eleştirilerine rağmen Luxemburg hiçbir zaman, ne sağ kanadın tasviye edilmesinde ısrarcı olmuş, ne de (en azından 1914'ten önce) Birinci Dünya Savaşı çıkıncaya dek SPD içindeki reformistleri dengelemek üzere kendi sol hizbini örgütlemeye çalışmıştı. Sol kanadın unsuru olarak yerelde önemli gruplaşmalar olsa da, partide tanımlanabilir ve tutarlı bir ulusal, sol kanat bulunmuyordu. Luxemburg, partinin işçi sınıfı hareketi içindeki tüm politik eğilimleri kapsaması gerektiğini bütünüyle kabul etmişti. Örneğin 1906 tarihli bir parti içi tartışmada, parti içindeki anarkosendikalistleri ihraç etmeyi isteyen sağ kanada şu sözlerle saldırmıştı: "En azından ilkelerimi-

29. Alıntılandığı yer: J. P. Nettle, *Rosa Luxemburg*, Cilt 1, Londra: Oxford University Press, 1966, s. 375 (*Rosa Luxemburg*, Çev. Osman Akınhay, Everest Yay., 2003).

ze sadık olun: Kimse görüşlerinden ötürü partimizden çıkarılamaz. En sağdan kimseyi kovmadığımız için, en soldakileri de kovmaya hakkımız yoktur."[30]

Luxemburg benzer tutumu Rus Sosyalist hareketi karşısında da benimsemişti. Bolşeviklerle Menşeviklerin 1907'de yaptığı ortak kongreye katıldıktan sonra, Clara Zetkin'e yazdığı bir mektupta, Menşevik liderlerinin konferansta "Rus devriminin sunduğu en acınası kişiler" olduğunu yazmış ve Bolşevikleri "ilkeli siyaset yaptıklarından" ötürü övmüştü.[31] Ancak dünya savaşı çıkıncaya dek, Rus Sosyalist hareketi içindeki bu iki kanadın tek bir parti olarak birleştirilmesiyle ilgili olarak Enternasyonel'in sürdürdüğü resmi çabaları kararlıkla desteklemişti.

Luxemburg'un SPD'den ayrılmamasındaki temel motivasyonu, Alman işçi sınıfı hareketiyle bağını koruma arzusuydu. Ona göre bu parti dışından yapabileceği bir şey değildi. Hollandalı yoldaşı Henrietta Roland-Host'a 1908'de şöyle yazmıştı: "Marksistler arasında görüş ayrılığıyla karıştırılmayacak bir kopuş ölümcüldür. SDAP'tan [Holllanda Sosyal Demokrat Partisi] istifa etmen sadece sosyal demokrat hareketi bırakıyor olduğun anlamına geliyor. İşçi partilerinin en kötüsü bile hiçbir şeyden yeğdir!"[32]

Partinin yönetiminde kök salan oportünizm için duyduğu kaygı büyüdükçe, partideki muhafazakârlığı aşmanın tek olası yolunu, "en geniş proleter kitleleri etkin kılacak şekilde kitlesel eylemin azami şekilde geliştirilmesi" olduğuna inanmıştı. Şöyle yazıyordu: "Sadece bu yolla, parlementer kretinizmin her yere sinen sisinden kurtulunabilir."[33] Sosyalizmin aşamalı ve kaçınılmaz, yavaş

30. A.g.e., s. 368.
31. Georg Adler, Peter Hudis, Annelies Laschitza, (der.), *The Letters of Rosa Luxemburg*, New York: Verso Press, 2011, s. 242 (*Siyasi Mektuplar*, Çev. Saliha Nazlı Kaya, Agora Yay., 2012) ve (*Sevgiliye Mektuplar*, Çev. Nuran Yavuz, Agora Yay., 2006).
32. Alıntılandığı yer: Broue, *German Revolution*, s. 35.
33. Nettle, *Rosa Luxemburg*, s. 430-31.

ve istikrarlı, parlamenter ilerleyişini savunan Kautskyci görüş kaderciyse, Rosa Luxemburg'un kitle mücadelesinin kendi başına partiyi devrimci kanala itmesi gerektiği fikri de kaderciydi. Ona göre, partinin reformizme kaymasıyla mücadele etmeyi sağlayacak hiçbir örgütsel araç yoktu.[3434]

Savaşa ve SPD'nin "kendi" hükümetinin savaş amaçlarına teslim olmasına dek (SPD meclis üyeleri Alman hükümetinin savaş kredisi veya bonosu çıkarmasına oy vermişlerdi), Luxemburg ve ötekiler sol kanadı kuvvetlendirmenin gerektiğini anlayamadılar; emperyalist savaş, devrim, sömürgecilik, kitlesel grevlerin rolü ve parlamenterizm gibi temel meseleler üzerinde hangi görüşte olduklarına bakmadan tüm "Sosyalistleri" kucaklayan bir örgütteki sorunlar açıkça görünür hale gelmişti. Bu partilerde üyeliklerini sürdüren devrimciler, hükümetlerinin savaş aygıtına arka çıkan örgütlerin mahkûmlarına dönüştüler.

Büyük hadiseler tarafından sınandıklarında, sosyal demokrat partiler varlıklarını sürdüremediler. Sağ kanat aşamacılık adına devrimci kıvılcımları söndüren itfaiyeciler gibi hareket ettiler; "merkezdekiler" sağ ve sol arasında bocalayıp kaldılar. Sol kanat Marksizmin devrimci ve enternasyonelist ilkelerini muhafaza etmek amacıyla ayrılmaya mecbur kaldı. Bu derin farklılıklar, Almanya'da devrimin patlak vermesiyle daha da açık bir görünüm aldı.

Kasım 1918'de kitlesel eylemlerle grevler Kayzeri alaşağı ettiğinde, SPD liderleri Ebert ile Noske demokratik bir cumhuriyetin kabul edilmesiyle daha fazla radikalleşmenin önünü almak için, Alman ordusunun üst komutasıyla işbirliği yaptılar. Yeni cumhuriyetin başkanı olarak Noske, Ocak 1919'da Berlin'de gerçekleşen işçi isyanını ezmek ve isyandan önce kurulmasının üzerinden sadece

34. İroniye bakın ki Luxemburg'un memleketi Polonya'daki Sosyalist hareket (ki orada da aktifti) farklı fraksiyonlara ve örgütlere bölünmüştü.

on gün geçmiş olan Alman Komünist Partisi'nin üyelerini öldürmek için sağcı paramiliter grupları kullandı. Parti liderleri Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht birkaç yüz kişiyle birlikte katledildiler.

Almanya'da devrimin gerçekleşmesi için kitlesel eylemlerden fazlasına gerek vardı. İhtiyaç duyulan şey, işyerlerinde ve yerellerde kök salmış, günlük mücadelelerde etkin, deneyimli, işçi dostlarının güvenini paylaşan ve hem hareketten dersler çıkarıp hem de hareket üzerinde etki bırakabilen devrimcilerin oluşturduğu büyük, örgütlü bir çekirdekti. Ancak böyle bir parti yoktu ve bir gecede de yaratılamazdı. Almanyadaki Kasım 1918 devriminin olmasına daha bir ay bile yokken, Lenin şunları yazıyordu: "Avrupa'nın en büyük talihsizliği ve en büyük tehlikesi hiçbir devrimci partinin olmayışıdır."[35] Alman solu nihayet kendisini bir parti olarak ilan ettiğinde, etraflarını saran devrimci fırtınalar içinde yol gösterecekleri iyi örgütlenmiş işçiler, denizciler ve askerler arasındaki toplumsal ilişkileri güvence altına almak için sadece –çoğu delikanlı gençlerin başını çektiği– birkaç bin üyesi vardı.

Rus Deneyimi

1916'da Lenin, Rosa Luxemburg'un takma adla yazdığı, *Junius Broşürü* adlı Alman savaş karşıtı kitapçığa bir yorum yazmıştı. Yaptığı analizin sonunda Lenin şöyle bir gözlemde bulunuyordu: "*Junius Broşürü* akıllara, kendi çıkarımlarına göre devrimci sloganlar tasarlamaya ve kitleleri sistematik bir biçimde kendi ruhuna göre eğitmeye alışmış illegal bir örgütte hiçbir yoldaşı olmayan yalnız bir insanı akla getirmektedir."[36]

35. Lenin, "The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky" *CW,* Cilt 28, Moskova: Progress Publishers, 1981, s. 112 (*Proleter Devrimi ve Dönek Kautsky,* Çev. Ferit Burak Aydar, Agora Yay., 2011).
36. Lenin, "The Junius Pamphlet" *CW,* Cilt 22, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 319.

Bu değerlendirme Almanya'daki ve Rusya'daki devrim deneyimleri arasındaki keskin ayrımı özetler niteliktedir. Rusya'da Lenin ve diğer devrimciler kendilerini, 1903'ten bu yana kendi gazeteleri, komiteleri ve diğer organlarıyla birlikte, 1912'de resmi olarak koptukları ılımlı veya reformist Sosyalistlerden (Menşevikler) bağımsız kılmışlardı. Bunun sonucunda, "çıkarımlarına göre devrimci sloganlar tasarlamaya ve kitleleri kendi ruhuyla sistemli bir şekilde eğitmeye alışmışlardı."

Bolşeviklerin Rusya'daki işçi sınıfının iktidara taşınmasında nasıl başarılı bir rol oynadıklarını Batılı Marksistlere öğretmek girişimiyle 1920'de kaleme aldığı, *"Sol" Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı* kitapçığında, Lenin Rusya'daki işçi hareketi ile Marksizmin yoğun, zengin ve farklılaşan geçmişi üzerine yorumlar yapmıştı. Bolşevizm "deneyim zenginliği bakımından dünyanın hiçbir yerinde benzeri olmayan on beş yıllık pratik bir geçmişe (1903-1917) sahipti." Şöyle devam ediyordu:

> Bu on beş yıl boyunca başka hiçbir ülkede, bu devrimci deneyime, hareketin aldığı farklı biçimlerin (yasal ve yasadışı, barışçıl ve fırtınalı, açık veya yeraltı faaliyetleri, yerel çevreler ve kitle hareketleri, parlamenter ve terörist biçimler) bu hızı ve çeşitliliğine yaklaşan hiçbir şey yaşanmadı. Modern toplumun tüm sınıflarına ait mücadelenin bu denli zengin biçimi, şekli ve yöntemi, bu kadar süre içinde hiçbir ülkede bu kadar yoğunlaşmadı. Ülkenin geri kalmışlığı ve çarın boyunduruğunun şiddeti sebebiyle istisnai hızda olgunlaşan ve Amerika ile Avrupa'daki politik deneyime has "son sözü" en istekli ve en başarılı şekilde benimsemiş bir hareket başka yerde olmamıştır.[37]

37. Lenin, *"Left-Wing" Communism: An Infantile Disorder, CW,* Cilt 31, Moskova: Progress Publishers, 1982, s. 25-26 (*"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Çev. Ferit Burak Aydar, Agora Yay., 2010).

Lenin Elitist miydi?

Siyasi yelpazenin hangi tarafından ifade edildiğine bakılmaksızın, Lenin'le ilgili oldukça yaygın olan ve nerdeyse hiç sorgulanmayan görüş, onun iktidara aç bir elitist olduğu şeklindedir. Onun Marksizme yaptığı eşsiz katkı veya bazıları için Marksizm'den kopuşu, küçük, tepeden aşağıya örgütlenmiş, sıkı bir şekilde merkeziyetçi ve profesyonel devrimcilerden oluşan komplocu bir parti olarak tarif edilen "öncü" devrimci parti kavramında yatar.[38] Böyle bir partiye gerek duyulmasının sebebi sözde, Lenin'in işçi sınıfına olan "inancını kaybetmiş" olduğudur. Batılı tarihçiler bağlamından koparılmış birkaç Lenin alıntısının, tüm bu teorilerin kanıtı olarak kullanıldığı bir yankı odası kurmuşlardır. Halbuki gerçek çok farklıdır.

Aslında tüm Rus Sosyalist hareketi, illegal koşullar altında gizlice faaliyet yürütmeye mecbur kalmıştı. Örneğin bu durum kamusallığı gerektiren açık seçimlerin yapılmasını önlemişti. Daha açık koşullara ne zaman izin verilse, hareket birlik olup daha demokratik ve açık faaliyet biçimlerinden yana olmuştu. Lenin meşhur eseri *Ne Yapmalı*'da şöyle belirtmekteydi: " 'Geniş demokratik ilkeler' doğrultusunda pratik yapmak için atılan her adım, polislerin geniş çaplı baskınlar gerçekleştirmesini kolaylaştıracaktır." Ancak buna karşılık, 1905'te kitlesel

38. "Ders kitabı şeklindeki yorumlamaların temelini atan akademik tarihçiler, savaş sonrası Sovyet araştırmaları yapan şu ilk nesilden oluşmaktaydı: Leopold Haimson, Alfred G. Meyer, Adam Ulam, Leonard Schapiro, John Keep, Samuel Baron, Allan Wildman, Israel Getzler, Abraham Ascher, Richard Pipes, Jonathan Frankel." Lars T. Lih, *Lenin Rediscovered: "What Is to Be Done?" in Context,* Chicago: Haymarket Books, 2008, s. 14. Aynı zamanda Lih şu makalesinde, "elitist Lenin" tabirinin oluşmasına ilişkin yararlı bir yorumda bulunmaktadır: "How a Foundin Document Was Found, or, One Hundred Years of Lenin's *What Is to Be Done?" Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 4, no. 1 (2003), s. 5-49.

protestolar ile grevlerin patlak vermesi serbestçe toplanma ve örgütlenme için geniş bir alan açtığında, Lenin "Parti örgütlenmesi içinde demokratik ilkelerin tam anlamıyla benimsenmesi" çağrısında bulunmuştu.[39]

Lenin'in merkeziyetçilik üzerine yaptığı vurgu en başta, birbirinden ayrı faaliyet yürüten, merkezi bir yayına ve liderliğe sahip olmayan bütün yerel komiteleri birleştirecek, tek bir partinin yaratılmasına dönük çabanın parçasıydı. O dönemin bağlamı içerisinde, polisin sert bir baskı uyguladığı zorlu koşullarda örgütlenme gibi zorlu bir işi tam zamanlı yürütecek, çekirdek bir devrimci grubun oluşturulmasına dönük vurgusu (bu "profesyonel devrimciler" ister işçi sınıfından isterse entelijensiyadan gelsin) tamamen gerekli ve pratik nitelikteydi.

1905 devriminin patlak vermesiyle söylemlerini hemen değiştiren Lenin, genç ve radikalleşen işçileri derhal partinin saflarına çekmek ve olabildiğinde çok işçiyi parti komitelerinin liderliğine getirmek gerektiğini vurguladı. Rusya içinde faaliyet yürüten iki parti liderine yazdığı mektupta, parti "komitecilerine" –yani parti saflarına deneyimsiz acemi üyelerin katılıp "sulandırılmasına" direnen, kendilerini adamış profesyonel devrimciler– karşı durmuştu. Şöyle ısrar ediyordu: "Tek yapmamız gereken, genç insanları daha geniş ve cesurca, daha cesur ve geniş bir şekilde ve bir kez daha daha geniş ve cesurca, *onlardan korkmadan* saflarımıza katmaktır. Ya her türden tabaka içinde yürütülen Sosyal Demokrat devrimci çabalar için her yerde *yeni*, genç, taze, enerji dolu savaş örgütlenmeleri yaratırsınız; ya da 'komite' bürokratları yaftasını giyerek dibi boylarsınız."[40]

Lenin'in "demokratik merkeziyetçilikten" (kendi icat etmediği bir terimdir) yana sunduğu argüman –daha

39. Lenin, "The Reorganization of the Party" *CW*, Cilt 10, Moskova: Progress Publishers, 1978, s. 33.
40. Lenin, "Letter to A. A. Bogdanov and S. I. Gusev" *CW*, Cilt 8, s. 147.

sonra Stalinizmin getirdiği bürokratik merkeziyetçilikle karıştırılmamalıdır- partinin bir meseleyi her şeyiyle tartışma fırsatını elde etmesinden sonra tek bir unsur gibi hareket etmek zorunda olduğuydu. Örnek olarak 1906'da şöyle yazmıştı: "Yerel Parti örgütlenmeleri için demokratik merkeziyetçilik ve özerklik ilkeleri, *kararlı ve kesin eylemin* birliğini bozmadığı sürece evrensel ve eksiksiz bir *eleştirme özgürlüğünün* olduğunu belirtir; partinin karar verdiği bir eylemin *birliğini* bozan veya zorlaştıran *tüm* eleştirileri eleyerek ortadan kaldırır."[41]

Toplumun geniş kesimleri arasındaki demokrasi meselesine gelindiğinde, Lenin tavizsiz bir şekilde eksiksiz ve özgür demokrasiyle, tüm demokratik hakların eksiksiz bir şekilde sunulmasından yanaydı. Lenin henüz çocukken, Rus Sosyalist hareketinin ilk dönemlerinde Plehanov'un formüle etmiş olduğu argüman, Rus işçi sınıfının çarın baskısına karşı verilen kapsamlı demokratik mücadelenin öncüsü olması gerektiğiydi. Örneğin 1915'te şunları kaleme almıştı:

> Proletarya demokrasi olmadan, yani demokrasiyi eksiksizce hayata geçirmeden ve mücadelesinin her adımı ile en kararlı terimlerle formüle edilmiş demokratik talepler arasında bağ kurmadan zafer elde edemez. (...) Kapitalizme karşı verilen devrimci mücadeleyi, tüm demokratik talepler doğrultusunda oluşturulmuş devrimci bir program ve taktikle *birleştirmeliyiz*: Cumhuriyet, milis kuvvetleri, yetkililerin halk tarafından seçilmesi, kadınlara eşit haklar, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, vb. Kapitalizm var olduğu müddetçe bu taleplerin hepsi birer istisna olarak elde edilebilir ve böyle olduğunda bile kusurlu ve çarpık bir biçimde gerçekleşir. Kendimizi zaten erişilmiş olan demokrasi üzerinde temellendirerek ve onun kapitalizm altında ne kadar eksik olduğunu ifşa ederek, hem kitlelerin yoksulluğuna son vermenin, hem de *tüm* demokratik reformların *eksiksiz* ve *evrensel* bir şekilde kurumsallaşma-

41. Lenin, "Freedom to Criticize and Unity of Action" *CW*, Cilt 10, s. 443.

sının zorunlu şartı olarak, kapitalizmin yıkılmasını, burjuvazinin mülklerine el konulmasını talep ediyoruz. Bu reformların bir kısmı burjuvazinin yıkılmasından önce, kimisi yıkıldığı *sırada*, kimisi de sonrasında gerçekleşecektir. Toplumsal devrim tek bir çarpışmadan ibaret değildir; aksine burjuvazinin sahip olduklarına el konularak tamamlanacak ekonomik ve demokratik reformlar üzerine verilen bir dizi savaştan oluşur. İşte bu nihai hedef uğruna, demokratik taleplerimizin *her birini* tutarlı ve devrimci bir tarzla formüle etmek zorundayız.[42]

Peki Lenin'in işçilerin Sosyalist olma kapasitesine duyduğu inancı kaybettiği iddiası hakkında ne denir? Bu iddianın aksine, Lenin'in tüm varlığı, sıradan işçilerin toplumu değiştirme kapasitesine duyduğu sağlam inançla aşılanmıştır. Örnek olarak 1900'da şöyle yazmıştır:

Tarihte hiçbir sınıf, bir hareketi örgütleyebilmek ve onu yönetebilmek için kendi politik liderlerini, önde gelen temsilcilerini oluşturmadan iktidara gelmemiştir. Nitekim Rus işçi sınıfı da böyle erkek ve kadınları yaratabildiğini çoktan göstermiştir. Son beş altı yıllık süre zarfı içinde büyük oranda gelişen mücadele, işçi sınıfının sahip olduğu büyük devrimci potansiyeli açığa çıkarmıştır; en acımasız devlet zulmünün, Sosyalizme yönelen, politik bilince yönelen ve politik mücadeleye yönelen işçilerin sayısını azaltmak yerine artırdığını göstermiştir.[43]

Batı Avrupa ile Rusya'daki Sosyalist hareketler arasındaki farklara katkıda bulunan önemli unsurlar vardı. Çarın baskıları sebebiyle, Rusya'daki hiçbir Sosyalist parlamento veya sendikalarla ilgili hayallere kapılamazdı; çünkü bu kurumların hiçbiri kayda değer bir ölçüde varlıklarını

42. Lenin, "The Revolutionary Proletariat and the Right of Nations to Self-Determination" *CW*, Cilt 21, Moskova: Progress Publishers, 1980, s. 408 (*Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1968).
43. Lenin, "The Urgent Tasks of Our Movement" *CW*, Cilt 4, s. 370.

sürdürmüyordu. Sendikalar illegaldi ve 1905 devriminden sonra kurulan Rus yasama meclisi Duma, çok sınırlanmış bir seçmen kitlesiyle nerdeyse hiçbir yırtıcılığı olmayan bir yapıydı. Rusya'daki devrimciler rehberleri olarak Alman SPD'ye baksalar da, çarın baskıları onları gizli bir şekilde örgütlenmeye *mecbur etmişti;* o zaman bile, bir devrimci komitenin tutuklanmadan önce sahip olduğu aktif politik ömrü, aylarla sayılıyordu. Açık, kamusal ve kitleselleşmiş bir işçi sınıfı partisi, basitçe var olamıyordu.

Batıdaki Sosyalist hareket sendikalarla politik (seçimle ilgili) çalışmaları ayırma eğilimindeyken, Rusya'daki koşullar Sosyalistleri işçilerin mücadelesiyle doğrudan ve aktif bir şekilde ilgilenmeye, ekonomik mücadelelerini otokrasiye karşı verilen politik mücadeleyle birleştirmeye zorlamıştı. Yeraltı eylemcisi ve Lenin'in eşi Krupskaya, Rus Sosyalistlerinin 1890'ların sonlarında fabrika işçileri arasında yaptığı ajitasyonu ele alarak şunları yazmıştı: "Yıllar sonra, Fransa'da politik mülteci olarak yaşarken, Paris'teki posta işçilerinin büyük grevi esnasında Fransız Sosyalist Partisi'nin bundan ne kadar uzaklaşmış olduğuna tanık oluncaya dek, bu yöntemin ne kadar tesirli olduğunu tam olarak kavrayamamıştım. Fransız Sosyalistleri bunun sendikaların işi olduğunu söylüyordu. Onlara göre partinin işi sadece politik mücadeleydi. Ekonomik ve politik mücadeleleri birleştirmek zorunluluğuyla neyin kastedildiğine dair hiçbir fikirleri yoktu."[44]

Rus devrimciler bu faaliyet yöntemlerini, ideal modelleri olarak Alman SPD'yi tutmayı sürdürerek, baskıcı ve otokratik bir devletin yarattığı koşullar için sosyalist bir hareket yaratmanın getirdiği özgün durumlara göre uyarlamayı seçmişlerdi. Tarihçi Pierre Broué şöyle yazmıştı: Lenin "her fırsatta Alman Sosyal Demokrasi'ne

44. N. K. Krupskaya, *Reminiscences of Lenin,* New York: International Publishers, 1979, s. 19 (*Lenin'den Anılar,* Çev. İsmail Yarkın, İnter Yay., 1995).

duyduğu saygıyı ifade etme fırsatını kaçırmıyordu." Ona göre "partinin getirdiği 'devrimci sosyal demokrasi' modeli, Lenin'in, sırf bunun varlığını reddetip ondan 'kurtulmayı' arzuladıkları için partiden ihraç etmeyi istediği oportünistlere karşı, Rusya'da kurmak istediği şeydi."[45]

Rusya'daki Marksist hareket başlangıcından bu yana şu düşünce üzerine kurulmuştu: İşçiler henüz Rus toplumunda bir azınlık olsalar da, otokrasiye karşı tutarlı ve devrimci bir mücadele sürdürebilecek tek sınıftır; çünkü köylüler oldukça dağınık bir haldedir, kapitalistlerse çarın tiksindikleri kısıtlamalarına kıyasla işçi isyanından daha fazla korkmaktadırlar. İşte bu Lenin'in pratiğine yol göstermiştir. Çağının diğer devrimcileri karşısında Lenin'in yaklaşımında temelden farklı olan şey, örgütsel meseleler üzerinde çok daha fazla durmuş olmasıdır.

Lenin'in Kautsky ve Alman sosyal demokrasisiyle güçlü bir şekilde özdeşleşmesine rağmen, Avrupalı Sosyalist çağdaşlarına göre Lenin'de farklı olan bir şeyler *vardı.* Onda benzeri olmayan şey, Lenin'in politik meselelerdeki örgütsel çıkarımları açığa çıkartma biçimiydi. Tarihçi Moira Donald şöyle söylüyordu: "Lenin parti örgütleme meselesini Marksist teori içinde öyle önemli bir noktaya taşımıştır ki, Kautksy ve diğer çağdaş teorisyenler bunu kavrayamamışlardır."[46]

Lenin'de sadece, Rus Marksizminin temel fikirlerini eleştirenlere karşı *politik* olarak savunma arzusunu görmeyiz; bu Rosa Luxemburg'un SPD'deki ılımlılar karşısında da yaptığı bir şeydi. Lenin'de buna ek olarak, mücadeleyi ileri taşımak için her an en iyi örgütsel biçimleri yaratma ve örgütsel olarak hareketi hedeflerinden saptıran eğilimlere karşı sınır çekme arzusunu görürüz.

45. Broue, *The German Revolution*, s. 12.
46. Moira Donald, Marxism and Revolution: Karl Kautsky and the Russia Marxists, 1900-1924, New Haven, CT: Yale University Press, 1993, s. 39.

Örneğin 1899 yılında Rus Sosyalist hareketi içinde, bir belgede "amentü" olarak ilan edilen yeni bir eğilim baş göstermişti. Bu eğilime göre Sosyalistler, "asgari direnç gösterme çizgisini" takip etmeli ve faaliyetlerini işçilerin ekonomik mücadelelerine destek olmakla sınırlandırmalıydılar. Bu amentü kendisini, Eduard Bernstein'ın Almanya'daki revizyonist eğilimiyle ilişkilendirmişti. "Katı, hoşgörüsüz Marksizmi" kınamakta ve bunun yerine "toplumu tanıyacak" ve "iktidarı almaya dönük çabasını mücadeleye" dönüştüren bir sosyal demokrat örgütlenmenin getirilmesini savunmaktaydı.[47]

Lenin bu yeni "gerici" eğilimi, "devrimci işçilerin partisini reformist bir partiye dönüştürme girişimi" olarak açıkça kınamıştı.[48] İktisatçıların her istediği olsaydı, işçiler mutlakiyete karşı sürdürülen hareketin liderleri olmak yerine, liberallerin peşine takılırdı. "Sosyal Demokrasinin sloganı şu olmalıdır: İşçilere sadece ekonomik değil politik mücadelelerinde de yardımcı olun; sadece dolaysız ekonomik gereksinimlerle ilgili olarak değil, politik baskıların her türüyle ilgili olarak da ajitasyona başvurun; sadece bilimsel Sosyalizmin değil demokratik fikirlerin de propagandasını yapın."[49]

Ancak Lenin hareketin dağınık ve yalıtılmış komitelerden oluştuğu, ulusal çapta örgütlenmiş hiçbir partinin olmadığı bir dönemde açığa çıkan bu reformist eğilimi mahkûm etmekten de memnun değildi. Diğer genç devrimcilerle birlikte Lenin, ekonomizmi kesin şekilde yenilgiye uğratmak ve birleşik, ulusal bir parti yaratmak amacıyla Rus Sosyalist hareketin çoğunluğunu kazanmak için *Iskra* gazetesi ile *Zarya* dergisinin çıkarılmasında,

47. Alıntılandığı yer: Lenin, "A Protest by Russian Social Democrats" *Collected Works*, Cilt 4, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 173-74.
48. A.g.e., s. 176.
49. A.g.e., s. 180.

eski tüfek Marksistlerle, Georgi Plehanov, Pavel Axelrod ve Vera Zasuliç'le işbirliği yapmıştı.

Amaç hareketin sadece resmi bir birliğin hayata geçirilmesinden ziyade, sert tartışmalar sonucunda belirlenmiş katı ilkeler temelinde birleştirilmesiydi. Lenin *Iskra*'nın yayınlanmaya başladığını duyuran bir makalesinde şöyle yazmıştı: "Birlik olmadan önce ve birlik olma ihtimalimiz nedeniyle, en başta katı ve kesin çizgileri belirlememiz şart. Aksi takdirde birliğimiz salt kurgusal nitelikte kalır ve hâkim kafa karışıklığını saklamakla kalırız."[50]

Lenin'in Örgütlenme Sorununa Yaptığı Vurgu

Rus Marksist hareketinin 1903'te, Avrupa'daki Sosyal Demokrat partilerin çizgisi doğrultusunda birleşik ve ulusal bir politik partinin yaratılmasına dönük ilk girişimi, az çok kalıcı bir nitelik kazanan iki temel fraksiyonun, "Bolşevikler" (çoğunluk) ile "Menşeviklerin" (azınlıklar) oluşmasıyla sonuçlandı; bu iki fraksiyon çoğu sefer bağımsız örgütler olarak faaliyet yürütüyorlardı. Rusya'da ortaya çıkan sonuç Batı Avrupa'nın aksine Sosyalist hareket içinde, 1912'de kopuşları kalıcı hale gelinceye dek, faaliyetlerini resmi olarak aynı partide sürdüren, kendi komiteleri, gazeteleri, seçmen adayları, programları, stratejileri ve taktikleri olan reformist ve devrimci kanatların oluşmasıydı. Dünya savaşının çıkmasına ve hatta 1917 Devriminin başarısına dek, Bolşeviklerin bu açıdan sahip olduğu deneyimin uluslararası bir öneme sahip olduğu açıkça belli olmamıştı.

Bölünmeye sebep olan hususlar görünüşte çok küçük şeylerdi. Bunlardan biri üyelik üzerine yaşanan uyuşmazlıktı. Lenin'in parti üyesi tanımına karşı çıkan Pavel Axelrod (Rus Sosyalist hareketinin kurucularındandı) par-

50. Lenin, "Declaration of the Editorial Board of *Iskra*" www.marxists.org/archive/lenin/works/1900/sep/iskra.htm.

ti saflarına "faal bir şekilde olmasa bile vicdanen ve bilinçli bir şekilde kendilerini partiyle ilişkilendiren insanların da" eklenmesini istemişti.[51] Julius Martov şu yorumla destek sunmuştu: "Parti üyelerinin niteliği ne kadar geniş olursa o kadar iyi olur. Her grevci, her eylemci kendisinin parti üyesi olduğunu ilan edebilirse bizim için iyi olur."[52]

Lenin "gevezelik edenleri iş yapanlardan" ayırmayı istiyordu.[53] Axelrod'un, Lenin'in üyelik fikrinin parti üyesi olarak sayılması gereken kişileri "gemiden atacağı" şeklindeki şikâyeti karşısında, Lenin şöyle yanıt vermişti:

> Partiyi, örnek olarak Parti Kongresini meydana getirecek ve her türden parti örgütlenmesini genişletip çoğaltacak şekilde, Sosyal Demokratların halihazırda oluşturup kaynaştırdığı çekirdek temelinde mi örgütleyeceğiz; yoksa yardımcı olduğumuz *herkesin* parti üyesi olduğu şeklindeki yatıştırıcı *sözlerle* mi avunacağız? (...) İlk bakışta kulağa bu kadar korkunç gelen "gemiden atmak" deyişinin anlamı nedir peki? Onların çalışmasını, harekette rol oynamasını engellemek anlamında insanları gemiden atmak diye bir şeyden bahsedilemez bile. Aksine, gerçek sosyal demokratlardan oluşan parti örgütlenmemiz ne kadar güçlü olursa, parti içinde o kadar az tereddüt ve istikrarsızlık olur; partiyi saran ve ona rehberlik eden işçi sınıfı unsurları üzerindeki parti etkisi çok daha geniş, çeşitli, zengin ve verimli hale gelir. İşçi sınıfının öncü kuvveti olan parti, hiçbir şekilde sınıfın tamamıyla karıştırılmamalıdır.[54]

Lenin'in işçi partisini kavramsallaştırma biçimi, pratikte Kautsky'ninkinden çoktan ayrılmıştı. Alman sosyal demokrasisi esasında partiyi sınıfla veya en azından sını-

51. Çevirisi ve ek açıklamaları Brian Pearce, *1903: Second Ordinary Congress of the RSDLP: Complete Texts of the Minutes*, Londra: New Park Publications, 1978, s. 311.
52. A.g.e., s. 313.
53. A.g.e., s. 327.
54. Lenin, *One Step Forward, Two Steps Back, CW*, Cilt 7, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 258 (*Bir Adım ileri, İki Adım Geri*, Çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yay., 1969).

fın örgütlü unsurlarıyla özdeşleştirmişti. Lenin Marx'ın formülasyonuna, yani partinin işçi sınıfının en "ileri ve kararlı kesimi" olması gerektiği fikrine dönmüştü.

Çünkü "bilinç ve faaliyetin derecesi bakımından farklılıklar vardır" diye ısrar etmekteydi Lenin; "partiye olan yakınlık derecesinde bir ayrım yapılmalıdır."[55] Lenin'e göre, sadece unvanı gerçeğe uygun düşüyorsa bir kişiyi parti üyesi olarak kabul edebilirdik; yani o kişi gerçekten sınıf bilincine sahipse ve mücadele etmeye hazırsa üye olmalıydı. Lenin şunları yazıyordu: "Kapitalist koşullar altında, 'eğitimsiz' ve vasıfsız işçilerin geniş kesimlerini illaki ezecek olan bu ihtilaflar, baskılar ve rezaletler karşısında, her grevcinin bir sosyal demokrat ve Sosyal Demokrat Partisi üyesi olabileceğiyle kendimizi ve başkalarını avutmaya çalışıyorsak, her şeyi boşverip hayaller görmeye müsamaha göstermemiz gerekir."[56]

Devrimci parti, onu ezen "sonsuz ihtilaflar, baskılar ve rezaletler" sonucunda bilinçleri karman çorman olmuş ve bölünmüş sınıfın tümünü değil; bir bütün olarak o sınıfın bilincini ve savaşçı kapasitesini arrtırmaya çalışan en bilinçli ve etkin azınlığı kucaklar. Ancak bu "öncü kuvvet" sürekli değişim halindedir. Sınıf mücadelesinin düşük seviyede olduğu ve devrim beklentilerinin zayıfladığı gerici bir dönemde, daha az işçi sosyalist fikirleri benimsemeye hazırdı. Ancak sınıf mücadelesinin keskinleştiği ve radikalleştiği, devrim olasılığının daha yakın göründüğü bir dönemde, çok daha fazla işçi radikal sonuçlar çıkarmaya başlayacaktır. Bu koşullar altında bir işçi partisi kitle örgütü olmak zorundadır.

Artık açık bir şekilde belirtilmesi gereken, bugün sola sürekli leke çalmak için kullanılan Lenin'deki "öncü kuvvet" fikrinin elitist olmadığıdır. Hayatını kaybetmiş İngiliz

55. A.g.e., s. 258-59.
56. A.g.e., s. 260.

Marksist Duncan Hallas'ın belirttiği gibi, "elitizmin temeli, becerilerde, bilinçte ve deneyimlerde gözlenen farklılıkların değiştirilemez genetik ve toplumsal koşullarda yattığının ve kitlelerin ne bugün ne de gelecekte kendi kendisini yönetmekten aciz olduğunun kabul edilmesidir. Elitist bir tutumun reddi, gözlenen farklılıkların tümüyle veya kısmen değiştirilebilir sebeplerle ilişkili olduğuna işaret eder. Farklılıkların kendisini reddetmek anlamına gelmez."[57]

Aslında Lenin'in görüşünde partinin, sınıfın bilincini bütün olarak geliştirerek ve mücadelelerinde işçilerle birlikte savaşarak aşmaya çalışması gereken "gözlemlenebilir beceri, bilinç ve deneyim farklılıkları" bunlardır. Lenin ve diğerlerinin kullandığı biçimiyle "öncü kuvvet" işçi sınıfından ayrı ve ona karşıt bir şey değil, işçi sınıfının en iyi örgütlenmiş ve politik olarak en bilinçli kesimi olduğu anlamına gelir. Bu sıfatla, herkese ilan edilen bir şeyden ziyade, etkin bir şekilde kaynaşma çağrısında bulunulacak ve pratikte sınanması gereken bir şeydir. Lenin *Ne Yapmalı*'de şunları yazar: "Kendimizi 'öncü kuvvet' ve etkin birlikler olarak ilan etmemiz yetmez. Diğer tüm birliklerin bizi tanıyacağı ve en önde yürüdüğümüzü kabul etmek zorunda kalacağı şekilde hareket etmek zorundayız. Ve okurlara şunu soruyoruz: Diğer 'birliklerin' temsilcileri, sırf 'biz öncüyüz' dediğimizde sözümüze güvenecek kadar budala mıdır?"[58]

Lenin devrimci dönemlerde, işçi sınıfıyla ezilenlerin devrimci enerjisinin "tekdüze" dönemlere kıyasla yüz kat daha güçlü oluşuna; ve bu mücadele sonucunda sınıf bilincinin sıçrayarak büyüdüğünü, bu büyümenin kimi zaman haftalar hatta günler içinde olduğuna dikkat çek-

57. Duncan Hallas, "Toward a Revolutionary Socialist Party" *Party and Class*, Chicago: Haymarket Books, 2003, s. 45.
58. Lenin, *What Is to Be Done?*, *CW*, Cilt 5, Moskova: Progress Publishers, 1973, s. 426 (*Ne Yapmalı?*, Çev. Muzaffer İlhan Erdost, Sol Yay., 1992).

mişti. 1905'teki olgunlaşmamış devrimi bertaraf eden, çarlık sarayı önünde bir işçi kafilesinin katledildiği "Kanlı Pazar"dan bir hafta sonra, sürgünde şunları yazmıştı:

> Devrimler tarihinde, on yıllar ve yüzyıllar içinde olgunlaşmış olan çelişkiler açığa çıkmaktadır. Hayat fevkalade olaylı hale gelir. Şimdiye dek gölgede kalmış ve bu sebeple üstünkörü gözlemciler tarafından ihmal edilmiş, hatta hakir görülmüş kitleler, aktif savaşçılar olarak politik arenaya girer. Bu kitleler pratik içinde öğrenirler ve bütün dünyanın gözü önünde ilk deneyimsiz adımlarını atar, ihtiyatla hareket eder, hedeflerini belirler, kendilerini ve tüm ideologlarının teorilerini sınarlar. Bu kitleler kendilerini göstermek ve tarihin onlara dayattığı büyük dünya işleriyle baş etmek için kahramanca gayret gösterirler; ne kadar büyük yenilgiler yaşarsa yaşasın, akan kanlar ve binlerce kurban bizi ne kadar yıkarsa yıksın, devrimci mücadelenin seyri içinde kitleler ile sınıfların edindiği bu doğrudan dersten daha önemli hiçbir şey yoktur.[59]

Bir kere harekete geçirildiğinde ezilen insanların yaratıcı kapasitesine duyduğu bu sağlam inanç, Lenin için pasif bir hayranlık değildi. Devrimci dönemler sadece kitleleri eğiten okullar değildir; devrimciler tarafından daha çok talep edilir:

> Devrimler tarihin lokomotifidir, demişti Marx. Devrimlerse ezilenlerin ve sömürülenlerin bayramıdır. Devrim zamanlarında halk kitleleri, yeni bir toplumsal düzenin aktif yaratıcıları olma konumuna her zamankinden daha yakındır. Böyle dönemlerde halk, aşamalı ilerlemenin dar ve kültürsüz ölçeğiyle yargılansa bile mucizeler gerçekleştirebilir. Ancak devrimci partilerin liderleri böyle bir zamanda hedeflerini daha kapsamlı hale getirmelidir, böylelikle sloganları her zaman kitlelerin devrimci inisiyatifinin önünde olacak, bir deniz feneri olacak, halka tüm ihtişamıyla demokratik ve Sosyalist

59. Lenin, "Revolutionary Days" *CW*, Cilt 8, Moskova: Progress Publishers, 1962, s. 101.

> idealimizi açıklayacak ve onlara eksiksiz, mutlak ve kesin zafere giden en kısa, dolaysız yolu gösterecektir. (...) Doğrudan ve kesin yolumuz için amansız ve kendimizi feda ettiğimiz bir mücadele yürütmek için kitlelerin bu coşkulu enerjisinden ve devrimci ateşinden yararlanmazsak, devrime ihanet etmiş oluruz.[60]

Devrimler teoriyi olaylarla sınar. Diğer Marksistlere kıyasla belki de en çok Lenin, teori ile pratik arasındaki ilişki üzerine kafa patlatmıştır. Rus kapitalizminin yapısı, sınıflar arasındaki ilişkiler, emperyalizmin doğası ve diğer konular üzerine uzun uzun çalışmıştır. Ve kesinlikle pragmatik olmamıştır. Onun için teori eylemin kılavuzu olmuştu. Dünyada gerçekleşenler ona bir teorinin yanlış veya kusurlu olduğuna ilişkin kanıt sunduğunda, teoriyi tekrar gözden geçirmeye asla çekinmezdi. 1905'te şunu yazmıştı: "Hatalı bir doktrini, devrimci olayların seyrinden daha iyi eleştiren hiçbir şey yoktur."[61]

Dahası elde doğru bir teori olsa bile, bu teorinin sonrasında verili bir zamanda ne yapılması gerektiği gibi pratik bir meseleye *tercüme edilmesi* zorunludur. Şöyle ifade etmiştir: "Bir hareket çizgisi teori, tarihsel referanslar ve tüm politik duruma ilişkin bir analizin üzerinde temellendirilebilir ve *böyle de yapılmalıdır.* Ancak tüm bu tartışmalar esnasında mücadele içindeki sınıfın partisi, politik davranışlarımıza ilişkin hususları somutlaştırmak için mutlak surette açık yanıtların verilmesi gerektiğini –yani *ikili yorumlara yer bırakmayan yanıtların* gerektiğini– unutmamalıdır: "Evet mi" yoksa "hayır mı?" Bu mu yoksa öteki mi yapılmalı; şimdi mi yoksa belli bir zamanda mı yapılmalı; veya hiç yapılmamalı mı?"[62] İşte bu alıntı

60. Lenin, "The Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution" *CW,* Cilt 9, Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 113.
61. Lenin, "Revolution Teaches" *CW,* Cilt 9, Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 148.
62. Lenin, "Argue about Tactics, But Give Clear Slogans!" *CW,* Cilt 9, Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 262.

devrimci bir politikacı olarak Lenin'i özetler niteliktedir. Teori ile pratiğin kaynaştırılmasına ve mücadeleyi bir sonraki seviyeye taşıyacak, her an gerekli örgütsel ve taktiksel önlemlerin bulunmasına dönük girişimlere kendisini, diğer Marksistlerden daha çok pratik ve doğrudan bir şekilde ilişkilendirmişti.

Bir kimsenin mükemmel bir teorisi olabilir; ancak bu teoriyi –gerçek insanlar, gerçek örgütlerle gündelik olayların karmaşası içinde bu fikirleri sınamanın– pratiğe çevirmenin bir yolunu bilmiyorsanız, teori steril ve cansız bir nesneye dönüşür. Lenin birçok kez verili bir dönemle ilişkili bulduğu eski bir argümanı terk etmiş ve yeni koşullara uygun yeni bir tutum benimsemiştir. Lenin'in öne sürdüğü gibi, değişen koşullara göre –sınıf mücadelesinin seviyesi, baskının şiddeti, bundan dolayı rejimin kendine duyduğu güven veya güvensizlik, vb– yeni görevlerin üzerinde düşünmek en zorlu iştir. "Çünkü insanların içtenlikle öğrenilmiş sloganları basitçe tekrar etmesini değil özgün *bir* tarihsel görevin yerine getirilmesi için belli oranda bir inisiyatif, zihinsel esneklik, beceriklilik ve özerklik içinde hareket etmesini gerektirir."[63]

Bir örnek verelim: Çarın Duma'nın kurulmasını kabul ettiği 1905 devrimi esnasında, Bolşevikler boykot çağrısında bulunmuştur. Lenin'e göre, devrim ivmesini kaybetmediği ve çarın yıkılması olanaklı olduğu sürece, Duma'nın boykot edilmesi savunulabilir bir tutumdu. Ancak devrimci ivmenin düştüğü açıkça görünür hale geldiğinde, Lenin (kendisine oportünist diyen birçok Bolşeviği hayal kırıklığına uğratmak pahasına) bu tutumunu değiştirmiş ve Bolşeviklerin kendi adaylarını çıkarması gerektiğini savunmuştu. Lenin şöyle yazmıştı: "Göz boyamak için kurulmuş temsili bir yapının toplanmasını önlemek için elimizden gelen her şeyi yapma mecburi-

63. Lenin, "The Faction of Supporters of Otzovism and God-Building" *CW*, Cilt 16, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 36-37.

yetindeydik ve bunu da yaptık. Ancak tüm çabalarımıza rağmen toplandığı için, ondan istifade etme görevinden kaçınamayız."[64] Ancak "onun ılımlı önemini abartmamalıyız." Lenin'in vurguladığı gibi, "Duma'da başlattığımız mücadeleyi, grevlerle, isyanlarla ve diğerleriyle sürdürdüğümüz diğer mücadeleye tabi kılmalıyız."[65]

Devrimci dalga kısa süreli de olsa Bolşeviklerle Menşevikleri bir araya getirmesine rağmen, sonrasında yaşananlar onları daha da sert bir şekilde ayırdı. Devrim, Bolşeviklerin otokrasinin devrilmesini amaçlayan bir işçi-köylü ittifakı içerisinde işçi sınıfının liderliğine olan bağlılıklarını doğrulamıştı; Menşevikler ise Moskova işçilerinin 1905 Aralık ayındaki isyanını vakitsiz çıkarıldığı için kınayarak ve liberal burjuvaziyle ittifak kurmak için işçi sınıfının militanlığını yumuşatmak gerektiğine vurgu yaparak muhafazakâr dersler çıkarmışlardı. Menşeviklerin lideri Alexander Martinov'un yazdığı gibi:

> Yaklaşan devrim burjuvazinin devrimi olacaktır ve bu da şu anlama gelir; (...) geniş veya dar ölçüde ya tümüyle ya da kısmi olarak burjuva sınıfının hâkimiyetini güvence altına alacaktır. (...) Şayet böyle olursa, yaklaşan devrimin burjuvazinin *bütün iradesine karşıt* bir politik biçim alması hiçbir şekilde mümkün değildir çünkü burjuvazi yarının efendileri olacaktır. Böyle olunca sadece burjuva unsurlarını *korkutmaya* yarayacak bir yolu takip etmek, proletaryanın devrimci mücadelesinin sadece tek bir kapıya çıkacağı anlamına gelir: Orijinal biçimiyle mutlakiyetin yeniden tesisi.[66]

Menşevikler, aynı 1789'da Fransız burjuvazisinin devrime liderlik yapmış olduğu gibi, liberal Rus burjuvazisinin

64. Alıntılandığı yer: Tony Cliff, *Lenin: Building the Party,* Londra: Bookmarks, 1994, s. 250 (*Partinin İnşası,* Çev. Tarık Kaya, Z Yay., 1994).
65. A.g.e., s. 251.
66. A. S. Martynov, *Two Dictatorships,* alıntılandığı yer: Tony Cliff, "Deflected Permanent Revolution" *International Socialism* 12, s. 1963.

de devrime liderlik yapacağına inanıyorlardı.[67] Onlara göre Sosyalistlerin rolü, bu görevi yerine getirmesi için burjuvaziye baskı uygulamak amacıyla işçi sınıfının harekete geçirilmesiydi. Sonuçta işçi sınıfına, kapitalist sınıfı gericiliğe itecek kadar korkutacak hiçbir şey yapmamalarını salık veriyorlardı.

Ancak Bolşevikler, Rus kapitalistlerinin otokrasiye karşı bir isyanı yönetemeyecek kadar toprak sahibi sınıfa tabi olduklarını öne sürmekteydi. Lenin şöyle devam ediyordu: "Bir bütün olarak burjuvazi otokrasiye karşı kararlı bir mücadele yürütmekten acizdir. Bu mücadelede onu mevcut düzene bağlayan mülklerini kaybetmekten korkmaktadır; demokratik devrimle yetinmekle kalmayıp Sosyalist bir devrimi talep edecek işçilerin aşırı devrimci eylemlerinden korkmaktadır. Mülk sahibi sınıfın çıkarlarıyla binlerce bağla kaynaşmış çıkarları olan görevlilerin, bürokrasinin topyekûn ortadan kaldırılmasından korkmaktadır. Bu sebeple burjuvazinin özgürlük mücadelesi, herkesçe bilindiği gibi ürkek, tutarsız ve isteksiz bir mücadeledir."[68]

Gericilik baskın oldukça, radikal örgütler dağıtıldıkça ve avlanan üyeleri yeraltına çekildikçe, önde gelen Menşevikler yeraltında süren parti çalışmalarını kınıyorlar ve işçi sınıfının koşullarını iyileştirmeye kendisini adamış legal örgütlerin kurulması için çağrıda bulunuyorlardı. Lenin eski "ekonomist" eğilimle yakın bağlar bulduğu ve sistemli bir şekilde kınadığı bu "tasviyecilik" eğilimini

67. Fransız Devriminin ironisi, devrimden asıl yararlanan grup burjuvazi olmasına rağmen, devrimi gerçekte yöneten grubun aşağıdan baldırı çıplakların iteklemesiye gelen radikal küçük burjuvazi olmasıydı. Neil Davidson'un bu meseleye ilişkin olarak *Historical Materialism*'de çıkan son makaleleri oldukça yararlıdır: "How revolutionary were the bourgeois revolutions?" *Historical Materialism* 13, no. 3 ve 4 (2005). Aslında burjuvazi tarafından yönetilen bir burjuva devrimi hiç olmayabilir.

68. Lenin, "The Democratic Tasks of the Revolutionary Proletariat" *CW*, Cilt 8, Moskova: Progress Publishers, 1978, s. 511.

şöyle tarif ediyordu: "Parti entelijansiyasından birtakım kişilerin, mevcut Rus Sosyal Demokrat Emek Partisini tasviye etmeye ve onun yerine bedeli ne olursa olsun, hatta Partinin programını, taktiklerini ve geleneklerini bırakmak pahasına hukuki çerçeve içinde hareket edecek biçimsiz bir federasyon koymaya dönük girişimleridir."[69] Bu Sosyalistler Rusya'da açık, geniş ve "Avrupai" tarzda bir emek hareketi istiyorlardı. Polis baskısının sürdüğü koşullarda bu fikir boş bir hayal olmanın ötesinde, devrim ülküsünün terk edilmesinden farksızdı. Tarihçi Neil Harding'in belirttiği gibi, "otokrasiyi yıkma ihtiyacı üzerindeki ısrarla, onun bahşettiği hukuki statü birbirlerine taban tabana zıttı."[70]

Bu Bolşeviklerin reformlar ve legal muhalefet biçimlerinden yararlanılması için verdiği mücadeleyi terk ettikleri anlamına gelmiyordu. Lenin ısrarla "her reformdan her hukuki topluluktan yararlanıyoruz" diyordu. Bolşevikler en ufak hukuki açıktan yararlanmak konusunda oldukça baskındılar; örneğin amaçları doğrultusunda işçilerin sigorta örgütlerinde çalışıyorlardı. "Fakat onları kitlelerin devrimci bilincini ve devrimci mücadelesini geliştirmek için kullanıyoruz."[71]

Lenin sadece Menşeviklerin reformizmine karşı mücadele vermiyordu. Kendi Bolşevik fraksiyonu içerisinde, Alexander Bogdanov'un liderlik ettiği ve sosyal demokrat vekillerin Duma'dan çekilmesini talep eden, sendikalar ve diğer legal örgütlerde çalışmayı reddeden solcu bir hizip olan Otzovistlere karşı da mücadele ediyordu. Bu hizip temelde, devrim için uygun olan taktilerin devrimci ol-

69. Lenin, "Report of the C. C. of the R.S.D.L.P. to the Brussels Conference and Instructions to the C. C. Delegation" *CW*, Cilt 20, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 498-99.
70. Neil Hardling, Lenin's Political Thought, Cilt 1: Theory and Practice of the Democracy Revolution, Chicago: Haymarket Books, 2009, s. 263.
71. A.g.e., s. 501.

mayan zamanlara uygun düştüğü sonucuna varmışlardı. Lenin'e göre yeni koşullar daha "monoton ve tekdüze" taktiklere dönülmesini gerektirmişti; partinin görüşlerini ön plana çıkarmak ve destekçilerini örgütlemek için her hukuki fırsattan yararlanılması gerekiyordu. 1908'de Lenin, politikaları partinin daha fazla izole ve ilgisiz kalmasına sebep olarak tehditkâr olmaya başlayan bu fraksiyonu, Bolşeviklerin arasından tasfiye etmek için harekete geçmişti.

Bolşevikler sol kanatta yer alan birçok kişi tarafından kılı kırk yaran kişiler olarak kınanmaktaydı. Ancak bu dönemde Bolşevikler en güçlü örgüt olarak varlıklarını korumayı başardılar, kendilerini hızla toparladılar ve sınıf mücadelesi 1912'de yeniden canlanmaya başladığında Rusya'daki legal ve illegal çalışmalar için oluşan yeni fırsatlardan yararlanır hale geldiler. Günlük gazeteleri *Pravda*, Rusya'nın en aktif işçileri arasında en çok desteklenen, dağıtılan ve okunan gazetesi olmuştu.

Marx gibi Lenin de, her kalıba uygun bir örgütlenme yaklaşımına inanmıyordu. Ancak tüm bu olanlardan çıkarılacak ve İkinci Enternasyonel'in çöküşünden sonra, özellikle de 1917 Rus Devriminin başarısından sonra geliştirilecek olan önemli bir ders vardı: Sınıfı temsil eden veya bir bütün olarak işçi sınıfını kucaklayan bir partiden ziyade, işçi sınıfının en bilinçli ve devrimci kesimi olarak ortaya çıkan parti fikri. Almanya ve diğer yerlerdeki Sosyalist partiler ilklerine ihanet edip, hükümetlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki savaş emellerini desteklemesine kadar, Lenin'in Bolşeviklerin Rusya'da ne yapması gerektiğine ilişkin vardığı çıkarımların *uluslararası* önemi olmamıştı. Yapılması gereken Rusya dışındaki devrimcilerin örgütsel olarak reformizden kopmalarıydı.

Lenin'in kaleme aldığı, işçilerin eski devleti lağvedip yerine bir *konsey* devleti (yani Paris Komünü'ne benzeyen, doğrudan seçilip geri çağrılabilir delegelerle kurulan bir

devleti) koymaları gerektiği şeklinde özetlenen ve Marx ile Engels'e ait düşünceyi yeniden canlandıran *Devlet ve Devrim* olmadan; yahut pratikte bir devrimin nasıl gerçekleştirileceğini göstermiş olan Rus Devrimi olmadan bu fikir, uluslararası sosyalist hareket içinde tamamen amacına ulaşamazdı. Hayatını kaybetmiş İngiliz Marksist Chris Harman'ın yazdığı gibi, devrimci bir parti nasıl kendisini bir bütün olarak sınıfın yerine koymuyor veya onu *temsil etmiyorsa,* İkinci Enternasyonel'deki Marksistlerin yaptığı gibi kendilerini gelecekteki sosyalist devletle de *özdeşleştirmez.* "Lenin için parti değil İşçi Konseyleri, işçi devletinin embriyosudur." Parti sınıfı yöneten yapıdır ancak bir bütün olarak işçi sınıfı kendisine ait yeni devleti kurmalıdır ve bu devlet "işçilerin coğrafi, endüstriyel vb tüm farklı kesimlerinin çıkarını" temsil etmek zorundadır.[72]

Lenin'in Eşsiz Katkısı

Rosa Luxemburg bir keresinde, kapitalizmi sonlandırmak için verdiği mücadelede işçi sınıfının karşısına çıkan şu çelişkili süreçten bahsetmişti:

> Proletaryanın tamamen özgürleşmesine dönük uluslararası hareket, şu açılardan özgün bir süreçtir. Uygarlık tarihinde ilk kez insanlar, iradelerini ve tüm hâkim sınıflara karşı muhalif duygularını bilinçli bir şekilde ifade etmekteler. Ancak bu sadece mevcut sistemin sınırları ötesinde gerçekleştirilebilir.
>
> Bugün kitleler ancak mevcut düzene yani kapitalizmin sınırları içindeki düzene karşı verdikleri günlük mücadelelerinde, bu iradeyi kazanıp güçlendirebilirler. Bir yanda kitleler var; diğer yanda ise mevcut toplumun dışında kalan tarihsel görevimiz. Bir yanda günlük mücadelelerimiz var; diğer yandaysa

72. Chris Harman, "Party and Class" yer aldığı eser: Cliff, Hallas, Harman, Trotsky, *Party and Class,* Chicago: Haymarket Books, 2003, s. 34, (*Parti ve Sınıf*, Çev. Tarık Kaya, Z Yay., 1998).

> toplumsal devrim. Bunlar Sosyalist hareketin yolunu bulmaya çalıştığı diyalektik çelişkinin koşullarıdır.
> Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki, hareket ancak sürekli kendisini tehdit eden iki tehlike ortasında mücadele ederek ilerleyebilir. Bu tehlikelerden biri kitlesel karakterini kaybetmesidir; diğeriyse hedefini terk etmesidir. Biri tekrar bir hizip konumuna düşme tehlikesi, diğeriyse burjuvazinin toplumsal reform hareketine dönüşmesidir.[73]

Reformlar için verilen mücadelede Sosyalistler ya "mevcut şeylerle" uyum sağlayıp, o hareketlerle kaynaşıp içlerinde erir giderler; ya da onlardan kendilerini ayırıp yalıtılmış bir hizibe dönüşürler. Rus Devrimi ile Almanya'da devrimin patlak verişi, örgütsel olarak reformizmden kopulması gerektiğine onu ikna etmeden önce, Luxemburg birbirinden ayrı devrimci örgütleri birbirinden yalıtılmış mezheplerden ibaret şeyler olarak kavrıyordu. Alman deneyimini gözlemleyen Luxemburg, yükselen sınıf mücadelesini sosyal demokrasinin örgütsel muhafazakârlığını düzelten bir unsur olarak görüyordu. Diğer yandan Lenin pratik olarak, devrimcilerin Luxemburg'un etkili bir şekilde bahsettiği "ikili tehlikenin ortasında" mücadele etmesine izin veren örgütsel biçimleri nasıl inşa edeceğini göstermişti.

Lenin'in "öncü" kavramı, en iyi "yönetici bir yapı" olarak anlaşılabilir. Gerçekten yönetici bir yapı olmak için, tepeden böyle olduğunuzu ilan edemez veya kendinizi dayatamazsınız. Ayrıca aynı anda işçi sınıfından ayrı durup, işçi sınıfının doğru zamanda birdenbire benimseyeceğini umdukları devrimci fikirleri benimseyerek inşa edilemez. Pratik içinde, kısmen ekonomik ve politik talepler üzerine verilen mücadele esnasında ve devrimci

73. Rosa Luxemburg, "Organizational Questions of Russia Social Democracy" *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1961, s. 105 (*Rus Devrimi*, Çev. Cangül Örnek, Yazılama Yay., 2000).

olmayan örgütler ve güçlerle kurulan ittifaklar içinde inşa edilmelidir.

Günümüzün dünyasında, kitlesel devrimci partiler kurmaktan çok uzağız. Karşılacağımız taktiksel ve örgütsel sorunlar ne olursa olsun böyle bir şeyi yaratmaya dönük çabamızda, Marx ve Engels kadar Lenin ve Bolşeviklerinki de vazgeçilmezdir. Ne yazık ki, 1920'lerde bu dersler ve çıkarımlar Stalinistler tarafından, tanınmaz ölçüde iç edilip çarpıtılmıştır. Stalinistler "Leninist öncü partiyi" tek partili bir yönetim ile tabakalaşmış bir ekonomiden yana olan, tepeden aşağıya örgütlenmiş bürokratik ve buyrukçu bir örgüt olarak tarif etmişti. Bu kavrayışın Bolşeviklere ait gerçek deneyimle çok az ilgisi vardı.

Bolşevik deneyiminin bize öğretmesi gereken şey şudur: Sosyalistler günümüzün toplumsal hareketleri içerisinde, geniş emekçi kesimlerine sosyalist alternatifin kurulmasına duyulan ihtiyacı anlatarak, mücadeleyi olabildiğince ileriye taşımak için çabalayan yoldaşlar olarak hareket etmelidirler. Sosyalist geleceğe ilişkin ütopyacı tasarılar sunmaz; aksine gelecekteki mücadeleler için geçmişteki deneyimlerden ders çıkarmak için, geçmiş mücadelelerden alınan en önemli tarihsel dersleri toplar ve damıtır. Bu açıdan devrimci bir parti aynı zamanda, bu tür derslerin başka şekillerde nadiren korunduğu bir dünyada, işçi sınıfının belleği olarak hizmet verir.

Şu korkulan "demokratik merkeziyetçilik" bir kararın uygulanması –önce tartışılıp oylanması, ardından oybirliğiyle kararı hayata geçirilmesi– için uğraşan, demokratik bir muhalif örgütte yer alan herkesin anlamını iyi bildiği bir kavramdır. Lenin'in açıkladığı üzere demokrasi, "kitlesel eylemin başarılı olması için, tek tek her işçinin bilinçli ve gönüllü katılımına ihtiyaç olmasından ötürü" gereklidir. Örneğin bir grev, "her işçi bilinçli ve gönüllü bir şekilde grev yapılıp yapılmayacağına kendi karar vermediği sürece gerekli dayanışma koşulları olmadan

gerçekleştirilemez." Lenin, "cemaatvari ilişkilere, arkadaşlığa veya alışkanlığa" dayalı verilenler yerine "sağlam ve akıllıca' kararların ancak açık bir tartışma ve konuşma üzerine verilebileceği konusunda ısrarcı olmuştur.[74] Ancak sosyalist örgütler, sırf tartışma olduğu için buna kıymet veren konuşma mekânları değildir. Tartışmanın sonunda alınan karar sonucunda, kolektif bu karar doğrultusunda hareket edecek kadar disiplinli olmalıdır. İşte bu demokratik merkeziyetçiliğin "merkeziyetçilik" kısmıdır.

Eğer tüm işçiler kendiliğinden, bir olup sosyalizme yönelseydi örgüte ve liderliğe ihtiyaç olmazdı. Ancak böyle yapmazlar. Troçki 1932'de şöyle yazıyordu: "Sınıfın kendisi homojen değildir. Farklı kesimleri sınıf bilincine farklı yollarla ve farklı zamanlarda ulaşırlar. Burjuvazi bu süreçe aktif bir şekilde dahil olur. İşçi sınıfı içerisinde, belli bir işçi kesimini diğerine karşı rakip hale getirmek için kendi kurumlarını yaratır veya varolan kurumlardan faydalanır."[75] Bilinç ve eylemcilik seviyelerindeki farklılıklar, tüm toplumsal mücadelelerin bir tür liderlik meydana getirdiği anlamına gelir. Yani hareket üzerinde nüfuz kuran bir grup insan ortaya çıkarır. Gerçek hayatta, "liderlik karşıtı" olan anarşistler bile hareketin nasıl oluşturulması gerektiğiyle ilgili kendi siyasetlerini savunmakta ve kendi liderliklerini tesis etmeye çalışmaktadırlar.

İşçiler bir boşluk içinde var olmazlar ve gerçekte burjuvazi tarafından kasıtlı olarak, onları bölen ve güçsüz olduklarına ikna eden prokapitalist fikirlerin etkisi altındadırlar. Bu unsurlar göz önüne alındığında, karşıt bir etki bırakmak adına en iyi unsurların, en bilinçli olanların,

74. Lenin, "The Social Democrats and the Elections in St. Petersburg" *CW*, Cilt 11, Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 434-35.

75. Trotsky, *What Next? Vital Questions for the German Proletariat*, www.marxists.or/archive/trotsky/germany/1932-ger/next01.htm. (*Faşizme Karşı Mücadele*, Çev. Orhan Koçak-Orhan Dilber, Yazın Yay., 1998, içinde)

kendilerini feda etmeye en hazır kişilerin, dünyayı değiştirmeye kendisini en çok adamış olanların örgütlenmesinin ne kadar gerekli olduğu aşikâr hale gelir. Bu durumda asıl mesele, liderliğin olmamasına karşı liderliğin olması gerektiği değil, hangi amaçlar doğrultusunda mücadele edecek ne *türden* bir liderliğin oluşup üstün geleceğidir. Liderlere duyulan gereksinimi reddeden anarşist örgütlenmeler genelde, lidersiz hareketler değil *sorumsuz* liderler üretir.

Her kitle hareketi gelecekte izleyeceği yol üzerine yapılan tartışmalara yol açar. Sendika yetkilileri, eski reformist liderler ve liberal örgütler onu yönetmek ve kontrol altına almak için öne çıkıp hareketi kuşatmaya çalışırlar. Böyle bir anda kapitalizmi kurtarmak için onu reformdan geçirmeye *kendilerini bilinçli bir şekilde adamış* köklü politik güçler karşısında, ilk kez eyleme geçen kitlelerin –yani topluma yön verecek ve böylelikle eskisinden *daha iyi* kurallar koyabilecek gücü kendinde henüz görmeyen veya kapitalizmin koyduğu sınırlar dışında kendilerine faydalı olacak gelişmeleri idrak edemeyen sıradan insanların– reformizmi arasında ayrım yapılması hep dikkat edilmesi gereken bir zorunluluktur. Her devrimci hareket içinde, reformizmin koyduğu sınırları kırmak ve işçilerin büyük çoğunluğunu kapitalizmin yeni bir alternatifini kurabilecekleri fikrine kazandırmak amacıyla hareket içinde mücadele edebilecek bir devrimciler örgütüne yönelik ihtiyaç, daha da acil hale gelir.

Böyle bir örgüt devrimci gelişmelerin başlamasından *önce* kurulmalıdır, aksi takdirde mücadeleye kılavuzluk edecek yeterli etki ve deneyime sahip olamaz. Troçki'den bir kez daha alıntı yapacak olursak, "bir devrim esnasında, yani olayların çok daha hızlı yaşandığı bir anda, eğer devrimin izlediği seyri açık seçik kavrıyorsa ve devrim sloganlarıyla coşup kendini kaptırmayan, zulüm karşısında korkuya kapılmayan kadrolara sahipse, zayıf bir parti

birdenbire güçlü bir partiye dönüşebilir." Troçki şöyle devam eder: "Kadroların eğitilmesi kayda değer ölçüde bir zamanı gerektirdiğinden ve devrimde bu zaman bulunamayacağından ötürü, böyle bir partinin devrimden önce var olması zorunludur."[76] Bu kesin olarak Alman Devriminden çıkarılmış bir dersti. Rusya'da olduğu gibi başarılı bir işçi devrimi için gereken tüm koşullar vardı. Ancak eksik olan şey, Bolşeviklerin 1917'de yaptığı gibi liderlik rolünü oynayabilecek ölçeğe ve deneyim derinliğine sahip devrimci bir partiydi.

Kitlesel protestolar sırasında, ekonomik ve politik mücadele arasındaki bariyer yıkılır. Daha önce güçlü olduklarına inanmayan işçiler birdenbire kendilerini kitlesel eylem içinde bulurlar, bununla güven kazanır ve kendilerine saygı duyulmasını talep ederler. Adaletsizliğin tezahür ettiği her durum bir eylemin hedefi haline gelir. Örneğin Polonya'da Solidarność'un (1980'de Polonya'da açığa çıkan kitlesel, demokrtik ve bağımsız sendikal hareket) en parlak dönemini yaşadığı 1981 yazında gerçekleşen bir grev dalgası, kendi yöneticilerini seçmek isteyen havayolu işçilerinin grevini, gıda ihracatını durdurmak isteyen (Polonya'da halk açlık içindeydi) liman işçilerinin grevini, haberlerdeki Solidarność karşıtı propagandayı hedef alan gazete matbaacılarının eylemini, yolsuzluğa karşı nakliyat işçilerinin grevini, önceden gerçekleşmiş bir grevde uygulanan baskılardan sorumlu kişilerin kovulmasını talep eden bir işçi grevini ve gıda talep eden binlerce kadının açlık yürüyüşlerini içermekteydi.

Mücadelenin kitlesel dalgası içerisinde sayıları gittikçe artan bir militan grubu, hareketin ileriye taşınması için iktidarı ele geçirmesi gerektiğini kavramaya başladı. Ya ileri ya da geri gidilmeliydi, hareketsiz kalınamazdı. Bu militanlar sınıfın geri kalanını devrimci bir eylem pla-

76. Trotsky, "The Class, the Party, and the Leadership" (1940), www.marxists.org/archive/trotsky/1940/xx/party.htm.

nı etrafında toparlayacak ortak bir kampanya etrafında örgütlenmez ve birleşmezlerse, fikirleri, düşünceleri ve kısmi kavrayışları gerçek bir etki bırakamadan dağılıp gidecekti. Reformist liderler hareket içindeki ağırlıklarını koruyacaklar ve birlik ile gerçekçi olma adına işçi sınıfına kendilerini gemlemeleri konusunda nasihatlar vereceklerdi.

Polonya'da Lech Walesa gibi birçok Solidarność lideri, "kendi kendisini sınırlayan devrim" fikrini kabul etmişti.[77] Birçok militan Solidarność'un –kitlesel grevlerin içinden çıkmış yaklaşık 10 milyon işçinin oluşturduğu bu kitle hareketinin– reformlar için mücadele eden bir sendikaya nazaran çok daha büyük bir potansiyeli olduğunu görmesine rağmen, sol kanattan liderlerine meydan okumaya dönük örgütlü veya tutarlı hiçbir girişim olmamıştı. Polonya'daki devlet kapitalizmiyle yöneten rejimin Sosyalizm kılığında sürdürülmesi ve "sınıf mücadelesi" gibi sözleri benimsemiş olması hiç de yardımcı olmuyordu; işçi sınıfı geleneksel sembollerini ve isyan terimlerini kendisinden almış bir hâkim sınıfa karşı, işçilerin iktidarını yeniden keşfediyordu.

Ancak bu deneyim, militanca kişilerin oluşturduğu gerçek bir sosyalist örgütlenmenin o dönemin Polonya'sında oynadığı temel rolün altını çizmektedir. Colin Barker değerlendirmesinde şunları yazmaktadır: "Solidarność'un 'kendi kendisini sınırlaması' felaketle sonuçlanan bir stratejiydi. Birçok kez Solidarność liderleri kendilerini, üyelerine 'çok ileri gitmemelerini' ve 'yetkilileri ürkütmemelerini' tembihlerken buldular. Birçok defa hareketi ileriye itmek yerine onu dizginlediler. Üyelerinin militanları çözümün anahtarı olmaktan ziyade, 'problemin' kendisiydi."[78]

77. Colin Barker, "Solidarnosc: From Gdansk to Military Repression" *International Socialism* 15, Kış 1982, s. 93.
78. Barker, Festival of the Oppressed: Solidarity, Reform and Revolution in Poland, 1980-81, Londra: Bookmarks, 1986, s. 150.

Bunun alternatifi, işyerlerinin denetimini ele geçirmeyi, silahlı güçler arasındaki kişileri harekete kazandırmayı ve bürokratik devlet aygıtının yerine işçilerin demokrasisini koymayı hedefleyen devrimci bir stratejiydi. Sadece böyle bir programın etrafında birleşmiş güçlü bir örgüt, Polonya'da bu alternatifi bir olasılık olarak ortaya koyabilirdi. Ne yazık ki hiçbiri yoktu.

Devrimci bir parti olmayınca, devrimci ivme kaybolur veya hareket ya geriler ya da yenilir. Her şekilde toplum eski mecrasına akmaya başlar ve "düzen" bir kez daha tesis edilir. Troçki şöyle ifade etmişti: "Rehberlik eden bir örgüt olmadığında, kitlelerin enerjisi bir piston kutu içine alınmamış buhar gibi dağılıp gider. Yine de hareket eden şey piston veya kutu değil buhardır."[79]

Sosyalistlerin inşa etmek için çabalaması gereken örgüt tipini, müteveffa İngiliz Sosyalist Duncan Hallas 1971'de mükemmel bir şekilde tarif etmiştir:

> Son 40 yılda yaşanan olaylar, devrimci Sosyalist geleneği Batıdaki işçi sınıfından yalıttı. İlk mesele bunların yeniden birleştirilmesidir. Ücretler, koşullar, konut, kiralar, eğitim, sağlık ve diğer konular üzerine verilen kısmi ve yerel mücadeleler, toplumun dönüştürülmesine dönük bir strateji temelinde, tutarlı ve ilerici bir hareket çatısı altında koordine edilmeli ve birleştirilmelidir. İnsani terimlerle, elleri ve zihinleriyle kendi gibi emekçilerin arasında kök salmış, Sosyalizmin gerekliliği ve ona ulaşmanın yolu için ortak bir bilince sahip binlerce işçinin yer aldığı bir örgütün yaratılması zorunludur.[80]

Burada hepsine değinmek için yeterince yerimizin olmadığı birçok faktör –Stalinizmin yükselişi ile "gerçekte varolan Sosyalizmin" bürokratik yozlaşması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında eşi görülmemiş bir kapitalist büyüme

79. Trotsky, *History of the Russian Revolution,* Chicago: Haymarket Books, 2008, s. xvi.
80. Hallas, "Toward a Revolutionary Socialist Party", s. 38.

ve Soğuk Savaş sırasında sola yönelik baskılar– sosyalizmi işçi sınıfından koparmıştır. Yeni koşullar altında bu bağın tekrar kurulması gereklidir. Bugün sosyalistlerin temel görevi budur.

9
Rusya: Yenik Düşen Tanrı mı?

1917 Rus Devrimi tarihi bir dönüm noktasıydı. Çarlığın devrilmesi ve ilk kez işçilerin tepede, patronlarınsa aşağıda olduğu bir toplumun kurulması dünya genelindeki işçilere ve ezilenlere ilham verdi. Avrupa'dan Ortadoğu'ya ve Asya'ya kadar devrimci kargaşaların fitilini ateşledi. Dünyanın ulusal hâkim sınıfları için Rusya'nın "kızıl hayaleti" karanlık bir gölge düşürüyor, kalplerine korku salıyordu. Devrimin gerici güçler karşısındaki zaferi milyonları, sıradan insanların ayaklanıp kendi çıkarlarına toplumun denetimini ele geçirebileceğine ikna etmişti. Dünya genelindeki Sosyalistler, Rusya'nın yapmış olduğu

şeyin aynısını yapmak için mücadele ettiler. 1918'de savaş karşıtı konuşmasında Eugene Debs, Rusya Devrimi ile Almanya'da patlak veren devrimin milyonlar tarafından hissedilen coşkusunu şöyle ifade ediyordu:

> Kızgın bir yangın gibi kıyıdan kıyaya sıçrıyor. Kapitalizmin ve militarizmin hâkimiyeti tüm halkları yanmaya hazır hale getirmiştir. Değişim için olgun ve hazırdırlar; bu büyük değişim işçilerin yükselişi ve zaferi, sömürünün savaşın ve yağmanın sona erdirilmesi ve ırkların özgürleşmesi anlamına gelmektedir. Bırakın gelsin! Kapitalizmi mağlup etmek ve halkların çağını müjdelemek için işçileri endüstriyel ve politik olarak örgütleyerek, bu değişimin gelmesine yardım edelim.
> Rusya ve Almanya'daki yiğit yoldaşlarımız hiçbir ırk, cinsiyet, renk ve sınır ayrımı tanımayan proleter devrimler yönetmektedirler. Dünya genelinde benimsenecek kahramanca bir emsal meydana getirmektedirler.
> Ben tepeden tırnağa bir Bolşeviğim ve bununla da gurur duyuyorum.
> "Halkların çağı gelmiştir!"[1]

1920'lerde devrimin, Stalinist bürokrasi elinde yalıtılması, yozlaşması ve yenilmesi, uluslararası sosyalist harekete ağır bir darbe indirdi. Tüm yenilgiler birer darbedir ancak bu bilhassa yıkıcı olmuştu. Rusya'da Marksizm, gerçek Marksizmin tam bir çarpıtılmasını veya tepetakla edilmesini temsil eden bir ideolojiyle anılır olmuştu. Sosyalizm işçilerin demokratik toplumsal yönetimiyle değil , diktatöryel, tek partili bir devlet ve Gulag'larla* özdeşleşmişti. İşçi sınıfı enternasyonalizminin yerini "tek ülkede sosyalizm" almıştı.

Gerek Doğuda gerekse Batıdaki ideologlar, kendi farklı gerekçelerinden ötürü Stalin'in Lenin'in doğal mirasçısı olduğunu, onun iktidara gelişinin devrimin başarısızlığını

1. Eugene Debs, "The Day of the People" *Eugene V. Debs Speaks*, s. 293.
* Rus çalışma kampı. (y.h.n.)

değil doruğa çıkışını temsil ettiğini kabul etmişlerdi. Tek fark, Stalin'in Rusya'sını destekleyenlerin bu çıkarıma artı koyup eleştirilerine eksi koymasıydı. Rusya'daki resmi Marksizm, bir eylem kılavuzu ve işçi iktidarına ilişkin bir teori olmaktan çıkmış; tüm sahici Marksist yorumların tersyüz edildiği bir devlet ideolojisine; sadece işçilerin üretim üzerindeki kontrolünü değil, işçi sınıfı üzerindeki denetimi ve hâkimiyeti de haklı çıkaran bir ideolojiye dönüşmüştü. Batıda, toplumun militarist bir biçimde tasnif edildiğine dair haberler, Stalin etrafında gelişen kişi kültü ve işçilerin zorla çalıştırıldığı kamplar, sosyalizme karşı kapitalizmi savunan kişilerin elinde son derece etkili birer araç haline gelmişti.

Hem Lenin'in Stalinist savunucuları, hem de Batı'daki antikomünist tarihçiler, Lenin'in doğal mirasçısı olarak Stalin'i kabul eden görüşe sıkı sıkıya sarılmıştı: İlk grup Lenin'in mirasına sahip çıkarken, ikinci grup tüm devrimlerin tiranlığa yol açtığını göstermeye çalışıyordu. Ancak Lenin yaşamının son günlerini geçirdiği 1922 yılında, büyüyen devlet bürokrasisini durdurmak amacıyla verdiği umutsuz bir girişimde Stalin'in iktidardan alınmasını talep eden vasiyet kaleme almıştı. Birkaç yıl sonra Troçki, bürokratik yozlaşma karşısında işçilerin Sovyetler Birliği'ndeki iktidarını savunmak için verdiği son bir girişim olarak, Bolşevik Partisi içinde bir fraksiyon örgütleyerek aynı şeyi yapmaya çalışmıştı.

Ancak Rus Devriminin neden yozlaştığına ilişkin olarak, Marksistlerin yaptığı farklı yorumlamalar da vardı. Rus Devrimi ne bir darbeydi, ne de liderleri usta manipülatörlerdi. Devrimin yenilgisi, Lenin veya başka bir Rus devrimcisinin iktidar arzusundan veya sosyalizmin insan doğasına aykırı olmasından kaynaklanmamıştı. Sebebi devrim sonrasında harap olmuş ve yalıtılmış olan Rusya'daki çetin koşulların, sosyalist bir toplum kurmak için çok geri ve gelişmemiş halde olmasıydı. Burada ele

aldığımız şeyin anlaşılması için, Rus Devriminin nasıl kazanıldığını ve kaybedildiğini incelememiz gerekir.

Devrim Nasıl Kazanıldı

Bolşevik Partisi eylemcilerden oluşmakta ve Rusya'nın 3 milyon endüstri işçisi arasında kitlesel bir tabana sahipti. 1917 Ekim Devrimi'nin arefesinde, üye sayısı 240 bindi. Parti sonraları Stalinistlerin yontarak iddia ettiği gibi mükemmel veya yekpare bir yapı değildi; ancak kuşkusuz, çoğunluğu endüstri işçilerinden oluşan kitlesel bir partiydi. Rus Devrimini zafere taşıdığı esnada sadece profesyonel devrimcilerin oluşturduğu bir zümreden öte bir partiydi.[2]

Manchester Guardian muhabiri Morgan Philips Price, hiçbir şekilde Bolşevikleri desteklememekle birlikte (onlara "Aşırılıkçılar" diyordu) devrim arefesinde şu gözlemini sunmaktaydı: "Hâlâ Avrupa genelinde gerçekleşecek bir devrimin hayalini kuran aşırılıkçı fanatikler, yerel bölgelerdeki gözlemlerime göre, kısa sürede dağınık olsa bile yoğun sayıda takipçi kazanmışlardır." Tepeden bakan bir üslupla şunları belirtmişti:

> Ancak takipçilerinin büyük kısmının, Aşırılıkçılar "tüm iktidar konseylere" derken neyi kastettiklerine dair hiçbir fikirleri yoktur. (...) Toprak reformundaki gecikmeden ötürü öfkeli olan köylüler, toprak sahiplerinin arazilerine derhal el konulacağı şeklindeki vaatleri işitmekte ve peşlerinden gitmektedirler. İşçilerse bankalar üzerinde devlet kontrolü geleceğini işitip onlarla yürümektedir. (...) Yakın dönemde yerellerde gerçekleşen seçimler, devrimci demokrasinin bu kanadına büyük bir çoğunluk kazandırmıştır.[3]

2. Partinin büyümesi, yaptığı tartışmalar ve Ekim ayı öncesindeki tüm eylemleri hakkında mükemmel bir değerlendirme için okuyunuz: Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks Come to Power*, Chicago: Haymarket Books, 2004, (*Bolşevikler İktidara Geliyor*, Çev. Levent Konyar, Yordam Yay., 2016).

3. Morgan Phillips Price, *Dispatches from the Revolution: Russia, 1916-1918*, Durham, NC: Duke University Press, 1998, s. 81.

Devrim iki ayrı aşamada gerçekleşmişti. 23 Şubat 1917'de (Uluslararası Kadın Emekçileri Günü) yüz binlerce Rus işçi Rusya'nın başkenti olan Petrograd sokaklarına çıkıp, Rusya'yı yüzyıllarca yönetmiş olan bir monarşiyi birkaç gün içinde yıkacak bir dizi kitlesel gösteri ve grev başlatmıştı.[4]

Sekiz ay sonra gerçekleşen ikinci aşamada, Bolşevik Partisi'nin yönettiği silahlı işçiler, çarın devrilmesinden sonra hemen düzenin yeniden tesis edilmesine girişen, kapitalist "geçici" hükümeti devirdiler. İktidarı, Şubat Devrimi sırasında ve sonrasında, Rusya genelinde muazzam bir hızla kurulan sovyetlere; işçilerin, askerlerin, denizcilerin ve fakir köylülerin demokratik konseylerine bıraktı.

Devrim köylülerin kırlardaki isyanıyla, işçilerin kentlerdeki isyanını birleştirmişti. Nitekim bu durum Rusya'nın eskiyi yeniyle birleştiren ekonomik gelişmesinin ürünüydü. *Rus Devrimi'nin Tarihi* kitabında Troçki, Marx'ın şu sözünü alıntılamıştı: "Endüstriyel olarak daha gelişmiş olan ülke, azgelişmiş olana kendi geleceğinin imgesini gösterir." Ancak bu fikir, "kapitalist evrim tüm ülkeleri kucakladıkça oransal olarak daha az uygun düşer" diye yazmıştı Troçki. "İngiltere kendi çağında Fransa'nın geleceğini gözler önüne sermekteydi ancak söz konusu Almanya olunca daha az, Rusya ve Hindistan olunca çok daha az şekilde geleceklerini yansıtmaktaydı."[5]

Britanya'dan sonra kapitalizmle yeni tanışan uluslar, İngiliz ekonomik gelişiminin geçirdiği aynı aşamaları tekrarlamak yerine bunları birleştirdiler, hatta bir kısım aşamayı atladılar. Rusya'ya bakıldığında, ekonomik yaşamın daha geri biçimleri en modern biçimlerle birleştirilmişti. Adeta yaşlı bir bedene yeni organlar nakledilmişti. Kapi-

4. Rusya hâlâ Jülyen takvimini kullanmaktadır.
5. Trotsky, *History of Russian Revolution*, s. 378.

talizm 19. yüzyılın sonunda, kendi köylü zanaatkârlarının uğraşlarıyla Rusya'da aşamalı bir şekilde gelişmemişti. Aksine "tahtadan ve samanlardan yapılma köylerin" yanı başındaki modern fabrikalar, devlet müdahalesinin desteği ve yabancı sermayenin ülkeye akışı ile kurulmuştu. Troçki'nin belirttiği gibi köylüler, "sabandan koparılıp doğrudan fabrika kazanlarına atılmışlardı."[6]

1917'de Rusya çoğunluğunu, büyük toprak sahiplerinin hükmü altında dişleriyle ve tırnaklarıyla yaşama tutunmaya çalışan köylülerden oluşan bir ülkeydi. Ancak aynı zamanda devlet müdahalesi ile yabancı yatırımların, Rusya'nın eski feodal yapısı üzerine dünyanın en modern fabrikalarının kurulmasını dayatan bir ülkeydi. Bu özgün gelişim biçimi, devlete ve yabancı sermayeye bağımlı, kendi gölgesinden bile korkan zayıf bir kapitalist sınıfın doğmasına sebep olmuştu. Zayıflığını gösteren unsurlardan biri, liberal burjuvaziyle özdeşleşen Anayasal Demokratlar partisinin veya Kadetlerin 1905'e dek kurulamamış olmasıydı. Diğer yandan Rusya'nın endüstriyel işçi sınıfı, sayısal anlamda bir azınlık olmasına rağmen, Petrograd ve Moskova gibi birkaç kent merkezinde aşırı şekilde yoğunlaşmış haldeydi. Nitekim bu onlara sayılarını aşan göreli bir güç vermekteydi. Tam da kapitalizmin Rusya'ya geç gelişinden ötürü, birçoğunda binlerce işçinin çalıştığı en gelişmiş fabrikalar, kırlardaki en ilkel tarım teknikleriyle birlikte var olmaktaydı. Örneğin Petrograd'taki meşhur Putilov metal fabrikası, 24 binden fazla işçiye sahipti.[7] İşçiler daha 1896 gibi erken bir dönemde kolektif grevler başlatmış durumdaydılar.

Önceki bölümde açıklandığı gibi, Rus Sosyal Demokrat Emek Partisi'nden iki kanadın (Menşevikler ve Bolşevikler) Rus devrimine ilişkin çok farklı görüşleri vardı ve bu

6. A.g.e., s. 468.
7. Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution: Petrograd 1917*, Seattle: University of Washington Press, 1981, s. 75.

görüşleri yaklaşımlarını da etkilemişti. Her ikisi de iki ayrı devrimin olacağını kabul ediyordu: İlki çarlığı yıkıp Batı tipi demokrasinin kurulmasını sağlayacak ve toprağı köylülere dağıtacak bir burjuva devrimi; ikincisi ise işçi sınıfının yönettiği ve sosyalizmi getirecek devrimdi. Ancak bunun ne anlama geldiğiyle ilgili olarak çok farklı görüşlere sahiplerdi. Menşeviklerin Rus liberalleriyle müttefik olma isteği, köylülere sırtlarını dönmeleri ve işçi sınıfının taleplerini ılımlaştırmaya çalışmaları anlamına gelmekteydi. Bolşeviklerse burjuvaziyi sonunda işçi iktidarı karşısında otokrasiyi tercih edecek zayıf ve kararsız bir sınıf olarak görüyorlar; bu sebeple de devrimin gerçekleşmesi için kentli işçi sınıfı ile isyankâr köylüler arasında ittifak kurmanın yollarını arıyorlardı.

Bolşeviklerin, burjuvazinin devrimden korkup geri çekileceklerini ve bu devrimin başarılı olması halinde ona kabul edilebilir sınırlar koymaya çalışacaklarını iddia eden düşünceleri, devrim sırasında fazlasıyla doğrulanmıştı. Şubat 1917'de çarı deviren kitlesel protestoların orta yerinde, Duma'nın liberal başkanı Rodzianko şu şekilde sızlanıyordu: "İsyan etmek istemiyorum. Ben isyankâr değilim, hiçbir devrim yapmadım ve yapmaya da niyetim yok. Ancak artık hükümet yok. Tüm görev bana düşmekte. Telefonlar sürekli çalıyor. Herkes bana ne yapılacağını soruyor. Ne söyleyeceğim ki? İstifa mı edeceğim?"[8] Daha az paniğe kapılmış olan Kadet lideri Pavel Miliukov, "büyüyen anarşiyi yatıştırmak" amacıyla iktidarı alması için Duma'ya çağrılmıştı.[9]

İki tutum arasındaki pratik farklılık şuydu: Menşevikler, liberallerin kendilerine yine Menşeviklerin atfettiği rolden caymasınlar diye, işçilerin militanlığını yumuşatıp liberalleri provoke etmemeleri için uğraşırken; Bolşevikler

8. Alıntılandığı yer: Lionel Kochan, *Russia in Revolution*, New York: New American Library, 1966, s. 187.
9. A.g.e., s. 188.

liberalleri eleştiriyor ve işçi sınıfını onlardan bağımsız bir şekilde örgütlemeye çalışıyordu. Onlara göre sadece işçi sınıfı, ezilen köylüleri arkasına alarak harekete öncülük edebilirdi. Tesadüfe bakın ki, Menşevik çizgi daha sonra Stalinist görüşün temelini oluşturacaktı. Stalinistlere göre devrimler zorunlu olarak, biri demokratik diğeri sosyalist devrim olan iki ayrı aşamadan geçmeliydiler.

Troçki Bolşeviklerin çizgisini bir adım daha ileriye taşımıştır. Kentler ülkeyi yönetiyorsa ve kapitalistler "kendi" devrimlerini yönetemiyorsa, devrimi köylülerle kurdukları ittifakla işçiler yönetmelidir. Bu görüşleri Lenin'inkilerle örtüşmektedir. Ancak devrimi işçiler yönettiğinde, demokratik veya burjuvazi devrimiyle duramazlar. Başarılı bir devrimden sonra işçiler, iktidarı kendi ellerinde tutmaya ve sosyalist önlemleri dayatmaya mecburdurlar. Troçki, Rusya'nın ekonomik açıdan kendi başına sosyalizm için olgunlaşmadığı görüşüne karşı çıkmıyordu ancak Rusya'nın kaderini uluslararası bağlam içine yerleştirmişti. İşçiler sosyalizm için verilen mücadeleyi başlatabilirler ancak devrimi yaymadıkları ve ekonomik açıdan daha gelişmiş ülkelerin iktidarını almadıkları sürece bu mücadeleyi kazanamazlardı. Troçki devrimi, yalıtılmış ulusal bir hadise olarak değil, uluslararası mücadelelerin bir zinciri olarak görüyordu.

Troçki ilk kez 1905'te formüle ettiği bu teoriyi "sürekli devrim" olarak adlandırmıştı. Marx ve Engels "sürekli devrim" terimini Troçki bunu benimsemeden çok önce kullanmışlardı ve Avrupa'daki 1848 burjuva devrimlerinden sonra yaptıkları tahlilde vardıkları şu sonuç, bu teorinin habercisi gibiydi: Almanya'daki gelecek devrimlerde, burjuva liberallerinin demokratik talepleri bastırmaktaki isteksizliği yüzünden, işçi sınıfı başa geçmek ve işçi devriminin dolaysız bir başlangıcı olarak demokratik devrimi gerçekleştirmek zorundadır. 1850'de şöyle yazmışlardır: "Az çok tüm mülk sahibi sınıflar hâkim konumlarını

terk etmeye mecbur kılacak şekilde, devrimi sürekli hale getirmek bizim çıkarımızadır ve görevimizdir."[10] Troçki o dönemde süreklilikle sınırsız bir devrimi değil, yarı yolda durmayıp tüm sömürücü sınıflar iktidardan düşürülünceye dek sürecek bir devrimi kastetmiştir.

Birinci Dünya Savaşı Rusya'ya felaket getirmişti. Yiyecek kıtlığı, hastalıklar ve askerlerin ön cephelerde kıyıma uğraması gibi tüm etmenler 1917'de doruk noktasına ulaşmıştı. En tepedeki yönetici çevreler tamamen felç olmuş haldeydiler; çar ve çariçe ise mistisizme çekilmişlerdi. Bakanları eyleme geçemiyordu; yolsuzluk ve rüşvet çığrından çıkmıştı. Yönetici çiftin fanatikliğe varan zalimliğini en iyi özetleyen şey, çariçenin çara yazdığı mektupta kaleme aldığı şu cümlelerdi: "Rusya kamçı yemeyi seviyor. Bu onların *doğasında* var."[11] Troçki, çarın işçileri vuran bir müfrezeyi "iyi insanlar" olarak nasıl övdüğünü, küt saçlı kız öğrencilerini kırbaçlamalarını veya Yahudi pogromları sırasında savunmasız insanların başlarını kırmalarını nasıl keyifle okuduğunu" aktarıyordu.[12]

Savaş uzadıkça askerler sürüler halinde firar etmeye başlamıştı. Kısa bir vatanseverlik rüzgârından sonra, işçiler 1914'te savaş öncesindeki kitlesel grevlerde gösterdikleri coşkuyu yenileyerek tekrar sokaklara dönmeye başladılar. Yüz binlerce işçi, çarlık polisine ve ordusuna kafa tutarak grevlere ve gösterilere başladı. Silahlı güçlerdeki disiplinin kırılmasıyla askerler müfrezeler halinde devrime katıldılar ve çara sadık kalan polise karşı mücadele etmeye başladılar. Çar birkaç gün içinde iktidar üzerindeki denetimini tamamen kaybetmişti.

Lenin 1905'de devrimi "ezilenlerin bayramı" olarak; Troçki'yse meşhur *Rus Devrimi'nin Tarihi*'nde "kitlelerin

10. Marx ve Engels, "Address of the Central Authority to the League" *MECW*, Cilt 10, s. 281.
11. Trotsky, *History of the Russian Revolution*, s. 59.
12. A.g.e., s. 57.

kendi kaderlerinin yönetimini zorla ele almaları" olarak tarif etmişti.[13] Troçki'nin, çarın Şubat ayında devrilmesiyle ilgili yazdıklarından alınan şu tarif, kitlesel gösteriler sırasında oluşan bu sürece iyi bir şekilde aktarmaktadır:

> O günlerin otantik liderlerinden işçi Bolşevik Kayurov, bir keresinde bir Kazak tümenini görür görmez göstericilerin nasıl atlı polislerin kırbaçları altına koştuklarından bahsetmişti. Kayurov ve yanındaki birkaç işçi kaçanları takip etmek yerine, şapkalarını çıkarmışlar ve şu sözlerle Kazaklara yaklaşmışlardı: "Kazak kardeşler, barışçıl talepler için verdikleri mücadelede işçilere yardım edin; Firavunların [argolarında polis] aç işçilere nasıl davrandıklarını görün. Bize yardım edin!" Bilinçli bir şekilde mütevazı duruşları, ellerindeki şapkalar; nasıl da kusursuz bir psikolojik hesaplamaydı! Eşi benzeri olmayan bir hareketti! Sokak mücadeleleri ile devrimci zaferlerin tarihi bütünüyle, bu tür doğaçlamalarla doludur. Acak büyük hadiseler arasında yitip gitmektedirler. (...)" Kayurov şöyle devam etmişti: "Kazaklar kendilerine özgü bir tarzla birbirlerine baktılar ve mücadeleye akın ettiklerinde anca yollarından çekilmiştik." Birkaç dakika sonra istasyon kapısının önündeki kalabalık, gözleri önünde bir polis müfettişini kılıcıyla katleden bir Kazağa sarılıyordu.[14]

Çarın devrilmesinin sonucu "ikili bir iktidardı."[15] Bir yanda 1905 deneyimleriyle hareket eden işçiler ve askerler, bin işçi veya asker başına tek bir delegenin seçildiği İşçi ve Asker Temsilciler Sovyetini kurmuşlardı. Diğer yanda liberal toprak sahipleri ile burjuvazinin temsilcileri -Menşevik liderlerinin teşvikleri ve yalvarmalarından sonra- eski Duma'nın liberal üyelerince kurulan bir geçici hükümet oluşturmuşlardı. Bu aslında karşıdevrimci bir hükümetti. Rusya'yı emperyalist savaş içine tekrar

13. Trotsky, *History of Russian Revolution*, s. xv.
14. Trotsky, *History of Russian Revolution*, s. 80-81.
15. Bkz. Trotsky, "Dual Power" bölüm 11, *History of the Russian Revolution.*

sokmak niyetindeydi; fabrikalardaki işçi denetiminden nefret ediyor ve köylülerin topraklara el koymalarına karşı çıkıyordu; gelecek bir tarihte Rusya'nın sorunlarını çözecek anayasal bir meclisin kurulmasını sürekli vaat etmesine rağmen bunu erteliyordu.

Bu noktada sovyetler, geçici hükümetten daha fazla güce ve itibara sahipti. Ancak ilk sovyet toplantısının delegeleri, iktidarı almayı amaçlamayan Menşevik ve Sosyalist Devrimci (SD) liderleri seçmişlerdi. Temel tabanını köylüler oluşturmasına rağmen SD Partisi, toprakların doğrudan yeniden dağıtılmasına ayak diriyor; köylüleri hareketi kendi ellerine almak yerine, vaat edilen anayasal meclisin seçilmesini beklemelerini salık veriyorlardı. Troçki şöyle yazmıştı: "Sovyetlerin başında yer alan o sosyalistler, gerçek bir 'patronla' karşılaşırsak diye korkuyla etraflarına bakıp durmaktadır. İktidarın burjuvaziye bırakılması gerektiğini peşinen kabul etmektedirler."[16] Sonuçta, bünyesindeki liberallerin devrimden korkmasına ve sovyetler tarafından tutuklanacaklarını bilmelerine rağmen, geçici hükümetin iktidarı eline alması gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Durum tüm hatlarıyla belirgin hale geldikçe, ılımlı Menşevikler ve SD'ciler geçici hükümeti desteklemekle kalmayıp, kabine üyeleri olarak hükümete katıldılar.

Şubat devrimini hiçbir politik parti tek başına başlatmamış olsa da, tabandaki liderlerinin birçoğu Bolşeviklerle diğer militanlardı.[17] Bolşevikler oldukça büyük bir örgüt olmasına rağmen, Petrograd dışında henüz kitlesel bir partiye dönüşememişti ve Petrograd ile diğer kentlerin en büyük fabrikalarında yoğunlaşmıştı. Kitlesel dağıtımını

16. Trotsky, *History of Russian Revolution*, s. 159.

17. Özellikle kısa süre sonra Bolşevik Partisine katılacak olan, Mezhiarontsy veya Mahalleler Arası Komite adlı örgütün üyeleri, Şubat ayında sokaklarda önemli bir rol oynamıştı. Bkz. Jason Yanowitz, "February's Forgotten Vanguard: The Myth of Russia's Spontaneous Revolution" *International Socialist Review* 75, Ocak-Şubat 2011.

yaptığı günlük gazetesi *Pravda* (Rusça "hakikat" demek) fabrikaların olduğu semtlerde 40 binlik düzenli bir satışa sahipti. Bu sebeple geçici hükümete karşı doğrudan isyan tertipleyecek bir konumda değildi. Devrimin bu ilk aşamalarında, aylarca süren yoğun polis baskısı sebebiyle dağılmış ve örgütsüz bir haldeydiler. Başta sadece Petrograd Sovyetindeki delegelerin küçük bir azınlığını, yüz altmış kişiden kırkını, alabilmişlerdi. Anca Nisan ayına geldiğinde, fabrikaların içerisinde örgütlenmiş delegasyon komitelerinde çoğunluğun desteğini almış haldeydiler.

Peki bu paradoksu nasıl açıklayabiliriz? Troçki şöyle demişti: "Muzaffer devrimin organları ve kurumları için yapılan seçimler, ellerinde silahla savaşanlara kıyasla çok daha geniş sayıdaki kitleleri kendisine çekmişti."[18] Bu erken aşamada, işçi çoğunluğu farklı sosyalist partiler arasında bir ayrım yaratmamıştı ve entelektüeller ile küçük memurların ordu içindeki etkisi kamuoyunun bilinci üzerinde ılımlaı bir etki bırakmaktaydı. "Sosyalistlere bel bağlayan işçiler ve askerler, hiç beklemedikleri bir şekilde politik haklarının ellerinden alınmış olduğunu gördüler."[19] Kimin nerede durduğunu, kimin işçilerin iktidarından yana olup kimin olmadığını açıkça belli etmek için bir mücadele dönemine ihtiyaç vardı. Lenin sürgünde şunları ileri sürmekteydi: "Ülke, proletaryanın yetersiz sınıf bilinci ve örgütlenmesi sebebiyle şu an burjuvazinin elinde olan ilk devrimci aşamadan, proletaryanın ve köylülerin en fakir kesimlerine iktidarı teslim etmesi gereken ikinci aşamaya geçmektedir."[20] Lenin'e göre tüm iktidar geçici hükümetten sovyetlere bırakılmalıydı ve bu ancak kitleleri bunun gerekliliğine ikna edilmesiyle başarılabilirdi.

18. A.g.e., s. 167.
19. A.g.e., s. 173.
20. Lenin, "The Tasks of the Prolateriat in the Present Revolution" *CW*, Cilt 25, Moskova: Progress Publishers, 1980, s. 22.

> Kitlelere, İşçi Temsilcileri Sovyetinin *tek olası* devrimci hükümet olduğunu ve bundan dolayı *mevcut* hükümet burjuvazinin etkisine teslim olduğu sürece görevimizin, taktiklerindeki hatalara dair sabırlı, sistemli ve tutarlı açıklamalar, özellikle de kitlelerin pratik ihtiyacına uygun *açıklamalar* sunmak olduğunu göstermek zorundayız.
> Azınlıkta olduğumuz sürece hatalarını ifşa etmeyi ve eleştirmeyi sürdürmeli; bunun yanında halkın kendi deneyimiyle hatalarından ders alabilmesi için tüm devlet iktidarının İşçi Temsilcileri Sovyetine verilmesinin ne kadar zorunlu olduğunu anlatmalıyız.
> (...) Parlamenter bir cumhuriyet değil –İşçi Temsilcileri Sovyetinden parlamenter bir cumhuriyete dönüş gerici bir adımdır–; ülke genelinde aşağıdan yukarıya örgütlenmiş İşçi, Tarım Emekçisi ve Köylü Temsilcilerinin Sovyetleriyle kurulmuş bir cumhuriyet.[21]

Lenin eski Bolşevik formülün, yani bir sosyalist devrimin yalnızca başarılı bir burjuva devrimini takip edebileceği düşüncesinin reddedilmesi gerektiği konusunda çok netti. Nisan 1917'de açık ifadelerle şöyle yazmıştı: "Tek çıkış yolu, proletarya devrimidir." Marx ve Engels'in devlet görüşünü yoğun bir şekilde yeniden inceledikten sonra, sosyalistlerin mevcut devlet aygıtını ele geçirmesi gerektiğini söyleyen eski sosyal demokrat formülü de reddetmişti. Artık *sovyet* demokrasisi temelinde kurulacak yeni bir tür devlete ihtiyaç olduğunu söylüyordu.

> Sosyalizme geçiş amacıyla *bir devlete ihtiyaç olduğunu* kabul etmesi açısından Marksizm, anarşizmden ayrılır; ancak bu (bu noktada Kautsky ve şurekasından da ayrılmaktayız) olağan ve parlamenter burjuva demokratik cumhuriyeti *tipinde bir devlet değil,* 1871'dek Paris Komünü, 1905 ve 1917'deki İşçi Konseyleri gibi bir devlettir.

21. A.g.e., s. 23.

Yaşayan gerçeklik, devrim ülkemizde henüz zayıf ve embriyonik biçimiyle de olsa, işte bu yeni "devlet" türünü *halihazırda ciddi bir şekilde* tesis etmiştir ve bu kelimenin yaygın anlamıyla bir devlet değildir.[22]

Diğer Bolşevik liderler başta Lenin'in görüşlerini benimsemediler. Rusya'nın ilk önce bir burjuva aşamasından geçmesi gerektiği şeklindeki eski formüle bağlı kalan birçok kişi (örneğin Lev Kamenev ve Stalin), geçici hükümeti karşıdevrimci bir kurum olarak değil, Rusya'nın "burjuva" devriminin gerçekleşmesi olarak görerek, eleştirel bir şekilde desteklenmesini istediler. Şubat sonrasında hapisten çıkan Kamenev ve Stalin *Pravda*'nın yeni editörleri olarak, "gericiliğe ve karşıdevrime karşı mücadele yürüttüğü sürece" geçici hükümete destek sözü verdiler.[23] Sorun, çarlığın düşmesiyle birlikte geçici hükümetin karşıdevrimcilerin merkezi haline gelmesiydi.

Ancak parti politikasının özü aslında, işçi sınıfının devrimdeki başat rolünü vurgulamaktı. Petrograd'ın meşhur sanayi mahallesi Vyborg da dahil olmak üzere tüm parti komiteleri, geçici hükümetin yerine sovyet iktidarının konması gerektiği sonucuna varmıştı. Birçok sefer yönetimden bağımsız olarak benzer çıkarımlarda bulunan parti tabanına görüşlerini açabildiği sıkı tartışmalardan sonra, Lenin tüm iktidarın sovyetlere bırakılmasını hedefleyen bir stratejiyi kabul etmeleri için parti liderlerini ikna etmeyi başardı. Böylelikle Lenin pratikte, Troçki'nin sürekli devrim teorisini benimsemişti.

Bolşevikler, askerler ve köylüler arasında destek bulmadan işçi sınıfını ayağa kaldırmak bir yana, azınlık tarafından yapılacak bir darbeyle de ilgilenmiyorlardı. Lenin'in kalemiyle Bolşeviklerin görevi, henüz ikna olmamış

22. Lenin, "The Tasks of the Prolateriat in Our Revolution" a.g.e., s. 85.
23. Alıntılandığı yer: Tony Cliff, *All Power to the Soviets: Lenin, 1914-1917,* Chicago: Haymarket Books, 2004, s. 110 (*Bütün İktidar Sovyetlere,* Çev. Tarık Kaya-Bernar Kutluğ, Z Yay., 1994).

kitlelere, tüm iktidarın sovyetlere bırakmak için harekete geçmenin gerekliliğini, sadece bir sovyet hükümetinin savaşı bitirebileceğini, köylülere toprak verebileceğini ve Rusya'ya demokrasiyi getirebileceğini "sabırla anlatmaktı." Bu tutum doğrultusunda, kitle hissiyatının barometresi işlevini gören sovyetlerde çoğunluğu elde ettikleri an, geçici hükümetin yerine sovyet iktidarı konabilirdi.

Bolşevik çizgi sayıları gittikçe artan işçi kitleleri üzerinde büyük etki uyandırmış ve bunun sonucunda binlerce işçi partiye katılmıştı. Daha Nisan ayında, Petrograd işçileri Bolşevik talepler doğrultusunda eylemler düzenler olmuştu. Bu noktada Bolşevikler, henüz olgunlaşmamış bir isyanı gemleyerek, mücadelede hayati bir rol oynadılar. Haziran'a gelindiğinde, Petrograd'taki işçilerin çoğunluğu Bolşevikleri destekliyordu ve geçici hükümeti devirmeye hazırlardı. Bolşevik liderlerinin gördüğü biçimiyle asıl tehlike, Petrograd'ta yalıtılıp hızlıca yok edilecek bir isyanın çıkmasıydı. Moskova ve diğer kentlerin kazanılması için daha fazla zamana ihtiyaç vardı. "Temmuz Günleri" olarak bilinen dönemde, Lenin ve diğer liderler silahlı gösterilerin en başında ortaya çıkıp protestocuları hayal kırıklığına uğratacak şekilde onları sakin olmaya çağırıyorlardı.

Polisle yapılan düzensiz silahlı çatışmalar sonrasında, protestocular dağıldı ve birkaç hafta boyunca Bolşevikler yeraltına çekildiler. Alman ajanı olduğu gibi uydurma suçlarla yargılanan ve diğer sosyalist partilerin iftirasına uğrayan Lenin, tutuklanmamak ve muhtemelen ardından infaz edilmemek için Finlandiya'ya kaçmak zorunda kaldı. Troçki ve diğer Bolşevik liderlerin bir kısmı tutuklanmıştı. Ancak hareket yok olmamıştı ve Bolşevikler hızla kendilerini toparlamışlardı. Troçki serbest bırakıldı ve yeni bir devrimci dalga esnasında Petrograd Sovyetinin başkanı olarak seçildi (aynı 1905 yılında henüz yirmi beş yaşındayken seçilmesi gibi). Ayrıca sovyeti uyanmakta

olan karşıdevrimci güçlere karşı savunmak amacıyla, işçi milisleri ile sadık birlikleri harekete geçirmek için kurulmuş "askeri devrimci komitenin" başkanlığına seçilmişti.

Ağustosta sağcı general Lavr Kornilov, Petrograd'a sefer yapmak ve hem sovyetleri hem de başında sağcı Sosyalist Devrimci lider Alexander Kerensky'nin olduğu geçici hükümeti yıkmak amacıyla bir darbe tertiplemeye başlamıştı. Sovyetlere karşı Kornilov'la işbirliği yapma fikri üzerinde duran Kerensky artık, politik yaşamının da ipin ucunda olduğunu fark etmişti. Hâkim sınıf, son bir gayretle, devrimi bastırmak için Kerensky'ye bel bağlanamayacağına ve dolayısıyla gitmesi gerektiğine karar vermişti.

Sovyetler yürütme komitesi, 28 Ağustosta Karşıdevrimle Mücadele Komitesi kurmuşlardı. Menşevik anı yazarı Nikolai Sukhanov'a göre, "savunma hazırlıklarıyla uğraşan komitenin, işçi asker kitleleri seferber etmesi gerekiyordu. Ancak kitleler örgütlü olduğu kadar, Bolşevikler tarafından örgütlenmişti ve onları takip ediyorlardı."[24]

Bolşevikler, geçici hükümete destek vererek veya katılarak kendisini kirletmemiş tek partiydi. Bu duruma sırtlarını rahatlıkla dönebilirlerdi ancak darbenin aslında arkasında Rus işçilerinin, denizcilerinin ve askerlerinin durduğu sovyet iktidarını tehdit ettiğini fark etmişlerdi. Geçici hükümete yönelik eleştirilerinden veya onu devirme planlarından vazgeçmemelerine rağmen, devrimi beraberce korumak için sovyet yöneticileriyle güçlerini birleştirmeyi kabul ettiler. Bolşeviklerin verdiği karara göre, darbe tehditi ortadan kaldırıldığında geçici hükümet sorunu kolaylıkla halledilebilirdi. Kornilov'a karşı nasıl mücadele edileceğiyle ilgili olarak Bolşeviklerin aldığı tutumu en iyi özetleyen şey, Troçki'nin ve Temmuz Günleri sonrasında hâlâ hapiste yatan Bolşeviklerin denizcilere

24. Alıntılandığı yer: Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 132.

verdiği şu tavsiyeydi: "Kornilov'u vurmak için Kerensky'yi filika küpeştesi olarak kullanın. Kerensky'yle kozumuzu sonrasında paylaşacağız."[25]

Troçki şöyle yazmıştı: "Kornilov'a karşı verilen mücadelede Bolşeviklerin liderlik ettiği kitlelerin, bir an bile Kerensky'ye güvenmemelerinde şaşırtıcı bir şey yoktur. Onlara göre bu hükümeti savunma değil devrimi savunma meselesiydi. Mücadeleleri çok daha kararlı ve özveriliydi. Her yol tabanından, her taştan ve her soluktan, zorbalara karşı direniş büyümekteydi."[26]

Fabrikalarda işçiler hemen güvenliği sağlamlaştırdılar ve silahlı Kızıl Muhafız birlikleri oluşturdular. Sovyetler yürütme komitesinin talebiyle kentleri korumak için, Troçki'ye göre çoğunluğunu Bolşeviklerin oluşturduğu sovyet yanlısı birlikler çağrılmıştı. Denizciler ve asker komiteleriyle sovyetleri hemen darbe girişimini kınadılar ve karşıdevrime direnişe geçtiler. Kronstadt'taki 3 bin kişilik iyi silahlanmış denizci birliği devrimi savunmaya hazır olduklarını ilan etmişti.

Ancak Kornilov'un kuvvetleri asla Petrograd'a varamayacaktı. Tarihçi Alexander Rabinowitch, 28 Ağustos günü ordunun "Vahşi Bölüklerinden" birinin başkente 28 mil kala nasıl durdurulduğunu şöyle anlatmaktadır:

> Oradaki demiryolu işçileri, yolun sağını keresteler yüklenmiş vagonlarla bloke etmişler ve öte yanındaki millerce mesafede rayları parçalamışlardı. Birlikler demiryoluyla daha ileriye gidememekle kalmamış, bölüğün diğer unsurlarıyla veya General Krimov'la [birliklerin komutanı], Stavka'yla [ordu karargâhı] veya Petrograd'la etkili bir iletişim kurma olanakları da imkânsız hale gelmişti. Ordudaki subaylar çaresizlik içinde deliye dönerken askerler, aralarında Mücadele Komitesinden delegelerin, birkaç Petrograd bölge sovyetinin ve bir dizi Petrograd fabrikası ile karakol birliklerinin yer aldığı ajitatörlerin

25. Trotsky, *History of Russian Revolution*, s. 527.
26. A.g.e., s. 529.

> söylevlerine maruz kalıyorlardı. (...) Ayrıca ellerinde Tsentroflot'un seçtiği (Donanma Merkez Yürütme Komitesi) yaklaşık yüz kişilik bir ajitatör ekibi vardı. Bu ekibin içinde, daha önce Vahşi Bölüklerde bulunmuş İkinci Baltık Donanması Mürettabından denizciler, makineli tüfekçiler ve Müslüman Sovyetler Birliği Yürütme Komitesinden gelen, küçük ve tamamı Müslümanlardan oluşan bir delegasyon bulunmaktaydı. (...)
>
> Zaman zaman, Vahşi Bölüğün üst rütbeli subaylarının etrafını, devrime ihanet ettileri için onları topa tutan yerel köylüler ve işçiler sarıyordu. Birliklere kuzeye gerçekte neden gittikleri açıklanmamıştı ve sonrasında birçoğunun Kornilov'un amaçlarına hoş bakmadığı ve Geçici Hükümet ile Sovyetlere karşı savaşmayı istemedikleri açığa çıkmıştı. 30 Ağustosta birlikler, karargâha üzerinde "Toprak ve Özgürlük" yazan kırmızı bir bayrak asmışlar, buna karşı çıkan komutanlarını tutuklamışlardı. Ardından Petrograd'a daha fazla ilerlenmesini önlemek, bölükteki diğer birlikleri karşıdevrim tarafından nasıl "kullanıldıkları" konusunda bilgilendirmek ve bölükteki tüm birliklerden temsilcilerin katılacağı bir toplantı örgütlemek için devrimci bir komite oluşturdular.[27]

Bolşevikler, devrimin en iyi ve tutarlı savunucuları olarak kendilerini halk gözünde temize çıkarmışlardı. Bunun sonucunda, Ağustos 1917 sonrasında sovyetlerdeki delegelerin çoğunluğunu elde ettiler. Lenin, Troçki ve diğer liderlerden bazıları artık konuşma zamanının geçtiğini ve işçilerin geçici hükümeti devirip tüm iktidarı sovyetlere bırakması için Bolşeviklerden ayaklanma çıkarmasını beklediklerini öne sürdüler. Lenin, koşulların henüz olgun olmadığından korkan, Kamenev ve Zinovyev gibi birtakım Bolşevik liderlerinin direncine karşı çıktı (Lenin kısa bir süre için, partiye ait olmayan bir yayında isyana açıkça muhalefet ettikleri için bu ikisinin ihraç edilmesini istemişti). Ancak Lenin, Troçki ve diğerleri bu tereddütü aşıp, ayaklanma için Bolşevik

27. Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 148.

liderliğinin desteğini alabilmişlerdi. Dolayısıyla parti en nihayetinde dört hayati rol üstlenmişti: İlk olarak, işçilerin çoğunluğunu iktidarı kendi ellerine almak zorunda oldukları fikrine ikna etmeyi amaçlayan, açık bir stratejik politikanın ana hatları çizildi. İkinci olarak, sınıf içindeki başka kesimlerin ileriye gitmeye hazır olmadığı açıkça görüldüğünde, taktiksel olarak sınıfın belli kesimlerini gemleyebilmeliydi. Üçüncüsü, mücadele içinde pratik olarak liderliğinin üstünlüğünü kanıtlayarak, devrim geliştikçe işçilerin kendi deneyimlerine uygun düşen bir dizi açık politikayla birlikte işçilerin çoğunluğunu saflarına çekebilmeliydi. Son olarak işyerlerinde, sokaklarda ve askeri karargâhlarda iyi konumlanmış olan kadrosu, zamanı açık bir şekilde geldiğinde ayaklanmayı kesin ve kararlı bir şekilde seferber edebilmeliydi.

Burada şunu belirtmek gerekir: Kitlesel hareketin sıcağında bile Bolşevikler, önemli kararları demokratik ve açık tartışmaların sonucunda almışlardı. Aslında Lenin'in liderlikte azınlık konumunda olduğu ancak diğerlerini ikna etmek için mücadele etmek zorunda kaldığı sayısız örnek yaşanmıştı. Bolşevik Partisi'nin komplocu bir diktatörlük partisi olduğu efsanesi, parti geçmişinin yanlış bir okumasından türetilmektedir. Devrimin tarihini yazan Rabinowitch, Bolşevik Partisi'nin başarısını kısmen "Barış, Toprak ve Ekmek" ile "Tüm İktidar Sovyetlere" gibi sloanlarının "büyülü cazibesine" ve askerleri saflarına çekmek için aralarında yaptıkları sistemli çalışmalara atfetmekteydi. Ancak partinin demokratik işbirliğine de en az bunlar kadar önem vermekteydi.

> Belki de esasında, Bolşeviklerin fevkalade başarısı, büyük oranda partinin 1917'deki yapısına atfedilebilir. Burada kastettiğim şey, inkâr edilemez bir tarihsel öneme sahip olsa da ne Lenin'in cesur ve kararlı liderliği, ne de Bolşeviklerin abartılarak dillere destan olan örgütsel birliği ve disiplinidir. Ak-

sine geleneksel Leninist modelin tam tersi bir şekilde, partinin göreli demokratik, hoşgörülü ve âdemimerkeziyetçi yapısıyla iş yapma yönteminin yanı sıra esasında açık ve kitlesel niteliğine vurgu yapmaktayım.
Gördüğümüz gibi, 1917'de Bolşevik Petrograd örgütlenmesi içerisindeki tüm katmanlarda, en basit teorik ve taktik meseleler hakkında bile özgür ve açık tartışmalar yapılmaktaydı. Çoğunlukla fikir ayrılığı içindeki liderler görüşleri için mücadele etmekte özgürdüler ve Lenin bu mücadelelerde sık sık mağlup tarafta yer almaktaydı.[28]

25 Ekim günü Bolşevik Partisi ile müttefikleri başarılı bir silahlı ayaklanma düzenlediler. Zamanlama Sovyetler Kongresi'nin açılışıyla çakıştırılmıştı ve kısa süre önce Petrograd sovyetinin başkanı seçilen Troçki isyana liderlik etmişti. İşçiler geçici hükümeti kolaylıkla dağıtıp iktidarı sovyetlere verdiler. Sonrasında yaşanan iç savaş ile devrimin yalıtılması Rus işçilerinin zaferini ellerinden çalmış olmasına rağmen, Rus Devrimi sadece sıradan insanların toplumu değiştirebileceğini değil; kazanmak için bu değişime kendilerini adamış örgütlü ve bilinçli devrimcilerin ağını inşa etmemiz gerektiğini göstermişti. Devrimin kabiliyetli tarihçisi, Amerikalı solcu ve gazeteci John Reed şöyle yazmıştı:

> Bolşevikler, mülk sahibi sınıflarla veya diğer politik liderlerle pazarlık yaparak; eski Devlet mekanizmalarıyla uzlaşarak iktidarı almadılar. Küçük bir zümrenin örgütlü şiddetiyle de olmadı. Rusya genelinde kitleler ayaklanmaya hazır olmasalardı, mağlup olurlardı. Bolşevikleri başarılı kılan asıl unsur, en geniş halk kesimlerinin çeşitli ve basit arzularını başarıyla yerine getirmesinde, onları eski düzenin yakılıp yok edilmesi için çağırmasında ve yıkımın yarattığı duman içerisinde yeni düzenin çerçevesini kurmada onlarla işbirliği yapmasında yatmaktadır.[29]

28. A.g.e., s. 311-12.
29. John Reed, *Ten Days That Shook the World,* New York: International

Devrim Nasıl Kaybedildi?

Rus Devrimi en gelişmiş kapitalist ülkelerde eşi benzeri duyulmamış değişimler başlattı. Ezilen uluslara özgürlük verdi, fabrikaların işçilerin kontrolüne geçmesini sağladı ve toprağı köylülere dağıttı. Seçilmiş görevlilerin derhal görevden alınma hakkını getirdi. Boşanmayı yasallaştırdı ve homoseksüelliği suç olmaktan çıkardı. Kitlesel okuryazarlık kampanyaları başlattı ve önemli Rus kitaplarının ucuz baskılarını çıkarmaya başladı. Kadınları angarya ev işlerinden kurtarmak için çocuklara ücretsiz kreşler, komünel mutfaklar ve çamaşırhaneler açtı; ve kadınların devrimci sürece daha aktif bir şekilde katılmaları için özel bir kadın bakanlığı kurdu. Lenin ve diğer devrimciler birçok kez, tüm bu değişimlerin başarılı olması için toplumu yeniden örgütlemek için mücadele eden sıradan işçilerin inisiyatifine gerek olduğunu vurgulamıştı. Ne yazık ki sosyalist toplumun bu ilk tohumları, devrimcilerin kendi hatalarından kaynaklanmasa da, yeni bir toplumun filizi olamadı.

Rus Marksistler, ekonomik koşulların *dünya* genelinde sosyalizmin kurulması için olgunlaşmış olduğunu ancak yalıtılmış bir Rus devriminin bir işçi devleti olarak sağ kalamayacağını açıkça söylemişlerdi. Lenin şöyle ifade etmekteydi: "Bizler oyunu hep uluslararası bir devrim üzerine kurmuştuk. Sosyalist bir ülke olarak böyle bir işi tamamlamak tek bir ülkede imkânsızdır."[30] Rus Devrimi diğer ülkelere yayılmazsa, nihai olarak başarılı olamazdı. Troçki 1906'da şöyle yazmıştı: "Avrupa proletaryasının doğrudan desteği olmazsa, Rusya'daki işçi sınıfı kendisini

---

Publishers, 1982, s. 292 (*Dünyayı Saran On Gün*, Çev. Rasih Güran, Yordam Yay., 2015).

30. Lenin'in alıntılandığı yer: Tony Cliff, *State Capitalism in Russia*, Londra: Pluto Press, 1974, s. 144-45 (*Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, Çev. Ali Saffet-Tarık Kaya, Metis Yay., 1990). Cliff'e göre bu alıntı, Lenin'in *Toplu Eserleri*'nin 25. cildinin 4. baskısından alınmıştır.

iktidarda tutamayacaktır."[31] Devrimciler Rusya'yı, militan işçi sınıfıyla birlikte dünyadaki devrimci gelişmelerin oluşturduğu büyük zincirin en zayıf halkası olarak görmekteydiler. Rusya süreci başlatabilirdi ancak durdurulamaz bir dünya devrimini müjdeleyerek Rusya'daki zaferi pekiştirecek olan, Avrupa'nın, özellikle de Almanya'nın işçi sınıfıydı. Lenin 1920'de şöyle yazıyordu: "Gelişmiş ülkelerden en az birinde proletarya devriminin zafer elde etmesinden hemen sonra, muhtemelen şu keskin değişimin yaşanacağını gözden kaçırmak hatalı olacaktır: Rusya model olmayı bırakacak ve tekrar geri kalmış bir ülkeye dönüşecektir ('Sovyetlerde' ve sosyalist manada)."[32]

Bu enternasyonalizm pratik olduğu kadar ahlaki de bir zorunluluktu. Yalıtılmış haldeyken Rusya, sosyalist bir toplumun kurulması için gereken maddi veya kültürel temele sahip değildi. Nüfusun %80'i kırsal alanlarda kıt kanaat geçiniyordu ve 1913 yılında kişi başına düşen ortalama gelir, bir hesaplamaya göre, 1688'de İngiltere'deki halkın gelirinden düşük seviyedeydi.[33] Sosyalizmin maddi bolluğa dayanması gerekirdi. Marx ve Engels'in ifadeleriyle bu, "[komünizmin] mutlak bir pratik öncülüdür çünkü bu olmadığında yani yoksunluk halinde, *ihtiyaçlar* tekrar genelleşir ve *ihtiyaçla* birlikte gereksinimler için verilen mücadele tekrar başlar; eski kirli sistem zorunlu olarak yeniden tesis edilir."[34]

Engels, aşırılıkçı bir parti liderinin "hareketin, temsil ettiği sınıfın hâkimiyet kurması için olgunlaşmadığı bir

31. Leon Trotsky, "Three Concepts of the Russian Revolution" ek, *Stalin*, New York: Harper and Brothers Publishing, 1941, s. 432. Alıntının bu versiyonundan faydalandım çünkü buradaki Troçki'nin 1906 tarihli *Results and Prospects* (*Sürekli Devrim*, Çev. Ahmet Muhittin, Yazın Yay., 1999, içinde) adlı kitabından alınmış Pathfinder çevirisinden daha iyidir.
32. Lenin, *Left-Wing Communism: An "Infantile" Disorder, MECW*, Cilt 31, Moskova: Progress Publishers, 1982, s. 21.
33. Tony Cliff, *State Capitalism in Russia*, s. 148.
34. Marx ve Engels, *The German Ideology*, s. 49.

dönemde iktidarı almaya mecbur kalması" halinde gerçekleşebilecek şeyler hakkında uyarıda bulunmuştu. Ona göre bu lider, "kendi partisini veya sınıfını değil, hâkimiyet için koşulları olgunlaşmış olan sınıfı temsil etmeye mecbur kalır. *Yapabilecekleri* daha önce yaptığı tüm eylemleri ve ilkeleriyle, partisinin doğrudan çıkarlarıyla çakışır hale gelir ve *yapması gereken* yapılamaz olur."[35]

Rus Devrimi'nin ardından devrimci bir dalga Avrupa'yı gerçekten de sarmıştı. Ancak işçi partileri hiçbir yerde iktidarı alamadılar. Rus Devrimi başka bir devrimci hükümetin desteği olmaksızın çetin bir iç savaş vermek zorunda kaldı. Yeni işçi hükümetinin devrimci liderleri, yalıtılmışlık içinde ilkelerine aykırı davranmak zorunda kaldılar. İç savaşın olağanüstü koşullarınca dayatılan geçici baskı yöntemleri kalıcı hale geldi. Aşırı kıtlığın yarattığı zoraki eşitlik olan "Savaş Komünizmini" gerçeğinin yerine koyan liderler, mecbur oldukları şeyi isteyerek yapar hale geldiler.

Troçki ve diğer Rus devrimcileri, eğer gerçekleşirse yenilginin, karşıdevrimci ordular tarafından işçi devletinin fiziki olarak yıkılmasıyla gerçekleşeceğini düşünüyorlardı. Ancak iç savaşta galip gelen Bolşevikler oldu. 1918-1923 Alman Devrimi'nin başarısızlığı, onu daha da fazla yalıtarak devrimin kaderini mühürlemiş oldu.[36] Kuşatma altında kalmış, kısıtlanmış ve açlık içindeki devrim, içten içe çürümüştü.

1918'de Almanya, Rusya'nın tahıl ambarı Ukrayna'yı işgal etti. Batılı güçlerden gelen silahlar ve paralarla, Rus Ordusunun eski generalleri yeni rejime saldırmak için karşıdevrimci "beyaz ordular" kurdular. Devrime karşı silah kaldırmış olan tutuklu eski çarlık memurlarını, askeri

35. Friedrich Engels, *The Peasant War in Germany, MECW,* Cilt 10, s. 469-70.

36. Pierre Broue'nun muhteşem tarih eserine bakınız: *The German Revolution,* Chicago: Haymarket Books, 2006.

öğrencileri ve diğerlerini devrime karşı tekrar silah kaldırmayacaklarına yazılı olarak ant içme vaadi karşılığında serbest bırakan işçi devletinin başlardaki hoşgörüsü de buna yardımcı oldu. Bunlar hemen "Rusya'nın geneline yayıldılar ve gittikleri yerlerde iç savaşı örgütlemeye başladılar."[37] Japon ve ABD orduları da işgale başladılar; Trans Sibirya demiryolundaki Çek birlikler Sovyet hükümetine başkaldırdılar. Britanya, Fransa, İtalya, Romanya, Sırbistan, Polonya ve Kanada da sovyet iktidarına karşı askeri müdahalede bulundular.

İç savaş ile kuşatmanın sonuçları yıkıcıydı. Eğer sosyalizm işçilerin üretim üzerindeki kontrolüne dayanıyorsa, 1919 yılında Rusya'da ne işçi ne de üretim vardı. En militan Bolşevik işçiler, beyaz ordulara karşı cephede savaşmak veya yeni hükümet için çalışmak amacıyla fabrikaları terk etmişlerdi. Eski devlet personeli temel idari işlevleri sabote etmeye çalışıyordu. Yakıt kıtlığı baş göstermişti ve ülkenin hayat damarları olan demiryolları, savaş öncesindeki kapasitesinin çok ama çok altına düşmüştü. Çok kıt kaynaklarla savaşı sürdürüyorlardı. 1920 sonunda, fabrika üretimi 1913 seviyesinin %12,9'una düşmüş, demir cevheri üretimi ise %1,6'ya düşmüştü. Yemek arayan işçiler kitleler halinde kıra göçüyorlardı. 1921-1922 yıllarında sanayi işçilerinin sayısı, 1917'deki rakamın yarısına düşmüştü. Üç yıl içinde Petrograd nüfusun %57,5'ini, Moskova ise %44,5'ini kaybetmişti.[38]

"Savaştan, korkunç yoksunlukla ve yıkımlardan ötürü" diye kabul ediyordu Lenin 1921'de; işçi sınıfı "sınıf olmaktan çıkmış, yani sınıfsal oluklarından koparılmış ve artık proletarya olarak varlık gösteremez olmuştur.

37. Victor Serge, *Year One of the Russian Revolution*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972, s. 79, 89.

38. E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution: 1917-1923*, Cilt 2, Londra: Pelican Books, 1972, s. 197-98 (*Bolşevik Devrimi 1-2-3*, Çev. Orhan Suda, Tuncay Birkan, Metis Yay., 1998-2001-2004).

Proletarya, büyük ölçekli kapitalist endüstri içinde maddi değerlerin üretimiyle uğraşan sınıftır. Proletarya, büyük ölçekli kapitalist endüstri yok olduğu ve fabrikalarda üretim durduğundan yitip gitmiştir. Proleterya bazen istatistiklerde yer almaktadır ancak ekonomik olarak bir arada tutulamamaktadır."[39]

Bu da yetmezmiş gibi, Bolşevikler askerleri ve kentleri beslemek için kırdan zorla tahıl istemeye mecbur kalmışlardı çünkü takas edebilecekleri hiçbir şey yoktu. İşçi-köylü ittifakı iç savaş sırasında diken üstünde devam etti; ancak savaş bittiğinde köylüler Bolşeviklere düşman oldular. Devrim tahtadan yapılma kudurmuş bir tren gibiydi, motoru beslemek için kendisini parça parça yakıyordu; yani ilerleyebilmek için kendisini tüketiyordu. Duncan Hallas'ın yazdığı gibi, bu koşullarla karşı karşıya gelen "Bolşevik Partisi kendisini, nüfuzun küçük bir kesimi haline gelmiş örselenmiş ve tükenmiş bir işçi sınıfının yerine koymuştu."[40]

Kıt kaynaklara sahip devasa bir ülkede, kendilerini ezen vahşi karşıdevrime muhalif olarak iktidara tutunan Bolşevikler, tabandan gelen yaratıcı örgütlenme yerine tepeden yöneten merkezileşmiş güce dayanarak yönetir oldular. Lenin'in biyografisini kaleme alan Tony Cliff, buğday ekmek amacıyla toprağı eşelemek için sabana ihtiyaç olabilir diye yazmıştı. Karşıdevrimle mücadele etmek için merkezileşmiş şiddetten faydalanmak gerekli olabilirdi ancak geleceğin sosyalist toplumunu hiçbir şekilde kuramazdı.

> Ne yazık ki tek başına saban buğday üretmez. İşçi sınıfının özgürleşmesi, sadece işçi sınıfının eylemiyle başarılabilir. Bir

39. Lenin, "The New Economic Policy and the Tasks of the Political Education Departments" *MECW*, Cilt 33, Moskova: Progress Publishers, 1980, s. 65-67.
40. Hallas, "Toward a Revolutionary Socialist Party", s. 43.

> devrim az veya çok şiddetle, burjuvazi ile dalkavuklarının sivil haklarının baskı altına alınmasıyla, az veya çok politik özgürlükle gerçekleşebilir. Ancak Rus tarihinin kesin olarak gösterdiği gibi, sınırlanmış ve çarpıtılmış olsa bile, işçi demokrasisi olmadan devrim *olamazdı*.[41]

Sovyet demokrasisi daha fazla köreldikçe ve korkunç savaş koşulları devam ettikçe, tabanın demokratik denetiminin yerini daha çok, eski çarlık devletinden kalan mühendisler, teknisyenler ve bürokratlara dayanan görevlilerin aygıtı, parti ve toplumun denetimi aldı. Bolşevikler tarafından yönetilse de, çok partili bir işçi demokrasisi olarak başlayan şey, farklı sol partilerin (Sosyal Devrimciler ve Menşevikler örneğin) hükümete karşı harekete geçtikten sonra Bolşevikler tarafından yasaklanması sonucu tek partili bir devlete evrildi.

Lenin 1922'de, Bolşeviklerin eski çarlık idarecilerinin oluşturduğu kalın bir katman üzerinde ince bir cila gibi durduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı.[42] Uluslararası işçi sınıfı endüstrinin canlandırılması ve doğrudan işçi yönetiminin bir kez daha kurulması için Rusya'ya ne zaman yardım etse, parti kendisini işçi iktidarının vekili olarak görmek zorunda kalıyordu. Ancak bu olasılık zayıfladıkça, bürokrasi kendi çıkarlarına sahip yeni bir hâkim kast olarak kök salmaya başladı. İşte bu temeller üzerinde, Joseph Stalin'in hâkim olduğu bürokrasinin önemi artmış oldu. Stalin o dönemde partinin genel sekreteriydi. Öncesinde bu çok da önemli bir gücü barındırmayan bir makamdı. Ancak Sovyet demokrasisi sönümlendikçe ve iç savaşı sürdürmek için merkezi otorite daha fazla ağırlık kazandıkça, önemli bir makama

41. Tony Cliff, *Revolution Besieged: Lenin: 1917-1923*, Londra: Bookmarks, 1987, s. 110 (*Kuşatılmış Devrim*, Çev. Bernar Kutluğ, Z. Yay., 1996).
42. V. I. Lenin, "Political Report to the Central Committee of the RCP(B)" *CW*, Cilt 33, Moskova: Progress Publishers, 1980, s. 288.

dönüşmüştü. Devrimin yozlaşmasına ilişkin tahlilinde Troçki şunları açıklıyordu:

> Devrim Batıdan hiçbir şekilde doğrudan yardım almıyor. Ülkenin beklenen refahı yerine uğursuz bir yoksulluk hüküm sürmekte. (...) Dahası işçi sınıfının olağanüstü temsilcileri ya iç savaşta öldüler ya da kitlelerin birkaç adım üzerine çıkıp onlardan koptular. Ve böylelikle güçlerin, umutların ve hayallerin eşi görülmemiş geriliminden sonra, uzun bir bitkinlik, yılgınlık ve devrimin sonuçlarına dair büyük bir hayal kırıklığı dönemi gelmiştir. "Alt tabaka gururunun" yitmesi, korkaklık ve kariyerizm akınına yer açmıştır. Yeni yönetici kast, bu dalga üzerinde şimdiki konumlarına gelmiştir.[43]

Lenin'in 1924'teki ölümünü takip eden on iki yılda, yeni parti bürokrasisinin yaşayan simgesi Stalin, 1917'nin tüm izlerini sildiği eksiksiz bir karşıdevrim başlattı. Sovyetler demokratik denetim organları olmaktan çıkıp kişiliksiz yapılara dönüştüler. Fabrikaları yönetenler bürokratik idarecilerdi; işçi komiteleri değil. Ayrıca işçilerin hukuki hakları da ellerinden alınmıştı. Stalin Marksizm kılığı altında, Marksizm karşıtı fikirleri savunuyordu. "Tek ülkede sosyalizm" teorisi toplumu yöneten yeni bürokratik kastı meşrulaştırmaktaydı. Devrimin liderlerini bedenen tasfiye etmişlerdi. Halefi Nikita Kruşçev'e göre, Stalin 1934'te parti merkez komitesine seçilen üyelerin ve adayların %70'inin öldürülmesinden sorumluydu ve bu kişilerin %80'i 1921'den önce partiye katılmıştı.[44] Troçki sürgün edildi ve sonrasında, Meksika'da Stalinist bir ajan tarafından 1940 yılında katledildi.

Bu bölümün başında Engels'in yaptığı uyarıya dönecek olursak, Bolşevik liderler "partilerini veya sınıflarını değil, hâkimiyet kurmak için olgun koşullara sahip sınıfı

43. Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, New York: Pathfinder Press, 2002, s. 86 (*İhanete Uğrayan Devrim*, Çev. Ayla Ortaç, Yazın Yay., 1998).
44. Hallas, "Toward a Revolutionary Socialist Party."

temsil etmeye mecbur kalmışlardı." Bu sınıf burjuvazi yani kapitalistlerdi. Ancak Rusya'da devrim ekonomik olarak kapitalist sınıfı yok etmişti. Bu koşullarda bürokratlar bir tür kolektif kapitaliste dönüşmüştü. Bolşevik Partisi nasıl işçi sınıfının yerine kendisini koymak zorunda kalmışsa, bürokrasi de kendisini var olmayan kapitalist sınıfın yerine koymuştu.

Stalin'i en çok kaygılandıran şey, Rusya'nın uluslararası arenadaki konumuydu. Ağır sanayi olmadan Rusya nasıl sağ kalacaktı? 1928'de endüstriyel büyüme için çarpıcı derecede büyük hedefler koyan ilk Beş Yıllık Plan'ın duyurulması, Stalin'in karşıdevriminde mihenk noktasıydı. Bu plana, tarımsal üretimden azami artığı elde etmek amacıyla çiftçiliğin zorla müşterekleştirilmesi eşlik ediyordu. Rus işçileri ve köylüleri süratli bir sanayileşmeye zorlandılar; Rusya'nın endüstriyel gelişimi uğruna aşırı oranda sömürüldüler. Bu dönemden önce büyümeye, yaşam koşullarındaki iyileşmeler eşlik ederdi. Artık ücretler ve sosyal harcamalar bütünüyle, maksimum artıkdeğer miktarının ağır sanayinin genişletilmesine aktarılmasına tabi kılınmıştı. Zorla çalıştırma kitlesel ölçekte uygulanmış, halklar bütünüyle topraklarından koparılmış ve onları taşımak için seferber edilen devlet terörü sırasında milyonlar hayatını kaybetmişti. Adeta Britanya'daki sanayileşme dalgası birkaç yüzyıla değilde birkaç yıla sıkıştırılmış gibi yoğun bir ilkel birikim –köylülerin elinden varlıklarının alınması, kölecilik vd– dönemi yaşanıyordu. Stalin 1931'de şöyle ilan ediyordu: "Gelişmiş ülkelerden elli, yüz yıl gerideyiz. Bu aralığı on yıla düşürmek zorundayız. Ya bunu yaparız ya da yok oluruz."[45] Sosyalizmin gerçek anlamı tanınmayacak derecede çarpıtılmıştı: Artık insanların kurtuluşuna rehberlik etmesi için değil; Rus işçilerinin ve köylülerinin

45. Alıntılandığı yer: Alex Nove, *An Economic History of the USSR*, Londra: Pelican Books, 1982, s. 189.

sırtından birikim yapma modelini meşrulaştıran bir ideoloji olması için kullanılıyordu.

Rus Devrimi'nin başarısı, bugün hâlâ işçi sınıfı iktidarının eriştiği en üst noktadır ve işçi sınıfının kapitalizmi alt edebileceği ve insanlığın iyiliği için toplumu yeniden biçimlendirecek bir yolu izleyebileceklerinin kanıtıdır. Ancak yenilgisi de bizlere, insanların tarihi kendi seçtikleri koşullarla yapamadıklarını hatırlatmaktadır. Eylemleri ne kadar kahramanca olursa olsun, en güçlü iradeye sahip devrimciler bile ezici şekilde üzerlerine çullanan koşulları değiştiremezler. Rusya bize işçi iktidarının kısa ama parlak bir imgesini bırakmıştır. Ne yazık ki on yıllar boyunca onun yıkıntıları üzerinde yükselen Stalinist bürokrasi, sosyalizme hak etmediği kötü bir şöhret bırakmıştır. Rosa Luxemburg'un 1918'de Rus Devrimi'ni savunmak için yazdığı şu etkili sözler, geriye dönüp bakıldığında devrimin kalıcı önemi üzerine yazılmış bir kitabe niteliğindedir:

> Rusya'da olup biten her şey gayet anlaşılır bir niteliktedir ve kaçınılmaz bir sebep-sonuç zincirini temsil etmektedir. Bu zinciririn başlangıç ve bitiş noktaları ise Alman proletaryasının yenilgisi ile Rusya'nın Alman emperyalizminin işgaline uğramasıdır. Bu koşullar altında Lenin ve yoldaşlarından en iyi demokrasiyi, en örnek alınası proletarya diktatörlüğünü ve gelişen bir sosyalist ekonomiyi yaratmalarını beklemek, insanüstü bir şey talep etmek olur. Kararlı devrimci duruşları, eylem ânında herkese örnek olan güçleri ve enternasyonel sosyalizme olan kırılmaz sadakatleri sayesinde, bu şeytanca koşullar altında yapabilecekleri tüm katkıları yapmışlardır.
>
> Lenin, Troçki ve dostları, dünya proletaryasına örnek olacak şekilde bu denli ileriye gidebilmiş *ilk* kişilerdir; şimdiye dek onların dışında "ben cüret ettim!" diye haykırabilecek kimse yoktur.
>
> Bu Bolşevik politikalarda *baki* kalacak temel şeydir. *Bu açıdan* onlarınki, politik iktidarı zapt etmiş olan ve sosyalizmin gerçekleşme meselesini pratik bir mesele haline getirmiş enternasyonel proletaryaya liderlik etmeleri ve tüm dünyada emek

ile sermaye arasındaki hesaplaşmada yaptıkları atılımla, tarihe yaptıkları ölümsüz bir katkıdır. Rusya'da bu mesele sadece ortaya atılabilmiştir. Ancak çözümü Rusya'da olmayacaktır. İşte yine *bu açıdan,* her yerde gelecek "Bolşevizme" aittir.[46]

"Devlet" Sosyalizmi Miti

Stalinizmin en kötü mirası, sosyalizmin ekonomi üzerindeki devlet denetimiyle ölçülebileceği gibi yanlış bir kavramı pekiştirmesiydi. En azından geçmişte görece güçlü sosyal harcama programlarına sahip ve bazı devlet tarafından işletilen endüstrilerin olduğu kapitalist toplumlar, İsveç örneğindeki gibi, kısmen sosyalist sayılmaktaydı (Bana "Sosyalizm dediğinizde İsveç'i mi kastediyorsunuz?" diye kaç kez sorulduğunu hatırlamıyorum). Ekonomi üzerinde daha bütüncül bir devlet kontrolüne sahip toplumlar –dağılmadan önce Stalinist Sovyetler Birliği veya bugünkü Küba gibi ülkeler– tamamen sosyalist veya "komünist" ülkeler olarak sayılıyordu.

Az çok pahalı sosyal güvenlik ağlarının varlığı muhtelemen, bir noktada işverenlerden önemli tavizler koparabilmiş güçlü sendikaların ve güçlü bir sınıf savaşımı tarihinin varlığına işaret etmektedir. Ancak kapitalist bir devletten koparılan tavizler, o toplumu sosyalist yapmaz. Devlet mülkiyetinin ne kadar olduğu da sosyalizmin ölçütü değildir. Kapitalizmde devletin işlettiği endüstriler sosyalizm adacıkları olarak faaliyet yürütmez. Özel sektörde geçerli olan aynı kar-zarar ilkelerine göre hareket ederler. Friedrich Engels yüz yılı aşkın bir zaman önce şunları yazmıştı: "Ortaya çıkan sahte bir sosyalizm türü de *tüm* devlet mülkiyetinin sosyalizme özgü olduğunu ilan etmekte. Eğer tütün endüstrisine devlet tarafından el konulması sosyalist bir adım olarak görülecekse, Napolyon

46. Rosa Luxemburg, "The Russian Revolution" *Rosa Luxemburg Speaks,* s. 394-95.

mutlaka sosyalizmin kurucuları arasında sayılmalıdır."[47] Engels'e göre tam devlet mülkiyeti bile sosyalizm değildir:

> İster anonim ortaklık şirketleri ve tröstlere, ister tamamen devlet mülkiyetinde olsun, yaşanan dönüşüm üretici güçlerin kapitalizme özgü doğasını ortadan kaldırmaz. Anonim şirketlerde ve tröstlerde bu durum açıkça ortadadır. Nitekim modern devlet bir kez daha, kapitalist üretim biçiminin dışsal koşullarını işçilerin olduğu kadar tikel kapitalistlerin tecavüzlerine karşı da korumak amacıyla kontrolünü aldığı bir örgütten ibarettir. Biçimi ne olursa olsun modern devlet, aslında kapitalist bir aygıttır; kapitalistlerin devleti ve toplam ulusal sermayenin ideal şahsiyetleşmesidir. Üretici güçlerin kontrolünü ne kadar ele geçirirse, o denli ulusal bir kapitalist haline elir ve çok daha fazla vatandaşı sömürür. İşçiler ücretli işçi yani proletarya olmayı sürdürürler.[48]

Troçki, Stalin 1928'de onu Rusya'dan kovmadan önce, yükselen bürokrasiye karşı savaş açmıştı. Ancak Rusya'da millileştirilen mülkler bir işçi devriminin sonucunda kurulduğu için, Rusya'nın "kapitalist bir devlet" yani devletin sanayi üzerinde diğer ülkelerdeki kapitalistler kadar çok denetime sahip olduğu bir ülke olmadığı fikrine yapışıp kalmıştı. Bununla birlikte, 1930'larda Meksika'daki endüstrinin millileştirilmesiyle ilgili olarak şunları söylemişti: "Meksika'da demiryolları ile petrol yataklarının millileştirilmesiyle sosyalizmin hiçbir ortak yanı yoktur. Bu devlet kapitalizminin ölçüsüdür." Troçki, Meksika'da devletin işlettiği bu endüstrilerde sendika liderlerinin yönetime dahil olduğunu belirtmişti. Fakat bunun işçilerin denetimiyle hiçbir ilişkisi yoktu. Sendika liderlerinden ise, "işçi sınıfını disiplin altına alması, yüzeysel açıdan işçi sınıfının çıkarlarıyla eşleşen, devletin ortak çıkarlarına

47. Friedrich Engels, *Socialism: Utopian and Scientific*, *MECW*, Cilt 24, s. 318.
48. A.g.e., s. 319.

hizmet edecek şekilde işçileri daha çalışkan hale getirmesi" beklenmekteydi.[49] Stalin'in Rusya'sında sendikaların oynadığı rol kuşkusuz böyle bir şeydi.

1980'de Polonya Szczecin'deki Solidarność eylemcilerinin çıkardığı işçi gazetesi *Jednosc*, Polonya devlet "aygıtı", "emek dünyasının" "inkârı" ve "yadsımasını" temsil ettiği için; devlet mülkiyeti ile toplumsal mülkiyet arasında bir ayrım yapılması gerektiğini söyleyerek benzer bir argümanda bulunmuştu.[50]

Engels'in yorumuyla, üretimin devlet tarafından kontrol edilmesi sonucunda "kapitalist ilişkiler ortadan kalkmamakta, aksine en üst noktaya gelmekteydi."[51] Üretim araçlarının çoğunlukla devlet bürokrasisinin elinde toplandığı ancak işçilerin üretim üzerinde hiçbir denetimlerinin olmadığı ülkelerin sosyalizmle ilişkileri yoktur. Doğu Avrupa'daki işçi isyanları –1917 sovyet deneyimine benzer şekilde 1956 yılında Macaristan'da kurulan işçi konseyleri de dahil– Sovyet işgali sonrasında kurulan ve Stalinist modeli temel alan bu toplumların sadece ismen sosyalist olduğunun pratik kanıtıydı.

Küba Devrimi yozlaşmış bir rejimi devirmiş, devasa kuzeye karşı dimdik durmuş ve Batı Yarımküredeki en kayda değer devrimlerden birini yaparak, Küba'daki fakirlere faydalı olan bir dizi toplumsal reformu hayata geçirmişti. Ancak Küba işçileri devrimin zaferinde nadiren rol oynadılar ve devrim sonrasında devlet üzerinde hiçbir denetimleri olmadı. Fidel Castro, Ernesto "Che" Guevara ve birkaç yüz gerillanın oluşturduğu görece küçük bir grup, 1959'da Fulgencia Batista'nın vahşi ve yozlaşmış rejimini devirmişlerdi. ABD ambargosu karşısında, ABD'nin

49. Leon Trotsky, "Trade Unions in the Epoch of Imperialist Decay" *Marxism and the Trade Unions,* New York: Labor Publications, 1973, s. 17 (*Sendikalar Üzerine*, Çev. Mustafa Sayman, Maya Yay., 1976).
50. Alıntılandığı yer: Barker, *Festival of the Oppressed,* s. 93.
51. Engels, *Socialism: Utopian and Scientific,* s. 319.

sahip olduğu mülkleri milleştirmeye başladılar. Castro yaklaşık iki yıl sonra, sadece geriye dönük olarak Küba Devriminin "sosyalist" bir devrim olduğunu, Küba'daki tek partili devletin (Fidel'in şahsi yönetimine dayalı) Rus tipi devlet kapitalizminin yön verdiği gelişimi model aldığını ilan etmişti. Küba'nın destekçileri (Birleşik Devletler'e karşı savunmasından ziyade rejimin kendisini destekleyenler), gelişmiş sağlık bakımı, daha iyi eğitim hizmeti ve diğerleri gibi çeşitli reformların, Küba'nın sosyalist niteliğini gösteren unsurlar olduğunu iddia etmektedirler. Şüphesiz bunların hepsi devrimin önemli kazanımlarıdır. Ancak bir kez daha, bir dizi önemli demokratik ve toplumsal kazanım sosyalist nitelikte değil, Fransız Devrimi'nden çıkarılmıştı. Eğer ücretsiz ortaöğretim ve ulusal sağlık bakımı sosyalizm sayılacaksa, Kanada da bu listeye dahil edilmelidir.[52]

Küba halkının hükümet üzerinde demokratik denetim sağladığı da iddia edilmektedir. Ancak bu kitlesel katılımla popülerliği, demokratik karar alımı ve denetimle karıştırmaktır. Küba'daki popüler örgütler, tabanın denetim sağladığı kurumlardan ziyade tepeden gelen yönergelerin aktarıldığı yerlerdir. Bürokratik planlamalar, Küba ekonomisinin nasıl geliştirileceği ve çeşitlendirileceği üzerine yapılmaktaydı. Küba ekonomisi için emek, Detroit'teki GM fabrikasındaki işçilerle aynı şekilde sömürdüğü bir girdiden ibaretti. Fidel'in kardeşi Raul Castro, 1970'lerde Küba'daki sendikaların rolünü kapitalist bir girişimde yöneticilerin rolüne yakın bir şey olarak tarif

52. Küba Devrimi ile sonrasında yaşananlara ilişkin bir analiz için Bkz. Sam Farber, *Revolution and Reaction in Cuba, 1933-1960,* Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1960); Sam Farber, *The Origins of the Cuban Revolution Reconsidered,* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2006); Sam Farber, *Cuba Since the Revolution of 1959: A Critical Assessment*, Chicago: Haymarket Books, 2011. Ayrıca Bkz. Paul D'Amato, "Cuba: Image and Reality" *International Socialist Review* 51, Ocak-Şubat 2007.

etmişti: "Sosyalizmde sendikaların temel işlevlerinden biri, devrimci gücün çalışan kitlelere aktarmak zorunda olduğu yönelimler, yönergeler ve hedefler için bir araç olarak hizmet etmesidir. [Sendikaların dahil edilmesini şart koşan] temel görevler verimlilik ve iş disiplinidir; [ve] işgününden daha etkili bir şekilde faydalanmaktır."[53] Çalışma Bakanı Jorge Risquet aynı yıl Küba işçilerine titizce şunları aktarıyordu: "İşçilere danışılması gerektiği sözüyle Fidel ve benim kastettiğimiz şey, Partinin üstlenmek zorunda olduğu öncü rolünü yadsıyacağımız anlamına gelmemektedir. [kuruluşlarda] alınan kararlar ve sorumluluğun, yönetime düştüğünü" ısrar etmekteydi ve bu yönetim "gerekli tüm yetkiye sahipti".[54]

Aynı şey planlama için de geçerlidir. Sosyalist bir toplum bilinçli planlama getirerek, piyasaların anarşik düzenini bitirmeye çalışır. Ancak planlama tek başına sosyalizm demek değildir. Kapitalizm altında da planlama unsuru vardır. Firmalarda, Pentagon'da, posta idaresinde ve diğerlerinde sürekli planlamalar yapılır. Ancak bu planlama biçimlerinin hiçbiri piyasa anarşizmini ortadan kaldırmaz. Aksine bu düzen onları plan yapmaya iter. Küba'da devlet planlaması vardır ancak bu planı biçimlendiren şey, Küba'nın sağ kalma ihtiyacı ve küçük, yalıtılmış konumundan ötürü dünya ekonomisindeki hassas konumuna dair görüşmelerdir. Planlama demokratik değildir ve tamamen planlamacıların kontrolünde yapılmamaktadır. Tüm bu örneklerde planlama, insani ihtiyaçlar için değil, işçilerin pahasına girdileri ve kârı maksimize etmek için tasarlanmaktadır. ABD'nin yürüttüğü büyük bir savaş için sarf edilen muazzam örgütlenmeleri ve planlamaları hayal edin. Böylelikle, bu enerjinin gezegendeki herke-

53. Alıntılandığı yer: Carmelo Mesa-Lago, *Cuba in the 1970s: Pragmatism and Institutionalism*, Albeuquerque, NM: University of Arizona Press, 1974, s. 80.
54. A.g.e., s. 81.

si yeterli şekilde beslemek, barındırmak, giydirmek ve eğitmek için kullanılması halinde, neler yapılabileceğine ilişkin bir fikriniz olur.

Millileştirme meselesi, örnek olarak Bolivyalı işçiler ve köylülerin, ürettiği zenginlik küresel sermaye tarafından alınmasın diye ülkenin ulusal doğalgaz endüstrisinin millileştirilmesini talep ettiğinde göründüğü gibi önemsiz bir mesele değildir. Ancak millileştirme dünya üretimi ve dünya pazarında rekabete dayandığı sürece, *kapitalist* millileştirme olacaktır.

Marksistler açısından millileştirme, işçi sınıfı ilk önce kendisini iktidara konumlandırdığı takdirde toplumun sosyalist bir yönelimle dönüştürülmesi için kullanılacak bir silah olabilir. Planlamayı işçi sınıfı mı yapıyor yoksa planlanıyorlar mı? Dolayısıyla sosyalizmin var olma meselesi bu veya öteki türden bir mülkiyete dayalı olması (özel mülkiyet veya milleştirme) değildir; aksine toplumun yan yana gelmiş üreticilerin yani işçi sınıfının denetiminde olup olmadığına bağlıdır. Gerçekte işçi iktidarının amacı, tüm sınıfsal ayrımları ortadan kaldıracak ve sınıfsal hâkimiyet aracı olan devletin yavaşça sönümlendiği bir toplum yaratacak bir dizi ekonomik ve toplumsal dönüşümü hayata geçirmektir. Engels'in yazdığı gibi, "proletarya kamusal iktidarı ele geçirir ve bu sayede toplumsallaşmış üretim araçlarını dönüştürür; bunu o araçları burjuvazinin elinden alıp kamusal mülkiyete çevirerek yapar." Artık işçilerin denetiminde olan ekonomi üretim araçlarını toplumsallaştırır, böylelikle üretim ve dağıtım insani ihtiyaçlara yanıt veren rasyonel bir plan çerçevesinde gerçekleştirilir. "Toplumsal üretimdeki anarşi oransal olarak ortadan kalktıkça" diye devam eder Engels; "devletin politik otoritesi yavaşça yok olur."[55] Bu sürecin başarılı olması için, sosyalizmin enternasyonel

55. Engels, *Socialism: Utopian and Scientific*, *MECW*, Cilt 24, s. 325.

olması gerekir. Yıllardır kapitalist bir rekabetin ortasında yüzen, uzun soluklu sosyalizm adaları (sosyalist devletler) üzerine yapılan bu konuşmalar tamamiyle saçmalıktır. Tek bir kooperatifte, tek bir kentte, tek bir adada veya tek bir ülkede sosyalizm, kavramın kendisiyle çelişmektedir.

10
Emperyalizm, Milliyetçilik ve Savaş

Kaybettiğimiz tarihçi Eric Hobsbawm, 20. yüzyıldaki savaşlar yüzünden 187 milyon insanın yaşamını yitirdiğini hesaplamıştı. Bu rakam MS 1000'deki toplam dünya nüfusundan fazlaydı ve 1913'teki toplam dünya nüfusunun onda biriydi.[1] Bu yüzyıl, ABD'nin savaşları, Irak ve Afganistan işgalleri, insansız hava taşıtlarıyla yaptığı saldırıları, diğer ülkelere yaptığı askeri müdahaleleriyle, henüz daha kötüsü olmasa da benzer bir barbarlığı vaat etmektedir.

1. Eric Hobsbawm, "War and Peace in the 20th Century" *Londra Review of Books* 24, no. 4 (Şubat 2002), http://www.lrb.co.uk/v24/n04/hobs01_.html.

Bu karanlık tabloya bakıldığında, savaşı insan tabiatında içkin bir şey, yani "istemsizce" yaptığımız bir şey olarak görmek çekici gelmektedir. Bu görüşe göre savaşlar, insanların doğalarından ötürü farklı gruplara (ırksal, etnik ve dilsel olarak) ayrılmış olmasından ve "farklı" olanlara karşı düşmanlık geliştirmesinden kaynaklanır. Bu görüş, savaşmaktan hoşlandığımızı göstermek amacıyla insanları diğer hayvanlarla kıyaslayan –sadece saldırgan hayvanları seçmeye özen gösterseler de– bir dolu sözde bilimsel çalışma tarafından pekiştirilmektedir.

The Dark Side of Man [İnsanlığın Karanlık Yüzü] kitabında, primatolog Jane Goodall'ın çırağı Michael Ghiglieri, insanların biyolojik olarak tecavüze, cinayete, savaşa ve soykırıma programlı olduğunu, bu eğilimi bize en yakın primatlardan biri olan şempanzelerden aldığımızı ileri sürmektedir.[2] *Demonic Males* [Şeytani Erkekler] adlı bir başka kitapta primatolog Dale Peterson ile Richard Wrangham şunları yazmışlardır: "Şempanze türündekine benzer şiddet, modern insanları 5 milyon yıl boyunca süren, ölümcül ve saldırganca bir alışkınlığın sersemlemiş kurtulanları hale getirerek, insanlar arasındaki savaşların öncülü olmuş ve onlara kapı açmıştır."[3]

İnsan davranışlarını açıklamak için primatların davranışlarına yapılan referanslar, oldukça seçici bir şekilde yapılmaktadır. Bazı uzmanlar, şempanze örneğinin aralarındaki şiddet seviyesini abarttığını ileri sürmektedirler; örneğin tanınmış araştırmacı Jane Goodall, kendisinin veya yardımcılarının şempanzelere muz verip onların doğal davranış kalıplarını değiştirmesiyle, şempanzeler arasındaki şiddetin kayda değer ölçüde arttığını belirtmişti.

2. Michael Ghiglieri, *The Dark Side of Man,* New York: Basic Books, 1999. Bkz. Bölüm 1, "Born to Be Bad?" (*Erkeğin Karanlık Yüzü,* Çev. Ülgen Yıldız Battal, Phoenix Yay., 2003)

3. Richard Wrangham ve Dale Peterson, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*, New York: Mariner Books, 1996, s. 63.

Sözde şiddete yatkın olan, hiyerarşik bir şekilde örgütlenmiş şempanzeleri seçmek yerine, neden primat insanlarına genetik açıdan eşit derecede yakın olan bonobolardan faydalanmıyoruz? [Yazar Frans de Waal ile Frans Lanting şöyle yazıyordu: "Bonobolar daha önce keşfedilmiş olsaydı, insan evrimine ilişkin yeniden kurgulama girişimleri savaş, avcılık, alet teknolojisi ve diğer maskülen işler yerine cinsel ilişkileri, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitliği ve ailenin kökenini vurgulayabilirdi. Görünen odur ki Bonobo toplumunu yöneten ilke, en az otuz yıldır ders kitaplarına hâkim olan, kana susamış katil maymun mitinden ziyade 1960'ların 'Savaşma, Seviş' sloganıdır."[4]

Ancak belirtilmesi gereken asıl husus, insan olmayan canlıları araştırarak insan davranışlarının anlaşılamayacağıdır. İnsanlığın saldırganlık, itaatkârlık ve bir dizi başka davranışsal özelliğe ev sahipliği yapacak bir kapasiteye sahip olduğu doğru olabilir. Ancak insan davranışlarında bulduğumuz her saldırganlık örneği karşısında, barışçıl işbirliği ve paylaşma örneği de bulunabilir. Dahası, sistemli ve silahlı çatışmalar yani savaş saldırganca davranışların çok ötesinde bir şeydir. İnsanlar doğası gereği savaşa yatkınlarsa, kişi hükümetlerin neden genç erkekleri çok genç yaşta aldıklarını ve onları diğer insanları sistemli bir şekilde öldürebilecek şekilde sert bir eğitimden geçirdiklerini merak etmektedir.

Önceki bölümde belirtildiği gibi, işbirliği, alet kullanımı ve dil aracılığıyla kültürel olarak değişme becerimiz, insanları farklı ortamlara uyum sağlayabilir hale getirmekte, bağlama bağlı olarak çok geniş bir yelpazede farklı davranışlar sergilemesine yol açmaktadır. Kısaca işbirliği içinde hareket etmek dışında çok az şeyi istemsizce yapıyoruz.

4. Frans de Waal ve Frans Lanting, *Bonobo: The Forgotten Ape,* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1997, s. 2.

Birçok giriş dersinde hâlâ kullanılmakta olan en popüler antropoloji kitaplarından biri, Napoleon A. Chagnon'un 1968 tarihli *Yanomamö: The Fierce People** kitabıdır. Kitap, sürekli savaş halindeki bir grup Amazon avcısını incelemiştir. Chagnon'un iddiasıyla, Yanomamilerin vahşi yaşam tarzı "kültürümüz tarafından değiştirilmeden veya yok edilmeden önce son derece ilkel bir kültürel adaptasyonu" yansıtmaktadır.[5] Avrupalılarla temas kurmadan önce kabile halklarının normal bir yaşam tarzı olarak sürekli savaştığı fikrini desteklemek için sürekli Chagnon'un değerlendirmesinden faydalanılmıştır.

Ancak Yanomamiler ilkel bir kültüre sahip olmaktan çok uzaklardı. Yanomamiler, köle avcılarının bölgeyi işgal ettiği 1700 ortalarında Avrupalılarla temas kurmaya başlamışlardı. Antropolog R. Brian Ferguson gayet ikna edici bir şekilde, Avrupa'dan gelen hastalıkların yıkıcı etkileri ve daha önemlisi "Batılı imalat ürünlerinin ticareti üzerindeki denetimle veya buna erişimle ilgili karşıt çıkarlar" sebebiyle av kaynakları azaldığı ve kültürleri bozulduğu için, Yamomariler arasında 1950'lerden itibaren büyük bir savaş tutkusu olduğunu öne sürmüştü.[6]

Bu kitabın başlarında belirtildiği gibi, gezegende geçirdiğimiz zamanın büyük bölümünde, hiçbir hiyerarşinin, düzenli ordunun, sınıfsal ayrımının ve devlet yapısının olmadığı toplayıcı gruplar içinde yaşıyorduk. Yemek ve diğer kaynaklar paylaşılıyordu. Bu toplumlarda savaş çok enderdi ve niteliği bugünkü savaşlara göre çok daha şiddetsizdi. Antropolog Bronislaw Malinowski şunla-

* Napoleon A. Chagnon, *Savaşa Doğanlar*, Çev. Burcu Bölükbaşı, Epsilon Yay., 2004. (y.h.n.)

5. Chegnon'un alıntılandığı yer: Richard H. Robbins, *Cultural Anthropology: A Problem-Based Approach*, Belmont, CA: Wadsworth, 2013, s. 320.

6. R. Brian Ferguson, "A Savage Encounter: Western Contact and the Yanomami War Complex" R. Brian Ferguson ve Neil L. Whitehead, (der.), *War in the Tribal Zone: Expanding States and Indigenous Warfare*, Santa Fe, NM: School of American Research Press, 1992, s. 201.

rı yazmıştı: "Taşınabilir zenginliğin var olmadığı, gıda ürünlerinin biriktirilip taşınamayacak kadar dayanıksız ve kullanışsız olduğu, her birey ürettiği kadar tükkettiğinden kölelerin hiçbir değer taşımadığı koşullarda, zor gücü kullanma zenginliğin taşınmasında faydasız bir araçtı."[7]

Modern çağdaki ve yakın zamana dek varlığını sürdüren avcı-toplayıcı toplumlardaki insanların, son birkaç yüzyıla damga vurmuş küresel kapitalizmin etkisine hiç maruz kalmadan yaşadığı söylenemez elbet. Ancak ilgili araştırmalar, bu toplumların ya hiç savaşmadığını ya da "barışçıl" olarak görüldüklerini göstermektedir. 1940'larda mevcut antropolojik veriler üzerinden yapılmış kapsamlı araştırmalardan biri olan *The Study of War* [Savaş Araştırması], incelenen 590 farklı toplum arasında %64'ünün hiç savaşmadığını ya da barışçı olduğunu bulmuştu; ayrıca bu görece barışçıl toplumların yarısı, göçebe toplayıcı toplumlardır.[8] Şiddetin hiç yaşanmadığı toplumlar da değillerdi; ancak kan davaları ve ara sıra gerçekleşen intikam cinayetleri, günümüz savaşlarındaki kitlesel kıyımlarla kıyaslanamaz ölçüdedir.

Bildiğimiz kadarıyla sınıfların ve devletin henüz olmadığı toplumlardaki savaş, niteliksel olarak modern savaşlardan son derece farklıydı. Profesyonel bir savaşçı grubu yoktu. Erkekler (veya bazen kadınlar) koşullara göre ya avcı ya da savaşçıydılar. Savaşlar genelde, bir kişinin yaralanması veya öldürülmesiyle birlikte sona eren küçük çatışmalardan oluşmaktaydı. Plains Yerlileri arasındak savaşçı gruplar, ölümle sonulanan çatışmalardan uzak durmaya çalışırdı ve "sayma vuruşları" yani düşmanın bedenine elle veya özel bir çubukla dokunmak, öldürmek-

7. Alıntılandığı yer: Douglas P. Fry, The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence, Londra: Oxford University Press, 2006, s. 100-1.
8. Aktarıldığı yer: A.g.e., s. 97.

ten çok daha büyük bir başarı olarak sayılıyordu.[9] Kaçak Rhode Island kolonicisi Roger Williams, Yerli uluslar arasında gözlemlediği savaşların "Avrupa'nın zalimane savaşlarına kıyasla çok daha az kanlı ve tüketici" olduğunu söylemişti.[10] 1637'de savunmasız bir Pequot köyündeki katliama liderlik etmiş Kaptan John Underhill'e göre, İngilizlerle işbirliği yapan bir grup Narragansett Yerlisinin, İngiliz savaş tarzının "çok fazla adamı katletmesinden" şikâyet ederek saldırıdan geri çekilmişlerdi.[11]

Ancak tarımın yükselişi ve artığın üretilmesiyle –ki bu da ilk hâkim sınıfları (artığın koruyucuları) ortaya çıkarmıştır– savaş sistemli bir pratiğe dönüşmüş, zenginlik ve köle elde etmek isteyen yöneticilere tabi özel bir silahlı grup tarafından yapılır olmuştur. Yöneticiler sonrasında, fetihleri sonucunda elde ettikleri ganimetin (toprak, köle veya eşyalar) bir kısmını silahlı uşaklarına dağıtarak sadakatlerini satın almıştır.

Ancak artık için verilen kavga sadece rakip krallıklar arasındaki savaşları üretmekle kalmamıştır. Sınıflı toplumlar aynı zamanda kaçınılmaz bir şekilde, artığın nasıl kullanılacağıyla ilgili olarak toplumsal sınıflar arasında şiddetli çatışmalara da sebep olmuştur. Sistemli savaş devletlerin, daha doğrusu, artığı denetleyen azınlığı (onu üreten çoğunluktan) korumanın yanı sıra diğer grupların ürettiği zenginliği yağmalamak amacıyla kurulmuş olan özel silahlı organların, ortaya çıkmasıyla meydana gelmiştir.

Modern savaşların kökeni ise biyolojik olmaktan çok ekonomiktir. Antropolog Ashley Montagu şöyle yazmıştır: "Kuşkusuz modern dünyada, savaşın en güçlü sebebi

9. Robert H. Lowie, *Indians of the Plains*, Garden City, NY: The Natural History Press, 1963, s. 117-18.
10. Alıntılandığı yer: Francis Jennings, The Invasion of America: Indians, Colonialism and the Cant of Conquest, New York: Norton, 1976, s. 150.
11. Alıntılandığı yer: A.g.e.

ekonomik rekabettir ve bu hiçbir şekilde biyolojik bir temeli olmayan kültürel bir fenomendir."[12] Ancak Büyük İskender ile Roma İmparatorluğu'nun savaşları ve yağmaları bile, kapitalizm altında yapılan savaşlar yanında sönük kalmaktadır.

Beyaz Adamın Yükü

Barışçıl rekabet fikri, ekonomi profesörlerinin icadıdır. Savaş, fetihler ve yağmalar başından beri kapitalizme eşlik etmişti. 15. ve 16. yüzyıllarda, dünyadaki ilk ticari güçlerin Avrupa'da ortaya çıkmasıyla birlikte şiddet, bir istisnadan ziyade kaideye dönüşmüştü. Tüccar kapitalistler daha güçlü hale geldikçe, pazarını ve hammadde kaynaklarını zorla genişletmek için "kendi" devletlerine dayanır hale gelmişlerdi. Açık denizlerde bağımsız olarak bildiğimiz korsanlar, çoğu kez dünyanın başka bir yerinde başka bir ülkenin gasp ettiği, çaldığı veya çıkardığı ganimetleri ele geçirmeleri ve yağmalamaları için devletlerin tuttuğu kimselerdi. Piyasalar ve devlet, dünya ticaretinin denetimi ve hammadde ile emek için sömürülecek kolonilerin kurulması için Avrupa'da, Kuzey Amerika'da ve Asya'da birbiriyle rekabet eden devletlerin oluşturduğu bir sistem yaratmasıyla iç içe geçmişti.

Avrupalı güçlerin Kuzey Amerika'da üstünlük kurmak için verdileri mücadelede, Yerli Amerikalılar kasıtlı olarak birbirlerine düşürülmüşlerdi. Avrupalıların tarlalarına ve av sahalarına yaptıkları tecavüzler ile Avrupa hastalıklarının gelişi sayılarını azaltmış; onları batıya sürmüş ve küçük yerleşim bölgelerinde sağ kalma mücadelesi vermeye zorlamıştı. Katliamlar çok yaygındı. Marx *Kapital*'de şöyle tarif ediyordu:

12. Ashley Montagu, *Man in Process*, Cleveland, OH: World Publishing Company, 1961, s. 92.

> 1703 yılında o ayık Protestanlık savunucuları, Yeni İngiltere'nin Puritanları mecliste aldıkları kararla her Yerli kafa derisi ve ele geçirilen her kızılderili için 40 poundluk bir ödül koymuşlardı; 1720'de her kafa derisi için verilen ödül 100 pounda çıktı; 1744'te Massachusetts körfezi belli bir kabilenin asi olduklarını duyurduktan sonra, ödüller şu şekilde belirtilmişti: Yaşı 12 veya üzeri olan bir erkeğin kafa derisi için yeni para birimiyle 100 pound, erkek bir tutsak için 105 pound, kadın ve çocuk tutsaklar için 50'şer pound, kadın ve çocukların kafa derisi için 50 pound ödül kondu.[13]

Daha önce görüldüğü gibi köle ticaretini ve angarya çalıştırmayı da içeren emperyalizmin bu erken dönem, ticari ve kolonyal biçimi endüstriyel gücün yükselişi temelinde yükselen yeni bir emperyalizm biçimini doğurmuştur.

Marx'ın Engels'le birlikte *Komünist Manifesto*'yu yazdığı dönemde, endüstriyel kapitalizm sadece Britanya ile birkaç Avrupa ülkesinde gelişmişti. Fakat 20. yüzyıla gelindikçe kapializm gerçek bir küresel sisteme dönüştü. Erken dönem endüstriyel kapitalizme ait görece küçük ölçekli kapitalist işletmeler, rekabet ve kriz süreci içinde tekellere, yani tek bir pazar üzerinde hâkimiyet kurmuş bir veya birkaç büyük şirkete dönüştüler. Tekelci kapitalizmin büyümesiyle, kapitalist üretim ulus devlet sınırlarını aştı.

1890'lı yıllar yeni endüstrileşmiş en güçlü devletlerin –Britanya ile Fransa, hemen ardından Birleşik Devletler, Almanya ve Japonya– kendi aralarında dünyayı, kolonilere veya "nüfuz alanlarına" ayırma mücadelesine tanık oldu. Yeni emperyalizm, büyük çaplı fetihlerle önceki emperyalizm biçimlerinden ayrılmaktaydı. Örneğin 1876'da, Afrikalılar kıtanın %90'ını kontrol ediyordu. 1900'e gelindiğinde, Afrika'nın %90'ını kontrol eden Avrupalılardı.

13. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 915-16.

Aslında gezegenin bütün yüzeyi, birkaç büyük güç tarafından fethedilip aralarında paylaştırılmıştı.[14]

Büyük güçler, hammadde (ucuz ve çoğu zaman zorla çalıştırılan emeğin ürettiği) kaynakları ile yatırımları güvence altına almanın yanı sıra, rakip imparatorlukları uzak tutmak için de sömürge ve yarı sömürge arayışına girmişlerdi. Güney Afrika'daki Siyahi Afrikalılar topraklarından kovulmuş ve altın ya da elmas madenlerinde çalışmaya mecbur edilmişlerdi; böylelikle Cecil Rhodes ve J. B. Robinson gibi bir avuç insan çok zengin olmuştu (Bunu bildiğimden, ne zaman radyoda J. B. Robinson mücevherleri için yapılan enerjik bir reklam duysam içim ürperiyor). 1880'lerde Matabeleland'ta altın keşfedilince, Matabele halkının şefi Lobengula, Rhodes ve ortaklarına altın buldukları her yerde maden açma hakkı veren ve aldatılarak imzaladığı anlaşmayı kabul etmeyi reddetmişti. Elmas madenciliğiyle zaten büyük zenginliğe sahip olan Rhodes, bir ordu örgütleyip Matabeleland'ı işgal etmiş ve Maxim silahlarıyla binlerce insanı katletmişti. Rhodes'un ordusundaki 672 askerin her birine, altı bin dönüm toprak ve yirmi altınlık tazminat vaat edilmişti.[15] İşte Britanya, Afrika'ya "aydınlanmış" iktidarını böyle getirmişti. Bu katliam şair Hillaire Belloc'a şu dizeleri yazdırmıştı: "Ne olursa olsun elimizde / Maxim silahları var onların sahip olmadığı."[16]

Belçika Kongosu'nda yaşananlar, maksimum kâr elde etme girişimlerinin nasıl toplu katliama dönüştüğünü gösteren en korkunç örnektir. Belçika Kralı Leopold, "soylu hedefi", "süregiden ve tarafsız hizmetleri ilerleme amacına hizmet edecek" hale getirmek olan, Uluslararası

14. Lance Selfa, "A New Colonial 'Age of Empire'?" *International Socialist Review* 23 (Mayıs-Haziran 2002).
15. Stefan Kanfer, *The Last Empire: De Beers, Diamonds, and the World*, New York: Noonday Press, 1993, s. 116-25.
16. A.g.e., s. 124.

Kongo Derneği adlı bir topluluk kurmuştu.[17] Gerçekte derneğin verdiği uzun soluklu hizmet, çıplak talana insancıl bir kılık hazırlamaktı. Leopold fildişi ve kauçuk toplamaları için Afrikalıları Kongo Nehri Yatağına zorlayacak bir sistem kurmuştu. Afrikalıları çalışmaya mecbur etmek için sömürgeciler, diğer köylülerin itaat etmesini sağlamak amacıyla seçilen köylüleri öldürmekle görevli silahlı milisler göndermişlerdi. Kongo'daki eski mıntıka müdürünün yazdıkları şöyleydi: "Bu bölgede kauçuk toplayabilmek için, elleri, burunları ve kulakları kesmek zorundasınız."[18] Tarihçilerin hesaplamalarına göre, Leopold'un "hayırsever" girişimi, 1885 ile 1908 yılları arasında kabaca altı ile on milyon insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Anglobelçika Kauçuk ve Keşif Şirketi, Kongo'da %700'ü aşkın bir kâr elde etmişti.[19]

Britanya'nın Hindistan'daki hâkimiyetinin zalimlikte geri kalır yanı yoktu. 1750'lerde Britanya tarafından fethedilmesinden hemen önce, Hindistan ekonomik olarak Avrupa kadar zengin bir ülkeydi. Ancak zoraki emek, ucuz İngiliz imalat ürünleriyle Hindistan'ın tekstil sanayisinin çökmesi ve Hindistan'ın geleneksel sulama ile tahıl ambarı sisteminin yok edilmesi, uzun yıllar boyunca Hindistan ekonomisini geriletmişti. On milyonlarca insan, bir dizi yıkıcı kıtlık sebebiyle açlıktan ölmüştü. Britanya'da, Hindistan'daki açlıkla savaşma konusundaki cimriliğin eleştirisi sosyal Darwinci argümanlarla bir kenara itilmekteydi. Maliye bakanı Evelyn Baring meslektaşlarına şöyle güvence veriyordu: "Kıtlığın ve yetersiz sağlık hizmetlerinin hafifletilmesine dönük her hayırsever girişim, aşırı nüfustan kaynaklanan sorunları büyütme-

17. Adam Hoschchild, *King Leopold's Ghost*, New York: Houghton Mifflin, 1998, s. 66.
18. A.g.e., s. 165.
19. A.g.e., s. 160.

ye hizmet etmekle kalmaktadır."[20] Demiryolu inşaatları bir yana –Britanya her seferinde askerlerini taşımak ve Hindistan'ın zenginliğini ülke dışına çıkarmak amacıyla kurmuştur– Hindistan, İngiliz emperyalizmi yüzünden uzun yıllar gelişemeden kalmıştır. Tarihçi Mike Davis'in vardığı sonuç şöyleydi: "Hindistan'daki Britanya hâkimiyeti tek bir gerçeğe sıkıştırılacak olsa şu söylenebilir: 1757 ile 1947 arasında Hindistan'ın kişi başı milli gelirinde hiç artış olmamıştır."[21]

Kartal ve Pençeleri

Bu ülkede, Birleşik Devletler'in ne bir imparatorluk ne de emperyalist bir güç olduğunu söyleyen tuhaf bir ulusal mit var. Masala göre bizler, sadece özgürlük ile demokrasiyi yaymak veya zayıfı güçlüden korumak gibi soylu amaçlarla savaşa giren, özgürlüğüne düşkün bir milletiz. Tarihçi Sidney Lens'in kalemiyle, "İyiliksever Amerika",

> Diye bir şey yoktur ve hiç var olmamıştır. Birleşik Devletler çaresiz insanlardan topraklarını çalmış; onca ülkenin kendi iradelerini ve çıkarlarını umursamaksızın iradesini dayatmış; yüzlerce anlaşmayı ve uzlaşmayı ihlal etmiş; olabildiğince korkunç savaş suçları işlemiş; daha önce hiçbir insanın görmediği emperyalist bir imparatorluk kurmak için ordusunu adeta bir sopa, dolarını ise bir havuç gibi kullanmış; istedikleri lideri seçmelerini veya devrimle istemediklerini devirmelerini önlemek için onlarca ülkenin içişlerine acımasızca müdahale etmiştir.[22]

20. Mike Davis, *Late Victorian Holocausts*, New York: Verso, 2001, s. 32 (*Üzerinde Güneş Batmayan Katliam*, Çev. Umut Haskan, Yordam Yay., 2012).
21. A.g.e., s. 311.
22. Sidney Lens, *The Forging of the American Empire*, Chicago: Haymarket Books, 2004, s. 2.

Bu bizi hiç şaşırtmamalıdır; çünkü bu ülke, zaten bu topraklarda yaşayan yerli insanların elinden işgalle alınan kıta toprakları ile Batıda Meksika'dan koparılmış büyük bir arazi parçası üzerinde kurulmuştur.

Birleşik Devletler 1800'lerin sonunda bir dünya gücü olarak sahneye çıktı ve hızla dünyanın en büyük ekonomik gücü haline geldi. Bunun sonucunda Birleşik Devletler, daha enformel bir imparatorluk kurmayı kendisine uygun buldu. Washington sadece kendisine ait bir alan yaratamadığı yerlerde, örneğin Çin'de, bölgeye zorla girmek için "açık kapı" politikalarını öne sürdü. Ancak kendi "arka bahçesinde" yani Karayipler ile Pasifik'te, Birleşik Devletler mutlak bir hegemonya tesis etmek için askeri gücünden faydalandığı bir "kapalı kapı" politikası oluşturdu. Birleşik Devletler 1898'de İspanya'yla savaştığında, İspanyol sömürgelerini (Küba, Porto Riko ve Filipinler'i) İspanyol tiranlığından kurtarmak amacıyla hareket ettiğini iddia etmekteydi. Bu yardımsever hizmetlerinin karşılığında, Birleşik Devletler bu ülkelerin her birinde sömürgeler veya manda yönetimleri kurmuştu.

Washington'daki politikacılar, bu fetihlerini ırkçı temeller üzerinde meşrulaştırmaktan da geri durmuyorlardı. Başkan William McKinley 1899'da bir grup Metodist Kilise liderine, Filipinlilere "kendi kaderlerini tayin hakkı" vermeleri halinde "anarşi ile karşılıklığın" oluşacağını söylüyordu. Dolayısıyla Birleşik Devletler'in tek bir tercihi vardı: "Her birini alıp Filipinlileri eğitmek, onları geliştirmek, medenileştirmek ve Hıristiyanlaştırmak."[23] Ancak Birleşik Devlet ilk olarak, önce İspanyol hâkimiyetine sonrasında da Amerikalılara karşı gelişen bağımsızlık hareketini ezmek için Filipinler'e yedi bin kişilik bir ordu göndermek zorunda kalmıştı. Bir tarihçi, 1901'deki savaşın

23. William McKinley, "Remarks to Methodist Delegation" *The Philippines Reader,* Daniel B. Schirmer ve Stephen R. Shalom, (der.), Boston: South End Press, 1987, s. 22.

nasıl toplu bir kıyıma dönüştüğünü tarif etmektedir. Filipinli ulusalcı gerillalar, ABD'nin işgal ettiği Samar'daki bir kente saldırıp kırk dört ABD askerini öldürdükten sonra, Amerikan ordusu adada korkunç bir terör başlatmıştı:

> Amerika'nın intikam görevine komutanlık etmesi için, Luzon ve Panay'da daha yeni "zafer" elde etmiş General ["Uluyan Jack"] Smith seçilmişti. Smith'in Samar seferberliğine girişen adamlarına verdiği emir daha açık olamazdı: "Öldürün ve yakın, öldürün ve yakın! Ne kadar kişiyi öldürür ve yakarsanız beni o kadar memnun edersiniz." (...) Katliam için yaş sınırını belirlemesi istendiğinde, Smith şu utanç verici yanıtı vermişti: "On yaşından büyük her şeyi." Smith Samar'da "orada kuşların dahi yaşayamayacağı, ıssız bir yere" dönüştürülmesini emretmişti.[24]

Sonunda, ABD Ordusunun korkunç yakıp yıkma politikası bir milyondan fazla Filipinliyi yok etmişti.[25]

Birleşik Devletler'in Filipinler'deki barbarlığı, büyük hicivci Mark Twain'i emperyalizmin sağlam bir muhalifine dönüşmeye zorlamıştı. 1900 yılında bir *New York Herald* muhabirine, "O ateş saçan emperyalist kıyıları terk ettim. Amerikan kartallarının Pasifik'te çığlık atarak uçmasını istedim" demişti Twain. Ancak şunları söylemişti: "Filipin halkını özgürleştirmeyi değil, boyun eğdirme niyetinde olduğumuzu gördüm. Oraya kurtarmak için değil, fethetmek için gittik." Vardığı sonuçsa şöyleydi: "Ben antiemperyalistim. O kartalın pençesini başka topraklara geçirmesine karşıyım."[26]

Birleşik Devletler'in resmi olarak sömürge kurmaya çekindiği yerlerde bile pratikleri nerdeyse tamamen ay-

24. Luzviminda Francisco, "The Philippine-American War" *The Philippines Reader,* s. 17.
25. A.g.e., s. 18-19.
26. Alıntılandığı yer: Helen Scott, "The Mark Twain They Didn't Teach Us in School" *International Socialist Review* 10 (2000).

nıydı. Birleşik Devletler, Karayipler'deki ülkelerden borçların geri ödenmesini garanti altına almak için, gümrük idarelerinin yetkisini ABD görevlileri ile bankalarına bırakmalarını talep ediyordu. Ülkelerden biri bunu reddettiğindeyse, ABD orayı işgal ediyordu. Örnek olarak ABD askerleri Haiti'yi işgal etmiş ve bu işgal 1915'ten 1934'e kadar sürmüştü. Haiti'yi yabancıların toprak mülkiyetine açan ve ülkenin gümrük idaresi ile bankacılık sistemini New York National City Bankasına bırakan yeni bir anayasa dayatmış ve tüm direnişi ezmişti.[27]

Woodrow Wilson 1907'de, "açık kapı" politikasının nasıl Birleşik Devletler için, ABD hâkimiyetini artıran bir strateji olduğunu şöyle açıklamıştı: "Ticaret ulusal sınır tanımadığından ve imalatçılar dünyayı bir pazar olarak görmekte ısrarcı olduklarından, ülkesinin bayrağı gittiği yerlerde onu takip etmeli ve ona kapatılmış ulusal kapılar yıkılmalıdır. Finansörlerin elde ettiği tavizler, bu süreçte isteksiz ulusların egemenliği hiçe sayılacak olsa bile, o devlet bakanlarınca güvence altına alınmalıdır."[28]

Emperyalist Rekabet ve Savaş

Dünya bütünüyle büyük güçler arasındaki "nüfuz alanlarına" ayrıldıkça, aralarındaki rekabet de yoğunlaşır. "Güçler dengesi" tepeden tırnağa silahlanmış ülkelerce sağlanır. Ancak bu denge her zaman, emperyal pastadan bir dilim almaya hevesli yeni bir gücün ortaya çıkma tehditiyle karşı karşıyadır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında yazan Lenin, kapitalizmin bu yeni dönemini *emperyalizm* olarak tanımlamıştı; kısaca kapitalizm tekelci aşamada, devasa kapitalist tröst-

27. Scott Nearing ve Joseph Freeman, *Dollar Diplomacy,* New York: Modern Reader, 1969, s. 133-151; Hans Schmidt, *The United States Occupation of Haiti, 1915-1934,* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1995.

28. Alıntılandığı yer: Lens, Forging of the American Empire, s. 195.

lerin, dünyayı kendi aralarında paylaşmak için savaşan güçlü devletlerin desteğiyle piyasa hâkimiyeti kurmasıdır. Tekelci kapitalizmi "emperyalizmin ekonomik özü" olarak adlandırmış, temel özelliklerini "tekeller, oligarşi, özgürlük için değil de hâkimiyet kurmak için verilen mücadele, bir avuç zengin ve güçlü ülkenin çok dayıda küçük veya zayıf ülkeyi sömürmesi" şeklinde sıralamıştır.[29]

Lenin'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki kıyımların sürdüğü 1916 yılında yaptığı bu tahlil, emperyalizmin bir politika olmadığına, aksine önceki koşullar üzerinde büyüyen kapitalizmin yeni bir gelişim aşaması olduğuna işaret etmekteydi. Nasıl "serbest" rekabet tekelciliğe yol açıyorsa, "özgür ticaret de" ticaret savaşlarına ve silahlı çatışmalara yol açmaktadır. Emperyalizmin mantığı, devletlerarasında savaşlara yol açan uluslararası ekonomik rekabete dayanmaktadır.

O dönemde, bir dünya pazarının ortaya çıkması ile ülkeler arasındaki ekonomik bağımlılığın yeni bir "ultra emperyalist" sistem yaratarak savaşı demode hale getireceğini ileri süren, Alman sosyalisti Karl Kautsky gibi insanlar vardı.[30] Ne yazık ki ekonomik bağımlılığın olması savaşı ortadan kaldırmak şöyle dursun, aralarında daha barışçıl ilişkilerin kurulmasını bile sağlamamaktadır. Lenin'in belirttiği gibi, kapitalizmin gelişiminde iki ayrı eğilimin olduğu akıldan hiç çıkarılmamalıdır: Bir yanda "ulusal yaşamın uyanışı ve ulus devletlerin oluşumu"; diğer yandaysa "uluslararası etkileşimin gelişimi ve artan sıklığı" ile "ulusal engellerin ortadan kalkması."[31] Bir

29. V. I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism, CW,* Cilt 22, s. 298-300 (*Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Çev. Cemal Süreya, Sol Yay., 1969).

30. Bkz. Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the Socialist Revolution, 1880-1938*, Londra: New Left Books, 1980, s. 181-203; Kautsky'nin 1914 tarihli "Ultra-Emperyalizm" makalesi Marksist İnternet Arşivi'nde bulunabilir: www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/ultra-imp.htm.

31. V. I. Lenin, "Critical Remarks on the National Question" *Questions*

yanda karşılıklı bağımlılığa, diğer yanda ulus devletlerin diğerlerini takviye etmesine yönelik bu iki karşıt eğilim, tarihi boyunca kapitalizmin ayrılmaz bir özelliği olmuştur. İki eğilim arasındaki denge ile bunların kendilerini ifade ettiği çelişkiler değişmiştir. Ancak bu çelişki bugün bile, dünya kapitalizminin kalbinde yatmaktadır.

Sınıfsal hâkimiyetlerini koruma görevine ek olarak, kapitalistler merkezileşmiş bir devletin, ticareti kolaylaştıracak tek ve birleşik bir pazarın yaratmasına da ihtiyaç duyarlar. Fakat devlet aynı zamanda gerekli altyapının sağlanmasında ve kimi zaman ulusal kapitalistlerin etkili şekilde faaliyet yürütüp rekabet etmesi için gerekli sermaye kaynaklarının toplanmasında da önem taşır. Kapitalizm ulus devletin sınırlarını aşındırdıkça, devletin askeri zor kullanma işlevi, kapitalistlere ait bir ülkenin çıkarını diğerine karşı korumak (ve tasarlamak) gibi yeni bir boyut kazanır. Devletin rolü, devlet bürokrasisinin ölçeği ve zor aygıtının boyutu artmıştır.

Rus devrimci Nikolai Buharin şöyle yazmıştı: "Dünya kapitalizminin gelişimi, bir yanda ekonomik yaşamın uluslararasılaşmasına, diğer yanda ekonomik farklılıkların katmanlaşmasına yol açar; aynı ekonomik gelişim süreci çok muazzam bir şekilde, kapitalist çıkarların "ulusallaşması" dar "ulusal" grupların tepeden tırnağa silahlanması ve her an birbirlerini yok etmeye hazır hale gelmesi eğilimini güçlendirir."[32]

Troçki'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı gibi, "ekonomik sistemimize ait doğal eğilimin devletlerin sınırlarını aşmaya çalışmak olduğu" doğrudur. "Tüm kara ve denizleriyle, yeryüzü ve yeraltıyla tüm yerküre, farklı

---

of National Policy and Proletarian Internationalism, Moskova: Progress Publishers, 1970, s. 20.

32. Nikolai Bukharin, *Imperialism and World Economy*, New York: Monthly Review Press, 1973, s. 106-7 (*Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Uğur Selçuk Akalın, Bağlam Yay., 2005).

parçaları birbirlerine ayrılmaz biçimde bağlanmış tek bir ekonomik atölyeye dönüşmüştür."[33] Fakat bu süreç barışçıl rekabete değil hâkimiyet mücadelesine yol açmaktadır: "Devletlerin bu emperyalizm sorununa çözüm önerme tarzına, tüm insanlığın üreticilerini bir araya getiren idrak sahibi ve örgütlü bir işbirliği değil; bu Savaş sonucunda büyük güç olmaktan çıkıp dünya gücü haline gelecek muzaffer ülkenin kapitalist sınıfı tarafından, dünya ekonomik sisteminin sömürülmesi damga vurmaktadır."[34]

Milyonlarca hayatı yok eden iki yıkıcı dünya savaşı, Troçki'nin gözlemlerindeki doğruluğun altını çizmektedir. Dünyada bugüne kadar gerçekleşmiş çatışmaların tarihi, iktidar ilişkilerinin bir avuç devlet ve müttefiki arasında sürekli el değiştirmesinden oluşur. Farklı devletlerarasındaki ekonomik ilişkiler sürekli değişmekte (Çin ve Hindistan'ın yakın dönemdeki yükselişini akla getirin), yeni ticari ve diplomatik entrikaları zorunlu kılmaktadır; çünkü "sonradan gelenler" iktidarlarını büyütmeye, mevcut güçler ise sahip olduklarını korumaya veya genişletmeye çalışır. Nihai anlamda, kimin tepede olacağını güç belirler. Fakat ekonomik güç dengeleri sürekli değiştiğinden, sürekli yeni çatışmalar açığa çıkar ve oyun baştan başlar.

Bugün 20. yüzyılın başlarında olduğu gibi, rekabet halindeki sömürgeci güçler arasında bölünmüş bir dünyada yaşamıyoruz artık. Sömürgelerin azalan ekonomik değerine ek olarak, sömürgecilik karşıtı hareketler ve devrimler, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda bu çağı sona erdirmiştir. Birleşik Devletler gerek ekonomik gerekse askeri açıdan, dünyanın en büyük gücü haline gelmişti. Dünya gücünün birkaç merkeze bölündüğü bir

33. Leon Trotsky, *The Bolsheviks and World Peace,* New York: Boni & Liveright, Inc., 1918, s. 20-22. Bu metin ayrıca "The War and the International" adıyla yayınlanmıştır ve şuradan erişilebilir: www.marxists.org/archive/trotsky/1914/war/index.htm.
34. A.g.e.

düzen yerine, emperyal rekabet iki süpergüç arasında, yani Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan bir Soğuk Savaş biçimini almıştı. Her iki güç de dünyayı birkaç kez yok etmeye yetecek nükleer güce sahipti ve bu terör dengesine, isabetli bir şekilde, karşılıklı garanti edilmiş yıkım"MAD" [Çılgın] adı verilmişti.

Soğuk Savaş dönemindeki çatışmalar, Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler arasında doğrudan askeri savaşlar biçiminde değil, çoğunlukla Kore ve Vietnam savaşlarında olduğu gibi sistemin çevresinde yaşanan küçük ölçekli savaşlar biçiminde olmuştu. Rusya ekonomik açıdan, gezegenin büyük kısmında tesis edilmiş olan ABD hegemonyasına meydan okuyacak güce asla sahip olamamıştı. Ancak Birleşik Devletler ideolojik olarak Rus tehditini, kendisine karşı çıkan ulusalcı rejimleri devirmesi veya istikrarsız hale getirmesi gibi müdahaleleri için bahane olarak kullanmıştı. Komünizme karşı savaş, 1953'de İran'daki Musaddık hükümetini, 1954'te Guatemala'daki Arbenz hükümetini, 1973'te Şili'deki Allende hükümetini ve diğerlerini devirmenin mazereti olmuştu.[35]

Soğuk Savaş'ın bitişi emperyalizmin veya askeri çatışmaların sonu anlamına gelmiyordu; sadece oyun sahası değişmişti. Birleşik Devletler yarıştan tek süpergüç olarak çıkmıştı, kendisine en yakın ekonomik rakibinden iki kat, askeri olarak da yedi kat daha büyüktü. Bugün bile Birleşik Devletler dünya savunma harcamalarının %50'sini tek başına yapmaktadır.[36] Kendi ülkesi haricinde, dünya genelinde 725 askeri üsle askeri gücünü tüm yerküre-

35. ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki müdahalelerinin özeti için Bkz. William Blum, *Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower,* Monroe, ME: Common Courage Press, 2000, (*Haydut Devlet- Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Rehber*, Çev. Erdal Yüzak, Bağlam Yay., 2005) ve William Blum, *The CIA: A Forgotten History,* Londra: Zed Books, 1986.
36. Peter Starck, "World Military Spending Topped $1 Trillion in 2004" *Reuters,* 7 Haziran 2005.

ye yaymış tek devlettir.[37] Emperyalist rekabet mantığı, ABD'nin dünyadaki hiyerarşik konumu kaymasın ve potansiyel bir yeni kuvvet oluşacak zayıflıktan yararlanmasın diye, Amerikan yöneticilerini sürekli bu hâkimiyetlerini göstermeye ve pekiştirmeye itmektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri, Birleşik Devletler küresel hegemonya rolü için yeni bir gerekçe arayışı içindedirler. Nitekim bu gerekçeyi "teröre karşı savaşta" bulmuşlardır. Bush Yönetimi 11 Eylül 2001 trajedisini, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için ideal koşulları yaratan eşsiz bir fırsata –modern Pearl Harbor'a– çevirdi. 11 Eylül'den birkaç ay sonra Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice saldırıları "müthiş bir fırsat" olarak tanımlamış ve Birleşik Devletler'in "bu yeni fırsatlardan yararlanmak zorunda olduğunu" söylemişti.[38]

Afganistan işgali, en başta Irak işgalinin ön hazırlığıydı; ikinci olaraksa Orta Asya'da stratejik bir askeri varlığın sağlanmasıyla ilişkiliydi. Taliban'ın devrilmesi ve el-Kaide'nin peşinden gitme sadece bir bahaneydi. Benzer şekilde Irak'ın işgali ve istilasıyla, Irak rejiminin niteliği arasında hiçbir ilişki yoktu. Birleşik Devletler "dost" diktatörleri hep desteklemiştir; desteklemeyi de sürdürmektedir. İşgal öncesinde Jay Bookman'ın *Atlanta Journal-Constitution*'da yaptığı son derece doğru öngörüsünde, ABD'nin 2003 Irak işgali "hiç de Irak'la ilgili değildi. Kitle imha silahlarıyla veya terörizm, Saddam ve BM önergeleriyle ilgisi yoktur." Aksine savaşın amaçladığı şey, "Birleşik Devletler'i resmi olarak, gezegenin polisi

37. Chalmers Johnson, *The Sorrow of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*, New York: Metropolitan Books, 2004, (*Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, Çev. Hasan T. Kösebalaban, 4, Küre Yay., 2005).

38. Condoleeza Rice, Paul H. Nitze Uluslararası İlişkiler Yüksekokulu'nda yaptığı konuşma, Johns Hopkins University, Washington, DC, 29 Nisan 2002.

olarak tüm sorumluluğu ve yetkiyi elinde toplayan, tam teşekküllü küresel bir imparatorluğa dönüştürmekti." Bookman'a göre "çıkış planlarının" olmayışı kabiliyetsizliklerinden değil, Birleşik Devletler'in "sayesinde komşu İran da dahil tüm Ortadoğu'ya hâkim olacakları bir ülkede kalıcı askeri üsler kurmayı" istemesindendir.[39]

11 Eylül sonrasında Amerikan emperyalizminin, geçici bir çılgınlığın sonucunda aşırı yüklendiği anlamını çıkarmak çok cezp edicidir. Bush yönetiminin resmi bildirilerinden bazıları, sanki haklı çıkardıkları katliamlar için yazılmamışlar gibi Monty Pythonvari bir absürtlükle yayınlanmıştır. Bush ABD işgalinin hemen öncesinde, kendini beğenmiş bir edayla şu uyarıda bulunuyordu: "Irak'taki generaller, her davranışlarının bir sonucu olacağını açıkça anlamak zorundadırlar. Kendi yurttaşlarının yanı sıra komşu ülkelerdeki insanların da hayatlarını tehlikeye atacak şekilde davranmaları halinde, bunun ağır sonuçları olacaktır. Yaşanacaklardan sorumlu tutulacaklardır."[40] Bu tehdit, 16. yüzyılda İspanyol fatihlerinin, fetihe başlamadan önce (saldırılan halkın anlamadığı bir dil olan İspanyolca yazılmış) kurbanlara okunmak üzere yazdıkları resmi belge olan, *requierimiento*'yu andırmaktadır. Dinleyenleri Kiliseye ve İspanyol Tacına itaat etmeye çağıran bu belge şu uyarılarda bulunuyordu:

> Ancak bunu yapmazlar veya kötü niyetli bir şekilde bunu geciktirirlerse (...) tüm gücümüzle ülkenize gireceğiz; elimizden geldiği her şekille size karşı savaşacağız; ve sizi Kilise ile ekselanslarının boyunduruğuna ve itaatine tabi kılacağız. Sizi, eşlerinizi ve çocuklarınızı alıp sizi köle yapacak; böylece ekselanslarının istediği şekilde sizi satacak veya yok edeceğiz;

39. "The President's Real Goal in Iraq" *Atlanta Journal-Constitution*, 29 Eylül 2002.

40. George W. Bush, "President Outlines Priorities" basın konferansı, 7 Kasım 2002, www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021107-2.html.

> elinizdeki her şeyi alacak ve itaat etmeyen kullara yaptığımız gibi elimizden gelen tüm zararı ve kötülüğü size yapacağız. (...) Bu savaştan doğan tüm ölümler ve kayıpların, ekselanslarının, bizim veya bizimle gelen süvarilerin değil, sizin hatanız olduğunu bildiririz.[41]

Metin eski olabilir ancak altında yatan çarpık mantık tümüyle moderndir. Birleşik Devletler'e itaat edin; reddederseniz size getireceğimiz yıkımdan siz sorumlu olacaksınız. Ancak bugün buna bir kandırmaca eklenmiştir: Size "özgürlük" vermek için burada olduğumuzdan, direnmek için hiçbir sebebiniz yok. Bir ABD askeri, Bağdat'ın işgal edilmesini protesto eden Iraklı kitlelere şöyle bağırmıştır: "Size lanet özgürlüğünüzü vermek için buradayız. Şimdi dağılın."[42]

Çılgınlık tezi, ABD dış politikasının aslında sürekli olma niteliğini göz ardı etmektedir. Washington'daki farklı yönetimler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, Birleşik Devletler'in dünyayı askeri ve ekonomik olarak hâkimiyeti altına alıp almaması *gerektiği* üzerine değil, bu hâkimiyetin *nasıl* sağlanacağı üzerinedir (tek taraflı mı yoksa bağlı müttefiklerle mi?). Demokrat Bill Clinton'un, askeri bütçeyi 112 milyar dolara çıkardığı, Reagan'ın "Yıldız Savaşları" adlı füze savunma programını yeniden oluşturduğu ve önceki dört başkanın toplamına kıyasla daha fazla ülkeye asker gönderdiği unutulmamalıdır. Irak'taki çocuk ölüm oranlarında çarpıcı bir artışa sebep olan yıkıcı önlemleri, Irak'a dayatmıştı.[43] Aslında Clinton yönetimi, daha sonra yapılacak şeylere zemin oluşturacak

41. William Christie MacLeod, *The American Indian Frontier,* New York: Alfred A. Knopf, 1928, s. 76.
42. Alıntılandığı yer: "This Isn't Liberation, This Is Conquest" *Socialist Worker,* editörden, 18 Nisan 2003.
43. Örnek olarak Bkz. Mohamed M. Ali ve Iqbal H. Shah, "Sanctions and Child Mortality in Iraq" *Lancet* 355, no. 9218 (27 Mayıs 2000): 1851-1857.

"rejim değişikliklerini" dayatmak için, "başarısız devletlere" müdahale etmede örnek teşkil etmiştir.[44]

Chalmers Johnson'a göre bugün ABD emperyalizminin üç temel görevi şunlardır: "Dünyanın geri kalanı üzerinde askeri üstünlüklerini korumak amacıyla, imparatorluğun hiçbir yerinde kontrolü kaybetmediklerinden emin olacak emperyal kolluk görevleri"; "hem Amerika'nın doymak bilmez fosil yakıt talebine hizmet etmesi, hem de petrole daha bağımlı bölgelere karşı pazarlık bölgesi olarak kullanılması için, mümkün olduğunca çok petrol kaynağının kontrolünü ele geçirme"; ve "askeri endüstriyel kompleks için istihdam ve gelir sağlama (örnek olarak, Halliburton'un Bondsteel ve Monteith Kamplarını inşa edip işletmesi sayesinde elde ettiği büyük kârlar gibi)."[45] Bu kapsamlı çerçeve, sadece neden Birleşik Devletler'in Irak'ı işgal ettiğini değil (petrol); neden Afrika'ya, Asya'ya ve yerkürenin diğer köşelerine burnunu soktuğunu da açıklama avantajına sahiptir.

Obama'nın başkanlığı, Washington'un askeri ve ekonomik hegemonyasını sürdürme hedefinden sapmamıştır. Bush'un 9/11'den sonra yıkıcı şekilde kapasitesinin ötesine çıkması sonucu, Birleşik Devletler'in zarar görmüş imajını düzeltmenin zorunlu bir unsuru olarak, tarz değişmiş olabilir ancak ABD dış politikasının özü aynıdır. Obama, Bush'un savunma bakanı Robert Gates'i tekrar göreve atayarak, kendisininkiyle Bush'un dış politikası arasındaki devamlılığın ipucunu vermişti. Ashley Smith şöyle yazıyordu: "Yaygın yanlış anlaşılmaların aksine, Obama ne bir 'barış adayı' olmuş ne de 'barışçıl bir başkan" olma niyeti

44. Bkz: Lance Selfa, "Eight Years of Clinton-Gore: The Price of Lesser-Evilism" *International Socialist Review* 13 (Ağustos-Eylül 2000); Sami Farsoun, "Roots of the American Anti-Terrorism Crusade" *Civil Rights in Peril. The Targeting of Arabs and Muslims,* (der.), Elaine C. Hagopian, Chicago ve Londra: Haymarket Books/Pluto Press, 2004, s. 133-46.
45. Johnson, Sorrows of Empire, s. 151-52.

taşımıştır. 2011'de 700 milyar doları aşan bütçesiyle askeri harcamaları artırmış, Afganistan'a yapılan akına 30.000 asker sevk etmiş, bu savaşı Pakistan'a yaymış, Amerikan işgalinin sürmesine izin vermesi için Irak'a kabadayılık yapmış, Yemen ve Somali'de süren insansız hava taşıtı operasyonlarını artırmış ve bir zamanlar Washington'un müttefiki olan Muammer Kaddafi'nin devrilmesi amacıyla NATO hava saldırısını başlatmıştır."[46]

Aralık 2009'da Nobel Barış Ödülü Konuşması'nda Obama, Birleşik Devletler'in "vatandaşlarının kanı ve ordusunun gücüyle altmış yılı aşkın süredir küresel güvenliğin garanti altına alınmasına yardımcı oldukları" üzerine sıradan ve basmakalıp argümanlar sunmuştu[47] (Sadece böyle bir cümlenin "barış" ödülü kabulünde söylenebilmesi bile şaşırtıcıdır). Bazı Cumhuriyetçiler Obama'nın yorumlarına övgüler yağdırmışlardı. İşadamı ve eskiden Bush'un Beyaz Saray danışmanlığını yapan Bradley A. Blakeman şöyle demişti: "İroniye bakın ki George W. Bush da aynı konuşmayı yapabilirdi. Bu bir Amerikan başkanının dünyaya vereceği gerçek mesajdı."[48]

Obama'nın mesajı konuşmalardan öte bir şeydi. Bush'un döneminde yapılan işkenceleri sorgulamayı reddetti, Birleşik Devletler'in "terör" şüphelilerini dava açmadan alıkoyduğu Guantanamo hapisanesini kapatma vaadini gerçekleştirmedi ve zaten belirtildiği gibi, kendisine terör faaliyetlerine karıştığından şüphelenilen ABD vatandaşlarının öldürülmesi yetkisini verdi.

---

46. Ashley Smith, "Obama's New Imperial Strategy" *International Socialist Review* 83, Mayıs 2012, www.isreview.org/issue/83/obamas-new-imperialist-strategy.
47. Bkz. "Full Text of Obama's Nobel Peace Prize Speech" NBCNews.com, 10 Aralık 2009, www.msnbc.msn.com/id/34360743/ns/politics-white_house/t/full-text-obamas-nobel-peace-prize-speech/#.UPWqXuhU2Xo.
48. Eamon Javers, "Conservative Praise for Nobel Speech" Politico.com, 10 Aralık 2009, http://dyn.politico.com/printstory.cfm?uuid=79BD6E2B-18FE-70B2-A85D3CF476223A56.

Retorik farklılaşmalara rağmen Obama döneminde de süren "teröre karşı savaşın" yurtiçindeki unsuru, ABD VATANDAŞLIK Yasası sebebiyle daha da pekişmişti. Obama ilk seçim kampanyası sırasında, Bush yönetimini "ülke tarihindeki en gizli kapaklı yönetimlerden biri olmakla" eleştirmişti. Yaptıklarını cesur ve vatanseverce bulduğu ve usulsüzlükleri aktaran muhbirleri koruma sözü vermişti. Seçildiği takdirde "eşi görülmemiş bir şeffaflık" vaadinde bulunmuştu.[49] Sonrasındaysa Obama, önceki başkanlara kıyasla gizliliğe ve Orwellci devlet gözetimine çok daha fazla bağlı olduğunu kanıtladı. Birleşik Devletler'in Ortadoğu'da işlediği ve kimsenin sorumlu tutulmadığı savaş suçlarını ifşa eden bilgiler sızdırdığı için, PFC Chelsea Manning'i yargılatmış ve otuz beş yıllık hapis cezasına çarptırmıştı. Ayrıca ABD hükümetinin şimdiye dek gizli bir şekilde ve telekomünikasyon endüstrisiyle işbirliği içinde, telefon aramalarının kayıtları ile Birleşik Devletler içindeki ve dışındaki insanların çevrimiçi iletişimleri de dahil olmak üzere ABD vatandaşlarından büyük miktarda elektronik veri çektiğini halka duyurduğu için CIA'nin eski savunma çalışanı olan Edward Snowden'ı yargılatmaya çalışmaktadır.[50] 2008'de dünya ekonomisini zora sokan gölge bankacılık sistemi, ABD gücünü korumaya kendisini adamış gizli ve derin bir devletle beraber büyümüştü.

Birleşik Devletler'in Afganistan ve Irak'taki büyük çaplı işgallerini kendi çıkarına kullanmaya dönük başarısız girişimleri karşısında Obama, Afganistan, Pakistan ve Kuzey Afrika'da daha çok insansız hava taşıtlarıyla yapılan saldırılara bel bağlar oldu. Nitekim bu saldırılar sebebiyle içlerinde birçok çocuğun da olduğu yüzlerce

49. Alıntılandığı yer: Glenn Greenwald, "Remember When Obama Vowed to Protect Whistleblowers?" *Guardian*, 15 Mart 2013.
50. Alan Maass, "The National Spying-on-You Agency" *SocialistWorker.com*, 11 Haziran 2013, http://socialistworker.org/2013/06/11/national-spying-on-you-agency.

sivil hayatını kaybetti. Stanford Hukuk Okulu ile New York Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin 2012'de yaptığı bir çalışmaya göre, "insansız hava taşıtları Pakistan'da 2.562-3.325 insan öldürmüştür ve bunların 474-881'i sivil, içlerinden 176'sı ise çocuktur."[51]

Birleşik Devletler yüz yılı aşkın bir süredir emperyalist bir güç olmayı sürdürmektedir; ve yağmacı amaçlarını, demokrasiyi yayma, tiranları kaldırma, komünizmle mücadele etme, insani yardım getirme ve şimdi "yurdu" terörizme karşı koruma kisvesi altında gizlemektedir. 11 Eylül'den sonraki en kayda değer yenilik, dünyaya polislik etme hakkını Amerika'ya Tanrı'nın verdiğini söyleyen uzman bozuntularının pişkinliğiydi. Bugün uluslararası ilişkiler profesörü ve emekli albay Andrew Bacevich'in sözleriyle, Birleşik Devletler'in "ebediyen dünyanın tek askeri süpergücü" olma hakkına ve görevine sahip bir imparatorluk olduğunu kabul etmek moda olmuştur.[52]

Bu her şeyin Washington'un keyfine göre gittiği anlamına gelmez. Vietnam'daki yenilgi, canavarın yaralanamaz olmadığını net bir şekilde hatırlatır. Çocuk oyuncağı olacak denilen Irak ve Afganistan işgallerinin, Iraklılar ile Afganların ülkelerine çöken yıkıma karşı verdiği çetin direniş sayesinde, bataklığa dönüşmesi de bir diğer hatırlatıcı şeydir.

"Ulusal Çıkar"

Koridorun her iki tarafından politikacılar, "ulusal çıkarlar" üzerine veya neyin "Amerika" ve "ulusal güvenliği" için iyi ya da kötü olduğuna dair konuşmalar yapmaya bayılmaktadırlar. hâkim sınıfın çıkarlarını tüm ulusun çıkarları olarak takdim etme, geçmişten beri sevilen bir

51. CNN Wire Staff, "Drone Strikes Kill, Maim, and Traumatize Too Many Civilians, U.S. Study Says" CNNcom, 25 Eylül 2012.
52. Alıntılandığı yer: Johnson, *Sorrows of Empire,* 67.

pratiktir. Ulusalcılığa dayanma, devlet gözetiminden baskıya, büyük askeri cephanelikler inşa etmeden diğer ülkeleri bombalamaya her türlü korkunç uygulamayı haklı çıkarmak için kullanılır.

Ulus düşüncesinin gerçek hayatta birtakım temelleri vardır kuşkusuz: Gezegendeki herkes bir ulusa aittir ve bir devletin yönettiği topraklar içinde yaşar. Ancak herkes aynı zamanda bir toplumsal sınıfa aittir ve ulusal politikalar hâkim sınıfın çıkarına hizmet eder. Uluslararası ilişkiler profesörü Benedict Anderson şöyle yazar: "Devleti kutsal bir idole dönüştüren insanlardan ve 'muhteşem ataları' hakkında konuşan insanlardan korkun. Bilin ki cüzdanınız boşaltılmak üzeredir."[53]

Hükümetin ister harcamaların kısılması isterse savaş ilanı olsun bazı işlerini savunmak için ne zaman "ulusal çıkar" sözünden bahsedilecek olursa, Lenin'in sözleriyle "kim kârlı çıkacak" diye sormak gerekir. Lenin şunları yazmıştı: ["Belli bir politikayı *kimin* doğrudan savunduğu önemli değildir; çünkü bugünkü soylu kapitalist sistemde, bir para çantası herhangi bir görüşü savunması için bir dolu avukatı, yazarı, hatta meclis üyelerini, profesörleri, papazları ve benzerlerini "kiralayabilir" satın alabilir veya bünyesine katabilir. Burjuvazinin vicdanı veya onuru ticaret konusu yapmada beis görmediği bir ticaret çağında yaşıyoruz."[54]

Birleşik Devletler'in yürüttüğü her savaşta, ülkenin yöneticileri "ulusal çıkarlar" uğruna savaştıklarını iddia etmişlerdir. Ancak her seferinde asıl yararlananlar, tepedeki azınlık olmuştur. İmparatorluğun her genişlemesi, yaşam koşulları fethedilen ülkelerdeki çoğunlukla ortak olan geniş kesimlerin değil, bankacıların, sanayicilerin, askeri şirketlerin ve diğerlerinin faydasına olmuştur. Sa-

53. Benedict Anderson, "Indonesian Nationalism Today and in the Future" *New Left Review* 235 (Mayıs/Haziran 1999).
54. V.I. Lenin, "Who Stands to Gain?" *CW*, Cilt 19, s. 53.

vaş zamanlarında bu gerçeğin, ifade edilmesi tehlikeli olabilmektedir. Eugene Debs 1918'de bir kalabalığa şöyle seslenmekteydi: "Tarih boyunca savaşlar fetih ve talan için yapılmıştır. Savaşları ilan edenler hep yönetici sınıflar olmuştur; savaşanlar ise yönetilen sınıflar."[55] Bu konuşmasından ötürü, Debs atmış iki yaşında hapse atılmıştır.

Küreselleşme: Yeni Sınırlar mı yoksa Daha Az Sınır mı?

Kapitalizm daima küresel bir sistem olmuştur. Ancak politikacıların ve medyanın kullandığı şekliyle "küreselleşme" tabirinin çok daha farklı bir anlamı var gibidir. Peki neden bahsetmektedirler? Küreselleşme (bazen *neoliberalizm* denmektedir) ilk kez 1970'lerin sonunda geliştirilen "saldırgan bir politikanın stenografisidir"; ve bu politika "endüstrinin devletçe deregülasyonunu, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini ve uluslararası finans ile ticaret önündeki engellerin kaldırılarak serbestleşmeyi içermektedir."[56] Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans ve ticaret kuruluşlarının son yirmi beş yıldır uygulatmaya çalıştığı bu politikalar, ulusal pazarları ABD ile Avrupa'nın kapitalist çıkarlarına açma amacıyla tasarlanmaktadır. Bir ideoloji olarak küreselleşme, yurtiçinde uygulanan kemer sıkma önlemlerinin, işten çıkarmaların ve kamu hizmetlerinin kesintiye uğratılmasının gerekliliğini meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Gazeteci Lee Sustar şöyle ifade etmektedir: "Bütün ulusal yönetici sınıfları ile hükümetler, sırf 'küreselleşme bize bunu yaptırdı" diyerek sorumluluktan sıyrılabilmektedirler."[57]

55. Debs, "The Canton Speech" s. 260.
56. Lee Sustar, "Globalization: Myths and Realities" *International Socialist Review* 12 (Haziran-Temmuz 2000).
57. A.g.e.

Bazı yazarlar küreselleşmeyi neoliberal ekonomi politikalarının ötesinde bir şey olarak görmektedirler; yani onlara göre dünya ekonomik gelişiminin yeni bir aşamasıdır. Bu argümana göre, kapitalist üretim, ticaret ve yatırımlar öyle serbestçe yapılmaktadır ki, ulus devletler önemini kaybetmektedir. Solcu iktisatçılardan biri şöyle yazmaktadır: "Dünya kapitalizminde açığa çıkan bu yeni aşama, 'ulusal' ekonomilerin ulusötesi entegrasyonuyla birlikte yaşanan bir değişime işaret etmektedir. Esas olarak yaşanan şey, özerk ulusal üretim sistemlerin ilerici bir şekilde dağılması ve entegre bir dünya üretim sisteminin kurucu bileşenleri olarak yeniden etkinleşmeleridir."[58]

Son otuz yılda yaşanan değişimler kuşkusuz çarpıcıdır. Devlet kapitalizmi, doğrudan devletin kontrol ettiği ekonomiler, endüstriler veya teşebbüslerden uzaklaşma şeklindeki istikrarlı ve küresel bir eğilimin unsuru olarak, Rusya ve Doğu Avrupa'da yok olmuştur. Dünya ticareti, yabancı yatırımlar ve uluslararası finansal işlemler, son birkaç yılda astronomik ölçüde artmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar 1982 ile 2000 yılları arasında, 57 milyardan 1.3 trilyon dolara çıkmıştır.[59] Dünyadaki ihracatın hacmi ve değeri 1980'lerden beri korkunç bir büyüme içindedir ve dünya GSH büyüme oranının sürekli üzerinde olmuştur. Dünya ihraç malları hacmi, 1983'te 1.84 trilyon dolarken, 2003'te 7.4 trilyon dolar olmuştur. Bu tarihten sonra ihracat alıp başını gitmiştir; Büyük Bunalım sonrasındaki iki yıl boyunca %15 oranında düşmeden önce,

58. William I. Robinson, A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2004, s. 16.

59. FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) özellikle gelişmiş ülkelerde, en başta Büyük Bunalımın sonucu olarak bu kitabın yazılmasından beri yerlere çakılmıştır. Sadece 2012 yılında, FDI %18'lik kayıpla 1.35 trilyon dolara düşmüştür. Gelişmekte olan ülkeler bugün doğrudan yabancı yatırımların %52'sini çekmektedir. Bkz: "World Investment Report 2013" United Nations Conference on Trade and Development.

2008'de 15.7 trilyon dolar olmuştur.[60] 2009'a gelindiğinde, 780.000 yabancı ortaklığıyla 78.000 ulusötesi şirket dünya ticaretine ve üretimine hâkimdirler. Toplam 73 milyon insanı istihdam etmekte (1990'da 25 milyondu) olan bu şirketlerin satışları 1990 ile 2006 yılları arasında 6'dan 25 trilyon dolara çıkmıştır.[61] İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü'ndeki araştırmacılara göre, 2011'de inceledikleri 43.060 ulusötesi şirketten birbiriyle bağlantılı 147 tanesi (birçoğu finans sektöründendir) toplam zenginliğin %40'ını, 737'si ise %80'ini kontrol etmektedir.[62]

Bu olgular, 1914'te Karl Kautsky'nin öne attığı ve ekonomik entegrasyonla emperyalizmin, yani dünya hâkimiyeti uğruna devletlerarası yapılan rekabetin sona ereceği görüşü tekrar canlandırmıştır. Michael Hardt ile Antonio Negri büyük etki uyandırmış *İmparatorluk* eserinde şunu ileri sürmüşlerdi: "Birleşik Devletler emperyalist bir projenin merkezi olamaz, hatta bugün hiçbir ulus devlet bunu yapamaz. Emperyalizm bitti. Modern Avrupalı devletlerin yapmış olduğu gibi hiçbir ulus devlet artık dünya lideri olamaz."[63]

Birleşik Devletler'in son yıllarda yaptığı askeri müdahalelerin ölçeği ve sayısı dikkate alındığında, Hardt ile

60. United Nations Conference on Trade and Development, "International Trade Statistics 2009" 10; Richard Baldwin, "The Great Trade Collapse: What Caused It and What Does It Mean?" Vox, 27 Kasım 2009, www.voxeu.org/article/great-trade-collapse-what-caused-it-and-what-does-it-mean.

61. United Nations Conference on Trade and Development, "2009 Development and Globalization Facts and Figures" 30.

62. Bruce Upbin, "The 147 Companies That Control Everything" *Forbes*, 22 Ekim 2011, www.forbes.com/sites/bruceupbin/2011/10/22/the-147-companies-that-control-everything); Stefania Vitali, James B. Glattfelder ve Stafano Battiston, "The Network of Global Corporate Control" makale Zürih Federal Teknoloji Enstitüsü için yazılmıştır, İsviçre, 19 Eylül 2011.

63. Michael Hardt ve Antonio *Empire*, Boston: Harvard University Press, 2000, s. xiii-xiv (*İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 2015).

Negri'nin tezi son derece tuhaftır. Tersine bugün Birleşik Devletler, klasik emperyalizm çağında hiçbir Avrupalı gücün sahip olmadığı bir dünya hâkimiyetine sahiptir. Dahası, yeni muhafazakârlardan Paul Wolfowitz'in 2012 politik beyan taslağında yazdığı şekliyle, "potansiyel rakiplerin daha büyük bir bölgesel veya küresel güç olma beklentilerini yok edecek, caydırıcı mekanizmaları" korumaya çok daha isteklidir.[64]

Kapitalizmin küresel entegrasyonunu yansıtmak üzere kurulan uluslararası ekonomik kurumlar, aslında bir avuç ülkenin kontrolündedir. IMF ile Dünya Bankası'nın Washington, DC'de yer alması tesadüf değildir. Birleşik Devletler bu kurumları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurmuştur ve Dünya Ticaret Örgütü'yle birlikte bu kurumlar çoğunlukla onun kontrolü altındadır. IMF'nin "yapısal uyum programları" –fakir ülkelerin özelleştirmeler yapma, kamusal harcamaları kesme ve ekonomilerini yabancı yatırımlara açma koşuluyla borç aldığı programlar– devletlerin ortadan kalktığı bir küreselleşmenin değil, ekonomik emperyalizmin örnekleridir.

Sermayenin serbest ve küresel olduğu argümanı ise son derece anlamlıdır. Ulusötesi şirketler finansal varlıklarını ve yatırımlarını en iyi getiriyi bulmak amacıyla, sürekli dünyanın farklı yerlerine kaydırmaktadır. Bunu yaparken de vergi muafiyetleri ile diğer mali teşvikleri en iyi şekilde kendilerine sağlayan devletlere "bağlılıklarını" sunarlar. Ayrıca daima , onsuz faaliyet yürütemeyecekleri altyapı –veya işçiler ile fakirler için belli türden güvenlik ağlarının sunulması gibi diğer hükümet önlemleri– için para ödemek zorunda kalmayacakları vergi cenneti yatırım alanları arayışındadırlar.

64. Alıntılandığı yer: J. Patrice McSherry, "Preserving Hegemony: National Security Doctrine in the Post-Cold War Era" *NACLA Report on the Americas* 24, no. 3 (Kasım/Aralık 2000), s. 10.

Ancak ulusötesi şirketlerin tamamen devletsiz olduğu tezi abartılıdır. Walmart, General Motors ve Monsanto gibi büyük şirketler tüm dünyaya yayılmış haldedirler ancak işlerinin pürüzsüzce yürütülmesi için gereken altyapıyı (ulaşım, iletişim sistemleri ve diğerleri) sağlayacak "kendi" devletlerine dayanmaktadırlar. Faaliyet yürüttükleri ülkelerin kaynak sağladığı ve garanti ettiği aynı altyapıdan bahsetmeye bile gerek yoktur. Devletler gelirlerinin büyük bir kısmını, büyük şirketlerin tekerini yağlamak için harcarlar. Bir kitapta belirtildiği gibi,

> Hükümetlerin her sene harcadığı paranın nerdeyse yarısı, işletmelerin iş yapmasını garanti edecek çeşitli kamu politikalarında kullanılır. Danimarka, savunma, kolluk kuvvetleri, barınma ve topluluklara harcadığı toplam miktarı, nerdeyse tek başına doğrudan iş teşviklerine ayırmaktadır. Birleşik Krallık hükümeti her sene, toplam kurumsal vergilerle elde ettiği gelirin çok daha fazlasını, vergi indirimleri ve sübvansiyonlar ile işletmelere aktarmaktadır. Ayrıca toplam bütçesinin dörtte birini, doğrudan özel sektörden aldığı mallara ve hizmetlere vermektedir. İsveç'te, sosyal koruma harcamalarının dörtte biri işçilere aktarılmaktadır. (...) İşletmelerin toplam kamusal harcamalar içindeki payı –yani işletmelerin ihtiyacına ayrılan kamusal harcama miktarı– büyük ekonomilerde toplam kamusal harcamaların en az %40'ına tekabül etmektedir. Toplam harcamalar içindeki oran olarak en yüksek kurumsal refah payı, ABD'de kayda geçmiştir.[65]

ABD'deki çokuluslu şirketler, doğrudan sübvansiyonlar, vergi indirimleri, devletin fonladığı üniversitelerde yapılan araştırma ve geliştirme çalışmaları ve bir dizi diğer kurumsal refah uygulaması biçiminde, devasa hükümet yardımları almaktadır. Ülke içinde üç yüz elliyi, diğer ülkelerde sekiz yüzü aşkın mağazasıyla dünyanın en

65. Kevin Farnsworth, Social Versus Corporate Welfare: Competing Needs and Interests Within the Welfare State, New York: Palgrave MacMillan, 2012, s. 2.

büyük perakendecisi olan Walmart, 2004 raporuna göre bir milyar doları bulan kamusal ve yerel sübvansiyonlar almaktadır.[66] 2011 ile 2015 arasında, petrol ve doğalgaz sektörünün vergi indirimlerinden 80 milyar dolar alacağı tahmin edilmekteydi[67] (Petrol devleri Koch kardeşlerin, şirketleri Koch Industries devlet sübvansiyonlarından on milyonlarca dolar alırken, kurumsal refahtan yakınan özgürlükçü düşünce kuruluşu CATO Enstitüsü'nün kurucuları olmaları, son derece ironiktir).[68] *New York Times*'ın 2012'de yaptığı bir araştırmaya göre, devletler, ülkeler ve kentler "her yıl bu şirketlere 80 milyar dolardan daha fazla para akıtmaktadır" ve bu şirketler, maksimum miktarda taviz koparabilmek için kasıtlı olarak birbirlerine karşı farklı yerler açmaktadırlar.[69] Devletin şirketlere yaptığı bağışlar üzerine yapılan 1996 tarihli *Boston Globe* araştırmasının vardığı sonuç şöyleydi: "Kurumsal sübvansiyonlara ve vergi getirilerine ayrılan 150 milyar dolarlık para, 130 milyar dolar olan yıllık bütçe açığını aşmaktadır. Toplumsal refah devletinin temel programlarına harcanan yıllık 145 milyar dolardan daha fazladırlar. İlgili

66. Philip Mattera ve Anna Purinton, "Shopping for Subsidies: How Walmart Uses Taxpayer Money to Finance Its Never-Ending Growth" Good Jobs First raporu, Mayıs 2004, www.goodjobsfirst.org/pdf/wmtstudy.pdf.

67. Bu olgu, diğer kurumsal refah bildirilerinin olduğu bir listeyle birlikte şurada bulunabilir: "Two Trillion in Corporate Welfare: Start Here" *Daily Kos*, 24 Mayıs 2011, www.dailykos.com/story/05/24/978756/-Two-Trillion-In-Corporate-Welfare-Start-Here.

68. Louise Story, Tiff Fehr ve Derek Watkins, "United States of Subsidies" *New York Times*, 1 Aralık 2012, www.nytimes.com/interactive/2012/12/01/us/government-incentives.html?_r=0#co-kochindustriesinc; Kenneth Thomas, "Libertarian Koch Brothers Have Taken Tens of Millions in Subsidies" *Daily Kos*, 28 Mayıs 2013, www.dailykos.com/story/2013/05/28/1212161/-Libertarian-Koch-brothers-have-taken-tens-of-millions-in-subsidies.

69. Louise Story, "As Companies Seek Tax Deals, Governments Pay High Price" *New York Times*, 1 Aralık 2012, www.nytimes.com/2012/12/02/us/how-local-taxpayers-bankroll-corporations.html.

programlarsa şunlardır: Bakmakla Yükümlü Çocukları Olan Ailelere Yardım (AFDC), öğrenci yardımı, barınma, gıda ve beslenme ve bütün doğrudan yapılan kamusal yardımlar (Sosyal Güvenlik ve sağlık bakımı hariç)."[70]

Devletsiz bir şirket, kendisine rakiplerinin önüne geçecek çeşitli hizmetler sunan, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir devletin desteklediği şirket karşısında dezavantajlı konumdadır. Örnek olarak Birleşik Devletler İhracat-İthalat Bankası, Fortune 500 şirketlerine sübvansiyon olarak, ABD ürünlerinin yurtdışında satılmasını teşvik etmek için bir milyar dolar harcamaktadır.[71] İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) üye ülkeleri (yani dünyanın en zengin ülkeleri) gıda ithalatına yüksek tarifeler koymakta ve aksi takdirde kâr elde edemeyecek yerel tarım endüstrilerine cömert sübvansiyonlar vermektedir.[72] Yabancı yardımlar ise bilindiği gibi, yabancı piyasaları bağış yapan ülkenin ürünlerine açmak için kullanılmaktadır.[73] Analizcilerden biri şöyle yazmaktadır: "Dünya genelinde faaliyet yürüten çok sayıda şirket vardır. Bazılarının yönetim kurulu ve yönetici ekipleri birden çok ulustan üyelere sahiptir. Ancak nerdeyse istisnasız, dünyanın en başarılı şirketlerinin tamamı, kuruldukları ülkeyle özdeşleşmiş kimliklerini korumaktadırlar."[74]

Belki de en önemlisi, şirketler kriz zamanlarında kendilerini kurtaracak devlet fonlarına bağımlı haldedirler; 2008 krizinin çok daha kötüye girmesini engelleyen ve

70. Charles M. Sennott, "The $150 Billion 'Welfare' Recipients: U. S. Corporations" *Boston Globe*, 7 Temmuz 1996.
71. Kevin Danaher ve Jason Mark, *Insurrection: Citizen Challenge to Corporate Power*, New York: Routledge, 2003, s. 7.
72. Bkz. Keith Rosenthal, "What Do Socialists Say About World Hunger?" *International Socialist Review* 45 (Ocak-Şubat 2006).
73. A.g.e.
74. Michael Skapinker, "Worlds Apart: Despite a Wave of Mergers and Acquisitions, the Long-Predicted Global Corporation Remains a Distant Ideal" *Financial Times*, 1 Mart 2001.

finansal sistemin borç ödeme gücü ile verimliliğini yeniden tesis eden devletlerin –özellikle de merkez bankalarının– agresif eylemleridir.

Ayrıca, son yıllara sadece özelleştirmeye dönük bir dalganın damga vurduğunu düşünmek de yanlış olacaktır. Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya'yla yarışabilecek sanayileriyle endüstriyel ülkelere dönüşmüş, gelişen veya gelişmekte olan ülkelerin (örneğin Güney Kore) başarısı, devletin uyguladığı deregülasyon ve özelleştirme politikalarına değil, bilinçli bir şekilde devletin kontrolünde yapılan ekonomik planlama ve koordinasyona atfedilebilir. Kendisini 1970'lerin sonunda dünya pazarına açmaya karar vermiş Çin'de bile, devlet ekonomik mülkiyet ve planlamada önemli bir rol oynamayı sürdürmektedir. 2008 yılında toplam işletme sayısının sadece %3,1'ini oluşturmasına rağmen, Çin'deki devlet teşebbüsleri toplam varlıkların %30'unu üretmektedir.[75]

Bunun yanında şirketler, başka ülkelerde faaliyet yürüttüklerinde diğer devletlere bağımlıdırlar; kendi devletleri ve yabancı hükümetlerden "iyi bir çalışma ikliminin" korunmasını talep ederler. Hangi ülkede iş yaparlarsa yapsınlar, sınıf mücadelesini kontrol altında tutmak için yerel polis teşkilatına ve silahlı kuvvetlere ihtiyaçları vardır; ayrıca göçmen işçilerin akışını manipüle edebilmek için sınırlara bağımlıdırlar.

Ekonomik entegrasyon, uluslar arasında barışçıl bir uyumla aynı şey değildir. Rus Marksist Nikolai Buharin'in bu konuya ilişkin düşünceleri, günümüzde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Ona göre ekonomik yaşamın uluslararasılaşması ile,

75. Gao Xu, "State-Owned Enterprises in China: How Big Are They?" *World Bank* blog, http://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/state-owned-enterprises-in-china-how-big-are-they.

> Toplumsal gelişimin, "ulusal" devletlerin birlikte uyumlu bir şekilde var olabilecekleri bir aşamaya ulaştığı çıkarımı yapılamaz. Çünkü ekonomik yaşamın uluslararasılaşması, hiçbir şekilde sermayenin çıkarlarının uluslararasılaşma süreciyle aynı şey değildir. (...) Sadece kapitalist gelişimdeki çelişkileri göremeyenler, iyi niyetle anarşik uluslararasılaşmanın uluslararasılaşma ile örgütleneceğini varsayanlar, barışçıl kapitalizmin "yüksek birliği" içinde "ulusal" kapitalist grupların uzlaşabileceğini umabilirler.
>
> Ekonomik yaşamın uluslararasılaşma süreci, burjuvazinin çeşitli "ulusal" grupları arasındaki çıkar çatışmalarını üst derecede keskinleştirebilmektedir. Gerçekte, uluslararası meta mübadelesindeki büyümenin, mübadele içindeki gruplar arasında "dayanışmanın" büyümesiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Aksine aşırı bir rekabetin oluşmasıyla, ona bir ölüm kalım savaşı eşlik eder.[76]

Thomas Friedman "serbest piyasalar" ile silahlı güçler arasındaki ilişkiyi şu meşhur sözleriyle formüle etmişti: "Piyasaların gizli eli, gizli yumruk olmadan asla işlemez."[77] Dünya kapitalist sınıfını temsil eden silahlı güce sahip uluslararası (veya uluslar üstü) bir devlet olmadığında, kapitalistlerin kendi ulusal bölgelerinin silahlı gücüne ihtiyacı olacaktır.

Asya ekonomileri birbirleriyle iyice entegre olmuşlar ve kendi aralarındaki ticarete bağımlıdırlar. Ancak bu durum Çin ve Japonya arasında, örnek olarak stratejik adaların kontrolü üzerine büyüyen yüksek gerilimi önlememektedir. Aynı zamanda, Çin'in büyük bir dünya oyuncusu olarak yükselişine tanık olan Birleşik Kuvvetler'i, bölgesel müteffiklerini desteklemenin ve Çin'in ABD küresel hegemonyasına meydan okuyacak küresel bir güç olma emellerini sınırlamanın aracı olarak, "dümeni" Asya'ya

76. Bukharin, *Imperialism and World Economy*, s. 61-62.
77. Thomas Friedman, "What the World Needs Now" *New York Times*, 28 Mart 1999.

çevirmekten de alıkoymamaktadır. Ancak büyük güçler arasında çatışma olmadığında bile, Birleşik Devletler hâkimiyetini sergilemek için dünyanın farklı yerlerine silahlı müdahalelerde bulunmaktadır. Bu "pratik" ne kadar rahatsız edici görünürse görünsün, bunu sadece ihtiyacı olduğu için yapmaz. Bunu yapamaması diğer ülkelere ve güçlere, hegemonya iddiasını uygun bir güçle desteklemekte isteksiz olduğu fikrini verecektir. Dünyanın belli bölgelerine müdahale edilemediği takdirde, Birleşik Devletler'in "itibar kaybedeceğini" politikacıların ağzından kaç kere işittik?

Nihayetinde uluslararası düzlemdeki mevcut güçler hiyerarşisi, az çok dağılmaya hazır istikrarsız bir dengedir ve yerini askeri güçler arasındaki ilişkiler ile dünya ekonomisinin eşitsiz gelişimi temelinde kurulmuş yeni bir düzenleme alacaktır. Bu yeni düzenlemeler içinde, bazı ülkelerin gücü artarken, diğerlerininki azalacaktır. Lenin bu gözlemi, henüz resmi sömürgelerin varlığını sürdürdüğü 1916'da yapmıştı. Yine de söyledikleri geçerliliğini korumaktadır:

> Kapitalizm altında nüfuz alanlarının, çıkarların, sömürgelerin ve diğerlerinin ayrılmasında kullanılan akla uygun temel, bu yarışa katılanların genel ekonomik, finansal, askeri ve diğer *güçlerinin* hesaplanmasıdır. Ve bu tarafların güç dağılımı asla eşit olmaz; çünkü farklı girişimlerin, tröstlerin, endüstri dallarının veya ülkelerin *eşit* gelişimi kapitalizmde imkânsızdır. Yarım yüzyıl önceki kapitalist gücü o dönemin Britanya'sıyla karşılaştırılacak olsa Almanya sefil ve önemsiz bir ülkeydi. Japonya'da Rusya karşısında böyle bir konumdaydı. On veya yirmi yıllık bir süre zarfı içinde, emperyalist güçlerin göreli kuvvetinin değişmeden kalacak olması "akla yatkın mıdır"? Böyle bir şey söz konusu bile olmaz.[78]

78. V.I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism, CW,* Cilt 22, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 295.

Birleşik Devletler'in İkinci Dünya Savaşı'na dek uzanan uzun bir dönem boyunca, hâkim dünya gücü oluşu Lenin'in burada söyledikleriyle çelişiyor gibi görünebilir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, Birleşik Devletler dünyanın tek süpergücü olacağını umdu ve aslında hâlâ bu amaç için uğraşıyor. Dünyanın geri kalanını –yönetici konumunun uluslararası ölçekte en iyi ve tek geçerli alternatif olarak kabul edilmesiyle ilgili konsensusun yanı sıra üstün silahlı gücüyle– kendisini takip etmeye zorlamaktadır. Ancak bu gerçekliğin altında, dünyanın başat ekonomilerinin "göreli gücünü" değiştiren küçük ama önemli ekonomik kaymalar yaşanmaktadır. Dolayısıyla gelecekte dünya genelinde, büyük toplumsal dönüşümlerin dışında, mevcut nükleer silahlar sebebiyle İkinci Dünya Savaşı'ndan çok daha korkunç bir barbarlıkla karşı karşıya kalabiliriz.

Savaşın Sonu

Savaş beyinlerimize içkin değildir, kapitalizme "içkindir." Süregelen varlığı kapitalizmin varlığının kendisiyle ilişkilidir. Üzerinde temellendiği sınıfsal çıkarlar ortadan kaldırılmazsa, savaş da ortadan kaldırılamaz. Ancak savaşı sona erdirmeye dönük çözümlerin çoğu hatalı bir şekilde, onu üreten sistem yok edilmeden savaşın ortadan kaldırılabileceğini farz eder. Savaş tarihçisi John Keegan şöyle açıklamaktadır: "Siyaset devam etmek zorundadır; savaş devam edemez. Bu savaşçıların rolünün bitmesi anlamına gelmez. Dünya toplulukları bugün, kendilerini otoritenin hizmetine adamaya hazır becerikli ve disiplinli savaşçılara, her zamankinden fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu savaşçılar uygarlığın düşmanları değil koruyucuları olarak görülmelidirler."[79]

79. John Keegan, *A History of Warfare*, New York: Vintage, 1994, s. 391 (*Savaş Sanatı Tarihi*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yay., 2007).

Ancak savaşla siyaseti birbirinden ayırmak mümkün değildir. Lenin, 19. yüzyılın savaş teorisyeni Carl von Clausewitz'ın şu sözünü sık sık alıntılardı: "Savaş sadece siyasetin farklı araçlarla devam ettirilmesidir."[80] Muhtemelen bilinçli bir şekilde söylenmese de, Keegan'ın savaşı bitirme düşüncesi, dünyanın hâkim güçlerinin –çünkü "dünya topluluklarını" onlar kontrol etmektedir– bir araya gelip savaşı askeri olarak dayatmaları şeklindedir. Emperyalist savaşlara karşı verdiği yanıt, güç arzulayan tüm devletlerin uğruna mücadele ettiği şeydir: Kendi hâkimiyetleri temelinde kurulmuş bir barış, "Pax Romana" veya "Pax Britannica" ile "Pax Americana." Aksini söylese de dolaylı olarak savaş ile siyasetin ayrılamaz olduğunu kabul etmektedir.

Aynı kafa karışıklığı, Birleşmiş Milletler'in barışçıl uyuşmazlık çözümleri için bir araç olabileceği inancı üzerine yaşanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM'nin yürütme gücüne sahip tek karar alma organı olan Güvenlik Konseyi, beş sürekli üye tarafından (Birleşik Devletler, Rusya, Britanya, Fransa ve Çin) yönetilmektedir. Her üyenin konsey kararlarını veto etme gücü vardır; böylece ABD çıkarlarının asla tehdit edilemeyeceğini garanti altına almaktadırlar. Uluslararası bir parlamento değil, en güçlü devletlerin komitesidir. Hepsi uzlaştığında konsey harekete geçer; uzlaşamadıklarında büyük devletler basitçe umursamaz. 2006 yılında ABD'nin BM elçiliğini yapan John Bulton, kuruluşun uluslararası rolünü açık şekilde şöyle tarif etmekteydi: "Birleşmiş Milletler diye bir şey yok. Dönem dönem dünyadaki tek büyük güç tarafından yani ABD tarafından, çıkarlarımıza uygun düştüğünde veya diğerleriyle uzlaşabildiğimizde kullanılan uluslararası bir topluluktur. Birleşik Devletler

80. Carl von Clausewitz, *On War,* Londra: Penguin, 1986, s. 119 (*Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yay., 2008).

liderlik ettiğinde, Birleşmiş Milletler takip eder. Yapacakları çıkarımıza uygun düştüğünde uyarız. Çıkarımıza uygun düşmediğinde yapmayız."[81]

Marx uluslararası kapitalist sınıfları, aşağıdan gelen tehditlere karşı güçlerini birleştirmeye hazır ancak aynı zamanda birbiriyle rekabet eden ve dolayısıyla sadece geçici uzlaşmalarla ittifaklar oluşturabilen kavgalı kardeşlere benzetir. Devletlerden biri, daha üstün bir konum elde etme becerisinden hareketle belli türden bir barış dayatma gücüne sahip olabilir; aynı adamlarının bir kentteki tüm rakiplerini temizlediği ve "barışçıl" ticaret yapma koşullarını yarattığı mafya liderleri gibi. Bu galip gelenin barışıdır; eski patronun yerini almak üzere rakip bir çetenin ortaya çıkmasına dek sürecek bir barıştır.

Sosyalistler savaşsız bir dünya özleminde olsalar da, sosyalistler her savaşı kınayamazlar. Fetih ve emperyal rekabet için yapılan savaşlar gericidir ancak ezilenlerin özgürlük için verdiği savaşlar da vardır. Çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğu bir milyon asker, sırf Britanya, Fransa ve Alman imparatorluklarının kârları uğruna Somme Savaşı'nda (Birinci Dünya Savaşı esnasında) ölmüştür. Tarafların her biri kendisini diğerine karşı koruduğunu söylese bile, bunlar tam anlamıyla gerici savaşlardır. Birleşik Devletler'deki İç Savaş (çok kanlı bir savaştı) ise, köleciliği ortadan kaldırmak için yapılmıştı. Bu ilerici ve meşru bir savaştı.

Artık savaşı meşrulaştıracak kıtlıkların olmadığı, her şeyin bol olduğu bir dünyada yaşıyoruz. İnsani ihtiyaçlara yönelik planlı bir üretim ve dağıtım temelinde inşa edilmiş farklı bir toplumsal düzende, insanların birbirini sömürmeden veya savaşa başvurmadan sağlıklı bir şekilde varlıklarını idame ettirmeleri mümkün olacaktır.

---

81. Alıntılandığı yer: Phyllis Bennis, *Calling the Shots: How Washington Dominates Today's UN*, New York: Olive Branch Press, 2000, s. xxiii.

Fakat sadece mantıklara veya ahlaka seslenerek bugün bizi yönetenleri farklı şekilde davranmaya ikna edebileceklerini sanan pasifistlerin aksine, Marksistler savaşın kapitalizmin içine işlediğini ve dünyadaki hâkim sınıfların ellerinden silahlarının alınmasıyla ortadan kaldırılabileceğini bilirler. Bizler savaşın bitmesini istiyoruz ancak dünyada güce sahip olanların bundan barışçıl şekilde feragat etmeyeceklerini de biliyoruz. Marksistler ezenlerin şiddetini ezilenlerin şiddeti olmadan yok edemez. 1919'da Rus işçi sınıfının karşıdevrime karşı şiddet kullanmasını savunan Troçki şu açıklamada bulunmuştu:

> Bir katil çocuğa bıçak çektiğinde, çocuğu kurtarmak için katil öldürülebilir mi? Bu "insan yaşamının kutsallığı" ilkesini çiğnemek olmaz mı? Peki kişi kendini kurtarmak için katili öldürebilir mi? Ezilen kölelerin efendilerine isyan etmesine izin verilir mi?
>
> Mesele farklı dilde konuşan insanlar olduğunda hayat kutsal olmaktan çıkar mı; veya Kautsky strateji ve taktik gereği örgütlenen kitlesel katliamların hiç de cinayet olmadığını düşünmez mi? Doğrusu böylesine ikiyüzlü ve budalaca bir ilkeyi çağımızda ileri sürmek çok zordur. İnsanın emek gücü ve dolayısıyla yaşamın kendisi, alınıp satılan ve sömürülüp çalınan nesneler olmayı sürdürdükçe, "insan yaşamının kutsallığı" ilkesi, ezilen köleleri zincirleri içinde tutmak için söylenmiş utanç verici bir yalan olmayı sürdürür. (...) Kişileri kutsal kılmak için, onları çarmıha geren toplumsal düzeni yok etmek zorundayız.[82]

Vietnam halkına açtığı savaşta, Birleşik Devletler halı bombardımanları, toksik madde boşaltımları ve sivillerin sistemli bir şekilde katledilmesiyle hayal edilemeyecek bir yıkıma yol açmıştı. Kesin rakamlara ulaşmak imkânsız olsa da, daha yakın dönemde yapılan tahminlerden biri, savaş sırasında sivil ve asker toplam 3.8 milyon Viet-

82. Leon Trotsky, *Terrorism and Communism,* Ann Arbor, MI: Anne Arbor Paperbacks, 1972, s. 63.

namlının öldüğünü belirtmektedir.[83] Yurtiçindeki kitlesel protestolar, Vietnam'da ABD işgaline karşı gösterilen silahlı direniş ve askerler adaletsiz bir savaşta savaşmayı reddettikçe ABD Ordusu'nun çözülmesi sonucunda, savaş Vietnam'daki ulusal kurtuluş hareketinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk Noel'inde, subaylarına itaat etmeyen Alman ve İngiliz askerleri silahlarını bırakmışlar ve iki cephe arasındaki "sahipsiz topraklarda" beraber kutlama yapmışlardı.[84] 1917 Rus Devrimi Rusya'yı Birinci Dünya Savaşı'ndan koparmış ve işçi devrimlerinin Almanya ile diğer ülkelere yayılmasına sebep olmuş, düşman ülkelerin askerleri arasında kitlesel bir dayanışma da yaratmıştır. İşte bu türden bir enternasyonel mücadele ile dayanışma, savaşı bitirmenin anahtarıdır.

Enternasyonalizm

Komünist Manifesto her yerde yankılanan şu cümleyle sona erer: "Dünyanın bütün işçileri, birleşin!" Bu yalnızca ahlaki bir çağrı değildir. Kapitalizm, sayıları yüz milyonları bulan işçi sınıfının emeğiyle dünyadaki çokuluslu şirketlerin kârını ürettiği bir dünya yaratmıştır. Dünya genelinde işçiler benzer koşullarla karşı karşıyadırlar. Ücretleri yüksek de olsa düşük de olsa, bütün işçiler sömürülmektedir. Bu yüzden ulusal farklılıklarına rağmen, ulusal sınırları aşan ortak bir çıkarları vardır.

Kimileri, bir ülkenin diğerini talan etmesinin işçi sınıfı dayanışmasını olanaksızlaştırdığını çünkü yağmalayan ulustaki işçilerin bu talandan nemalandığını iddia etmek-

83. İstatistikler farklılık göstermektedir ancak hepsi toplam yıkıma ilişkin bir tablo sunmaktadır. Bkz. Nick Turse, *Kill Anything That Moves: The Real American War in Vietnam*, New York: Picador, 2013, s. 10-11. Turse, Harvard Tıp Okulu ile Washington Üniversitesi'ndeki Sağlık Ölçümleri Enstitüsü'nün yaptığı 2008 tarihli araştırmaya atıfta bulunmaktadır.
84. Bkz. Stanley Weintraub, Silent Night: The Story of the World War I Christmas Truce, New York: Plume Books, 2001.

tedir. Amerikan işçilerinin yaşam standartlarındaki istikrarlı gerileyiş, zenginlerle fakirler arasındaki uçurumun büyümesi ve toplumsal harcamaların askeri harcamalarla kurumsal refaha aktarılması, bu argümanın gerçeklikle bağlantısını yok etmektedir.

Avrupa ve Birleşik Devletler'deki işçiler, bu argümana göre daha iyi ücretler almaktadır çünkü bir şekilde Meksika'daki işçilerin göreli düşük ücret almasından yararlanmaktadırlar. Birleşik Devletler'deki bir otomobil işçisi ile aynı verimlilik seviyesinde çalışan Meksika'daki bir başka otomobil işçisinin farklı ücretler aldığı doğrudur; ancak her ikisi de aynı efendiler tarafından sömürülmektedir. Aslında birçok örnekte, iyi ücret alan işçiler daha fazla olmasa da –patronlar için ürettikleri artık iş miktarı bakımından– en az düşük ücretliler kadar çok sömürülmektedir. En düşük ücretler genelde en "emek yoğunluklu" sektörlerle, yani emekten tasarruf eden makineler daha az kullanıldığı için, sömürü oranının en düşük olduğu sektörlerle ilişkilendirilir. Dünya genelinde ücret eşitsizliği dünya işçi sınıfının zararına olan bir şeydir; çünkü kapitalistlerin düşük ücretli işçilerle yüksek ücretlileri birbirlerine düşürmelerine izin verir. Öte yandan, işçi sınıfının herhangi bir kesiminde yaşam standartlarının yükselmesi, herkesin yararına olur.

Kapitalizmin ekonomik krizleri de ölçek bakımından gittikçe küresel bir nitelik kazanmaktadır. Bu, mücadelenin de daha enternasyonel bir nitelik kazandığı anlamına gelmektedir. Endüstriyel kapitalizmin Britanya ile kıta Avrupa'sının belli yerleriyle sınırlandığı 1840 ortalarında, Avrupa'nın tamamını devrimler sarmıştı: Burjuva devrimleriydi ve yenilgiyle sona erdiler; ancak işçi sınıfı her ülkede ilk kez dikkat edilmesi gereken toplumsal bir güç olarak açığa çıkmıştı.

1917'de Rus Devrimi bir kez daha uluslararası devrimin kıvılcımını tutuşturmuştu. Dünya savaşı ile ekonomik

sıkıntıların hemen ardından gelen devrim, bütün dünyayı saran bir yangını başlatmıştı. Alman işçileri isyan edip Kayzeri devirerek, Rus sovyetlerine benzer işçi konseyleri kurmuşlardı. İtalya'daki işçiler fabrika konseyleri kurmuş ve 1920'de ılımlı sosyalistlerin önlerini kesmesinden önce devrim yapmalarına ramak kalmıştı. Britanya'nın kaygılı başbakanı Lloyd George şunları söylemişti: "Avrupa'nın tamamı, devrim ruhuyla dolmuş durumda."[85] Savaş ve Rus Devrimi, Hindistan, İrlanda ve diğer yerlerdeki sömürge karşıtı isyanları da ateşlemişti. Victor Serge 1918'de, burjuvazinin paniği ile devrimci umudun yarattığı atmosferi şöyle tarif ediyordu:

> Dönemin gazeteleri dudak uçuklatıcıdır. Her gün sayfaları üzerindeki büyük puntolu başlıklarıyla, Stockholm'da kaygıyla derlenen son dakika havadislerini ve muğlak rivayetleri okurlara taşıyorlar: Paris'teki isyanlar, Lyon'daki isyanlar, Belçika'daki devrim, Konstantinopolis'teki devrim, Bulgaristan'da Sovyetlerin zaferi, Kopenhag'taki ayaklanmalar. Doğrusu tüm Avrupa hareket halinde; gizli veya açık Sovyetler her yerde, Müttefik kuvvetlerinin ordularında bile açığa çıkmakta; her şey mümkün, her şey. 15 Ekim'de Vorovsky Stockholm'den Zinovyev'e şu telgrafı geçiyor: *Devrim Fransa'da büyüyor* (gönderdiği telgraf kelimesi kelimesine gazetelerde manşet oluyor); " 'işçilerin' kitlesel hareketi iki gün önce başladı ve tüm kuvvetiyle Paris'te yayılıyor. (...) İşçiler tüm politik tutsakların derhal salınmasını talep ediyor. (...) Müttefik askerlerinin kurduğu bir sovyet, cephede Alman askerlerinin sovyetiyle anlaşma yapmış durumda."[86]

Dünyanın farklı ulus devletlerine ayrılması, tek tek ülkelerde sürdürülen mücadelerin zamanlama veya nitelik açısından özdeş olmayan bir tempoya ve dinamiğe sahip olduğu anlamına gelir. Devrim bir veya birkaç devlette

85. Alıntılandığı yer: Ahmed Shawki, "80 Years Since the Russian Revolution" *International Socialist Review* 3 (Kış 1997).
86. Victor Serge, *Year One of the Russian Revolution*, s. 325.

başlayıp sonrasında yayılır. Ancak Rus Devrimi deneyiminin gösterdiği gibi, yalıtılmış haldeki tüm devrimler yok olmaya mahkûmdur. Engels bu çıkarımı, 1847 gibi erken bir tarihte *Komünist Manifesto* için yazdığı bir soru-cevap metninde yapmıştı: "Bu devrimin sadece tek bir ülkede gerçekleşmesi olası mıdır? Hayır. Büyük endüstri, dünya pazarı yaratmasıyla yeryüzündeki tüm insanları birbirlerine olan bitenden bağımsız olamayacak şekilde, birbirleriyle ilişkili hale getirmiştir."[87]

O halde ulusal sınırları aşacak şekilde işçileri birleştirme çağrısı, sırf ahlaki bir çağrı değildir. Sosyalizm için gerekli olan maddi koşullar, yani bolluk ulusal sınırların hudutları için de değil, dünya ölçeğinde mevcuttur. Bunun sebebi ekonomik gelişimin son derece eşitsiz olması, büyük zenginlikler ile üretici güçlerin bazı bölgelerde diğerlerine nazaran daha çok toplanmış olmasıdır. Son çare olarak sırf kendi kaynaklarına dayanacak bir ülke, kısa sürede üretim sisteminin kendi yağıyla kavrulamayacak kadar dengesiz ve eksik olduğunu görecektir. Dünya ekonomisiyle bağlantılı olarak şekillenen bir ülke, yeterli tarım ürünü üretemediğini görecek ve bunları ithal etmek zorunda kalacaktır; bir diğerininse yeterli makinesi ve yedek parçası yoktur. Dahası bu problem, geçmişte sömürge olan ülkeler için çok daha acil bir meseledir; çünkü onları sömüren ülkelerin ihtiyaçları yüzünden ekonomileri bozulmuştur ve bu eşitsiz ilişki çoğu kez onları ucuz hammadde ve emek kaynağına çevirip endüstriyel gelişimlerini sekteye uğratmıştır. Örneğin Küba, on yıllardır kendisine gereken sermayenin %80'i için şeker ihraç etmeye bağımlı kalmıştır. Temel dayanak olarak ilk olarak Birleşik Devletler'e, daha sonrasındaysa Rusya'ya bağımlı kalmıştır. Fakat sonrasında dahi, tamamen çeşitlenmiş ve endüstrileşmiş bir ekonomi yaratamamıştır. Stalinizm bu

87. Engels, "Principles of Communism" *The Communist Manifesto*, s. 141.

mesajı tahrif edip tersine çevirinceye dek, Marksist hareketin sürekli olarak yalıtılmış sosyalist gelişim odaklarının olamayacağını ileri sürmesi işte bundandır.

11
Marksizm ve Baskı

Bizler sadece ekonomik eşitsizliklerin değil sayısız baskı biçimiyle, algılanan ırksal, cinsel, ulusal ve diğer farklılıklar sebebiyle çeşitli gruplara yönelik eşitsiz muamelelerle dolu bir dünyada yaşıyoruz.

On yıllarca süren kitlesel mücadelelerin sonucunda, hukuken tasdik edilmiş ırk ayrımı, 1960'lardaki sivil haklar hareketinin başarısı sayesinde Birleşik Devletler'de sona ermiştir. Ancak "ırkçılık sonrası bir toplumda" yaşadığımız iddiasının (sık sık ırkçıların kendileri tarafından ırkçılığı saklamak veya inkâr etmek için dillendirilmektedir) aksine, ırkçı baskılar hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Bu baskıların arasında sistemli fişlemeden tutun da, polis vahşeti ile ABD hukuk sisteminin Siyahileri hapsetmesine; Beyazlara kıyasla Afrikalı Amerikalıların çok daha yüksek olan işsizlik oranları ile düşük ücretlerine; yahut mağaza görevlilerince takip edilmeleri, taksi çağırırken sorun yaşamaları ve kredi taleplerinin reddedilmeleriyle belli mahallelerde barınamamaları gibi günlük aşağılanmalara kadar türlü çeşitler vardır.

1960'ların sonlarındaki kadın hareketinden, kadınları hâlâ giydikleri elbiseler yüzünden tacize davetiye çıkarmakla suçlayan seksüel çifte standartlara karşı genç kadınların yürüyüş yaptığı 2011 "Slutwalks"a kadar, kadın özgürlüğü için önemli mücadeleler verilmiştir. Ancak kadınlar ortalama olarak halen erkeklerden daha az ücret almakta; belli alanlar ve gelir seviyelerinde halen büyük oranda temsil edilmemektedirler. Rahatsız edici seviyelerde cinsel tacize ve tecavüze maruz kalmaktalar ve hâlâ ev içinde yapmakla yükümlü oldukları işlerin yükümlülüğü altındalar. 1980'lerden bu yana, kendi üreme sağlıkları üzerinde söz söyleme hakları gittikçe daha fazla sınırlanır olmuş ve kadınları karalayan seksist imgelerle yorumlar anaakım medyanın daha büyük bir parçası haline gelmiştir.

Toplumda lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve erdişilere (LGBTİ) yönelik kabul görme seviyesi son yirmi otuz yılda, özellikle de son birkaç yılda (en azından lezbiyenler ve geyler için) artmıştır. Bilhassa filmlerde ve televizyonda gey karakterler daha olumlu bir şekilde resmedilmekte ve gey evliliklere olan destek dikkat çekici şekilde yön değiştirmektedir; bu desteğin içinde, 2008 ile 2013 yılları arasında on yedi eyalette eşcinsel evlilikleri hukukileştirmeye dönük başarılı girişim de dahildir. Tüm bunlara rağmen, LGBTİ insanları hâlâ sistemli bir hukuki ve sosyal ayrımcılığın yanı sıra, bağnaz saldırılara ve polis

şiddetine maruz kalmaktadır. Şiddet Karşıtı Programlar için kurulmuş Ulusal Koalisyon'a göre, eşcinsel erkeklerin polise nefret suçu ihbarında bulunma ihtimali diğer erkeklerden 3,03 kat daha yüksektir; transların ise polis şiddetine maruz kalma olasılığı trans olmayanlara göre 3,32 kat fazladır.[1]

Göçmenler, özellikle de koyu tenli, fakir ve işçi sınıfından göçmenler ile evraksız göçmenler, sürekli sınır dışı edilme tehditi altında ve korkunç koşullarda, düşük ücretler için çalışmaya mecbur kalmaktadır. Obama yönetimi 3 milyondan fazla göçmeni sınır dışı etmek üzeredir; halihazırda 1.5 milyon göçmeni sınır dışı etmiştir ve bu rakam önceki yönetimlerin gönderdiğinden daha fazladır.[2]

Birleşik Devletler'deki Yerli Amerikalılar önce sistemli olarak köleleştirilmiş, katledilmiş, sürülmüş ve Avrupa'dan gelen hastalıklarla kırıma uğramış; ardından Avrupalı göçmenler tarafından "kullanışsız" bulunan küçük arazilerde yaşamaya mahkûm edilmişler (sonrasında o topraklar da bir şekilde kullanışlı hale gelince, oralardan da kovulmuşlar); hakları ve egemenlikleri inkâr edilmiş, çocukları onlardan çalınmış ve dilleri ile kültürlerini unutturmak için zorla okullara gönderilmiştir. Bugün Yerli Amerikalılar arasındaki yoksulluk, intihar ve hapse düşme oranları, ulusal ortalamanın çok üstündedir. Örnek olarak Kuzey Dakota'daki Lakota Pine Ridge Doğal Koruma Alanı'ndaki insanların %97'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır; ortalama yaşam süresi kırk beştir; gençlerin intihar oranı ulusal ortalamanın %150 üzerin-

1. "Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer and HIV-Affected Hate Violence in 2012" National Coalition of Anti-Violence Programs, New York: NCAVP, 2013, s. 8, 9, www.avp.org/storage/documents/ncavp_2012_hvreport_final.pdf.
2. Fawn Johnson, "Actually, Obama Has Been Terrible for Immigrants" nationaljournal.com, 10 Ekim 2013.

dedir ve çocuk ölüm oranları ulusal ortalamanın %300 yukarısındadır.[3]

Engelli insanlara çoğu kez, emek gücünden çıkarılması, ayrılması, kurumlara kapatılması ve en az maliyetle yönetilmesi gereken bir yükmüş gibi davranılmaktadır. İşe alındıklarında aşırı oranda sömürülmekte; kamusal alanda ise gerekli imkânlardan yoksun tutulmaktadırlar.

Geçmişte bazı akademisyenler ile eylemciler bu farklı baskı türlerinin birbirleriyle ilişkili olmadığını söylemeye yönetilmiş olsa da, bugün bu argümanın Birleşik Devletler'deki Cumhuriyetçi Sağın politikaları karşısında savunmak çok zordur. Bu sıkı muhafazakârlar için, eşcinselleri yumruklamak, Siyahları ve göçmenleri günah keçisi yapmak, kadınların üreme özgürlüklerini kısıtlamak ve toplumsal harcamalara karşı çıkmak (sendikalara ve işçi haklarına sürekli karşı çıkmak) birbiriyle iç içe geçmiş bir baskı ve sömürü ağının parçalarıdır.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında "bilimsel ırkçılık" teorilerinin, sadece Siyahları, Meksikalıları ve Asyalıları değil, genel olarak tüm fakir insanları genetik ve toplumsal olarak alçak görmüş olması tesadüf değildir. Birleşik Devletler'deki "bilimsel ırkçılığı" kapsamlı bir şekilde araştıran Allan Chase'in ileri sürdüğü gibi, "bilimsel ırkçılara göre tüm fakir ve fakir olmaya yakın uluslar, farklı bir ırk olarak, 'kronik yoksulluğa mahkûm belli bir ırkın' üyeleri olarak görülmüşlerdi ve hâlâ da böyle görülmektedir."[4] Üçüncü Uluslararası Öjenik [Soy Islahı] Kongresi'nde, New Jersey'deki Essex County Ruh Sağlığı Kliniği'nden Dr. Russell Robie o yıl işsiz kalan milyonlarca işçinin "toplumsal olarak yetersiz" ve "zihinsel olarak

3. Stephanie M. Schwartz, "The Arrogance of Ignorance: Hidden Away, Out of Sight and Out of Mind" 15 Ekim 2006, http://silvrdrach.homestead.com/Schwartz_2006_Oct_!5.html.

4. Allen Chase, The Legacy of Malthus: The Social Costs of the New Scientific Racism, Chicago: University of Illinois Press, 1980, s. 3.

sorunlu" bulduğu büyük çoğunluğunun, "hiç doğmamış olsalardı" yarattıkları acılardan kurtulacağımızı söylemişti. Milyonlarca insanın zorla kısırlaştırılması çağrısı yaptığı birçok kongrede savunduğu şey buydu.[5]

Kapitalizmin baskıya ihtiyacı vardır. Şahir Percy Shelley İngiliz işçilerine adadığı şiirde onlara şöyle sesleniyordu: "Siz çoksunuz, onlar az. Uykunuzdan aslanlar gibi kalkın, alt edilemez kalabalıklar halinde."[6] Tabi böylesi nahoş bir senaryonun önüne geçmek için, hâkim sınıflar işçi sınıfını bölmekte ve ırk, cinsiyet, milliyet, cinsel tercih, dil, engellilik, ücret farkları ve birçok öteki farklılıktan hareketle onları birbirine düşürmektedir. Bu bölünmeler olmazsa kapitalizm sağkalamaz. Bu farklılıkların aşılması halinde, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin ortak zalime karşı birleşmesi halinde, sistemin günleri sayılı hale gelir.

1892'de Engels, Birleşik Devletler'deki bir Alman sosyalistine yazdığı mektupta, Amerika'daki işçi sınıfının birliği önündeki temel engellerden biri olarak, "[Amerikan] burjuvazisinin Avusturya Devletine kıyasla bir milleti diğerine karşı düşürmeyi nasıl çok iyi becerdiğini" anlatmıştı.[7] 19. yüzyılın büyük soyguncu baronlarından Jay Gould, "işçi sınıfının yarısını diğer yarısını öldürmek için tutabilirim" sözüyle Engels'in değerlendirmesini tüm çıplaklığıyla doğrulamıştı.[8] Tarihçi John R. Commons 1904'te Chicago'daki bir iş bulma kurumunu ziyaret etmiş ve şöyle bir manzara tarif etmişti: "Ofisin etrafındaki banklarda oturmuş, sarışın ve güçlü kuvvetli bir grup İskandinav gördüm. Memura 'nasıl oluyor da sadece İsveçlileri işe

5. A.g.e., s. 20-21.
6. Percy Bysshe Shelly, *The Masque of Anarchy*, Londra: Reeves and Turner, 1892, s. 47 (*Anarşinin Maskesi*, Çev. Volkan Hacıoğlu, Şiirden Yay., 2008).
7. Engels'ten Hermann Schlüter'e, *Marx and Engels on the United States*, Moskova: Progress Publishers, 1979, s. 238.
8. Alıntılandığı yer: *Work and Struggle: Voices from U. S. Labor Radicalism*, (der.) Paul Le Blanc, New York: Routledge, 2011, s. 126.

alıyorsunuz?" diye sordum. O da şu yanıtı verdi: 'Şey, yani sadece bu hafta böyle. Geçen hafta Slovakları işe aldık. Farklı milletler ve dillere göre iş buluyoruz. Onların bir araya gelmesini önlüyor. İşleri sistematikleştiriyoruz.' "[9]

Patronların işçileri bu şekilde birbirine düşürebilmesini pekiştiren şey, önceki bölümde ele aldığımız üzere, emek piyasasının işçileri iş için birbirleriyle rekabet etmeye zorlamasıdır. Kapitalizmde emek ve çalışmaya dair ekonomik koşullar, işçileri hem birleştirmekte hem bölmektedir. Sharon Smith'in yazdığı gibi,

> Kapitalizm işçileri kolektif mücadele biçimlerine sevk ederken, onları rekabet içine de sokar. Birçok ekonomide "tam istihdam" koşullarında dahi varlığını sürdüren işsiz kalmış çalışan kesimin yarattığı kesintisiz baskı, işçilerin normal bir yaşam tarzı için kendilerine gereken sınırlı sayıda iş için birbirleriyle rekabet ettiğini hatırlatan bir unsurdur. Sınıf mücadelesinin dengeleyici ağırlığı olmadığında bu rekabet, sınıfsal bilincin gelişmesini engelleyen ve toplumun diğer kesimlerini günah keçisi ilan eden fikirlerin oluşturduğu, Marx'ın "yanlış bilinç" dediği şeyin gelişmesini teşvik eden bir şeye dönüşebilir. Bu tür fikirlerin büyümesi işçileri böler ve gerçek düşmana odaklanma becerilerini engeller.[10]

Marksistler sömürünün ekonomik biçimlerine bakma biçimlerine benzer olarak, toplumsal ilişkilerdeki baskının ve çeşitli kimliklerin oluşmasının (ulusal, cinsel, ırksal ve benzeri) "insan doğasına" dayandığına veya "doğal" olduklarına inanmazlar; onlara göre bunlar bütünüyle tarihsel ve toplumsal olarak ortaya çıkarlar. Örneğin, "ırkın" bilimsel açıdan (yani biyolojik temelli) kabul edilebilen bir tanımı yoktur; oysa ırk bugün toplumun ona yüklediği

9. Alıntılandığı yer: Francis Fox Piven ve Richard Cloward, *Poor People's Movements,* New York: Vintage Books, 1979, s. 100.
10. Sharon Smith, "Mistaken Identity – or Can Identity Politics Liberate the Oppressed?" *International Socialism* 62 (1994): 39.

anlamla, bir dizi dışsal, fiziki (ve özensizce tarif edilen) karakteristik özelliklerdir. Dahası, doğal, değişmez ve sabit gibi görünen şeyler aslında öyle değillerdir. Tarihçi Barbara Fields'in ifadesiyle, "tüm insan toplulukları, açık veya örtük bir şekilde, toplumsal düzenlemelerin doğa tarafından belirlendiğini farz ederler. Yahut başka bir deyişle, insanlığın 'doğa' kelimesiyle kısmen anladığı şey, gitgide tahmin edilebilir ve tekrarlanan sosyal rutinlerle ilişkilendirilmiş bir kaçınılmazlık duygusudur: Nathaniel Hawthorne'un kalemiyle, 'görenekler öyle eskiye dayanır ki doğalmış gibi görünür.' "[11]

Nitekim herhangi bir toplumdaki hâkim sınıflar, aslında tarihsel olarak yaratılıp koşullandırılan şeylerin "doğal bir düzene" tabi oldukları fikrini teşvik edip pekiştirirler. Bunun aldığı en sinsi biçimlerden biri, cinsiyetin –bir "erkek" ile bir "kadın" olmanın ne olduğuna dair toplumsal bekentiler– kişinin sahip olduğu üreme organının doğrudan ve doğal bir sonucu olarak görülmesidir. Cambridge'ten psikolog Simon-Baron Cohen şunları yazar: "Kadın beyni ağırlıklı olarak empati yapmaya yatkındır. Erkek beyni ise çoğunlukla sistemleri anlamaya ve inşa etmeye yatkındır."[12]

Bu tür argümanlar, kadınların içsel olarak erkeklerden aşağı olduklarını açıklamak amacıyla, farklı biçimleriyle yüzyıllardır kullanılmaktadırlar. Oysaki gerçekte bu tarz bir argüman sadece, bilimsel olduğu şüpheli iddialardan yararlanarak toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştırmakta ve toplumun onları hapsettiği sınırlar içinde kapalı kalmış ezilenlerin zihninde bu fikri pekiştirmek için sahte bilim-

11. Barbara J. Fields, "Slavery, Race and Ideology in the USA" *Racecraft: The Soul of Inequality in American Life*, Karen E. Fields ve Barbara J. Fields, New York: Verso, 2012, s. 128.

12. Alıntılandığı yer: Cordelia Fine, Delusions of Gender: How Our Minds, Society, and Neurosexism Create Difference, New York: W. W. Norton, 2010, s. xix.

den faydalanmaktadır. 17. yüzyılda yaşamış bir feministten alıntı yaparsak: "Şayet bir erkek sahip olduğu Avantajı daha iyi bir Eğitime ve daha fazla Bilgiye borçluysa, Elleri bağlıyken bir başka İnsanı döverek Cesaretiyle övünüyorsa, kendisini bir Kadından daha Bilge göremez."[13]

Kapitalizmin baskıya ihtiyacı vardır ancak bunu icat edemez. Eski baskı biçimlerini kendine mal eder ve onları kendi ihtiyaçlarına göre biçimlendirip yeni baskı türleri yaratır. Böl ve yönet stratejisi kuşkusuz kapitalizmden önceye dayanır çünkü kapitalizmden önce de sınıflı toplumlar vardır; fakat kapitalizm bunları mükemmeleştirmiştir. Bunlara rağmen, kapitalizmin sağ kalmak için baskıya ihtiyacı olduğunu söylemek, her biri ayrı ayrı incelenmesi zorunlu farklı niteliklere ve işlevlere sahip baskı türlerinin kökenini ve kaynağını bize açıklamaz. Ancak buna girişmeden önce, Marksizmin baskı meselesini nasıl ele aldığıyla ilişkili bazı mitleri ortadan kaldırmak zorundayız.

Sınıf ve Baskı

Marx ve Engels'e göre, toplumun temeli onun üretim ilişkileriyle bu ilişkilere tekabül eden sınıfsal ilişkilerdir. Ancak toplum bu ilişkilere indirgenemez. Bu temeller üzerinde hukuki ve politik üstyapı ile onlarla ilişkili olan inanç, ahlak ve bilincin yanı sıra aile ilişkileri, etnik ilişkiler, ırk, ulus ve diğer birçok özelliğe dair farklı biçimler açığa çıkar.

Yine de Marksizm sık sık sadece ekonomik meseleler üzerinde duruyormuş gibi sunulmaktadır. ZNet'ten Michael Albert'ın bir internet tartışmasında özetlediği gibi, "Marksizm ekonominin merkezi rolünü abartma eğilimindedir ve cinsiyete, ırka, idare biçimlerine ve çevreye

13. Alıntılandığı yer: A.g.e., s. xxiii.

yeterince ilgi göstermez."[14] Bu görüş solun tüm kesimlerinde, akademide oldukça hâkimiyetini korumaktadır. Abartılı veya değil, ekonomik ilişkilere yapılan vurgu, Marksizmi ırk, cinsiyet veya öteki konularla ilgili meseleler üzerinde durmaktan alıkoymamıştır. Aksine ekonomik ilişkilerle hiç ilişkili görülmeyen, daha çok içsel "insan doğası", "kötü fikirler" veya her ikisine birden bağlanan meselelere yanıt getirmenin güçlü bir aracıdır. Marksizm sömürü ile baskıyı birbirinden ayırmaya çalışmaz, aksine ikisinin birbirleriyle nasıl bağlantılı olup birbirlerini koşullandırdığını, birisine yönelik çözümün diğerine yönelik çözümlerden ayrılamayacağını göstermeye çalışır.

Marx ve Engels hayatları boyunca, Rus hâkimiyetine karşı Polonya ulusal mücadelesinin; Britanya sömürüsüne karşı da İrlanda mücadelesinin sadık savunucuları olmuşlardı. Marx şöyle yazmıştı: "Eğer başka ulusları eziyorsa, hiçbir ulus özgür olamaz."[15] Engels ise *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eserinde şöyle diyordu: "Modern çekirdek aile, kadının ev içinde açık veya örtük köleleştirilmesi üzerinde temellenir." Kadınların evlerine bağlı "eşler ve anneler" olmasına içlerindeki "doğal bir itkinin" sebep olduğunu söyleyen argüman karşısında, Alman sosyalist liderlerden August Bebel şöyle yazmıştı: "Cinsiyetler arası toplumsal bağımsızlık ve eşitlik olmadığı sürece, insanlığın topyekûn özgürleşmesi mümkün olamaz."[16]

Sınıfsal sömürünün kapitalizmin merkezinde yattığını söylemek, vücuttaki dolaşım sisteminin merkezi olan kalbin, kılcallar ve damarlardan oluşan canlı yapının,

14. Michael Albert, "Marxism: Virtues and Problems" *Z* dergisi, www.zmag.org/marxismdebate.htm.
15. Alıntılandığı yer: V. I. Lenin, "The Question of Peace" *CW*, Cilt 21, s. 293.
16. Bebel, *Women Under Socialism*, s. 6 (*Kadın ve Sosyalizm*, Çev. Saliha Nazlı Kaya, Agora Yay., 2013).

bu sistemin tamamlayıcı unsuru olarak taşıdığı mutlak önemi reddettiğini söylemekten farksız bir şekilde, baskıyı veya kapitalist gerçekliğin diğer unsurlarını ekonomiye indirgemek değildir.

Kapitalizmin kökeni, 1700'ler ve 1800'lerdeki sistemli ve ırkçı kölelikle iç içe geçmişti. Marx'ın *Kapital*'de yazdığı gibi, kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan ilkel zenginlik birikimi, yerli insanların köleleştirilmesine ve kıyımına, "Afrika'nın siyah tenlilerin ticari amaçlarla avlandığı bir doğal alana dönüşmesine" dayalı olmuştu.[17] Ayrıca şunu belirtmişti: "Gizlenip saklanmadan yapılan talanların, köleleştirmelerin ve cinayetlerin sayesinde Avrupa dışında elde edilen hazineler, anayurda akmakta ve oralarda sermayeye dönüşmekteydi."[18] Kölelik, "günümüzde endüstrinin bağlı olduğu makineler, krediler vb kadar önemli bir dayanak unsuruydu. Kölelik olmadan pamuk da olmazdı; pamuk olmazsa modern endüstri kurulamazdı. Sömürgelere değer katan kölecilik, dünya ticaretini yaratansa sömürgelerdi; ve dünya ticareti büyük ölçekli makine endüstrisinin zorunlu koşuluydu."[19] Son derece şiirsel bir pasajda şunları aktarmıştı: "Avrupa'daki ücretli emekçilerin gizli köleliği, üzerinde dayanacağı temel olarak Yeni Dünya'daki sınırsız köleliğe ihtiyaç duymaktaydı."[20]

Ücretli kölelik, tüm diğer eşitsizliklerin ve baskıların üzerinde durduğu bir dayanak haline gelmişti. Örnek olarak Marx, 19. yüzyıl İngiltere'sinde, İrlanda'nın fethi ile İrlanda köylülerinin mülksüzleşip açlıktan ölmelerinin, İngiliz tekstil işçilerinin vahşi bir şekilde sömürülmesini nasıl kolaylaştırdığını aktarmıştı. Marx şöyle yazıyordu:

17. Karl Marx, *Capital,* New York: Vintage, 1977, s. 915.
18. A.g.e., s. 918.
19. "Marx to Annenkov, December 28, 1846" *MECW,* Cilt 38, New York: Progress Publishers, 1982, s. 101-2.
20. Marx, *Capital,* s. 925-26.

"İrlanda ne zaman endüstriyel olarak gelişmek üzere olsa, ezilip tekrar tarımsal bir ülkeye çevrilmiştir." Sonucu ise, "açlıktan ölen İrlandalıların umutsuz bir şekilde İngiltere'ye kaçışları, bodrum katları, barakalar ve düşkün evleriyle dolu Liverpool, Manchester ve Birmingham; nerdeyse açlıktan ölecek erkek, kadın ve çocukların doldurduğu Glasgow." Vardığı sonuçsa şöyleydi: "Tüm birikimleri böylelikle yatırıma dönüşmesi için İngiltere'ye gönderilmişti ve bu sebeple İrlanda 'Britanya'nın büyük eserlerini' inşa etmek için ucuz emek ve sermaye haline gelmeye zorlandı."[21]

Marx ve Engels baskıyı (tüm çeşitli biçimleriyle) ve onun kapitalizmde sömürüyle olan ilişkilerini tam olarak kuramsallaştırmamışlardı. Sharon Smith'in belirttiği gibi, "çoğunlukla mücadelenin gelecekte alacağı biçimleri öngörebilmiş olsalar da, başka açılardan çağlarının toplumsal ilişkilerince konan tarihsel sınırlarla çevrelenmişlerdi." Ancak örnek olarak ulusal baskı ve kadınlar üzerindeki baskı hakkında yazdıkları metinlerde çağdaşlarından çok daha ileri olan yorumlarından bazı önemli düşünceler elde edilebilir. Müteakip Marksistlerin –örnek olarak LGBTİ'ye yönelik baskı meselesiyle ilgili olarak– bu fikirleri geliştirip derinleştirmeleri, sonraki toplumsal ve tarihsel gelişmelerin yanı sıra yeni toplumsal mücadelelerin ortaya çıkması sayesinde olmuştur. Bu durum, Marksizmin bu meseleleri kavramamızda nasıl etkin bir analitik araç ve yöntem sağlayabileceği gerçeğine gölge düşürmemelidir.

İşçi sınıfı ile ezilenleri ayrı yerlere koyma eğiliminde olan Marksizm değil, onun eleştirmenleridir. Bu yapay bir ayrımdır. Ücretli işçiler (bugün dünyanın büyük kesiminde çalışan nüfusun çoğunluğu), erkekler, kadınlar, eşcinseller, heteroseksüeller, Siyahlar, Beyazlar ve esmer

21. Marx, "Outline of a Report on the Irish Question to the Communist Educational Association of German Workers in Londra" *MECW*, Cilt 21, Moskova: Progress Publishers, 1985, s. 200-202.

tenlilerden oluşmakta; farklı diller konuşmakta ve birçok ulustan meydana gelmektedirler. İşçi sınıfı başarılı bir şekilde kapitalizme meydan okuyacaksa, bu ayrımların üstesinden gelmek zorundadır. Bu ayrımların üstesinden gelecekse, her çeşit baskıya meydan okuyacaktır. Ve işçi sınıfı baskıyı ortadan kaldıracak bir strateji geliştirecekse, bölünmelerin ve eşitsizliklerin temel kökenlerini keşfetmek zorundadır. Aslında benim de ileri süreceğim gibi, işçiler, toplumda baskıya karşı en kapsamlı meydan okumayı gerçekleştirebilecek en iyi konuma sahip sınıftır.

Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı

Önceki bölümde açıklandığı gibi, bir yanda modern ulus devletlerin ortaya çıkışı, diğer yandaysa dünya pazarının oluşması kapitalizmin yükselişinde iki eşit unsurdur. Kapitalizm hem ulusal ayrımları yıkmakta, hem de onları yeni biçimlerle pekiştirmektedir. Bu iki faktör arasındaki çelişki, hangi ulusal yönetici sınıfın hâkim olacağını belirleyecek bir mücadele yaratır. Kapitalist gelişimdeki eşitsizlikler, güçlü devletlerin zayıf olanları yönettiği hiyerarşik bir düzen yaratır. Her bir devletin yönetici sınıfı, sadece kendi ulusal topraklarını korumak için değil, kontrol ve hâkimiyet alanlarını genişletmek için birbirlerine karşı mücadele ederler. Emperyalist çatışmaların biçimi değişmektedir ancak temel özelliği –hegemonya ve zayıf ulusların güçlülere itaati için en büyük güçlerin birbirleriyle girdiği rekabet– dünya kapitalizmi varlığını sürdürdüğü sürece devam edecektir. İşte ulusal baskıların altında yatan şey budur.

Her ülkenin hâkim sınıfı, hâkimiyetlerini pekiştirmek için ulusalcı duyarlılıkları istismar eder. Ulusal şovenizm, işçilerin zihinlerini zehirleyen ve onları doğal müttefiklerine yani diğer ülkelerin işçilerine düşüren kemirici bir ideolojidir. Sosyalistlerin görevlerinden biri, bir ulusun

işçilerini diğerine karşı düşürmeye veya "kendi" ulusları, dilleri ve kültürlerinin diğerlerinden üstün olduğunu işçilerin zihinlerine kazımaya yönelik girişimlere meydan okumaktır. Sosyalizm, ulusal ayrımları kırmayı ve ortak sınıfsal çıkarları doğrultusunda farklı ülkelerden işçiler arasında dayanışma kurmayı hedefler. Bu rastlantı eseri, kültürlerin (müzik, dil, yemek, gelenekler) yok olması veya homojenleşmesine yönelik değil; herhangi bir kültürün ötekiler üzerinde üstünlüğüne yahut bir kültürün diğer tarafından zorla baskı altına alınması ve "asimilasyonuna" karşı yöneltilen bir argümandır. Dil, yemek, müzik ve insanların birbirleriyle her türlü özgür etkileşimindeki kültürel değiş tokuş, her zaman insani gelişim ile yaratıcılığın kaynağı olmuş; kültürler arası kasti ayrımlar yapmak hepsini fakirleştirmiştir.

Gerçek enternasyonalizm, uluslar arasında tam bir eşitlik olmasını şart koşar; yani hiçbir ulus veya kültür diğerinden daha ayrıcalıklı olamaz. Buradan Marksizmin tüm milliyetçilikleri aynı kefede topladığı anlamı çıkmaz. Uygun tabiriyle, ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliği arasında bir ayrım yapar. Bu ayrım kimi zaman kafa karıştırıcı olabilmektedir; çünkü savaş zamanlarında tüm uluslar mağdur olduklarını, kendilerini saldırılara karşı koruduklarını iddia ederler.

On üç koloni bağımsızlıkları için Britanya İmparatorluğu'na karşı savaşırken, bu ezilen ulusun ezen ulusa karşı verdiği bir mücadele örneğiydi. Ancak Birleşik Devletler 1847 savaşında Meksika'nın yarısını kopardıklarında, bu bir fetih savaşıydı ve haksızlığa uğrayan Meksika'ydı. O günden bu yana Birleşik Devletler'in başka ülkelerde gerçekleştirdiği her askeri müdahale, onu Boston Gönüllülerinin mücadele ettiği Britanya İmparatorluğu'yla aynı kefeye sokmaktadır. Nitekim başka ulusları ezdiğinde, Birleşik Devletler eylemlerini 1776 kisvesi altında gizlemektedir. Örneğin oğul Bush'un Irak direnişçilerini

"terörist" işgalci ABD ordusuna "kurtarıcılar" demesi gerçekliğin tamamen tepetakla edilmesiydi.[22] Britanyalılar Amerikan Devrimi sırasında aynı ağzı kullanmışlardı. 1777 yılında Yeni İngiltere'nin kuzeyinde ve Kanada'da yürüttüğü başarısız askeri seferberlikte, General John Burgoyne, hedefi olan "eksiksiz bir Tiranlık sistemi" kurmak olan "doğaya aykırı bir İsyanla" mücadele ettiğini iddia etmişti.[23] Burgoyne, "ordunun zaman zaman istemeden de olsa kaçınılmaz olarak başvurmak zorunda olduğu yıkım, kıtlık ve ona eşlik eden her tür dehşetin" vaadinde bulunarak, barışçıl çağrıları hemen bir yana bırakıp tehditlere başlamıştı.[24]

Uluslar arasında eşitlik ancak ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmasıyla; yani sömürgeleştirilmemesi, ilhak ve işgal edilmemesi veya başka yollarla egemenliklerinin inkâr edilmemesiyle mümkündür. Rus Marksist Plehanov şöyle yazmıştı: "[Kendi kaderini tayin etme hakkını] görmezden gelirsek veya Büyük Rus ulusundan yoldaşlarımızın ulusal önyargılarını etkileme korkusuyla bunu savunmaktan korkarsak, "bütün ülkelerin İşçileri birleşin!" sözü dudaklarımızda hayasız bir yalana dönüşür."[25] Eugene Debs de Sosyalist Partide, göçmen işçilerin haklarıyla ilgili bir tartışmada benzer bir argüman ileri sürmüştü: "Eğer Sosyalizm, yani enternasyonel ve devrimci Sosyalizm her ülkeden işçi sınıfının, ezilenlerin ve sömürülenlerin arkasında sadakatle,

22. Örnek olarak Bkz. George W. Bush, "President Addresses the Nation" Washington, DC, 7 Eylül 2003, www.whitehouse.gov/news/releases/2003/09/20030907-1.html.
23. Alıntılandığı yer: Robert Middlekauff, *The Glorious Cause: The American Revolution, 1763-1789,* New York: Oxford University Press, 1982, s. 372.
24. A.g.e.
25. Alıntılandığı yer: V. I. Lenin, "The National Program of the RSDLP" *Question of National Policy and Proletarian Internationalism,* Moskova: Progress Publishers, 1970, s. 10.

gözü kara ve tavizsiz bir şekilde durmazsa, hiç kimse için duramaz; iddiaları yalanlara, yaptıkları kandırmacaya ve tuzağa dönüşür."[26]

Karl Marx, Britanya'nın ilk sömürgesi İrlanda'daki baskısıyla ilgili benzer argümanlar yapmıştı. Marx şunları öne sürmüştü: "Şu an zorla uygulanan birliği (yani İrlanda'nın köleleşmesi) mümkünse eşit ve özgür bir konfederasyona dönüştürmek, gerekli olması halinde ayrılması İngiliz işçi sınıfının özgürleşmesi için önkoşuldur."[27] Marx'ın çıkarımıyla, İrlanda özgürleşmediği takdirde İngiltere'de işçi sınıfının kurtulması imkânsızdı. Marx aynı metodolojiyi Amerika'nın güneyindeki köleciliğe de uygulamış, köleliği yok etmeden işçi sınıfının özgürleştirilemeyeceğini öne sürmüştü. *Kapital*'de şöyle söylemişti: "Siyah tende damgalandığı yerde, beyaz tendeki emek özgürleşemez."[28]

Emperyalizm çağında, ulusal baskı ve ulusal kurtuluş meseleleri, dünya genelindeki sosyalist hareketler için çok önemli ve acil bir hususa dönüşmüştü. Her yerde, ezilen ulusların işçileri "kendi" devletleri tarafından sömürgeci bsakıyı desteklemeleri için teşvik edilmekteydi. Lenin, ezen ülkelerdeki –dünya genelinde sömürgelerini zor gücüyle tutan hâkim uluslardaki– işçilerin kendi hâkim sınıflarına olan bağlılığı yok edilmedikçe, işçi sınıfı enternasyonalizminin imkânsız olduğunu öne sürmüştü. Yani diğer ulusları ezen ülkelerdeki sosyalistler, ezilen ulusların özgür ve bağımsız olma hakkını desteklemek zorundaydı. Ancak bu sayede, her iki ulusun işçileri eşitlik temelinde birleşebilirlerdi.

---

26. "A Letter from Debs on Immigration" ilk baskısı *International Socialist Review* 11, no. 1 (Temmuz 1910), www.marxists.org/archive/debs/works/1910/immigration.htm.
27. Karl Marx, "The General Council to the Federal Council of Romance Switzerland" *MECW,* Cilt 21, s. 89.
28. Marx, *Capital,* Cilt 1, s. 414.

Fakat Lenin, ulusların kaderini tayin etme hakkıyla ilgili olarak Marksistlerin tutumuyla büyük güçleri yöneten devlet erkânının, ulusların haklarıyla ilgili geveledikleri kaygılar –kendi yönettikleri uluslar için hiç duymadıkları kaygılar– arasında keskin bir ayrım yapmıştı. Örneğin Başkan Woodrow Wilson 1918'de "On Dört Madde" konuşmasında ulusların kaderini tayin etme hakkını överken, Birleşik Devletler üç yıldır Haiti'yi, ülkenin gümrük idaresi ile bankacılık sistemini New York Ulusal Kent Bankası'na teslim eden, sert bir donanma işgali altında tutmaktaydı.[29]

Lenin kendi kaderini tayin etme hakkıyla boşanma hakkını karşılaştırmıştı. Ona göre Marksistler, bütün evlilikler bozulsun diye değil, kadınların hukuki olarak kocalarına zorla bağlı olduğu bir yerde cinsiyetler arası eşitlik olamayacağından kadınların boşanma hakkını destekler.[30] Benzer şekilde, birbirlerinden özgürce ayrılma hakları olmadığında, uluslar arasında eşitlik kurulamaz. Ulusların karşılıklı olarak birbirlerine daha fazla bağımlı olmaları, insanlar arasındaki ulusal sınırların aşınmasıyla brisket, gönüllü birlikleri temel aldığı müddetçe, iyi bir şeydir; çünkü işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını geliştirir.

Ancak sosyalistler zorla kurulmuş birliklere inatla karşı çıkarlar. Örneğin Birleşik Devletler'deki sosyalistler, İngilizce'nin ülkenin resmi dil yapılmasına veya insanların kendi dillerinde eğitim alabilmelerini engellemeye dönük girişimlere karşı çıkmaktadır. Sosyalistler, insanların kendi dillerinde eğitim alma haklarının sonuna kadar ar-

29. Woodrow Wilson, "Speech on the Fourteen Points" *Congressional Record*, 65.Kongre, 2.oturum, 1918, 680-81, www.fordham.edy/halsall/mod/1918wilson.html.

30. Devrim öncesinde Rusya'daki kadınların, kocalarından boşanma hakları yoktu. Bu hak, kadınların erkeklerle eşit olabilmesi için gerekli görülerek Rus Devrimi sırasında verildi.

kasındadır. Diğer yandan, öğrencilerin cinsiyet, dil, ulus, ırk, etnisite veya din temelinde ayrılmasına karşıdırlar. Kapitalizm, farklı ırk ve ulustan insanların birbirinden uzak kalması için çok uğraşır; çünkü bu sayede onları birbirine düşürmesi daha kolaydır. Bizim görevimiz, bu ayrılıkları pekiştirmek değil, onlarla mücadele etmektir.

Sosyalistlerin tutarlı enternasyonalistler olmaları için, Birleşik Devletler'in iradesini –ister Irak, Porto Riko, Küba, Afganistan, ister Venezuela olsun– diğer ülkelere ve halklara dayatmaya dönük her girişimine karşı çıkmaları zorunludur. Porto Rikoluların Birleşik Devletler'den ayrılmaya ve isterlerse bağımsız bir ülke kurmaya hakları olmalıdır. Venezuelalılar ile Kübalıların, aynı Ortadoğu'daki özgürlükleri için mücadele eden halklar gibi, ABD'nin içişlerine karışmadan özgürce yaşamaya hakları vardır.

Lenin'in ölümünden önceki son politik mücadelesi, sosyalistlerin koşulsuz olarak ezilen ulusların hakkını savunması ve eşitliğe olan bağlılıklarını göstermek için ellerinden geleni yapması konusundaki ısrarını gözler önüne sermişti. Lenin, Aralık 1922'de, o dönemde Sovyet devlet bürokrasisi üzerinde gücünü sağlamlaştırmakta olan Stalin'in, çarlık döneminde olduğu gibi Gürcistan ile diğer cumhuriyetleri Büyük Rusya'nın denetimine alma çabalarına ilişkin öfkeli bir bildirge yazdırmıştı. Şunları söylüyordu:

> Ezen ulus ile ezilen ulus milliyetçiliği, yani büyük ulus ile küçük ulus milliyetçiliği arasında ayrım yapmak zorunludur. İkinci türde milliyetçilikle ilgili olarak, büyük milletin üyeleri olaran bizler tarihsel pratik içinde, sayısız şiddet vakasıyla nerdeyse hep suçlu konumundadır; dahası farkında olmadan sayısız kez şiddet ve hakaret içeren davranışta bulunmuşuzdur. İşte bundan ötürü ezen veya (sadece uyguladıkları şiddet ve kabadayılıkları sebebiyle büyük olsalar da) adlandırıldıkları biçimiyle "büyük" uluslar için enternasyonalizm, sadece ulus-

> lar arasındaki resmi eşitliğin gözetilmesinden ibaret bir şeymiş gibi kalmamalıdır. Ezen ve büyük ulusların eşitsiz olduğu durumlarda dahi, pratik içinde meydana gelen eşitsizlikleri telafi etmek zorundadır. Bunu anlamayanlar, ulusal meseleye dair gerçek proleter tutumu kavrayamamışlardır; hâlâ temelde küçük burjuva görüşlerini benimsemiş haldedirler ve bu sebeple burjuvazinin görüşlerine kapılmaları kesindir.[31]

Bu kendi içinde milliyetçiliğe olumlu bir desteğin sunulması anlamına gelmektedir. Çünkü bu ulusal mücadeleler içinde, farlklı sınıfsal çıkarlar söz konusudur. Her ulusal mücadele farklı sınıfları içermekte ve her sınıf ulusal bağımsızlığın ötesinde çok farklı şeyler için mücadele etmektedir. Ezilen ülkelerdeki zengin sınıflar, ulusu işçilerin sınıfsal çıkarları üzerine çıkarmak ve mücadeleleri kendi hâkimiyetlerini tehdit etmesin diye ezilenlerin kurtuluş özlemlerini bastırmak için, ulusal mücadelelerin kapsamını daraltmaya çalışırlar. Aslında birçok örnekte, tabanın kitlesel şekilde harekete geçme korkusu burjuva milliyetçilerini, bağımsızlık mücadelesinde gönülsüz ve kararsız hale getirmiş; bazı avantajları garanti altına almaları için daha büyük güçlerle anlaşmalar yapmaya istekli hale getirmiştir. Endonezya'nın bağımsızlığını elde etmesinden sonra Doğu Timor'u kanlı şekilde zapt edişi veya yeni kurulan bağımsız Birleşik Devletler'in Meksika ve Yerli Amerikalıların pahasına Batıyı fethetmesi gibi örneklerde olduğu üzere, bir hâkim sınıf olarak burjuvazinin, diğer grupların ezilmesini içeren kendi ulusal arzuları vardır. Lenin şunları söylemişti: "Ezilen bir ulustaki burjuva milliyetçiliği, baskılara karşı genel bir demokratik içeriğe sahiptir ve koşulsuz şekilde desteklediğimiz şey işte bu içeriktir. Aynı zamanda bunu, ulusal seçkinciliğe yönelik eğilimlerden inatla ayırırız; [örneğin] Polonya

31. Lenin, "The Question of Nationalities or 'Autonomization,' " *CW*, Cilt 36, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 607-8.

burjuvazisinin Yahudilere baskı yapma eğilimine karşı mücadele ederiz."[32]

Burada Lenin'den alıntı yapılmasının asıl sebebi, Marksistlerin Siyonizmi milliyetçiliğin ilerici değil, gerici bir biçimi olarak görmesindendir. Bir hareket olarak Siyonizm, asla kendisini bir ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımlamamıştır. Aksine en baştan beri Siyonizm, ırkçı beyaz Güney Afrika'yla özdeşleşen bir şeydi. Ancak Beyaz sömürgeci toplulukların Güney Afrika'da yaptığı gibi yerlilerin emeğini sömürmek yerine, Yahudi kolonileşmesinin amacı, yerli Filistinli nüfusun kaldırılması sayesinde sadece Yahudilere ait bir devletin kurulmasıydı. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Siyonist hareketin, büyük bir emperyal kuvvetin desteğine ihtiyacı vardı. Siyonist lider Theodor Herzl Siyonist projeyi, büyük güçlere "barbarlığa karşı medeniyetin ileri karakolu" olarak pazarlamıştı.[33]

Elbette kamuoyunun ikna edilmesi için, Filistin'in "toprağı olmayan bir halk için halkı olmayan bir toprak" olduğu şeklinde propagandalar yapılmıştı. Ancak Siyonistler birbirlerine karşı çok daha gayretli ve iyimserlerdi. Siyonist lider Vladimir Jabotinsky şöyle yazmıştı: "Tüm kolonizasyon girişimleri, yerli nüfusun iradesi hiçe sayılma pahasına devam etmelidir."[34]

Siyonist hareketin amacı, Yahudileri baskıdan kurtarmak değli, "asimile edilmelerinin" imkânsız olduğunu kabul etmekti. Örneğin Herzl, Yahudilerin Yahudi olmayanlarla yaşadığı her yerde antisemitizmin doğal ve kaçınılmaz olduğunu düşünüyor ve antisemitizme karşı "mücadele etmeyi" nafile buluyordu.[35] Hitler iktidara gel-

32. Lenin, *The Right of Nations to Self-Determination*, s. 410.
33. A.g.e., s. 7.
34. A.g.e., s. 9.
35. Annie Zirin, "The Hidden History of Zionism" *International Socialist Review*, no. 24 Temmuz-Ağustos 2004; Lance Selfa, "Zionism: False

dikten sonra, önde gelen Alman Siyonist örgütü Hitler'e, hedeflerinin onlarınkine benzer olduğu varsayımıyla (Yahudilerin diğerlerinden ayrılması), Siyonistlerin "Yahudilere düşman bir hükümetle bile işbirliği yapmayı" umduklarını söyleyen bir bildiri yazmıştı. Hitler, sosyalist ve emek örgütleri ile Yahudi direnişinden yana olan örgütleri kapatmış; ancak Siyonistlerin faaliyetlerine devam etmesine izin vermişti. Filistin'de faaliyet yürüten ve Nazilerin desteğini almaya çalışan Siyonist milis örgütü Haganah'ın bir ajanı, SS lideri Adolf Eichmann'a 1937 yılında, Siyonistlerin Almanların Yahudi katliamlarından memnun olduğunu çünkü "Yahudi nüfusunun" gücünü artırdığını söylemişti. 1938'de Almanya'daki tüm Yahudi çocuklarını kurtarmayı isteyip istemediği kendisine sorulduğunda, Siyonist lider David Ben-Gurion ya hepsinin Britanya'ya gönderilmesi ya da sadece yarısının İsrail'e gönderilmesi durumunda, ikincisini seçeceğini söylemişti.[36]

İsrail 1948 yılında, insanları evlerinden ve çifliklerinden kaçırmak üzere terörize etmek amacıyla olan katliamlar da dahil, Filistin'e yapılan bir dizi askeri saldırının ardından kurulmuştu. Bugün İsrail'deki kentlerin çoğu, 1948 yılından itibaren Filistinlilerin zorla boşaltıldığı eski Filistin kentleri üzerine inşa edilmiştir.

Bugüne dek Birleşik Devletler, finansal ve askeri olarak desteklediği İsrail'i, Noam Chomsky'nin sözleriyle, "Amerikan gücünün hizmetindeki Ortadoğu Spartası" olarak görmüştür.[37] Popüler basında Siyonizm, ezilen bir ulusun milliyetçiliği olarak sunulmuştur ve doruğuna Nazi Soykırımında ulaşan tarihi Yahudi zulümü, hep bu

Messiah" Lance Selfa, (der.), *The Struggle for Palestine*, Chicago: Haymarket Books, 2002, s. 4.

36. Selfa, "Zionism: False Messiah" s. 13-14.

37. Noam Chomsky, "The Origins of the 'Special Relationship,' " *The Essential Chomsky,* (der.) Anthony Arnove, New York: W. W. Norton & Company, 2008, s. 211.

argümanı desteklemek için kullanılmıştır. Halbuki gerçek bunun tam tersidir. Soykırımın yarattığı dehşeti manipüle edenler, bir başka halkın baskı altına alınmasıyla kurulacak bir ulus devletin meşrulaştırılmasını amaçlayan Siyonist liderlerdi.

Ezilen ülkelerdeki sosyalistler tüm samimiyetleriyle emperyalizme karşı verilen ulusal mücadeleleri desteklemek zorundadır; ancak işçi sınıfı daima burjuva milliyetçi liderlerinin taleplerini aşan kendi çıkarsal amaçlarının göz ardı edilmediğinden emin olmak için, kendi bağımsız örgütlerine güvenmelidir. Lenin'in tabiriyle, ittifaklar kurulmalı ancak milliyetçilerle sorgusuz sualsiz bir biçimde birleşilmemelidir. 1920'de şunları söylemişti: "Geri kalmış ülkelerde devrimci kurtuluş mücadelelerini, aslında komünist olmasa da komünist bir kılıkta sunma girişimlerine karşı, kararlı bir mücadele yürütülmesi zorunludur."[38]

Stalinizmin yükselişi tam da Lenin'in uyardığı bu eğilime yol açmıştı; yani aslında milliyetçi hareketleri "komünist bir kisve" altına sokmuştu. Son yüzyıldaki bir dizi ulusal kurtuluş hareketi –Çin'den Küba'ya ve çeşitli Afrika ülkelerine– işçi sınıfından ziyade, orta sınıf milliyetçi güçler tarafından yönetilmişti. Bunlar sömürgeci baskının boyunduruğundan başarıyla kurtaran kahramanca ve sarsıcı mücadelelerdi. Rus modeli devlet kalkınmacılığından ilham almışlar ve bundan dolayı sık sık ulusal devrimlerinin "sosyalist" olduğunu ilan etmişlerdi. Bu hareketler ne işçi sınıfının liderliğinde gerçekleşmiş ne de işçi sınıfını iktidara getirmiştir. "Sosyalizm" işçilerin iktidarıyla değil, devlet yönetimindeki kalkınmayla özdeşleşmiştir. Maalesef birçok kişi, onları bir zamanlar sömürgeleştiren ülkelerdeki tüm sömürü ve baskı biçimlerinin yeniden ortaya çıkışını, bu veya öteki türden "sosyalizmin" ba-

38. Alıntılandığı yer: Jane Degras, (der.), *The Communist International, 1919-1943, Documents*, Cilt 1, Londra: F. Cass, 1971, s. 143-44.

şarısızlığının kanıtı olarak görmektedir. Gerçekte tanık olduğumuz şey, emperyalizm sorununa tamamen milliyetçi bir çözüm getirmenin taşıdığı sınırlardır.

20. yüzyıl, bir kolonizasyon çağına, dekolonizasyona ve dünya genelinde ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselişine tanık olmuştur. Bu çağ sona ermiş olabilir ancak ulusal ve etnik baskıların, emperyalizmin ve askeri fetihlerin çağı sona ermemiştir. Birleşik Devletler gibi hâkim ülkelerdeki sosyalistler için, dünyaya hükmetme girişimleri karşısında kararlı bir şekilde durmak önemli bir görev olmayı sürdürmektedir.

Kadınlara Yönelik Baskının Kökenleri

Tüm toplumlar hem üretime (yaşamak için ihtiyacımız olan şeyleri üreten emek süreçlerine) hem de yeniden üretime gerek duyar. Yeniden üretim, herhangi bir toplumda üretim için gerekli koşulların sürekli yenilenmesi veya yeniden yaratılmasını şart koşar. Dolayısıyla yeniden üretim sadece yeniden üretim yapmaya yetecek kadar makinenin, aletin, hammaddenin ve emeğin garanti altına alınmasından ibaret değildir. Yeniden üretim, kendilerini çalıştıran insanların da yeniden üretilmesini gerektirir ve bu üretim sadece bir tür olarak çoğalmasını değil; mevcut ve gelecek işçi nesillerinin yetişmesi, bakımı ve eğitimini de içerir. Yeniden üretimin temel biyolojik unsurları değişmeden kalmış olsa da, insanın yeniden üretimini çevreleyen toplumsal ve kültürel düzenlemeler için aynısı söylenemez. Bu yeniden üretimin gerçekleştiği biçimleri belirleyen şey, o toplumun verili üretim ilişkileridir ve bundan dolayı tarihsel olarak değişime açıktır. Marksist feminist Martha Gimenez'in sözleriyle, "üretim biçimi yeniden üretim biçimini de belirler."[39]

39. Martha E. Gimenez, "Capitalism and the Oppression of Women: Marx Revisited" *Science & Society* 69, no. 1 (Ocak 2005): s. 20.

Cinsiyetler arasındaki ilişkilere dair "analiz" adıyla duyurulan çoğu şey gerçekte, değişmeyen aile imgesini –bir erkek, bir kadın, birkaç çocuk ve bir köpekten oluşan aile imgesi– geçmişe dek uzandırmaktadır. Bu "çekirdek" ailenin çoğu kez, "doğal" bir düzeni meydana getirdiği kabul edilmektedir. Nitekim toplumumuzda insanların, üretim ve değişimin kamusal alanından ayrılan "özel" alanda , ailelerle birlikte yetiştirilme ve bakılma biçimi; örneğin Yeni İngiltere'de 18. yüzyılda yaşayan bir çiftlik hane halkına çok yabancı gelecektir. Çünkü bu çiftlikte, çocukların büyütülmesi, yemek ve temizlik yapma için sarf edilen emek; tarım emeği, kıyafet dikimi ve bugün aile dışında üretilip pazardan alınan şeylerin üretilmesi için gereken emekle iç içeydi.

Doğru olan ailenin biyolojik bir olgu değil, bir kurum olmasıdır ve tarihsel olarak bir üretim biçiminden diğerine geçilirken o da değişmiştir. Sonuç olarak kadınların toplumdaki statüsü de kayda değer ölçüde değişmiştir ve bu statüye en çok etki eden şey de kadınların ırkı ile toplumdaki sınıfsal konumu olmuştur.

Bundan dolayı, cinsiyetler arasındaki ilişkileri değişmez doğalarının –erkeklerin aileyi geçindirmesi, kadınlarınsa besleyicilik ve koruyuculuğu– şekillendirdiğini söyleyen popüler görüş varlığını korumuştur ve koruyacaktır. Ancak toplumsal cinsiyetin bu kalıp yargıları tarihsel bulgular tarafından deteklenmemektedir. Sınıfsız toplumların çoğunda kadınlar çocukların yetiştirilmesi ve "ev" işleri dışındaki diğer meşgalelerle de ilgilenmekteydiler. Bu toplumlarda yine de cinsiyetçi bir işbölümü vardı: Erkeklere onları evden uzağa götürecek işler düşüyordu genellikle; örneğin avcılık. Çocuk doğuran kişiler olarak kadınlar, kendilerini eve yakın tutan işlerle daha çok uğraşıyorlardı: Bitki kökleri ile meyvelerin toplanması, postlar ile giysilerin hazırlanması ve yemek pişirme. Daha sonraları, bahçıvanlığın ilk yapıldığı toplumlarda,

kadınlar doğal olarak toplayıcılıktan bitki ekip biçmeye yönelmişlerdi. Avcılığın temel yiyecek kaynağı olarak kaldığı çok soğuk iklimde yaşayan toplumlar haricinde, iki örnekte de grubun sağ kalması için kadınların toplayıcı ve ziraatçı olarak oynadıkları rol, erkeklerin avcılığından daha kıymetliydi.[40]

Hem kadınların yaptığı işler grubun sağ kalması için merkezi önem taşıdığı, hem de ekonomik baskı ilişkileri henüz var olmadığı için; cinsiyetçi işbölümü otomatik olarak erkek hâkimiyeti ya da erkeklerin (veya toplumdaki rollerinin) kadınlardan üstün sayılması anlamına gelmiyordu. Kayıtlara geçmiş birçok örnekte, kadınlar çok daha yüksek bir toplumsal statüye sahipti. Belki de daha önemlisi, baskıya veya sömürüye maruz kalmıyorlardı. Bu gerçekler, kadınların erkekler güçlü olduğu için kadınların baskı altına alındığına ilişkin en az desteklenen argümanı çürütmektedir. Bu tartışmalı fikir kendini, erkeklerin, yapabildikleri için kadınları baskı altına aldıkları düşüncesine indirgemektedir. Bu argüman kanıtlar karşısında güçsüz kalmaktadır. Örneğin Kuzey Amerika'da cinsel baskı, yerli toplumlar arasında ya çok nadirdir ya da hiç yoktur. John D'Emilio ile Estelle B. Freedman'ın Birleşik Devletler'deki cinsellik tarihine ilişkin yazdıklarında açıkladığı gibi,

> İngilizlerin ve Yerlilerin cinsiyet sistemleri arasındaki en çarpıcı farklılık belki de, kısmen mülkiyete ve cinselliğe yönelik farklı kültürel tutumlar sebebiyle, Yerli Amerikalılar arasında cinsel çatışmaların göreli yokluğuydu. Yerliler aile içi geçim-

40. Bkz. Patricia Draper, "!Kung Women: Contrasts in Sexual Egalitarianism in Foraging and Sedentary Contexts" Rayna R. Reiter, (der.), *Toward and Anthropology of Women,* New York: Monthly Review Press, 1975, (*Kadın Antropolojisi*, Çev. Sibel Özbudun, Dipnot Yay., 2014); Francis Dahlberg, (der.), *Woman the Gatherer,* New Haven, CT: Yale University Press, 1981; ve Stephanie Coontz ve Peta Henderson, *Women's Work, Men's Property,* Londra: Verso Press, 1986.

sizlikleri, ceza, damgalama veya mal bölüşümü anlaşmaları olmadan, sadece ayrılarak ve yeni birlikler kurarak kolaylıkla çözebiliyorlardı. Kişinin bir başkasının cinselliğine "sahip" olmadığı kültürlerde, fahişelik (para karşılığı seks) Avrupalı yerleşimcilerin gelişinden önce hiç yoktu. Tecavüz (cinselliğin zorla yaşanması) nadiren gerçekeşiyordu ve Yerli kültürlerin yasakladığı birkaç cinsel davranıştan biriydi. Sömürge döneminde Yerlilerle yapılan savaşlarda ele geçirilen İngiliz kadınlar, vahşilerin elinde cinsel saldırıya maruz kalacaklarından korkmalarına rağmen, Yerli Amerikalıların kendilerine cinsel saldırıda bulunmadıklarını gönül rahatlığıyla söylemişlerdi. Mary Rowlandson Yeni İngiltere'deki Yerliler tarafından esir tutulmasıyla ilgili olarak şunları yazmıştı: "O kükreyen aslanlarla vahşi ayılar arasında kalmıştım. Gece gündüz, yalnız veya başkalarıylayken, her biriyle beraber uyurken içlerinden hiçbirisi sözleriyle veya davranışlarıyla namusumu suiistimal edecek bir şey yapmaya yeltenmedi." Buna karşı İspanyol yerleşimciler, fetih hakkı ve kadın savaş tutsaklarından bekledikleri hizmet olarak, Yerli kadınların tecavüzünü meşru görmekteydiler. Güneydeki Cherokeeler, sadece Beyaz yerleşimcilerle yakın temasta bulundukları 19. yüzyılda tecavüzcüleri cezalandıran yasalar çıkarmayı gerekli görmüşlerdi.[41]

Sınıfsız toplumların birçoğunda, cinsel ilişkiler daha özgürce yaşanmaktaydı. Bugün cinsel ilişkilerle bağlantılı olan kıskançlıklar, sahiplenmeler ve nesneleştirmelerden eser yoktu. Soyun erkekten değil kadından geçtiği anayersel veya anasoylu toplumlarda, kadınlar ve erkekler lekelenme korkusu duymadan evlilik öncesinde sınırlanmamış cinsel ilişkilere girmekte özgürlerdi. Kadınlar yeniden üretici ve üretici faaliyetleri birleştirebiliyorlardı çünkü bu tür toplumlar bu ikisi arasında bir ayrım yapmıyordu. 1929'da kuzeybatı Melanezya'daki Trobriand Adalılarını inceleyen etnograf Bronislaw Malinowski, anasoylu toplumlarda "kadınların kabile yaşamında önemli bir

41. John D'Emilio ve Estelle B. Freedman, *Intimate Matters: A History of Sexuality in America,* New York: Harper and Row, 1988, s. 8-9.

rollerinin olduğunu, hatta ekonomik, törensel ve büyüsel faaliyetlerde lider konumunda dahi olduklarını; bu durumun da erotik yaşama ilişkin tüm geleneklerin yanı sıra evlilik kurumunu da derinden etkilediğini" belirtmişti.[42] Malinowski çocukların yetişkinlerin dayağı ve zorlaması olmadan büyüdüğünü ve Trobrianderlerin bunu "doağaya aykırı ve ahlaksızca" bulduğunu söylemişti. Çocukların korku veya utanç duymadan cinsel meraklarını gidermelerine izin verilmekteydi. "Çocukların cinsel hayatlarında, yaşlı insanların müdahaleleri yoktur" diye yazmıştı.[43]

Toplumsal cinsiyet kategorileri ve bu kategorilere giren insanların göreli statüsü de, tarihsel olarak belirlenmekte ve değişiklik göstermektedir. Kaliforniya Üniversitesi'nde antropoloji, tarih ve cinsiyet çalışmaları profesörü olan Walter L. Williams şöyle yazmaktadır: "Yerli Amerikalılar genellikle interseksler, androjenler, feminen erkekler ve maskülen dişilere çok saygılı davranırdı. İki ayrı ruha sahip oldukları düşünülerek şereflendirilir ve tipik maskülen erkeklerle feminen kadınlara nazaran, ruhsal olarak daha özel sayılırlardı. Bu sebeple birçok Kuzey Amerika dini, bu insanları karalamak yerine onları dini lider ve öğretmen olarak sayardı."[44]

Sınıflı toplumun gelişmesiyle kadınların statüsü değişti. Toplayıcı olarak kadınlar, bitkilerin evcilleştirilmesinde yapılan keşif ve buluşlarda temel bir rol oynamışlardı. Nitekim toprağın tüm kabilenin ortak malı sayıldığı, New York'un kuzeyindeki Iroquoisler gibi bahçıvanlıkla uğraşan toplulukların çoğunda, kadınların statüsü çok yüksekti. Erkekler avlanıyor ve ekilmesi için toprakları

42. Bronislaw Malinowski, *The Sexual Life of Savages,* New York: Harvest Books, 1929, s. 3 (*Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, Çev. Saadet Özkal, Kabalcı Yay., 1992).
43. A.g.e., s. 53, 59.
44. Walter L. Williams, "The 'Two-Spirit' People of Indigenous North Americans" *Guardian,* 11 Ekim 2010.

temizlemek gibi ağır işler yapıyorlardı; kadınlar sadece bitkilerin ekimiyle ve bakımıyla uğraşmakla kalmıyorlar, avdan sonra etin dağıtımının yanı sıra hasatın depolanması ve dağıtımını da kontrol ediyorlardı. Tek odalı ve uzun evlerin denetimi kadınlara aitti ve bu evler hem Iroquois ailesinin hem de toplumsal yaşamın çekirdeğiydi. Varolan bütün bireysel mülkler kadınlara miras kalmaktaydı. Topluluğun geçimlik ihtiyaçlarının üretimi ve dağıtımında sahip oldukları merkezi rol, onlara çok yüksek bir toplumsal statü bahşetmekteydi. Kadınlar tutsakların yaşayıp yaşamayacağına karar verebiliyorlardı, dini bayramların idaresinde eşit söz hakkına sahiplerdi, "şefleri" seçip görevden alıyorlar ve savaş başlatma veya bitirme kararını verebiliyorlardı.[45]

Benzer cinsiyetler arası ilişkiler, benzer toplumsal ilişkileri paylaşan Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika topluluklarında da görülmüştü. Yerleşik tarımın gelişmesiyle ilişkili olara üretimin niteliğinde yaşanan değişimler, erkeklerin ve kadınların toplumdaki statüsünü değiştirmiş olmalıydı. Örneğin ağır pulluğun keşfi, hayvanların evcilleştirilmesi ve tarımsal artığın gelişmesiyle birlikte, erkeklerin başat tarım emekçisi haline geldiğine ve avcılıktan gelen geleneksel rollerinden ötürü hayvanların evcilleştirilmesinden sorumlu olduğuna ilişkin bulgular vardır. Erkekler –veya en azından bir erkek azınlığı– üretim alanında hâkimiyeti ele geçirmiş ve böylelikle toplumun artık zenginliğinin sahipleri haline gelmişlerdi. Öte yandan kadınlar, çocuk doğumu ve bakımı gibi ağır yüklerden ötürü, yiyecek üretimindeki temel rollerinden mahrum bırakılmışlardı. Engels'in vurguladığı gibi, sınıflı toplumlar ile devletin yükselişi, sadece çoğunluğun küçük bir erkek sömürücüler grubuna tabi kılınması değil,

45. Judith K. Brown, "Economic Organization and the Position of Women Among the Iroquois" *Ethnohistory* 17, no. 3/4 (1970), s. 151-67.

"kadın cinsiyetinin dünyadaki tarihsel yenilgisi" anlamına gelmekteydi.[46]

Yerleşik tarımın gelişmesi ve hayvanların evcilleşmesiyle özel mülkiyet geldi. Soyun evin erkek şefinden geçtiği ataerkil yapılanma olarak aile, babanın oğullarına zenginliğini miras bırakmasını garanti etmek için gelişti. Yeni tekeşli ailelerde, erkekler kadınlardan katı namus kurallarına uymalarını bekliyor ancak kendileri bunlara uymuyorlardı. Engels şöyle yazmıştı: "Erkeğin evde dizginleri ele almasıyla, kadın alçaldı, esir edildi, erkeğin arzularının kölesi oldu ve sadece çocuk doğurma aracına dönüştü."[47]

O halde cinsiyetçi işbölümü, bir avuç erkeğin tarımsal artığın denetleyicileri haline geldiği sınıflı toplumun gelişmesiyle, baskıcı bir boyut kazandı. Kadınlar ve köle veya serf olacak kadar şanssız erkekler, yeni hâkim sınıfa tabi hale geldiler. Ataerkil hane içinde kadınlardan çocuk yapmalarının yanı sıra, ailenin geçimi için çeşitli işlerle uğraşması (ekip biçme, süt sağma, ekmek pişirme ve diğerleri) bekleniyordu. Fakat kapitalist gelişim, cinsiyetçi işbölümünü az çok hükümsüz kılan teknolojik değişimler yaratarak, göreceğimiz gibi kadınların tamamıyla özgürlüklerine kavuşmasının koşullarını oluşturmaktadır.

Kapitalizm ve Toplumsal Yeniden Üretim

Kapitalizm meta değişimini, hayatta kalmamız için bize gereken nerdeyse her şeyi piyasada satıp kâr etmek amacıyla üretme noktasına gelecek şekilde geliştirmiştir. Giyeceklerimizi, yiyeceğimizi, alet edevatımızı, ulaşım araçlarını ve yararlandığımız daha birçok şeyi öncelikle satın almak zorundayız. Bu açıdan, bir zamanlar emeğin tüketim için ev içinde doğrudan kullanımı artık gerek-

46. Engels, Origins of the Family, s. 165.
47. A.g.e.

sizdir. Kapitalizm öncesi toplumlara nazaran, kapitalist düzende yaşayan aileler daha çok üretim değil, (tamamen olmasa da) tüketim birimleri haline gelmişlerdir.

Bir yanda kapitalist üretimin koşullarından biri, temel üretim araçlarının (makineler, aletler, hammadde) görece küçük bir mülk sahibi grubun elinde birikmesidir; ilki tarafından biçimlenen ikinci koşulsa, sadece üretim araçlarını ellerinde tekelleştirmiş kişilere çalışma kapasitelerini, yani emek güçlerini satarak hayatta kalabilen kişilerin varlığıdır. Marx'ın sözleriyle, piyasada satmak için emek gücünden başka "hiçbir metaya" sahip olmamalıdır.

Kapitalistlerin emek kaynağı, kapitalizmin kendisini her yıl yeniden üretmesi için sürekli olarak yenilenmek zorundadır; ve kapitalistler pazar payı için rekabet ettikçe, bunu çok daha kapsamlı bir ölçekte yapmak zorundadırlar. Bu çok daha ucuz ve bol emek tedariğini gerektirir. Kapitalistler emek gücüne sahip olduğu değeri kadar ödeme yaparlar ve Marx'ın belirttiği üzere, diğer metalarda olduğu gibi değerini belirleyen şey üretimi için gereken emektir; yani emekçilerin geçim araçlarının sağlanması, işçilerin devamlılığının garanti edilmesi için gerekli maliyettir. Bu devamlılık sadece gıda, barınma ve giyecek masraflarını değil, işin düzgün bir şekilde yerine getirilmesi için gereken zorunlu "özel eğitimleri veya becerilerin" maliyetini de içerir. Bununla da kalmaz: "Emek gücünün üretilmesi için gereken geçim araçları, bu özgün meta sahipleri ırkının piyasadaki varlıklarını devam ettirebilmeleri amacıyla, bu emekçinin yerini alacak kişiler yani çocukları için zorunlu araçları da içerir."[48] Kısaca emeğin sürekli tedariği, sadece emekçilerin kendilerinin devam ettirilmesini değil, soylarının yani gelecek emekçilerin yeniden üretilip yetiştirilmesini de gerektirir.

Marx bu düşünceden elde edilebilecek çıkarımları tam olarak ortaya koymamıştır ancak ondan sonra ge-

48. Karl Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 275.

lenler bunu yapmıştır.[49] Emek gücünün işlevselliği ve yenilenmesini sürdürmek için gereken emek, işçilerin ve ailelerinin geçimini sağlayacak ücretler için çalışmanın ötesine geçer. Yaşamsal gereklilikler sadece ücretlerle satın alınamaz; ev içinde ek bir emeğin kullanılmasını, yani meta üretimi ilişkileri dışında bir iş gerçekleştirilmesini şart koşar. Emeğin yeniden üretimindeki bu ev içi unsur, evde kadınların (daha az ölçüde erkekler ve çocuklar) gerçekleştirdiği işler; çocukların yetiştirilmesi, yemek yapma, temizlik, entelektüel ve psikolojik eğitim ve benzeri işleri içermektedir.

Elbette emek gücünü yeniden üretmek için gerekli emek sadece evde gerçekleşmez. Hazır yemekler, çocuk bakımı, eğitim, çamaşırhane ve benzeri gibi bazı hizmetler, teoride tamamen piyasada meta olarak satın alınabilir. Çeşitli derecelerde devlet de, bu işlevlerin bazılarını üstlenmiştir.

Aile yaşamını yok etme eğiliminde olan sanayileşmenin ilk aşamalarında, eğitimli ve itaatkâr ücretli emeğe duyulan ihtiyaç, aile yaşamının ötesinde ve üzerinde asgari bir eğitimi gerekli kılmaktaydı. Çocuk emeğini azaltan yasalarla birlikte, ergenlik dönemi ve dolayısıyla kamusal eğitim de uzun süreye yayılmıştı. Devlet, ailede özelleşmiş olan yeniden üretim sürecinin yerini almayıp sadece ona destek olarak, emek gücünün yeniden üretiminde (yeni işçilerin yetişmesi) artan bir rol üstlenir olmuştu. Kamusal eğitim ideolojik olarak tutumluluğu, dakikliği ve otoriteye

49. Örnek olarak Bkz. Lise Vogel, *Marxism and the Oppression of Women: Toward a Unitary Theory,* Chicago: Haymarket Books, 2014 (*Marksizm ve Kadının Ezilmişliği*, Çev. Çiğdem Çidamlı, Notabene Yay., 2015); Sharon Smith, "Theorizing Women's Oppression: Domestic Labor and Women's Oppression" *International Socialist Review* 88, Mart 2013, http://isreview.org/issue/88/theorizing-womens-oppression-part-1; Tithi Bhattacharya, "What is Social Reproduction Theory?" *Socialist Worker,* 10 Eylül 2013, http://socialistworker.org/2013/09/10/what-is-social-reproduction-theory.

itaat etmeyi aşılamakta, cinsiyet ve aile normları hakkında da fikirler öğretmekteydi.

Sosyal güvenlik ağının oluşmasıyla –İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra refah devleti olarak bilinecekti– kısmen işçilerin tabandan yürüttükleri mücadelelere verilen, kısmense kapitalizmin ihtiyaçlarına verilen bir yanıttı. Bu tür programlar ailenin yerine koyulacak bir kamusal yapıdan ziyade, onu güçlendirecek ve gerekli olduğunda çalışmaya hazır yoksul ordusunu belli bir yoksulluk seviyesinde tutacak bir araç olarak tasarlanmıştı.

Kapitalizm hayat damarlarını garanti etmek için –ucuz ve bol miktarda emek gücü– ağırlıkla kadın emeğine dayanan, ücretsiz ev içi emeğe dayanmayı sürdürür; çünkü bu (kapitalist çıkar açısından), başarı için en uygun maliyetli araç olmayı sürdürmektedir. Kapitalizmde kadınların sürekli ezilmesini açıklayan şey işte budur. Susan Ferguson ile David McNally'nin yazdığı gibi, emek gücünün yeniden üretilmesi "üreme ve bakımın dişi bedenleri şart koşması gibi bir biyofiziksel gerçeğe dayanarak yapılan ve tamamen özel bir iştir." Onlara göre bu,

> Eşitsiz cinsiyet kurallarının en başından beri var olduğunu kabul etmesi için haneye yapılan baskıların sebebidir. Yani kadınlar kapitalist toplumda, evdeki emekleri sermaye için değer ürettiği veya tarih ötesi bir ataerkil dürtü erkekleri kadınlara düşürdüğü için ezilmezler. (...) Kapitalizmde kadınlara yönelik baskının toplumsal ve maddi kökenleri, aksine hanenin sermayenin yeniden üretimiyle arasındaki yapısal ilişkilerle bağlantılıdır: Sermaye ve devlet sonraki emekçi neslini üretmek için onların biyolojik kapasitesini düzenleyebilmelidir; böylelikle emek gücü sömürülmesi için hep erişilebilir halde olur.[50]

50. Susan Ferguson ve David McNally, "Capital, Labor Power, and Gender Relations" *Marxism and the Oppression of Women*, Chicago: Haymarket Books, 2013, s. xxv.

Toplumsallaşmış yeniden üretim –kamusal fonlarla desteklenen ve insanlara bedava sunulan mutfaklar, banyolar, çocuk bakım merkezleri ve benzeri şeylerin yaratılması– uygulunabilir bir seçenek olarak sayılmaz; çünkü hâkim sınıflar bunun maliyetini ödemek veya emeğin özel sömürüsü ile zenginliğe el konulması fikrine meydan okuyacak bir yeniden üretim sistemini düşünmek istemez. Bir zamanlar devletin doğal alanı olarak görülen ve kapitalizmin devamlılığı için gerekli toplumsal hizmetlerin (eğitim gibi) özelleştirildiği neoliberal dönemde, bu çok daha belirginleşmiş bir gerçektir.

Kapitalizmle birlikte, üretim alanı ile yeniden üretim alanı birbirinden ayrılmıştır; yani iş ile ev iki ayrı alan haline gelmiştir. Varlık sahipleri ile orta sınıfların ailelerinde, erkekler kamusal hizmetlerin tedarikçisidir; kadınların zarif süs eşyaları olması beklenir ve ev işleri hizmetçilere bırakılır. Doğası gereği cinsel aktivitelere meyilli olan erkek evlilik dışı cinsel ilişkilere girebilir veya fahişelerle birlikte olabilir; ancak kadınlardan kocalarına tamamen sadık olmaları beklenir. Kapitalizmin yükselişinden önce kadınlar cinsel varlıklar olarak düşünülürken, ideal "burjuva" kadını aseksüeldir fakat tekeşli şekilde üremesi beklenir. Bir biçimde bu, bir dönem erkek homoseksüelliği kamusal bir saldırı altındayken, lezbiyenleri saldırılara karşı korumuştu.

Kapitalizm ilk başta işçiler için aile ilişkilerini yok etmişti. Tüketim mallarına yönelik pazarın gelişmesi, kadınların ev içinde yaptıkları iplikçilik ve dokumacılık (eğirme ve örme) işlerini gereksiz hale getirdi. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde, fabrika sahipleri çocuklarla kadınların ince ve hünerli parmaklarına gıptayla bakıyorlardı ve çalışma saatleri son derece uzundu. Ortaya çıkan sonuç nerdeyse ortadan kalkmış bir aile yaşamıydı. Marx ve Engels, uygulaması ve işçi sınıfı aileleri üzerindeki etkisi korkunç olsa

da kadınların işgücüne katılmasını, kadınların kurtuluşu ve özgürlüğü için önemli bir başlangıç noktası olarak görmüşlerdi; çünkü kadınların kendilerini erkeklerin eşiti olarak sayması için gerekli koşulları yaratmıştı.

Ancak bir noktada kapitalistler bile, istikrarlı bir emek arzı için işçilerin kendilerini yeniden üretmesinin yollarını bulmaları gerektiğini fark etmişlerdi. Tabandan gelen gerçek baskılar karşısında, çocuk ve kadın emeğini kısıtlayan kanunlar çıkarıldı. Victoria devrinde orta sınıfların, çalışan erkekle ona evde destek olan, çocuklara bakan ve temizlik yapan kadının yarattığı çekirdek aile imgesi işçi sınıfı tarafından benimsendi. Bitmek bilmez ve korkunç fabrika emeğinden kurtulmanın bedeli olarak, işçi sınıfı kadını erkeğe tabi hale getirildi ve nerdeyse tek başlarına çocukların yetiştirilmesiyle uğraşır oldular. Erkeklerden aileyi geçindirecek bir ücret kazanmaları bekleniyordu. Piyasaların hemen hemen yaşamın tüm alanlarını işgal etmesi, cinsiyeti de bir meta haline getirdi ve kadınların erkekler tarafından "sahip olunan" cinsel objeler olduğu fikrini güçlendirdi.

Ancak kadınlar hiçbir zaman kamusal alandan tam anlamıyla koparılıp sadece ev içi emeğe indirgenmediler. Kapitalizmin ucuz ve bol emeğe duyduğu ihtiyaç, kadınların evlerin dar sınırları dışında yaşamlarını idame ettirme istekleri kadar güçlüydü. 1900 yılında işgücündeki evli kadınların oranı sadece %5,6 iken, 2002'de çocuklu annelerin %56,1'i ve çocuk doğurma yaşındaki kadınların %70'i emek gücü içindeydi.[51]

Bu değişim tek başına kadınları hiç de özgürleştirmemişti. Aksine, kadınlara çifte bir yük yükledi. Yemek pişirmesi, temizlik yapması ve çocuklara bakması bekle-

51. Sharon Smith, *Women and Socialism: Essays on Women's Liberation*, Chicago: Haymarket Books, 2005, s. 85-86 (*Kadınlar ve Sosyalizm*,' Çev. Etkin Bilen Eratay, Yordam Yay., 2012).

nen kadından, bir de ev dışında çalışması istenir olmuştu. Dahası kadınların önce "ev hanımı" olduğu şeklindeki hâkim ideoloji yüzünden, dışarıda ücret karşılığı çalışan kadınlar "kamusal ekonominin maskülen dünyasına düşmüş yabancı ziyaretçiler gibi görülmekteydi. Kendi 'doğal' alanlarının dışına adım attıklarından, kadınlara tam teşekküllü ücretli işçiler olarak bakılmamıştır. Ödedikleri bedelse uzun çalışma saatleri, standartın altında çalışma koşulları ve çok yetersiz kalan ücretlerdi."[52]

Bu çelişkiyi gözler önüne seren Engels, "modern büyük ölçekli endüstri" kadınların hane dışında toplumsal üretime dahil olma fırsatını bir kez daha verirken, bunun "ailesine özel hizmetler verme görevini gerçekleştirmesi halinde kamusal üretimden dışlanmış halde kalıp ücret kazanamamayı sürdürecek, kamusal üretime katılıp bağımsız bir şekilde geçimini sağladığında ise aile görevlerini yerine getiremeyecek şekilde bir fırsat" olduğunu yazmıştı.[53] Sharon Smith'in kalemiyle sonuç olarak, "kadınlar gelişmiş kapitalizmde üretici bir rol üstleniyor olsalar da, tek başına bu durum kadınları sınıfsız toplumlarda olduğu gibi erkeklerin eşiti yapmamıştır."[54]

Birleşik Devletler'de Afroamerikalı kadınlar, burjuva Beyaz kadınların yaşadığı yaldızlı baskıları yaşamamışlardı; ve onlardan ideolojik veya pratik olarak asla evde annelik yapmaları beklenmemişti. Her zaman iş ve evin çifte yükümlülüğü altında olmuşlardı. Kölelik döneminde, gerçek bir aile yaşamına çok az yer bırakan korkunç bir sömürü sistemi içerisinde, plantasyon sahipleri için erkeklerle beraber aynı işi yapmışlardı. Plantasyon yaşamı onları sürekli efendilerinin cinsel saldırılarına maruz

52. Angela Y. Davis, *Women, Race, and Class,* New York: Vintage, 1983, s. 229.
53. Engels, Origin of the Family, Private Property and the State, bölüm 2, kısım 4, "The Monogamous Family."
54. Smith, *Women and Socialism*, s. 55.

bırakmıştı. Kölelikten sonra tarım ve ev işçilerine dönüşmüşler, Beyaz kadınlar için yemek pişirip temizlik yapar olmuşlardı. Fakat aynı zamanda fabrikalarda ve değirmenlerde çalışmışlardı. Angela Davis'in kalemiyle,

> Kadınlara has alışılmadık özgüven ve girişkenlik –Siyahi kadınların sık sık övülmesine ancak daha çok azarlanmasına sebep olan– ev dışında sarf ettikleri emek ile mücadelelerini yansıtmaktadır. Fakat aynı kendilerine "ev hanımı" denen Beyaz kız kardeşleri gibi, yemekler pişirmişler, temizlikler yapmışlar ve sayısız çocuğu besleyip büyütmüşlerdir. Ancak kocalarının sağladığı ekonomik güvene bel bağlamayı öğrenmiş Beyaz kız kardeşlerinden farklı olarak, Siyahi eşler ve anneler aynı zamanda işçidir ve onlara ev işlerinde uzmanlaşacakları yeterli zaman ve enerjiyi bırakılmamıştır. Hem yaşamak için çalışan hem de kocalarına ve çocuklarına hizmet eden Beyaz işçi sınıfı kardeşleri gibi Siyahi kadınların da, bu baskıcı çıkmazdan çok uzun süredir kurtulmaya ihtiyaçları vardı.[55]

Evi çekip çeviren ve çocukları yetiştiren, evden çıkmayan kadın mitolojisi, Beyaz işçi sınıfı kadınlar için bile çok sınırlı bir dönem boyunca geçerli olmuştu; ve bu dönem İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ekonomik patlama dönemiydi. Yazar Stephanie Coontz'un belirttiği gibi, 19. yüzyılda, artık kanıksamış olduğumuz modern teknoloji ile hazır, paketlenmiş gıdaların olmadığı dönemde ev temizliği ile yemek hazırlıkları "muazzam bir işti." Bu sebeple orta sınıftan kadınlar, sadece ev işleri için birilerini tuttuklarında çocuk yetiştirmeye girişebiliyordu. Coontz şöyle yazar: "Eşlerini ve çocuklarını aile çevresi içinde koruyan her 19. yüzyıl orta sınıf ailesi için, yerleri fırçalayan İrlandalı veya Alman bir kız [ve] ailenin çamaşırlarıyla uğraşan siyah bir kız vardı." Bu esnada Kuzey'deki işçi sınıfı kadınları

55. Angela Davis, *Women, Race, and Class,* New York: Vintage Press, 1983, s. 231-32.

kökenleri ne olursa olsun, çocuk yetiştirmenin yanı sıra temizlikçilik işleri yapıyorlar, fabrikalar ve [sweatshoplar] ter atölyelerinde çalışıyorlardı.[56]

Günümüzde de, "kültürel normlar ve imgelerle, insanların gerçekte yaşamlarını sürdürme biçimleri arasında rahatsız edici bir uyuşmazlık vardır."[57] *Leave It to Beaver* gibi eski televizyon şovlarında çizilen "ideal" aile portresi, 1950'lerde bile gerçekten bu kadar uzak olmamıştı. Bu hayali aile hâlâ Hıristiyan sağının ideal ailesi olsa da, bugün çok daha gerçekten uzaktır. Doğrusu Birleşik Devletler'deki işgücünün yarısından çoğunu kadınlar oluşturmakta. Birçok aile tek bir ebeveyn tarafından idare edilmekte. Kalpsiz bir dünyada sığınak olmaktan ziyade, aile birçok örnekte öfke ve şiddetin ürediği yerler olmakta, işçilerin ev dışında hissettiği hüsranlara ve hayalkırıklığına odaklanmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler son yirmi, otuz yılda değişmiş olsa da, kadınların statüsü hâlâ erkeklere eşit olmadıkları bir konumdadır. Yazar Arlene Skolnick şöyle yazar: "Kadınlar hem çocuk yapma hem de kariyer yapma özgürlüklerini kazanmışlardır ancak mevcut toplum ve kurumlar kadınların işyerlerinde olduğu bir dünyaya henüz uyum sağlayamamıştır."[58]

Kadınlara hâlâ daha az ücret ödenmektedir: Bir erkeğin kazandığı her 1 dolar için ortalama 77 sent almaktadırlar.[59]Hâlâ erkeklere göre çocuk bakımıyla ve ev işleriyle daha fazla ilgilenmektedirler; ne var ki bugün kadın hareketinin ve birçok kadının işgücüne girmesinin sonucu olarak, erkekler tamamını olmasa da bazı ev işlerini yap-

56. Stephanie Coontz, The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trip, New York: Basic Books, 1991, s. 10.
57. Arlene Skolnick, Embattled Paradise: The American Family in an Age of Uncertainty, New York: Basic Books, 1991, s. 10.
58. A.g.e., s. 9.
59. Laura Basset, "Women Still Earned 77 Cents on Men's Dollar in 2012: Report" *Huffington Post,* 17 Eylül 2013.

maya başlamışlardır. Kadınlar, farklı medya organlarında, insan olarak değil fiziksel cinsel arzu nesneleri olarak resmedilmektedir. Sözlü tacizlerden ev içindeki şiddetin daha korkunç biçimlerine ve tecavüze kadar cinsel suiistimaller çok yaygındır. 2000 tarihli bir ABD Adalet Bakanlığı raporunda, ankete katılan kadınların %17,6'sı tecavüz edildiğini veya kendilerine tecavüz girişiminde bulunulduğunu söylemişti; vakaların yarısında saldırılar, kadınlar on sekiz yaşından küçükken gerçekleşmişti.[60] Kadınların üreme hakları (hem çocuk doğurma hem de hamileliği sonlandırma hakları) özellikle de işçi sınıfı kadınlarının hakları, sağlık bakımı ile kürtaja erişimlerinin azaltılmasıyla kısıtlanmıştı; son yirmi, otuz yılda kadınlara yönelen bu geri tepkinin bir ürünüydü bu. Örneğin sadece 2013 yılında, otuz dokuz eyalet kadınların üreme haklarını kısıtlayan 141 önerge geçirmişti.[61]

Peki kadınlar neden hâlâ baskı altındadır? Bu soruya genelde tatmin edici olmayan şu iki cevapla karşılık verilir: Erkek biyolojisi (daha güçlüdürler), erkek psikolojisi (erkeklerin kadınlara hükmetmeye *ihtiyaçları* vardır) veya her ikisi birden. Hem muhafazakârlar hem de *bazı feministlerce* benimsenen bu görüşe göre, kadınlara yönelik baskılar erkekler var olduğu sürece ortadan kalkmayacaktır.

Kadınlar ile erkekler arasındaki fiziksel veya biyolojik farklılıklar önem taşımış olsalar bile, modern teknoloji bu farklılıkları çoğunlukla geçersiz kılmıştır. Kadınlara yönelik baskıların sürme nedeni, kapitalizmin kadınların ev içinde ücretsiz çalışmasından yararlanmasıdır. Sonraki işçi neslini yetiştirme görevi bir bütün olarak toplumun

60. Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings from the National Violence Against Women Survey, Washington, DC: US Department of Justice Office of Justice Programs, 2000, s. iii.

61. "Stealing Roe One Law at a Time" *Socialistworker.org*, 22 Ocak 2014.

kamusal görevi değil de ailenin özel görevi olduğu sürece, kadınları maruz kaldıkları baskıdan tamamen kurtarmak için gerekli temel oluşamayacaktır. Kadınların işyerlerine ve kamusal alana girmeleri, onlara ekonomik bağımsızlık ve mücadele etmek için daha fazla güven vermiş olsa da, kurtuluşlarıyla sonuçlanmamıştır. Ancak bu özgüven ve bağımsızlık, son yüzyıllar boyunca başarılı kadın hareketi dalgasını açıklamakta önem taşır.

Kadınların baskılardan tamamen kurtulabilmeleri, bugün sadece aile üyelerine bırakılmış olan çocuk bakımı ve diğer ev işlerinin toplumsallaştırılması için verilen mücadeleden ayrılamaz. Günümüzde bu, eşit ücret, ücretsiz ve erişilebilir sağlık bakımı, kürtaj ve günlük çocuk bakım merkezlerine erişim için mücadele verilmesi demektir. Ayrıca erkeklerin benimsediği ve kadınların da içselleştirdiği cinsiyetçi fikirlere karşı mücadele edilmesini şart koşar. Böyle bir mücadele mümkündür; çünkü bu değişiklikler kadınların olduğu kadar işçi sınıfı erkeklerinin de yararınadır.

Ancak 1960'lar ve 1970'lerdeki kadın hareketlerinin kesin bir şekilde gösterdiği gibi, cinsiyetçi fikirler ortadan kaldırılabilir. Kadınların toplumdaki uygun rolünden, ırklararası ilişkilere kadar bütün tutumlar, 1960'lardan bu yana çarpıcı biçimde değişmiştir. 1950'lerde Arizona'daki bakır madencilerinin grevini anlatan *Salt of the Earth* [Yeryüzünün Tuzu] filmi, mücadelenin cinsiyetçi fikirlere nasıl meydan okuyup onları yok ettiğini parlak bir şekilde göstermektedir. Filmde, greve gözcülük eden erkeklere karşı çıkarılan mahkeme kararı, kadınları gözcülük görevini yapma konusunda ısrar etmeye zorlar. Erkekler bu fikre şiddetle karşı çıkarlar; ancak sonra pes ederler çünkü bu onların başarılı olması için tek şanslarıdır. Bu süreçte cinsiyet rolleri tamamen değişir. Kadınlar her gün greve gözcülük etmeye giderken, erkekler çocuklara bakar. Bu

deneyim kadınlara kamusal alanda konuşmaları ve kocaları karşısında kendilerini eşit görmeleri için özgüven verir.

Erkeklerin ev işlerini paylaşmadaki istekliliği, 1960'lardaki kadın hareketi gibi, mücadelelerin sonucudur ve mücadelelerin neyin doğal olup neyin olmadığına dair eski görüşleri kırabilme biçimini yansıtmaktadır. Bu değişimler son derece önemlidir çünkü çok daha kapsamlı değişimleri hedefleyen başarılı bir mücadele yürütme şansımızı artırmaktadır. Ancak kadınlara yönelik baskı, yalnızca erkeklerin daha fazla ev işi yapmasıyla çözülemez. Ailenin özelleşmiş olması ve erkeklerin genelde işgücü içerisinde kadınlardan çok daha fazla ücret alması, çocukların ve yaşlı akrabaların bakımı için mesai dışında çalışmayı ekonomik olarak erkeklerden çok kadınlara yüklemektedir. Gücü yetenler, evle işi dengeleme sorununu hizmetçi ve uşak tutarak çözmektedirler. Diğer bir deyişle, zengin burjuva kadınları, kadınların eşitsizliğinin getirdiği sorunları işçi sınıfı kadınları ile yoksul kadınlar kadar sert yaşamamaktadır. İşçi sınıfı ailelerinde ev işlerinin eşit şekilde paylaşılması, "sürekli kapitalist sınıfın yararına, işçi sınıfı erkeklerinin aynı sınıftan kadınlarla birlikte, emek güçlerini yeniden üretme yükünü paylaşıyor olduğu anlamına gelmektedir."[62]

Diğer baskı türlerine gelirsek, kadınlara yönelik baskılar sınıfsal ayrımların ötesindedir ve bu gerçek bazı feministleri, erkek ve kadınların ortak hiçbir çıkarının olmadığını iddia etmeye yöneltmiştir. Liberal feminizm kapitalizmin sınırları içerisinde orta sınıftan kadınların yaşam kalitesini artırmaya çalışırken, ayrılıkçılar baskının tek çözümü olarak kadınların erkeklerden tamamen ayrılmasını istemektedirler. İlk strateji sınırlıdır, ikincisiyse gerçeklikten uzaktır ve her ikisi de kadının toplumdaki eşitsiz konumunu sona erdirmeyecektir. Rus devrimci

62. Smith, *Women and Socialism*, s. 56.

Alexandra Kollontay çağının burjuva kadın hareketiyle ilgili olarak şöyle yazmıştı: "Feministlerin talepleri görünüşte ne kadar radikal olursa olsun, sınıfsal konumlarından ötürü o feministlerin, toplumun mevcut ekonomik ve toplumsal yapısını kadınların gerçekten kurtuluşunu sağlayacak şekilde temelden dönüştüremeyeceğini gözden kaçırmamak gerekir."[63]

Hâkim sınıfın kadınları cinsiyetçilikle yüz yüze gelmektedir fakat bununla nasıl mücadele edeceklerini sınıfsal konumları belirler. Parasal değeri 300 milyon doları bulan Yahoo CEO'su Marissa Mayer, işte *kendisi için* modern bir çocuk bakımevi kurdurmuştu; böylelikle annelik ile iş hayatını aynı anda dengeleyebiliyordu. Mayer, Yahoo çalışanlarının evden çalışmasını yasaklamıştı ama Yahoo'nun kadın çalışanları onun gibi işle ve çocuk bakımıyla aynı anda ilgilenebilsin diye işyerinde onlara şirket kreşi açmamıştı. Dahası kadın işçilere, çocuk bakımının yüksek maliyetlerini çıkarmaları için gerekli hamilelik izni veya ekstra ücretler de vermiyordu. Marissa Mayer'in kendisi için yapmış olduğu şeyi çalışanlarına vermek, bir kapitalist olarak çıkarlarına doğrudan aykırıydı.[64]

İşçi sınıfı kadınlarının, çoğunlukla kendi omuzları üzerine yüklenen aile yüklerini hesaba katan, çok daha kapsamlı bir toplumsal dönüşüme ihtiyaçları vardır. Kadınlara yönelik baskılara işçi sınıfının çözümü, üretim *ve* yeniden üretim araçlarının toplumsallaştığı, cinselliğin alınıp satılabilen bir metaya indirgenmediği ve kadınların kendi bedenleri üzerinde tam kontrole sahip olduğu bir toplumu şart koşar. Müşterek çamaşırhaneler, mutfaklar ve kreşler kadınları ev ve işin çifte yükünden kurtaracak, onları toplumun özgür ve eşit üyeleri olmaları için gerekli

63. Alix Holt, (der.) ve Çev., *Selected Writings of Alexandra Kollontai,* Londra: Allison and Busby, 1977, s. 59.

64. Tithi Bhattacharya, "Marissa Mayer, the Family, and Capitalism" *Socialist Worker,* 14 Mart 2013.

araçlarla donatacaktır. 1923'te yaptığı bir konuşmada Troçki şunları söylemişti: "Gerek maddi gerekse ruhsal açıdan, kadınların özgürleşme meselesi aile yaşamının dönüşümüyle yakından ilişkilidir. Mevcut aile yapısının kadınları bir yük hayvanı olmasa da köleye çeviren o kısıtlayıcı ve boğucu kafeslerin parmaklıklarını kırmak zorunludur. Bu ancak komünel beslenme ve çocuk yetiştirme yöntemlerinin örgütlenmesiyle başarılabilir."[65]

Devrimden sonra yeni ve özgür bir toplumun inşa edilmesi için, Rusya'da kahramanca girişimlerde bulunulmuştu. Homoseksüellik suç olmaktan çıkarıldı ve kürtaj yasallaştırıldı. Evlilik dışı doğan çocukların yasal statüsünü inkâr eden yasalar kaldırıldı. Bolşevik devleti komünel çamaşırhaneler, kreşler, bakımevleri ve mutfaklar kurmuştu. Alexandra Kollontay, kadınların örgütlenmesine, kamusal yaşama toplumsal ve politik katılımlarını artırmaya ve çıkarlarının savunulmasına yönelik özel bir kadın bakanlığının başına atanmıştı. Özellikle kadınlara okuryazarlık öğretmeye ve eğitim vermeye dönük özel girişimlerde bulunulmuştu. Lenin şunu söylemişti: "İktidara geldiğimiz ilk yılda [kadınlar için] yaptıklarımızın %1'ini tek bir burjuva cumhuriyeti dahi yapmamıştır."[66]

Lenin, Troçki ve diğerleri, kadınlar tamamen özgürlüğüne kavuşmadığı sürece, gerçek komünizmden bahsetmenin imkânsız olduğunu inanıyorlardı. Ancak Rusya'nın, eski aile düzenine alternatif getirmeye ve kadınları evin kölesi olma durumundan kurtaracak yeterli maddi kaynağı yoktu. "Eski aile düzenini ani şekilde ortadan kaldırmanın imkânsızlığı" diye yazmıştı Troçki:

---

65. Leon Trotsky, *Women and the Family*, New York: Pathfinder, 1986, s. 29 (*Sosyalizmin Güncel Meseleleri*, Çev. Yılmaz Öner, Suda Yay., 1976, içinde).

66. V. I. Lenin, "A Great Beginning" *Not by Politics Alone: The Other Lenin*, (der.) Tamara Deutscher, Westport, CT: Lawrence Hill & Co., 1983, s. 215.

> Yeterli iradeden yoksun olduğumuzdan ve bu aile düzeninin erkeklerin kalbinde derin kök salmış olmasından ötürü değildir. Aksine hükümete, onun kurduğu kreşlere, yuvalara ve benzer kurumlara karşı kısa bir güvensizlik döneminden sonra, çalışan kadınlar ve ardından daha gelişmiş köylüler tüm aile ekonomisinin toplumsallaştırılması yanında çocukların kolektif bakımının da ne kadar avantajlı olduğunu takdir etmişlerdir. Maalesef toplum çok fakirdir ve çok az kültüre sahiptir. Devletin gerçek kaynakları Komünist Parti'nin planlarına ve niyetlerine tekabül etmemektedir.

Rusya'daki sefil koşullar sebebiyle, devrimci hükümetin sağladığı sosyal hizmetler öyle kötü bir kaliteteydi ki, işçiler kendi ailelerine bel bağlamayı seçmişti. Bunun sonucunda, "Aile ocağına dönüş! Fakat bugün söylevciler ile gazetecilerin yarı utangaçca göklere çıkardığı evde yapılan yemekler ve temizlikler, işçi eşlerinin tencerelerine ve tavalarına, yani eski kölelik düzenine dönmesi demektir." Maddi koşullar yeni komünel biçimlerin kurulmasını savunulmaz hale getirmişti. Troçki'nin vardığı sonuç şöyleydi: "Aileyi 'ortadan kaldıramazsınız.' Onun yerine bir şey konması gerekir. Kadınların gerçek anlamıyla özgürleşmesi, 'ihtiyaçların genelleşmesi' temelinde gerçekleşemez. Marx'ın seksen yıl önce formüle ettiği bu katı gerçeği deneyimlerimiz kısa sürede kanıtlamıştır."[67] Rus Devrimi kadınlara yönelik baskılara bir çözüm önerebilmiş ancak çözememişti.

Aile ve onun zaman içinde aldığı biçimler genetik olarak değil, toplumun değişen toplumsal ilişkileri tarafından belirlenir. Günümüzün bolluk ve teknolojik atılımlar dünyasında, ne cinsiyetçi işbölümünün ne de kadınların ikinci konuma itilmesinin hiçbir mazareti

67. Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, New York: Pathfinder Press, 1972, s. 145.

yoktur. Kathleen Gough'un kalemiyle, "ailenin geçmişi onun geleceğini sınırlamaz."[68]

Toplumsal Cinsiyet ve LGBTİ'ye Yönelik Baskılar

İnsanlığın başlangıcından bu yana insanlar, aynı cinsiyetten kişilerle ilişkiye girmek de dahil her türlü cinsel davranışı sergilemektedirler. Ancak cinselliğe, cinsel davranışlara ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlar çok değişken olmuştur. Tarihçi David Greenberg'in belirttiği gibi, "bazı toplumlar nispeten homoseksüelliğe düşmanken, diğerleri bunu hoşgörmekte, hatta tamamen kabul edip kurumsallaştırmaktadır": Örneğin Antik Yunan. Sadece bunlar değil, çeşitli cinsel davranışlarla bağlantılı kavramlar ve tanımlar bile tarihsel olarak belirlenmektedir. Greenberg şöyle yazmaktadır: "Sırf bazı toplumlar diğerlerinden daha hoşgörülü diye bir şey yoktur. Toplumdan topluma değişen şey, yapılması olası cinsel davranış türleri ile bunları yapan kişilerle bağlantılı toplumsal kimliklerdir. Eşcinsel davranışların sıklıkla yaşandığı toplumlar da dahil olmak üzere, homoseksüel insan diye bir kavramın dahi olmadığı toplumlar vardır."[69]

Oğlanların ergenliğe ulaştığında, erkekliğe hazırlanmaları için onların cinsel bağlar kurması beklenen bir grup erkeğin arasına alındığı, birçok kabile topluluğu olmuştur. Son derece askerileşmiş topluluklarda ise, oğlanların yetiştirilmesi ve eğitimi, savaşan erkekler arasında yakın bağlar kurmanın bir parçası olarak cinsel ilişkileri de içermekteydi.

Ayrıca çeşitli kültürlerde eşitlikçi eşcinsel ilişkilere dair birçok örnek vardır. Greenberg şöyle yazar:

68. Kathleen Gough, "The Origin of the Family" *Toward an Anthropology of Women*, (der.) Rayna R. Reiter, New York: Monthly Review, 1975, s. 75.
69. David Greenberg, *The Construction of Homosexuality*, Chicago: University of Chicago Press, 1990, s. 3.

> Lezbiyen ilişkiler Gold Coast'taki (bugünkü Gana) Akan kadınlarının nerdeyse tamamında görülmekte ve kimi zaman evlilikten sonra da devam etmekteydi. Mümkün oldukça kadınlar, yarım düzine kadının dahil olabildiği grup seksler yapabilmek için çok büyük yataklar alırlardı. Birbiriyle karşılıklı yardımlaşma ilişkisine giren Hottentot erkekleri ise sevgili olurlardı. Sık sık bu tür ilişkiler, çocuklar ve ergenler arasında da gelişmekteydi. Gözlemciler genellikle bunu sıradan, "keşif" ve "deneyim" içeren şeyler olarak tarif ediyordu; oysa ilişki içine girenler için bunlar önemli olabiliyordu.[70]

Belli türden cinsel faaliyetler ile toplumsal cinsiyet tercihlerinin birliği –toplumsal cinsiyet kavramının kendisi de dahil– tarihsel ve sosyal olarak belirlenen bir şeydir. Örneğin Tahitililer arasında, saldırganlık ve kibarlık cinsellikle ilişkili değildi; dillerinde ise "cinsiyete dayalı dil bilgisi kategorileri bile yoktu."[71]

Toplumumuzda yakından ilişkili kavramlar olsalar da, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet aynı şey değildir. Toplumsal cinsiyet "erkek" ve "kadın" olmakla ilgili bir dizi kültürel ve davranışsal tutuma tekabül ederken; cinsiyet kişinin üreme organlarıyla ilgilidir. Toplumsal cinsiyet kişinin birlikte doğduğu bir şey değil, kültürel işaretlerle edindiği bir şeydir. Bu işaretler daha çocukken etkin hale gelirler ve son derece görsel ancak aynı zamanda davranışsaldırlar; kız olarak tanımlananları hemen kız gibi davranmaya, oğlan şeklinde tanımlananları ise oğlan gibi hareket etmeye yöneltir.

Bu basmakalıplar öyle derin kökler salmıştır ki, onları doğalmış gibi görürüz ve insan davranışlarının nasıl kolayca işlenebilir olduğunu unuturuz. Bir araştırmada, anaokuluna giden dört kızla oğlana toplumsal cinsiyet kalıplarının tam tersine çevrildiği öyküler okunmuştur. Ardından oğlanlardan ikisi, daha önce görmezden geldik-

70. A.g.e., s. 66.
71. A.g.e., s. 65.

leri ve geleneksel olarak kızların oynadığı oyuncaklarla oynamaya başlamışlardır. Dört kızın dördü ise "bebek arabalarını, oyuncak bebekleri ve ütü masasını bırakıp, itfaiye arabaları, bloklar ve helikopterleri denemişlerdir. Deneyin son birkaç gününde ise, bu kızlar sadece erkek oyuncaklarıyla oynar hale gelmişlerdir."[72]

Büyüdükçe, erkeklerin de sevecen, anaç ve duygusal olabileceğini, kadınlarınsa tam tersi olabildiğini görürüz. Etrafımızda toplumsal cinsiyet kalıplarını çürüten çok sayıda bilgi vardır; örneğin atletik ve kaslı kadınlar beceri olarak erkeklerin çoğunu geride bırakır. Bu, genellikle, basmakalıp fikirleri tamamen ortadan kaldırmamıza neden olamaz. Etrafımızda kadınlar ile erkeklerin farklı olduğunu gösteren de çok "kanıt vardır"; evde çocuk bakımını yapan çoğunlukla kadınlar değil midir? Aileler ferdi olarak, çocukları için "toplumsal cinsiyet açısından tarafsız" bir ortam yaratarak bu kalıplardan kaçınmaya çalışabilirler. Ancak çocuklar kültürel işaretlerden oluşan bu baraja evlerinin dışında maruz kalmaktadırlar. Diğer yandan işçi sınıfı hanesinin sınırlı zamanıyla kaynakları, bu kalıplarla paralel bir ev ortamı yaratmakta ve bu girişimi tamamen imkânsız hale getirmektedir.

Toplumumuzda hâlâ geçerliliğini sürdüren, gey erkeklerin "efemine" veya daha az "maskülen" olduğu, lezbiyenlerinse daha "maskülen" olduğu fikri, "nerdeyse tamamen, ampirik gözlemlerden ziyade homoseksüelliğe yönelik düşmanlığın sonucudur." Gerçekte, eşcinsellik karşıtı bağnazlığın yanı sıra, toplumsal cinsiyet temelli davranışlara yönelik basmakalıp kavramların varlığı şöyle bir ortam yaratır: Gey ve lezbiyen olarak tanımlanan insanlardan bazılarında gözlemlenen "efemine" veya "maskülen" davranışlar, mevcut kalıpları onaylaması

72. Fine, Delusions of Gender, s. 230-31.

için kullanılır ve farkı davranışlar sergileyen eşcinseller tamamen göz ardı edilir.[73]

İroniye bakın ki, çocuklar toplumsal cinsiyet hakkında sürekli "eğitim" alırken, cinsiyete dair biyolojik ve anatomik gerçeklerle ilgili en müphem bilgileri almaktadırlar. Doğrusu, çocuklar daha erkek ve kadınların cinsel organlarını tanımadan ve aralarındaki farkları bilmeden önce, (etraflarında tanık oldukları normlara göre) erkeklerin elbise giymeyeceği ve sadece kızların saçlarına toka takacağı çoktan belli bir şeydir. Anatomik olarak kadın veya erkek şeklinde doğan (veya nüfusun çok küçük bir bölümünde, onları ikisinin arasında ve "interseks" kılan biyolojik ve fiziksel özelliklere sahip olan) ancak yaşamlarının bir noktasında ebeveynleri ile toplumun onlara atadığından farklı bir cinsiyete sahip olduğunu "keşfeden" insanlar vardır. Nitekim bu durum, toplumsal cinsiyetin kolayca işlenebilir bir kavram olduğunu ve biyolojik yaratılışımızla doğrudan örtüşen bir ilişki taşımadığını göstermektedir. Davranışları toplumsal cinsiyet kavramlarını "esneten" kişiler yüzyıllardır var olmuşlardır; ancak sadece 20. yüzyılın ikinci yarısında "başka tür cinselliğe sahip insanlar kendilerini *transgender* olarak tanımlamaya başlamıştır."[74]

Endüstriyel kapitalizmin yükselişinden önce, dünya pazarının geliştiği dönemde cinsel davranışlar, sadece ailelerdeki üremeyle bağlantılı olması halinde kabul edilmekteydi. Ataerkil hane düzeni, kabul edilebilir cinsel davranışların parametresini biçimlendiren unsurdu. Cinsel ilişkiye girenler çocuk yapmalıydılar. Bu ilişkinin dışında yaşanan ve "doğaya karşı işlenmiş bir suç" olarak görülen cinsel ilişkiler, bu veya öteki şekillerde cezalandırılırdı. Homoseksüel davranışlar doğaya aykırı görülmekteydi;

73. Bu husus şu eserde de belirtilmişti: John Bosworth, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality,* Chicago: University of Chicago Press, 1980, s. 24.

74. Wolf, *Sexuality and Socialism*, s. 20-21.

hatta heteroseksüel anal ve oral seks ile mastürbasyon bile, çok geniş şekilde tanımlanmış "oğlancılık" kategorisine girmekteydi. Bu dönemde, hemcinsler arasındaki ilişkiler kimi zaman yasaklanmış ve cezalandırılmıştı ancak belli bir tipten insana atfedilecek belirgin bir eşcinsellik kavramı yoktu.

Avrupa ve Birleşik Devletler'de ayrı bir tür olarak "homoseksüel" kavramının ortaya çıkmaya başlaması, 1870'lere kadar gerçekleşmedi. Tıp mesleği, doğası gereği toplumsal ve biyolojik cinsellik normlarından sapan kişi veya kişiler şeklinde bir homoseksüellik fikrine öncülük etti. Yazar Jeffrey Weeks'in kalemiyle,

> 19. yüzyılın sonları (...) yeni tanımlamalara ve pratiklere ait unsurlar ilk dönemlere kadar uzansa da, homoseksüelliğe ilişkin yeni kavramsallaştırmaların açıkça ortaya çıkışına tanık oldu. Foucault'nun belirttiği gibi oğlancılık geçici bir sapmaydı. Diğer yandaysa, "homoseksüel" bir türe aitti ve homoseksüel insanlara ilişkin bu yeni ilgi, gerek hukuki pratikte gerekse psikolojik ve tıbbi kategorilerde yaşanan büyük değişime işaret ediyordu.. Bu değişim, hem toplumsal gözlem ve spekülasyon için yeni bir nesne yarattığından, hem de insanların kendilerini tanıtmada yeni tarzların oluşmasına olanak verdiğinden yaşanmıştır.[75]

Eşcinselleri hasta, yoz veya zihinsel engelli olarak tanımlayan, aynı sözde bilimsel ideoloji ironik bir şekilde, hemcinsleriyle cinsel ilişkiye girmeyi tercih eden insanlar arasında bir eşcinsel kimliğinin oluşmasına da katkı yapmıştı.

Kapitalizmle birlikte sabit ilişkiler dağılmaya başladı ve yerini sadece piyasanın düzenlediği, kişiler arası karşılıklı ve serbest ilişkiler aldı. Marx'ın *Manifesto*'da belirttiği gibi, modern burjuvazi "tüm feodal, ataerkil ve pastoral

75. Jeffrey Weeks, *Sex, Politics, and Society: The Regulation of Sexuality Since 1800*, New York: Longman, 1993, s. 102.

ilişkileri ortadan kaldırmıştır. İnsanları 'doğal üstlerine' bağlayan karmaşık feodal bağları acımasızca koparmış ve insanlar arasında çıplak özçıkardan, duygusuz 'para ilişkilerinden' başka bir bağ bırakmamıştır." Feodalizmin "sabit, kemikleşmiş ilişkileri süpürülüp atılmış" ve yerine bireylerin "doğal sınırlarından koparıldığı" piyasanın toplumsal ilişkileri almıştır.[76]

Piyasa ilişkilerinin artan hâkimiyeti, ücretli emeğin ortaya çıkışı ve kentlerin büyümesi, farklı cinsel yönelimlere ve tercihlere sahip insanların, geleneksel aile düzeni dışında ilişkiler bulmanın ve cinselliklerini keşfetmenin yeni yollarını bulmalarını sağlayacak koşulları yaratmıştı. İlk kez yetişkinlerin aile ilişkileri dışında yaşamaları ve kent yaşamının anonimliği içinde farklı yaşam tarzlarını keşfetmeleri olanaklı hale gelmişti. Cinsiyetleri birbirinden ayıran, sayısız erkeği bir arada toplayıp, kadınların ücretli işgücüne katılmasını hızlandıran iki dünya savaşının deneyimi, bu olanakları daha da genişletmişti. Çelişkili biçimde emperyalizm ve militarizm aynı anda gerici toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirirken, cinsel deneyimlere daha geniş bir alan açmış ve cinsel özgürlük hareketinin büyümesine zemin hazırlamıştı.

Ancak kapitalizmin yükselişiyle, aile gördüğümüz üzere bir üretim alanından çıkıp, yeniden üretim alanına dönüşmüştü; iş ve üretim alanının kamusal dünyasından keskin bir şekilde ayrılıp koparılmış bir "kişisel yaşam" düzeninin parçası olmuştu.[77] Bu sebeple kapitalizm bir yanda eski toplumsal bağları ve düzenlemeleri koparırken, sonraki işçi neslini ucuz bir şekilde yetiştirmek için aileye –ve "geleneksel" aileyi tehdit eden eşcinsel ve diğer cinsel kimlikleri düşmanlaştıran toplumsal cinsiyet

76. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, 43; Karl Marx, *Grundrisse*, Londra: Penguin, 1999, s. 83.

77. John D'Emilio, "Capitalism and Gay Identity" *Making Trouble: Essays on Gay History, Politics, and the University*, Londra: Routlede, 1992, s. 7.

rollerinin savunucusu bir ideolojiye- dayanmaya devam etmektedir. John D'Emilio'nun "Kapitalizm ve Eşcinsel Kimliği" adlı makalesinde yazdığı gibi,

> Bir yanda kapitalizm sürekli aile yaşamının maddi temelini zayıflatmakta, insanların aileleri dışında yaşamasını ve bir lezbiyen ile eşcinsel erkek kimliklerinin gelişmesini olanaklı kılmaktadır. Diğer yanda, en azından sonraki işçi neslini yeniden üretmeye yetecek bir süre boyunca, erkeklerle kadınları aile kurmaya itmektedir. Ailenin ideolojik bir üstünlüğe yükseltilmesi, kapitalist toplumun sadece çocukları değil heteroseksüellik ile homofobiyi de yeniden üretmesini garanti etmektedir. En açık ve etkili tabirle, sorun kapitalizmdir.[78]

Kapitalizmde alternatif cinsel ilişkileri seçen insanlara yönelik yaklaşımlarda ve bu insanların toplumsal statüsünde önemli değişimler olmuştu; bunlar arasında gittikçe daha fazla eyalette eşcinsel evliliklerini izin veren yasalar ve bunların yanı sıra eşcinsel ilişkilere yönelik toplumsal tutumların değişmesi sayılabilir. Bu değişimler çoğu kez, son yirmi, otuz yıldaki toplumsal hareketlerin ürünüdür. Fakat kapitalizm aileye bağımlı olduğu sürece, lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylere yönelik baskıları tamamen ortadan kaldırmak imkânsız olmasa da çok zordur. İnsanların kendi cinselliklerini keşfetmede, kimlikleri ile şahsi ilişkilerini istedikleri gibi biçimlendirmede özgür olduğu ve kadınların ikinci sınıf vatandaşlıktan kurtulduğu bir toplumu yaratmak, cinselliği metalaştıran ve şahsileşmiş yeniden üretime bağımlı olan kapitalist toplumsal ilişkilerin yok edilmesini şart koşar.

Irkçılığın Kökenleri

Modern ırkçılığın -ten rengi gibi farazi fiziksel özelliklerden hareketle, bir grubun ikinci sınıf vatandaş ilan

78. A.g.e., s. 13.

edilmesi veya farklı bir muameleye maruz kalması– kökenleri, bir dünya pazarının oluştuğu, Avrupalı sömürge imparatorluklarının dünyaya yayıldığı ve Amerika kıtasında plantasyon köleliğinin geliştiği bir dönemde yatmaktadır. Sömürgelerdeki köleliliği, fetihleri ve şiddeti meşrulaştırmak için kullanılan diğer argümanların yanında "Beyaz ırkın' üstünlüğüne dair teoriler Nazizmin yükselişinden önce de yaygındı.

Irkçı ayrımlar ile dışlamaların en *hukuki* biçimlerinin kaldırıldığı ve ırkçı baskıların ısrarla kodlanmış mesajlar ile ırkçı "körlüğün" altında gizlendiği çağımızda, Beyaz "Anglosaksonların' üstün ırk olduğunu, Siyahi Afrikalıların en altta yer aldığını ve Anglo ve "Tötonik" kökenli olmayan esmer veya Beyaz insanların arada kaldığını ispatlama iddiasında olan, ırk hiyerarşisi teorilerinin yakın zamana dek, Birleşik Devletler ile Britanya'nın kamusal söylemlerinde nasıl tamamen onay bulduğunu unutmak kolaydır.

Bu sözde bilimsel nitelikteki ırkçı fikirler, uç noktalara itildiler ancak ortadan kaybolmadılar. Irklar arasındaki içsel doğuştan gelen zekâ farklılıklarını ispatlamaya çalışan *The Bell Curve* [Çan Eğrisi] gibi yakın dönemin çok satan kitapları, bu tür fikirlerin muhafazakârlar arasında ne ölçüde tekrar canlandığını gözler önüne seriyor.[79]

Bu tür düzmece bilimsel çalışmalarda asla açık kanıtlar ortaya konmaz. *The Bell Curve*'dekine benzer argümanlar, gerçeğe hizmet etmesi için değil sosyal programlara ve doğrulayıcı eylemlere ayrılan fonların kısıtlanmasını haklı çıkarmak için kullanılmakta. İkinci Dünya Savaşı sırasında askere alınan Siyahların Beyazlara nazaran daha düşük IQ'ya sahip olduğunu gösteren araştırmalar, ırkçıları çok memnun ediyordu. Ancak genetikçi Theodosius

79. Richard J. Hernstein ve Charles Murray, *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life,* New York: Free Press, 1996.

Dobzhansky'nin belirttiği gibi, Kuzeyli Afrikalı Amerikalı erlerin ortalama IQ'su "güney eyaletlerinden gelen Beyaz erlerinkinden düşük değil yüksekti."[80] Beklendiği gibi, bu bulgu Beyazların genetik olarak Siyahlardan aşağı olduğuna dair bir kanıt olarak veya doğuştan gelen zekâ dışında farklı bir şeyi ölçen testler olarak sunulmamıştı. Fransız psikolog Alfred Binet, 1900'lerin başlarında çocukların tedavisel bir eğitime ihtiyacı olup olmadığını anlamak üzere teşhis aracı olarak IQ testini tasarlamıştı; ancak Birleşik Devletler'deki sosyal Darwinciler bu testi, kişinin kalıtımla geçen zekâ seviyesini ölçmenin bir yolu olarak benimsemişlerdi. Kuşkusuz ekonomik mahrumiyete, kültüre ve eğitim seviyesine atfedilebilecek test performansındaki farklılıklar, mehtemel şekilde kişinin sözde "ırksal" veya "aşağı" sosyal kökeniyle ilişkilendiriliyordu.[81]

Irkçılık doğuştan gelmez; tarihsel bir icattır. Aslında ırk kavramının kendisi, bilimsel bir gerçekten ziyade tarihsel bir icattır. İnsanların bazı yüzeysel fiziksel özelliklere (veya bir dizi özelliğe) göre gruplara ayrılmasına ve bu gruplara farklı bir ırkmış gibi davranılmasına hiçbir biyolojik veya genetik temel yoktur. Tarihçi Barbara J. Fields'in sözleriyle, "Biyologlar ile genetikçilerin artık sürekli reddetmelerine rağmen, ırk kavramına kişilerin fiziksel bir özelliği olarak inanmaya devam edenler, Noel Baba'nın, Paskalya Tavşanı'nın ve diş perilerinin de gerçek olduğuna, dünya dururken güneşin onun etrafında döndüğüne de inanıyor olabilirler."[82]

Bütün bunlara rağmen, toplumsal bir yapı olarak ırk son derece gerçektir ve insanlar üzerinde gerçek bir etkisi vardır. Antropolog Ashley Montagu şunları yazar: "Ame-

80. Dobzhansky, *Mankind Evolving*, s. 21.
81. Phil Gasper, "IQ, Genetics, and Racism" *International Socialist Review* 57, Ocak-Şubat 2008.
82. Barbara J. Fields, "Slavery, Race, and Ideology in the United States of America" *New Left Review*, Mayıs-Haziran 1990, s. 96.

rika'daki Siyahlar yoksun bırakılmışlar, ezilmişler, ayrımcılığa uğramışlar, yoksullaşmışlar, gettolara kapatılmışlar ve genel olarak insanlıktan dışlanmışlardır. Bu sebeple, keyfi bir şekilde orta sınıftan Beyazlarla standartlaştırılmış testlerin "ölçtüğü" şekliyle, Siyah ile Beyazların başarıları arasında önemli farklılıkların olması ve varlığını sürdürmesi şaşırtıcı olmamalıdır."[83]

Tarihçi Thomas F. Gossett'in *Race: The History of an Idea in America* [Irk: Amerika'da Bir Fikrin Tarihi] kitabında anlattığı gibi, "ırkın kesin bir anlama sahip olmaması, onu farklı amaçlar doğrultusunda güçlü bir araç haline getirmiştir."[84]

Yeni Dünya'daki İngiliz sömürgeciler, tütün, pirinç ve şeker gibi bol kazançlı endüstri bitkilerini üreten bir plantasyon sisteminden yana tercih koymuşlardı. Yerli insanların ellerindekilere zorla el konduktan sonra, çok sayıda toprak elde edilmişti ancak üzerinde çalışacak yeterli sayıda emekçi yoktu. Yerliler hemen kaçıyorlardı ve hastalıklar sebebiyle sayıları azalmıştı. Bir süre yaygın olarak Avrupalı sözleşmeli hizmetkârlardan yararlanılmıştı; ancak bir efendi için beş yedi yıl çalıştıktan sonra kendi topraklarını istiyorlardı. Sözleşmeli hizmetkârlar istikrarlı ve ucuz bir emek kaynağı olarak geçerliliğini yitirdikçe, çiftlik sahipleri Afrikalıları köleleştirmeye başladı. Karayipler'in tarihinde uzman Eric Williams'a göre, Siyah Afrikalıların köleleştirilmesinin sebebi "ırksal değil ekonomikti." Afrikalı kölelerin sözde insanlık dışı olan nitelikleri, "basit bir ekonomik gerçeği haklı çıkarmak için sonradan yapılan rasyonalizasyondu." Dolasıyla Williams'a göre, "kölelik ırkçılıktan doğmamıştı; aksine

83. Ashley Montagu, *Race and IQ*, New York: Galaxy Books, 1975, s. 3.
84. Thomas F. Gossett, *Race: The History of an Idea in America*, New York: Schocken Books, 1965, s. 118.

köleciliğin sonucuydu."[85] Afrikalıların köleleştirilmesini haklı çıkarmak için, bir tarihçinin deyişiyle, "insanlıkları tümden inkâr edilmeliydi."[86]

Irkçılaşmış kölecilik bir dizi işlev gerçekleştiriyordu. En başta çiftlik sahiplerine, yaşamları boyunca mülkleri olarak damgalanabilen ve Afrika'dan gelen istikrarlı bir emekçi kitle tedarik etmekteydi. Afrikalılar ile Avrupalılar arasındaki yüzeysel farklılıklar ve kölelerin kültürel etkileşimden yoksun olmaları, direnmelerini veya kaçmalarını zorlaştıracaktı. Afrikalıların –ve çocuklarının– kölelik durumunu değişmeyecek şekilde garanti altına alan ırkçı yasalar çıkarıldı. Son olarak ırkçı ideoloji, aksi durumda zenginlere karşı kölelerle ortak hareket edebilecek fakir Beyazlarla çiftlik sahipleri arasında bir dayanışma algısının inşa edilmesine yaramıştır. Nitekim böyle bir şey 1600'lerin ortasında Virgina'da yaşanmıştır.

Bu sistemin kazandırdığı şey, hem sömürgelerdeki çiftlik sahibi sınıfların, hem de Avrupa'daki "anavatanlarda" yaşayan tüccarlar, imalatçılar ve devlet hazinelerinin muazzam ölçüde artan kârlarıydı. Tarihçi Peter Fryer şöyle yazmıştı: "Yükselen Britanya kapitalizminin, üç şeyle sınırsız bir bağı olan sihirli bir para makinesi vardı: Şeker ekimi; imalat sanayii ve köle ticareti. Köle ticareti ise 'temel bağlantı noktasıydı.'"[87]

Irk temelli köleliğin benimsenmesine sebep olan unsurlar, kendiliğinden ortaya çıkmamıştı. Avrupa'da halihazırda hâkim konumdaki sınıflar, fakir ve mülksüz insanları ancak farklı esaret biçimleri içinde layıkıyla yaşayabilecek aşağılık kişiler olarak görmekteydi. Tarihçi Peter Kolchin şöyle yazmaktaydı: "Britanya'daki 'baldırı çıplak' unsur-

85. Eric Williams, *Capitalism and Slavery,* New York: Perigee Books, 1980, s. 7 (*Kapitalzm ve Kölelik*, Çev. Anıl Tarar, Dipnot Yay., 2014).
86. Betty Wood, The Origins of American Slavery: Freedom and Bondage in the English Colonies, New York: Hill and Wang, 1997, s. 90.
87. Peter Fryer, Staying Power: The History of Black People in Britain, Londra: Pluto Press, 1984, s. 17.

ların şiddetle bastırılmasıyla birlikte İrlanda'nın vahşi bir şekilde sömürgeleştirilmesi, İngilizlerin Yerli Amerikalılara saldırısından ve Afrikalıları köleleştirmesinden önceydi. Nasıl İngilizler Afrikalıları doğalarından ötürü kendilerinden aşağı görüyorlarsa, İngiliz soyluları da kendi aşağı sınıflarını ve İrlandalıları aynı şekilde görüyordu: Bunlar cahil, 'yabani' insanlardı ve onları yola getirmek için fiziksel baskıya ihtiyaç vardı."[88]

Kölelik sırasında ve ardından, Güney eyaletlerdeki kölelik, Siyahlarla kendilerini sömürenlerin –Beyaz çiftlik sahipleri sınıfı– aynı kişiler olduğunu görmesinler diye fakir Beyazlar arasında teşvik edilmişti. Siyahi kölelik karşıtı Frederick Douglass şöyle yazıyordu: "Köle sahipleri, fakirlerin nefretini kışkırtarak ve Beyazları Siyahlara düşman kılarak, söz konusu Beyazları en az Siyahlar kadar köle haline getirmekte başarılı olmuşlardır. Her ikisini de soyan aynı soyguncudur."[89]

Beyazların üstünlüğünü savunan ideoloji sadece kıtasal fetihler (Yerliler ve Meksikalılara karşı) ile köleciliği değil, Pasifikler ve Karayipler'deki modern emperyalizmi niteleyen denizaşırı yayılmacılığı da meşrulaştırmıştı. Sosyal Darwincilik –insanlar arasında, en tepede Beyaz fatihlerin olduğu bir genetik hiyerarşi olduğunu savunan teori– yaygınlaştı. Piyasalar ve sömürgeler için verilen mücadelede, "en güçlülerin sağ kalma' kuralı işliyordu; nitekim "en güçlüler" de en tepedeki Beyazlardı. Lance Selfa şöyle yazmıştı: "Kölelik ortadan kayboldu ancak ırkçılık, Birleşik Devletler'in, çeşitli Avrupa ülkelerinin ve sonrasında Japonya'nın milyonlarca insanı köleleştirmesinin meşruiyet kaynağı olmayı sürdürdü."[90] 1893 yılında,

88. Peter Kolchin, *American Slavery, 1619-1877*, New York: Hill & Wang, 2003, s. 15.

89. Alıntılandığı yer: Ahmed Shawki, *Black Liberation and Socialism*, Chicago: Haymarket Books, 2006, s. 34.

90. Lance Selfa, "Slavery and the Origins of Racism" *International Socialist Review* 26 (Kasım-Aralık 2002).

Birleşik Devletler'in Karayipler ve Pasifik'teki fetihleriyle sömürgeci yayılma yarışına ilk kez katıldığı dönemde, tarihçi ve Indiana eyaleti senatörü olan Albert J. Beveridge, Anglosaksonları "tarihin hükmedici ırkı" ilan etmişti.[91]

Profesörler, antropologlar ve bilim insanları, ırksal üstünlüklerin ve aşağılıkların olduğu doğal bir hiyarşinin varlığını ispatlamaya çalıştılar. "Bilimsel ırkçılığın" öjenik (soy ıslahı) diye bilinen dalı, 20. yüzyıl boyunca Birleşik Devletler'deki on binlerce sefil ve fakir Siyahın, Porto Rikolunun, Yerlinin, Beyaz kadınlarla erkeklerin, engelli ve hasta insanların zorla kısırlaştırılmasını haklı çıkarmak için kullanıldı. Dönüm noktası niteliğindeki 1974 tarihli bir vakada, federal bir hâkim çoğunluğunu Afroamerikan kadınların oluşturduğu 100-150 bin fakir vatandaşın, federal kaynaklarla finanse edilen programlarda, onayları için kendilerine bilgi verilmeden her yıl kısırlaştırıldığını ve daha birçok kişinin sosyal yardımları kesilmesin diye zorla kısırlaştırılmayı kabul ettiğini bulmuştu.[92]

Dolayısıyla ırkçılık sadece kölelikten kalma bir şey değildir; aksine kapitalizmin bir özelliğidir. İngiltere'nin İrlanda'ya yaptığı baskılar üzerinde duran Marx, kapitalizmin neden ırkçılığı beslediği ve ona dayandığını gösterek, sorunun kökenine inmişti:

> *İngiltere'nin tüm büyük endüstriyel merkezlerinde,* İrlandalı proletarya ile İngiliz proletaryası arasında şiddetli bir düşmanlık vardır. Ortalama bir İngiliz işçisi ücretleri ve yaşam standartını düşüren bir rakip olarak gördüğü İrlandalı işçilerden nefret etmektedir. Onlara karşı ulusal ve dini bir düşmanlık beslemektedir.

91. A.g.e., s. 318.

92. Allen Chase, The Legacy of Malthus: The Social Costs of the New Scientific Racism, Chicago: University of Illinois Press, 1980, s. 16-17; Randall Hansen ve Desmond King, Sterilized by the State: Eugenics, Race, and the Population Scare in Twentieth-Century North America, New York: Cambridge University Press, 2013, s. 249; Relf v. Weinberger, erişim kaynağı: www.spl.center.org/get-informed/case-docket/relf-v-weinberger.

> Onlara, Kuzey Amerika'nın güney eyaletlerindeki fakir Beyazların Siyah kölelere baktıkları gibi bakarlar. İngiltere proletaryası arasındaki bu düşmanlık, burjuvazi tarafından yapay olarak kışkırtılıp sürdürülmektedir. Bu bölünmenin *gücünü korumanın gerçek sırrı* olduğu bilmektedir.[93]

Aynı mantık bugün de geçerlidir. Akla Meksikalı göçmenlere karşı kışkırtılan, kasıtlı ırkçılığı getirmek bile yeterlidir. Eğer yerli işçiler, göçmen işçilerin işlerini tehdit ettiklerine inandırılırsa; Beyaz işçilerin Siyahlardan nefret etmeleri veya onlara kızmaları sağlanırsa; yahut Amerikalılara, Arap ve Müslümanların düşman olduğu düşündürtülürse, işçiler ile ezilenlerin ortak düşmana karşı birleşmeleri çok daha zor olur. Irkçı ve yabancı karşıtı fikirler, ırkı, cinsiyeti ve etnik kökeni ne olursa olsun, işçilerin ve fakirlerin yararına olmaz. Fakat sırf aynı dilde konuştukları veya aynı ten rengine sahip oldukları için, sömürülenlerin sömürenlerle ortak çıkarları olduğunu düşünmeleri sayesinde, sömürücülere fayda sağlarlar. Örneğin bazı endüstriler illegal göçmen emeğini ideal bulmaktadır; çünkü illegal göçmenler sendikalar kuramazlar ve sürekli sınır dışı edilme korkusuyla yaşarlar; böylelikle de onlara çok düşük ücretler vermek kolaydır. Çözüm göçü sınırlamak değil, ortak düşmana karşı mücadele etmek için göçmen işçileri yerli işçilerle birlikte örgütlemektir.

Tarihsel olarak sendikalar, Güneyde hep çok güçsüz olmuştur. Bu da ülkenin geri kalanına göre ücretleri düşük seviyede tutmuştur. Ancak sendikaların Güneyde zayıf olması, esasen ırkçılık yüzündendir. Beyazların Siyahlara yönelik düşmanlığı, Güneydeki işverenlerin işçileri başarılı bir biçimde örgütsüz bırakabilmesinin püf noktasıdır. Dolayısıyla ırkçılığa karşı verilen mücadele, bir bütün olarak sınıf mücadelesinden ayrılamaz. Eski bir

93. Karl Marx, "Confidential Communication" *MECW*, Cilt 25, s. 120.

emek sloganının bizlere söylediği gibi, bir kişiye yapılan haksızlık herkese yapılır. İşçi sınıfının bir kısmına yapılan baskı, tüm kesimleri aşağı çeker. Buna karşılık, baskıların kaldırılması ve ezilenlerin kurtuluşu herkesi ileriye taşımanın koşuludur.

Birleşik Devletler'deki sivil haklar mücadelesi ile Siyah hareketinin yükseliş ve düşüşünün yarattığı etkiye baktığımızda, kapitalizmde etkin olan baskı mantığını görebiliriz. Bu hareketler birçok başka mücadeleye –kadınların, gey ve lezbiyenlerin, işçilerin ve savaş karşıtlarının mücadelelerine– esin kaynağı olmuş ve onlara enerji vermiştir. Brian Jones'un belirttiği gibi, "Tarihsel olarak karalanan ve hor görülen bir grup olan Afroamerikanlar, birdenbire muazzam bir ahlaki ve politik prestij ile otorite kazanmışlardı."[94] Takip eden yıllarda, hâkim sınıflar 1960'lardaki toplumsal hareketlerin elde ettiği tüm kazanımları ortadan kaldırmaya çalışıp, işçi sınıfının yaşam standartlarına karşı bir saldırı başlattılar. Mücadele cinini lambaya geri tıkmak için insanlara şu fikri kabul ettirmek zorundaydılar: Devletin sosyal programları kesme, kamu hizmetlerini ve kuruluşlarını özelleştirme, işçilerin ürettiği değerle vergilerimizle elde edilen kamusal zenginliklerin büyük kısmını zenginlere aktarma hakkına sahip olduğu fikri.

Siyah hareketin etkisini ve prestijini yok etmek bu sürecin doruğa çıktığı andı. Reagan döneminde başlayan sağcı, ideolojik geri saldırı "suç" ile "refah kraliçelerini" –genç Siyah erkeklerle kadınlara verilen kodlardı– hedef gösterdiler ve Siyahların yoksul olmasını Afroamerikan bireylerin başarısızlığına yüklediler. Bu kampanyanın son derece ırkçılıkla dolu iklimi, sivil haklar hareketi ile ırkçılık karşıtı hareketlerin yanı sıra kadınlarla sendikaların hareketi tarafından elde edilen kazanımların

94. Brian Jones, "How Racism Lives in a Colorblind Society" *Socialist Worker*, 4 Aralık 2012, http://socialistworker.org/2012/12/04/racism-in-a-color-blind-society.

çoğunu geri almada, meşrulaştırıcı bir rol oynamıştı. Hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat yönetimleri esnasında budanan politikalar ve programlar, Beyaz işçilerin de yararınaydı. Aslında, Bakıma Muhtaç Çocukların Ailelerine Verilen Yardımın, Medicaid'in ve gıda pullarının (bugün SNAP olarak adlandırılmaktadır) alıcıları çoğunlukla Beyazlardan oluşuyordu. Bütün fakirlerin ve işçi sınıfının dayanışmasını yıkmak, sıradan insanların sorunlarının kaynağı olarak sistemden ziyade kendilerini suçlamalarını sağlamak için "bireysel sorumluluk" ideolojisinden yararlanıldı. Bu atmosferde, politikacılar ile dalkavuklarının bir zamanlar ABD politikalarının "üçüncü ayağı" olarak sayılan ve geçmişten bu yana Siyahlara *yetersiz hizmet* vermiş Sosyal Güvenlik programının kesilmesini bile açık açık tartışır hale gelmişlerdir.[95]

Sivil haklar hareketine karşı misillemenin parçası olarak, ABD'nin politik ve ekonomik elitleri 1970'lerden itibaren, önce "sokak suçlarına" karşı mücadele, daha sonrasında "uyuşturucuya karşı savaş" kisvesi altında Siyahi gençleri suçlu hale getirmeye çalışan bir seferberliğe giriştiler. ABD gezegendeki diğer ülkelere kıyasla, nüfuzunun büyük bir bölümünü hapislere tıkmasıyla şaibeli bir ayrıcalığa sahiptir. 1970'den bu yana, Birleşik Devletler'deki hapis cezası oranları altı kattan da fazla artmasıyla adeta uçmuştu. 1980 ile 2008 arasında, hapislerde kalan nüfuz yarım milyondan 2.3 milyona çıkmıştı. Bunu besleyen en büyük etmense "suça karşı hoşgörüsüz" politik atmosfer ile sözde uyuşturucu karşıtı mücadeleydi. Bu insanların bir milyonu Afroamerikanlardır ve Latin Amerikalılarla birlikte mahkûmların %58'ini meydana getirmektedirler. Siyahlar Beyazlardan altı kat daha fazla

95. İstatistiki veriler şurada bulunabilir: "Black History Month: Welfare, in Black and White" *Beatiful, Also, Are the Souls of My Black Sisters* blog, 2 Şubat 2009, http://kathmanduk2.wordpress.com/2009/02/02/black-history-month-welfare-in-black-and-white/.

tutuklanmaktadırlar. NAACP'ye göre "Afroamerikanlar toplam uyuşturucu kullanıcılarının %12'sini temsil etmektedirler fakat uyuşturucu suçundan tutuklanan Siyahilerin oranı %38 iken hapis cezasına çarptırılanların oranı %59'dur."[96] Beyazlar, Siyahlara göre yasadışı ilaçları beş kat daha çok kullanmalarına rağmen, uyuşturucu suçu yüzünden hapse atılan Siyahlar, Beyazların on katıdır. 2001 yılında, Birleşik Devletler'deki her altı Siyah erkekten biri hapiste yatmaktaydı.

Yazar Michelle Alexander, cezai hukuk sisteminin milyonlarca Siyahı nasıl ikinci sınıf vatandaşlığa indirgediğini, tam da 2011 yılında çıkardığı kitabın da başlığı olan "yeni Jim Crow" olarak tarif etmekteydi. Kitlesel hapis cezalarının etkisi, hapis yaşamının getirdiği kötü durumun ötesine uzanmaktadır. Milyonlarca insan, sicil kayıtlarındaki suçlar sebebiyle ücretli bir iş bulmanın nerdeyse imkânsız olduğunu görmüştü. Birçoğu Afroamerikan olan yaklaşık 6 milyon insan, oy kullanma hakkından kalıcı olarak mahrum bırakılmıştı.[97] Alexander şöyle yazar: "On Beşinci Değişiklikle, ırk temelinde oy kullanma hakını açıkça inkâr eden yasaların yürürlükten kaldırılmasına hükmedildiği 1870 yılına kıyasla, çok daha fazla [Siyahın] oy kullanma hakkı ellerinden alınmıştır."[98] Elbette mahkûm sayısındaki patlama, hapislerdeki Latinolar, Beyazlar, Yerli Amerikalılar, Asyalılar ve diğer insanların da muazzam ölçüde artmış olması demektir.

Büyük Durgunluk, tüm işçiler üzerinde yıkıcı etkiler uyandırmıştı ancak ortalama net gelirleri Beyazlardan

96. NAACP cezai adalet olgular dosyası, www.naacp.org/pages/criminal-justice-fact-sheet.

97. Michael McLaughlin, "Felon Voting Laws Disenfranchise 5.8 Million Americans with Criminal Records: The Sentencing Project" *Huffington Post*, 12 Temmuz 2012.

98. Michelle Alexander, The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness, New York: The New Press, 2011, s. 175.

çok düşük olan ve bu geliri evlerinde toplamış olan Afro-amerikanlara çok daha büyük zararlar vermişti. Yüksek faizli borç dağıtanlar bilhassa Siyah topluluklarını hedef almışlardı, bu sebeple 2007 yılındaki konut sektörünün çökmesi, Siyah konut sahiplerinin sayısını çarpıcı şekilde düşürdü. Yüksek işsizlik oranlarının kalıcı hale gelmesi ve Siyahların geçmişten beri istikrarlı iş ve sosyal yardımlar için bel bağladıkları kamu işlerinin azaltılmasıyla birlikte bu durum, Siyahların gelirlerinde büyük bir gerilemeye sebep oldu. Ekonomik Politikalar Enstitüsü'ne göre, "2009 yılında, Beyaz hane halkının ortalama net geliri %24'lük kayıpla 97.860 dolara düşerken, siyahların ortalama net geliri %83 düşerek 2.170 dolara indi."[99]

Krizin Beyaz işçiler üzerinde de yıkıcı etkileri oldu. Associated Press fonunun yaptığı bir araştırma, örneğin yüksek işsizlik seviyelerinin sonucu olarak, "19 milyondan fazla Beyaz dört kişilik ailenin yoksulluk sınırı olan 23.021 doların altına düştüğünü, bunların ülkedeki yoksulların %41'ini oluşturduğunu ve fakir siyahların sayısının neredeyse iki katına çıktığını" bulmuştu.[100]

Bir grup insanın daha kötü bir konuma düşürmenin, *tüm* işçilerin koşullarını düşürmenin aracı haline gelmesi, ırkçılığın temel işlevidir. Sırf farklı göründükleri için kötü muameleye maruz kalan bir grup insanın, keyfi bir şekilde ayrıldığı bir önyargı sisteminden ibaret değildir. İnsanlar "öteki" olarak görülenlere "doğalarından" ötürü kötü davranmaya meyilli olduğu için, ırkçılık sürmez. Aynı "ırktan" sayılan insanların birbirlerini katlettiği (iki dünya savaşını veya Ruanda soykırımını düşünün) sayısız tarihsiz örneğin yanı sıra, farklı fiziksel görünümlere, dillere, dinlere

99. "African-American Economic Gains Reversed by Great Recession" *Huffington Post*, 10 Temmuz 2011.

100. Hope Yen, "80 Percent of Adults Face Near-Poverty, Unemployment: Survey" *Huffington Post*, 28 Temmuz 2013, www.huffingtonpost.com/2013/07/28/poverty-unemployment-rates_n_3666594.html.

ve kültürlere sahip olup, birbirlerini incitmeden veya hor görmeden mükemmel bir uyum içinde yaşayan halklar da vardır. Irkçı kategorilendirmeler, hepimizi baskı altında tutmak ve asıl suçlular rahat rahat *alttakilerin* ceplerini boşaltırken bize günah keçileri aratmak için tasarlanmış bir sistemdir. Lyndon Johnson 1960'ta yaverlerinden birini bunu tüm çıplaklığıyla şöyle aktarmıştı: "En alttaki Beyazları, en iyi durumdaki koyu tenli kişiden daha iyi olduklarına ikna edebilirsek, ceplerini boşalttığının farkına bile varmazlar. Onlara yukarıdan bakacakları birilerini verin ve birisi sizin için ceplerini boşaltsın."[101]

Eğer Siyahların özgürlüğü için verilen mücadele ve 1970'lerden beri bu mücadelenin gerileyişi bize bir şey öğretmişse, o şudur: Bir grup ezilen insan özgürlüklerine kavuştuğu derecede, diğerleri de buna kavuşur; fakat bir grup bundan mahrum kaldığı ölçüde, tüm ezilen ve sömürülenler de bundan zarar görür.

Çok Irklı Bir Beraberlik Mümkün mü?

İç Savaşta yenik düştükten sonra, Güneyli eski plantasyon sahibi sınıf, "mümkün oldukça köleliğe yakın koşulları geri getirmeye" çalıştı.[102] Ancak Radikal Yeniden Yapılandırma dönemi sırasında geçici olarak bunu yapmaları engellendi. Siyahlara oy verme hakkı verildi. Bazı kentlerde, Siyahların haklarını kısıtlayan yasalar kaldırıldı. Daha önce kamusal eğitimin hiç olmadığı yerlerde, iki ırktan vatandaşların beraber eğitim aldığı kamu okulları kuruldu. Güneyden on dört Siyah Kongre'ye seçildi. Bu değişimler, köleyken hiç kamu eğitimi almamış ve çok az hakka sahip fakir Beyazların da yararına olmuştu. Bu dönemin taşıdığı önem, hızlı değişimlerin yaşandığı dönemlerde ırkçı fikirlerin nasıl çabucak ortadan kalktığını

101. Mark Robert Bank, *One Nation, Underprivileged: Why American Poverty Affects Us All*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 296.
102. Alıntılandığı yer: Shawki, *Black Liberation and Socialism*, s. 66.

göstermesiydi. Fakat 1870'lere gelindiğinde, Kuzeyli kapitalistler Radikal Yeniden Yapılandırmayı sona erdirmeyi çok isteyen Güneyli plantasyon sahiplerine katılmışlardı. Fakir Beyazlardan ve Siyahlardan oluşan bir nüfuzun, *New York Tribune*'un 1871'de açıkça belirttiği gibi, "politik bir amaç doğrultusunda birleşmesi halinde, kültürlü sınıfların yaratabileceği tüm muhalefeti silip atma" olasılığından korkuyorlardı.[103]

Güneyli hâkim sınıflar, ırkçılıktan, Klan teröründen ve sahtekârlıklardan yararlanarak Yeniden Yapılandırmayı başarıyla yenilgiye uğrattılar. Hâkimiyetlerine yönelik en büyük tehditse, 1890'lardaki Popülist hareketle gelmişti. Çiftliklerini bankacılara ve spekülatörlere kaybeden çiftçilerin ve marabaların oluşturduğu bir ulusal hareket olan popülistler, "daha az mısır ekip daha çok kıyamet koparacaklarına" yemin etmişlerdi.[104] Popülizmin en radikal kanadı ise Güneydeydi. Georgia eyaletinden Popülist Tom Watson hükümet hakkında şunu söylemişti: "Yok edilmesi dışında hiçbir çaresi olamaz."[105]

Hareket Beyazlarla Siyahlar arasındaki ayrımları aşmaya başlamıştı. Birden çok eyaletten Popülist çiftçinin oluşturduğu bir birlik olan Güney İttifakı'nın, 1890'da 3 milyon üyesi olduğu –1.3 milyonu Siyahtı– iddia edilmekteydi. Watson şu sözlerle, Beyaz ve Siyah yarıcılara sesleniyordu: "Sizi birbirinizden nefret ettiriyorlar çünkü her ikinizi de köleleştiren mali despotluğun temeli bu nefrete dayanıyor."[106] Önde gelen bir Siyah Popülist linç edilmekle tehdit edilince, 2 bin Beyaz çiftçi Tom Watson'un o kişiyi savunmak için yaptığı çağrıya yanıt vermişlerdi.

103. Alıntılandığı yer: A.g.e., s. 72.
104. A.g.e., s. 74.
105. A.g.e., s. 75.
106. Tom Watson, "The Negro Question in the South" *Contending Voices: Biographical Explorations of the American Past*, Cilt 2, (der.), John Hollitz, Boston: Wadsworth, 2011, s. 64.

Popülizmin sınıfsal hâkimiyetlerini tehdit etmesinden korkan plantasyon sahipleri, bir şiddet ve göz korkutma seferberliğini yeniden canlandırdılar. "Siyahların hâkimiyeti" çığlıkları, fakir Beyazları ırksal üstünlüğün onların yararına olduğunu ikna etmek için atıldı. Fakat hareket büyümeye devam ediyordu. Ancak 1896 yılında, Popülist Halkçı Parti'nin Cumhuriyetçi McKinley'e nazaran sırf daha az kötü olduğu için, Demokratların başkan adayı William Jennings Bryan'ı destekleme kararı vermesiyle çöktü. Bryan Popülizmin retoriğini benimsemiş olsa da, kendisi popülist değildi. Görevi, Demokrat Partinin boğucu kolları arasında Halkçı Partiyi öldürmekti.

Güneydeki hareketin çöküşüyle birlikte, Güneyli hâkim sınıflar Siyahların elindeki oy hakkını almak için nüfus vergisi, okuryazarlık testleri ve mülkiyet vasıfları gibi çeşitli araçlardan yararlandılar. Yoksul Beyazların, Popülizmin yenilgisinden kazandıkları hiçbir fayda yoktu. Aksine Siyahların oy haklarının ortadan kaldırıldığı süreçte, Güneyli plantasyon sahipleri fakir Beyazların da oy hakkını gasp etti. Louisiana'da Siyahların oyları %90 düştü. Beyazların oyu da %60 oranla düşmüştü. Bu düşüş Güney eyaletlerinin hepsinde tekrar tekrar yaşanmıştı.[107] Güney gazetelerinden biri, Beyazların üstün olduğunu dayatan hareketi yerinde bir biçimde, "Kuzey Carolinalı Beyaz insanların Zencilerle alt sınıftan Beyazların yönetime gelme tehlikesinden kurtulma mücadelesi" olarak tarif etmişti.[108]

Popülist hareket bize, ezilenler ile sömürülenler ortak düşmanlarına karşı birleştiğinde ne kadar büyük değişikliklerin olanaklı hale geldiğine dair ufak bir fikir vermektedir. Ayrıca hâkim sınıfların işçileri bölünmüş halde tutmak için, ırkçılığı sürekli başarılı bir şekilde neden kullandığını da açıklamaktadır. Örneğin geçmişte Siyahi

107. Jack Bloom, *Class, Race & the Civil Rights Movement*, Bloomington: Indiana University Press, 1987, s. 49.
108. Alıntılandığı yer: Shawki, *Black Liberation and Socialism*, s. 81.

grev kırıcılarından yararlanmak, işverenlerin işçileri bölmek ve örgütlenme çabalarını zayıflatmak için kullandığı klasik taktiklerdendi. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve savaştan hemen sonra, Pittsburgh'ta fabrika müdürlüğü yapan biri, işverenlerin kuzeye göç eden Siyahi işçileri "artık yabancı işçiler arasında yayılmakta olan örgütlenme hareketini yok etmenin veya engellemenin aracı" olarak görmüşlerdi.[109] Çelik şirketleri, 1919 çelik grevini mağlup etmek için kasıtlı ve bilinçli olarak Siyahi grev kırıcılarından faydalanmışlardı.

Siyah ve Beyaz işçilerin ortak sömürücülerine karşı mücadele vermek için birleştiği anlar, sınıfsal mücadelenin zirveye çıktığı dönemler olmuştur. Kereste fabrikalarını işletenlerin ırkçı çağrıları, 1913'te Louisiana'daki bir kerestecilik şirketinde grev yapan 130 Siyah ve Beyaz işçinin birliğini kıramamıştı; nihayetinde sadece şiddetle bastırma işe yaramıştı. Grev öncesinde Dünya Endüstri İşçileri (DEİ) lideri Koca Bill Haywood, Güneyli Kereste İşçileri sendikasından Siyah ve Beyaz işçileri, DEİ'ye üye olmaları için ikna etmeyi başarmıştı. Jim Crow yasalarına meydan okuyan Siyah ve Beyaz işçiler, aynı salonda toplanmayı da kabul etmişlerdi. Toplanan Beyaz sendika üyeleri ilan etmişti: "Bırakın Zenciler de bizimle gelsinler. Eğer tutuklama olursa hepimiz hapse gireceğiz, Beyaz ve Siyah olmamız fark etmeyecek."[110] 1930'lardaki sanayi sendikacılığının yükselişi esnasında, Siyah ve Beyazların birliği mücadele içinde oluşturuldu. Fakat kendiliğinden oluşmadı. Bunun için çaba sarf edildi ve mücadele verildi. Komünist Parti'nin Siyahi üyelerinden olan ve Endüstriyel Kongre Örgütüne Bağlı Ulusal Denizcilik Sendikası'nın

109. Alıntılandığı yer: Jacqueline Jones, *American Work: Four Centuries of Black and White Labor,* New York: W. W. Norton & Company, 1998, s. 311.

110. Philip S. Foner, *Organized Labor and the Black Worker,* New York: Progress Publishers, 1981, s. 116-117.

kurucu üyesi Ferdinand C. Smith, işverenlerin emek dayanışmasını yok etmek için ırkçı düşmanlıklardan nasıl faydalanmaya çalıştığının şiddetle farkındaydı. "Eğer şirketler bugün sadece tek bir ırktan kişileri işe almak istediğini söylüyorsa, bu sadece geçici bir süre içindir. Bizi bir kez böldüklerinde, her ırktan işçiye aynı acımasızlıkla saldıracaklar. Başarılı bir sendikacılık için sendikalarda ırk eşitliğinin zorunlu olduğunu biliyorlar; çünkü başarılı sendikacılık en çok korktukları şey."[111]

İşçiler, patronların kendilerini bölme girişimlerine iki farklı tepki verebilir. İlk olarak bu bölünmeleri kabullenir ve düşük ücretle çalışan, daha çok baskı altındaki işçileri rakipleri olarak görürler. Ya da kendi zorlu deneyimlerinden hareketle, kendilerini korumanın en iyi yolunun birleşmek ve herkesin koşullarını iyileştirmek olduğunu öğrenirler. Şurası açıktır ki, Amerikan kapitalizmi işçileri bölmekte başarılı olmasaydı, bugüne dek varlığını sürdüremezdi. Fakat gerçek dayanışmaya dair her örnek, bize her şeyin çok farklı olabileceğini hatırlatmaktadır. Tarihçi Philip Foner'ın naklettiği gibi,

> İşverenlerin grev kırıcı olarak Zenci işçilerden yararlanmak için sendikanın ayrımcılık politikasından yararlanmasından sonra, Birleşik Elektrik İşçileri Kardeşliği'nin Iowa, Davenport'taki yerel şubesi "bazı şeyleri artık görmeye başladık" demişti. "Renki tenli insanlara duyduğumuz önyargılar kayboluyor. Bir insan beyaz, siyah, esmer, kızıl veya sarı olabilir; alınteri döküyorsa bizdendir; çünkü yaşama koşulları bizden kötüyse bizimkisi de garanti değildir. Çünkü bir zincir ancak en zayıf halkası kadar güçlüdür."[112]

Hâkim sınıfın ırkçılıktan yararlanarak kışkırttığı ayrımlar, sınıfsal birlik önünde mutlak engeller değildir.

111. A.g.e., s. 227.

112. Alıntılandığı yer: Philip S. Foner, *History of the Labor Movement in the United States,* Cilt 3, New York: International Publishers, 1981, s. 254.

Jim Crow yasalarıyla dolu Güney eyaletlerindeki ırkçı engelleri aşan etkileyici sınıf dayanışmasıyla, Popülist hareketten bahsetmiş olduk. Birleşik Maden İşçileri ise, 1890'da kurulduğundan bu yana, çoğu kez aynı yerlerde Güneyli Siyah ve Beyaz kömür madencilerini örgütlemekteydi. Alabama ağırlıkla Siyahlardan oluşuyordu, sendika üyelerinin çoğu Siyahtı ve eyaletin en büyük yerel bölgesi entegre olmuş haldeydi.[113] Yirmi sekiz farklı milletten ve kırk beş farklı lehçe konuşan 25 bin tekstil işçisini bir araya getiren 1912 Lawrence grevi, bir başka örnekti.[114] Foner Lawrence üzerine şunları yazmıştı:

> Kendiliğinden gelişen patlama kısa sürede, Amerika emek hareketinin tarihinde eşine nadiren rastlanan, sistemli bir grev örgütlenmesine dönüştü. (...) 56 üyelik bir genel grev komitesi oluşturuldu. 14 büyük ulusal gruptan her birine dört üye seçme hakkı verildi. (daha sonra bir başka ulusun da temsil kazanmasıyla, üyelik 60'a çıkacaktı.) Grevde yer alan belli başlı uluslar arasında, sadece Almanlar komitede temsil edilmemişlerdi. (...) Grev komitesi, grevin gerçekleştirilmesinde nihai yetkiye sahip olan ve sadece grevcilerin genel direktiflerine tabi olan bir yürütme kuruluydu. Grevde yer alan tüm imalathaneler ve alt unsurları, tüm zanaatler ve iş aşamaları temsil edilmekteydi. Komite tüm işçiler adına konuşuyordu.[115]

Ancak yoğun bir ırkçılığın hâkim olduğu dönemler de oluyordu; öyle ki bu zamanlarda Siyahlar köşeye sıkışmış ve tahrik edilmiş hissetmekte olup, böylesi şiddetli saldırılar altında ayrılma tek çare olarak görülüyordu. Kuşkusuz bu durum, 20. yüzyılın başlarında "Ayağa kalk ey güçlü ırk" sloganıyla arkasında milyonları toplayan Marcus Garvey'in kitle hareketine güç vermişti. Ne var ki,

113. Foner, *Organized Labor and the Black Worker*, s. 82-84.
114. William Haywood, *The Autobiography of Big Bill Haywood*, New York: International Publishers, 1929, s. 252.
115. Philip S. Foner, *History of the Labor Movement in the United States*, Cilt 4, New York: Internaitonal Publishers, 1997, s. 318.

ırkçılık kimi zaman Siyahları baskıya karşı ayrı bir şekilde örgütlenmeye itse de, Afroamerikalılar ırkçılığı sadece kendi çabalarıyla bitiremezler. Bunun tek sebebi Siyahların toplumda bir azınlık olması değildir; Siyahi topluluğun rekabet halindeki sınıfsal çıkarlara bölünmüş olmasındandır. Milliyetçi çizgiler temelinde yapılan çağrılar, bu bölünmeyi göstermekte yetersizdir. *Black Liberation and Socialism* [Siyahların Kurtuluşu ve Sosyalizm] kitabının yazarı Ahmed Shawki şöyle belirtmişti: "Politik bir akım olarak Siyah milliyetçiliği, içinde Siyahi kapitalizmin sacunucularını, kültürel milliyetçiliği, reformist politikacıları ve sisteme muhalif devrimcileri barındıran çok heterojen bir yapıdır." Ve ardından şunları yazmıştır:

> Siyah ayrılıkçılığının tüm biçimlerinde varolan ortak özellik tutarsızlık ile kararsızlıktır. Bu Siyah ayrılıkçılığının tüm biçimleri içine sinmiştir; çünkü kapitalist toplumu dönüştürebilecek tek faili yani işçi sınıfını ortaya çıkaran ne bir analizleri ne de stratejileri vardır. Bu sebeple, ayrılıkçı strateji çoğu kez Siyahların hissettiği yabancılaşmaya hafifçe dokunsa da, Siyah işçi kitlelerinin sorunlarına çözüm getirememektedir. Zaman zaman Siyah milliyetçilerinin fikirleri kapitalizme yönelik eleştirilerinde, [Kara] Panterlerde olduğu gibi radikal olabilmektedir. Fakat Siyahi kapitalizmin temeli olarak "ırksal birlik" ihtiyacını vurgulamasıyla, çok daha muhafazakâr ve kapitalizm yanlısı da olabilmektedir.[116]

Sivil haklar ile Siyah Gücü hareketleri, Birleşik Devletler'deki ırkçılığa karşı ciddi birer meydan okumaydı. Çoğunluğu yoksul ve işçilerden oluşan Afromerikalılar, birçok Beyazın da desteğine ve katılımına sahip olsalar da hareketin omurgasını oluşturmaktaydılar. Yasal Jim Crow düzenine bir son getirmenin yanı sıra bu mücadeleler, istihdam ile koleje alımda görülen, Siyahi işçileri "en son işe alınıp, en başta işten kovulan" kişiler hale getiren ve Siyahi

116. Shawki, Black Liberation and Socialism, s. 247-48.

öğrencileri yüksek eğitim kurumlarında yeterince temsil etmeyen dengesizlikleri kaldırmayı hedeflemiş kesin eylem politikaları yürütmüştü. Sosyal harcamalarda önemli yükselişler sağlamış ve daha önce Siyahlara kapalı olan bazı kamusal çalışma olanaklarını onlara vermişti. 1969 ile 1975 yılları arasında seçimle göreve gelen Siyahların sayısı üç katına çıkmıştı.[117]

Fakat bu mücadeleler ırkçı baskıları ortadan kaldıramadı. Sivil haklar hareketi herkesi ileriye taşıdı ancak Siyah orta sınıflar ile az sayıda Siyah burjuvaziyi, fakir ve işçi Siyahların oluşturduğu çoğunluktan çok daha yukarıya taşıdı. Günümüzde Afroamerikalılar arasındaki işsizler, Beyaz işsizlerin iki katıdır. On altı ve on dokuz yaş arası Siyahi gençlerin işsizlik oranı, 2013 sonunda %36'ydı.[118] 2009'da durgunluğun zirvesinde, Milwaukee'deki Siyahların yarısı işsiz kalmışlardı.[119] Tabi bunlar, "cesareti kırılan" ve iş aramayı bile bırakan insanların tahmini sayısını hesaba katmamış resmi rakamlardır. Yine de nüfusun %12'sini oluşturmaktadırlar. Gördüğümüz gibi Afroamerikalılar, mahkûmların yarısını oluşturmaktadır. *Brown'a karşı Eğitim Kurulu* hadisesinden on yıllar sonra bile, Kuzey ve Güneydeki kentlerle okullar hâlâ ağır bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Beyaz olmayan çocuklar en yoksul bölgelerdeki, en az finanse edilen okullarda toplanmış haldedir.[120]

---

117. Manning Marable, Race, Reform and Rebellion: The Second Reconstruction and Beyond in Black America, 1945-2006, 3.baskı, Jackson: University of Mississippi Press, 2007, s. 117.

118. "Employment Status of the Civilian Population by Age, Race, and Sex" Bureau of Labor Statistics, www.bls.gov/news.release/empsit.t02.htm.

119. Krissah Thompson, "Black Men Hit Hard by Unemployment in Milwaukee" *Washington Post*, 14 Aralık 2009.

120. "The Schools Chicago Students Deserve: Research-based Proposals to Strengthen Elementary and Secondary Education in the Chicago Public Schools" Chicao Öğretmenler Sendikası, Şubat 2012, www.ctunet.com/quest-cneter/research/the-schools-chicagos-students-deserve.

Birleşik Devletler'de Siyahlar, esmerler ve Beyazların koşulları arasında büyük dengesizliklerin devam ettiği inkâr edilemez. Toplumun çeşitli kesimlerinden birok insanın kabul ettiği ve on yıllardır medyada işlenen hâkim fikirler, bu dengesizliklerin sistemli bir baskının değil, kişisel başarısızlıkların ürünü olduğunda ısrarcıdır. Yüzyıllarca süren ırksal dengesizlikleri düzeltmeye dönük olumlu eylemler ile programların kaldırılması, şu müphem iddiayla meşrulaştırılmaktadır: 1960'lardan bu yana ayrımcılığa dair en açık hukuki formlar ortadan kaldırıldığı için, bugün kimsenin ırkı yüzünden dezavantajlı konuma düşmediği "post ırkçı" bir toplumda yaşadığımızı söylemektedir. Dolayısıyla ırkçılığa karşı mücadele, tek tek polis şiddeti vakalarına, ayrımcılığa ve tüm ırkçılık biçimlerine meydan okumakla yetinmemelidir; fikirler savaşında da galip gelmeli ve suçu asıl düşmana, yani sisteme atmalıdır.

Irkçı baskılar ancak onu besleyen ve ona bağımlı olan kapitalist sistemin yok olmasıyla kaldırılabilir. Bu da birleşik bir işçi sınıfının indireceği ölümcül darbeyi gerektirmektedir. Sadece ırkçılığa karşı bilinçli ve örgütlü bir savaş, bu türden bir birliği besleyebilir. Lance Selfa, ırkçılığın kökenleri üzerine yazdığı bir makalesinde meseleyi çok iyi bir şekilde özetlemektedir:

> İlk olarak ırkçılık, insan doğasının değişmeyen bir özelliği değildir. Kelimenin tam anlamıyla icat edilmiştir. Bu yüzden de yıkılıp atılabilir. İkincisi, Beyaz üstünlüğünün boğucu ideolojik baskısına rağmen, insanlar kölelerin kendisinden Beyaz ırkçı karşıtlarına kadar hep buna direnmişlerdir.
> Irkçılığı bu şekilde kavramak, ırkçılığa karşı verdiğimiz mücadelede yararlanacağımız stratejiyi oluşturmamızı sağlayacaktır. Irkçılık karşıtı eğitim önemlidir ama tek başına yeterli olmaz. Irkçılığı sadece bir "kötü düşünceler" meselesi olarak ele aldığından, geniş işçi kesimlerinde ırkçılığın kabul edilmesine sebep olan maddi koşullara değinmemektedir. Geniş işçi kesimlerinin ırkçılığı benimseme sebeplerini tamamen ortadan

kaldırmak için üç koşulun var olması gerekir: İlki tüm ırklardan işçileri birleştiren, geniş tabanlı ve sınıfsal karşı mücadele; ikincisi, işçi kesimleri arasındaki ırkçılığın kabul edilmesine sebep olan koşullarla mücadele (kötü işler, barınma koşulları, eğitim vb); ve üçüncüsü, ırkçılık karşıtlarının her türden ırkçılığa karşı çıkmak ve ırklar arası sınıf dayanışması için destek adanmak amacıyla bilinçli müdahaleleri.[121]

Sonuç

Sosyalizm sadece işçi sınıfının kurtuluşuna ait bir teori değildir. Tüm insanlığın kurtuluşuna temel oluşturması için işçi sınıfının kurtuluşunu amaçlayan, sadece sınıfsal baskıları değil, her türden baskıyı ortadan kaldırmayı hedefleyen bir teoridir. Lenin'in *Ne Yapmalı?* Eserinde yazdığı gibi, "işçiler her türden tiranlığa, baskıya, şiddete ve suiistimale hangi sınıfın etkilendiğine bakmaksızın karşılık vermeyi öğrenmedikçe, işçi sınıfının bilinci gerçek bir politik bilince dönüşemez. ... [Sosyalistlerin] ideali sendika sekreterliği değil, nerede ortaya çıktığına ve hangi sınıftan veya tabakadan insanları etkilediğine bakılmaksızın, tiranlığın ve baskının her biçimine karşılık verebilen halk mahkemeleridir."[122]

Marksizmin bir şekilde ezilenlerin mücadelesini göz ardı ettiği, özellikle de "Batının" dışında gerçekleşen mücadeleleri görmezden geldiği görüşü hatalıdır. Lenin ve Komünist Enternasyonel sömürgelerin kurtuluşunu dünya devrimi stratejisinin merkezine yerleştirmiş böylece Avrupa'da sömürgelerin kurtuluşu için verilen mücadele ile işçilerin mücadelesi arasında bağ kurmuşlardı. Troçki ise sürekli devrim fikrini en başta Rusya'yla ilişkili olarak geliştirmişti. Ona göre sosyalizm, önce "geri kalmış" bir ülkede kurulup ardından daha "gelişmiş" ülkelere yayılabilirdi. Ardından aynı argümanı Çin ve 1920'lerdeki diğer

121. Selfa, "Slavery and the Origins of Racism."
122. V. I. Lenin, *What Is to Be Done?,* New York: Progress Publishers, 1992, s. 69.

sömürge mücadeleleri için de yapmıştı. Solcu sosyolog Vivek Chibber'in ileri sürdüğü gibi,

> Marksizmin yirminci yüzyıldaki tarihine bakarsanız, aslında batılı olmayan dünyanın gerçeklikleriyle sürekli ilişkili bir tarih olduğunu görürsünüz. Düşündüğünüzde, zaten nasıl aksi olabilir ki? 1905'te Rusya'daki devrimden bu yana, sosyalizmin 20. yüzyıldaki deneyimi, devrimci hareketlerin güçlü olduğu ülkelerin, çoğu kez gelişmemiş kapitalist ülkeler olmasıydı.
> (...) Doğrusu Marksizm, batılı olmayan dünyayla bağını hiç koparmadan sürdüren sola ait tek teoridir. Batının dışında kalanları görmezden gelen veya yapay olarak batılı kategorileri dayatan bir teori olduğu, yahut batının dışındaki dünyanın gerçekliklerine kör olduğu fikri, abartılı ve yersizdir.[123]

Marksizm için sınıf ve baskı birbirinden ayrılamaz; bütünleşmiş ve iç içe geçmiş bir bütünün parçasıdırlar. Kapitalizm yıkılmadığı sürece baskıların üstesinden gelinemez. Fakat aldığı farklı biçimleriyle baskılara karşı bir mücadele içermediği sürece, kapitalizme başarılı bir şekilde meydan okunamaz. Bunun sebebi sadece bu mücadeleleri savunmadan sistemi yıkmak için gerekli bir birliği oluşturmanın imkânsız olması değil; ezilenlerin verdiği mücadelenin her zamanki gibi farklı bir dünya için verilen mücadelede güçlü bir rol oynamasıdır. Lenin ulusal kurtuluş mücadeleleri üzerinde özellikle durmasına rağmen, önerdiği ilkeler genel bir geçerliliğe sahiptir:

> Toplumsal devrimin, Avrupa'daki ve sömürgelerdeki küçük ulusların isyanları olmadan, tüm önyargılarıyla birlikte küçük burjuvazinin bir kesiminden gelen devrimci patlamalar olmadan, politik bilince sahip olmayan proletarya ile yarı proletaryanın; toprak sahipleri, kilise, monarşi zulmü ve milliyetçi

123. "Marxism, Post-colonial Studies, and the Tasks of Radical Theory" Vivek Chibber'la söyleşi, *International Socialist Review*, Bahar 2013.

> baskılara karşı verdiği mücadele olmadan gerçekleşebileceğini düşünmek, toplumsal devrimin içini boşaltmaktır. Dolayısıyla bir ordu bir yerde dizilip "biz sosyalizm için buradayız" derken bir başkası "biz de emperyalizm için buradayız" dediği zaman toplumsal devrim olacaktır![124]

Devrimci hareketler genelde, üretimin denetimini almaya çalışan işçilerden daha fazlasını bünyesinde taşır. Lenin'in sözleriyle devrimler, çeşitli şekillerde ezilen toplumsal grupların onları sürekli aşağı konumda tutan, yaşamlarını ezen ve onları kişiliksizleştiren her şeye isyan ettikleri, "ezilenlerin ve sömürülenlerin bayramlarıdır."[125]

Tanımı itibariyle cinsiyetçilik, ulusal baskılar veya ırkçılık ezilen gruplar içinde her sınıftan insanı etkilemektedir. Ancak her sınıfının baskıyı deneyimlemesi farklıdır. Kürtaja yönelik kısıtlamalar ve devletin kısırlaştırma programları, işçi sınıfı ile fakir kadınları orantısız biçimde etkiler. Zengin bir kadın her zaman en iyi tıbbi bakımdan yararlanacak, ihtiyatlı ve tıbben sağlıklı bir şekilde kürtaj yaptırabilecek ve fakirlerle işçi kadınlara orantısız bir şekilde düşen evişlerini yapması için hizmetkârlar tutabilecektir. Birleşik Devletler'deki yoğun ırkçılık, çok zengin bir Siyah erkeğin bile şık bir araba kullandığı için ("Siyah olarak araba kullandığı için") kenara çekilebileceği ve adalet sisteminin işçi sınıfı ile fakir Siyahlara zengin Siyahlardan çok daha sert cezalar vereceği anlamına gelmektedir. Aslında Ohio'da otomobil işçisi olarak çalışan bir Siyah, milyarder Oprah Winfrey veya multimilyoner Bill Cosby'ye kıyasla, kendisi gibi Beyaz işçilerle daha fazla ortak özelliğe sahiptir. Yıllar boyunca kurumsal Amerika'nın sözcülüğünü yapan "kendi kendisini yetiştirmiş" Bill Cosby'nin, Siyah insanların sorunlarını çözmek için

124. Lenin, "The Discussion of Self-Determination Summed Up" *Collected Works*, Cilt 22, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 355-56.
125. Lenin, "Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution" s. 113.

"kişisel sorumluluk" alması gerektiği fikrinin ateşli bir savunucusu olması şaşırtıcı değildir. ("Köşede dikilmiş duruyor. İngilizce konuşamıyor. İngilizce öğrenmek de istemiyor. Bu insanların konuştuğu şekilde konuşamıyorum bile" diye şikâyet ediyordu, genç Siyahlara karşı atıp tutarken.[126]) Otelde temizlikçilik yapan bir kadının beraber çalıştığı erkekle, odasını temizlediği kadından çok daha fazla ortaklığı vardır. Yerli bir işçi, yerli patronundan çok kendisi gibi çalışan bir göçmenle daha çok ortaklığa sahiptir.

Ezilenler kendilerini özgür kılmak için savaşmalıdırlar; fakat ezilenlerin her mücadelesinde, bu ezilen gruplar, halklar veya uluslar içindeki işçi sınıfının mücadeleyi en ileri taşımakta, yani orta sınıftan liderlerin koymaya çalıştığı sınırların ötesine götürmekte büyük çıkarları vardır. Dahası işçi sınıfı, ezilen farklı grupları insanlığın kurtuluşu için verilen mücadele altında birleştirecek toplumsal ve örgütsel imkânları sağlayabilecek tek sınıftır. Ezilenlerle aralarındaki ahlaki özdeşleşme ve kapitalizmin kurbanları için duyulan sempati, ezilenlerin farklı hareketleri ve mücadeleleri arasında bağlar kurmanın zorunlu bir unsurudur. Ancak yeterli değildir; böyle bir dayanışmaya temel oluşturacak maddi ve toplumsal dayanakların, bir ortak çıkarlar zemininin kurulması zorunludur. Bu zemin, her ırktan, ulustan, etnisiteden, dilden ve cinsiyetten işçileri birleştirebilecek ortak sınıfsal çıkarlardır. İrlandalı sosyalist James Connolly şöyle yazmıştır: "Zincirleri kırmak için onları taşıyanlardan daha uygunu yoktur, pranganın ne olduğunu en iyi onu taşıyanlar bilir. Ancak zulmün duvarlarını kim örerse örsün, onu dümdüz edecek olan sadece işçi sınıfıdır."[127]

126. Bill Cosby'nin alıntılandığı yer: Michael Eric Dyson, "Talking Points" http://www.michaelericdyson.com/cosby/points.html.

127. James Connolly, *The Reconquest of Ireland*, Dublin: New Books, 1972, bölüm 6, www.marxists.org/archive/connolly/1915/rcoi/index.htm.

12
Kapitalizmin Ekolojik Krizi

İnsanların faaliyetleri sonucunda gezegenimizin başına gelen çevresel bozulmaya ilişkin kanıtları göz ardı etmek imkânsızdır. Son birkaç yüzyıldır, özellikle de 1950'den beri karbondioksit (CO_2) ve metan gibi ısıyı tutan gazların atmosfere salınması sonucunda artan küresel sıcaklıklar, dünya üzerindeki geleceğimiz için ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Bütün bilimsel tahminleri geride bırakacak şekilde, kuzey kutup bölgesi buzlarının hızla erimesi, deniz seviyesini yüz yıl önceki seviyesinin otuz santimetre yukarısına çıkarmakta ve şimdiden bazı sahil kesimleri ile ada

topluluklarını tehdit etmektedir. Dünyanın öteki tarafında hızla eriyen buzullarla kar yığınları, büyük nüfus merkezlerinin su tedarikini tehdit etmektedir. Isınma daha aşırı ve tahmin edilme imkânı daha düşük hava şartları ortaya çıkarmıştır; kuraklıklar ve ciddi fırtınalar daha uzun sürerken, çok daha korkunç yangınlar ve daha yıkıcı seller ortaya çıkmaktadır. Okyanuslar ile diğer su yataklarının asitlenmesini artırmış olup, artan bir çölleşmeye yol açmaktadır. Ayrıca biyolojik çeşitliliği azaltarak ve yaşam alanlarındaki hızlı değişimlere ayak uyduramayan türleri yok olma tehditi altında bırakarak, bakteriyel ve viral salgınların sıklığıyla coğrafi yayılımını artırmaktadır.

İklim değişikliğinin en temel suçlusu olan fosil yakıt kullanımı, bizi bu çizgisel olmayan değişimlerin tahmin edilemez ve geri alınamaz bir "taşma noktasına" götürmektedir. Dünya atmosferine şimdiden 350 milyonda 1'in üzerinde karbondioksit salmış durumdayız –bu, önde gelen iklimbilimcisi James Hansen'in en üst güvenli çizgi olarak belirttiği miktardı– ve bu rakam 2009'da 387 milyonda 1'e çıkmış olup, 2013'te bazı ölçüm istasyonlarında 400'e çıkmıştır (üç milyon yıldan sonra ilk kez).[1]

Isı tutucu gazların atmosferde yakalanıp ortadan kalkma yolları –yağmur ormanları, ormanlık alanlar, bataklıklar ve donmuş tundralar– ormanların yok edilmesi ve ısınma sonucunda hızla yok olmaktadır. Dünyadaki tropik ormanların yarısından fazlası yitip gitmiştir.[2] Artık birçok bilim insanının kabul ettiği üzere, ısıdaki yükselişin bir geribildirim döngüsü oluşturduğu bir noktaya geldik.

1. James Hansen, *Storms of My Grandchildren: The Truth About the Coming Climate Catastrophe and Our Last Chance to Save Humanity,* New York: Bloomsbury USA, 2009, Kindle baskısı, önsöz; David Biello, "400 ppm: Carbon Dioxide in the Atmosphere Reaches Prehistoric Levels" *Scientific American,* 9 Mayıs 2013.
2. "Facts about Rainforests" Nature Conservancy, 6 Ekim 2011, www.nature.org/ourinitiatives/urgentissues/rainforests/rainforests-facts.xml.

Bu durum aynı konuşmacıya çok yaklaştırılan bir mikrofonun tiz ses çıkarması gibi bir şey. Yani nicel olarak metan ve karbondioksit gibi ısı tutucu gazların atmosfere çok daha hızlı bir şekilde salınmasıyla, ısınmanın ve zararlı etkilerinin hızı muazzam ölçüde artmaktadır.[3]

İklim değişikliği ekolojik krizin sadece bir yönüdür. Bunun yanında dünyayı adeta bir çöplük gibi gören tarım, imalat, madencilik, ulaşım ve özütleme endüstrilerilerinin saldığı endüstriyel, kimyasal ve biyolojik atıklarla, havanın, toprağın, su yataklarının ve insanların yetersizce düzenlenen bir şekilde kirlenmesi söz konusudur. Exxon'un Deepwater Horizon Körfezi'nde sebep olduğu 2010 yılındaki petrol sızıntısı, en çarpıcı ve yakın örneklerden sadece birisidir. Fred Magdoff ile Brian Tokar modern tarım endüstrisinin etkisi üzerine şöyle yazmışlardı:

> Ekolojik felaketlerin çoğu, konvensiyonel tarımsal ürünlerinin kötüleşmesiyle bağlantılıdır. Buna yeraltı ve yerüstü sularının nitrat, fosfat, çökeltiler ve pestisitlerle kirlenmesi; gıdaların kirlenmesi; büyük ölçekli hayvan üretim tesislerindeki besin değeri yüksek atıklar tehlikeli kirlilik seviyelerine ulaşmışken bile, ürün ekilip biçilen yerlerde çiftliklerin besleyiciliğinin azalması; ve fabrikalarda yetiştirilen besi hayvanlarında sürekli antibiyotik kullanılmasından dolayı antibiyotiğe dirençli mikropların daha fazla yayılması da dahildir.[4]

İhtiyaçların ortadan kalktığı bir dünya olasılığını yaratan ve kapitalist düzende gerçekleşen insanın üretim gücündeki gelişmenin kendisi, çevreyi gezegen üzerindeki yaşamın gelecekteki varlığını tehdit edecek şekilde değiştirmektedir. Tanınmış çevreci ve aktivist Bill Mc-

3. "Ani iklim değişikliklerinin etkilerine" ilişkin bir tartışma şurada bulunabilir: National Research Council (Ulusal Araştırma Konseyi), *Abrupt Impacts of Climate Change: Anticipating Surprises,* Washington, DC: The National Academies Press, 2013.

4. Fred Magdoff ve Brian Tokar, *Agriculture and Food in Crisis: Conflict, Resistance, and Renewal,* New York: Monthly Review Press, 2010, s. 15.

Kibben şöyle söylemektedir: "Doğayı itip kaktığımız bir dünyadan, hızla doğanın bizi çok daha büyük bir güçle bir kenara savurduğu bir dünyaya geçiyoruz."[5]

Hemen hemen tüm bilimsel toplulukların hemfikir olduğu küresel iklim değişikliğinin etkisi, kendisini göz ardı edilmesini imkânsız kılacak şekilde hissettirmektedir. Nitekim şirketlerin finanse ettiği düşünce kuruluşları, böyle bir sorunun var olmadığına bizi ikna etmek için büyük paralar harcamaktadır. Örneğin petrol devi Exxon-Mobil, 1998 ile 2012 yılları arasında etkin olmuş iklimi inkâr etme hareketini desteklemek amacıyla 27.4 milyon dolar harcamış (sadece 2012 yılında 44.9 milyar dolarlık kârına kıyasla çok küçük bir farktır), kötü şöhretli Koch kardeşlerse 1997'den beri sürdürülen iklimi inkâr etme girişimlerine 67 milyon dolar ayırmıştır.[6]

Dünya liderleri arasında sorunun tanınmasında büyük bir artış yaşanmasına rağmen, üst yönetimlerde bu sorunu ciddi şekilde ele alacak gerekli adımları atmaya dönük zayıf bir irade vardır. Son yirmi otuz yıl içerisinde, Kyoto'dan (1997) Kopenhag'a (2009) ve Varşova'ya (2013) kadar, küresel iklim değişikliği sorununu tartışmaya açan bir dizi uluslararası toplantı, anlamlı bir etkiye sahip uygulanabilir çözümler getirememiştir. Doğrusu Varşova konferansı enerji üretimi için, Marksist çevreci Chris Williams'ın söylediği gibi "yanması sonucunda diğer fosil yakıtlardan daha fazla karbon üreten" ve akciğere zarar veren, kanser ihtimalini ve asit yağmurlarını artıran kömür yerine farklı enerji kaynakları kullanma yollarına değinmemiştir bile.

---

5. Bill McKibben, *Earth: Making a Life on a Tough New Planet*, New York: Times Books, 2010, s. 101.

6. Örnek için Bkz. Greenpeace raporu *Dealing in Doubt: The Climate Denial Machine vs. Climate Science*, Eylül 2013, 9, www.greenpeace.org/usa/en/campaigns/global-warming-and-energy/polluterwatch/Dealing-in-Doubt---the-Climate-Denial-Machine-vs-Climate-Science/.

> Konferans aslında tam tersi amaçlarla düzenlenmişti. Katılımcılar (...) "temiz kömürün" geleceğini tartışmak için oradaydılar. Bu teknoloji KYS (karbon yakalama ve saklama] olarak bilinmektedir. Nitekim kömür santrallerinden çıkan karbon salınımını yakalayıp depolamayı amaçlamasına rağmen, anlamlı ve ticari hiçbir biçimde var olmamaktadır. Bazı destekçileri bile, gerekli ölçekte işe yarayıp yaramayacağına dair şüpheler taşımaktadır. Fakat yine de, kömür yakmanın "güvenli" yolu olarak övülmektedir...
> Gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle baş etmeleri ve alternatif enerjilere geçmeleri için fonların artırılmasına ve salınımın azaltmaya dönük çabaları daha üst düzeye çıkarmak yerine, bugüne dek gerçekleşen salınımların çoğundan sorumlu olan Kuzey ülkeleri, bu arayışların kapsamını daha da daraltmaktadırlar.[7]

Ucuz ve göreli olarak kolay çıkartılabilen petrol miktarındaki düşüş, fosil yakıtlardan uzaklaşıp sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji formlarına geçişi teşvik etmemiştir. Aksine Kanada'daki katranlı kumlardan petrol çıkarmak gibi "alışılmadık" yöntemlere (Exxon körfez faciasına rağmen), artan deniz ve kara sondajlarına ve doğalgaz elde etmek için kimyasal maddeler, su ve kumdan oluşan tehlikeli bir karışımın yüksek basınçlarla kuyulara enjekte edilmesini gerektiren hidrolik kırılma yöntemine yönelinmiştir. Ulusal Kaynakları Koruma Kurulu'na göre, bu uygulamanın hızla yayılması "su kaynaklarının kirlenmesine, tehlikeli bir hava kirliliğine, yok olan akarsulara ve harap olmuş topraklara" yol açmaktadır.[8]

Birleşik Devletler küresel salınımın %19'undan sorumludur ve bu gerçeği değiştirmek için hiçbir gerçek planı yoktur. Seçimde verdiği tüm vaatlere rağmen Obama, ABD'nin kömür ve petrol üretimini hızla artırmıştır.

7. Chris Williams, "Warsaw Climate Talks Go Up in Smoke" *Truth-out. org,* 21 Kasım 2013.
8. "Risky Gas Drilling Threatens Health, Water Supplies" National Resource Defense Council, www.nrdc.org/energy/gasdrilling.

Yenilenebilir enerji türlerini geliştirmeye ve fosil yakıt kullanımını azaltmaya liderlik etmek yerine, Birleşik Devletler bir kez daha enerji üreticisi bir dev olma halindedir. McKibben'in belirttiği gibi,

> İnsanların Obama'nın bıraktığı iklim mirasını nasıl hatırlayacaklarını anlamak istiyorsanız, birkaç gerçeğe bakmak yeterlidir: Obama görevi bıraktığında, ABD gezegenin en büyük petrol üreticisi olarak Suudi Arabistan'ı, dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreticisi olarak da Rusya'yı geçmiş olacak. Aynı yıllarda, evlerimizde daha az kömür yakmaya başlamış olsak bile, kömür ihracatımız en yüksek seviyelere tırmanmış olacak. Yurtiçindeki salınımda bir miktar düşüş yaşansa da, biz küresel ısınma makinesiyiz: Fiziğin bize karbon salınımını acilen frenlememizi söylediği bir anda, Amerika motoru daha da yüksek bir devire çıkarmaktadır.[9]

Aşırı Sayıda İnsan?

Ekolojik kriz konusunda kaygılı olan insanların çoğu, krizin temel sebeplerinden birinin, çok az kaynak için çok fazla insanın mücadele etmesi ve gezegendeki herkesin yeryüzüne verilen zararda "payı" olduğu fikrini kabul etmektedir. Bu yönelimi tersine çevirmenin tek yolu, tüketimi azaltmak ve nüfusu doğrudan azaltamıyorsak bile nüfus artışını sınırlamaktır.

Aşırı nüfus argümanının kökeni, 19. yüzyılda yaşamış Britanyalı iktisatçı Thomas Robert Malthus'un teorilerine dayanır. Argümanı şöyledir: "Nüfus kontrol edilmediğinde geometrik bir oranda büyür. Geçim kaynakları ise sadece aritmetik oranda büyümektedir."[10] Malthus bir parça kanıt bile sunmadan, insanların dışındaki hayvan krallığına dair gözlemlenen olguları insan toplumuna

9. Bill McKibben, "Obama and Climate Change: The Real Story" *Rolling Stone*, 17 Aralık 2013.
10. Thomas Robert Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, New York: W. W. Norton & Company, 1976, s. 20.

aktarmıştır. Teorisini, yoksulların koşullarını iyileştirmeye çabalamanın nafile olduğunu ileriye sürebilmek için kullanmıştır. Engels'in yorumu şöyledir: "Böyle bir düşünceden çıkarılacak sonuç, fazlalık olanlar tam da yoksullar olduğu için, açlıktan ölmelerini olabildiğince kolaylaştırmak dışında hiçbir şey yapılmaması gerektiğidir."[11]

Çevresel bozulmaya yönelik Neomalthusçu açıklamalar serpilmeye devam etmektedir ve bugün hiçbir kanıta gerek duymayan, hiçbir izaha ihtiyaç duymayan bir hakikate, günlük bir ortak akıla dönüşmektedir. Anne ile Paul Elrich'in 1968 tarihli *The Population Bomb* [Nüfus Bombası] kitabı çevreciler tarafında, aşırı ve kontrolsüz nüfus büyemesine dönük bitmek bilmez uyarıların başlangıcını müjdelemiştir. Aynı yazarların 1990'da çıkardığı devam kitabı olan *Population Explosion* [Nüfus Patlaması] ile uyarılar histeriye dönüşmüştü. Şöyle uyarıyorlardı: "Bu cümleyi okumak için ayırdığınız altı saniyede on sekizden fazla insan doğuyor. Her saatte 11.000, her yıldaysa 95 milyondan fazla beslenecek boğaz ekleniyor. Ancak dünya bugün 1968'de gıda üretiminde kullanılan su ve toprağa kıyasla, yüz milyarlarca *daha az* tonda tarım toprağına ve trilyonlarca *daha az* yeraltı suyuna sahiptir."[12] Nüfusun, kaynak tüketiminin ve enerji kullanımının azaltılmaması halinde, onlara göre "uygarlık yok olacaktır."[13] Bu dehşetengiz tahminden sonra –bu bir dizi tehditin hepsi asılsız çıkmıştır– aynı bir sapanla duvar yıkmaya çalışmak gibi, şu bireysel çözümler listesini önermektedirler: Ailelere daha az çocuk yapmaları için teşvik etmek, daha az et yiyip "daha fazla sebze" tüketmek, kazak giyip ısı

11. Friedrich Engels, *Outlines of a Critique of Political Economy, MECW,* Cilt 3, New York: International Publishers, 1975, s. 437.
12. Paul R. Erlich ve Anne H. Erlich, *The Population Explosion,* Londra: Hutchinson, 1990, s. 9.
13. A.g.e., s. 224.

ayarlayıcıların sıcaklığını düşürmek, yakıt verimli arabalar kullanmak ve "boş zamanınızın bir miktarını ağaç ekimine" bağışlamak.[14]

Hayatını kaybetmiş Kaliforniyalı insan ekolojisi profesörü olan Garret Hardin, benzer vahim tahminlerden hareketle ırkçı çıkarımlarda bulunmuştu: "Sağ kalmak için zengin uluslar, hükümetleri nüfus artışını durduramadığı veya durdurmak istemediği için yoksul düşmüş göçmenleri kabul etmemelidirler."[15] Soğukkanlılıkla, "üreme özgürlüğünün kabul edilemez" olduğunu söylemişti.[16] Hardin dünyayı bir cankurtaran botuna benzetmekteydi ve Birleşik Devletler ve Avrupa gibi yerlerin, dünyanın geri kalanının binmemesi gereken "botlar" olduğu sonucuna varmaktaydı.

Bu argümanın en aşırı ucunda, her türlü "uygarlığa" karşı çıkan ve atalarımızın bir zamanlar yaptığı gibi toplayıcılık ve avcılığa dönmemiz gerektiğine inanan, insanları sevmeyen "primitif" çevreciler bulunmaktadır.[17] Bu sözde ütopyanın, gezegendeki insanların çoğunluğu için bir distopya olduğunu fark etmek için birkaç saniye üzerinde düşünmek yeterlidir. Tarımsal olmayan toplayıcı faaliyetler, gezegendeki insan yaşamının çoğunluğunu devam ettirmekte asla yeterli olamaz. Medeniyetin çöküşü –primitivizmin hedefi– birkaç milyar insanın ölmesini veya öldürülmesini ima etmektedir.

---

14. A.g.e., s. 226-28.
15. Garrett Hardin, *Living Within Limits: Ecology, Economics and Population Taboos,* New York: Oxford University Press, 1993, s. 294.
16. Garrett Hardin, "The Tragedy of the Commons" yer aldığı eser: *Vaulting the Earth: Economics, Ecology, Ethics,* Herman E. Daly ve Kenneth N. Townsend, (der.), Cambridge, MA: MIT Press, 1994, s. 135.
17. Bu fikirler örnek olarak, "derin yeşil direnişin" savunucuları tarafından ortaya atılmaktadır. Bkz.*The Derrick Jensen Reader: Writings on Environmental Revolution,* New York: Seven Stories Press, 2012); ve Aric McBay, Lierre Keith ve Derrick Jensen, *Deep Green Resistance,* New York: Seven Stories Press, 2011.

Marx ve Engels, insanların var olduğu ilk günden bu yana, zamanlarının çoğunu sınıfsız, eşitlikçi ve komünel topluluklarda geçirmiş olduğu gerçeğinin önemini kavramışlardı. Ancak imkânsız ve gerici olanı önermek yerine –yani ilkel komünizme dönmek yerine– kapitalizmin üretici güçleri ile bilimsel başarılarının, yıkıcı olduğu kadar, "modern toplumun en ilkel biçim olan kolektif üretim ve tahsisin en üst biçimine ulaşması" için gereken koşulları nasıl yarattığını göstermişlerdir.[18]

Bu düşünce çizgisini daha ileriye taşımadan önce, "çok fazla sayıda insan" olduğu şeklindeki popüler fikre biraz daha derinden bakalım. Dünyada yaklaşık 868 milyon insan açlık içindedir, dünyadaki çocukların tahminen %26'sı gelişememektedir ve 2 milyar insan bir veya daha fazla mikrobesin öğesinden yeterince alamamaktadır.[19] Fakat gıda üretimi her sene, nüfusun gerisine düşmek yerine, toplam nüfusu daha çok geride bırakmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, 2005'te kişi başına dünya gıda çıktısının, son otuz yıl boyunca istikrarlı bir şekilde arttığını, son on yılda ortalama yıllık büyüme oranının %1,2'ye çıktığını tahmin etmekteydi. Bu genişlemede hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin payı vardı. Ancak kişi başına üretim miktarı, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş olanlara göre çok daha yüksek oranlarda artmaktadır.[20] Aslında dünyadaki herkesi beslemeye yetecek tahıl üretilmektedir.[21] Diğer tüm besin maddelerini atsak bile, bugün dünyada yaşayan nüfusun iki katı kadar fazla insanı beslemeye yetecek

18. Karl Marx, "First Draft of Letter to Vera Zasulich" *MECW*, Cilt 24, New York: International Publishers, 1989, s. 357.

19. State of Food and Agriculture, 2013: Food Systems for Better Nutrition, Roma: UN Food and Agricultural Organization, 2013, s. ix.

20. UN FAO, Otuz Üç Oturum, "Review of the State of Food and Agriculture" Roma, 19-26 Kasım 2005, www.fao.org/docrep/meeting/010/j6091e/j6091e.htm.

21. Lappe, "The Myth – Scarcity: The Reality – There IS Enough Food."

kadar gıda vardır.[22] En iğrenç ironi ise, gezegendeki aç insanların çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan çiftçilerle aileleri olmasıdır. Son birkaç yılda biyoyakıt üretmede kullanılan mısır ve diğer mahsullerin üretimindeki artış, gıda fiyatlarını yükselttiği için daha fazla açlığa sebep olmaktadır. Kısaca insanlar mutlak bir gıda kıtlığı olduğu için değil, yemek almaya paraları yetmediği için aç kalmaktadırlar. Neo-malthusçuların yaptığı gibi aksini iddia etmek, aç insanları beslemek yerine fiyatları yüksek tutmak için gıdaları çöpe döken bir sisteme elverişli bir kılıf hazırlamaktır.

Hangi örneğe bakarsak bakalım ortaya çıkan şey, sınırsız nüfus büyümesinden hareketle yapılan korkunç tahminler hatalıdır. Malthusçu iddaların aksine, nüfus "katlanarak" artmamaktadır. 1972'de sosyalist çevrimci Barry Commoner'la tartışan Garret Hardin, azalan doğum oranlarının "hayali" olduğunu söylemişti. Aynı yıl ABD'deki doğum oranı, sanayileşmiş küresel Kuzey ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, yenileme düzeyine gerilemişti. Aralarında Almanya, İtalya ve Japonya'ın olduğu bazı ülkelerin, 2040 yılından çok daha az nüfusa sahip olacakları tahmin edilmektedir. Doğrusu, dünya nüfusunun 1963'te zirveye çıkan büyüme oranı son elli yıldır düşmektedir ve bir süre daha düşmeye devam etmesi beklenmektedir.[23]

1844 yılında Engels, Malthus'un "sefil ve kepaze teorisine" yönelttiği sert eleştirisinde şöyle söylemişti: "Her yetişkin kendisinin tüketebileceğinden daha fazlasını

22. Bkz. A.g.e. ve şuradaki rakamlar: Jean Ziegler, BM'nin Gıda Hakkı Özel Raportörü, alıntılandığı yer: Eulalia Iglesias, "UN Food Expert Condemns U. S. Tactics in Iraq" InterPress Service, 12 Kasım 2005.

23. Ian Angus ve Simon Butler, Too Many People? Population, Immigration, and the Environmental Crisis, Chicago: Haymarket Books, 2011, s. 66.

üretmektedir."[24] Sadece bu açık hakikat bile, Malthus'u kesin bir şekilde çürütmektedir. Her işçi "ihtiyacından daha fazlasını" üretebildiği için, "topluluk onlara ihtiyacı olan her şeyi memnuniyetle vermek zorundadır."[25] Bunun kanıtı, kapitalist tarımsal üretimdeki genel eğilimdir. Tarımsal üretim, hızla artan kent nüfusuna gerekli gıda miktarını üretmek için gerekli çiftçi sayısını çarpıcı şekilde azaltmıştır.

Mutlak bir aşırı nüfus diye bir şey yoktur. Nüfus modellerini anlamak için bir üretim biçimine özgü hareket yasalarına bakmak gerekir. Marx Malthus'u ve nüfus teorisini, en başta, "sermayenin vahşi bakış açısına vahşi bir ifade kazandırmakla" yani kapitalizmi savunan bir şey olmakla eleştirmişti. Fakat aynı zamanda, bir dizi kanıtlanmamış iddiadan ibaret olan Malthusçu argümanları parçalarına ayırarak çürütmüştü. Marx için, "farklı toplumsal üretim biçimleri", "nüfus artışı ile aşırı nüfusa dair farklı yasalar" ortaya çıkarır. Öte yandan Malthus, "aşırı üretim gerçeğinin tüm toplum biçimlerinde var olduğunu iddia eder." Marx'ın ifadeleriyle, Malthus:

> *Aşırı nüfusu* ekonomik gelişimin tüm farklı tarihsel aşamalarında hep *aynı türden* bir şey olarak ele alır; onlara özgü farklılıkları kavramaz; bu sebeple de çok karmaşık ve değişken ilişkileri ahmakça tek bir ilişkiye, yani bir yanda insanlığın doğal yeniden üretiminin diğer yandaysa yenilebilir bitkilerin (geçim araçları) doğal yeniden üretiminin olduğu bir eşitliğe, ilki geometrik, ikincisiyse aritmetik bir şekilde artan iki doğal diziye indirgemektedir. Bu şekilde tarihsel olarak farklı ilişkileri, tek bir mutlak ve sayısal bir ilişkiye dönüştürür. Bu ilişkiyi tamamen yoktan var etmiş ve bunu yaparken ne doğal ne de tarihsel yasalara dayanmıştır. Tarihte nüfusun çok farklı ilişkiler içinde hareket ettiğini, aşırı nüfusun benzer şekilde

24. Engels, Outlines of a Critique of Political Economy, MECW, Cilt 3, s. 438.
25. A.g.e.

> tarihsel olarak belirlenmiş bir ilişki olduğunu, yaşamsal gerekliliklerin üretimi üzerine mutlak bir sınır ve sayı konularak asla belirlenemeyeceğini, aksine *üretimin özgün koşullarınca* sınırlandığını görecektir. (...) Bugün bizler için Antik Atina uygarlığındaki aşırı nüfus ne kadar da küçük görünmektedir!

Aşırı nüfus ancak söz onusu belli toplumla ve onun üretim ile yeniden üretim koşullarıyla olan ilişkisi içerisinde göreli olarak kavranabilir. Marx şöyle devam eder: "Örnek olarak avcı insanlardaki aşırı nüfus, yeryüzünün zaten az sayıdaki topluluklarını besleyemediğini değil; aksine yeniden üretilmeleri için az sayıda insana çok büyük bir bölgenin gerekli olduğunu göstermiştir." Dolayısıyla artık üretimi tamamen göreli bir meseledir, "bu türden geçim kaynaklarıyla değil, onların üretilme biçimleriyle" ilişkilidir ve "dolayısıyla sadece bu gelişim seviyesi özelinde *fazlalıktırlar.*"[26]

Kapitalist sistemde, artık üretimi geçim araçlarında mutlak bir kıtlık sonucunda değil, toplumsal verimliliğin artışı sonucunda oluşur. Engels, "fazla nüfus veya emek gücü mutlak surette artıkdeğerle bağlantılıdır" diye yazmıştı.[27] Kapitalist aşırı nüfus, mevcut geçim araçlarıyla ilgili değil mevcut istihdamla ilgili bir aşırı nüfustur. Kapitalist endüstri büyüdükçe, çok daha büyük sermaye miktarları, daha az miktarda emekle üretilir hale gelir ve verimlilikte periyodik olarak gerçekleşen piyasa dalgalanmaları, Marx'ın tabiriyle "rezerv emek ordusu" yaratmak üzere işçileri işinden, köylüleri de topraklarından eder. Marx'ın *Kapital*'de yazdığı gibi, bu "artıkemekçi nüfus ... her an kullanıma hazır endüstriyel bir rezerv ordusunu, yani her zaman sömürülmeye hazır kitlesel bir insan materyalini üretir."[28]

---

26. Marx, *Grundrisse,* s. 604-8.
27. Engels, *Outlines of a Critique of Political Economy,* s. 438.
28. Marx, *Capital,* Cilt 1, bölüm 25, kısım 3, "Progressive Production of

Büyüme, Nüfus ve Sermaye Birikimi

Bugün dünyadaki kontrolsüz ekonomik büyümenin ekolojik krize yol açtığı inkâr edilemez. Daha az insanın olması büyümeyi durdurup bu şekilde krizin çözümüne yardımcı olmaz mıydı? Nüfusun artan karbon salınımına eşit olduğunu ileri sürmekteki problem, her insanın aynı oranda salınım yapmamasındandır. *Too Many People?* [Çok Fazla İnsan?] adlı mükemmel kitabı yazanların bize anlattığı gibi, gezegenin hiçbir bölgesinde veya ülkesinde nüfus yoğunluğu, nüfus büyümesi ve karbon salınımı arasında hiçbir sebep-sonuç ilişkisi yoktur: "En yüksek nüfus büyüme oranlarına sahip ülkelerin çoğu, düşük miktarda karbondioksit salınımına sahiptir; öte yandan en düşük nüfus artış oranlarına sahip ülkeler çoğunlukla en yüksek karbondioksit salınım oranlarına sahiptir." Gerçek olan şey, karbon salınımının fakir ülkelerin değil; zengin, endüstrileşmekte olan veya endüstrileşmiş ülkelerin sorunu olduğudur. Dahası zengin ülkelerde, nüfus yoğunluğu ile karbon salınımı arasında hiçbir doğrudan ilişki yoktur.[29]

Kitabın yazarları, sözde nüfus büyümesinin zararlı etkilerini "kanıtlamak" için nüfusla ilgili uyarılar yapıp duran kişilerin kişi başına düşen istatistiklerden faydalanmasına sert eleştiriler yöneltmişlerdir: "Toplam nüfusa bölünen kirliliğin kişi başına kirliliğe eşit olduğunu söylemek, kişi başına düşen kirlilikle nüfusun çarpılması sonucunda elde edilen değerin toplam kirliliğe eşit olduğunu söylemektir."[30]

Aynı döngüsellik, ilk başta IPAT'tan [Etki eşittir Nüfus çarpı Bolluk çarpı Teknoloji] Ehrlich'lerin popülerleştirdiği bu oranın kullanımını sorunlu hale getirmektedir; çünkü bu eşitlik başta varsaydığı şu şeyi kanıtlamak üzere

a Relative Surplus Population or Industrial Reserve Army" www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch25.htm#S3.

29. Angus ve Butler, *Too Many People?*, s. 42-43.

30. A.g.e., s. 44.

oluşturulmuştur: Daha fazla enerji ve teknoloji kullanan daha fazla sayıda insan gezegeni mahvedecektir. Bu eşitlik kişi başına düşen oranla aynı soruna sahiptir, yani döngüseldir: Toplam çevresel etkiyi alıp kişi sayısına *bölün*; ardından bu ortalamayı alıp toplam insan sayısıyla *çarpın:* Ve işte "ortalama" etki, gezegene gelen her "yeni" insanla artan bir şeye dönüşür. Bu eşitlik "işe yaramaktadır"; çünkü *Too Many People*'ın yazarlarınca belirtildiği gibi, gerçek bir formül değildir. Aksine "tanımı gereği her zaman doğru" olan ve tanımı "nüfus artışının tüm diğer sorunların nihai sebebi ve çarpanı olduğunu söyleyen görüş üzerinde temellenmiş" bir *kimliktir*.[31] Ayrıca bu eşitlik, sözde IPAT'la ölçülen bu Etkinin her zaman negatif olduğunu varsaymaktadır. Varsayıma göre, insanlar doğaları gereği içlerinde doğdukları doğanın geri kalanına düşmandırlar.

Bu şüpheli istatistiksel alaşımlar, bize "nüfusun doğrudan sonucu olarak salınımların ortaya çıktığı" şeklinde yanlış bir izlenim vererek, soyut ve belirleyici hiçbir özelliği olmayan bir nüfus kavramı sunmaktadır.[32] Fakat kişi başına düşen rakamlar, bize kirlilikten kimin veya neyin sorumlu olduğunu hiç söylememektedir. Marx *Grundrisse*'de şöyle yazmıştı: "Örneğin onu meydana getiren sınıfları hariç bıraktığım anda, nüfus bir soyutlama olur."[33]

Mesele sadece, düşük nüfus yoğunluğuna sahip ve endüstrisi gelişmiş bir ülkeye kıyasla, çok az endüstrileşmiş ancak yoğun nüfuslu bir ülkenin daha az kirlilik üretmesi değildir. Her ülkenin, üretim ile dağıtım sürecinde farklı insanların farklı konumlar aldığı, kendilerine has uç noktada sınıfsal konumları ve gelir seviyeleri vardır. Bu sebeple Birleşik Devletler'deki herkes, "kendi" ortalama karbondioksit salınımını üretmekten sorumlu tutula-

31. Angus ve Butler, *Too Many People?*, s. 48.
32. Jeff White'ın alıntılandığı yer: A.g.e., s. 45.
33. Karl Marx, *Grundrisse,* New York: Penguin Books, 1993, s. 100.

maz. Dört evi, yatı ve özel jeti olan zengin bir kapitalist kuşkusuz, Wendy's'teki işine yürüyerek giden ve kirasını zor bela ödeyen bir kasiyerden çok daha fazla "karbon salınımı" yapmaktadır. Dahası çoğumuzun üzerinde denetim sahibi olmadığı üretim biçimi, enerji kullanımı ile israfını belirleyen asıl şeydir. Örnek olarak, "bugün endüstriyel işlemlerden gelen tüm katı atıkların %99'u" hanelerden gelmemektedir.[34] Birleşik Devletler'deki karbon salınımlarını yukarı çıkaran petrol, kömür ve hidrolik kırma patlaması, birçoğumuzun kesinlikle kontrol sahibi olmadığı ve yol açmadığı çok kârlı şirketlerin "üretici tüketimini" temsil etmektedir.[35]

"Büyüme" de aynı "nüfus" gibi, yüzeysel ve yanılmalara yol açabilen bir terimdir. Ne türden bir büyüme? Hangi amaçlarla ve hangi temelde? Birçok kez ekolojistler, büyümenin insanı insan yapan şeylerden biri olduğunu ve bu sebeple zorla kısıtlanması gerektiğini; veya yakın zamanda "bağımlı" olduğumuz ve bu bağımlılığı tedavi etmenin yollarını bulmak zorunda olduğumuzu söyler. Her iki örnekte de, deneyimlediğimiz hızlı ekonomik büyüme ile onun altında yatan kapitalist üretim biçimi arasında hiçbir açık bağlantı yoktur.

Daha önce ele alındığı gibi, rekabet her bireysel kapitalisti rakiplerini geride bırakmaya, kârları azamiye çıkarmaya ve sadece periyodik krizlerle kesintiye uğrayan bitmek bilmez bir döngü içerisinde metaları ucuzlaştırmak için sürekli üretimin genişletilmesine yeniden yatırım yapmaya itmektedir. Birikim, yani plansız ve kontrolsüz büyüme, kapitalizmin doğasının ayrılmaz bir unsurudur; ve bu sebeple değiştirilebilir veya tercih edilebilir bir şey

34. Angus ve Butler, *Too Many People?*, s. 138.
35. Brad Plumer, "After Years of Decline, U. S. Carbon Emissions Rose 3 Percent in 2013, *Wonkblog*, 13 Ocak 2014, www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2014/01/13/after-years-of-decline-u-s-carbon-emissions-rose-3-percent-in-2013.

değildir. Marx *Kapital*'de şöyle yazmıştır: "Kapitalist üretimin gelişimi, verili bir endüstriyel girişimde sarf edilen sermaye miktarını sürekli artırmayı zorunlu kılmaktadır ve rekabet tek tek tüm kapitalistleri, harici ve zorlayıcı yasalar olarak kapitalist üretimin içsel yasalarına tabi kılar."[36] Engels de şöyle yazar:

> Gördüğümüz üzere, toplumsal üretimin anarşisiyle modern makinelerin gittikçe daha mükemmel bir hale gelmesi, bireysel endüstriyel kapitalistleri sürekli makinelerini yükseltmeye ve daima üretici güçlerini artırmaya iten zorunlu bir yasaya dönüşür. Üretim sahasının genişletilmesine dönük yalın olasılık, onun için benzer şekilde zorunlu bir yasaya dönüşür. Modern endüstrinin devasa orandaki yayılmacı gücü, yanında gazların genleşmesini solda sıfır bırakacak şekilde, hem nicel hem de nitel büyümeyi, her türlü direnişi gülünç hale getiren *bir zorunluluk* olarak ortaya çıkar.[37]

Büyüme ve sermaye birikimi arasında bağlantı kurulmadıkça, çevreciler – nüfusun azalması, tasarruf yapma, teknolojilerimizi değiştirme, daha küçük ölçekte ve yavaş bir tempoda işleri yürütme gibi- soruna daha en başta sebep olan ekonomik dinamikleri ortadan kaldıramayan ve bu sebeple çözümleri ya yetersiz ya da kapitalizmin sınırları içerisinde gerçekleştirilemeyecek olan değişimlerin peşindedirler.

Örneğin önde gelen çevrecilerden ve eylemcilerden Bill McKibben şöyle demektedir: "Büyümeye öyle alıştık ki alternatifleri hayal dahi edemiyoruz." Ve şöyle yakınıyordu: "İnsanlık tarihinin büyük kısmı boyunca, toplumumuz küçük, doğa ise büyüktü; onlarca yıllık kısa bir süre içinde bu temel oran tam tersine döndü." McKibben bizi "küçülmeye", "yavaş" ve "küçük" olanı seçmeye teşvik etmektedir;

36. Marx, *Capital,* Cilt 1, s. 739.
37. Engels, *Anti-Dühring,* s. 315.

çünkü "büyüklük bela demektir."[38] "Büyüklüğün" ne kadar kötü olduğunu örneklemek için, finansal sistemi çökerten Citibank ve AIG gibi finans devlerinin "başarısız olamayacak kadar büyük olduğundan" bahsetmekte ve onları 2007 krizinden kaçınmayı başaran ve durgunluğa hiçbir şekilde sebep vermemiş, Vermont'taki First National Bank adlı küçük bir bankayla kıyaslamaktadır.

Ancak bir yanda kapitalizmi sürdürürken küçük ve yavaş olmak mümkün müdür? Kapitalizm küçük bankalarla başlamış ve bankalar gittikçe daha da büyümüştür, aynı küçük işletmelerin büyümesi gibi. İşte bu kapitalist rekabetçi birikimin temel mantığı olup, sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesine yol açar. Dev şirketleri ortadan kaldırıp bir dolu küçük şirket kurmayı başarsak bile -ki bu çok düşük bir ihtimaldir- kapitalist rekabetin ekonomik mantığı tüm süreci en baştan bir kez daha başlatacaktır. Marx'ın 1860'larda öngörülü şekilde gözlemlediği gibi, kapitalist rekabet "her zaman bir dolu küçük şirketin yok olmasıyla sonuçlanır."[39] Kısacası, McKibben Marx'ın "küçük burjuva" çözümü dediği şeyi, yani "sürekli üretim tarzı tarafından genişletilen ve buna mahkûm olan eski mülkiyet ilişkileri çerçevesinde, modern üretim ve mübadele biçiminin daraltılmasını" önermektedir.[40]

Bu sorunun analizi, iklim değişikliğinin *bilimi* ile iklim değişikliğinin *politik ekonomisine* dair bir kavrayış arasındaki uçurumu açığa çıkarmaktadır. Bugünkü iklim değişimine bitmek bilmeyen bir ekonomik yayılmanın sebep olduğunu görmenin ötesinde bir şey sunmamaktadır; yani soruna dair bir açıklama getirmekten ziyade sorunu tanımlamaktadır. "Büyümeye bağımlı olduğumuzu" söylemekten veya üretimi sürekli genişletmenin doğamızda olduğunu ileri sürmekten daha ötesine geçememektedirler.

38. McKibben, *Earth*, s. 103-6.
39. Marx, *Capital*, Cilt 1, s. 777.
40. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 76.

Bugün herkes, ekonomik büyümenin modern dünyamızın temel bir unsuru olduğunu görebilmektedir; ne var ki bu hep böyle olmamıştı. Neden bir "büyüme" dinamiğinin olduğunu anlamak, kapitalizmin sınıfsal doğasını ve kapitalistleri amansız bir birikime mecbur eden piyasa güdümlü mekanizmaları anlamayı gerektirir. Büyüme insanların doğal faaaliyetlerinin ürünü değildir; aksine bu tür faaliyetlerin değişmesi için dönüşmesi zorunlu olan bir dizi toplumsal (kapitalist) ilişkinin belirlediği özel türden insani faaliyetlerin sonucudur.

Ancak McKibben'in kitabında *kapitalizm* sözcüğünü hiçbir yerde bulamazsınız. Aslında "büyüme" karşısında önerdiği tüm çözümler, kapitalizmin süreceğini varsaymakta, sosyalizmi Stalinist bürokratik devletle aynı kefeye koymakta ve Marx'ı kontrolsüz bir endüstriyel büyümenin savunucusu olarak resmetmektedir. Şöyle yazmıştır: "Karl Marx, aynı Adam Smith gibi maddi bir cennete ulaşacağımızı sanmıştı. Richard Nixon ve Nikita Kruşçev, hangi sistemin daha iyi aletler üreteceğini tartışıyorlardı."[41] Doğrusu birçok çevreci arasında Marksistlerin kişi başına düşen büyümeyi "yücelttiğini" ekonomik büyümeye ekonomik sınırlar getirilmesini reddettiğini ve insanın doğa üzerindeki "hâkimiyetini" savunduğunu belirten temalar çok yaygındır.[42]

Marx, Engels ve Ekoloji

Doğal dünyayı hâkim olunacak veya sömürülecek bir şey olarak görmekten tamamen uzak olan Marx ve Engels, insanları doğanın parçaları olarak görmüşlerdi. İnsan ve doğa arasındaki çatlağı kapatmaya çalışmışlar ve bunu başarmanın tek yolu olarak, kapitalizmi sona

41. McKibben, *Eaarth*, s. 147.
42. Şurada ele alınmaktadır: Paul Burkett, "Marx's Vision of Sustainable Human Development" *Monthly Review* 25, no.5, Ekim 2005.

erdirip yerine birlik halindeki üreticilere ait sosyalizmi kurmayı görmüşlerdi. Marx şöyle yazıyordu: "Toplumun çok daha yüksek bir ekonomik formundan bakıldığında, yeryüzünün tek tek bireylerin özel mülkiyetinde olması, bir kişinin diğerinin özel mülkiyeti olması kadar saçma görünür. Bir toplumun, bir ulusun, hatta aynı anda varlığını sürdüren tüm toplumların bile yeryüzünün sahipleri olması mümkün değildir. Sadece ellerinde tutmaktadırlar, kullanma hakkına sahiptirler ve *boni patres familias* [iyi hane halkları] gibi yeryüzünü daha iyi koşullarda sonraki nesillere devretmek zorundadırlar."[43]

Kapitalist sistemde üretici güçlerin devasa oranlarda büyümesi, Marx'ın sözleriyle, işçiyi insanın "salt bir parçasına" indirgeyecek şekilde, ücretli emeğin sakat bırakılmasına dayanmaktadır.[44] Sosyalizmin amacı, aynı kapitalizmde olduğu gibi sırf olsun diye kontrolsüz bir "büyüme" yaratmak değildir; toplumun üretici kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasıdır. İnsani ihtiyaçlara göre planlanacak olan bu kapasiteler, Engels'in deyişiyle, çalışma saatlerinin azaltılmasıyla, "her bireye fiziki ve zihinsel yeteneklerini istedikleri gibi geliştirip onları sonuna dek kullanma fırsatı verecektir; böylelikle üretici emek bir yük olmaktan çıkıp zevke dönüşecektir."[45] Zenginlik artık, ne kadar kârın toplanacağıyla veya küçük bir azınlığın muazzam miktarlarda yaptıkları tüketimle ölçülmeyecektir, herkesin refahı, boş zamanı ve yaratıcılığıyla hesaplanacaktır. Böyle bir toplum, onun gelişeceği doğal zemini yok eden pratiklerin antitezi olacaktır. Modern sosyalizmin kurucuları, modern küresel kapitalizmin yarattığı çevresel altüst oluşların ölçeğini hiç öngörememiş olsalar da, kapitalist üretim ile birikimin doğal dünyamızı

43. Marx, *Capital,* Cilt 3, s. 776.
44. Marx'ın alıntılandığı yer: Engels, *Anti-Dühring,* s. 339.
45. Engels, *Anti-Dühring,* s. 338.

ve onunla olan ilişkimizi ne şekilde etkilediğinin farkında olmuşlardır.[46]

İnsanlar doğanın parçasıdırlar ve diğer türler gibi doğanın içinden çıkıp onunla etkileşim içinde yaşarlar. Aynı zamanda önceki bölümlerde belirtildiği gibi, insanların doğayla etkileşime girme biçimlerinde temel bir farklılık vardır. Diğer hayvanlar doğanın onlara verdiklerini sadece *toplarken,* insanlar doğanın onlara sunduğu maddi zenginlikleri değiştirerek *kendi geçim araçlarını üretirler.* Bir anlamda tarih, sağ kalma araçlarımızdaki değişimlere, doğayı ihtiyaçlarımız doğrultusunda dönüştürüp yararlanma becerimizi değiştiren ve böylelikle doğayla ilişkimizi de değiştiren değişikliklere bağlı insani toplumsal ilişkilerdeki başarılı dönüşümler olarak görülebilir.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Marx ve Engels'e göre sınıflı toplumun yükselişi, artığın gelişmesinin zorunlu bir sonucuydu. Bu yüzden tarihsel olarak ilerici bir özelliğe sahipti; bir azınlığı angarya işlerden kurtarmış ve toplumun üretici güçlerinin gelişmesini hızlandırmıştı. Fakat eski komünel yaşam tarzlarının yok olmasına dayanan bu "ilerleme",

46. Marx ve Engels'in kapitalizm ve çevre üzerine düşünceleri, Marx'ın *Capital*'inden (özellikle Cilt 1 ve 3), *Grundrisse*'ye ve Engels'in *Anti-Dühring, Dialectics of Nature* ve *The Housing Question*'a kadar uzanan farklı metinlere yayılmış haldedir. Görüşlerini anlamak için iyi bir başlangıç olarak şunlar okunabilir: John Bellamy Foster, *Marx's Ecology,* New York: Monthly Review, 2000 (*Marx'ın Ekolojisi*, Çev. Ercüment Özkaya, Epos Yay., 2011); John Bellamy Foster, Brett Clark ve Richard York, *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth,* New York: Monthly Review, 2010; Paul Burkett, *Marxism and Ecological Economics,* Chicago: Haymarket Books, 2005; Paul Burkett, *Marx and Nature: A Red and Green Perspective,* Chicago: Haymarket Books, 2014 (*Marx ve Doğa-Yeşil Bir Perspektif,* Çev. Ercüment Özkaya, Epos Yay., 2004); Joel Kovel, *The Enemy of Nature,* Londra: Zed Books, 2007 (*Doğanın Düşmanı-Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu?* Çev. Gürol Koca, Metis Yay., 2005); Chris Williams, *Ecology and Socialism: Solutions to Capitalist Ecological Crisis,* Chicago: Haymarket Books, 2010 ve Howard L. Parsons, *Marx and Engels on Ecology,* Westport, CT: Greenwood Press, 1977.

> En başından itibaren bir bozulma, eski soylu toplumların basit ahlaki yüceliğinden geriye gidiş olarak görünür. En aşağı çıkarlar –salt açgözlülük, vahşi arzular, hasislik, ortak zenginliğin bencilce talanı– yeni, medeni ve sınıflı toplumun başlangıcı olur. Eski sınıfsız toplum en korkunç araçlarla –hırsızlık, şiddet, sahtekârlık, ihanetle– kaldırılıp yok edilir. Nitekim yeni toplumun kendisi, iki bin beş yüz yıllık varoluşu boyunca, sömürülen ve ezilen büyük çoğunluklar pahasına küçük bir azınlığın gelişmesinden başka bir şey olmamıştır; ve bugün bu her zamankinden daha belirgindir.[47]

Önceki sınıflı toplumlardan kapitalizmi ayıran şey, muhtaç konuma düşmüş "özgür" bir ücretli emek kaynağının yaratılması ve mülkiyetin küçük bir sömürücü azınlığın elinde toplanması için kitlelerce insanın topraklarından zorla koparılmasına dayanmış olmasıdır; Marx bunu "işçilerin doğal atölyeleri olan topraklarından azat edilmesi" olarak adlandırmıştı.[48] İnsanlar artık doğrudan yaşamsal araçlarını üretmemekte, bunlar ücret ilişkileriyle sağlanmaktadır. Var olmalarını sağlayan temel kaynaktan, yani topraktan koparılmışlardır. Köylülerin mülksüzleşme süreci bugün hâlâ sürmektedir. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki köylüler, milyonlar halinde topraklarından sürülmekte, kent yaşamının kıyılarında hayata tutunan fakir varoş sakinlerine veya bugün sayısı milyarları bulan topraksız fakir köylülere dönüşmektedirler.[49]

Kapitalizmde işçiler kendi emek süreçlerinden ve ürünlerinden yabancılaşırlar, yani bu süreçler ve ürünler onların üzerinde ve dışında kalan yabancı güçlere dönüşür. Değişim değeri ve kârın üretilmesi için tasarlanmış

47. Engels, Origin of the Family, s. 204.
48. Alıntılandığı yer: John Bellamy Foster, *Marx's Ecology*, s. 170.
49. Örnek için Bkz. Farshad Araghi, "The Great Global Enclosure of Our Times: Peasants and the Agrarian Question at the End of the 20th Century" *Hungry for Profit: The Agribusiness Threat to Farmers, Food, and the Environment*, New York: Monthly Review, 2000, s. 157.

bir sistem olarak kapitalizm, işçileri sadece üretim araçlarından ve emek ürünlerinden değil, kendi doğal ortamlarından da yabancılaştırır. Marx bundan "metabolik bir çatlak" olarak bahseder; bu durumu insanlarla doğa arasındaki doğal metabolizmanın bozulması şeklinde görür. Büyük kent merkezlerinin büyümesi, "insanlar ile yeryüzü arasındaki metabolik etkileşimi bozmaktadır; yani gıda ve giyecek şeklinde insanların tükettiği bileşenlerinin toprağa dönmesini engellemektedir. Dolayısıyla toprağın sürekli bereketli olması için gereken doğal koşulların işleyişini de ketlemektedir." Endüstriyel tarım teknikleri, başta "toprağın verimliliğini artırırken" uzun vadede "bereketin uzun soluklu kaynaklarını" harap etmektedir. Kapitalizm böylece "hem toprağı hem de işçileri" zayıflatır.[50]

Böylece kapitalizm bir yanda emeğin ve kaynakların rasyonel kullanımı üzerinde temellenmiş özgür bir toplumun koşullarını yaratırken, bunu işçi ile doğanın yok olması pahasına yapar. Sosyalizm örnek olarak kent ile kır arasındaki farkı yok ederek, insanlarla doğa arasında daha rasyonel bir ilişkinin yeniden kurulmasını sağlayacaktır. Marx ve Engels *Manifesto*'da bir işçi devletinin alması gereken önlemler listesine şunları dahil etmişlerdi: "Tarımın imalat endüstrileriyle birleştirilmesi; nüfusun ülke üzerinde daha eşit bir şekilde dağıtılmasıyla kent ve kır arasındaki tüm ayrımların aşamalı olarak kaldırılması." Ve Engels *Anti-Dühring*'te şunları yazmıştır:

> Kent ile kır arasındaki antitezin ortadan kalkması basitçe olası değildir. Bu, nasıl tarımsal üretim ile kamu sağlığının bir zorunluluğu haline gelmişse, bizzat endüstriyel üretimin de doğrudan gerekliliği olmuştur. Bugün havanın, suyun ve toprağın zehirlenmesi ancak kent ile kırın birleştirilmesiyle sonlandırılabilir; sadece böyle bir birleşme kentlerde sürünen

50. Karl Marx, *Capital*, s. 637-38.

kitlelerin durumunu değiştirecek ve dışkıların hastalığın üretilmesi için değil bitkilerin üretilmesi için kullanılmasını sağlayacaktır.[51]

Elbette Engels'in açıkladığı gibi endüstri ve tarım, "tek bir büyük plan" uygulanmadan "uyum içinde birleştirilemez." Rekabetin, aşırı birikimin ve rasyonel planların olmayışının nitelediği kapitalizm böyle bir sistemi engellemektedir.

Kapitalizm bir yanda, üretim ile insanların doğa kanunlarını anlama ve kendi üretici güçlerini genişletmek için kullanma kapasitesinde oluşan muazzam bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Ancak bu ilerleme, insani ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmiş uyumlu bir planın sonucu olmaz. Kapitalistler sadece "üretim ve mübadele alanlarında gerçekten niyetlenerek yapılan insani faaliyetlerin taşıdığı toplumsal etkilerin" incelenmesiyle ilgilenir. Ancak burada bile "niyetlenmiş" etkileri motive eden tek şey "satışla gerçekleştirilecek kârdır" diye yazmıştı Engels "Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Oynadığı Rol" adlı makalesinde.[52]

Üretimin plansız ve kâr odaklı doğası, kapitalistleri uzun dönemli veya ikincil sonuçlarla hiç ilgilenmeden amaçlarına ulaşmaya yöneltir. Engels şöyle yazmıştı: "Dağ eteklerindeki ormanları yakan ve çok verimli kahve ağaçlarının bir nesli için yeterli gübre sağlayacak külü elde eden, Küba'daki İspanyol koloniciler neyi umursamıştır; ardından yağan ağır tropik yağmurlar toprağın korunmasız üst tabakasını süpürüp geriye sadece kayaları bıraktığında neyi umursamışlardır!"[53] Haiti bir zamanlar Karayipler'deki en bereketli adalardan biriydi ancak aynı

51. Engels, *Anti-Dühring*, s. 341.
52. A.g.e., s. 463.
53. Engels, "The Part Played by Labor in the Transition from Ape to Man" *MECW*, Cilt 25, s. 461.

zamanda dünyanın en kârlı köle kolonisiydi. Bugün büyük bir kısmı "cevhersiz kayalardan" ibarettir.

Bundan dolayı Engels şöyle uyarıyordu: "İnsanın doğa üzerindeki zaferi üzerinden, kendimizi çok övmeyelim. Bu türden her zaferin sonucunda, doğa bizden intikam alıyor. Her zafer, kuşkusuz ilk başta umduğumuz sonuçları doğurmakta; ancak ikinci ve üçüncü seferde çoğu kez ilkini ortadan kaldıran, farklı ve öngörülemeyen sonuçlar oluşmaktadır."[54] Doğrusu kapitalistler, yeryüzünü bizden sonra gelenlere "daha iyi koşullarda" bırakmakla pek ilgilenmemektedirler. Tek kaygıları kardır ve böyle bir şey, doğadan "bedelsizce" koparılabilecek "değerli" bir şeyin oluşmasını içermez. Yeryüzünün sağladığı zenginliği olabildiğince –toprak, hava, su, hayvanlar ve bitkiler, mineraller– istedikleri anda ve sonuçlarına bakmaksızın yararlanabilecekleri bedelsiz bir kaynak olarak görmektedirler. Ayrıca doğayı, kârlı girişimlere tekrar dönüştüremeyecekleri atıkları boşaltabilecekleri bir yer olarak görürler.

Engels'in, dar kafalı ve açgözlü kapitalistlerin çevre karşısındaki acımasız kayıtsızlıklarını gösteren çağından bu yana görülen, bir dolu kaygı verici ve dünyayı tehdit eden örnek sıralayabiliriz. Ancak şu sözleri –Marksistlerin insanların doğa üzerindeki "hâkimiyetlerini" savunduğunu söyleyen görüşle taban tabana zıttır– günümüzde hâlâ yerinde ve geçerlidir: "Bu sebepten ötürü her adımda doğa bize, onu hiçbir şekilde bir fatihin halkları yönettiği gibi, doğanın dışında ve üzerinde duran birisi gibi yönetemediğimizi; etle, kanla ve beyinle doğaya ait olduğumuzu, onun içinde var olduğumuzu ve tüm maharetimizin doğanın kurallarını öğrenmede ve onları doğru bir şekilde uygulamada diğer tüm yaratıklardan avantajlı olduğumuzdan kaynaklandığını hatırlatmaktadır."[55]

54. A.g.e., s. 460-61.
55. A.g.e., s. 461.

Piyasa Çözümleri?

Çevremize kahyalık etme konumunda olan kurumlar –şirketler, devletler ve ordular– bunu yapamamaktadır çünkü en başta bu durum sistemin doğasına tamamen aykırıdır: Aynı avlanmayan kurtları aramak gibi bir şeydir bu. Aşırı birikim gözleri önünde felaketler doğurduğunda bile, kapitalistler yol açtıkları zararı önleme veya onarmak için gereken maliyetleri bile karşılamakta isteksizdirler. Hükümetler şirketlerin çıkarına bağlıdır ve giriştikleri düzenlemeler çoğunlukla ufak tefek ve geç kalmış şeylerdir. Mesele sadece şirketlerin yol açtıkları çevresel zararların bedelini ödemek istememesi değildir; aynı zamanda onları yol açtıkları kirlilikten sorumlu tutacak çevre düzenlemelerini önlemeleri veya bu başarısız olduğunda sulandırmaları için lobicilere büyük paralar akıtmaktadırlar.

Çevresel bozulmaların ve kaynak kıtlığının kendi çıkarları üzerinde engel oluşturması halinde bir şeyleri değiştirmekte istekli hale gelirler; nitekim bu noktada, en başta soruna sebep olan sistemin devamlılığı üzerinden şekillenen değişim, zaten eldeki zararı kayda değer ölçüde geri almakta yetersizdir. Doğrusu bilim insanlarını kaygıya düşüren buzulların erimesi, madencilik ve enerji şirketleri ile ABD, Avrupa ve Rus yetkilileri tarafından büyük bir fırsat olarak görülmektedir. Çünkü devasa bir maden ve fosil yakıt sahasını keşfe ve çıkarma faaliyetlerine açmaktadır.[56]

Çevresel krizlerin sebebi, bazılarının "iyi iş pratikleri" olduğunu varsayan "kötü iş pratikleri" değildir; aksine *günlük ve olağan* iş pratikleridir. İşte bundan dolayı piyasa "çözümleri" başarısız olmaya mahkûmdur. Kâr maksimizasyonu ile çevresel sorumluluğu uyumlu hale

56. Chris Arsenault, "World Powers Scramble for Arctic Oil and Gas" *Al-Jazeera English,* 1 Aralık 2010.

getirmenin olası olduğunu varsayarlar. Karbon ticareti ve diğer planlar, gezegeni felakete sürükleyen aynı piyasa rekabeti mekanizmalarının, kapitalistleri gezegene yardımcı etmeye sevk edecek şekilde manipüle edilebileceğini varsaymaktadır.

Sadece şu soruna bir bakalım: Fosil yakıtlar. Sayesinde üretim, ticaret ve ulaşım çarklarının döndüğü, gezegenin en büyük ve en kârlı endüstrilerinden biridir. Onu aşamalı olarak kullanımdan kaldırmak, büyük ölçekte yeni aletlerin geliştirilmesini, yeni örgütlenme modellerini ve uygulanabilir alternatiflerin geliştirilmesi ile benimsenmesini gerektirecektir. Bu da muazzam ölçeklerde yapılacak bir uluslararası planlamaya ve harcamalara gerek duyacaktır. Petrol ile doğalgazı çıkarıp satmak kârlı olduğu sürece, böyle bir dönüşüm petrol ve doğalgaz endüstrisinin muhalefetiyle karşı karşıya kalacaktır. Açıkça, böyle bir farkı yaratacak ölçek ve hızda hiçbir değişim, kapitalizmin sınırları içerisinde kalınarak gerçekleştirilemez.

Dolayısıyla krizin çözümü için gereken unsurlar –koordineli küresel planlama, endüstrilerin daha kitlesel ölçekte düzenlenmesi ve vergilendirilmesi, birikimin kısılması, fosil yakıtların aşamalı olarak hemen bırakılıp yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının konması gibi– kapitalist mantık ile çıkarları doğrudan hiçe saymaktadır.[57]

Sade bir Yaşam mı?

Toplumun sorunlarına karşı verilen en popüler yanıtlardan biri olan ve bazı eylemciler arasında da popüler olmuş düşünce, vejetaryen kooperatifler, anarşist kolektifler, küçük organik çiftlikler ve benzeri yapılarla, "doğru

57. Bu argümanların gelişimini daha detaylıca görmek için Bkz. Richard Smith, "Green Capitalism: The God That Failed" *Truthout*, 9 Ocak 2014, www.truth-out.org/news/item/21060-green-capitalism-the-god-that-failed.

yaşamın" sürdürüldüğü küçük cennetler yaratma fikridir. Bazen bu alternatif yaşam alanlarını yaratmak isteyen aynı insanlar, kamusal protestolara da katılmakta, ikisini birden yapmakta -daha iyisi için mevcut güçlere karşı mücadele vermek ile hemen orada alternatifleri yaratmak- herhangi bir çelişki görmemektedirler. Buradaki ana fikir, çok tüketmeyerek, daha iyi şeyler tüketerek ve zararlı veya israfa yol açacak şeyler satın almayarak hepimizin "sadece yaşaması" gerektiğidir.

Bu kendilerine uygun kişisel değişimler yapmaya karar vermiş kişilere aykırı olan bir argüman değildir. İnsanların istedikleri gibi yemek yeme ve yaşama hakları olmalıdır. Fakat bu tercihlerin kayda değer bir toplumsal ve çevresel etkisi olabilir mi? Yeryüzü üzerinde insan yaşamı için uzun vadeli ve sürdürülebilir bir çevre yaratmak için, yakıt tasarruflu arabalar kullanmaya veya boş zamanlarında ağaç dikmeye karar veren bireylerden çok daha fazlasına ihtiyaç vardır.

İnsanları yaşam tarzlarını değiştirmeye iten şey, tüketim kapitalizminin boşluğu karşısında duyulan korkudur. Fakat böyle bir tercih dünya nüfusunun büyük çoğunluğu için bir lüksten ibarettir. Bu çoğunluk için hangi yaşam tarzının seçileceği değil, nasıl hayatta kalacaklarını bulmaktır. Dünya nüfusunun yarısı günde 2 doların altında parayla yaşamaktayken, 1.35 milyar insan günde 1,25 dolar veya azıyla hayata tutunmaktadır.[58] Dünyanın en zengin ülkesi olan Birleşik Devletler'de bile, ABD Nüfus Sayım Bürosu 46.5 milyon fakir insan tespit etmektedir[59];

58. *United Nations Human Development Report 2005: International Cooperation at the Crossroads,* 4, http://hdr.undp.org/reports/global/2005; "Hunger Notes: 2013 World Poverty Facts and Statistics" www.worldhunger.org/articles/Learn/world%20hunger%20facts%202002.htm.
59. US Census Bureau, Income, Poverty, and Health Insurance Coverage in the United States, 2012, www.census.gov/hhes/www/hlthins/data/incpovhlth.

şayet daha makul bir yoksulluk ölçütü kullanılacak olsa bu rakam çok daha yüksek olacaktır.[60] Çok daha fazlası da yoksulluğun sınırında yaşamakta olup, felakete sadece bir maaş çeki kadar uzaktırlar. Daha iyi ücret alan işçiler bile borca batmış halde olup uzun saatler boyunca çalışmaktadırlar. İşçilerin yaşam tarzlarını nasıl biçimlendireceklerini düşünmek için çok az zamanları vardır. Bunu yapsalar bile gerekli olan değişimler, bireysel tüketicilerin tercihleriyle değişmesi mümkün olmayan temel biçimlendirmeleri şart koşmaktadır.

En kötü çevresel sorunların, bireylerin tüketim tercihleriyle çözülmesine hiç olanak yoktur. Araba sürmeme kararı alabilirsiniz; tabii eğer doğru dürüst bir kamu ulaşım sisteminin olmadığı bir kentte işe nasıl gideceğinizi bulabilirseniz. Fakat santraller kömür yakarken ve ulusal taşımacılık sistemi gökyüzüne atık salan dizel kamyon filolarından oluşmuşken bunun ne etkisi olacak? Bazıları içinde hiçbir pestisit veya kimyasal gübrenin olmadığı organik yiyecekleri alıp yiyebilir. Fakat organik gıdalar birçokları için çok üst fiyatlarda satılmaktadır; gittikçe büyüyen bir niş pazar olup, sürdürülebilir tarımsal pratikleri yaratma planının bir parçası hiç olmamıştır.

Daha da önemlisi, bireysel tüketici tercihleri neyin ne kadar üretileceğini belirleyen temel unsurlar değildir. Nitekim bunlar çevreyi asıl etkileyen kararlardır. Her görüşten iktisatçı ve uzman Birleşik Devletler'i *tüketici toplumu* olarak adlandırmaktan çok hoşlanmakta ve "tüketici tercihlerine" büyük önem vermektedirler. Metaların tüketimini, demokratik seçimlerde atılan oyların dengiymiş gibi sunmaktadırlar (bunu yaparken oyların gerçek politik kararlara çok az etki ettiğini göz ardı etmektedirler). Aynı *büyüme* ve *israf* gibi, "tüketici tercihi"

60. Nüfus Bürosu'nun dört kişilik bir aile için belirlediği yoksulluk sınırı 2012'de 23,021 dolar gibi acınası bir miktardı; bu miktar ancak bir kişinin geçimine yetmektedir.

de, kapitalizmin altında yatan dinamiğin anlaşılmasını engeleyen bir tabirdir.

Dördüncü bölümde iktisat üzerine yapılan tartışmalarda belirtildiği gibi, kapitalist sistemde işçiler, ücretlerini meta almak için kullanırlar. Böylelikle kendileri ve aileleri hayatta kalabilirler; yani metalar kullanım değeri olarak satın alınıp, kişisel olarak tüketilir. Ancak kapitalistler, pazarda kâr için satıldığı sürece, kullanım değerini hiç umursamazlar. Aslında satarak ellerinden çıkaracakları metaların kalitesi ne kadar düşük olursa, kendileri için o kadar iyidir. Dahası kapitalizmde en büyük tüketim miktarı işçilerin ücretlerini harcayarak yaptıkları kişisel tüketim değildir. Aksine, kapitalistlerin kâr için satacakları nihai ürüne koymak üzere gerekli ürünleri satın aldıkları *üretici tüketimdir*.

Temel insani ihtiyaçlarımızın ötesinde bir "ihtiyacı" oluşturan şey, tarihsel ve kültürel olarak belirlenir. Yontma taş devrindeki avcılar ok ve yay kullanıyorlardı; bizler değil. Bizimse elektriğe, cep telefonlarına ve traktörlere ihtiyacımız var, kanolara veya tahta sabanlara değil. Kapitalizm buna bir başka boyut daha ekler: Daha fazla ürünün ve hizmetin satılması için yeni ihtiyaçların ve arzuların yaratılması. Şirketler sattıkları şeyleri almaya bizi ikna etmek için her yıl reklamlara milyarlarca para harcarlar. Hemen değiştirilmesi gereken şeyler üretirler, böylelikle daha fazla şey satabilirler. İşte bu herkesin planlı değer yitirme olarak bildiği stratejidir.

Bize satılan şeylerin büyük kısmı, herhangi bir rasyonel ölçüte göre insan ihtiyaçlarıyla hiçbir ilişki taşımamaktadır. Marx bunu henüz 1844'te fark etmiş ve kapitalistler için "ürünlerle ihtiyaçların genişlemesinin, insanlık dışı, sofistike, doğal olmayan ve hayali hayallere *kasıtlı* ve hesaplı bir bağımlılık olduğunu" yazmıştı. Pazarlarını ve satışlarını genişletmek için kapitalistler sürekli olarak, yeni ihtiyaçlar ve istekleri tasarlayıp oluşturmalı, böyle-

likle aralarındaki ayrımı bulanıklaştırmalıdır. Marx şöyle devam eder: "Her ürün, diğerinin varlığını yani parasını ondan ayartarak koparmak için sallanan bir yemdir; her gerçek ve olası ihtiyaç, sineği tutkal kabına sürükleyecek bir zaaftır."[61]

Şişe sularının görece yakın zamandaki başarılı pazarlaması buna bir örnektir. Birleşik Devletler'deki insanlar her hafta yarım milyondan fazla şişe suyu tükettiği için, yığınlarca plastik şişe ülkenin okyanuslarına ve çöp sahalarına dolmaktadır. Araştırmalar, şişelenmiş su ile çeşme suyu arasında hiçbir fark olmadığını bulmuştur. Azalan soda gelirlerinden ötürü yaşadıkları zararı karşılamanın yollarını arayan reklamcılar ve pazarlamacılar, musluk suyunu tehlikeli bir şey olarak göstermeye ve şişe sularını temiz göller, su kaynakları ve ebedi sağlıkla özdeşleşmeye başlamışlardı. Böylece suyu musluktan almak yerine şişelenmiş sulara para ödemeye insanları ikna ettiler.[62]

Kuşkusuz kimsenin, besinsel olarak zararlı maddelerle işlenmiş gıdalara "ihtiyacı" yoktur. Fakat gıda endüstrisi başta çocuklar olmak üzere insanlara, sırf kâr amacıyla bağımlılık yapıcı aburcuburlar ile şekerli içecekler üretip satmak için büyük paralar yatırmaktadır. Şekerli ve tuzlu tatların bağımlılık yapıcı mükemmel kombinasyonu için gıda endüstrisinin "mutluluk noktası" diye bir deyişi vardır ve bu, ürünlerini karşı konulmaz kılmaktadır. Bu kapitalistler ürünlerinin sağlığa olan zararlı etkilerini zerre umursamazlar ancak kuşkulu halkla ilişkiler pratiklerinde görüldüğü gibi, McDonald's ve Coke gibi firmalar egzersizleri ve sağlığı ön plana çıkaran girişimlere imza atmak-

61. Karl Marx, "Human Requirements and Division of Labor under the Rule of Private Property" yer aldığı eser: *Economic and Philosophical Manuscripts of 1844,* www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/needs.htm.

62. Lara Hernandez Anton, "The Story of Bottled Water" http://welearntoday.com/the-story-of-bottled-water.

tadır. Gıda endüstrisi sağlıksız "hazır yemekleri" sadece tat alıcılarının manipülasyonu ve reklam yoluyla değil, aynı anda hem çocuklar hem de işle uğraşan işçi sınıfı aileleri üzerindeki zamansal ve mali kısıtlamalar sayesinde başarıyla pazarlayabilmektedir.[63] Kapitalizmin başarısı, milyonlarca insanın sağlığını bozan gıda endüstrisinin, artık "sağlıklı" ürünler satan yeni bir "niş" pazar oluşturabilmesi, obezitenin yarattığı tıbbi problemlere yönelik üretilen diyet yiyecekler ve ilaçlar satabilmesi, böylelikle de kazanç olanaklarını sürekli genişletebilmesidir.

Kenneth Gould, David Pellow ve Allan Schnaiberg şöyle yazmışlardı: "Arzu toplumsal olarak biçimlendirilir; maddi arzuları biçimlendirense çoğunlukla maddi ürünlerdir. Toplumsal olarak biçimlenen maddi arzuların, insani ihtiyaçlara dönüşmesi toplumsal süreçlerin sonucudur ve bunlara asıl etki eden şey üretim kararlarında söz sahibi olanlardır." Şöyle devam ederler: "Teknoloji türleri, emek kullanımı ve üretim hacmi gibi kararlar, tüketiclerin aldıkları kararların dışında alınır."[64]

Dünya kapitalizmi, fosil yakıtlara bağımlı, kar-zarar hesaplamalarıyla güdülenen, çok karmaşık ve entegre bir üretim ve mübadele sistemidir. Bu hesaplamalar "insanlara istediklerini vermek" temelinde değil, onlara neyi almaları gerektiğini söylemek üzerine temellenmiştir. Satın almamız için bize verilen "tercihi" biçimlendiren sadece gelirimizin sınırları değil, sistemin halihazırda erişilebilen

63. "Salt, Sugar, Fat: NY Times Reporter Michael Moss on How the Food Giants Hooked Americans on Junk Food" Michael Moss röportajı, *Democracy Now!*, 1 Mart 2013, www.democracynow.org/2013/3/1/salt_sugar_fat_ny_times_reporter.

64. Kenneth Gould, David Pellow ve Allan Schnaiberg, "Interrogating the Treadmill of Production: Everything You Wanter to Know about the Treadmill but Were Afraid to Ask" üretimin çarkları üzerine verilen Madison sempozyumundan alınmış makale, 29 Aralık 2003, www.sociology.northwestern.edu/people/faculty/documents/schaiberg/21.INTERROGATINGTHETREADMILL.pdf.

şeyler üzerine koyduğu kısıtlamalardır. Marx'ın sözünü değiştirerek açıklarsak, insanlar satın alma tercihleri yaparlar ancak bu tercihi kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar. Michael Dawson *The Consumer Trap* [Tüketici Tuzağı] adlı kitabında şöyle yazar: "Şirketler ürün ve hizmetlerini, herhangi bir şekilde temel üretim önceliklerini popüler tartışmalara ve oylamalara dayandırmadan, sırf kendi kârlarına göre planlar, tasarlar ve satarlar."[65]

Bireysel tercihlere odaklanmanın tehlikesi, sorunun kaynağı insanların neyi alacaklarını ve almayacaklarını tercih etmesine değil de üretimin nasıl örgütlendiği iken, suçu kurbanlara –yani sistemin en çok zarar verdiği kişilere– atmakla sonuçlanabilmesidir. İngiliz yazar William Morris'in ince bir şekilde belirttiği gibi,

> Örnek olarak insanları adına kent denen devasa ve yönetilemez yığınlara toplayan kârdır; kentlerdeyken onları bahçesiz ve açık alanları olmayan mahallelere yığan kârdır; sülfürlü dumanlarla kaplanan koca mahallelerde en olağan önlemleri bile almayan kârdır; güzel mi güzel nehirleri pis kanalizasyonlara çeviren, zenginler hariç herkesi en iyi ihtimalle aptalca daraltılmış ve hapsedilmiş evlerde, en kötü ihtimalle de sefaletleri adlandırılamayacak evlerde yaşamaya mahkûm eden hep kârdır.[66]

Bireyler ve tüketiciler olarak bunu değiştirme gücüne sahip değiliz. Ancak eylemciler ve işçiler olarak bunu değiştirecek gücümüz var. 2000'de Bolivya'da su sisteminin özelleşmesine karşı verilen mücadele iyi bir örnektir. Milyonlarca Bolivyalı işçi, köylü ve yoksul insan sokaklara çıktılar ve hükümeti ülkenin su sistemini Amerikan şirketi

65. Alıntılandığı yer: Angus ve Butler, *Too Many People?*, s. 170.
66. William Morris, "How We Live and How We Might Live" Sosyalist Demokratik Federasyonun Hammersmith Şubesi'nde verilen ders, Hammersmith, BK, 30 Kasım 1884, www.marxists.org/archive/morris/works/1884/hwl/hwl.htm.

Bechtel Corporation'a vermekten caydırdılar. Eylemciler, Bechtel'in Bolivyalıların kullandığı suya muazzam zamlar yapacağını anlamışlardı. Hükümetin planlarını bozguna uğratmak sadece bireysel tüketici tercihlerinin –ne de olsa su tüketmemeyi tercih edemezsiniz– asla başaramayacağı şeyi başarmakla kalmamış; kitlesel mücadele kolektif çözüm olasılıklarını da yükseltmiştir.

Son süratle sürüklendiğimiz ekolojik felakete karşı büyüyen bir farkındalık vardır; bunun yanında bununla mücadele etmek için büyüyen bir istek de vardır. 2012'de Kanada'daki First Nations eylemcileri, çevre korumasını kaldıran ve Yerli arazilerini petrol ve madencilik firmalarının talanına açan yeni bir yasaya karşı mücadele vermişti; ve bu mücadeleyi başlatan Attawapiskat Cree kabilesinden Şef Theresa Spence'in açlık grevi olmuştu. Mücadele uluslararası bir ilgi çekmiş ve Birleşik Devletler'deki Yerliler ile çevre aktivistlerine yayılmıştı. Kanada'da "hem Yerlilerin hem de Yerli olmayanların hayal güçlerini ele geçirdi ... ve aralarında kamu sektöründen işçiler ile çevrecilerin de olduğu farklı grupları birleştirmekte başarılı oldu" diye yazmıştı yorumculardan biri. Çünkü söz konusu yasa sadece Frist Nations'a saldırmakla kalmayıp, kamu işçilerinin emeklilik yaşını artırmakta ve iki kademeli bir emeklilik sistemi oluşturmaktaydı. İşçiler ile ezilen insanları mücadelede bir araya getirme olasılığını en iyi örnekleyen şey, Kanadalı Posta İşçilerinin, Şef Spence'in açlık grevine destek olmak için yazdığı şu mektuptu:

> Bu önleme başvurduğunuzdan ötürü size hürmetlerimizi gönderiyoruz Şef Spence; tevazu ve şükranla, canlı tuttuğunuz bilgiyi korumak için, gelecek nesillerin tadını çıkaracağı o yerleri korumak için verdiğiniz cesur savunma için size teşekkür ediyoruz; ve böyle bir şeye niyetlenmemiş olsanız da bilin ki, eylemleriniz artık hepimizin yani yeryüzüyle uyum ve saygı içerisinde sürdürülebilir bir yaşam isteyen ve bunu hak eden tüm kişilerin duygularına tercüman olmakta. Bu korkunç

> ve savunulamaz ilişki içerisinde First Nations halklarının egemenliklerinin alınmasına, topraklarını ve kaynaklarını kullanma hakkının yok sayılmasına hayır diyenlerin arasına isimlerimizi ekliyoruz.[67]

Birleşik Devletler'deki çevre hareketi, iklim değişikliğine karşı bir hareketin olmayışı ve Obama yönetiminin gerilemesi karşısında öfkelenerek ivme kazanmıştır. 11 Şubat 2013 tarihinde, Bill McKibben'ın başlattığı çevresel eylem örgütlenmesi 350.org, iklim değişikliği ile ilgili harekete geçilmesi talebiyle Washington'da kitlesel bir protesto düzenledi. Bu eylem, ülke genelinde gerçekleşen bir dizi küçük gösteriyle birlikte yaklaşık 50 bin insanı bir araya getirdi. Aynı örgüt Eylül ayında, Kanada Alberta'daki katranlı kumdan elde edilen petrolü ve ham petrolü ABD'nin kuzeyinden Teksas'taki rafinerilere kadar altı eyaletten geçerek taşıyacak olan, TransCanada şirketinin yapacağı Keystone XL boru hattının durdurulmasını talep etmek üzere ülke çapında büyük eylemler düzenledi. Boru hattı geçeceği bölgelerde yer alan vahşi yaşamı ve çiftlikleri tehdit etmekte; bunun karşılığında görece az iş imkânı yaratmakta ve "dünyadaki en kirli ve karbon yoğunluklu yakıtlardan biri olan" Alberta katran kumu petrolünün daha fazla çıkarılmasına yol açmaktadır.[68]

Ekolojik krizin ölçeği, büyüyen direnişle birlikte anaakım çevreciler ve bilim insanları arasında daha eylemci ve dolayısıyla daha radikal bir yönelimi kışkırtmaktadır. McKibben önemli değişimler getirmek için kitlesel eylemlerin gerekli olduğunu fark etmeden önce, yıllar boyu çevreci bir yazar olarak tanınmaktaydı. Obama'nın hidrolik kırma

67. Alıntılandığı yer: Brian Ward, "Canada Is 'Idle No More,' " *Socialistworker.org*, 9 Ocak 2013, http://socialistworker.org/2013/01/09/canada-is-idle-no-more.

68. National Wildlife Federation (Ulusal Vahşi Yaşam Federasyonu), "Keystone XL Pipeline" www.nwf.org/What-We-Do/Energy-and-Climate/Drilling-and-Mining/Tar-Sands/Keystone-XL-Pipeline.aspx.

yöntemine ve Keystone boru hattına verdiği destek karşısında gitgide daha büyük bir hayal kırıklığına uğramaktadır. Uzun zamandır iklimbilimci olan James Hansen, eylemlere daha fazla vakit ayırmak için NASA'daki işini bırakmıştır. Pensilvanya Eyalet Üniversitesi'ndeki Yeryüzü Sistemi Bilim Merkezi'nin müdürü Michael Mann, Ocak 2014'te *New York Times*'ta şunu yazmıştı: "Bana göre, bilim insanlarının hiçbir şeye karışmadan kenarda kalması artık kabul edilemez."[69] Hansen ve Mann, Kanadalı yazar Naomi Klein'dan alıntı yaparsak, "doğal sistemlerin –özellikle de iklim sisteminin– dengesizleşmesine yönelik çalışmaları kendilerini daha dönüştürücü, hatta devrimci çıkarımlara yönelten, küçük ama gittikçe daha etkili olan bir bilim grubunun üyeleridir."[70]

Ulusal Araştırma Savunma Konseyi'nin kurucusu, Başkan Jimmy Carter'ın çevre danışmanı, Clinton yönetiminin ilk geçiş ekibinin danışmanı ve 1990'larda BM Kalkınma Programının yöneticisi James Gustave Speth, 2008 yılında çevreye dair görüşlerindeki radikal kırılmayı anlattığı bir kitap yazmıştı. Önsözde şöyle diyordu: "Çevreye dair kaygıları olan bizler çoğunlukla sistem içinde çalıştık ancak sistem bir sonuç getirmedi. Bir bütün olarak anaakım çevreciler topluluğu 'nihai olarak içeride olanlardır'. Fakat artık çevreci topluluğun –hatta herkesin– sistemin dışına çıkıp, olan bitene dair daha derin bir eleştiri getirmesinin zamanı gelmiştir."[71] Speth'e göre, "pratik olmayan" ve "radikal" yanıtlara daha çok ihtiyacımız vardır. "Ve bazıları bu yanıtların radikal

69. Michael E. Mann, "If You See Something, Say Something" *New York Times*, 17 Ocak 2014.

70. Naomi Klein, "How Science Is Telling Us All to Revolt" *New Statesman*, 29 Ekim 2013.

71. James Gustave Speth, The Bridge at the End of the World: Capitalism, the Environment, and Crossing from Crisis to Sustainability, New Haven, CT: Yale University Press, 2008, Kindle baskısı, s. xiii.

veya ihtimal dışı olduğunu söylüyorlarsa, yarına kadar bekleyelim derim. Yakın zamanda olağan işlerin ütopya, yeni ve farklı bir şeyler yaratmanınsa pratik bir zorunluluk olduğu apaçık ortaya çıkacaktır."[72] Sorun kapitalizmdir:

> Günümüzde tesis edildiği biçimiyle kapitalizmin bu özellikleri, çevreye karşı son derece zararlı olan, ekonomik ve politik bir gerçeklik üretmek için bir araya gelmiştir: Toplumun genelince kabul edilen ve bedeli ne olursa olsun ekonomik büyümeye yönelik sorgusuz bağlılık; çevreyi hiç hesaba katmadan tasarlanan teknolojilere devasa yatırımlar; en önemli hedefi yarattıkları çevresel maliyetlerden kaçınarak elde ettikleri de dahil olmak üzere kâr üretmek olan güçlü şirket çıkarları; devlet tarafından düzeltilmedikçe çevresel maliyetleri sistematik bir şekilde tanımayan piyasalar; yeniliğe olan tapınma ile sofistike reklamların kışkırttığı başıboş tüketim; etkileri gezegenin temel biyofiziksel faaliyetlerini değiştirecek kadar büyük ölçekli ekonomik faaliyetler; tüm bunlar gezegenin yaşamı devam ettirme kapasitesini yok eden ve sürekli büyüyen bir dünya ekonomisi yaratmak üzere bir araya gelmiştir.[73]

Bu radikal tutumundan sanki korkuya kapılan Speth vardığı bu sonuçtan geri adım atmaktadır. Kapitalizme değil, "günümüzde tesis edildliği biçimiyle" kapitalizme karşı çıkmaktadır.[74] "Sosyalist olmayan" çözümleri; yani "büyüme" fetişizminden vazgeçen, daha fazla düzenlenen piyasaları benimsemiş, daha "bilinçli tüketim" yapan tüketicilerin olduğu farklı türden bir kapitalizmi tavsiye etmektedir.[75]

---

72. A.g.e., s. xiii-xiv.
73. James Gustave Speth, *The Bridge at the End of the World*, s. 8.
74. James Gustave Speth, "Global Warming and Capitalism" *Nation*, 17 Eylül 2008.
75. Alıntılandığı yer: Foster, Clark and York, *The Ecological Rift*, s. 163.

Sürdürülebilir Bir Dünya Yaratmak

Bu bölüm sizi bir konuda ikna edecekse, o da korkulması gerekenin krize çözüm getirmede gerekli olan toplumsal devrim değil ekolojik kriz olduğudur. Çünkü Speth haklıysa, gerekli olan şeyin toplumun devrimci bir şekilde yeniden yapılandırılmasından farksız değildir; Engels'in vardığı sonuçla "şimdiye dek varolan üretim biçimi içerisindeki eksiksiz bir devrim ve aynı zamanda tüm çağdaş toplumsal düzende yaşanacak bir devrimden" farksızdır.[76] Mesele doğayı güzel bir posta kartı gibi öylece haline terk etmek değil, insanların toplumsal ilişkilerini ve böylece doğayla ilişkimizi dönüştürmektir. Chris Williams'ın sözleriyle, "endüstriyel yaşamın her bir unsuru –en acil olarak enerji üretimi ve onun yanında ulaşım, barınma, ticaret, tarım, metaların imalatı ve atık üretimi ile arıtımı– devasa sistemli değişikliklere ve eksiksiz birer yapısal örgütlemeye gerek duyar. Dünyayı toplumsal, politik, teknolojik, kültürel ve altyapısal seviyede tamamen yeniden modellemek dışında bir çare yoktur."[77]

Güneş, rüzgâr, dalga ve jeotermal enerjiyi tutan yeni teknolojileri benimsememiz mümkün. Arabaların yerine kamusal raylı ulaşımın daha etkin biçimlerini koyabiliriz. Monokültür, mekanizasyon, kimyasal gübreler, pestisitler ve genetiği değiştirilmiş tohumlar üzerinde temellenen büyük endüstriyel tarım modeli, alınan mahsulü artırmıştır; ancak kirlilikten gıda kalitesine çevreye verdiği büyük zararlar pahasına verimliliği büyütmüştür. Fakat hem çevresel olarak sürdürülebilir hem de milyarlarca insanı besleyebilecek alternatifler benimsenebilir. Birtakım araştırmalar, modern tekniklerle geleneksel olanları birleştiren birlikte ekim (aynı anda birden fazla ürün yetiştirme) ve hayvan gübrelerinin kullanılması gibi yöntemlerden ya-

76. A.g.e., s. 462.
77. Williams, Ecology and Socialism, s. 217.

rarlanan çiftliklerin, toprak kalitesini artırmakla birlikte, mekanikleşmiş monokültür çiftliklere kıyasla çok daha fazla çıktı üretebildiğini göstermiştir. Gıda üretimini yerellerde daha fazla üretilip tüketilecek şekilde örgütleyip entegre edebiliriz, böylelikle hayvanların atıkları çevreyi kirletmek yerine gübre olarak kullanılabilir.[78]

Üretim sürecinde birtakım unsurların kalıcı olacak şekilde kurulmasıyla, atıkları asgariye düşürüp azaltabiliriz. Böylelikle sürekli daha fazlası için yeni kaynaklarla enerjiyi sömürme ihtiyacından da kurtuluruz. Nükleer silahlar, tanklar ve saç spreyi gibi kullanışsız, müsrif ürünlerin üretimini durdurabiliriz. Ve daha hassas bir planlamayla, materyalleri yeniden dönüştürmenin daha yaratıcı yollarını bulabiliriz. Yeni ormanlar dikebilir, endüstriyel ve askeri aktiviteler sonucunda harap olan toprakları yenileyebiliriz.

Dünyayı amansızca kirleten şeyleri üretmek için kullanılan bilimsel birikim, farklı koşullar altında, insanlar ve çevremiz arasında daha uyumlu bir denge yaratmak için kullanılabilir. Fakat tüm bunlar kapitalizm için kârlı değildir. Bizim çıkarımız her şeyin toplumsallaşmasıyken, kapitalistlerin çıkarının "kazançları özelleştirip" kayıpları "toplumsallaştırmakta" yattığını fark ettiren şey işte bu gerçekliktir.

Ancak yapılacak şey farklı teknolojiler kullanmak değildir. Kapitalizmin birikim yapma güdüsü, kapitalizm varlığını sürdürdükçe, petrol üretimi çok maliyetli hale geldikten sonra bile devam edecektir. Çevremizde şiddetli değişimler yaşandıkça, kapitalistler alternatif enerji formlarına yönelecekler ve yeni endüstriyel ve tarımsal üretim biçimlerini benimseyeceklerdir. Bunu yapmaya, sıradan insanların çıkarına olduğu için değil; kendi çıkar-

78. Bkz. A.g.e. ve Miguel A. Altieri, "Agroecology, Small Farms, and Food Sovereignty" yer aldığı eser: Magdoff ve Tokar, *Agriculture and Food in Crisis*, bölüm 14.

ları için mecbur olacaklardır. Fakat böyle bir şeyi ancak devletlerin kâra müdahale etmedikleri sürece, genel sermaye birikimi için gereken koşulları garanti altına almak için müdahele etmek zorunda kalacağı büyük felaketler karşısında yapacaktır. Dahası bunu, dünyanın zararlı ve koordine edilmemiş bir şekilde rakip devletlere bölünmüş olmasından dolayı yapacaklardır. Bu esnada şirketler fosil yakıtların suyunu tamamen çıkarmayı sürdürecekler ve doğayı bedava hammadde kaynağı ve çöplerini atacakları bir çukur olarak görmeye devam edeceklerdir. Kapitalistler ve devletleri, sebep oldukları gelecek felaketlerden kaçınmak için planlı, hassas ve yerinde önlemler alacak kapasiteden yoksundurlar. Hepimizi cehenneme sürükleyen ekonomi mantık değişmedikçe, teknolojik onarımlar işe yaramaz.

Tamamen kooperatif ve sosyalist bir dünyada tatmin edilebilecek bu ihtiyaçlar, kapitalist sistemde anlaşıldığı ve gerçekleştirildiği anlamıyla "büyümeyi" hiç gerektirmemektedir. Kuşkusuz sosyalist bir toplumda, kapitalizmde gerçek yaşamsal ihtiyaçlardan mahrum kalmış olan kişilere gerekli şeyleri sunmak için bazı şeylerin –sağlıklı gıdalar ve barınaklar– üretiminde artış olabilir fakat rasyonel ve bilimsel planlama diğer alanların büyümesini ketleyecek; yani bütün alanları yeniden yapılandıracaktır. kârı azamiye çıkarmak yerine yaşam kalitesini azamiye çıkarmak için, materyaller ile enerjinin etkili kullanımı –ne kadar çok "şeye" sahip olduğumuzla değil, yukarıda tarif edilen şeylerle ölçülecek– sadece rasyonel olarak planlanan bir toplumda mümkündür.

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak ve gezegendeki tüm insanların yaşam kalitesini yükseltmek hızlı büyümeyi gerektirmeyeceği gibi, iklim krizimizi çözmek de bir tür eşit acı çekmeyi veya kemer sıkmayı gerektirmez. İnsani ihtiyaçlar kaliteli ve yeterli sayıda gıda ile barınak, temiz hava su gibi doğrudan fiziksel ihtiyaçlara indirgenemez;

ancak diğer problemlerin ele alınabilmesi için önce bu ihtiyaçların giderilmesi gerekir.

Diğer yandan cinsel ihtiyaçlar da vardır. Yabancılaşmış ve ketlenmiş cinsellik, insanların birbirlerinden zevk almasını önler. Ayrıca fiziksel ihtiyaçlara indirgenmese bile onlarla yakından ilişkili olan, zihinsel ve ruhsal ihtiyaçlar vardır. Açık ve yeşik alanların, komforuzumuzu sağlamak üzere tasarlanan mimari ile güzel sanatların yokluğu refah anlayışımızı zedeler. Mesleğimiz ve ürettiklerimiz üzerinde kontrolümüzün olmayışı –"işe" zincirlenmiş olma hissi– aslında gerçek *bir ihtiyaç* olan çalışmayı, salt bir araca dönüştürür: İhtiyaçlarımızı satın almak için para kazanma yolu. İş dışındaki yaşamımızın hemen hemen hiçbir yerinde kontrolümüzün olmayışı, bir çaresizlik ve yabancılaşma hissi yaratır. Boş zaman, topluluğun ve toplumun önemli kararlarına doğrudan katılım, kapsamlı eğitim, bir işten başka tür bir işe geçebilme ve bir yaratıcı uğraştan (veya hevesten) diğerine geçme gibi, rasyonel bütün ölçümler nezdinde insani ihtiyaçların tümü kapitalist dünyada birer lüksten ibarettir.

13
Sosyalist Geleceği Tahayyül Etmek...

Sosyalistlere genellikle "neye karşı olduğunuzu biliyoruz da, *neyden* yanasınız?" diye sorulur. Sosyalizm basitçe özetlenebilir. Eugene Debs'in şu sözleri açık ve mükemmeldir:

> Yeryüzü tüm insanlar içindir! İşte bizim talebimiz.
> Üretim ile dağıtım araçları herkesindir! İşte bizim talebimiz.
> Sanayinin kolektif mülkiyeti ve denetimi, tüm insanların çıkarına demokratikçe yönetilmesi! İşte bizim talebimiz.
> Rant, faiz ve kârın kaldırılması, zenginliğin herkesin ihtiyacını karşılamak üzere üretilmesi! İşte bizim talebimiz.

> Sınıfsal hâkimiyetin, efendi ile kölenin, cehaletin ve alçaklığın, yoksulluğun ve utancın, zulmün ve suçun sona ermesi. (...) İşte bizim talebimiz.[1]

Sosyalizm "hazır ütopyalarla" veya tasarılarla getirilemez; aksine işçilerin kendisi tarafından kurulmalıdır. Fakat bu, gelecekteki sosyalist toplumun neye benzeyeceği veya nasıl gelişeceğine dair hiçbir fikrimizin olmadığı anlamına gelmez.

Sosyalizmin temel koşulu, işçilerin iktidara gelmesinden önce dayanışma içinde şekillenecek işçi sınıfı dayanışmasıdır. Bu mücadelelerde, gerici fikirler çözülmeye başlar. Eski düzeni yıkmak için gerekli kitlesel mücadeleler, farklı bir insanlığı yaratma sürecini başlatmak için de gereklidir. Fakat bu sadece başlangıç noktasıdır. Sosyalizm, insanın potansiyelini ketlemiş ve baskı altına almış bir sistem içinden çıkan insanlarca kurulacaktır. Ancak uzun bir geçiş döneminin sonunda, bu eski sınırlılıklar ve çarpıklıklardan özgür, yeni bir insanlık nesli doğacaktır.

Marx şöyle yazmıştı: "Burada uğraşmamız gereken şey, kendi temelleri üzerinde *gelişen* bir şey olarak değil; tam aksine kapitalist toplum içerisinden *çıkacak* bir şey olarak komünist toplumdur. Bu yüzden de böyle bir toplum her açıdan, ekonomik, ahlaki ve entelektüel olarak, içinden doğmakta olduğu eski toplumun doğum lekelerini taşır."[2]

Dolayısıyla tamamen komünist bir topluma hemen sıçrayamayız. Eskinin çözüldüğü, dağıldığı ve yeniden biçimlendirildiği, yeni toplumsal ilişkilerin ve etkileşim yollarının yavaş yavaş oluştuğu bir geçiş dönemi olmalıdır. Marx'ın kalemiyle: "Kapitalist ve komünist toplum arasında, birinden diğerine devrimci bir dönüşüm dönemi vardır. Buna uygun olarak, devletin *proleteryanın devrimci diktatörlüğü* dışında bir şey olmadığı politik bir

1. Debs, "Unionism and Socialism" s. 154-55.
2. Karl Marx, "Critique of the Gotha Program" *MECW*, Cilt 24, s. 85-86.

geçiş dönemi de yaşanır."[3] Sonuç olarak, sosyalizmin ikinci koşulu, işçilerin ayaklanması, demokratik hâkimiyetin yeni kurumlarını oluşturmaları, iktidarı almaları ve böylelikle toplumu biçimlendirmeye başlayabilecekleri bir konumda olmalarıdır.

Sosyalizmin amacı tüm sınıfsal ayrımları kaldırmak ve devletin –sınıf hâkimiyetinin aracı– yavaş yavaş sönümlendiği bir toplum yaratmaktır. Engels'in yazdığı gibi, "Proletarya kamusal iktidarı ele geçirir ve bu sayede burjuvazinin elinden alınarak toplumsallaşan üretim araçlarını kamu mülkiyetine çevirir."[4]

İşçi sınıfı edindiği bu güçle, önce eski düzenin tekrar tutunamamasını garanti altına alır. İşçilere ait bu yeni devlet çoğunluğun çıkarlarını temsil etse de, gerekli olması halinde toplumdaki eski sömürücü ilişkileri yeniden getirmek amacıyla şiddete başvuracak kişileri ezmek için zor gücüne başvurmak zorundadır. Eski sömürücülerin yok olmasıyla bu görev kaybolur ve yerini daha zor ancak çok daha olumlu bir görev olan toplumsal dönüşüme bırakır. Yeni işçi devleti, adım adım kâr ile piyasaları kaldıran ve yerine bilinçli, demokratik planlamayı koyan bir dizi reformu hayata geçirmeyle başlamalıdır. "Proletarya, politik üstünlüğünü, tüm sermayeyi burjuvazinin elinden almak için kademe kademe kullanacaktır" diye yazar Marx ve Engels *Manifesto*'da;

> Tüm üretim araçlarını devletin yani hâkim sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde toplamak ve toplam üretici güçleri olabildiğince hızlı şekilde artırmak için kullanacaktır. Elbette başta tüm bu hedefler, mülkiyet haklarına ve burjuvazilerin üretim koşullarına yönelik despotik önlemler olmadan gerçekleştirilemez; dolayısıyla bu önlemler ekonomik olarak yetersiz ve savunulamaz bir görünüme sahip olsa da, hareke-

3. A.g.e., s. 95.
4. Engels, "Socialism: Utopian and Scientific" *MECW,* Cilt 24, s. 325.

tin seyri içinde geride bırakılırlar, eski toplumsal düzene yönelik daha başka yöntemlere ihtiyaç duyulur ve üretim biçiminde tamamen devrim yapmada kaçınılmaz bir araçtır.[5]

Bu önlemlerin bazıları şunları içermektedir: Zenginlere konacak artan oranlı gelir vergisi; her seviyede ücretsiz eğitim; reklamların, tüm diğer gereksiz ve maliyetli oyalamacaların kaldırılması; buradan sağlanan kaynakların sağlığa, eğitime ve sanatsal ihtiyaçlara aktarılması; talebe göre serbestçe kürtaj hakkının getirilmesi ve ücretsiz çocuk bakımı koşulları; evsizlere ve fakirlere konut sağlamak için kapitalistlerin tüm boş evlerine ve malikânelerine el koyulması; açları doyurmak için ücretsiz mutfaklar kurulması; çalışma saatlerinin düşürülmesi ve işsizlere iş sağlanması; sürekli rotasyona ve seçimlere dayalı bir topluluk polisi kurulması.

Piyasalar ve para tek bir darbeyle kaldırılamaz. Fakat işçilerin devleti bankaları millileştirebilir ve işçilerin denetimine bırakıp, eldeki kaynakları daha iyi bir kamusal ulaşım sistemi gibi ihtiyaç duyulan devlet projelerine aktarabilir. Para bir kâr yapma aracından, neyin üretildiği ve nasıl dağıtıldığını ölçmenin aracı olabilir. Eğer başta işçilerin işyeri üzerindeki denetimi yönetim üzerinde denetim kurmak anlamına geliyorsa, zamanla bu bir işçi yönetimi sistemine dönüşecektir. Demokratik bir konseyler sisteminde örgütlenmiş olan paydaş üreticiler, insani ihtiyaçları karşılayan rasyonel bir plan doğrultusunda, üretimi ve dağıtımı yeniden örgütlemeye başlayacaktır.

Eşitsizlik bir seferde tamamen ortadan kaldırılamasa da, kökünü kazımak için bir dizi önlem hayata geçirilebilir. Eğitim sistemindeki ayrımcılığı yok etmek için özel örgütler kurulabilir ve toplumun tamamında ırk, ulus, cinsiyet veya dil ayrımı yapmadan eğitim ve eşit katılım fırsatları sağlamak amacıyla, çeşitli eylem programları nitel olarak

5. Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 69-70.

daha yoğun bir seviyede uygulanabilir. Eğitim tüm dillerde sağlanabilir ve kişilerin kolaylıkla iş değiştirebilmesi, entelektüel işlerden elle yapılan işlere geçmesini sağlayacak şekilde tasarlanabilir. Başlarda işçiler, kapitalist sistemdeki ayrıcalıklarını arayan bazı kişiler (hepsi olmasa da) teknisyenler, mühendisler ve planlamacılar üzerinde ortak bir denetim uygulayabilirler. Fakat eğitimin ve üretim sürecinin kapsamlı şekilde yeniden örgütlenmesi, herkese bir dolu farklı iş yapma olanağı sağlayacak, kol ve zihin emeği arasındaki ayrımı yavaş yavaş ortadan kaldıracak ve herkese potansiyelini tamamen geliştirebilecekleri bir ortam sağlayacaktır.

İşçi ve teknisyen komiteleri üretimi yeniden tasarlayacaktır, böylelikle her şey dayanıklı olması için en iyi materyallerle üretilecektir. Toplum üretim süreçleri ile enerji kullanımını olabildiğince sürdürülebilir hale getirmenin yollarını arayacaktır. Verimlilik öyle bir noktaya gelecektir ki, çalışma saatleri üç dört saate düşecektir. Sosyalist bir toplumda emek verimliliğindeki gelişmeler, insanların olabildiğince enerjilerini başka uğraşlara, toplumun idaresine katılmaya ayırabilecekleri bir serbestlik yaratmak için işgününün kısaltılmasını sağlayacaktır. Dahası işçiler emek ürünlerinin yanı sıra emek sürecini de ele geçirip kontrol edeceği için, çalışma artık bugünkü boşluk hissini taşımayacaktır. Cumaların gelmesini hayal eden ve sadece maaşları için çalışan kişiler yerine, iş, insanların kendilerini tamamlama araçları olacaktır. Temposu bugün milyonlarca insanın fiziksel ve zihinsel sağlığını etkileyen, yoğun çalışma hayatı, işçilerin çalışma yapısını ve temposunu kolektif olarak kontrol ettiği bir toplumda insanileşecektir.

Eski hâkim sınıfların direnci kırıldığında, devlete olan ihtiyaç da ortadan kalkacaktır. Sınıfsal ayrımların kalkmasıyla, Engels'in tabiriyle "devletin sönümlenmesi" denen şey gerçekleşir. Devlet sınıfsal baskının dayatılmasında bir

araç olduğundan, sınıfsal bölünmelerin dağılması devleti hükümsüz kılar. Devlet baskısının zor aygıtı ortadan kaybolur ve geriye sadece posta hizmetleri, ulaşım ve enerji şebekelerinin bakımı gibi idari görevler kalır.

Devletin yerini alan şey insanların özgürce bir araya gelmesiyle oluşan komünizmdir. Toplum bir plana göre idare edilir fakat örgütlü baskıya hiçbir ihtiyaç yoktur çünkü herkes verebileceğini verir ve ihtiyacı olanı alır. Toplum, örnek olarak duygusal olarak stresli bireyler gibi düşük ölçekli şiddet tehditleriyle baş etmek veya sarhoş kavgalarını yatıştırmak için serbestçe gönüllüler seçebilir. Ancak toplum sınıflara bölünmüş olmadığından, bu baskı sistemli değil arızidir. Silahlı insanlardan oluşan "özel yapılara" ihtiyaç duymadan halledilebilir.

Sadece bu şekilde, bilinçli ve demokratik olarak planlanan ve idare edilen bir toplumda, kapitalizmin ketlediği ve ezdiği milyonlarca insanın içinde uyuyan potansiyelin açığa çıkma olasılığı vardır. Marx'ın kalemiyle, komünist toplumun en üst aşamasında,

> Kişinin işbölümüne olan kölece itaati ve bununla birlikte zihinsel ile fiziki emek arasındaki antitez ortadan kaybolduktan sonra; emek sadece yaşamsal bir araç olmaktan çıkıp yaşamın öncelikli ihtiyacı olduktan sonra; üretici güçler bireyin kapsamlı gelişimiyle büyüdükten ve kooperatif zenginlik kaynaklarının çok daha bol bir şekilde akmasından sonra; burjuvzinin dar ufku bütünüyle aşılmış olur ve toplumun sloganı artık şöyle olur: Herkese yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar![6]

Sosyalizmin Gerekliliği

İki koşul yani dünyanın maddi bolluğu ile sınıfsal dayanışma sosyalizmi olası kılmaktadır; üçüncü koşulsa, yani toplumsal ve çevresel yıkım tehditiyse onu bir zorunluluk haline getirmektedir.

6. Marx, "Critique of the Gotha Program", s. 87.

Kaynaklar aslında boldur. İşçiler zenginleri çok daha zenginleştirmek için çalışırken, çoğunluk yoksunluk içinde yaşamakta ve denge gitgide daha çarpık bir hale gelmektedir. 1999'da dünyanın en zengin iki yüz kişisine ait varlıklar (1 trilyon dolardan daha fazla), dünya nüfuzunun %41'nin gelirinden daha fazlaydı. Bugün gezegendeki en zengin seksen beş kişi, insanlığın en fakir *yarısının* toplam zenginliğine sahiptir.[7] Bu bireylerin elindeki zenginliğin sadece bir kısmı bile, yoksulların birçok sorununu çözebilir. 1994 Tarihli *BM İnsani Gelişim Raporu*'nun tahminlerine göre, gelişmekte olan ülkelerdeki askeri harcamaların sadece %12'si (Birleşik Devletler ile diğer gelişmiş ülkelerin askeri bütçeleri buna dahil değildir) erişimi olmayan bir milyar insana sağlık hizmeti sunabilir; yetersiz beslenmeden müzdarip 192 milyon çocuğu besleyebilir ve herkes için temiz içme suyu sağlayabilir.[8]

Durduğumuz yer ya bir eşik ya da uçurum. Ya sosyalizmi kuracağız ya da birçok farklı surete sahip korkunç bir barbarlıkla karşı karşıya geleceğiz: Nükleer kıyamet, çevresel felaketler veya 1930'lardakine benzer bunalımlar. Kapitalizm, Marx'ın kâhince sözleriyle, bir sistem olarak kendisini yok olmaya mahkûm eder; çünkü emeğin yarattığı zenginliklerin ortasında, kapitalist sınıf bırakın yoksulların hayatını, insanlığın hayatını bile garanti altına almaktan uzaktır.

> Nitekim bu noktada açıkça ortadadır ki, burjuvazi artık toplumda hâkim sınıf olma ve varoluş koşullarını topluma dayatma vasfına sahip değildir. (...) Yönetmesi uygun değildir çünkü emri altındaki kölelerin varlığını garanti altına almak-

7. *UN Human Development Report 1999,* s. 29, http://hdr.undp.org/reports/global/1999/en/; "Wealth of 85 Richest People Equal to That of Poorest 3.5bn: Oxfam Report Finds Growing Inequality Driven by Power Grab by Wealthy Elites" *Irish Times,* 20 Ocak 2014.
8. *UN Human Development Report 1994,* 50, http://hrd.undp.org/reports/global/1994/en/.

> tan acizdir; onun tarafından beslenmek yerine onu besleyen o aciz konuma onları düşürmekten başka bir şey yapamaz. Toplum artık bu burjuvazinin altında yaşayamaz; diğer bir deyişle onun varlığı toplumunkiyle uyuşmamaktadır.[9]

Alternatifse sosyalizmdir. Sosyalizmin asla taşımak istemediği yükten uzak oluşuyla, cazip bir fikirdir. Ütopyacı bir düşünürün zihninde kurulmuş bir düş değildir: Eugene Debs'in deneyimlerinin gösterdiği gibi, işçilerin kendi kolektif eylemlerinden doğmuştur. Sosyalist olmadan önce, Demokrat Parti politikalarına dahil olma fikri üzerinde durmuştur. Fakat sendika örgütleyicisi olarak yaşadıkları onu değiştirmişti. Yeni kurulan Amerikan Demiryolları Sendikası'nın lideri olarak Debs, 1894'te Pullman Yataklı Vagon Şirketi'ndeki işçilerin grevini yönetmişti. Ülke geneline yayılan grev, 150.000 işçinin Pullman vagonlarını ulusal ölçekte boykot etmesine dönüşmüştü. Hükümet işverenlerin yanında olaya müdahale olup ABD postalarının teslimatını engellediği için grevin yasadışı olduğunu ilan etti (hükümet posta trenlerini kasıtlı olarak Pullman vagonlarına bağlamaktaydı, böylelikle bu mazarete sığınıyorlardı). Hükümet federal birlikler gönderdi ve grev kırılmış oldu. 25 grevci öldürüldü ve Debs altı ay hapisle cezalandırıldı. Debs hükümetin –ordusu ve mahkemelerinin–işverenlere hizmet ettiğini görmüştü. İşçilerin hakları için örgütlenip mücadele etmesini durdurmak için işverenlerin ellerinden geleni yapacaklarını görmüştü. Daha sonra şunları söyleyecekti: "Süngülerin her parıltısı ve tüfeklerin her patlaması sınıf savaşını gözler önüne serer. O zamanlar öyle adlandırıldığından hiç haberim olmasa da, sosyalizmde edindiğim ilk pratik ders buydu."[10]

Her mücadelede, Debs'in yaşadığı türden şeyleri deneyimlemiş birçok kişi vardır. Tekrar belirsizliğe düşüp

9. Marx ve Engels, *Communist Manifesto,* s. 56-57.
10. Debs, Eugene V. Debs Speaks, s. 47.

günlük hayatlarının donuk rutinlerine dönmeleri veya daha iyi bir dünya için kendilerini mücadeleye adamış aktif sosyalistlere dönüşmeleri, bu deneyimleri ilişkilendirebilecek ve sosyalizme yönelik bilinçsiz çabaları bilinçli mücadelelere dönüştürebilecek bir grup sosyalistin her işyerinde ve okulda olmasına bağlıdır.

Toplumsal Devrimin Çok Başlı Yılanı

Sıradan insanların kimi zaman ne kadar ezilmiş olduğuna bakıp, bunun kalıcı bir durum olduğunu sanma hatasını yapıyoruz. Aksine, aslında bu durum, karmaşık ve çelişkili gerçekliğin sadece bir yönü. İnsanlar bir kere bir şeyler yapmaya itildiklerinde –mücadele etmeye– gerçeğin diğer yönünü, yani sıradan insanların muazzam dayanışma, kahramanlık, yaratıcılık ve enerji dolu eylemler yapabileceği gerçeğini bize hatırlatırlar. George Orwell 1936'da yani İspanya İç Savaşı sürerken Barcelona'ya gittiğinde devrimin, kentin kontrolünü daha yeni ele geçiren işçiler arasındaki yaratıcı dayanışma duygusunu nasıl beslediğini kendi gözleriyle görmüştü:

> Hayatımda ilk kez işçi sınıfının dizginleri ele aldığı bir kent gördüm. Hemen hemen her boyutta bina işçilerin denetimi altındaydı ve kırmızı bayraklarla ya da Anarşistlerin kırmızı-siyah bayraklarıyla kuşatılmışlardı; her duvara çekiç-oraklar veya devrimci partilerin baş harfleri kazınmıştı. (...) Her dükkânın ve kafenin kapısına, kolektifleştirildiklerini söyleyen bir yazı asılmıştı; hatta ayakkabı boyacıları bile kolektifleştirilmiş, kutuları kırmızı ve siyaha boyanmıştı. Garsonlar ve dükkân görevlileri yüzünüze bakıp size eşitleri gibi davranıyorlardı. Uşaklara özgü konuşmalar, hatta törensel konuşma biçimleri bile geçici olarak kaybolmuştu. (...) Bahşişler Primo de Rivera'nın zamanından beri kanunlarla yasaklanmıştı; ilk deneyimim, hammal bir çocuğa bahşiş vermeye çalıştığım için hotel müdüründen dinlediğim nutuk olmuştu. Devrimci posterler her yerdeydi, geriye kalan birkaç reklamı çamurmuş gibi

> gösterecek şekilde duvarları kırmızı ve siyahla kapatmışlardı. Ramblas'ın aşağısında, kentin geniş ve merkezi sokakları bir aşağı bir yukarı akan kalabalık insanlarla doluydu; hoparlörlerde gece gündüz devrimci şarkılar söyleniyordu. En acayip olan şey de kalabalıkların haliydi. Dışarıdan bakıldığında zengin sınıfların pratik olarak yok olduğu bir kentti. (...) Hemen hemen herkes kaba işçi sınıfı kıyafetleri giymişti veya üzerlerinde mavi tulumlar ya da askeri üniformaları andıran giysiler vardı. Tüm bunlar tuhaf ve etkileyiciydi. Tüm bu olup bitenlerde anlayamadığım, hatta bazı yönlerden hoşlanmadığım şeyler vardı. Ancak bunun uğruna mücadele edilmesi gereken bir şey olduğunu hemen anladım.[11]

Ufak bir şans bile verildiğinde, en zor koşullarda bile işçiler arasında samimi bir işbirliği gelişmektedir. Katrina Kasırası sırasında New Orleans'ta mahsur kalan iki sağlık emekçisi Larry Bradshaw ile Lorrie Beth Slonsky, medyanın birlikleri ve polisleri kahramanca lanse edeceğini beklemişti; ancak gördükleri resmi yardım girişimleri korkunç derecede yetersizdi:

> Sizin görmeyeceğiniz ama bizim tanık olduğumuz şey, kasırga sonrasında yardımcı olan gerçek erkek ve kadın kahramanlarıydı: New Orleans'ın işçi sınıfı.
> Hasta ve engellileri taşımak için forkliftleri kullanan bakım işçileri. Jeneratörleri çalışır halde tutan, onaran ve bakımını yapan mühendisler. Çatı katlarındaki park alanlarında kalan arabaları kurtarmak için az miktarda elektriği, uzatma kablolarıyla bloktan bloğa taşıyan elektrikçiler. Mekanik vantilatörlerin yerini alıp, onları canlı tutmak için bilincini yitirmiş hastaların ciğerine saatlerce kendileri hava üfleyen hemşireler. Asansörlerde sıkışıp kalanları kurtaran kapıcılar. Tersanelere zorla girip, sel sularından ötürü çatılarında mahsur kalan komşularını kurtarmak için tekne "çalan" rafineri işçileri. İnsanları kentten çıkarmak için buldukları bütün arabalara kısa devre yapılmasına yardımcı olan tamirciler. Ve ticari

11. George Orwell, *Homage to Catalonia,* New York: Mariner Books, 1980, s. 4-5 (*Katalonya'ya Selam*, Çev. Julide Ergüder, bgst Yay., 2014).

mutfakları didik didik edip, yüzlerce felaketzedeye komünel yiyecek sağlayan gıda sektörü işçileri.[12]

Asıl talancılar bir felakette sağ kalmak için kendilerine gıda ve eşya alan insanlar değil, mülk sahiplerinin mülkü olmayanlardan çaldığı kitlesel talan faaliyetleri olarak kurulmuş sistemlerin başındaki devletlerle onların ticari dostlarıdır.

Larry ve Lorrie Beth mahsur kalmış birkaç yüz felaketzedenin örgütlenmesine yardımcı olmuşlardı. Polis ise ilk kamplarını zorla dağıtmıştı. Grup komşu mahalle olan Gretna'ya geçmek için bir köprüden geçmeye kalktığında, bir grup polis onları döndürmek için kafalarının üzerine çiftelerle ateş açmışlardı. Fakat grup bir arada durmuş ve böylelikle sıradan insanların ne yapabileceklerini bize göstermişti:

> Küçük kampımız gelişmeye başladı. Birileri bir su taşıyan bir kamyon çalıp bize getirdiler. Hadi şimdi asıl talanı duyalım! Otoyolun bir mil civarı kadar aşağısında, bir ordu kamyonu sert bir virajda birkaç paket konserve yiyecek kaybetmişti. Yiyecekleri alışveriş arabalarıyla kampımıza geri taşıdık.
> Artık yiyecek ve suyun güvence altına alınmasıyla, işbirliği, topluluk ve yaratıcılık gelişmiş halde. Büyük bir temizlik örgütledik ve betonarme çelik direklere çöp torbaları astık. Bir rögarı banyo haline getirdik ve çocuklar plastik, kırılmış şemsiyeler ve diğer öteberiden banyoyu kapatacak bir çit yaptı. Bireylerin konserve parçalarını temizleyebildikleri bir gıda dönüşüm sistemi bile kurduk (bebekler için elma püresi ve çocuklar için şekerler!).
> Bu Katrina sonrasında sürekli gördüğümüz şeylerdendi. İnsanlar gıda veya su bulmak için mücadele etmek zorunda kaldığında, kendi başınıza dışarı çıkıp aramanız gerekiyordu. Çocuklarınız için su bulmak veya ailenize yemek getirmek için her şeyi yapmak zorundaydınız. Fakat bu basit ihtiyaçlar

12. Larry Bradshaw ve Lorrie Beth Slonsky, "The Real Heroes and Sheroes of New Orleans" *Socialist Worker,* 9 Eylül 2005.

karşılandığında, insanlar birbirleriyle ilgilenmeye, beraber çalışmaya ve bir topluluk kurmaya başladılar.[13]

New Orlanslı sıradan işçilerin ve fakir insanların kahramanlıklarını okudukça, aklıma İspanyol devrimci anarşist Buenaventura Durruti'nin İspanya İç Savaşı'nın sürdüğü 1936 yılında Kanadalı gazeteci Pierre van Paasen'e söyledikleri aklıma geldi. Durruti Franco'nun faşist karşıdevrimine karşı İspanyol işçileriyle birlikte savaşmıştı. Van Paasen Durruti'ye, "zafer sizin olsaydı bir enkaz yığını üzerinde oturuyor olacaktınız" demişti. Durriti'nin yanıtı ise şöyleydi:

Biz daima kenar mahallelerde ve duvarlardaki oyuklarda yaşadık. Kendimizi nasıl geçindireceğimizi gayet iyi biliyoruz. Bizim inşa edebileceğimizi asla unutmamalısınız. O sarayları ve kentleri, İspanya'da, Amerika'da ve her yerde kuranlar bizleriz. Bizler işçileriz. Onların yerini alacak başkalarını dikebiliriz. Daha iyilerini. Bizler enkazdan hiç korkmayız. Bizler dünyayı devralacağız. Bu konuda en küçük şüphe olmasın. Burjuvazi tarihin tozlu sayfalarına karışmadan önce, kendi dünyasını yıkıp yok edebilir. Bizler yeni dünyayı, işte burada kalplerimizde taşıyoruz. Şu dakikada dahi o dünya daha da büyümekte.[14]

13. A.g.e.

14. Alıntılandığı yer: Abel Paz, *Durruti: The People Armed*, New York: Black Rose Books, 1977, s. 229 (*Halk Silahlanınca: Durruti ve İspanya Anarşist Devrimi*, Çev. Gün Zileli, Kaos Yay., 2011).

Ek 1
Peki Ya Bunlar? Sosyalizme Karşı Yöneltilen Bazı Yaygın Argümanlara Cevaplar

İnsanlar Doğaları Gereği Rekabetçidir

Sosyalizmin imkânlılığına karşı kullanılan yaygın argümanlardan biri, insanların doğaları gereği rekabetçi olmasıdır. Oysaki işbirliği ve fedakârca davranışlar insani yaşamın en ayırt edici özellikleri arasındadır. Bunlar olmadan toplum işlev yürütemez. Bir dizi çalışma, insanlar rekabetçi ve bencilce davranışlar gösterebiliyor olsa da,

işbirliğine ve fedakârca davranışlara çok erken yaşta başlayabildiklerini ortaya koymaktadır.[1]

Zengin hayırseverlere atfedilen müsrifçe övgüler ve isimlerini kamu binalarına verme biçimleri (tabii kurumlar isim verme haklarını alıncaya dek) en büyük bağışçıların zengin insanlar olduğuna dair bir izlenim vermektedir. Aslında pek de öyle değildir. Araştırmalara göre, Amerikalıların en fakir %20'lik kesimi gelirlerinin %2,3'ünü bağışlamaktayken, en zengin %20'lik diğer kesimiyse sadece %1,3'ünü vermektedir. Elbette milyonlarca doların %1,3'ü, 25.000 doların %2,3'ünden çok daha fiyakalıdır. Zenginler bunu gösteriş olsun diye, yüce karakterlerini gözler önüne sermek için yaparlar. Oysa gerçekte bir psikologun açıkladığı gibi, "kendi çıkarlarını diğer insanların çıkarları önüne daha çok koyarlar."[2] Engels şu öfkeli sözleriyle, kapitalistlerin bağışlarına karşı duyduğu nefreti keskin bir şekilde ifade etmişti: "Sanki en başta onların kanını emmekle proletaryaya hizmette bulunmuş gibi halinizden memnun bir edayla, onlara ikiyüzlüce yardımseverlik yaparak kendinizi dünyanın güçlü insanseverleri olarak konumlandırıyorsunuz; oysa yaptığınız şey soyduğunuz kurbanlara ait olan şeyin %1'ini onlara geri vermek!"[3]

Bireysel düşünmeyi ve rekabeti teşvik ettiğinde bile, kapitalizm bir anlamda işbirliğini besleyen bir zemindir. Kitlesel üretim ve dağıtım onsuz imkânsızdır. Her işyerinde, yüzlerce ve bazen binlerce insan, bir ürün ortaya

1. Örnek olarak bkz.: Michael Tomasello, *Why We Cooperate,* Boston, MA: MIT Press, 2009; Robert W. Sussman ve C. Robert Cloninger, *Origins of Altruism and Cooperation,* New York: Springer, 2011.

2. Ken Stern, "Why the Rich Don't Give to Charity" *Atlantic,* 20 Mart 2013.

3. Friedrich Engels, *The Conditions of the Working Class in England,* 1845, bölüm 13 (İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, Çev. Oktay Emre, Ayrıntı Yay., 2013), www.marxists.org/archive/marx/works/1845/condition-working-class/ch13.htm.

koymak için işbirliği içinde çalışmalıdır. Kapitalizmin bu toplumsallaşmış ve işbirlikçi yönü, piyasa rekabetinin kısmi bir yadsımasıdır ve işçilerin kendisini, kendi çıkarları doğrultusunda kolektif eyleme zorlayan bir sınıf olarak görmeleri için bir zemin sağlar.

"Herkesin rekabetçi" olduğu argümanındaki en büyük sorun, adil paylaşım üzerinde temellenmiş bir toplumda insanların kaynaklar için birbiriyle dövüşmeye gerek duymayacak olmasıdır. Amerikan Troçkist James Cannon şöyle yazmıştı: "Herkes için bol ve çok sayıda kaynağın olduğu sosyalist toplumda, donatılmış bir aile masasında yemek dağıtmaya kıyasla, insanların birbirlerinin payını hesaplamasının ne anlamı kalacak ki? Kahvaltıda kimin kaç tane krep ya da akşam yemeğinde kimin kaç somun ekmek yediğini hesaplamayacaksınız. Masa tıklım tıklım dolu olduğunda kimse çalmayacak. Konuğunuz olduğunda, ilk et parçasını kendinize ayırmayacak, tabağı ona uzatıp önce onun almasını isteyeceksiniz."[4]

Mesele, sosyalizmde topluma ait artık zenginliğin, küçük bir gruptan ziyade herkesin refahını arttırmak için ortak bir şekilde kullanılacak olmasıdır. Herkesin özgürce erişebildiği bir şeyi niye çalayım ki? Böyle bir toplum ütopya gibi görünebilir. Fakat Cannon'un kapitalist toplum hakkında söylediği gibi, "bu deliler evinin kalıcı ve sonsuza dek sürecek olduğunu düşünmek ne kadar da saçmadır?"[5]

Kötümser olanlar şöyle diyecektir: "Durun; rekabet olmadan yaratıcılık ve yeni buluşlar olmayacaktır. Çok çalışmak, başarmak için hiçbir teşvik kalmayacaktır." Sosyalizme yönelik en eski argümanlardan biri olan bu düşüncenin vardığı sonuç, kapitalist piyasa rekabetinin çok çalışma ve yeniliğin en iyi ve tek garantisi olduğudur.

4. James P. Cannon, "What Will Socialism in America Look Like?" *Speeches for Socialism*, New York: Pathfinder Press, 1971, s. 405-6.
5. A.g.e., s. 406.

Marx ve Engels bu meseleye *Komünist Manifesto*'da değinmişlerdi: "Özel mülkiyetin kalkmasıyla, tüm çalışma hayatının sona ereceği ve evrensel bir tembelliğin üzerimize çökeceği fikrine itiraz edilmiştir." Yanıtları yıkıcı olduğu kadar basittir de: "Buna göre burjuva toplumu uzun yıllar önce düpedüz tembelliğe çoktan düşmüştür; çünkü çalışan üyeleri hiçbir şey kazanmamakta, kazananlarsa hiç çalışmamaktadırlar."[6]

İnsanların büyük çoğunluğu kendi kazançları için değil, başkalarınınki için çalışmaktadır. Onları teşvik eden tek şey, çalışmazlarsa aç kalacak olmalarıdır. Diğer yandan, hiçbir mali kazançları olmadan uzun saatler boyunca sıkı çalışan birçok insan vardır. Liselerde veya topluluk tiyatrolarına dahil olanlar, okulda veya işte geçen saatlerden sonra tiyatral bir ürün ortaya koymaktan gelen bir tatmin duygusu yaşadıklarını söylerler. Peki istisnasız, "günlük işlerini" bırakmaları halinde kaç insan müzik veya sanat gibi uğraşlara kendilerini adayabilir? Bizzat kendim Mississippi ve Louisiana'da, Katrina Kasırgasının hemen ardından felaketzedelere erzak ve gıda getirmek için ülkenin dört yanından gelen insanlarla tanıştım. Mahsur kalmış Katrinazedeleri kurtarma botlarıyla kıyıya çıkarmada yardımcı olarak, saatlerini New Orleans'ın sel sularında geçiren Nashville İlahiyat Fakültesi'nden bir öğrenciyle tanıştım. O botlar, ilgili vatandaşlar tarafından bağışlanmış veya kullanılmıştı.

Argüman, sosyalizm hiçbir şahsi mülkiyete izin vermediği için tüm teşvikleri ortadan kaldırdığı şeklinde bir seviyeye de indirgenemez. Sosyalizmin tek yasakladığı, başkalarını sömürmek için kullanılan mülkiyettir. Sosyalizm, boş zaman, iyi kalitede yemek ve barınak, sanata ve kültüre erişim ve diğerleri gibi, insanların yaşamını geliştirecek şeyleri onlara daha az değil fazla fazla su-

6. Marx ve Engels, *Communist Manifesto*, s. 63.

nacaktır. Daha iyi teknolojiler üretmeye duyulan istek varlığını sürdürecek ve kâr güdüsü olmadığında daha da artacaktır; çünkü bu tür icatlar herkesin yaşam kalitesini arttıracaktır.

İşçiler Toplumu Yönetemez

Sosyalizme yöneltilen bir diğer argüman da, çoğunluğun, yani işçi sınıfının kolektif bir biçimde yönetmekten aciz olduğu şeklindedir. Böylesi karmaşık bir sistemi devam ettirecek eğitimli ve zeki uzmanlara ihtiyacımız vardır. Zengin ailesi ve yakın arkadaşları ona geçer not ve fazlasını satın almış olan George W. Bush'un dillere destan budalalığı, bu görüşe karşı getirilecek güçlü bir argümandır. Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in, Iraklıların ABD askerlerini kollarını açarak karşılayacağı tahmini hakkında kendisine sorulan sorulara Bush şöyle demişti: "Bence de hoş karşılanıyoruz. Ancak bu pek de barışçıl bir karşılama değil."[7] Brezilya başkanı Luiz Inacio Lula da Silva ona Brezilya haritasını gösterdiğinde, Bush'un tepkisi "Vay! Brezilya amma da büyük" idi.[8]

Sınırlı kabiliyetleri olan veya yeteneksiz başkanlara, sanayicilere ve bürokratlara dair daha birçok örnekten bahsedilebilir. "Howard Hughes sıradan bir diğer kişiydi" diye yazmıştı Paul Foot.

> Hayata bir playboy olarak başlayıp bir deli olarak göz yumdu. Hiçbir becerisi yoktu. Fakat bir miktar şans ve bilanço okuyabilme becerisi sayesinde, Hughes devasa bir finans ve sanayi imparatorluğunun patronu oldu. Kendisi gibi hiçbir yeteneği,

7. "President Bush on Iraq, Katrina, and the Economy" George W. Bush'un Brian Williams ile röportajı, *NBC Nightly News,* NBC, 12 Aralık 2005, www.nbcnews.com/id/10439994/ns/nbc_nightly_news_with_brian_williams/t/president-bush-iraq-katrina-economy/.
8. Elisabeth Bumiller ve Larry Rohter, "Bush's Vision for Latin America: He Calls for Strong Democracies in Response to Leftists" *San Francisco Chronicle,* 7 Kasım 2005.

> bilgisi veya becerisi olmayan Richard Nixon'u, nerdeyse tek başına Birleşik Devletler'in Başkanlığına aday gösterebilmişti. Howard Hughes çakılan bir uçak tasarladı ve adeta başarısızlığın abidesi niteliğinde bir film yönetti. Önemli olan hiçbir şey yapamadı. Fakat kararları *o* verdi. Bu listenin sonu yoktur. Başarılı kapitalistler, doğal becerilere sahip insanlar değildir. Fakat uzmanların ne yapacağına karar verirler.[9]

Toplumun en tepesinde yer alan çoğu insanın, yani multimilyonerler ve milyarderlerin, toplumun yönetilmesinde hiçbir doğrudan işlevleri yoktur; onlar sadece sahip oldukları şeylerden ödüllerini toplarlar. Bugün hâkim sınıf tamamen asalaklaşmıştır; zenginliği silip süpürürken hiçbir faydalı toplumsal işleve hizmet etmemektedirler. Henüz 1881 yılında Friedrich Engels, kapitalistlerin üretim süreci üzerindeki eski gözetleyici rollerini bile terk ettiklerini yazmıştı. "Kapitalistlerin toplumsal işlevi artık ücret ödedikleri hizmetkârlara aktarılmıştır; fakat aldıkları kâr paylarıyla, artık gerçekleştirmedikleri işlevler için ücretlerini almaya devam etmektedirler." Kapitalistin işlevi sadece "hisseleriyle borsada spekülasyon yapmaktır." Engels şu sonuca varır: "Dolayısıyla görmekteyiz ki, ülkenin büyük sanayini kapitalist sınıfın müdahalesi olmadan da gayet iyi bir şekilde becerebiliriz; fakat müdahaleleri gittikçe daha da önemsiz hale gelir. Onlara bir kez daha söylüyoruz: 'Geri durun! İşçi sınıfına çarkları çevirme fırsatını verin.' "[10]

Bankacılar ve yatırımcılar çelik üretmez. Kendisine bir milyon dolar miras kalan birinin onu iki veya üç katına çıkarması için entelektüel beceriler gerekmez. Toplum, hâkim sınıfları bir kenara atabilir ve çektiği acı apandisin

9. Paul Foot, *Why You Should Be a Socialist,* Londra: Socialist Workers Party, 1977, bölüm 3, www.marxists.org/archive/foot-paul/1977/wysbas/index.htm.
10. Engels, "Social Classes: Necessary and Superfluous" *MECW,* cilt 24, s. 417.

alınması kadar bile olmaz. Peki işçiler yönetme kapasitesine sahip midir? Uzmanlara dayanmayı sürdürmeyecekler midir? Mühendislerin ve yöneticilerin üretimi nasıl geliştireceğini, yani işçileri olabildiğince nasıl çok çalıştıracaklarını bulmada faydalandıkları şey, çoğunlukla işçilerin ilk elden ve zorla edindikleri kendi bilgileridir. Bir Newton'un veya bir Einstein'ın dehasını yadsımasak da, Clifford Conner'ın *People's History of Science* [*Halk*ın Bilim Tarihi] adlı kitabında yazdığı gibi, "bilim en başta *doğanın bilgisi* olarak anlaşılırsa, kökeninin doğaya en yakın olan insanlarda yattığını bulmak hiç de şaşırtıcı olmaz: Avcı-toplayıcılar, köylü çiftçiler, denizciler, madenciler, demirciler ve yaşam koşullarının şifacılar ve doğaya karşı verdikleri günlük mücadele içinde sağ kalmak için kendilerini çabalamaya zorlayan diğer kişiler."[11]

İşçilerin doğrudan kendi kontrolleri ve gözetimleri altında işyerlerini yönetme becerilerine hatırı sayılır ölçüde gözler önüne serdiği birçok örnek vardır. Paris Komünü'nden Rus Devrimi'ne, İspanya İç Savaşı'ndan 2001 yılındaki Argentinazo'ya, mücadele içindeki işçiler çeşitli sebeplerden dolayı ve farklı şekillerde, işyerlerinin kontrolünü ele geçirip yönetmeye çalışmışlardır. Nitekim bazı durumlarda bu çaba onları, farklı kaygılara sahip diğer işçilerle bir araya getirmiştir. 2001 yılında Arjantin'deki isyan sırasında onlarca fabrikaya el konmuştu. Bunlar arasında en meşhuru Nequen'de bulunan Zanon seramik işçileri (adı değiştirilerek FaSinPat; Fabrica Sin Patronas [patronsuz fabrika] olmuştu) ile Buenos Aires'teki Brukman tekstil fabrikasıydı. Buradaki ve diğer "ele geçirilmiş" fabrikalardaki işçiler, demokratik meclisler yoluyla işleri ellerine alıp başarılı bir şekilde idare edebileceklerini kanıtlamışlardı. Zanon işçilerinden biri 2002'de şöyle

11. Clifford D. Conner, *A People's History of Science,* New York: Nation Books, 2005, s. 2 (*Halkın Bilim Tarihi*, Çev. Zeynep Çiftçi Kamburoğlu, Tübitak Yay., 2012).

demişti: "İşçiler olmadan bir fabrika çalışamaz. Fakat patronlar olmadığında, çalışır; hatta çok daha iyi çalışır! Tüm diğer yoldaşlarımızla birlikte, ülkeyi siyasetçilerin çalıp çırpan ellerinde değil, işçilerin ellerinde yönetileceğini göstereceğiz."[12]

Fakat işçilerin sadece işyerlerini tek seferde ele geçirerek, toplumun efendileri olabileceğini düşünmek yanlıştır. Marina Kabat'ın açıkladığı gibi, Arjantin'deki işçi denetimindeki fabrikalar "kapitalizmin dinamiklerine boyun eğmiş haldedir" ve bu koşullar fabrika duvarlarının dışında da varlığını sürdürmekte ve içlerindeki işçilerin hiçbir denetimlerinin olmadığı bu koşulları tüm kurumlara dayatmaktadır. Borç yükümlülükleri, zamanını doldurmuş ekipmanlar, kredileri teminat altına alma ihtiyacı, pazar bulma, girdileri satın alma ve eski sahiplerine tazminat ödeme; bu girişimleri ya tipik birer kapitalist firma gibi davranmaya ya da iflasa sürüklemiştir. Birçoğu devam edememiştir. Kabat'ın kalemiyle, "devam etmeyi başaranlar, bunu işçilerin kendi kendilerini sömürmeleri pahasına yaptılar."[13]

Rosa Luxemburg'un belirttiği gibi, işçilerin mülkiyetindeki girişimler veya kooperatifler, sağ kalacaksa, kendilerine kapitalist girişimlerde varolan sömürücü koşulların aynısını dayatmak zorundadır. Böyle bir şirkettedeki işçiler ona göre, "kendilerini en sert mutlakiyetle yönetmek gibi çelişkili bir zorunlulukla karşı karşıya bulurlar. Kapitalist girişimcilerin rolünü benimsemek zorunda kalırlar; bu üretim kooperatiflerinin sıkça yaşadığı bir başarısızlığı

12. Alıntılandığı yer: James Cockroft, "Argentina: Workers' Control and the Crisis, Part I" *Against the Current* 103, Mart-Nisan 2003, www.solidarity-us.org/site/node/634.

13. Marina Kabat, "Argentinian Worker-Taken Factories: Trajectories of Workers' Control under the Economic Crisis" *Ours to Master and to Own: Workers' Control from the Commune to the Present*, Emmanuel Ness ve Dario Azzellini, (der.), Chicago: Haymarket Books, 2011, s. 365.

gözler önüne seren bir çelişkidir. Ya tamamen kapitalist girişimlere dönüşürler ya da işçilerin çıkarları ağırlıkta olmaya devam ederse dağılarak yok olurlar."[14]

İşçilerin mülkiyetindeki girişimlerin şirketleşmesi veya başarısız olması, işçilerin toplumu yönetemeyeceğinin kanıtı değildir; aksine kontrol ve özyönetim adacıkları yaratma girişimlerinin, üretimin ve dağıtımın tüm unsurlarını denetim altına alarak, girişimlerini birleştirip merkezileştirmedikleri takdirde yenilmeye mahkûm olacağını gösterir. Bu sebeple, ekonomiyi bir bütün olarak yeniden örgütleme konumuna aksi durumda gelemeyecekleri için, işçilerin politik gücü ele geçirmesi zorunludur.

Elbette yeni bir toplumu yaratmak, garsonlardan ve hemşirelerden yöneticiler ve planlamacılar yaratmak anlamına gelmez. Fakat fırsat verildiğinde, herkes toplumun yönetilmesinde dolaysız bir rol üstlenmek için gerekli olan bilimsel, idari ve sayısal becerileri kazanmaya yetkindir; aynı, sınıfsız toplumlarda araziye, bitkilere, hayvanlara veya alet yapımına ilişkin bilgilerin grubun tamamı tarafından paylaşılması ve bir azınlığın tekeli gibi görülmemesi gibi. Lenin Ekim Devrimi'nden birkaç hafta önce şunları yazmıştı:

> Bizler ütopyacı değiliz. Vasıfsız bir işçinin veya bir aşçının hemen devlet idaresi işini üstlenemeyeceğini biliyoruz. Bu konuda Kadetlerle, Breşkoskaya ve Tsereteli ile aynı fikirdeyiz. Fakat bu vatandaşlarla şu konuda ayrılmaktayız: Bizler, sadece zenginlerin veya zengin ailelerden seçilen görevlilerin devleti *yönetme* ve idarenin sıradan ile günlük işlerini gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu şeklindeki önyargılı görüşlerin terk edilmesini talep etmekteyiz. Devlet idaresindeki işlere yönelik *eğitimin* sınıf bilincine sahip işçiler ve askerler tarafından verilmesini, bu eğitimin derhal başlama-

14. Rosa Luxemburg, *Reform or Revolution,* yer aldığı eser: *The Essential Rosa Luxemburg, s.* 80-81 (Bundan böyle *Reform or Revolution*).

sını yani tüm işçi sınıfının, yoksulların bu işler için eğitilmesine *başlanmasını* talep etmekteyiz.[15]

Bugün sadece birkaç ayrıcalıklı kişiye sağlanan eğitim, çoğunluğa sağlanacak şekilde geliştirilmedikçe, uzmanlara ve bilim insanlarına sosyalist sistemde de gerek duyulacaktır. İşçiler bir süre için muhasebeciler, yöneticiler ve mühendisler üzerinde demokratik bir denetim kurmak zorunda kalacaktır. Fakat toplumun geniş kaynakları eğitime aktarıldıkça, zihin ve el emeği arasındaki ayrımlar yok olacak; çoğunluk el işlerinden, bilimsel ve idari işlere kadar birçok farklı türden işi yapabilir hale gelecektir. İşçiler doğrudan seçtikleri temsilciler vasıtasıyla üretimin denetimini alırsa, bazı hatalar kuşkusuz yapılacaktır. Ancak bunlar piyasanın kör işlerinden ziyade kolektif hatalardır ve çözümü deneyimlerle kolayca bulunabilir.

Chicago'yu ele alalım. Bugün şehrin politikalarına yön veren zenginlerin öncelikleridir. Örneğin Vali Rahm Emanuel aynı anda onlarca kamu okulunu kapatırken, 2013 yaz planları arasında vergilerden toplanan 33 milyon dolarla DePaul'de yeni bir basketbol stadyumu ile özel bir üniversitenin inşa edileceğini ilan ediyordu.[16] Chicago'yu şirket kodamanları ile yolsuzlaşmış politik uşakları yerine işçiler yönetiyor olsaydı, kentin en acil sorunlarını derhal çözmeye başlarlardı. Evsizler derhal kullanılmayan evlere, boş apartmanlara, fazladan otel alanlarına ve zenginlerin el konan ikinci ve üçüncü evlerine yerleştirilirdi. Bu esnada işsiz inşaat işçileri evler inşa etmek üzere örgütlenirdi. Kent asilzadelerinin ve dalkavuklarının haksız kazançlarına el konulup açları doyurmak, köhne okulları onarıp yenilerini inşa etmek, daha iyi park hizmetleri

15. V. I. Lenin, "Can the Bolsheviks Retain State Power?" 1 Ekim 1917, www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/oct/01.htm.
16. Ben Strauss, "Critics Say Chicago Shouldn't Aid DePaul Arena with Closing" *New York Times*, 23 Haziran 2013.

sunmak, ulaşımı genişletip güncellemek ve *herkes* için gerçek okul sonrası programlar oluşturmak için kullanılırdı. Batı Yakasının harap haldeki yıkık dökük gettoları, bürokratların, şirketlerin ve emlakçıların ceplerini dolduran milyonların yeniden yönlendirilmesiyle güzel mahallelere dönüşürdü. Gerçek işler (ve gerçek iş eğitimleri), sokaklarda ve hapislerde çürümeye terk edilen ve bu sebeple insani potansiyeleri boşa harcanan binlerce genç ve işsiz Afroamerikalının, Latinonun ve beyaz yoksulun erişimine açılırdı.

Ulusal düzeyde, kitle imha silahları gibi tamamen israf niteliğinde yatırımlara ayrılan milyarlar, tüm nüfusun yararına olan projelere aktarılırdı. Evsizliğin çözümü gayet basittir: Evsizlere ev yapmak. Fakat toplumumuzda, eğer kârlı değilse hiçbir şey yapılmaz. Kolektif üretimle yönetilen bir toplumda bu sorunlar çözülebilir, çünkü kararların nasıl alındığını belirleyecek şey piyasa değil, ihtiyaç olacaktır. Ne olursa olsun, başta acemice ve kötü bir şekilde yapılacak olsa da, doğru şey için harekete geçmek hiçbir şey yapmamaktan daha iyidir.

Kapitalizm Sosyalizmden Daha Etkindir ve Daha Az Bürokratiktir

Bu söz elbette, aslında sosyalist olmayan Sovyetler Birliği'nin sosyalist olduğu fikrinden hareketle söylenmiştir. Rusya'daki devlet kapitalizminin kendine özgü bürokratik yetersizlikleri olmuş olsa da, Batı kapitalizmi de benzer sorunlardan nadiren kaçınabilmiştir.

Ancak buna bir yanıt vermeden önce, *etkin* terimine göz atmamız zorunludur. Çok sınırlı bir anlamda, kapitalist girişimler kendilerini etkin olmaya, yani daha az maliyetle daha çok iş yapmanın yollarını bularak zamandan tasarruf etmeye adamışlardır. Fakat insani ihtiyaçlar açısından bakıldığında, kapitalizm etkin olmaktan tamamen

uzaktır. Olması gerekenden çok daha çabuk eskiyen veya bozulan şeyler üretmek hiçbir mantıki ölçüte göre etkin sayılamaz; ne var ki bu durum kapitalizmde verimliliği arttırmak kadar yaygındır. Şirketler, televizyon reklamları, sportif arazi araçları, sayısız içecek veya kruz füzeleri üretmenin en etkili yolunu bulmak için danışmanlar ve mühendislerden oluşan ordular kurarlar. İnsani ihtiyaçlar bakımından, bunların üretilmeye değer olup olmadığını asla düşünmezler.

Rekabetin etkinliği nasıl teşvik ettiğine dair konuşmaların ironik yönü, tekelci kapitalizmin rekabeti önemli ölçüde baskı altına almış olması veya yerine her sektörden bir avuç devasa şirketin piyasalar üzerindeki hâkimiyetleri ve manipülasyonlarını koymuş olmasıdır. Burjuva iktisatçılarının öve öve bitiremediği rekabetçi mekanizmalar kısmen bastırılmış olmaktadır.

Belki de bugün kapitalist israfın ve verimsizliğin en korkunç örneği, finans sektörüdür. Sadece Birleşik Devletler'de, toplam banka kurtarmaları yaklaşık 29 trilyon dolar olarak tahmin edilmektedir.[17] Bu para, dünyada temiz suya erişemeyen 1.75 milyar insana temiz içme suyu vermek gibi, bir dolu yararlı projeye aktarılabilirdi. Bu on yıl boyunca yılda 10 trilyon dolarlık pazarlık fiyatıyla başarılabilirdi; UNESCO'nun raporuna göre bu miktar, "toplam yıllık askeri harcamaların yaklaşık %1,2'sidir."[18]

Kapitalizm kesinlikle daha az bürokrasi anlamına gelmez. *On Sekizinci Brumaire*'de Marx, kapitalist gelişmenin devletin bürokratik ve askeri aygıtlarını küçültmek yerine onları "mükemmelleştirdiğini" yazmıştı. O günden bu

17. Gjohnsit, "The Total Cost of the Bank Bailout" *DailyKos*, 20 Şubat 2013, www.dailykos.com/story/2013/02/20/1188374/-The-true-cost-of-the-Bank-Bailout#.

18. "Eliminating Unhealthy Water/Providing Clean Water for All" UNESCO's World Game Institute, www.unesco.org/educaton/tlsf/mods/theme_a/interact/www.worldgame.org/wwwproject/what04.shtml.

yana, topluma ait kaynakların çok daha büyük bir dilimini yutar hale gelmiştir. Akla ABD'nin askeri bütçesi gelmektedir.

Neoliberal ideolojinin taraftarları, hükümetin iş dünyasından çekilmesi gerektiğini dillerinden düşürmezler ancak fikirleri mevcut gerçekliği tarif etmekte tamamen yetersizdir. Devletin azalan rolü hakkında yapılan tüm bu konuşmaların ortasında, devlet harcamaları GSYH'nin oranı olarak son yirmi beş yılda çarpıcı bir şekilde yükselmiştir. 1997 tarihli bir Dünya Bankası raporuna göre, Birleşik Devletler de dahil OECD ülkelerinde, devlet harcamalarının GSH oranı olarak 1913'te %10 iken, 1960'te %20, 1995'te ise %50'ye yükselmiştir. Bu tarihten beri ufak bir azalma olmuştur. Örnek olarak ABD'de düşen harcamalar 1995'te %37 iken, 2009'da %36,4 olmuştur.[19]

Kamu mülkiyetinden uzaklaşılmasına ve özel mülkiyete yönelinmesine rağmen, dünyadaki tüm devletler vergi ödeyenlerin paralarına el koymayı ve bu paraları özel endüstriye sübvansiyon vermek, batanları kurtarmak, yönetim, gözetim, baskı ve savaş araçlarını geliştirmek üzere kullanmayı sürdürmektedir. Neoliberalizm gerçekte "küçülen" devlet anlamına gelmemekte; kamu hizmetlerinin yeniden yapılanması, devlet ile iş çıkarlarının daha da birleşmesi ve devlet gücünün büyümesi anlamına gelmektedir. Tüm bunlar daha azını değil, daha fazla bürokrasiyi gerektirir.

Peki özel sektördeki bürokrasi hakkında ne söylenebilir? 1944'te Keynesçiliğin hâkim olduğu bir dönemde serbest piyasa kapitalizminin savunucusu olan iktisatçı Ludwig von Mises şöyle yazmıştı: "Sadece kâr elde etme amacıyla hareket ediyorsa, hiçbir özel şirket bürokratik

19. World Bank, *The State in a Changing World,* Dünya Kalkınma Raporu, Londra: Oxford University Press, 1977, s. 2; "Government at a Glance 2009" OECDiLibrary, "General Government Expenditure as a Percentage of GDP (2006)" www.oecd-ilibrary.org.

yönetim metodlarına yenik düşmez."[20] Von Mises'e göre, sadece devletin bu sürece yaptığı müdahale bürokrasiyi yaratmaktaydı.

Gerçekse bütünüyle farklıdır. Kurumsal bürokrasi serbest piyasadaki "devlet müdahalesinin" bir ürünü değildir; aksine sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin, dünya pazarının büyümesinin ve onunla birlikte tekelci denetimin tüm sektörler üzerinde büyümesiyle piyasaların bir avuç ulus ötesi şirketin elinde toplanmasının sonucudur. Bu şirketler uluslararası bir piyasada rekabet halindedir; fakat avukatlar, yöneticiler, gözetmenler, lobiciler ve danışmanlardan oluşan bir orduyu gerektiren, geniş ölçekli dahili planlar yaparlar.

Şirketler sadece koordinasyonun ötesinde, çok sayıda yönetici ve gözetleyici personele bağımlıdırlar. Gözetleyici personel aslında işin doğru yapılması için hiç de gerekli değildir –ne de olsa işçiler işlerini nasıl yapacaklarını herkesten daha iyi bilirler– fakat emek sürecini gözetmek ve işçileri disipline etmek için işe alınırlar. İşgücü ne kadar büyük olursa, yönetimde o kadar şişkin, hiyerarşi de o kadar katmanlı olur. Birleşik Devletler'deki özel ve tarım dışı gözetleyici personelin sayısı, 1948'de 4.7 milyon iken 1994'te 17 milyon olmuştu ve ülkedeki idareci ve yönetici çalışanların oranı 1960'ta %6,6 iken 1989'da %13'e çıkmıştı. "Kurumsal küçülmeler" 1990'ların genel şiarı olsa da, özel ve tarım dışı "yürütücü, idareci ve yönetici" personelin oranı 1989'daki %12,6'lık orandan, 1994'te %13,2'ye çıkmıştı.[21]

Yazar David Gordon'a göre, "bireysel bir yönetici altında çalışan, özellikle de doğrudan onun kadrosu içinde

20. Ludwig von Mises, "Bureaucracy" 1944, Ludwig von Mises Institute, http://mises.org/etexts/mises/bureaucracy/section4.asp.

21. David Gordon, *Fat and Mean: The Corporate Squeeze of Working Americans and the Myth of Managerial Downsizing*, New York: The Free Press, 1996, s. 46-52.

çalışan işçilerin sayısı ne kadar artarsa, o kişinin prestiji o kadar büyük olur." Kendi kendini yenileyebilen bu yönetim yapıları, yöneticileri terfiyle ödüllendirmek için kurumsal basamakları gittikçe daha fazla hiyerarşik kademeyle doldurma eğilimindedir.

Aksine serbest piyasa neoliberalizmi, kontrolsüz ve düzensiz bir açgözlülüğe açıkça onay vermesiyle, kurumsal bürokrasiyi beslemektedir. Kâr güdüsü, çeşitli aktörlerin belli firmalarca işe alınan işçilerin alınterinden veya devlet fonlarından elde edilmiş zenginlikten sürekli pay almaya çalıştığı bir yolsuzluk ve kayırmacılık kültürü oluşturur. Kârların aşırı miktarda arttığı dönemlerde, yalaktan beslenen dalkavuklar, kayrılan arkadaşlar ve "danışmanlar" vardır. ABD iş dünyasının tarihi, belli örgütsel ve iş modellerinin başarısından yararlanan, beklenmedik kesimlerin yeniden yapılandırmaya dönük rekabetleri karşısında sarsılan şişkin ve kayıtsız bir bürokrasi geliştiren büyük işletmelerin hikâyeleriyle doludur.

Birleşik Devletler'deki sağlık sistemine bir kez bakmak, özel sektörün kamudan daha az bürokratik olduğu tezini tamamen çürütür. Birleşik Devletler'deki özel ve kâr amaçlı sağlık sektörü, tek amacı gelirler ile kârların "doğru" insanlara aktığını garanti edecek evrak işlerini yapmak olan büyük bir bürokrasi yaratmaktadır.

Harvard Tıp Fakültesi'ndeki araştırmacılar ile Public Citizen'ın 2004 tarihli bir araştırması, sağlık bürokrasisinin Birleşik Devletler'e 399.4 milyar dolar maliyeti olduğunu ve ulusal bir sağlık sigortası sisteminin sadece kâğıt üstünde, yılda en az 286 milyar dolar tasarrufa yol açacağını göstermişti. Bu para, Birleşik Devletler'de sigortası olmayan 43 milyon insanı sigortalatmaya ve tüm nufüsun ilaçlarını tedarik etmeye yeterli bir miktardır.[22]

22. David U. Himmelstein ve diğ., "The Cost to the Nation, the States and the District of Columbia, with State-Specific Estimates of Potential

Araştırmalara göre ABD sağlık harcamalarının %31'i bürokrasiye gitmektedir; öte yandan sağlık bakımı hâlâ kamu sektöründe olan Kanada'da bürokrasi toplam sağlık harcamalarının %16,7'sini almaktadır ve harcanan dolar başına daha fazla sağlık hizmeti vermektedir.

Sağlık sektörü, neyin etkin olup olmadığına "piyasaların karar vermesine izin verildiğinde" neler olduğunu gösteren en tedirgin edici örnektir. kâr için sağlık, olabildiğince az miktarda sağlık hizmeti verip olabildiğince çok hizmet satmaktır. Sağlık hizmetleri veren kuruluşlar insanların önemli tıbbi işlemlere erişimini inkâr ederler; çünkü kârını azamiye çıkarmak veya buna alternatif olarak gereksiz işlemleri ücretlendirmek niyetindedirler. Sigorta firmaları sigortaya en çok ihtiyacı olanları, yani kronik hastaları, kapsam dışında bırakır; çünkü kâr getirmemektedirler. Adı çıkmış Columbia/HCA hastane zincirinin başkanı Richard Scott, sağlık bakımını fast food sektörüyle kıyaslıyordu: "Herkese sağlık hizmeti vermek gibi bir yükümlülüğümüz var mı? Çizgiyi nereden çizeceğiz? Gelen herkesi beslemek zorunda olan bir fast food restoranı var mı hiç?"[23]

Birleşik Devletler'de kamusal olarak finanse edilen ve planlanan bir sağlık sistemi, daha az maliyetle çok daha fazla hizmet sunacaktır. Fakat Birleşik Devletler'deki sağlık bakımı insanlara yardımcı olma niyetinde değildir; az sayıda kapitalistin büyük paralar kazanmasıyla ilgilidir. Obama'nın insanları özel sigorta almaya zorlayan sağlık bakımı, ne yazık ki bu gerçeği değiştirmemektedir.

Savings" Public Citizen, www.citizen.org/publications/release.cfm?ID=7271.

23. Alıntılandığı yer: Jamie Court ve Francis Smith, *Making a Killing: HMOs and the Threat to Your Health* (Monroe, ME: Common Courage Press, 1999), bölüm 3, www.makingakilling.org/chapter3.html.

Sosyalistler Amaçların Araçları Haklı Çıkardığına İnanırlar

Beyhude tartışmalarımızdan birinde, babamın "amaçların araçları haklı çıkardığından ötürü" Marksizme saldırdığını hatırlıyorum. Bununla, Marksistlerin hiçbir ahlaki ilkeye sahip olmadığını ve amaçlarına ulaşmak için onları hiçbir şeyin durduramayacağını kastediyordu. İroniye bakın ki bu kişi, bana bir zamanlar düz bir ifadeyle, Birleşik Devletler'in "hayat kurtarmak" için Hiroshima ve Nagasaki'ye atom bombası attığını söylemiş kişinin aynısıydı.

Aslında dünyadaki tüm hâkim sınıflar, amaçların araçları haklı çıkardığı varsayımıyla hareket ederler. Her savaşta bu yöneticiler, sırf kendi amaçları için milyonlarca sıradan askerin hayatını riske atarlar. ABD, kullanımını gerekli görmesi halinde en korkunç kitle imha silahlarını kullanmaya bile hazırdır. 1995'te bir gazeteci kendisine, ABD'nin Irak'a dayattığı ve bir milyon Iraklı çocuğun ölümüne sebep olan yaptırımların buna "değip değmediğini" sorduğunda, o dönemin ABD BM elçisi olan Madeleine Albright şöyle yanıt vermişti: "Bizce bedeli buna değerdi."[24] Amaç, araçları haklı çıkarmıştı.

Rus devrimci Leon Troçki *Onların Ahlakı, Bizim Ahlakımız* adlı kitabında şöyle yazmıştı: "Hâkim sınıf amaçlarını tüm topluma dayatır ve ahlaksız oluşuyla amaçlarına aykırı olan tüm araçları topluma alıştırırlar."[25] Dolayısıyla barış zamanlarında öldürmek "ahlakdışıdır"; fakat savaş zamanlarında kutsal bir görevdir. Grevcilerin grev kurallarına uymayan bir grev kırıcıya müdahale etmek için güç kullanmaları yasaktır; fakat bir polis memurunun

24. Madeleine Albright, Leslie Stahl ile röportajı, *60 Minutes*, CBS, 12 Mayıs 1996.

25. Leon Trotsky, *Their Morals and Ours*, New York: Pathfinder Press, 1992, s. 20-21 (*Onların Ahlakı ve Bizim Ahlakımız*, Çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay., 1997).

aynı kuralları zorla ihlal etmesi son derece kabul edilebilir bir şeydir. Başkan bir gün bir ABD okulunda etrafa ateş açılıp insanların öldürülmesini kınarken, ertesi gün Yemen'deki bir köye insansız hava araçlarının saldırmasını emredebilir.

CIA ve askeri liderler, diğer hükümetleri şaşırtmanın vazgeçilmez aracı olarak yalan söylemeyi ve kandırmacaları savunurken, çocuklara yalanın ve hilenin ahlaksız olduğu söylenir. 1936'da Flint'te oturma grevi yapan işçiler, bir başka fabrikayı işgal ederken kolluk kuvvetlerini ve şirketin tuttuğu grev kırıcılarını diğer fabrikaya yönlendirip, böyle bir kandırmaca yapmasaydı başarılı olamazdı.

Sosyalistler için asıl soru şudur: Amaçları haklı çıkaran nedir? Örneğin ABD İç Savaşı'nda her iki taraf da benzer şiddet eylemlerine başvurmuşlardı. Fakat bir taraf köleliği savunmak için savaşırken, diğeri onu bitirmek için savaşıyordu. Rusya'da subaylarına itaat etmeyip işçilerin çarlığı yıkma mücadelesine katılan askerler haklıydılar; işçileri vurarak çarı koruyan subaylarsa haksızdı. Troçki şöyle yazıyordu: "Savaşan ordular daima az çok simetriktir; yöntemleri ortak olmasaydı birbirlerine darbe indiremezlerdi."[26]

Bütün yalanlar ve şiddet yasak sayılacak olursa, insanlık kuşkusuz devrimi kınamalı ve şeyleri olduğu haliyle kabul etmelidir. Pratikte şiddetten kaçınan mücadeleler bile, onlara karşı yöneltilen şiddet karşısında bundan kaçınamazlar. Örneğin sivil haklar hareketi sırasında, Güney eyaletlerindeki Siyah Öğrencilerin Pasif Koordinasyon Komitesi (SNCC) üyelerinin nerdeyse tamamı silahlıydı.[27] Silahlı bir özsavunma grubu olan Müdafaa Diyakozları,

26. A.g.e., 14.
27. Clayborne Carson, *In Struggle: SNCC and the Black Awakening of the 1960s,* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981, s. 164.

şiddet içermeyen birçok eylemi Klan'a ve ırkçı polislere karşı korumuşlardı.[28]

Her şeye rağmen, özgürlükleri için savaşan sıradan insanların sadece amaç bakımından değil, yöntem bakımından da yönetici sınıflardan çok farklı olduğu bir saniye bile akıldan çıkarılmamalıdır. İşçilerin gücü bireysel eylemlere değil, kolektif eyleme dayanır; karşılıklı kandırmacalara değil, demokratik tartışmalara ve eyleme dayanır. Grev sırasında patronlara yalan söylemek taktiksel olarak gerekli olabilirken, kitle hareketleri kendilerine yalan söyleyemez.

Amaçlar ve araçlar diyalektik olarak birbiriyle ilişkilidir. Hâkim sınıfların iradesini kırmak için zorunlu olsa da, devrimci şiddet kurmak istediği gelecek toplumu –yani tüm baskılardan özgür toplumu– önceden kuramaz. Buna rağmen Rus Devriminin başarısızlığının gösterdiği gibi, araçlar amaçlara tabi kılınmak zorundadır. Korkunç bir yalıtılmışlık içinde kalmış bir işçi devleti, hâkimiyetini korumak için çok fazla zora dayanmak zorunda kaldığında, araçlar amacı boğar.

Troçki şu sonuca varmıştı: "Bir araç ancak amacıyla haklı çıkarılabilir. Fakat önce amacın haklı olması gerekir."[29] Marksistler için,

> İnsanlığın doğa üzerindeki gücünü arttırıyorsa ve bir kişinin diğeri üzerinde güç uygulamasını yok ediyorsa amaç haklı bir amaçtır. Bize göre, zorunlu ve kabul edilebilir araçlar sadece, devrimci proletaryayı birleştiren, kalplerini baskılara karşı uzlaşmaz bir düşmanlıkla dolduran ... kendi tarihsel misyonlarına dair onlara bilinç aşılayan, mücadele içinde cesaretlerini ve fedakârlıklarını besleyen araçlardır. İşte tam da buradan hareketle, her aracın kabul edilebilir olduğu sonucu çıkarıla-

28. Charles R. Sims, Howell Raines'te Louisiana Bogalusa'dan Deacons of Defense lideri, *My Soul is Rested: The Story of the Civil Rights Movement in the Deep South*, Londra: Penguin Books, 1987, s. 416-23.
29. Leon Trotsky, *Their Morals and Ours*, s. 48.

maz. Amacın araçları haklı çıkardığını söylediğimizde vardığımız sonuç; büyük devrimci amacın, işçi sınıfının bir kesimini diğer kesimine düşman etmeye veya katılım göstermeden kitleleri mutlu kılmaya, kitlelerin kendilerine ve örgütlerine olan inançlarını kırmaya ve onun yerine "lider" kültünü oluşturmaya dönük girişimleri, araçları ve yöntemleri reddettiğidir.[30]

Marksizm "Otoriterdir"

Bu bize anarşistlerin yönelttiği bir eleştiridir. Bir düzlemde, anarşistler ile Marksistler aynı şeyi istemektedirler: İtalyan anarşist Errico Malatesta'nın sözleriyle, "patronların ve jandarmaların olmadığı" bir toplumu istemektedirler.[31] Gerek anarşistler, gerekse sosyalistler belli türden otoritelerin –zengin bir sömürücü azınlığın sömürülen çoğunluk üzerindeki otoritesinin, kapitalist devlet otoritesinin– yıkılması gerektiğini kabul ederler. Her ikisi de, fakir ve esmer insanlara şiddet uygulayan polislerin, zenginlere hizmet eden hâkimlerin ve hepimizi daha fazla çalıştırmak için uğraşan müdürlerin otoritesine karşı çıkar.

Önceki bölümlerde Marx ve Engels'in sosyalizmi devlet mülkiyetiyle aynı kefeye koymadığı yeterli şekilde izah edilmişti. Yine de anarşistlere kıyasla, otorite meselesine ve *işçi* devletine duyulan ihtiyaç konusuna dair farklı yaklaşımları olduğu doğrudur. Anarşistler her türden "otoriteye" karşı çıkarken, aslında onun en kötü unsur olduğunu kabul eden Marksistler, sadece belli türden otoritelere karşı çıkar.

Friedrich Engels, anarşizmin ilk kurucularından biri olan Mihail Bakunin'in takipçileri hakkında şunları yazarak meselenin kalbine inmişti: "Bir şey Bakunincileri

30. A.g.e.

31. Errico Malatesta, "Anarchist Propaganda" Anarchist Library, http://theanarchistlibrary.org/library/errico-malatesta-anarchist-propaganda.

rahatsız eder etmez şöyle diyorlar: Bu *otoriterdir* ve böylelikle onu ilelebet lanetlediklerini sanmaktadırlar." Fakat ele aldığımı toplum türü hangisi olursa olsun bazı otorite türleri, vazgeçilmezdir. Engels şöyle öne sürer: "Bazıları üzerinde dışarıdan irade, yani otorite dayatmadan, hiçbir ortak eylem gerçekleşemez. Bu ister oy verenlerin çoğunluğu, ister yönetici bir komite veya bir kişi olsun, muhalifler üzerine dayatılmış bir iradedir; fakat tek ve yönetici bir irade olmadığında hiçbir işbirliği mümkün olmaz."[32] Engels Bakunin'e, makasçılar ile kondüktörlerin kafalarına estiği gibi gidip geldiği; sıkı bir program, güvenlik ve operasyon kurallarına hiç uymadıkları bir trene binip binmeyeceğini sormuştu.

Toplumun nasıl dönüştürüleceği meselesi bir iktidar meselesine gelir: Sıradan işçilerin oluşturduğu çoğunluğun gücüne karşı, büyük şirketlerle yönetmek için bağımlı oldukları kurumların gücü. Dolayısıyla anarşistlerin, iktidarın (otorite değilse iktidar nedir ki?) onu elinde tutanı yozlaştırdığı görüşünü kabul edemeyiz. Mesele, toplumumuzda çoğunluğun hayatlarını etkileyen kararları alma gücünün, kendi kaderlerini belirleme gücünün ellerinden alınmış olduğudur. İktidarı almaları gerekir, daha azını değil.

Sıradan insanların yeni bir toplum inşa etmek için yaratıcı bir potansiyele -kolektif güçlerini kullanmadıkça gerçekleştiremeyecekleri potansiyele- sahip olduklarına samimiyetle inanan anarşistler, bu görüşü tüm iktidar biçimlerinin yoz olduğu fikriyle uzlaştıramazlar.

Eşitsiz ve sınıflara bölünmüş bir toplumda, otorite basitçe "ortadan kaldırılamaz." Grev yapan işçiler çoğunluğun azınlık üzerindeki otoritesini reddetseydi, bir silah olarak grevi bir kenara atmaları gerekirdi. Grev

32. Engels'ten P. Lafargue'ya, 30 Aralık 1871, *Anarchism and Anarcho-Syndicalism,* Moskova: Progress Publishers, 1972, s. 58 (*Anarşizm Üzerine*, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., 1979).

yapmak için oy kullanmış çoğunluğun otoritesi, grev yapmamak için oy kullananlara dayatılmış olmasa, grev nedir ki? Nitekim işçiler eğer zafer elde edecekse, grev sırasında grev kırıcılarını çalışma "haklarını" uygulamaktan caydırmak amacıyla, büyük ve militanca bir grev hattı örgütlemelidir.

Proudhon'dan Emma Goldman'a ve Malatesta'ya kadar tanınmış anarşistlerin sarf ettiği sözlerde, çoğunluğa ait iradenin azınlığa dayatılmasına yöneltilen muhalefetin, anarşizmin temel ilkelerinden biri olduğu görülmektedir. Mantıksal olarak anarşistler, tanımı gereği çoğunluğun yönetimi olan demokrasiye de karşı çıkmalıdırlar. Bir denemesinde Goldman, kitleleri açıkça küçümseyen bir tonla şöyle diyordu: "Daima ve her dönemde, küçük bir azınlık büyük bir fikrin, özgürleştirici gayretlerin bayrak taşıyıcısı olmuştur; kurşun gibi ağırlıkları yüzünden hareket etmekten aciz kitleler değil." Bu anarşizmin elitizme karşı çıkma iddiasıyla düpedüz çelişmektedir.[33]

Devrimci "otorite" –çoğunluğa ait iradenin azınlığa dayatılması– eski düzenin güçleri yenisine direnmeyi sürdürdükçe gereklidir. Engels'in argümanları, anarşizmin her tür otoriteye yönelik suçlamalarını hâlâ güçlü bir şekilde çürütür niteliktedir. İlk olarak Engels, Marx ile kendisinin "devlet" sosyalisti olduğu mitini çürütür:

> Otorite karşıtları neden politik otoriteye yani devlete karşı bağırıp çağırmakla yetiniyorlar? Tüm Sosyalistler, politik devletin politik otoritesiyle birlikte, yaklaşan toplumsal devrim sonucunda ortadan kalkacağını, yani kamusal işlevlerin politik niteliğini kaybedeceğini ve toplumun gerçek çıkarlarını gözetmek gibi basit idari işlevlere dönüşeceğini kabul eder.

33. Emma Goldman, "Minorities versus Majorities" *Anarchism and Other Essays,* Old Chelsea Station, NY: Cosimo, Inc., 2005, s. 81.

Ardından toplumsal devrim *karşısında* otoriteden vazgeçmenin, toplumsal devrimden vazgeçmek olduğunu belirtir:

> Ancak otorite karşıtları, onu ortaya çıkaran toplumsal koşullar daha yıkılmadan önce, politik devletin tek darbeyle yok edilmesini talep ederler. Toplumsal devrimin atacağı ilk adımın, otoritenin yok edilmesi olmasını talep ederler. Bu beyler hiç devrim görmüşler midir? Bir devrim kuşkusuz varolan en otoriter şeydir; gerçekleşmesi halinde, nüfusun bir kesiminin tüfekler, süngüler ve toplarla, yani otoriter araçlarla nüfusun geri kalanına dayattığı bir eylemdir; ve şayet muzaffer olan taraf boş yere savaşmak istemiyorsa, hâkimiyetini gericilere karşı kendisine kalkan yaptığı terörle koruyacaktır.[34]

Anarşistlere göre güç, otorite ve hiyerarşik devlet sınıfsal eşitsizliklerin *sebepleridir*. Otoritenin kaldırılması onların genel şiarıdır. Marksistler içinse, devlet sınıfsal karşıtlıkların *yan ürünüdür;* ve ancak sınıfsal karşıtlıkların yok olmasıyla ortadan kalkabilir. Anarşi, yani devletsiz toplum, sınıflar kaldırıldıktan sonra gelebilir; önce değil. Marx ve Engels bunu en açık şekilde şöyle ifade etmişlerdir: "Sosyalistlerin anarşiden anladıkları şey şudur: Proleter hareketin hedefi, yani sınıfların kaldırılması gerçekleştiğinde, büyük üretici kitlelerini sayıca az sayıda sömürücünün dizginleri altında tutmaya yardımcı olan devletin gücü ortadan kaybolur ve devletin işlevleri basit idari işlevlere dönüşür."[35]

Kendi Patronunuz Olabilirsiniz

Yukarıya doğru kayda değer bir geçişkenliğin olduğu, benzersiz derecede akışkan bir sınıf sistemi, *New York Times*'ın Birleşik Devletler'deki sınıflar üzerine yaptığı

34. Engels, "On Authority" *Anarchism and Anarcho-Syndicalism, s.* 103.
35. Karl Marx ve Friedrich Engels, "Fictitious Splits in the International" *Anarchism and Anarcho-Syndicalism, s.* 74.

bir çalışmaya göre, "Amerikan rüyasının kalbinde yatan vaattir."[36] Yoksulların ve işçi sınıfının toplumsal merdivenleri tırmanma becerisi her zaman abartılmıştır. Fakat endüstriyel gelişmenin erken aşamalarında, bir miktar geçerliliği vardı. Bir dönem boyunca Batıda ucuz arazilerin bol oluşu, işçilere (ama köleleştirilenlere değil) ücretli işçi olmayı "bırakıp" çiftçi olma şansı sunmuştu. Her göçmen dalgası, işe en alt konumda başlıyordu ama yükselip işçi sınıfı olmaktan çıkarak kendilerini yukarıya taşıma hayalini de kurabiliyordu. Bu Engels'in "kalıcı proletarya" dediği şeyin oluşmasını engelleyen bir güvenlik supapıydı.[37] Ancak Batıya doğru yayılma 1890'ların sonunda bitince, bu güvenlik supapı da kapanıverdi.

Fakat "hayaller" hiç ortadan kalkmadı. Kendi patronunuz olmak –yani ustabaşları ile yöneticilerin size patronluk taslamadığı küçük bir iş kurmak– hâlâ işçi sınıfından kaçışın bir yolu olmaya devam etmekte. Bu hayal, ücretli emeğin yabancılaştırıcı, usandırıcı ve hiç memnun etmeyen niteliğinin belirsiz bir biçimde kabul edilmesidir. Fakat bu hayalin ideolojik bir amacı da vardır: Bireylerin kolektif mücadeleyle değil, kendi sıkı çalışmaları sonucu bir şeyler yapabilecekleri fikrini yüceltir. Oysa işçi olarak kalmış insanlar bundan kurtulmak için yeterince çabalamadıkları için bunu hak ettikleri fikrini pekiştirir.

Peki çoğu işçi için kendi kendilerinin patronu olmak ne kadar gerçekçidir? Birleşik Devletler'de sayısız küçük işletme vardır, fakat toplam istihdam ile zenginliğin ancak küçük bir kısmından sorumludurlar. Birleşik Devletler'de 25 bin veya daha fazla işçi çalıştıran 3.551 büyük firma vardır. Bu firmalar toplam işgücünün %37'sini, toplam ücretlerin %43'ünü kapsamaktadır. Diğer yanda

36. "Class Matters" dizisi, *New York Times,* Nisan-Mayıs 2005, www.nytimes.com/pages/national/class/index.html.

37. Friedrich Engels, "Appendix to the American edition of *The Condition of the Working Class in England" MECW,* cilt 26, s. 403.

onu bulmayan sayıda işçi çalıştıran 3.75 milyon işletme, istihdamın sadece %11'ini ve toplam ücretlerin %8,7'sini karşılamaktadır.[38]

Kendi işletmenize sahip olma hayalinde yatan problem, sonu çoğunlukla iflasla biten riskli bir olay olmasıdır. Yeni kurulan küçük işletmelerin sadece yarısı, dört yıldan sonra hayatına devam edebilmektedir. Aslında her yıl kapatılan küçük işletme sayısı kadar yenisi açılmaktadır. Örneğin 2004'te yani ekonomik genişlemenin ortasında, 580.900 yeni küçük işletme açılmış fakat 576.200'ü kapanmış; bunların 34.317'si iflas etmişti.[39]

Milyonlarca insan için mülkiyet hayalleri, sürekli çalışmayı ve hep başarısız olma riskine göğüs germeyi şart koşan bir maceraya, yaşam boyunca biriktirilmiş tasarrufların aktarılmasından ibarettir. Gerçek birer işletme haline gelecek kadar şanslı olan az sayıda kişi, diğer işçileri sömürerek, yani emeğin çıktısı ile ücreti arasındaki farktan kâr elde ederek hayatta kalırlar. Bir diğer deyişle, kendi patronları olarak aynı zamanda başkalarının da patronu olurlar.

New York Times araştırmasına göre, Birleşik Devletler'deki gelir hareketliliği son otuz yıldır sürekli gerileme halindedir. Geçmişte, Michiganlı iktisatçılardan araştırmada belirttiği gibi, "insanlar şöyle demekteydi: 'Eşitsizliği kafanıza takmayın. Fakirlerin çocukları da en az zenginlerin çocukları kadar aynı şansa sahiptir.' Bu

38. US Small Business Administration, "Employer Firms, Establishments, Employment, and Annual Payroll Small Firm Size Classes, 2003" tablo, www.sba.gov/advo/research/us_03ss.pdf.

39. US Small Business Administration, "Frequently Asked Questions" http://app1.sba.gov/faqs/faqindex.cfm?areaID=24. Bu istatistikler yanıltıcıdır çünkü beş yüz işçiden az kişi istihdam eden tüm işyerlerini küçük işletme olarak saymaktadır. Oysa devamlılığı en zor olan işletmeler, küçük "aile" dükkânları, restoranlar, yerel dükkânlar ve insanların evlerinden yaptığı işlerdir.

hiç de gerçek değil. Akademik çevrelerde bu argümanı tekrarlamak saygın ve dürüst sayılamaz."[40]

Elbette bir miktar gelir hareketliliği vardır. Aslında kapitalizm hem pratik hem de ideolojik olarak, sağ kalmak için buna dayanır. Fakat bu hareketliliğin sınırları vardır. Bir araştırmaya göre, aileleri gelir dağılımının en üstteki %1'lik diliminde yer alan insanların üçte ikisi, otuz yaşına geldiğinde aile içinde en az 100 bin dolar kazanmaktadır. Diğer yanda gelir dağılımının en alttaki %50'lik kesiminde büyüyen insanların sadece yirmi beşte biri, otuz yaşına geldiğinde aynı gelir düzeyine gelebilmektedir.[41]

Dahası, gelir eşitsizliği son yıllarda büyük oranda artmıştır. Ekonomik Politikalar Enstitüsü'ne göre, "gelir dağılımının en üst %10'luk dilimi, 1979'dan bu yana elde edilen toplam gelirin üçte ikisini kendine ayırmaktadır, en üst %1'lik dilimi içinse bu oran %38,7'dir."[42] Sharon Smith'e göre, "onlar ABD tarihinde, ailelerine nazaran çok daha düşük yaşam standartlarıyla karşılaşan ilk genç işçi neslidir."[43]

Çoğunluğun üst kademelere çıkma hayaline karşı yöneltilecek nihai argüman, ekonominin aslında toplumsal bir piramit olduğudur; aşağıda çok yer varken, üstte sadece çok az yer vardır. Birleşik Devletler'deki işçilerin büyük çoğunluğu ve diğer işçiler sınıflarından yukarıya tırmanmaya çalışarak değil, sınıflarıyla birlikte ortak mücadeleyle daha ileriye gidebilirler.

---

40. Alıntılandığı yer: Janny Scott ve David Leonhardt, "Shadowy Lines That Still Divide" yer aldığı "Class Matters" dizisi, *New York Times,* 15 Mayıs 2005.
41. David Leonhardt, "In Climbing Income Ladder, Location Matters" *New York Times,* 22 Temmuz 2013.
42. Economic Policy Institute, "Income Inequality" yer aldığı *The State of Working America,* http://stateofworkingamerica.org/inequality/income-inequality.
43. Smith, *Subterranean Fire,* 300.

Radikal Fikirler Birleşik Devletler'e Yabancıdır

Birleşik Devletler'de, radikalizm ile sosyalizmin ülkeye "dışarıdan ithal edildiğini" ve asla tutunamadığını iddia etmeye çalışan propagandaların uzun bir geçmişi vardır. Birleşik Devletler'de Avrupa'dakilerle aynı ölçekte bir sosyalist harekete hiç sahip olmadığı doğrudur. Nitekim Birleşik Devletler'e gelen birçok göçmenin beraberinde radikal fikirler de getirmiş olduğu da doğrudur. Fakat aslında, bu yönteme bağlı kalacaksak, atlar, fabrikalar, çelik saban, kitaplar ve İngilizce de dışarıdan ithal edilmiştir. Bu neyi kanıtlar peki? Avrupa'da ve diğer yerlerde işçileri ve ezilenleri mücadele etmeye zorlayan koşullar, Birleşik Devletler'deki işçileri mücadele etmeye zorlayan koşullarla hep aynı olmuştur.

ABD işçi sınıfının uzun ve zengin bir mücadele ve radikalizm geleneği vardır. Fakat her yükselişi bir düşüş takip etmiştir hep: Bir nevi devasa patlamalarla kesintiye uğramış uzun dinginlik dönemleri gibidir. Bastırılan öfkenin patlaması yüzeyden bakıldığında sanki gökten düşmüş gibi görünür, ancak kökleri işverenlerin işçi sınıfına ve örgütlerine saldırdığı önceki dönemlere uzanır. Çoğu kez grevcilere ve ailelerine yöneltilen yoğun şiddeti de içeren bu saldırılar, genellikle sendikaları zayıflatmada, yok etmede ve solu sakat bırakmada başarılı olmuştur. Ortaya çıkan sonuçsa, hareketin örgütsel ve politik devamlılığında dönem dönem yaşanan kırılmalardır. Her yeni mücadele dalgası, önceki dalgaların deneyiminden faydalanamamıştır. Bu bozuk ve düzensiz tarih Troçki'yi şu gözlemi yapmaya yöneltmişti: "Grevlerde gördüğümüz üzere, Amerikan işçileri oldukça mücadeleci. Dünyadaki en isyankâr grevleri yapmışlar. Amerikan işçilerinde eksik olan şey, bir bütün olarak toplumdaki sınıfsal konumunu genelleştiren veya analiz eden bir ruhtur."[44]

44. Leon Trotsky, "American Problems" *Writings of Leon Trotsky, 1939-1940*, New York: Pathfinder Press, 1973, s. 335.

Bunu söylemiş olsak da, kitlesel mücadelelerin her yükselişinde on binlerce işçinin sosyalist fikirlerle örgütleri benimsediğini belirtmemiz önemlidir. Örneğin Sosyalist Parti 1915'te 150 bin üyeyle rekor kırmıştı. Eugene Debs 1912'deki başkanlık yarışında nerdeyse 1 milyon oy almıştı. On binlerce işçi DEİ'nin okullarında eğitim gördü ve 1938'de zirveye çıktığı dönemde Komünist Parti (KP) 80 bin üyeye ve iki kat daha fazla işbirlikçisine sahipti. Radikal bir atmosferin hâkim olduğu 1969 yılında, FBI müdürü J. Edgar Hoover Başkan Nixon'u şöyle uyarmıştı: "Yakın zamanda yapılan bir ankete göre, siyahi nüfusun yaklaşık %25'i Kara Panter Partisi'ne çok saygı duyuyor ve böyle düşünen yirmi bir yaş altı siyahların oranı %43."[45] Amerikan hâkim sınıfının geleneği, işçi sınıfı hareketini bölüp zayıflatan ve yükseldiğinde ezmeye çalışmak için elinden geleni ardına koymayan bir sınıfın geleneğidir. Sadece yapısı bakımından değil, derecesi bakımından da diğer hâkim sınıflardan farklıdır. Örneğin sürekli kışkırttığı ırkçılık, Güney Afrika'daki apartheid rejimi hariç tüm endüstriyel toplumları tarihsel olarak geride bırakmıştır. Dahası başını çektiği politik sistem, nerdeyse birbirinin tıpatıp aynısı kapitalist partilerin yönetimi üzerine temellenmiştir. Bu yönetimde partilerden biri, hareketleri soğurmak için kendisini işçilerin ve ezilenlerin müttefiki olarak sunmaktadır. Ve işçilerin direnişini ezmek için kullanmaya hazır olduğu şiddetin ölçeği, endüstrileşmiş dünya içerisinde en aşırı noktadadır. İşte işçilerin karşı karşıya olduğu asıl engeller bunlardır. Fakat patronlar, sınıfsal birlik gerçek bir tehdit halini almadıkça bu engelleri işçilerin önüne dikmezler.

1930'lu yıllar, işçi sınıfının devrimci potansiyelini gerçekleştirmek için gerçek bir fırsata sahip olduğu dö-

45. Alıntılandığı yer: Dick Cluster, *They Should Have Served That Cup of Coffee,* Boston: South End Press, 1979, s. 44.

nemdi.[46] İstatistikler toplumsal altüst oluşun ölçeğini gözler önüne sermekte. Grevler 1933 ile 1934 arasında üç kat artarak 1.856'ya çıkmış, 1937'de 4.470 ile zirveye ulaşmıştı. Sendika üyeliği 1934'te 2.6 milyonken, 1938'de 7.3 milyon olmuştu. 1930'da sadece 50 bin Siyah işçi sendikalardaydı. 1940'a gelindiğinde, yarım milyonu sendika üyesi olmuştu. 1937'de 193 bin işçi Flint grevinden sonra 247 oturma grevi düzenledi. Yıl sona ermeden önce yarım milyon işçi aynı oturma taktiğini uygular hale gelmişti. Bu kargaşa içerisinden kitlesel endüstri sendikaları ve Endüstriyel Örgütler Kongresi çıkmıştı.

Komünist Parti militanları, işçi sınıfının en iyi asilerini saflarına çekerek birçok mücadelede öncü rol oynamıştı. Parti ırkçılığı tamamen karşısına almıştı; Güneydeki Siyah ortakçıları örgütlemekte, depolarda grev gözcülüğü yapmakta ve New York'ta Siyahi işçilerin işe alınmasını talep etmekteydi. "Scottsboro Çocukları" için (Alabama'da tecavüzle suçlanan dokuz genç Siyah erkek) ülke genelinde Siyahları ve beyazları yanyana getiren bir adalet kampanyası düzenledi. Bunun sonucunda binlerce Siyah partiye katıldı ve böylece 1938'de Afrikalı Amerikalı üyelerinin oranı toplam üye sayısının %9'una yükseldi. Irkçılığın ve linç kültürünün parçaladığı bir toplumda, sadece Siyah ve Beyaz işçilerin ortak taleplerle birleşebileceklerini değil; Beyazların faşizme karşı verilen mücadelenin saflarına kazandırılabileceğini de göstermişti.[47]

Fakat KP, ABD'li işçilerin sosyalizmden bütünüyle uzak olmadığını göstermiş olsa da, bu aynı zamanda Demokratik Parti'ye karşı sol bir muhalefet örgütlemek önündeki en büyük engeldi. Sorun, 1930'larda KP'nin gerçek bir

46. Bu bölümdeki olgular ve alıntılar, aksi belirtilmedikçe şu eserden alınmıştır: Sharon Smith, "Depression Decade: The Turning Point" *Subterranean Fire*, 102-52.

47. Paul D'Amato, "The Communist Party and Black Liberation in the 1930's" *International Socialist Review* 1, 1997.

devrimci parti olmaktan uzak oluşuydu. 1930'larda mücadelenin doruğa çıktığı dönemde, KP "Halk Cephesi" aşamasındaydı; diğer Batılı Komünist Partilerle birlikte, Stalin'in Hitler'e karşı Müttefikler'le yaptığı anlaşmanın bir parçası olarak, burjuva partileriyle sorgusuzca ittifak içine girmesi emredilmişti. Birleşik Devletler'de bunun anlamı KP üyelerine, Roosevelt ile Demokrat Parti'ye tam destek verdirtmekti. Roosevelt'i 1935'te "faşizmin kışkırtıcısı" ilan eden parti, henüz bir yıl geçmeden ona övgüler düzer olmuştu. Komünist Parti'nin üyeleri oturma grevlerinde öncü bir rol oynamış olsa da, parti liderliği mücadelede havlu atmayı kabul etmişti. KP'nin gazetesi *Daily Worker*'da çıkan Aralık 1937 tarihli bir köşe yazısı şunları ilan ediyordu: "Kesin surette ve üzerine basa basa belirtiriz ki; Komünistler ve Komünist Parti olarak geçmişte ve bugün, ne tavır ne de somut bir tutum olarak, başıboş ve otoriteden yoksun eylemleri savunmadık veya desteklemedik; ve bizler için bu tarz grevler ... emekçiler ile orta sınıf arasındaki işbirlikçi çabalara son derece zarar vermektedir."[48]

Kendilerini samimiyetle sosyalizme adamış işçilerin partisini kurmak yerine, KP işçileri alternatif toplum hayalinden koparmış ve onları Demokrat Parti'nin kollarına atmıştı. Binlerce işçi Demokratlara alternatif bir emek partisine açıkça destek vermişken, KP ve sendika bürokrasisi, amacı işçilerin oylarını Roosevelt'in yeniden seçilmesi için kullanmak olan sahte yerel emek partileri kurdular.

48. Bert Cochran, *Labor and Communism: The Conflict That Shaped American Unions*, Princeton, NJ: Princeton Unviersity Press, 1977, s. 138.

ABD İşçileri Mücadele Etmeyecek Kadar İyi Konumda

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, dünya kapitalizmi eşi benzeri görülmemiş bir büyüme dönemine girdi. İşçi kesimi için, 1930'lardaki yoksulluk artık geçmişte kalmış bir şeydi. İşçiler artık çocuklarının ve ardından gelecek torunlarının çok daha iyi konumlarda olacağını umabilirlerdi. Radikal fikirler artık gereksizleşmiş gibiydi. Emek sendikaları, sınıflar arası barış karşılığında üyelerine ekonomik faydalar sağlayarak, işverenlerle ortak olmuşlardı. Soğuk Savaş döneminde işverenlerin, devletin ve sendika bürokrasisinin gerçekleştirdiği antikomünist cadı avları, binlerce sosyalist ve militanı sendikalarla diğer kurumlardan kovdu. Böylelikle 1930'ların radikal gelenekleri ile sonraki işçi nesilleri arasındaki bağlantıyı kopardı. Trajik olan KP'nin bu sürece katkı sunmuş olmasıydı. Roosevelt'e sevimli görünmek için, emek hareketi içindeki diğer radikallere yönelik baskıları alkışlıyordu. Devlet ve sendikaların saldırılarına, kınamalarına maruz kaldığındaysa, hiçbir savunma getiremiyordu. Parti eylemcileri üye olduklarını inkâr ediyorlar, hatta bazıları kızıl aleyhtarlığına katılıyordu.

Savaş sonrasındaki bolluk, sosyalizmin sonunu ve kapitalizmin zaferini müjdeleyen yeni bir uzman sürüsü yarattı. İşçilerin artık değişim istemeyecek kadar hallerinden memnun olduklarını öne sürüyorlardı. İçinde bir miktar gerçek olsa da, abartılı bir iddiaydı bu. Fakat çelişkiler de vardı. Sivil haklar hareketi ve sonrasında Kuzey eyaletlerde Siyah gücü için verilen mücadele, "Amerikan Rüyasının" asla Afroamerikalılar için geçerli olmadığını hatırlatan keskin bir uyarıcıydı. Bu toplumsal hareketler, Vietnam Savaşı karşıtı harekete, kadın hareketine ve yeni bir emek hareketinin filizlenmesine enerji sağladı.

Sonsuz refah dönemi, savaş sonrası balayı dönemini yerle bir ederek, 1960'ların sonunda nihayete ermişti. Kriz ABD ekonomisini vurmaya başladıkça ve toplumsal hareketler zirveye çıktıkça, işçiler hareketlenmeye başladılar. Hem işverenlere, hem de sermayeyle ortak oldukları için övünen ve grev gözcülerini kaygıyla izleyen kemikleşmiş emek bürokrasisine karşı direnir oldular. 1960'lı yıllarda ani ve yasadışı grevlerin sayısı binden iki bine çıktı. 1970 yılında gerçekleşen bir grev dalgasına, maluliyet tazminatı isteyen 40 bin madencinin grevi ve yasal olarak grev yapmaları yasak olsa da iki haftalık ulusal bir iş bırakma eylemi örgütlemeyi başarmış posta işçileri de dahildi. Detroit otomobil fabrikalarındaki Siyah işçiler, ırkçılıkla savaşmak ve Siyah işçilerin haklarını talep etmek için Dodge Devrimci Sendika Hareketini ve benzer diğer örgütleri kurdular. Sosyalist fikirler bazı öğrenci kesimleri ve genç işçi sınıfı eylemcileri için tekrar çekici hale geldi. Bu noktada, işçi sınıfı içinde kök salan militan ve sosyalist bir akımı yeniden inşa etmeye başlamak, gerçek bir olasılık haline gelmişti.[49] Fakat bir sorun vardı. Radikalleşmiş eylemcilerin büyük kısmı, sırtlarını "satın alındıklarını" düşündükleri işçi sınıfına dönmüş olan ve esin kaynağı olarak üçüncü dünyadaki kurtuluş hareketlerine bakan Maocu ve Stalinist politikalara kapılmıştı. Bazı sol örgütler tekrar yönlerini işçi sınıfına döndü; ancak 1970'lerin ortasındaki ekonomik durgunluk döneminde daha büyük bir işçi isyanını örgütlemek yerine, bir geri çekilmenin başladığını ilan etti.

Sınıfsal güçler arasındaki denge, 1970'lerin sonundan itibaren işverenlerin lehine doğru değişmiştir. Sendikalar, ücretler ve sosyal güvenlik ağı yıkılıp yok edilirken, şirketler devlet sayesinde işçi sınıfının vergi gelirleriyle beslenmekteydi. Ücretler ve sendikalaşma oranları

49. Bkz.: Smith, *Subterranean Fire*, 219-23.

azaldıkça, çok daha muazzam zenginlikler yoksullardan zenginlere kaymaya başladı; bunu en çarpıcı biçimde gösteren rakam, 2012'de Birleşik Devletler'deki CEO ödenekleri ile ortalama ücretlerin arasındaki 354'e 1'lik orandır (1950'den bu yana 1.000 kat artmıştır).[50] Bu ekonomik saldırıyı destekleyense, yoksulluğun suçunu yoksullara atan sağcıların ideolojik taarruzuydu. 1980'ler "yağma yılları" olarak bilinir hale gelmişti.

Sosyalizm olarak lanse edilen şeyin yıkılması, Reagan döneminde örselenmiş ve moralsiz kalmış solun kalbine bir hançer daha soktu. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Ahmed Shawki şöyle yazmıştı: "Batılı politikacılar ile anaakım basın piyasa sisteminin mucizelerini göklere çıkarıyorlar ve kapitalizmin komünizm karşısındaki zaferini ilan ediyorlardı. Her yıl çıkarılan *Başkanlık Ekonomi Raporu*'nun 1989 baskısına girişte şöyle deniyordu: 'Birtakım şüphecilerin Batının ideallerinden kaçınılmaz olarak uzaklaştığını sandığı tarihin çarkları ... bizden yana dönüyor.' "[51] Fakat kapitalistler ile sözcülerinin galeyanı, kazançlarının birçok insanın kaybetmesi pahasına olduğu gerçeğini gizleyememişti. Shawki şöyle devam ediyordu: "1989'da Doğu Bloğunun yıkıldığı dönemde Batılı politikacılarla iş liderlerinin müjdelediği vaatler, küresel kapitalist sistemin sert ve katı gerçekliğine dönüştü." Katı gerçek, Birleşik Devletler'de ve dünyanın geri kalanında bir avuç dolusu insan zenginleşirken eşitsizliğin muazzam oranlara çıkmasıydı.

Doğrusu 1989'dan bu yana yaşanılan dönem, Sharon Smith'in "işverenlerin dizginsiz saldırısı" olarak tarif ettiği, rekor oranda kârlara, işçi sınıfı için aşağıya dönük

50. "CEO-to-Worker Pay Ratio Ballooned 1,000 Percent Since 1950: Report" *Huffington Post*, 30 Nisan 2013.

51. Ahmed Shawki, "Between Things Ended and Things Begun" *International Socialist Review*, Haziran-Temmuz 2001.

bir yarışın eşlik ettiği bir dönemdi.[52] Bugün işçi sınıfının "satın alındığını" söyleyenler, geçen yüzyılın son yıllarında ve bu yüzyılın başlarında işçi sınıfına neler olduğunu hiç bilmemektedir. Gelir eşitsizliği, çocuk yoksulluğu ve geniş kesimlerin sağlık hizmetlerine erişememesi, diğer gelişmiş ülkelerin tamamına kıyasla Birleşik Devletler'de daha fazla telaffuz edilmektedir. Büyük Bunalımdan önce zaten sarsılmış olan koşullar, belli düzelmelere rağmen şimdi çok daha kötüdür. 2013 tarihli bir rapora göre, ABD toplumunun geliri 394 bin doların üzerindeki aileler olarak tanımlanan en üst %1'lik kesimi ile geri kalanı arasındaki zenginlik uçurumu son yüzyılın en üst değerine çıkmıştır. 1993 ile 2012 arasında, bu %1'lik kesimin gerçek geliri %86,1 artarken, geri kalan %99'un gelir artışı sadece %6,6 olmuştur. Bunalımdan bu yana, yani 2009 ile 2012 arasında, en üstteki %1'lik kesimin geliri %31 artmışken, en alttaki %99'un sadece %0,4'lük bir artış yaşamıştır.[53]

Hâkim sınıfların saldırılarındaki gaddarlığın kendisi elbet, bir karşılığı provoke edecekti. Shawki'nin belirttiği gibi, "1990'larda ivme kazanan sınıfsal eşitsizlikler ile toplumsal kutuplaşma ... yeni bir radikalleşmenin temellerini yaratmaktadır."[54] Fakat işçi sınıfı ile solun uzun dönemli bir yenilgisinden sonra açığa çıkan bu radikalleşme, ilk başta çok yavaş olmuştur. Shawki'nin belirttiği gibi, "Stalinizmin çöküşü uluslararası düzlemde gerçek bir devrimci, sosyalist hareketi yeniden inşa etme olasılığını açmışken, aynı zamanda mevcut sol içinde devasa bir kafa karışıklığı ile demoralizasyona sebep olmuştu. ... Bu sebeple birçok

52. Smith, *Subterranean Fire*, s. 298.
53. Emmanuel Saez, "Striking It Richer: The Evolution of Top Incomes in the United States (2012 tahmini rakamlarıyla güncellenmiştir)" Eylül 2013. Makalenin linkine şuradan erişilebilir: http://articles.latimes.com/2013/sep/11/nation/la-na-nn-income-inequality-20130910.
54. Shawki, "Between Things Ended and Things Begun."

ülkede Stalinizmin yıkılışından doğrudan yararlananlar, kapitalizmin savunucuları oldu."[55]

1997'deki Kamyoncular grevi, işçi sınıfın tekrar mücadeleye dönmesinde atılan yanlış adımlardan biriydi. Grev geniş bir destek kazanmış ancak sınıf mücadelesini yaymakta başarısız olmuştu. Ardından 1999'daki "Seattle Savaşı", 15 Şubat 2003'te ülkenin tüm şehirlerinde yüz binlerce insanı bir araya getiren savaş karşıtı protestolara neden oldu. Radikalleşme 11 Eylül saldırılarıyla ve ardından gelen muhafazakâr tepkilerle tekrar dizleri üstüne çöktü. Sonrasında 2006 baharındaki kitlesel göçmen hakları isyanı geldi. Sadece Los Angeles'ta bir milyon insan –çoğunluğu düşük ücretli işçilerden, evraksız ve öncesinde kimsenin görmediği kişilerden oluşan– haklarını talep etmek için hem Mart hem de Mayıs ayında gerçekleşen iki ayrı olayda sokaklara döküldü. Hemen hemen aynı sayıda insan Chicago'da da gösteriler düzenledi; bunlardan ikisine bizzat tanık oldum. Bu eylemler, yıllardır kendi güçlerini görmekten veya hissetmekten aciz kalmış işçi sınıfının en alt kesimlerinde gerçekleşen kıpırtılardı. O günden bu yana, bu kıpırtılar daha da arttı: 2011'deki İşgal Hareketi, bir dizi kamu binasının ve parkın işgali sanki vahşi bir yangın gibi Manhattan'dan ABD'nin geri kalanına yayılmıştı; 2012'de Trayvon Martin'in öldürülmesi karşısında ülkenin öfkeyle sokaklara çıkması; ve 2013'te Chicagolu öğretmenlerin grevi.

Finansal kriz ile banka kurtarmaları karşısındaki halk öfkesinin ilk kitlesel ifadesi olan Wall Street'i İşgal Hareketi, kapitalizmin önceliklerine dair temel bir sorgulama getirdi. Hareketin katılımcılarından Jen Roesch şöyle yazıyordu:

55. A.g.e.

> Eylül 2011'in sonunda tüm ülkeye hızla yayılan Wall Street'i İşgal Et ve İşgal hareketi, Birleşik Devletler'de kitlesel mücadeleler ile radikal politikaların tekrar ortaya çıkışında bir dönüm noktası oldu. Sadece haftalar içinde, on yıllar içinde birikmiş öfke ve hoşnutsuzluk politik bir ifade buldu ve ulusal politikaları yeniden biçimlendirmeye başladı. İşgal hareketinden önce medya, sağcı Çay Partisi'ne odaklanmıştı ve onu "büyük hükümete" karşı tabandan örgütlenen bir isyan olarak tasvir ediyordu. Nerdeyse tek bir gecede ülke genelindeki sohbetler, tekrar "%99'a karşı %1" düşüncesine odaklandı. Bu mesaj hareketin kitlesel destek almasında yardımcı oldu ve halkın kaynayan öfkesine solcu bir odak noktası sağladı.[56]

Bugünkü uzmanların argümanı Birleşik Devletler'in farklı olduğu değil, dünyanın geri kalanının artık istisnai olarak, en az Birleşik Devletler kadar sosyalist bir alternatife kapalı olduğudur. Bu iç karartıcı görüşte, Birleşik Devletler, dünyanın geri kalanının takip etmek zorunda olduğu distopik bir model –düşük ücretler, az sayıda sosyal yardım ve yetersiz sosyal hizmetler– sunmaktadır. Bu kapitalistlerin salyalarını akıtan bir model olabilir; fakat çoğunluk için direnilmesi gereken bir modeldir. Nitekim Atina'dan Buenos Aires'e, La Paz'dan Los Angeles'a herkes direnmektedir. Birleşik Devletler ile diğer yerlerde, sosyalist akımların gelişimi veya yeniden gelişimi önündeki en büyük engel, yani Stalinizm artık yok; ve kapitalizmin büyük zaferine dair iddialar zalim birer şakaya benzemektedir. Bu koşullarda gerçek sosyalist fikirler, bir kez daha tutunup yayılabilir.

İşçilerin Artık Güçleri Yok

Bazı analizciler, otomasyonun, yok etmese bile işçi sınıfını küçülttüğü bir "postendüstriyel" topluma gir-

56. Jen Roesch, "The Life and Times of Occupy Wall Street" *International Socialism* 135, www.isj.org.uk/index.php4?id=821&issue=135.

diğimizi iddia ediyorlar. Bunun sonucundaysa, Marx'ın onlara atfettiği güçten işçiler artık yoksun kalmışlardır. Fransız radikal yazar Andre Gorz 1980'de şöyle yazmıştır: "Sermaye, işçilerin üretim sürecindeki gücünü azaltmayı başardı."[57]

Tarih Marx'ın çağına kadar geri giden, makinelerin bir gün nasıl tüm işçilerin yerini alacağını anlatan spekülasyonlarla doludur. Marx bir keresinde bunları şöyle alaya almıştı: "Ücretli emek olmadan sermayenin sermaye olmaktan çıkacak olması ne kadar korkunçtur!"[58] Buradaki mesele, kârın kaynağının makineler değil, canlı emek olmasıdır. Dahası makineler, Hal Draper'ın belirttiği gibi, "kendi ürünlerini almaya ve bunları tüketmeye programlı değildir." Daha fazla makine ve daha az emeğe doğru yönelen eğilim, "bu sistemin sınırlarını yok etmeden niyetlenen amaçları gerçekleştiremez."[59]

İşçi sınıfının yaşam standartları on yıllarca geriledikten sonra, işçilerin değişim istemeyecek kadar refah ve bolluk içinde olduğunu savunmak çok zordur (yukarıya bakınız). Bunun yerine işçilerin neden az oranda sendikalaştığını ve grev yaptığını açıklama yolları, farklı bir alana kaymıştır; yeniden yapılanmanın işçi sınıfını güçsüz kıldığını öne sürer olmuşlardır.

Bu teorilerden birçoğu, dünyanın çeşitli yerlerindeki sendikalaşma oranları ile işçi mücadelesi düzeyindeki gerilemeyi, üretimin sendikaların olmadığı Güneye kayması veya sendika bürokrasisinin işverenlerle "ortaklıklarından" vazgeçmeme isteği gibi arızi unsurların yol açtığı bir şeye değil; işçi sınıfının doğasında gerçekleşen ve onu

57. Andre Gorz, *Farewell to the Working Class: An Essay on Post-Industrial Socialism*, Boston: South End Press, 1980, s. 28.
58. Alıntılandığı yer Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution: The Politics of Social Classes* cilt 2, New York: Monthly Review Press, 1978, s. 576.
59. A.g.e.

artık toplumsal dönüşümün merkezi faili olmaktan çıkaran yapısal değişikliklere atfetmektedir. Öne sürülen şey, günümüzde işçilerin artık hiçbir şey yapmadığı, işlerinin gittikçe daha riskli, istikrarsız, esnek ve sosyal haklardan yoksun hale geldiği ve dünya genelinde enformel sektöre sürülen çok sayıda insanın olduğudur. Bu fikirler genellikle, kapitalizmin nasıl yeni, küresel ve "ağırlıktan yoksun" bir çağa; "enformasyon" çağına ve eski üretim ilişkilerinin artık geçerli olmadığı, ışık hızında finansal işlemlerin yapıldığı bir çağa girdiğini açıklayan analizlerle ilişkilidir. Yazar Kevin Doogan şöyle yazmaktadır:

> Kapitalist gelişimin önceki dönemlerini güçlü bir biçimde sembolize eden şeyler, buharlı motorlar, uçaklar ve arabalar ile insanların "bir şeyler ürettiği" için "gerçek işleri" olduğu devasa fabrikalardı. Yeni kapitalist Zeitgeist [zamanın ruhu] ise küresel süreçlerde, sermayenin ani transferlerinde, enformasyon ile iletişimin gezegen üzerindeki akışında, karşılıklı bağlarda ve ağlarda yaşamaktadır. ... Endüstriyel topluma ait somut gerçekliklerin geride kalmasıyla, yeni kapitalizme ilişkin tartışmalar "maddesel olmaktan çıkmıştır."[60]

Kimileriyse kapitalizmde çalışmanın yapısındaki değişimler sonucunda, endüstriyel işçi sınıfının Michael Hardt ve Antonio Negri'nin sözleriyle "hegemonik konumu maddi olmayan emek gibi başka emek biçimlerine geçmiştir."[61] *The Communist Horizon* [*Komünist Ufuk*] kitabının yazarı Jodi Dean, örneğin şöyle diyordu: "Genellikle sanayisizleşme, postfordizm ve bilgi veya enformasyon merkezli ekonominin yükselişi gibi başlıklar altında ele alınan değişimler, endüstriyel proletaryanın

60. Kevin Doogan, *The New Capitalism*\ Malden, MA, Polity Press, 2009, s. 228-35.

61. Antonio Negri ve Michael Hardt, *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire,* Londra: Penguin Books, 2004, s. 223 (Çokluk, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yay., 2004).

artık komünizmin çağdaş öznesi olmaktan çıktığını önermektedir."[62]

Hatta artık "işçi sınıfından" bile bahsetmemeliyiz. Hardt ve Negri bunun yerine, "ücretli emekle sınırlandırılamayacak" bir emek kavramı üzerinde temellenen çokluk teriminin konulması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre sınıf sadece, "ortak mücadele eden bir kolektiftir."[63] Dean ise, *işçi sınıfı* yerine *halk* denmesini önermekte ve "sınıf mücadelesinin" işçiler ile patronlar arasındaki kavgayı değil, "zenginlerle geri kalanımız" arasındaki mücadeleyi tanımlamak için kullanılmasını savunmaktadır.[64] Yazar Guy Standing, işçi sınıfından farklı, güvencesiz işçilerden oluşan ve gittikçe büyüyen bir "prekarya" sınıfı olduğunu iddia eder.

Ancak Marx'ın *Kapital* eserinden alıntı yapacak olursak, sürekli iş kaybetme korkusu, köylülerin "geçim araçlarından aniden ve zorla koparıldığı ve emek pazarına serbest ve 'köksüz' proletaryalar olarak atıldığı" ilk andan itibaren işçi sınıfının içinde yaşadığı koşul olmuştur.[65] Doğası gereği işçi sınıfı, mülkiyet sahibi olmaktan "özgür" bırakılmıştır ve bu sebeple açlıktan ölme pahasına emeğini satmaya mecburdur. Marx şöyle yazmıştır: "Bu 'özgür' proletarya, yeni oluşmakta olan imalatçılar tarafından dünyaya atıldığı gibi hemen işe alınamamıştır. Bu sebeple de *kitleler* halinde dilencilere, soyguncuclara ve berduşlara dönüşmüştür."[66]

Kapitalizm değiştikçe, işçi sınıfının bileşenleri de değişmiştir. Fakat zaten ele aldığımız haliyle kapitalizm, sınıfı

62. Jodi Dean, *The Communist Horizon*, Londra: Verso, 2012, s. 77 (*Kom*ünist Ufuk, Çev. Nurettin Elhüseyni, YKY, 2014).
63. Hardt ve Negri, *Multitude*, s. 104, 105.
64. Dean, *Communist Horizon*, s. 82.
65. Marx, *Capital*, cilt 1, bölüm 26, www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch26.htm.
66. A.g.e., bölüm 28, www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch28.htm.

bir bütün olarak disipline etmek için işsizlerin oluşturduğu bir "rezerv ordusuna" bağımlıdır. İşçi sınıfı içerisinde daha sabit işi olanlardan, işini kaybetme riski olanlara ve işsizlere kadar geniş bir yelpaze vardır. Ancak hepsi işçi sınıfının parçasıdır. İşçi sınıfının hangi diliminin görece daha istikrarlı işleri garanti edebileceği –örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşik Devletler ile Avrupa'daki sendikalı endüstri işçileri– sınıf mücadelesinin sonucunda belirlenir; ve gördüğümüz üzere bu sermaye-emek ilişkilerinin kalıcı bir özelliği değil, oldukça tartışmaya ve mücadeleye açık bir özelliğidir.

Birleşik Devletler'de, yarı zamanlı çalışan işçilerin sayısında kayda değer bir artış yaşanmıştır. 1968'de bu işçilerin oranı %13,5 iken bugün bu oran %20'dir. Fakat geri kalan %80'i, yani işçilerin çoğunluğu hâlâ tam zamanlı işçilerdir.[67] Her halükârda, tam zamanlı işlerle yarı zamanlıları veya işi olan işçilerle olmayanları birbirinden ayıran bir duvar yoktur. Hepsi işçi sınıfının birer unsurudur ve her zaman olduğu gibi bu temelde birleşip mücadele etme potansiyelleri vardır.

Dahası, Gorz, Hardt ile Negri ve Dean gibi kişilerin görüşleri, işçilerin gücünün endüstriyel işçi sınıfının mutlak boyutuna bağlı olduğu gibi yanlış bir fikre dayanmaktadır. Ancak endüstriyel işçiler sayılarının ötesinde yoğun bir güce sahiptir. Şüphesiz bu Rus Devrimi'nin verdiği en önemli derslerden biridir. Endüstriyel işçi sınıfının oranı Rusya'daki toplam nüfusun %2'siydi, fakat Rus kapitalizmini tam da şahdamarından yakalamış ve yıkılışında temel rol oynamıştı. Aynı mantık bugün çok daha fazla geçerlidir. ABD'de sadece imalat sektöründeki işçi sınıfı, 1917'de Rusya'nın sahip olduğundan altı kat daha büyük ve çok daha üretkendir.

67. Doug Short, "The Full-Time-Part Time Employment Ratio Shows Little Improvement" 10 Ocak 2014, www.advisorperspectives.com/dshort/commentaries/Full-Time-vs-Part-Time-Employment.php.

Birleşik Devletler ve diğer gelişmiş endüstri ülkelerinde, 1960'lardan bu yana istihdamın görece endüstriden hizmet sektörüne kaymış olduğu inkâr edilemez. İşçilerin yaklaşık üçte biri (%32,7) 1963'te imalat, madencilik ve inşaat sektörlerinde çalışıyordu; otuz yıl sonraysa aynı sektörlerde çalışan işçilerin oranı %20,8'di. 2004'e gelindiğinde, aynı oran %17'ye düşmüştü.[68] Bir yazarın hesaplamalarına göre, Birleşik Devletler'de "1978 ile 1982 arasında 3,5-4 milyon arası iş kaybedilmişti ve bu türde her dört işten biri büyük imalat tesislerindendir."[69] Birleşik Devletler'in 1979'daki imalat işgücü 22,5 milyondu; 2002'de ise 18,1 milyona düşmüştü.

Ancak bu tablonun tamamı değildir. Ekonomik yeniden yapılanma bir yanda Birleşik Devletler'deki imalatçı işçilerin sayısını azaltırken, endüstriyel büyüme Çin, Brezilya, Meksika ve Güney Kore gibi ülkelerde muazzam ölçülerde artmaktadır. Örneğin Güney Kore'de, imalat sektöründeki işgücü 1969'da 1,2 milyon işçiden oluşuyorken, 1994'te 4,7 milyona çıkmıştı.[70] Dünyanın endüstriyel atölyesi haline gelen Çin'de, altmış üç yıl önce yaklaşık 8 milyon işçi vardı. 2011'e gelindiğindeyse, ılımlı tahminler Çin'deki işçi sayısını 300 milyon olarak gösteriyordu; bu rakam bugün ABD'nin toplam nüfusudur.[71]

---

68. Barry Bluestone, "Economic Inequality and the Macrostructuralist Debate" *Political Economy for the 21st Century: Contemporary Views on the Trend of Economics,* (der.) Charles J. Whalen, Armonk, NY: M. E. Sharpe, 1995, 177; Kim Moody, *US Labor in Trouble and Transition: The Failure of Reform from Above, the Promise of Revival from Below,* Londra: Verso, 2007, s. 37.

69. Alıntılandığı yer: Barry Bluestone ve Bennett Harrison, *The Great U-Turn: Corporate Restructurin and the Polarizing of America,* New York: Basic Books, 1988, s. 37.

70. "Total Employment by Economic Activity, Republic of South Korea" Uluslararası Emek Örgütü websitesi, http://laborsta.ilo.org.

71. Zhang Yaozu, "Notes on the Transformation and Development of the Chinese Working Class During the Past 60 Years" *China Left Review* 4, 2011, http://chinaleftreview.org/?p=474.

Peki çiftçilerin topraklarından büyük kentlere sürüldüğü ülkelerde durum nedir? Bu ülkelerde endüstriyel büyüme, mülksüzlerin büyüme temposunu yakalayamamakta; çok daha büyük "rezerv orduları" yaratmaktadır. Bu toplumların çoğunda işçiler çoğunlukta değildir; fakat geçmişte olduğu gibi geniş toplumsal mücadelelerde güçlü ve öncü rol oynayabilmektedir. Güney Afrikalı yazar Leo Zelig, Güney Afrika Soweto'daki işçi sınıfı mahalleleri ve varoşlarına gönderme yaparak şöyle söylemektedir: "İşsizlerle resmi olarak işi olanlar birbirinden hava geçirmez duvarlarla ayrılmamıştır." Şöyle devam eder: "Kasabalar sendikacılar, üniversite öğrencileri, mezunlar, işsizler, enformel tüccarlar için bir buluşma noktası ve beslendikleri ortak yuva olarak görülebilir. İşsizlik hayaleti toplumun tüm kesimlerine musallat olmaktadır. Fakat bu gruplar birbirinden ayrı değildir veya kalıcı olarak da ayrılmamıştır. Aynı topluluklar içinde, hatta aynı evlerin içinde birbirlerini desteklerken, teşvik ederken ve etkilerken bulunabilir."[72] İşte bu işsizleri, enformel sektörde çalışanları ve resmi olarak iş sahibi olanları birleştirecek mücadeleler için potansiyel yaratır.

Eski endüstriyel ülkelerdeki endüstri işçilerinin sayısındaki göreli düşüş, aslında emek verimliliğindeki artışın başka bir göstergesidir. Nitekim verimlilik, işçilerin üretimdeki potansiyel gücünü zayıflatmak şöyle dursun, daha da güçlendirmektedir. Birleşik Devletler'de imalat sektöründe üretilenler 1992 ile 2002 arasında %44 artmış, fakat aynı dönemde istihdam %7 azalmıştır ve bu verimlilikte %55'lik bir artış olduğunu göstermektedir.[73] 2000'li yıllarda ABD ekonomisi, 5,6 milyon imalat işine

72. Lao Zelig, "Introduction" *Class Struggle and Resistance in Africa,* (der.) Leo Zelig, Chicago: Haymarket Books, 2010, s. 17.
73. "The Productivity Surge" *Washington Times*, 3 Kasım 2002.

son verirken, verimlilik %38 artmış, çıktılar ise görece sabit kalmıştır.[74]

İşçi sınıfı sadece endüstriyel işçilerden, endüstriyel işçiler de sadece fabrika işçilerinden oluşmaz. Aralarında ulaşım, iletişim ve inşaat işçileri de vardır. Engels'in 1847'de yazdığı *Komünizm İlkeleri*'nden alıntı yapacak olursak, proletarya "toplumun içerisinde sadece kendi emeğini satarak yaşayan sınıftır."[75] Beyaz yakalılar, hizmet sektöründekiler ve kamu çalışanları da bu sebepten işçi sınıfının parçasıdır. Kasiyerler, hemşireler, yazıcılar, hademeler, kamyon şoförleri, ambar işçileri, garsonlar, satışçılar, sosyal hizmet uzmanları, okul öğretmenleri, çağrı merkezi çalışanları; tüm bu insanlar ücret için çalışırlar. Fabrikalarda, tersanelerde, madenlerde, ambarlarda, inşaatlarda ve çeşitli sahalarda çalışan işçiler olarak aynı sömürü mantığına tabidirler ve aynı çıkarlara sahiptirler.

Endüstriyel üretimle uğraşan işçilerin sayısı azalmış olsa da, ABD ekonomisi içinde endüstrinin ekonomik ağırlığı azalmamıştır. Emek analizcisi Kim Moody'nin belirttiği gibi, "Hükümetin ölçümlerine göre, hizmet çıktılarının, ürünlere ve yapılara göre oranı yarım yüzyıldır pek değişiklik göstermemiştir." Ardından şu sonuca varır: "Endüstriyel çekirdek hâlâ, birçok ekonomik faaliyetin bağımlı olmayı sürdürdüğü sektördür. Dolayısıyla sistemin güç merkezidir."[76]

Enformasyon çağı ile internetin maddi üretim ile endüstriden uzaklaştığımıza delalet ettiğini söylemek, ancak zihinleri sürekli "bulut programlama" konuşmalarıyla karışıp, "bulutu" kendi kendisine hizmet eden bir me-

74. James Sherk, "Technology Explains Drop in Manufacturing Jobs" Heritage Foundation, 12 Ekim 2010, www.heritae.org/research/reports/2010/10/technology-explains-drop-in-manufacturing-jobs.
75. Friederich Engels, *Principles of Communism*, Londra: Pluto Press, 1971, s. 5 (*Komünizmin İlkeleri*, Çev. Yayın Kurulu, Sol Yay., 1997).
76. Moody, *US Labor in Trouble and Transition*, s. 39.

tafordan öte bir şey olarak gören kişiler için anlamlıdır. İnternet, bilgisayarlar ve kişisel elektronik aygıtlar çağı; materyallerin madenden çıkarılmasını, bileşenlerin üretilmesini ve hepimizin bağımlı hale geldiği bu cihazların montajını gerektirir. Bazı işçilerinin intihar etmesiyle tanınan Çin firması Foxconn, yarısı Shenzhen'deki tek bir tesiste çalışan bir milyon işçiyi istihdam etmektedir.[77] Ayrıca kişisel cihazlarımızda kullandığımız tüm verilere ev sahipliği yapan sunucuların oluşturulması için büyük miktarda alan ve enerji ayrılmaktadır. *New York Times*'ta şöyle yazmaktadır: "Tüm internet girişimlerinin kalbinde, topluluk üstüne daha fazla topluluk kuruldukça ve saklanan bilgilerin miktarında patlama yaşandıkça, her yere çok daha fazla yayılan veri merkezleri yatmaktadır."[78]

Moody'nin kalemiyle, örgütlü işçilerin azalmasını açıklayan şey, "postendüstriyel bir ekonominin yükselişi, meta üretiminin yerini hizmet üretiminin, hatta daha genel olarak ithalatın veya dış rekabetin almasıdır." "Ekonomi", diye devam eder:

> Hizmet işlerinin artışına rağmen, hâlâ nihai çıktı bakımından endüstriyel ekonomi olmayı sürdürmektedir. Perakendecilik, finans ve üretici hizmetleri temelde, hem meta üretimindeki hem de dolaşımındaki büyüyen karmaşıklığa dayanmaktadır. ... Endüstriyel işler arasında düşüş yaşayan tek grup olarak imalat işlerinin ortadan kalkması, nerdeyse tamamen şu üç endüstriyel grupta yaşanmıştır: Birincil metaller, tekstil ürünleri ve hazır giyim. Dolayısıyla inşaat, iletişim ve ulaşım gibi imalat dışı endüstriler bir yana, otomotiv, kauçuk, makine, elektronik ekipmanlar ve gıda üretimi gibi imalat endüstrilerinde sendikacılığın azalmasını açıklayan temel etmen, bir yanda ABD içindeki coğrafi kaymalar ile teknolojik değişim-

77. Joel Johnson, "1 Million Workers. 90 Million iPhones. 17 Suicides. Who's to Blame?" *Wired Magazine*, 28 Şubat 2011.
78. James Glanz, "The Cloud Factories: Data Barns in a Farm Town, Gobbling Power and Flexing Muscle" *New York Times*, 23 Eylül 2012.

ler; diğer yandaysa sendikaların bu işleri takip etmekte ve kendi endüstrilerindeki sendikasız sektörleri örgütlemekte başarısız olmasıdır.[79]

Dolayısıyla bugün işçi sınıfının zayıflamış olan durumu, onları kalıcı surette güçsüz kılan bazı içsel değişimlere atfedilemez. İşçiler örgütlendiklerinde ve bunu gösterdiklerinde, güçleri her zamanki kadar büyük ve muazzamdır. Aslında kapitalist üretim o denli entegre bir hale gelmiştir ki, stratejik anlamda önemli bir fabrikada birkaç bin işçinin yapacağı tek bir grev bile tüm endüstriyi kilitleyebilir. Örneğin 1996 yılında, Ohio Dayton'da fren tertibatları üreten bir fabrikanın 3.200 işçisi tarafından yapılan on sekiz günlük grev, şirkete günde 30-40 milyon dolara mal olduğu için, General Motors'u Meksika, ABD ve Kanada'daki 14 montaj fabrikası ile 16 yedek parça fabrikasını kapatmak zorunda bırakmıştır.[80]

Jodi Dean'e göre sınıflar, aslında Marx'ın belirttiği haliyle üretim araçlarıyla özel bir ilişkiye sahip, maddi olarak kurulu birer güç değildir. Dolayısıyla da "komünizmin" artık "proletaryanın görevi" olmaktan çıktığında ısrarcıdır.[81]

"Komünistlerin temel meselesi, bu sebeple öncü konumdaki belli bir sınıfı tanımlamak değil, komünizmin neden kapitalizmin en iyi alternatifi olduğuna açıklık getirmek ve mücadelenin örgütlenip ileri taşınmasına dahil olmaktır."[82] Belirli bir sınıf olmadığından, "geri kalanların" mücadelesi gerçekte maddi olarak hiçbir sınıfsal çıkar tarafından güdülenmeyen birçok farklı biçim alabilir. Görünüşe göre Dean bizi, daha iyi bir

79. Moody, *US Labor in Trouble and Transition*, s. 245.
80. Keith Bradsher, "Strikes' Effect Widely Felt in Auto Plants" *New York Times*, 12 Mart 1996; "The General Motors Strike" *New York Times*, 23 Mart 1996.
81. Dean, *Communist Horizon*, s. 83.
82. A.g.e., 84.

dünya arayışında olan ancak işçileri o dünyanın merkezine koymayan ütopyacılara veya işçilerin mücadeleye toplumdaki konumlarından ötürü değil de, ahlaki bir zorunluluk sonucu çekildiğini söyleyen Bernsteincı sosyalizme geri götürmektedir.

Ancak Engels'ten alıntı yaparsak, kapitalizm "sermayedarların, yani üretim araçlarına sahip olanların ücret karşılığında, kendi emek güçleri hariç tüm üretim araçlarından yoksun bırakılmış olan emekçileri işe aldığı ve onların gelirlerini aşan fiyatlarla sattığı ürünlerle fazlalık elde ettiği" bir sistem olmayı sürdürmektedir.[83] Nitekim, kapitalizmin tarihine ait herhangi bir dönemde işçi sınıfının bileşenleri ne olursa olsun, kapitalizm varlığını sürdürdükçe bu da değişmeyecektir. Bundan dolayı Dean *işçi sınıfının* yerine *halk* terimini koymayı önerdiğinde, kapitalizmin anlaşılmasında hâlâ temel önem taşıyan sınıfsal ayrımları ve hangi toplumsal güçlerin onun dönüşümünde merkezi önem taşıdığını bulanıklaştıran popülist terminolojiye geri dönmektedir.

Sosyalizm Hepimizi Tektipleştirecek

Sosyalizm hepimizi lemminglere benzetecek. "Kendi çalışan insanlarını gitgide daha fazla aynılık ve tektiplikle damgalayan kapitalist bir toplumdaki basının ve televizyonun incelikle beslediği" bu fikir,[84] sözde komünist rejimlerdeki insanların görüntüleri ve öyküleriyle desteklenmişti. Aynı kıyafetler giyen insanları, büyük liderlerine ezberden ve tek ağızla sloganlar atan okul çocukları, iş ve boş zamanın saat saat katı bir şekilde belirlendiğini, blok blok birbirinin aynısı binaların dikildiğini, hiçbir kamusal tartışmanın olmadığını ve benzeri şeyleri gördük.

83. Engels, *Socialism: Utopian and Scientific,* 1892 İngilizce Giriş, www.marxists.org/archive/marx/works/1880/soc-utop/int-mat.htm.
84. Foot, *Why You Should Be a Socialist*, bölüm 3.

Ancak Stalin ve Mao'nun Sovyetler Birliği ile Çine dayattığı totaliter ve tektipçi sistemin sosyalizmle hiçbir ilişkisi yoktu. Aksine, aynı orduların askerlerine yaptığı gibi, endüstriyel ve askeri güçlerini inşa etme amacıyla maksimum gayrette bulunmaları için nüfusu hizaya çekmek ve zorlamak üzere tasarlanmış bir politikanın parçasıydı. Bu yıldırım hızında atılan sanayileşme adımı, katı bir emek disiplinini gerektiriyordu. Ona eşlik edense, ulusal birliği ve tanrısallaşmış bir lider; yani meşhur şahsiyet kültü etrafında toplanmış parti bürokrasisinin emrettiklerine itaat etmeyi vurgulayan bir ideolojiydi. Rus öğrencilerin sınıflarında şunları söylemesi zorunluydu: "Mutlu çocukluğumuz için sana teşekkür ederiz Yoldaş Stalin."[85] Çinli bir görevli, 1955 Ulusal Halk Kongresi'nde Başkan Mao'ya şu "övgü marşını" söylemişti: "Güneş sadece gündüzleri, aysa sadece geceleri parlar. Sadece Başkan Mao batmayan güneştir."[86]

Soğuk Savaş'ın ironik yanı, Birleşik Devletler'in özellikle 1950'li yıllarda kendine has boğucu bir tek tiplik sergilemiş olmasıdır. Antikomünist cadı avlarını çevreleyen korku atmosferiyle, filmlerin, televizyonun ve banliyö aile yaşamına dair reklamların sunduğu steril klişeler, tek tipliğin harikulade bir şey olduğuna dair açık bir mesaj vermekteydi. Bu imgelerin asla gerçeklikle bağdaşmadığını umursamayın. 1957 tarihli bir roman, yığınlar halinde inşa edilmiş tek tip banliyö evlerinin aynılığı karşısında hissedilen düş kırıklığını ifade etmekteydi: "İster Hartford'ta ister Philadelphia'da olsun bu yeni mahallelerden herhangi birinde yaşıyorsanız, diğer tüm evlerin sizinkiyle tıpatıp aynı olduğundan kuşkunuz olmasın; hatta içlerinde yaşayan insanların yaşı, geliri, çocuk sayısı, sorunları,

85. Alıntılandığı yer: Robert C. Tucker, *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1929-1941,* New York: Norton, 1990, s. 282.
86. Alıntılandığı yer: Ygael Gluckstein, *Mao's China,* Boston: Beacon Press, 1957, s. 379.

alışkanlıkları, muhabbetleri, giysileri, sahip olduları ve belki kan grupları bile sizinkiyle tıpatıp aynıdır."[87]

Kitle piyasa kapitalizmi, çoğunluk üzerine bir uyum ve benzerlik hali dayatır. Bu hem iş için hem de iş dışındaki faaliyetler için geçerlidir. İşte saatimiz ve davranışlarımızla ilgili katı kurallara uymamız beklenir; uygun giysileri giymemiz istenir. Hergün hiç azalmaksızın aynı ürünlerin üretimiyle veya aynı ofis işlerinin yapılmasıyla uğraşırız; ve süreç üzerinde çok az denetimimiz vardır. İş dışındaysa hepimiz, "tüketici kitleleriyizdir." Tatlı sözlerle, tavsiyelerle ve baştan çıkarmalarla milyonlar olarak aynı ürünleri almaya sevk ediliriz. İroniye bakın ki tüm bunları yapan reklamcılar, bu ürünleri sanki bireyselliğimizi ifade ettiğimiz eşsiz tercihler yapıyormuşuz gibi sunar. Hugo Boss bizi "taklit etmeye değil, yenilik yapmaya" teşvik eder. Son kontrol ettiğimde kotlarını hiç kişilere özel yapmayan Levi's "bunu böyle yapacak başka kimse yok" diyordu.[88] Sadece varlıklı olanların, zanaatkârların inşa ettiği saraylara, kendilerine özel dikilen kıyafetlere, çocuklarını gönderecekleri en iyi okullara ve özel jetlerle ilginç yerlerde yapılan tatillere yetecek paraları ve boş zamanı vardır.

Ancak hiçbiri böyle olmak zorunda değildir. Alternatif iki farklı türden tek tiplik ve uyumluluk arasında seçim yapmak değildir. Sosyalist bir toplumda, toplumun üretici güçleri herkesin ihtiyaçlarına hizmet etmesi için seferber edilir. Bunu şöyle düşünelim: Antikçağın Atinası'nda, birkaç yüz kölenin yaptığı iş, 15 bin yurttaşa toplanma, tartışma ve demokratik kararlar alma özgürlüğü sunuyordu. Büyük filozofların, tiyatronun ve sanatın yeşermesini sağlamıştı. Şimdi toplumdaki üretici güçlerin çok daha

87. John Keats, *The Crack in the Picture Window*, New York: Houghton Mifflin, 1957, s. xi.

88. Thomas Frank ve Matt Weiland, *Commodify Your Dissent: Salvos from the Baffler*, bölüm 1, www.nytimes.com/books/first/f/frank-dissent.html.

gelişmiş olduğu bir toplum hayal edelim. Bu güçler öyle gelişmiş olsun ki, toplumun tamamına gereken şeyleri üretmek için sağlıklı insanların günde sadece birkaç saat çalışması yeterli olsun. Böyle bir toplumda, yani sosyalist toplumda, insanlar bugün sadece küçük bir azınlığın eriştiği her türden hayalin peşinden gidecek boş zamana sahip olacaklardır. Troçki'nin şöyle aktardığı gibi,

> Ruhsal yaratıcılık özgürlük ister. Komünizmin asıl amacı, doğayı tekniğe, tekniği plana tabi kılmak ve hammaddelerin insanlara ihtiyaç duyduğu her şeyi esirgemeden vermesini sağlamaktır. Bunun da ötesinde en üst ideali ise, insanlığın tüm yaratıcı güçlerini her türlü baskıdan, sınırlamadan ve alçaltıcı bağımlılıktan nihai ve kesin olarak kurtarmaktır. Kişisel ilişkiler, bilim ve sanat, ne dışardan dayatılan bir "planı" ne de ufak da olsa bir dayatmayı tanır. Ruhsal yaratıcılığın ne derece bireysel veya kolektif olacağı tamamen yaratıcılarına bağlıdır.[89]

89. Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed, s.* 180.

Ek 2
Çalışma Soruları

Giriş

1. Marksizm neden hâlâ geçerliliğini koruyor?

Bölüm Bir: Binyılcılıktan Marx'a

1. Marx ilk sosyalist değildi. Onun ve Engels'in sosyalizmini önceki sosyalistlerden ayıran şey neydi?
2. Birçok insan Marksizmin "ütopyacı" olduğunu ileri sürüyor. Bu doğru mu? Marx ve Engels bu terimle neyi kastetmişlerdir?

3. İnsanlar kendi koşullarının kurbanları ise, onları nasıl aşabiliyorlar? Başka bir deyişle, bilincimiz içinde yaşadığımız dünyanın bir yansımasıysa, dünyayı değiştirmemiz nasıl mümkün olur?

Bölüm İki: Marx'ın Materyalist Yöntemi

1. Birçok insan "nesnel" ve doğru olmanın tarafsız olmaktan geçtiğini düşünür. Marksistler bu konuda ne düşünür?
2. İdealizm ve materyalizm arasındaki fark nedir?
3. "İnsan doğası" diye bir şey var mıdır? Eğer varsa çevresel olarak, biyolojik olarak veya her ikisi bakımından nasıl şekillendirilir?
4. Nicel olanın nitele dönüşmesiyle neyin kastedildiğini açıklayabilir misiniz?

Bölüm Üç: Marksist Tarih Görüşü

1. Bazı tarihçiler insanlık tarihini, değişen fikirlerin bir ürünü olarak görürler. Marx için tarihi anlamanın başlangıç noktası nedir?
2. Üretim güçleri ile ilişkileri arasındaki farkı açıklayınız.
3. Marksizm "belirlenimci" midir?
4. Sınıfsal ayrımlar nasıl ve neden oluşur? Hangi koşullar altında sınıflar ortadan kalkar?
5. Şu cümlenin doğruluğunu tartışın: Kapitalizm insanların açgözlülüğünün bir ürünüdür.

Bölüm Dört: Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl İşler?

1. Emek değer teorisini açıklayınız.
2. Şu cümlede hatalı olan şey nedir?: Metaların değerini belirleyen şey, onların göreli kıtlığı veya bolluğudur.

3. Şu cümlenin doğrulunu tartışınız: Piyasaların amacı, ürünlerin düzgün bir şekilde dağıldığını garanti altına almaktır.
4. Kâr nasıl elde edilir?

Bölüm Beş: Marksist Ekonomi: Kapitalizm Nasıl Çöker?

1. Kapitalizm çöküşlerden nasıl kurtulur?
2. "Kâr oranlarının düşme eğilimini" açıklayınız.

Bölüm Altı: En Büyük Toplumsal Güç: İşçi Sınıfı

1. "İşçi sınıfı" nedir? Çalışan herkes işçi sınıfından mıdır?
2. Kölelere ve köylülere nazaran, ücretli işçilere daha büyük bir potansiyel güç veren şey nedir?
3. Marx 1871 Paris Komünü'nden ne öğrenmiştir?
4. Sosyalistler neden sendikaları destekler? Sendikalar sosyalizm mücadelesi için yeterli midir?
5. Bugün kapitalist tarzda yaşamı kabullenen işçiler nasıl ona meydan okur hale gelmektedirler?

Bölüm Yedi: Demokrasi, Reform ve Devrim

1. Okullarda devletin rakip çıkarlar arasında arabuluculuk yaptığı öğretilir. Bunu tartışınız.
2. Kapitalizmde demokrasi ne kadar demokratiktir?
3. Solcular Demokrat Parti'ye "toplumsal hareketlerin mezarlığı" der. Bunun anlamı nedir?
4. Seçimlerle sosyalizm gelir mi?
5. Bir darbe ile devrim arasındaki fark nedir?

Bölüm Sekiz: Marx'tan Lenin'e: Marksizm ve Politik Örgütlenme

1. Marx neden işçilerin politik bir partiye ihtiyacı olduğunu düşünüyordu?

2. Alman Sosyal Demokrat Partisi ne tür bir örgüttü? Nasıl örgütlenmişti?
3. Lenin "öncü" partiyle ne demek istemişti?

Bölüm Dokuz: Rusya: Yenik Düşen Tanrı mı?

1. Rus Devrimi'nin doğasına dair geliştirilen Bolşevik ve Menşevik teoriler arasındaki fark neydi? Troçki'nin teorileri bunlardan nasıl ayrılıyordu?
2. Devrimde Bolşeviklerin temel sloganları neydi?
3. Sovyetler neydi?
4. Bolşevikler neden hedeflerini gerçekleştiremediler? Onları ne engelledi?
5. Sosyalizm ile ekonominin devlet tarafından kontrol edilmesi aynı şey mi?

Bölüm On: Emperyalizm, Milliyetçilik ve Savaş

1. Savaş insan doğasının bir ürünü mü?
2. Lenin'in emperyalizm görüşü ile Kautsky'nin "ultra emperyalizm" teorisini kıyaslayınız. Emperyalizm bir devlet politikası mı yoksa kapitalizmin bir aşaması mı?
3. Lenin'in çağından bu yana emperyalizmle ilgili olarak ne değişti? Bu değişimler onun teorisini geçersiz kılıyor mu?
4. Birleşik Devletler tüm dünyaya "demokrasi yaymak' için mi müdahaleler yapıyor?
5. "Ulusal çıkarlar" diye bir şey var mı?
6. Şu cümlenin doğruluğunu tartışınız: Dünya ekonomisinin entegrasyonu ulusal devletleri geçersiz kılmıştır.

Bölüm On Bir: Marksizm ve Baskılar

1. Lenin'in ulusların kaderini tayin etme hakkına dair görüşlerini tartışınız.

2. Kadınlar her zaman baskı altında mıydı?
3. Kapitalizmde ailenin rolü nedir?
4. Irkçılık her zaman var mıydı?
5. Kapitalizm ırkçılığa ihtiyaç duyar mı?
6. LGBTİ'ye yönelik baskılar kadına yönelik baskıyla nasıl bağlantılıdır?
7. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkı açıklayınız?
8. Şu cümleyi değerlendiriniz: "Marksizm baskıdan çok sömürüyle ilgilenir."

Bölüm On İki: Kapitalizmin Ekolojik Krizi

1. Marksistler bolluğu, sosyalist toplumun temeli olarak görürler. Çevreye zarar vermeden nasıl bolluk yaratabiliriz?
2. Gezegende gerçekten de çok mu insan yaşıyor?
3. Sosyalistler yaşam tarzı tercihleri üzerine ne diyorlar? Bunlar önemli mi?
4. ABD tarihinde sosyalizmi imkânsız kılan "özel" bir şeyler var mı?

Bölüm On Üç: Sosyalist Geleceği Tahayyül Etmek

1. Sosyalist topluma geçisi sağlamak için, bir işçi devletinin atması gereken adımlar nelerdir?
2. Marx planlı ekonomiyle neyi kastetmiştir?

Ek Okumalar

Bu kitap sadece bir başlangıç kitabıdır. Umarız daha fazlasını okuma isteği uyandırmıştır sizlerde. Daha istekli okurlar ilgilerini çeken ve bakmak istedikleri kitaplarla makaleleri bulmak için dipnotlara bakabilirler. Yine de kullanım kolaylığı olması açısından, bu kitabın ardından okumanızın yararlı olduğunu düşündüğüm kitaplarla makalelerin listesini ekledim. Makalelerle kitapların çoğu Marx, Engels, Lenin, Luxemburg ve Troçki tarafından yazılmış olup, bu kitapta adı geçen diğer isimler www.marxists.org sitesinde erişime açıktır. Bu siteyi ziyaret etmenizi özellikle öneririm. Ayrıca aşağıda bahsedilen kitapların büyük kısmı Haymarket Books'tan sipariş edilebilir (www.haymarketbooks.org). Bahsettiğim

ancak ne ana metinde ne de bu bölümde bulamadığınız bir kitap olursa, şu iki websitesinde arama yapmanızı öneririm: www.fetchbook.info veya www.bookfinder.org. *The Socialist Worker* ve *International Socialist Review* siteleri de (www.socialistworker.org ve www.isreview.org) hem çağdaş hem de tarihsel nitalikteki Marksist teorilere, analizlere ve yorumlara ulaşabileceğiniz iki yararlı kaynaktır.

Tamamen eksiksiz olmasa da, klasik Marksist yazarların eserleri ile bazı önemli ikincil kaynaklar şöyle bir listede toparlanabilir:

Marx ve Engels
Komünist Manifesto
(Çev. Celâl Üster, Nur Deriş, Can Yay., 1978)
Tarihin En Önemli Politik Belgesi İçin Bir Yol Haritası

Phil Gasper tarafından derlenip, ek notlarla yayınlanmıştır (Haymarket Books). *Manifesto* başlangıç noktasıdır. Nitekim muğlak tarihsel referansları ve terimleri açıklayan ek notlarıyla, Gasper'ın baskısı, diğer yandan sunduğu giriş yazısı ve tamamlayıcı metinlerle eserin en iyi baskısıdır.

Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm
(Çev. Yayın Kurulu, Sol Yay., 1970)

Engels'in kaleme aldığı bu eser (çok daha uzun ve polemik bir eser olan *Anti-Dühring*'ten [Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1966] ayrılarak basılmıştır) Marx ve Engels'in tarih, sınıf mücadelesi ve sosyalizm ile ilgili materyalist görüşlerinin en eksiksiz açıklamalarından birini taşır.

Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i
(Çev. Tanıl Bora, İletişim Yay., 2010)

Bu eser, Marx'ın materyalist bir bakış açısıyla çağına dair yaptığı analizlerin en iyi örneklerinden birisidir. Şu

meşhur söz bu esere aittir: "İnsanlar kendi tarihlerini yaparlar fakat bunu istedikleri biçimde yapamazlar; kendi seçtikleri koşullar altında değil, zaten mevcut olan, onlara geçmişten kalan koşullar altında yaparlar."

Fransa'da İç Savaş
(Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1977)

Marx bu eserde, Komün'ün ilk kez "proletarya diktatörlüğünün" pratikte neye benzediğini göstermiş olduğunu söyleyerek, 1871 Paris Komünü'ne dair bir dizi önemli tespit yapmaktadır.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni
(Çev. Kenan Somer, Sol Yay., 1967)

Engels'in teorileri için temel aldığı bazı araştırmalar artık demode olsa da, bu eser sadece sınıflı toplumların değil, onunla birlikte kadınlara yönelik baskıların da yükselişine açıklama getiren önemli bir kitaptır.

Kapital, Cilt 1
(Çev. Nail Satlıgan-Mehmet Selik, Yordam Yay., 2013)

Eğer hevesliyseniz, Marx'ın kapitalist sisteme ilişkin detaylı ve ağır analizini okuyabilirsiniz. Çok eğlenceli olması da cabası.

Marx ve Marksizm Üzerine

Hal Draper'ın *Karl Marx'ın Devrim Teorisi* eseri, özellikle de cilt 1 (*Devlet ve Bürokrasi*), 2 (*Toplumsal Sınıf Politikaları*) ve 4 (*Diğer Sosyalizm Türlerinin Eleştirisi*) Marx ve Engels'in politik görüşlerini daha derinden kavramanın en iyi yoludur. Cilt 1'in ilk kısmı özellikle Marx'ın nasıl bir Marksist olduğuna dair iyi bir açıklama getirmekte; cilt 2 ise Marx'ın işçi sınıfı ile işçi sınıfının iktidarı üzerine görüşlerini açıkça ortaya koyan en iyi

eserdir. John Molyneux'nun *Gerçek Marksist Gelenek Hangisidir?* (Haymarket) eseri şu can sıkıcı soruya yanıt getirmektedir: Sosyalist ve Marksist olma iddiası taşıyan onca çelişkili fikir göz önüne alındığında, nasıl gerçek olanını ayırtedeceğiz?

Lenin

Lenin'le ilgili saçma sapan söylencelerin ötesine geçmenin en iyi yolu Lenin okumaktır.

Devlet ve Devrim
(Çev. Celâl Üster-Halim Spatar, Yordam Yay., 2016)

Lenin bu eserde, Marx'ın işçilerin mevcut kapitalist devleti ele geçiremeyeceği, onu yıkarak yerine yeni ve doğrudan demokratik bir devlet kurmak zorunda olduğu görüşünü yeniden canlandırmaktadır.

Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı
(Çev. Ferit Burak Aydar, Agora Yay., 2010)

1919'da Komünist Enternasyonel'i kurduktan sonra, Lenin Avrupa'da devrimcilerin seçimleri ve sendikaları terk etmesi gerektiğini savunan "ultra solcu" sosyalistlere karşı bir tartışma başlatmıştı. Lenin'e göre, işçilerin çoğunluğu kapitalizmin yıkılması davasına kazanılana dek, sosyalistler geniş işçi kesimlerini etkilemek ve yönetmek için parlamento ve sendikalarda çabalamalıdır. Fakat Lenin'in argümanının geçerliliği, tartışmanın bağlamını oldukça aşmaktadır.

Emperyalizm: Kapitalizmin En Üst Aşaması
(Çev. Cemal Süreya, Sol Yay., 1969)

Lenin dünya savaşının ortasında, kapitalizmin emperyalist aşamaya girdiğini, yani dünyanın bir avuç büyük güç arasında bölüşüldüğünü açıklar. Bu konuya dair daha

fazlasını öğrenmek isteyen okurlar için, Nikolai Buharin'in (Bolşeviklerin en önemli teorisyenlerinden biridir) *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* (Çev. Uğur Selçuk Akalın, Bağlam Yay., 2005) eserini öneririm.

Lenin ve *Ulusların Kaderlerini Tayin Etme Hakkı* (Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1968)

Lenin birçok makalesinde, ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı üzerine yazılmış en iyi ve tutarlı Marksist yaklaşımı geliştirmiştir. Bunların arasında *Ulusların Kaderlerini Tayin Etme Hakkı* ve Özetlendiği Haliyle Tayin Etme Hakkı Üzerine Tartışma'dır. Bu konuyla ilgili olarak başlanacak en mükemmel eserler bunlardır ve Marksist İnternet Arşivi'nde de bulunabilir.

Lenin ve Örgütlenme Meselesi

Bu konu kuşkusuz, Lenin'in siyaseti içerisinde en tartışmalı ve eleştiri çeken kısımdır.

Lenin'in *Ne Yapmalı?* (Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1968) eseri okunmaya değerdir fakat parti örgütlenmesiyle ilgili görüşlerinin nihai versiyonu değildir. Meseleye ilişkin fikirleri, birçok farklı makalede dağılmış halde olup, uzun yıllar içerisinde gelişmiştir. Başlangıç noktası olarak alınacak eserler şunlar olabilir: Chris Hartman ve diğ., *Parti ve Sınıf* (Çev. Tarık Kaya, Z Yay., 1998) (Haymarket); Paul LeBlanc, *Lenin ve Devrimci Parti* (Humanities Press); ve son olarak Tony Cliff, *Lenin: Partinin İnşası* (Çev. Tarık Kaya, Z Yay., 1994) ve Bütün İktidar Sovyetlere (Çev. Tarık Kaya, Bernar Kutluğ, Z Yay., 1994) (her ikisi de Haymarket). Alexander Rabinowitch'in *Bolşevikler İktidara Geliyor* (Çev. Levent Konyar, Yordam Yay., 2016) adlı eseri, Bolşeviklerin kendi güçlerini işçi sınıfına "dayatan" bir grup komplocu olduğu görüşünü detaylı ve eksiksiz bir şekilde çürütmektedir.

Bahsettiğim bu birkaç kitaba ek olarak, Leon Troçki'nin *Lenin* (Çev. Orhan Suda, Suda Yay., 1975) ve Marcel Leibman'ın *Lenin Döneminde Leninizm 1-2* (Çev. Osman Akınhay, Belge Yay., 1990-1992) kitaplarını öneririm. Ayrıca Georg Lukacs'ın *Lenin'in Düşüncesi* (Çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yay., 1979) eseri, Lenin'in Marksizme yaptığı katkıların güzel ve kısa bir değerlendirmesidir.

Troçki

Troçki çok üretken bir yazardı fakat burada klasik eserlerinin bazıları şöyle sıralanabilir:

Sürekli Devrim - Sonuçlar ve Olasılıklar
(Çev. Ahmet Muhittin, Yazın Yay., 1999)

Bu kitap, işçilerin gelişmiş ülkelerden önce geri kalan ülkelerde iktidara gelebileceğini söyleyen klasik teorisinin genel hatlarını çizer.

Hayatım
(Çev. Müntekim Öçmen, Yazın Yay., 1999)

Sanki harika bir roman gibi yaşamını özetleyen bu kitap, aynı zamanda yirminci yüzyılın başındaki sosyalist hareketin tarihine ve birçok fikre dair muazzam bir giriş niteliğindedir.

Rus Devriminin Tarihi 1-2-3
(Çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay., 1998-99)

Herhangi bir dilde devrim üzerine yazılan en iyi tarih eseridir. Bin sayfayı aşan uzunluğu sizi korkutmasın.

Almanya'da Faşizme Karşı Mücadele

1930'ların başında Troçki, Hitler'in yükselişini analiz eden ve Alman Komünistlerine onu yenmeleri için gerekli

olan birleşik cephe politikasının anahatlarını çizen bir dizi makale kaleme almıştı. Bunlar belki de bir Marksistin güncel olaylar üzerine yazdığı en iyi yazılardır.

İhanete Uğrayan Devrim
(Çev. Ayla Ortaç, Yazın Yay., 1998)

Troçki, bir miktar değişmiş olsa da, Rusya'nın milliyetçileşmiş devletinin hâlâ bir nebze "işçi" devleti olduğu görüşünden asla tamamen kopmamıştı. Buna rağmen bu kitap hâlâ, Rus Devriminin bozulmasına ilişkin ustalıklı bir analiz, Stalinist bürokrasiye yöneltilmiş sert bir eleştiri ve gerçek Marksizmin savunusu olma niteliğindedir.

Onların Ahlakı ve Bizim Ahlakımız
(Çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay., 1997)

Troçki, amacın araçları haklı çıkarıp çıkarmadığını sorar ve bu süreçte Marksizm ve ahlak üzerine çok sıkı bir polemik kaleme alır.

Duncan Hallas'ın *Troçki'nin Marksizmi* (Çev. Melike Çakırer, Z Yay., 1997) (Haymarket) kitabı, onun politikalarına ilişkin en iyi giriş kitabıdır.

Silahlı Peygamber, Silahsız Peygamber ve Sürülmüş Peygamber

Isaac Deustcher'in üç ciltlik *Troçki* (Çev. Rasih Güran, Ağaoğlu Yay., 1974) biyografisi, politik biyografi alanında emsalsizdir. Ancak politik bakımdan düzeltici bir eser olarak (son ciltte Deustcher sinsi bir şekilde Stalin'in iktidarını savunur hale gelir) Tony Cliff'in dört ciltlik *Troçki* (Çev. Ali Çakıroğlu, Marx21 Yay., 2013-2014-2015) biyografisi ve özellikle de son cildi olan *Gece Ne Kadar Karanlık Olursa Yıldızlar O Kadar Parlar* kitabı temel eserlerdir.

Rosa Luxemburg
Sosyal Reform mu Devrim mi?
(Çev. Nihal Kaya, Belge Yay., 2000)

Devrimin gerekliliği ve toplumu dönüştürmenin aracı olarak reformların sınırlılığı üzerine yazılmış en kesin analizler.

Toplu Grev, Politik Parti ve Sendikalar

Luxemburg'un işçi sınıfının en önemli silahı, yani toplu grevler üzerine yaptığı muazzam analizler.

Diğer Okumalar

Marksizme ve onun bir dizi önemli meseleye ilişkin uyarlamaları üzerine bilgilerini arttırmak isteyenler için şu kitapları da eklemek isterim:

Subterranean Fire: A History of Working-Class Radicalism in the United States [*Dipten Gelen Yangın: Birleşik Devletler'de İşçi Sınıfı Radikalizminin Tarihi*] – Sharon Smith (Haymarket Books)

Black Liberation and Socialism [*Siyahların Kurtuluşu ve Sosyalizm*] – Ahmed Shawki (Haymarket Books)

Women and Socialism [*Kadınlar ve Sosyalizm*, Çev. Etkin Bilen Eratay, Yordam Yay., 2012] – Sharon Smith (Haymarket Books)

Sexuality and Socialism [*Cinsellik ve Sosyalizm*, Çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel Yay., 2012] – Sherry Wolf (Haymarket Books)

Ecology and Socialism [*Ekoloji ve Sosyalizm*] – Chris Williams (Haymarket Books)

The German Revolution [*Alman Devrimi*] – Pierre Broue (Haymarket Books)

Dizin

11 Eylül saldırıları 205, 533
1905 Devrimi 174, 175, 196, 205, 267, 270, 279
1917 Rus Devrimi 293, 369 (Ayrıca bakınız: *Devlet ve Devrim*) 21, 22, 258, 284, 556

A

ABD'li işçiler, mücadele etmeyecek kadar iyi durumda olduklarının düşünülmesi 527
Afrika Ulusal Kongresi (AUK) 195
ahlak 49, 50, 58, 381, 559
aile 81, 85, 100, 111, 381, 382, 396, 397, 401, 403, 415
Allende, Salvador 233, 234, 346
Alman Devrimi 225, 315
Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 236, 551

amentü 272
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 11, 17, 41, 103, 115, 127, 128, 131, 146, 147, 151, 152, 167, 174, 176, 189, 201, 202, 206, 207, 211, 212, 215, 220, 226, 233, 234, 246, 317, 325, 327, 330, 342, 343, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 356, 360, 362, 364, 367, 370, 376, 388, 391, 411, 432, 452, 453, 457, 472, 474, 481, 495, 504, 512, 514, 515, 516, 517, 525, 526, 528, 530, 531, 533, 534, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 553
Amerikan Devrimi 25, 225, 387
anarşizm 305, 326, 518, 520
Anayasal Demokratlar/ Kadetler 298
Arjantin, 194, 505, 506, Aralık 2001 ayaklanmaları 194
aşamalı değişim 71, 231
aşırı nüfus 452, 458
aşırı üretim 134, 136, 146, 457
Aşil topuğu 210
avcı-toplayıcı toplum 111, 333
Axelrod, Pavel 273, 274
azalan 149, 345, 456, 476, 511

B

Bakunin, Mi(k)hail 179, 518, 519
Bastiat, Frederic 114
Bell Curve (Hernstein ve Murray) 53, 423
Berlin Duvarı 531
Bernstein, Eduard 230, 231, 260, 261, 272
Beş Yıllık Plan (birinci) 320
beyaz adamın yükü 335
biçim 62, 71, 91, 105, 108, 116, 232, 280, 455, 543
bilim 38, 39, 40, 481
bilinç 30, 47, 51, 70, 76, 158, 184, 239, 249, 275, 276, 379, 517
Birinci Dünya Savaşı 206, 236, 261, 283, 301, 342, 343, 344, 367, 369, 436
Birleşik Devletler'de reformizmin sınırları 210
Birleşmiş Milletler (BM) 366, 367, 455
birlik 64, 148, 163, 197, 208, 209, 212, 242, 255, 259, 266, 273, 290, 435, 438, 440, 465, 526
Blanqui, Auguste 34, 179
Bolivya 478
Bolşevik Partisi 295, 296,

297, 311, 312, 317, 320
Brown'a karşı Eğitim Kurulu 441
Bryan, William Jennings 213, 436
Bu(k)harin, Nikolai 114, 344, 362, 363, 557
Bush, George W., 203, 205, 216, 217, 219, 347, 348, 350, 351, 352, 386, 387
bürokrasi 170, 294, 318, 320, 321, 510, 511, 512, 513, 514
Büyük Durgunluk 99, 145, 432
büyüme, nüfus ve sermaye birikimi 459

C-Ç

Castro, Fidel 324, 325
Central Intelligence Agency (CIA-Merkezi Haberalma Ajansı) 346, 352, 516
Chagnon, Napoleon 332
cinsellik 397, 420, 486
Clinton, Bill 102, 203, 215, 218, 223, 237, 238, 349, 350, 481
Congress of Industrial Organizations (CIO-Endüstriyel Örgütler Kongresi) 17
Coontz, Stephanie 397, 408, 409
Cumhuriyetçi Parti (ABD) 210
çekirdek aile 382, 406
çevresel krizler 471
Çin 45, 140, 156, 157, 225, 340, 345, 362, 363, 366, 394, 443
çok başlı yılanı 495
çok ırklı beraberlik 434

D

Davis, Angela 339, 407, 408
Dean, Jodi 536, 527, 543
Debs, Eugene V., 159, 164, 166, 178, 206, 207, 208, 211, 212, 294, 355, 387, 388, 487, 488, 494
değer 105, 108, 109, 117, 119, 563
değişim değeri 467
değişken 58, 120, 121, 148, 149, 416, 457
değişken sermaye 120, 121, 148, 149
D'Emilio, John 397, 398, 421
Demokratik merkeziyetçilik 267, 268, 286
Demokrat Parti (ABD) 210, 211, 213, 221, 222, 223, 257, 494, 528, 550
deregülasyon 215, 362
devlet 19, 21, 28, 31, 52, 78, 81, 83, 85, 88, 89, 90, 128,

141, 152, 153, 157, 161, 163, 169, 170, 173, 177, 186, 198, 200, 201, 202, 204, 208, 209, 211, 214, 216, 218, 226, 237, 238, 241, 242, 244, 256, 257, 258, 259, 269, 284, 290, 291, 294, 295, 296, 298, 305, 306, 316, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 332, 335, 336, 342, 344, 345, 352, 354, 357, 360, 361, 362, 363, 389, 390, 394, 403, 404, 426, 482, 489, 490, 507, 509, 511, 512, 513, 518, 520, 521, 530, 551, 556
devlet kapitalizmi 21, 356
"Devlet" sosyalizmi miti 322
Devlet ve Devrim (Lenin) 21, 22, 258, 284, 556
devrimci parti 266, 275, 528
Devrim(ler) 21, 22, 157, 169, 175, 176, 199, 225, 240, 252, 258, 277, 280, 284, 296, 297, 313, 314, 317, 318, 319, 371, 389, 550, 555, 556, 558, 559, 560
Diamond, Jared 83, 85, 86
din 56, 59, 69, 390
diyalektik 59, 63, 64, 65, 80
Dodge Devrimci Sendika Hareketi 530
Donald, Moira 271
Doogan, Kevin 536
döner kapı 202
Draper, Hal 28, 185, 193, 223, 226, 228, 229, 248, 250, 397
Duma (Rus Parlamentosu) 270, 279, 280, 282, 299, 302
Dünya Bankası 195, 355, 358
Dünya Endüstri İşçileri (DEİ) 437
Dünya Ticaret Örgütü 355, 358

E

eğitim 233, 291, 325, 389, 403, 405, 414, 419, 424, 434, 441, 442, 443, 486, 490, 491, 508, 526
Ekim Devrimi 296, 507
ekoloji 464
ekonomik bunalım 140
ekonomik kriz 15, 99, 101
ekonomik planlama 362
emek 105, 107, 119, 120, 121, 126, 130, 147, 158, 160, 166, 177, 191, 202, 219, 220, 255, 282, 298, 402
emek değer teorisi 107
emperyalist rekabet ve savaş 342

emperyalizm 329, 336, 342, 343, 345, 357, 358, 388, 395, 421, 445, 551
Engels, Friedrich 11, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 40, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 59, 60, 61, 65, 69, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 97, 98, 100, 123, 129, 133, 134, 155, 156, 157, 158, 162, 163, 168, 169, 172, 173, 177, 179, 180, 184, 185, 193, 198, 201, 211, 219, 220, 221, 226, 227, 228, 234, 235, 239, 246, 247, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 284, 286, 300, 301, 305, 314, 315, 319, 322, 323, 324, 327, 336, 372, 378, 381, 382, 384, 400, 401, 406, 407, 421, 453, 455, 456, 457, 458, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 483, 489, 490, 491, 494, 500, 502, 504, 518, 519, 520, 521, 522, 541, 544, 548, 549, 553, 554, 555
Enron 208
entelijensiya 192, 267
Enternasyonalizm 369
eşitsizlik 16, 490
etik 49, 51, 261
etkin pazar hipotezi (EPH) 101
evrim 16, 53, 54, 59, 64, 67, 68, 79, 85, 87, 297

F

faşizm 15
felsefe 34, 46, 51, 61
feminizm 412
feodalizm 70, 78
Ferguson, Susan 209, 332, 404
Fields, Barbara J., 380, 424
filozoflar 37, 39
Fine, Cordelia 54, 57, 380, 418
Flint, Michigan 176
Fransız Devrimi 24, 26, 29, 225, 325
Freedman, Estelle 397, 398
Freeman, Edward A., 52, 342
Fryer, Peter 175, 176, 426

G

geçim araçları 8, 69, 119, 134, 147, 402, 457, 458, 466, 537
genel grev 177, 243
General Motors (GM) 209, 359, 543
George, Henry 219, 220
Goodall, Jane 330
Gorz, Andre 15, 235, 538

Gossett, Thomas F., 425
göç 34, 80, 437
Greenberg, David 416
grev komitesi 177, 439
grevler 19, 160, 166, 184, 224, 263, 298, 528, 560
Guevara, Ernesto "Che" 324
Güney Afrika 15, 96, 194, 195, 196, 337, 392

H

Halk Birliği 232
Hallas, Duncan 276, 284, 291, 317, 319
hapisaneler 80
Hardt, Michael 357
Head, Simon 125, 126
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 27, 28, 36, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 247, 251
Heraklit 59
Hitler, Adolf 204, 392, 393
Homoseksüellik 335, 384, 416, 414

I-İ

Irak 66, 214, 222, 329, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 386, 390
ırkçılığın kökenleri 422, 442
idealistler 36
idealizm 46
İkinci Dünya Savaşı 134, 151, 237, 291, 345, 358, 365, 366, 404, 408, 423
İkinci Enternasyonel 259, 260, 283, 284
iklim değişikliği 83, 448, 449, 450, 451, 463, 480
insan doğası 55, 57, 58, 59, 382
İnternet 20, 343
İran 175, 187, 188, 194, 225, 240, 346, 348
İspanya İç Savaşı 225, 495, 498
İsrail 393
İsyana Tahrik Yasası 206
işçi konseyleri 175, 177, 187, 242, 324, 371
işçiler 15, 158, 159, 160, 161, 162, 168, 170, 174, 184, 185, 188, 194, 197, 198, 206, 231, 248, 257, 271, 287, 298, 300, 312, 323, 371, 438, 479, 493
işçi sınıfı 33, 157, 163, 178, 194, 239, 250, 259, 287, 294, 384, 385, 412, 413, 489
İşçi Temsilcileri Sovyeti 305
işgal hareketi 66, 533, 534
işsizlik 48, 131
işten çıkarmalar 138, 355

J

Jim Crow 211, 432, 437, 438, 440

K

Kadetler/Anayasal Demokratlar 298
kadınlara yönelik baskılar ve eşitsizlik, kökenleri 410, 412
kadınların kurtuluşu 406
kalıcı silahlanma ekonomisi 152
Kamenev, Lev 306, 310
kapitalizm 50, 99, 129, 133, 137, 148, 149, 154, 158, 161, 168, 185, 247, 268, 297, 326, 344, 355, 364, 369, 379, 385, 390, 401, 404, 405, 421, 444, 463, 468, 469, 475, 493, 561, 567
Kapital: Politik Ekonominin Eleştirisi (Marx) 25, 38, 64, 69, 95, 96, 104, 105, 111, 121, 127, 142, 150, 335, 383, 388, 458, 462, 537, 555
Kara Panter Partisi 526
karbon salınımları 461
karbon yakalama ve saklama (KYS) 451
karma ekonomi 238
Katrina Kasırgası 502
Kautsky, Karl 24, 236, 257, 258, 259, 264, 271, 274, 305, 343, 357, 368
Kayurov, Benyamin 302
Kazaklar 302
kendi kaderini tayin etme 385, 387, 389
kendiliğindenlik 249
Kerensky, Alexander 308, 309
Kerry, John 222
King, Martin Luther, Jr., 118, 215, 225, 338, 428
kitle imha silahları 509
Koca (Big) Bill Haywood 437
Kollontay, Alexandra 413
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 8, 20, 72, 80, 95, 129, 133, 162, 168, 201, 236, 248, 251, 253, 336, 369, 372, 502, 554
Komünist Parti ABD (KP) 76, 415, 437, 526, 527, 527
Kornilov, General Lavr 308, 309, 310
kölecilik 91
köleler 72, 85, 92
Kruşçev, Nikita 319, 464
Kucinich, Dennis 222
kullanım değeri 106, 115, 475
Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) 152, 351
Küba 322, 324, 325, 326,

340, 372, 390, 394, 469
Küba Devrimi 324, 325
küçük burjuvazi 191, 193, 195, 198, 281
küresel ısınma 452
küreselleşme 355
kürtaj 411, 414, 445, 490

L

Lanting, Frans 331
Lenin, Vladimir Ilyich 21, 22, 42, 160, 185, 186, 187, 196, 231, 238, 239, 241, 246, 258, 259, 260, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 294, 295, 300, 301, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 321, 342, 343, 354, 364, 365, 366, 382, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 414, 443, 444, 445
Leopold II, Belçika Kralı 266, 337, 338
lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseksler (LGBTİ) yönelik baskılar 375, 418, 422
Luxemburg, Rosa 21, 144, 165, 166, 180, 181, 207, 232, 235, 236, 238, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 271, 284, 285, 321, 322, 569

M

Macaristan (1956) 175, 176, 324
Malinowski, Bronislaw 332, 398, 399
Malthus, Thomas 52, 377, 428, 452, 456, 457
Mandela, Nelson 195, 196
Maocu politikalar 530
Mao, Zedong 545
Martynov, Alexander 280
Marx, Karl 7, 8, 10, 11, 12, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 59, 60, 62, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 127, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 161,

162, 163, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 177, 178, 179, 180, 184, 185, 187, 193, 198, 201, 204, 211, 219, 221, 226, 227, 228, 229, 230, 235, 239, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 275, 277, 283, 284, 286, 297, 300, 301, 305, 314, 336, 367, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 388, 395, 402, 405, 415, 420, 421, 428, 455, 457, 458, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 475, 476, 478, 488, 489, 490, 492, 493, 494
materyalizm 46, 51, 69, 549
Mayer, Marissa 413
McKibben, Bill 449, 450, 452, 462, 463, 464, 480
McNally, David 99, 100, 102, 129, 139, 140, 141, 144, 404
Menşevik Partisi 262, 300, 302, 303, 308, 551
Mısır devrimi 225
millileştirme 327
Mill, James 104, 122
Minneapolisli Kamyoncular grevi 188
Mitterand, François 236, 237

N

NATO (Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü) 152, 351
Negri, Antonio 357, 358
neoliberalizm 355
neolitik devrim 83
New Deal 212, 214
New York Bağımsız Emek Partisi 219
Nixon, Richard 464, 504, 526
nüfus 82, 97, 436, 448, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 461
nükleer silahlar ve savaş 39, 365

O-Ö

Obama, Barack 18, 202, 203, 205, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 350, 351, 352, 376, 451, 452, 480
oportünizm 235, 257, 262
ordu 176, 209, 233, 242, 245, 304, 309, 337, 340, 445, 497
orta sınıf 189, 190, 193
Otzovistler 282
oy kullanma hakkı 207, 432
öncü 251, 266, 274, 275, 276, 285, 286, 326, 527, 528, 540, 543, 551

örgütlenme sorununa yaptığı vurgu 569
özelleştirme 362, 430
özgürlük 28, 74, 118, 168, 195, 225, 226, 281, 310, 313, 339, 343, 349, 367, 421
özyönetim 507

P

para 17, 39, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 121, 123, 134, 137, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 149, 202, 204, 336, 355, 358, 360, 398, 421, 426, 475, 476, 486, 490, 510, 513
Paris Komünü 169, 170, 172, 173, 177, 252, 258, 283, 305
Pentagon 218, 326
Pinochet, General Augusto 233, 234
piyasa çözümleri 471
Platon 46, 51
Ple(k)hanov, Georgi 35, 45, 58, 76, 268, 273, 387
pogromlar 301
Polis 282, 497
politik ve toplumsal 228
popülizm 435, 436
Portekiz Devrimi 245
Pravda 283, 304, 306
Proleterya 317
Proleterya diktatörlüğü 317
Pullman Grevi 494

R

Rabinowitch, Alexander 296, 308, 309, 310, 311
Reagan, Ronald 47, 214, 349, 430
Reed, Adolph 222
Reed, John 174, 223, 312
reformizm 235, 238
reformlar 197, 224, 238, 239, 240, 241, 242, 250, 258, 269, 282, 285, 290
rekabet 54, 66, 79, 101, 114, 123, 126, 128, 152, 153, 184, 199, 220, 251, 335, 336, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 367, 379, 385, 402, 440, 461, 462, 463, 501, 512
Resnick, David B., 39
Rhodes, Cecil 337
Ricardo, David 107, 115
Roosevelt, Franklin Delano 52, 212
Ruge, Arnold 31
Rus Sosyal Demokrat Emek Partisi (RSDEP) 282, 298

S-Ş

sabit 51, 55, 58, 61, 65, 120, 145, 148, 149, 150, 184, 380, 420, 421, 538, 541

sabit sermaye 120, 148, 149
sağlık bakımı 106, 188, 325, 361, 410, 411, 514
sanat 97, 502, 547
savaş 21, 134, 171, 292, 301, 315, 329, 333, 335, 342, 345, 346, 354, 365, 366, 367, 371
Scottsboro Çocukları 527
Seattle Savaşı 533
sendikalar 164, 165, 212, 220, 270, 324
serbest pazar/piyasalar 16
sermaye 41, 90, 96, 102, 117, 119, 120, 121, 128, 129, 139, 140, 142, 143, 148, 149, 151, 170, 191, 202, 237, 322, 327, 344, 384, 404, 458, 459, 462, 485, 535, 538
sınıf bilinci 160, 161, 304
sınıf mücadeleleri tarihi 72, 80, 244
sınıf mücadelesi 42, 176, 234, 283, 290, 554
sınıfsal eşitsizlik 81, 521, 533
silahlı güçler 170, 291, 363
silahlı mücadele 195
sivil haklar hareketi 430, 516, 441
Siyah Gücü 440
siyahiler 41
siyonizm 392, 393
Smith, Adam 107, 113, 114, 464
Smith, Sharon 176, 379, 384, 403, 406, 407, 524, 527, 531
Soğuk Savaş 21, 292, 346
Solidarnosc 290
Sosyal Darwincilik 427
sosyal demokrasi 271
Sosyalist İşçiler Partisi (ABD) 206, 257
sosyalistler 26, 27, 33, 74, 179,186, 193, 197, 232, 237, 259, 272, 282, 285, 286, 293, 303, 367, 389, 394, 395, 518, 556
sosyalizm 14, 21, 23, 31, 45, 69, 180, 186, 193, 197, 230, 231, 258, 261, 290, 294, 322, 372, 386, 387, 394, 440, 443, 468, 487, 488
sosyobiyoloji 54
Sovyetler Birliği 151, 295, 310, 322, 346, 347, 365
sömürü 73, 95, 121, 122, 131, 147, 149, 150, 159, 162, 196, 380, 377, 382, 394, 407, 541
Stalinizm 74, 373
Stalin, Joseph 74, 157, 294, 295, 306, 314, 318, 319, 320, 323, 324, 390
Standing, Guy 537

sürekli devrim 123, 300, 306, 443
şiddet 51, 55, 66, 180, 227, 257, 330, 335, 368, 376, 390, 436, 467, 492, 516, 517, 518
Şiddete Karşı Öğrenci Koordinasyonu Komitesi (Student Nonviolent Coordinating Committe-SNCC) 516
şiddetsizlik/pasifizm 55
Şili 175, 225, 232, 233, 234, 346
Şubat Devrimi 297, 561

T

tarihsel materyalizm 69
tecavüz 87, 398, 410
tekelcilik 343
tektiplik 544
tek ülkede sosyalizm 319
terminoloji 62, 544
terörizm 347
toplayıcı toplumlar 70, 82, 83, 86, 88, 111, 333
toplumsal cinsiyet 416, 417, 418, 419, 421,
toplumsal devrim 72, 227, 228, 269, 285, 445, 483, 520
toplumsal üretim 79, 110, 113, 457
Troçki, Leon 21, 45, 66, 67, 77, 154, 157, 168, 174, 180, 183, 187, 192, 234, 240, 243, 244, 259, 287, 288, 289, 291, 295, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 319, 321, 323, 344, 345, 368, 413, 414, 415, 443
Tunus devrimi 225
tüketim 83, 115, 138, 401, 402, 405, 473, 474, 475, 482
tüketim araçları 138

U-Ü

"Ulusal çıkar" 204, 353, 354, 551
Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) 355
ücretler 17, 94, 121, 124, 137, 145, 148, 149, 156, 164, 176, 239, 291, 320, 370, 376, 403, 413, 429, 530, 534
ücretli kölelik 383
üretici güçler 72, 77, 97, 134, 160, 492
üretim 107, 118, 120, 133, 135, 136, 158, 159, 324, 401, 462, 484, 487
üretim araçları 91
üretim biçimi/tarzı 70, 71,

111, 159, 395, 461, 483
üretim ilişkileri 72, 77, 113, 153
üstyapı 73, 381
ütopyacı 26, 27, 97, 179, 223, 286, 494, 507, 548

V-W

Vatanseverlik Yasası 222
Vietnam Savaşı 529
Vulgar ekonomi/iktisat 101, 108
Walesa, Lech 290
Williams, Chris 11, 231, 334, 425, 450, 451, 466, 483
Williams, Walter L., 399

Y

yabancılaşma 486
Yanomami 332
yatırım 126, 137, 139, 146, 147, 151, 152, 201, 358, 461
Yeniden Yapılandırma Dönemi 434
Yerli Amerikalılar 335, 376, 397, 399, 432
yoksulluk 18, 20, 47, 83, 145, 181, 220, 319, 376, 404, 433, 474, 529
Yüksek Mahkeme, ABD 212

Z

Zanon seramik fabrikası kooperatifi 505
zekâ 423, 424
Zetkin, Clara 261, 262

AYANTI

Elinizdeki bu kitap sadece kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlik ve adaletsizliği eleştirmekle kalmıyor, onun çalışma prensiplerini de gözler önüne seriyor. Yeryüzünün tüm ezilen ve sömürülen insanlarını adil ve eşitlikçi bir sistemin kurucu öznesi kılıp bu uğurda kapsamlı mücadeleler veren Marksist düşüncenin miadını doldurmadığının da altını çiziyor. Bugün kapitalist sistemin yarattığı insani, toplumsal ve çevresel tahribatlar, savaşlar, baskılar ve zulmün geldiği nokta göz önüne alındığında bu eser, aynı zamanda önemli bir çağrıda bulunmakta. Kapitalist hegemonyanın şiddetine maruz kalan herkesi, şimdiye dek ona karşı kurulmuş en sistematik, en devrimci ve felsefi düşünce ailesinin sesine ve deneyimlerine kulak vermeye çağırıyor.

Güncel deneyimler, tartışmalar ve sorunları derin bir tarihsel birikimle birleştiren eser, yalın diliyle okurlara önce Marksizmin genel ekonomik, politik ve ideolojik esaslarını sunuyor. Ardından yüz elli yıllık bir tarihsel deneyimi de arkasına alarak, sendika mücadelesinden çevre mücadelesine, ırkçılık, cinsel ayrımcılık ve kimliksel farklılıklara yönelik baskılardan kitlesel devrimci savaşımlara ve daha birçok önemli tartışmaya Marksizm ışığında çözümler arıyor, yeni yorumlar geliştiriyor.

Bu eser, yaşadığımız çağın sorunlarını anlamak, bunlara karşı mücadele etmek ve tarihin müdahil aktörü olmak isteyen herkes için bir kılavuz olma niteliği taşımakta...

AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-605-314-108-2
9 786053 141082

40 ₺